

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOLOŠKI FAKULTET

Andrijana M. Bročić

KONCEPTUALIZACIJA EMOCIJA
SAMOVREDNOVANJA U ENGLESKOM I SRPSKOM
JEZIKU

doktorska disertacija

Beograd, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Andrijana M. Bročić

THE CONCEPTUALIZATION OF SELF-CONSCIOUS
EMOTIONS IN ENGLISH AND SERBIAN

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Андрияна М. Брочич

**КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ЭМОЦИЙ САМООЦЕНКИ
В АНГЛИЙСКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ**

диссертация на соискание ученой степени доктора наук

Белград, 2018.

Mentor:

dr Katarina Rasulić, vanredni profesor
Filološki fakultet
Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

dr Duška Klikovac, redovni profesor
Filološki fakultet
Univerziteta u Beogradu

dr Mirjana Mišković-Luković, redovni profesor
Filološko-umetnički fakultet
Univerziteta u Kragujevcu

Datum odbrane: _____

Počastvovana sam što mi je mentor tokom izrade ovog rada bila prof. dr Katarina Rasulić, kojoj dugujem, i na ovaj način ponovo izražavam, svoju duboku zahvalnost na stručnom i znalačkom vođenju, kao i na svesrdnoj pomoći i podršci.

Izrazito poštovanje i zahvalnost za dragocene sugestije i zapažanja izražavam i prof. dr Duški Klikovac.

Ovaj rad posvećujem uspomeni na svog oca, prof. dr Mladena Bročića.

Konceptualizacija emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku

Rezime

Predmet ovog istraživanja čini ispitivanje konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku, sa težištem na pojmovno-značenjskoj organizaciji i metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji emocionalnih pojmova u vezi sa samovrednovanjem. Istraživanje je urađeno na teorijskoj podlozi kognitivne lingvistike i u metodološkim okvirima analize korpusa. Korpusnom analizom obuhvaćen je sledeći reprezentativni skup leksema: *pride, dignity, self-esteem, self-respect, arrogance, ego, vanity, shame, embarrassment* i *guilt* u engleskom i *ponos, dostojanstvo, samopoštovanje, gordost, oholost, nadmenost, arogancija, sujeta, ego, stid, sram, sramota* i *krivica* u srpskom jeziku.

Istraživanje je imalo nekoliko ciljeva: 1) da se utvrde pojmovne metafore i metonimije koje strukturiraju emocije samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku; 2) da se ispituju sličnosti i razlike koje engleski i srpski jezik ispoljavaju u pogledu konceptualizacije emocija samovrednovanja (na pojmovnom, jezičkom i kulturološkom planu); 3) da se ispita učestalost javljanja realizacija utvrđenih pojmovnih metafora u korpusima engleskog i srpskog jezika, kao i da se ustanove sličnosti i razlike koje ispitivani jezici ispoljavaju u tom pogledu; 4) da se uporedi konceptualizacija emocija pozitivnog samovrednovanja sa konceptualizacijom emocija negativnog samovrednovanja i 5) da se ispituju specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u posmatranim jezicima u odnosu na metaforičku konceptualizaciju takozvanih osnovnih emocija (sreća, tuga, ljutnja i strah), koja je posvedočena u literaturi.

Građa za istraživanje preuzeta je iz reprezentativnih korpusa i obuhvatila je 6241 primera za engleski i 6930 primera za srpski jezik. Analiza je izvršena u teorijskim okvirima kognitivne lingvistike, a formulisanje podležnih pojmovnih preslikavanja prevashodno je

izvršeno na osnovu značenja reči koje kolociraju sa imeničkim leksemama koje izražavaju apstraktne pojmove emocija samovrednovanja.

Rezultati istraživanja pokazuju da kategorija emocija samovrednovanja u oba jezika ima složenu unutrašnju strukturu i rasplinite granice, te da se adekvatnije može opisati i objasniti u skladu sa principima prototipske organizacije kategorija. Takođe, rezultati ukazuju na razvijenu i raznovrsnu metaforičku i metonimijsku konceptualizaciju emocija samovrednovanja u oba jezika, kao i na veliki stepen sličnosti između dva ispitivana jezika u pogledu opštih metaforičkih i metonimijskih preslikavanja, čime se još jednom potvrđuje kognitivnolingvistička teza o utemeljenosti značenja u telesnom iskustvu. Razlike među jezicima ispoljavaju se prevashodno na nivou metafora nižeg reda opštosti, kao i konkretnih jezičkih manifestacija uočenih preslikavanja. Osim toga, razlike se ogledaju i na nivou motivisanosti metaforičkih preslikavanja posvedočenih u oba jezika, kao i u pojedinačnim elementima koji se preslikavaju iz izvornih domena.

Poređenje metaforičke konceptualizacije emocija pozitivnog i negativnog samovrednovanja pokazuje da „suprotstavljeni” emocionalni pojmovi u najvećoj meri imaju nezavisnu i jedinstvenu metaforičku konceptualizaciju, tj. ne konceptualizuju se posredstvom međusobno suprotstavljenih metafora. Nalazi, naime, upućuju na zaključak da emocije poput ponosa i stida nisu strukturirane putem oprečnih metafora.

Istraživanje osvetljava i specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u odnosu na osnovne emocije, – na primer, u nalazima se vidi produktivnost pojmovnog mehanizma koji smo nazvali „sadejstvo metonimije i metafore”, a koji je izrazit u strukturi ponosa i prekomernog ponosa. Zatim, aspekti ’uništavanja’, ’očuvanja/odbrane’, ’otimanja/gubitka’ i ’vraćanja’ naročito su iskorišćeni elementi u okviru „scenarija posedovanja dragocenosti” u strukturi ponosa i samopoštovanja, dok je metaforička slika gutanja ponosa-predmeta svojstvena isključivo ponosu. Takođe, karakteristična samo za domen emocija pozitivnog samovrednovanja jeste i slika ranjavanja i vredanja bića/čoveka, a za prekomerni ponos vezuje se slika ugađanja biću/čoveku na fizičkom i mentalnom planu. Budući da je u strukturi prekomernog ponosa dominantna perspektivizacija društvenog neodobravanja takvog stanja, ne iznenađuje činjenica da je u njegovoj strukturi posvedočen i najveći broj „jedinstvenih” metaforičkih predstava (npr. EGO

JE HALAPLJIVO/NEZASITO BIĆE, ČOVEK KOJI SUBJEKTU STAVLJA POVEZ PREKO OČIJU ILI GA OSLEPLJUJE itd.). S druge strane, utvrđeno je da se specifičnost metaforičke konceptualizacije može ispoljiti i u vidu jedinstvene motivisanosti metafora. Naime, metafore BITI (PREKOMERNO) PONOSAN JE BITI VELIKI I BITI GORE, PREKOMERNI PONOS JE GORE, OSEĆATI STID JE BITI MALI I BITI DOLE suštinski su utemeljene u preslikavanjima VAŽNO JE VELIKO, MOĆ/KONTROLA JE GORE, tj. NEVAŽNO JE MALO I DOLE, dok se konceptualizacija stida i krivice putem izvornih domena DOLE i TERET razlikuje od konceptualizacije ostalih nepoželjnih emocija putem ovih domena utoliko što je zasnovana i na preslikavanjima NEMORALNO JE DOLE, NEVAŽNO JE MALO/DOLE i ODGOVORNOST JE TERET.

Uopšte uzev, istraživanje je pokazalo da se kontekstualno i konotativno značenje upotrebljenih jezičkih izraza moraju podjednako uzimati u obzir da bi se što preciznije utvrdili elementi koji se preslikavaju iz izvornih domena, aspekti ciljnih domena koji se osvetljavaju, kao i motivisanost uočenih metaforičkih preslikavanja. Najzad, rezultati ovog istraživanja još jednom su potvrdili validnost teorijsko-metodološkog aparata kognitivne lingvistike u objašnjenju organizacije emocionalnih pojmova, ukazavši na taj način na opravdanost daljih istraživanja u okviru istog modela.

Ključne reči: emocije samovrednovanja, pojmovna metafora, metonimija, konceptualizacija, kognitivna lingvistika, engleski jezik, srpski jezik

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Kognitivna lingvistika, semantika, anglistika, srbistika

UDK _____

The conceptualization of self-conscious emotions in English and Serbian

Summary

The thesis examines the conceptualization of self-conscious emotions in English and Serbian, with special emphasis on the conceptual-semantic organization, as well as the metaphoric and metonymic conceptualization of emotion concepts related to self-evaluation. The research was carried out within the theoretical framework of cognitive linguistics and is based on the linguistic data gathered from general corpora. The following representative set of lexemes was the subject of the corpus analysis: *pride, dignity, self-esteem, self-respect, arrogance, ego, vanity, shame, embarrassment* and *guilt* in English, and *ponos* (pride), *dostojanstvo* (dignity), *samopoštovanje* (self-respect), *gordost* (pride), *oholost* (conceit), *nadmenost* (haughtiness), *arogancija* (arrogance), *sujeta* (vanity), *ego* (ego), *stid* (shame/embarrassment), *sram* (shame), *sramota* (shame) and *krivica* (guilt) in Serbian.

The research had a number of aims:

- 1) to identify and discuss the conceptual metaphors and metonymies which structure self-conscious emotions in English and Serbian;
- 2) to examine the similarities and differences in the conceptualization of self-conscious emotions in English and Serbian (at conceptual, linguistic and cultural levels);
- 3) to determine the frequency of occurrence of the linguistic manifestations of the identified conceptual metaphors in the English and Serbian corpora, as well as the differences and similarities manifest in the two languages;
- 4) to compare both the conceptualization of positive self-evaluation emotions ('positive' self-conscious emotions, such as pride, self-respect and 'excessive' pride) and those originating from negative self-evaluation (shame and guilt); and
- 5) to compare the characteristics of the identified mappings related to self-evaluation emotions in both languages with the existing metaphorical conceptualization of the so-called basic emotions (happiness, sadness, anger and fear) in the literature.

The linguistic data used in the research were excerpted from representative corpora, and comprise 6241 examples in English and 6930 in Serbian. The analysis was

performed within the theoretical framework of cognitive linguistic conceptual metaphor theory. The underlying conceptual mappings were primarily established on the basis of the meanings of the words which collocate with the noun lexemes designating the abstract concepts of self-conscious emotions.

The findings demonstrate that in both languages the category of self-conscious emotions has a complex internal structure with fuzzy boundaries, meaning that its structure and organization can only be adequately and fully accounted for in line with the principles of the prototype approach to categorization. Further, the results indicate that the emotion concepts under consideration are characterized by a large number and wide variety of conceptual metaphors and metonymies in both languages. The languages are found to exhibit a high degree of overlap with respect to the generic-level metaphors and metonymies identified in the corpus, which is in turn yet further confirmation of the cognitive linguistic thesis about the grounding of meaning in bodily experience. The differences between the languages predominantly occur at the level of specific-level metaphors and specific linguistic expressions of these mappings. Additionally, the differences are evident in the nature/type of motivation underlying the identified mappings in both languages, as well as in the specific elements mapped from the source domains.

A comparison of the metaphors used in the conceptualization of positive and negative self-evaluation emotions suggests that antonymous emotion concepts tend to be characterized by an independent and unique metaphoric conceptualization, i.e. they are not conceptualized by contrasting metaphors. The findings, namely, imply that emotions such as pride and shame are not structured via pairs of opposing metaphors.

The research also sheds light on the unique characteristics of the metaphorical conceptualizations of self-conscious emotions as opposed to basic emotions – for instance, the findings indicate a high level of productivity of the conceptual mechanism referred to in the thesis as “the synergy of metaphor and metonymy”, featured most prominently in the conceptual structure of pride and excessive pride. Also, the elements of ‘destruction’, ‘preservation/defence’, ‘theft/ loss’ and ‘returning’ are particularly foregrounded within the ‘possession of a precious object’ scenario in the structure of pride and self-respect in both languages, whereas the image of swallowing ‘pride-object’ is typical of pride alone. The image of wounding and hurting a being/human is restricted to

the domain of positive self-evaluation emotions, while excessive pride is associated with the image of both the physical and psychological pampering of a being/human. Given that the element of social disapproval is particularly salient in the concept of excessive pride, it is no surprise that its structure is found to have the largest number of 'unique' metaphoric images (e.g. EGO IS A VORACIOUS/INSATIABLE BEING, A HUMAN WHO BLINDFOLDS THE SUBJECT OR CAUSES THE SUBJECT'S BLINDNESS). On the other hand, the results show that the distinctive features of metaphoric conceptualization may also find their expression in the form of unique conceptual motivation. Namely, the metaphors TO BE (EXCESSIVELY) PROUD IS TO BE BIG AND UP, (EXCESSIVE) PRIDE IS UP, TO FEEL SHAME IS TO BE SMALL AND DOWN are essentially grounded in the mappings IMPORTANT IS BIG, POWER/CONTROL IS UP, i.e. UNIMPORTANT IS SMALL AND DOWN, whereas the conceptualization of shame and guilt via the source domains DOWN and BURDEN differs from that of other undesirable emotions via the same domains insofar as it can also be based on the mappings IMMORAL IS DOWN, INSIGNIFICANT IS SMALL/DOWN and RESPONSIBILITY IS A BURDEN.

On a more general level, the study has demonstrated that close attention must be paid to both connotative and contextual meanings of metaphorical expressions in order to more accurately determine the utilized elements of the identified source domains, those aspects of the target domains highlighted by the pertinent conceptual metaphors, as well as their underlying experiential bases. Lastly, it has once again confirmed the validity and explanatory potential of the cognitive linguistic approach to the study of emotion concepts, thereby indicating its legitimacy as a model for further research.

Key words: self-conscious emotions, conceptual metaphor, metonymy, conceptualization, cognitive linguistics, English, Serbian

Scientific field: Linguistics

Subfield of study: Cognitive linguistics, semantics, English Linguistics, Serbian Linguistics

UDK _____

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Teorijska podloga i značaj ispitivanja emocija samovrednovanja	2
1.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja	10
1.4. Građa za istraživanje	11
1.5. Organizacija izlaganja	11
2. Teorijski okvir	14
2.1. Kognitivnolingvistički pristup proučavanju emocija	14
2.2. Prototipska organizacija kategorije emocija i status emocija samovrednovanja	15
2.3. Konceptualizacija i jezička realizacija emocija	22
2.4. Metaforička i metonimijska konceptualizacija emocija	26
2.4.1. Pojmovna metafora i metonimija	26
2.4.2. Utemeljenost metafora u telesnom iskustvu	29
2.4.3. Univerzalnost i varijabilnost pojmovnih metafora	32
2.4.4. Metafore vezane za emocije	35
2.5. Konceptualizacija emocija i kognitivni modeli	39
2.6. Međukulturne razlike u konceptualizaciji emocija	43
3. Metodološki okvir	51
3.1. Korpusni pristup: kvalitativni i kvantitativni aspekti analize	51
3.2. Identifikacija metaforičkih izraza i podležnih pojmovnih preslikavanja	59
3.2.1. Identifikacija metaforičkih izraza	60
3.2.2. Identifikacija podležnih pojmovnih preslikavanja	64
3.3. Tok analize	70
4. Konceptualizacija emocija pozitivnog samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku: pojmovni domen PONOSA	74
4.1. Lekseme <i>pride</i> i <i>ponos</i>	74

4.2. Pojmovne metafore koje strukturiraju domen PONOSA	75
4.2.1. Izvorni domen PREDMETA	75
4.2.2. Izvorni domen BIĆA	96
4.2.3. Izvorni domen MATERIJE	121
4.2.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme <i>pride</i> odn. <i>ponos</i>	141
4.3. Kognitivni modeli u osnovi domena PONOSA	148
4.3.1. Neposredna emocionalna reakcija i postojani emocionalni stav	150
4.3.2. Samopoštovanje	151
4.3.3. Insistiranje na sopstvenoj vrednosti	154
4.3.4. „Prekomerni ponos”: osećaj superiornosti u odnosu na druge	155
4.4. Metaforička konceptualizacija SAMOPOŠTOVANJA	162
4.4.1. Lekseme <i>dignity, self-esteem, self-respect; (honour) / dostojanstvo,</i> <i>samopoštovanje; (čast)</i>	162
4.4.2. Izvorni domen PREDMETA	168
4.4.3. Izvorni domen BIĆA	198
4.4.4. Izvorni domen MATERIJE	207
4.4.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju SAMOPOŠTOVANJE	211
4.4.6. Razrada kognitivnog modela SAMOPOŠTOVANJA	214
4.5. Metaforička konceptualizacija PREKOMERNOG PONOSA	218
4.5.1. Lekseme <i>arrogance, ego, vanity / sujeta, gordost, arogancija, oholost,</i> <i>nadmenost, ego</i>	218
4.5.2. Izvorni domen PREDMETA	219
4.5.3. Izvorni domen BIĆA	240
4.5.4. Izvorni domen MATERIJE	283
4.5.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju PREKOMERNI PONOS	294
4.5.6. Razrada kognitivnog modela PREKOMERNOG PONOSA	303

5. Konceptualizacija emocija negativnog samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku:	
pojmovni domen STIDA	309
5.1. Lekseme <i>shame, embarrassment / stid, sram, sramota</i>	309
5.2. Pojmovne metafore koje strukturiraju domen STIDA	315
5.2.1. Izvorni domen PREDMETA	315
5.2.2. Izvorni domen BIĆA	336
5.2.3. Izvorni domen MATERIJE	349
5.2.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme <i>shame/embarrassment</i> odn. <i>stid/sram/</i> <i>sramota</i>	360
5.3. Kognitivni modeli u osnovi domena STIDA	370
5.3.1. Unutrašnje emocionalno stanje	370
5.3.2. Gubitak ugleda i stanje osramoćenosti	373
5.4. Metaforička konceptualizacija osećanja KRIVICE	375
5.4.1. Lekseme <i>guilt</i> i <i>krivica</i>	375
5.4.2. Izvorni domen PREDMETA	375
5.4.3. Izvorni domen BIĆA	386
5.4.4. Izvorni domen MATERIJE	398
5.4.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme <i>guilt</i> odn. <i>krivica</i>	403
5.4.6. Razrada kognitivnog modela KRIVICE	406
6. Sličnosti i razlike u metaforičkoj konceptualizaciji emocija pozitivnog i negativnog samovrednovanja	408
6.1. Izvorni domen PREDMETA	408
6.2. Izvorni domen BIĆA	416
6.3. Izvorni domen MATERIJE	423
6.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju EMOCIJE SAMOVREDNOVANJA	429

7. Dodatni aspekti metonimijske konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku	432
7.1. Metonimije vezane za emocije pozitivnog samovrednovanja	432
7.2. Metonimije vezane za emocije negativnog samovrednovanja	439
7.3. Zaključak	445
8. Međujezičke i međukulturne sličnosti i razlike u konceptualizaciji emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku	448
8.1. Emocije pozitivnog samovrednovanja	448
8.2. Emocije negativnog samovrednovanja	464
9. Specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku u odnosu na konceptualizaciju osnovnih emocija	472
9.1. SREĆA i emocije samovrednovanja	474
9.2. TUGA i emocije samovrednovanja	480
9.3. STRAH i emocije samovrednovanja	482
9.4. LJUTNJA i emocije samovrednovanja	484
10. Zaključna razmatranja	487
Literatura	505
Biografija	521

1. Uvod

1.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja čine emocionalni pojmovi koji se odnose na doživljaj lične vrednosti u engleskom i srpskom jeziku. Dati pojmovi izdvojili su se u psihološkim istraživanjima kao posebna grupa emocija – to su *emocije samovrednovanja*, odnosno emocije koje se odnose na doživljaj sebe samog i procenu sopstvene vrednosti (eng. *self-conscious emotions*). U anglofonoj psihološkoj literaturi se kao primeri ove kategorije emocija navode pojmovi *pride* (*ponos*), *shame* (*stid*), *guilt* (*krivica*) i *embarrassment* (*nelagoda*) (Tangney & Fischer 1995; Tracy & Robins 2004a). Luis (1993) eksplicitno razdvaja pojmove *pride* (*ponos*) i *hubris* (*oholost*), a Liri (2004) emocijama samovrednovanja pridružuje i *social anxiety* (*društvenu anksioznost*). Imajući u vidu izuzetnu važnost emocija samovrednovanja u psihičkom životu svakog ljudskog bića, iznenađuje činjenica da je talas oduševljenja emocijama, koje su postale predmet velikog interesovanja mnogih nauka, dugo mimoilazio ove emocije; kako ističu Trejsi i Robins (2004a), dominantna psihološka istraživanja su umnogome bila posvećena tzv. osnovnim (bazičnim) emocijama, dok su se, nasuprot njima, emocije samovrednovanja dugo nalazile na rubu interesovanja psihologa.

U ovom radu cilj nam je da sistematski ispitamo i uporedimo načine na koje se emocionalno iskustvo vezano za procenu sopstvene vrednosti opojmljuje u engleskom i srpskom jeziku. Težište istraživanja je pre svega na metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji emocionalnih pojmova u vezi sa samovrednovanjem, na teorijskoj podlozi kognitivne lingvistike i u metodološkim okvirima analize korpusa. Formulisanje predmetnih pojmovnih metafora prevashodno je izvršeno na osnovu značenja reči koje kolociraju sa imeničkim leksemama koje izražavaju apstraktne pojmove emocija samovrednovanja.

Pošli smo od centralnih pojmova *pride* i *shame* u engleskom, odnosno *ponos* i *stid* u srpskom jeziku, a u analizu smo uključili i njima srodne pojmove koji se u relevantnim

leksikografskim izvorima navode kao najfrekventniji sinonimi¹. Analizom je obuhvaćen sledeći reprezentativni skup leksema:

1. Lekseme koje se odnose na pozitivno samovrednovanje: *pride, dignity, self-esteem, self-respect, arrogance, ego, vanity* u engleskom i *ponos, dostojanstvo, samopoštovanje, gordost, oholost, nadmenost, arogancija, sujeta, ego* u srpskom jeziku.
2. Lekseme koje se odnose na negativno samovrednovanje: *shame, embarrassment, guilt* u engleskom i *stid, sram, sramota i krivica* u srpskom jeziku.

1.2. Teorijska podloga i značaj ispitivanja emocija samovrednovanja

Struktura, sadržaj i organizacija emocionalnih pojmova značajan je predmet proučavanja u savremenoj lingvistici, o čemu svedoče brojne skorašnje studije i zbornici radova posvećeni ispitivanju jezičkih realizacija emocionalnih pojmova, kao što su: *The Language of Emotions* (S. Niemeier i R. Dirven, ur. 1997), *Speaking of Emotions: Conceptualization and Expression* (A. Athanasiadou i E. Tabakowska, ur. 1998), *Languages of Sentiment* (Gary B. Palmer i Debra J. Occhi, ur. 1999), *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals* (A. Wierzbicka 1999), *Metaphor and Emotion – Language, Culture, and Body in Human Feeling* (Z. Kövecses 2000), *Emotions in Crosslinguistic Perspective* (J. Harkins i A. Wierzbicka, ur. 2001), *Verbal Communication of Emotions* (Fussel, ur. 2002), *Emotion Talk Across Corpora* (M. Bednarek 2008), *Complex Emotions and Grammatical Mismatches: A Contrastive Corpus-Based Study* (K. Dziwirek i B. Lewandowska-Tomaszczyk 2010), *Łódź Studies in Language: Vol. 27. Dynamicity in emotion concepts* (P.A. Wilson, ur. 2012), *Components of Emotional Meaning: A Sourcebook* (J. R. J. Fontaine, K. R. Scherer i C. Soriano, ur. 2013).

Teorijsko-metodološki okviri na temelju kojih se mogu ispitivati jezičke realizacije emocionalnih pojmova veoma su šaroliki. Međutim, kognitivna lingvistika se, zahvaljujući nekim od svojih osnovnih postulata – a to su prevashodno sagledavanje značenja kao

¹ Kriterijumi kojima smo se vodili prilikom odabira relevantnih leksema biće detaljnije obrazloženi u poglavlju u kojem se razmatra metodologija primenjena u istraživanju (3.3.).

konceptualizacije, teza o utemeljenosti značenja u telesnom iskustvu i suštinskoj metaforičnosti pojmovnog sistema, kao i prihvatanje i primena teorije prototipa u proučavanju značenja – pokazala višestruko korisnom i plodotvornom osnovom za analizu pojmovno-značenjske strukture domena emocija. Teren za naš rad su u najvećoj meri pripremila istraživanja sprovedena na podlozi teorije pojmovnih metafora (Lakoff & Johnson 2003[1980]), za koju se može reći da je od svih kognitivnolingvističkih teorija doživela najširu primenu u ispitivanju konceptualizacije i jezičke realizacije emocija. Pored toga, od presudnog značaja za naše istraživanje su i radovi u kojima se ispituje (i potvrđuje) prototipska struktura i organizacija emocionalnih pojmova. Predstavimo ukratko neke od radova koji su najuže relevantni za našu svrhu.

U okviru teorije pojmovnih metafora, po ukupnom doprinosu proučavanju emocija naročito se ističe Zoltan Kevečeš (Kövecses 1986, 2000, 2005, 2007, 2008a, 2008b, 2014), koji se, između ostalog, bavi pitanjem postojanja metafora koje su svojstvene isključivo emocijama, pitanjem univerzalnosti i kulturne uslovljenosti metafora koje strukturiraju emocije, tačnom ulogom metafore u strukturiranju emocionalnih pojmova itd. Proučavanju emocija se takođe pristupa i iz perspektive *semantike okvira* (ispitivanje leksikogramatičkih realizacija pojma *iznenadjenja* u engleskom i španskom jeziku (Subirats & Petruck 2003) predstavlja primer jednog takvog istraživanja), kao i *semantike prototipa*, mada je primena ovih dveju kognitivnolingvističkih teorija manje rasprostranjena od teorije pojmovnih metafora. Jedno od prvih istraživanja u okviru semantike prototipa jeste ispitivanje prototipičnog scenarija ili idealizovanog kognitivnog modela (Lakoff 1987) koji je u osnovi pojma *anger* (Lakoff & Kövecses 1987). Metod iznalaženja prototipičnog scenarija koji je u osnovi nekog emocionalnog pojma kombinuje se i sa proučavanjem pojmovnih metafora koje ga strukturiraju (Lakoff & Kövecses 1987; Kövecses 2000, 2008a, 2008b). Tako Kevečeš (2000, 2007, 2008a, 2008b) tvrdi da se emocionalni pojmovi sastoje od četiri osnovne pojmovne jedinice: pojmovnih metafora, pojmovnih metonimija, srodnih pojmova (eng. *related concepts*) i kognitivnih modela, s tim što metafore, metonimije i srodni pojmovi suštinski strukturiraju kognitivne modele.

U novijim istraživanjima iz oblasti kognitivne lingvistike ističe se značaj korišćenja korpusa u analizi kako bi se stekao bolji uvid u funkcionisanje jezika u stvarnoj upotrebi

(Deignan 2005; Semino 2008; Stefanowitsch & Gries (Eds.) 2006; Mittelberg, Farmer & Waugh 2007), te je ovakva metodologija našla primenu i u ispitivanju jezičke konceptualizacije emocija. Primeri studija u kojima se koristi takva metodologija su Stefanović (2004, 2006b), Ogarkova (2007), Đivirek i Levandovska-Tomašćik (2010), Ogarkova i Soriano (2014a, 2014b). Stefanović (2004, 2006b), Ogarkova (2007) i Ogarkova i Soriano (2014a, 2014b) na osnovu učestalosti javljanja (u korpusima) metaforičkih izraza koji sadrže reči koje označavaju određenu emociju izvode zaključke o značaju utvrđenih pojmovnih metafora u konceptualizaciji emocija koje su predmet ispitivanja; tako Stefanović (2004) na osnovu jedne takve kvantitativne analize utvrđuje razliku u značenju među rečima *happiness* i *joy*, koje se često navode kao sinonimi – *happiness* se češće konceptualizuje kao VREDAN PREDMET (*seek happiness*), dok je u konceptualizaciji emocije *joy* značajniji izvorni domen MATERIJU U SADRŽAJU (*overflow with joy*). Đivirek i Levandovska-Tomašćik (2010), s druge strane, ispituju značenja rečenica u kojima se javljaju reči koje označavaju određene emocije, i na osnovu analize učestalosti javljanja utvrđenih struktura određuju prototip i ocrtavaju strukturu određenih emocionalnih kategorija. Najnoviji trend je i ispitivanje metafora koje strukturiraju emocije u specijalizovanim diskursima: npr. Beger i Jäkel (2009) istražuju metaforičku konceptualizaciju emocija *anger* (*ljutnja*), *love* (*ljubav*) i *sadness* (*tuga*) u psihološkoj literaturi, s posebnim osvrtom na razliku među metaforama koje koriste laici s jedne, i psiholozi, s druge strane. Takođe, očigledno je obnavljanje interesovanja za kontrastivne studije, kao i interkulturalno proučavanje konceptualizacije emocija, pa se korpusna metodologija često kombinuje sa ispitivanjem jezičke konceptualizacije emocija na materijalu više jezika (Stefanowitsch 2004; Kosanović 2009, 2016; Pavlović 2007; Dziwirek & Lewandowska-Tomaszczyk 2010). U vezi sa ovim poslednjim, bitno je naglasiti da autori nailaze na veliku podudarnost u metaforičkoj konceptualizaciji među ispitivanim jezicima, što se objašnjava utemeljenošću metafora u univerzalnom telesnom iskustvu (npr. Pavlović 2007; Kosanović 2009, 2016).

Povrh toga, u najnovijim radovima eksplicitno se ukazuje na doprinos koji ispitivanje pojmovnih metafora u strukturi emocija pruža psihološkim istraživanjima emocija i tzv. *afektivnim naukama* (eng. *emotion psychology, the affective sciences*) (Soriano 2013a, 2015; Ogarkova & Soriano 2018). Kako Soriano (2015) ističe, s obzirom na to da metafore

osvetljavaju različite aspekte emocionalnih pojmova, tj. imaju određeni „značenjski fokus” (Kövecses 2000: 40–46, 2010[2002]: 137–144), proučavanje pojmovnih metafora može psiholozima pružiti neprocenjiva saznanja o aspektima emocionalnih pojmova koji su laicima (govornicima jednog jezika) naročito važni, a koji mogu biti zanemareni u zvaničnim psihološkim teorijama. Na primer, metafore BES JE LUDILO i BES JE BOLEST (eng. ANGER IS INSANITY i ANGER IS ILLNESS) pokazuju da su iracionalno ponašanje i šteta/bol koji emocija besa može naneti čoveku koji je doživljava značajni aspekti laičke predstave ove emocije; ovi aspekti se, međutim, zanemaruju u stručnim teorijama, koje mahom naglašavaju npr. adaptivne funkcije besa i njegove negativne posledice po ljude koji doživljavača okružuju (ibid. 211–212).

U vezi sa proučavanjem konkretnih emocionalnih pojmova u lingvistici, može se reći da se zapažanje psihologa Trejsi i Robins (2004a) s početka teksta može primeniti i na lingvistička istraživanja – naime, u žiži interesovanja lingvista najčešće su bile takozvane osnovne/primarne/bazične emocije, kao što su SREĆA, TUGA, STRAH ili LJUTNJA. Tako je, na primer, metaforička i metonimijska struktura emocije ljutnje predmet mnogih studija u velikom broju tipološki najraznorodnijih jezika (pregled istraživanja konceptualizacije ljutnje daje Kövecses (2000, 2005)). U našoj lingvistici, Rakić (2015) istražuje kulturološke aspekte konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku, dok je na materijalu srpskog jezika ispitana metaforička konceptualizacija emocije ljutnje (Dragićević 2006a), tuge (Dragićević 2006b), ljubavi (Klikovac 2007), kao i emocije sreće na materijalu srpskog i engleskog jezika (Kosanović 2009). Pored navedenih metoda, konceptualizacija emocija ljutnje i tuge je u srpskom jeziku ispitana i putem asocijativne metode (Dragićević 2006a, 2006b).

Nasuprot tome, emocije samovrednovanja dobile su daleko manje pažnje, naročito u studijama sprovedenim na podlozi teorije pojmovnih metafora. Pomenućemo neka od lingvističkih istraživanja u kojima se razmatraju pojedini aspekti ovih emocija. Tako Vježbicka (1992b), u okviru sistema kognitivnih scenarija zasnovanih na semantičkim primitivima, opisuje i kognitivne scenarije u vezi sa emocionalnim pojmovima koji podrazumevaju razmišljanje o sebi i samovrednovanje, izdvajajući sedam pojmova koji spadaju u ovu kategoriju: *remorse* (*kajanje*), *guilt* (*krivica*), *shame* (*stid*), *humiliation*

(poniženje), *embarrassment* (nelagoda), *pride* (ponos) i *triumph* (osećanje uspeha). Kevečeš (1986, 2000) ispituje metaforičku konceptualizaciju emocije ponosa u engleskom i pokazuje da se reč *pride* odnosi na sistem pojmova ili pojmovni domen koji sadrži pojmove kao što su *justified pride* (opravdani ponos), *conceit* (uobraženost), *self-esteem* (samopoštovanje), *false pride* (lažni ponos), *vanity* (uobraženost, sujeta), *self-assurance* (samouverenost), *dignity* (dostojanstvo) i sl., pri čemu prototip ili kognitivnu referentnu tačku predstavlja *uravnoteženi ponos kao neposredna reakcija* (eng. *balanced pride as an immediate response*), koji nastaje kada su skala koja izražava stepen ponosa i skala koja izražava stepen vrednosti nečega što dovodi do osećanja ponosa u ravnoteži, dok se ostali pojmovi određuju u odnosu na ovaj vid ponosa. Kao dokaz za ovakvu tvrdnju Kevečeš navodi da se reč *pride* koristi kako bi se označio ne samo ovakav prototipični ponos, već i ostali pojmovi iz ovog domena, obično uz određenu modifikaciju (npr. *justified, too much*), dok se reči *self-esteem, dignity, conceit, vanity* ne mogu koristiti kad se govori o prototipičnom ponosu; takođe, ranija istraživanja emocija su pokazala da su trenutna, kratkotrajna emocionalna stanja prototipičniji primeri emocija od dugotrajnijih manifestacija emocija, raspoloženja, temperamenta i karakternih osobina (Kövecses 1986), pa se tako uravnoteženi ponos kao neposredna reakcija može smatrati boljim primerom ponosa nego *conceit* i *vanity*, koji se više odnose na karakterne osobine. Uz to, analizom namenski konstruisanih primera, Kevečeš (2000: 30) dolazi do zaključka da ponos ne spada u emocije sa naročito razvijenom metaforičkom strukturom. Kevečeš (2000, 2007) posvećuje manje segmente svojih istraživanja i ispitivanju metaforičke konceptualizacije emocija stida i krivice u engleskom jeziku. Pored pomenutih nalaza, od značaja za naše istraživanje su i radovi Tisarijeve (2006a, 2006b), koja ispituje dijahronijske promene metaforičke konceptualizacije engleskih pojmova *shame* (stid) i *pride* (ponos) u periodu od XV do XX veka, Ristićeve (2006), koja ispituje religiozno-etičku, socijalnu i psihičku zasnovanost koncepta emocije stida u srpskom jeziku, i Kosanovićeve (2016), koja ispituje pojmovno-značenjsku organizaciju *pride* za označavanje emocija u engleskom i srpskom jeziku. Na konkretne rezultate i teorijske implikacije relevantnih prethodnih istraživanja nadovezivaćemo se na odgovarajućim mestima u toku izlaganja.

Preliminarna istraživanja u vezi sa predmetnom tematikom ovog istraživanja izvršena su u radovima Bročić (2012, 2014, 2016). Bročić (2012) ispituje pojmovne metafore

pomoću kojih se strukturira pojam ponosa u srpskom jeziku (na primerima rečenica u kojima se pominje reč *ponos*, kao i članovi derivacionog gnezda ove lekseme – *ponosan*, *ponosno*, *ponosit* i *ponositost*), i uočava raznovrsne metafore koje osvetljavaju različite aspekte ponosa (na primer, PONOS JE VREDAN PREDMET, SVETLOST, VLADAR, VATRA itd.). Bročić (2014) ispituje ulogu izvornih domena vertikalne dimenzije i veličine u metaforičkoj konceptualizaciji emocija ponosa i stida u engleskom i srpskom jeziku, i pokazuje da su ti domeni produktivni u konceptualizaciji navedenih emocija. Bročić (2016) ispituje konceptualizaciju ponosa putem *asocijativne metode* (Dragičević 2006a, 2006b), s ciljem utvrđivanja elemenata tipičnog scenarija i tipičnog subjekta emocije ponosa. Analiza odgovora ispitanika ukazuje na sledeće najfrekventnije tipove ponosa: prototipični ponos je pozitivna, neposredna emocionalna reakcija na *lični uspeh* ili *postignuće*, drugi tip ponosa nastaje kao *rezultat ispravnog/poštenog postupanja* i *plemenitog ophođenja prema drugim ljudima*, dok je treći tip ponosa onaj koji pojedinac oseća *prema bliskim ljudima kada postignu uspeh*; pri tome se u srpskom jeziku ponos najjače asocijativno vezuje za *majku* kao tipičnog nosioca.

U svetlu svega što je do sada rečeno, možemo istaći više razloga zbog kojih je proučavanje konceptualizacije emocija samovrednovanja na materijalu dva jezika i u metodološkim okvirima analize korpusa vredan predmet ispitivanja. Prvo, analiza je izvršena na velikom uzorku jezičkih primera preuzetih iz reprezentativnih korpusa oba jezika, dok su se dosadašnja ispitivanja metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom jeziku uglavnom zasnivala na manjem broju namenski konstruisanih primera². Ovo je stoga i dobra prilika da se proverí Kevečeševó zapažanje da emocija ponosa nema bogatu metaforičku strukturu. Drugo, biće utvrđena i učestalost javljanja jezičkih manifestacija utvrđenih pojmovnih metafora u korpusima engleskog i srpskog jezika. U vezi s tim, bitno je naglasiti da u istraživanju nije primenjena statistička obrada kvantitativnih nalaza – cilj nam je da utvrdimo upadljivije tendencije u pogledu učestalosti javljanja pojedinih metaforičkih preslikavanja, tj. da li i na tom planu u strukturi predmetnih pojmova postoje izrazitija preslikavanja, kao i da li ispitivani jezici, kao i predmetni pojmovi

² Izuzetak su pomenuta istraživanja Tisarijeve (2006a, 2006b), ali težište ovih istraživanja je na ispitivanju konceptualizacije emocija ponosa i stida u engleskom jeziku u različitim istorijskim epohama.

ispoljavaju razlike po tom pitanju. Treće, ovo istraživanje predstavlja dopunu rezultatima objavljenim u radu Bročić (2012) utoliko što će biti učinjen i pokušaj da se uočene metafore povežu sa različitim kognitivnim modelima, koji odgovaraju različitim značenjima reči *ponos*, odnosno *pride*. Četvrto, budući da ispitujemo konceptualizaciju emocionalnih iskustava koja na leksičkom planu odražava kanonički par antonima – *pride* i *shame*, odnosno *ponos* i *stid* – a i šire posmatrano, emocionalno iskustvo pozitivnog samovrednovanja nasuprot emocionalnom iskustvu negativnog samovrednovanja, istraživanje nam može pružiti i uvid u načine na koje metaforičkim putem opojmljujemo takva „suprotstavljena iskustva”. Najzad, budući da istraživanje ima cilj da pruži sveobuhvatan opis, objašnjenje i poređenje pojmovno-jezičke organizacije, kao i metaforičke konceptualizacije jednog tako važnog segmenta emocionalnog iskustva, ono može biti vredan doprinos i psihološkim istraživanjima emocija samovrednovanja, i to na dva načina. S jedne strane, u svetlu pomenutih nalaza Soriano (2015) i Ogarkova i Soriano (2018), jedno ovako koncipirano istraživanje može pružiti psiholozima važan uvid u „narodne teorije” emocija samovrednovanja, onako kako se one odražavaju u engleskom i srpskom jeziku, ili jednostavnije rečeno, uvid u načine na koje „obični ljudi” razmišljaju o ovom aspektu emocionalnog iskustva. S druge strane, s obzirom na to da se, na osnovu saznanja dobijenih u dosadašnjim ispitivanjima organizacije emocionalnih pojmova (Fehr & Russel 1984; Shaver et al. 1987; Lakoff 1987; Kosanović 2016; Milenković 2017), očekuje da će istraživanje pokazati da i kategorija emocija samovrednovanja ima *prototipsku strukturu*, ono i u tom pogledu može pružiti vredna saznanja o organizaciji ovih emocionalnih pojmova. Naime, psihološka istraživanja koja su neposredno posvećena emocijama samovrednovanja prevashodno su usmerena na iznalaženje teorijskog modela koji bi na precizan način uspostavio distinkcije među posmatranim emocionalnim pojmovima. Naročito se ispituju razlike između *stida* (*shame*), *krivice* (*guilt*) i *nelagode* (*embarrassment*) s jedne i između *ponosa* (*pride*) i *oholosti* (*hubris*) s druge strane (Lewis 1993; Tangney et al. 1996; Tracy & Robins 2004a, 2007). Tako, na primer, Luis (1993) smatra da su *ponos* i *oholost* dve različite emocije, dok Trejsi i Robins (2004a, 2007) smatraju da su to zapravo dva aspekta iste emocije – autentični ponos (koji proističe iz postignutog uspeha) i prekomerni ponos (tj. oholost) – i uočavaju analogiju između ova dva vida pozitivnog samovrednovanja i *krivice* odn. *stida* na

planu negativnog samovrednovanja: autentični ponos se, kao i krivica, vezuje za neki konkretni postupak ili ponašanje kao uzrok uspeha odn. neuspeha, dok se prekomerni ponos (oholost), kao i stid, vezuje za pripisivanje uspeha odn. neuspeha osobi u celini, pri čemu se autentični ponos vezuje za samopouzdanje, dok je prekomerni ponos u vezi sa narcizmom. Kao što se iz ovog kratkog opisa može videti, u navedenim studijama uočljiva je težnja da se emocionalni pojmovi koji se odnose na procenu sopstvene vrednosti objasne i razgraniče u skladu sa principima klasične teorije kategorizacije, što se pokazuje problematičnim, budući da kategorija emocija samovrednovanja, kao i kategorija emocija uopšte, ima složenu unutrašnju strukturu i nema jasno omeđene granice, tako da se adekvatnije može opisati i objasniti u skladu sa principima prototipske kategorizacije.

I najzad, ispitivanje konceptualizacije samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku značajno je kako na pojmovno-jezičkom, tako i na kulturološkom planu, s obzirom na uticajni Hofstedeov model kultura (Hofstede 2001), koji, između ostalog, postulira podelu na individualističke i kolektivističke kulture. Po tom modelu, britanska odn. američka kultura pripadaju individualističkim kulturama, dok je srpska kultura bliža polu kolektivismu. U tom pogledu, poređenje konceptualizacije ponosa, stida i srodnih emocija samovrednovanja u srpskom jeziku posebno je interesantno u svetlu nalaza pojedinih istraživača koji ukazuju na to da su međukulturne razlike u konceptualizaciji emocija uslovljene upravo kriterijumima individualizma i kolektivismu (Ogarkova et al. 2012; Markus & Kitayama 1991; Nisbett et al. 2001); da individualističke kulture podstiču konceptualizaciju nezavisne ličnosti, dok kolektivističke podstiču konceptualizaciju međuzavisnosti ličnosti u odnosu na druge članove grupe i pripadnost grupi, pri čemu ove razlike u doživljaju sopstvene ličnosti utiču na tumačenje događaja koji dovode do konceptualizacije, izražavanja i regulacije emocija (Mesquita 2001; Matsumoto et al. 2008). Tako da se, na primer, u individualističkim kulturama stid povezuje sa samopouzdanjem i moralnošću (Scherer & Wallbott 1995), bliži je pojmu ljutnje (Kitayama et al. 1995) i manje se javno pokazuje (Rodriguez Mosquera et al. 2000) nego u kolektivističkim kulturama.

U skladu sa formulisanim predmetom rada i predstavljenim nalazima ranijih istraživanja, taksativno ćemo navesti ciljeve i osnovne hipoteze ovog istraživanja, a zatim i reći nešto više o građi za jezičku analizu i organizaciji izlaganja.

1.3. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Glavni cilj ovog istraživanja je da se opiše, objasni i uporedi konceptualizacija emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku, što podrazumeva sledeće:

- 1) utvrditi pojmovne metafore i metonimije koje strukturiraju emocije samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku;
- 2) ispitati sličnosti i razlike koje engleski i srpski jezik ispoljavaju u pogledu konceptualizacije emocija samovrednovanja (na pojmovnom, jezičkom i kulturološkom planu);
- 3) ispitati učestalost javljanja realizacija utvrđenih pojmovnih metafora u korpusima engleskog i srpskog jezika, i ustanoviti sličnosti i razlike koje ispitivani jezici ispoljavaju u tom pogledu;
- 4) ispitati specifičnosti konceptualizacije emocija pozitivnog samovrednovanja u odnosu na konceptualizaciju emocija negativnog samovrednovanja;
- 5) ispitati specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u posmatranim jezicima u odnosu na metaforičku konceptualizaciju takozvanih bazičnih/osnovnih emocija (sreća, tuga, ljutnja i strah) posvedočenu u literaturi.

S druge strane, ovakvo istraživanje ima cilj i da proveri validnost teorijsko-metodološkog okvira kognitivne lingvistike.

U skladu sa osnovnim postavkama kognitivne lingvistike i nalazima dobijenim u dosadašnjim istraživanjima, polazi se od pretpostavke da će postojati veliki stepen sličnosti između dva ispitivana jezika u pogledu opštih metaforičkih preslikavanja, a da će se razlike ispoljiti na nivou metafora nižeg reda opštosti, kao i konkretnih jezičkih manifestacija. O očekivanim razlikama uslovljenim kulturološkim činiocima biće više reči u narednim poglavljima. Takođe, očekuje se da će istraživanje potvrditi da kategorija emocija samovrednovanja ima prototipsku strukturu i rasplinite granice.

1.4. Građa za istraživanje

Istraživanje je izvršeno na korpusu koji je obuhvatio 6241 primera za engleski i 6930 za srpski jezik. Osnovni izvor građe za engleski jezik čini *Britanski nacionalni korpus (BNC, British National Corpus)*; 100 miliona reči, primeri prikupljeni sa govornog područja Velike Britanije, do 1993. godine; 10% korpusa čini govorni, 90% pisani jezik – tekstovi iz dnevnih novina, naučnih časopisa, književnoumetnički tekstovi, objavljeni i neobjavljeni materijal poput brošura, pisama, letaka, studentskih eseja, govora i drugih vrsta pisanog teksta). Primeri za srpski jezik ekscerpirani su iz *Korpusa savremenog srpskog jezika 2013* Matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu (KSSJ, 122 miliona reči, primeri prikupljeni u periodu do 2013. godine, korpus sadrži književnoumetničke tekstove srpskih pisaca u XX i XXI veku, kao i naučne i naučno-popularne tekstove iz različitih domena (prirodne i društvene nauke), administrativne tekstove i tekstove pisane publicističkim stilom (članke iz dnevnih novina, časopisa, magazina), tekstove sa internet portala, dok jedan deo tekstova predstavljaju prevodi čiju većinu čine književnoumetnički tekstovi, a manji deo prevodi opštih tekstova). Oba korpusa predstavljaju i po obimu i po sadržaju reprezentativan jezički uzorak i prilično su ujednačeni i po obimu i u pogledu zastupljenosti različitih žanrova. Pored primera iz elektronskih korpusa, u analizu su uvršćeni i pojedini primeri iz referentnih rečnika, primeri i idiomi iz *Englesko-srpskog frazeološkog rečnika* Ž. Kovačevića (2007), kao i primeri jezičkih i vanjezičkih manifestacija uočenih preslikavanja ekscerpiranih putem pretraživača *Google*. O načinu odabira i navođenja primera u toku izlaganja biće više reči u delu o metodologiji primenjenoj u istraživanju.

1.5. Organizacija izlaganja

Izlaganje na narednim stranama biće podeljeno u devet poglavlja. U poglavlju **Teorijski okvir** biće najpre dat pregled osnovnih postavki kognitivne lingvistike koje su našle primenu u proučavanju konceptualizacije emocija. Stoga ćemo se posebno usmeriti na pojmovne metafore i metonimije, pojam kognitivnog modela ili scenarija, a i na primenu teorije prototipa na proučavanje emocija. Zatim će biti dat sažet pregled međukulturnih

proučavanja emocija samovrednovanja u lingvističkim studijama koje se oslanjaju na elicitaciju podataka od izvornih govornika nekog jezika.

U poglavlju **Metodološki okvir** razmatramo neka od osnovnih pitanja koja se tiču metodologije proučavanja jezičkih manifestacija pojmovnih metafora, sa posebnim osvrtom na korpusni pristup proučavanju metafora, metodološke pristupe u identifikaciji metaforičkih izraza, kao i rekonstruisanju podležnih preslikavanja, nakon čega će biti predstavljen tok analize našeg istraživanja.

Deo rada koji sadrži rezultate istraživanja podeljen je u šest poglavlja. Četvrto poglavlje bavi se metaforičkom konceptualizacijom domena PONOSA, to jest emocija pozitivnog samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku ('ponosa', 'samopoštovanja' i 'prekomernog ponosa'), dok se u petom poglavlju obrađuje konceptualizacija domena STIDA ('stida/srama' i 'krivice') u oba jezika. Oba poglavlja imaju istu strukturu: nakon pregleda rečničkih definicija predmetnih leksema, rezultati se iznose prema opštoj podeli uočenih metafora na one sa izvornim domenima PREDMETA, BIĆA i MATERIJE, nakon čega se ukazuje na dodatne aspekte metaforičke konceptualizacije osvetljene kroz prizmu predložkih sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju emocije samovrednovanja. Posle svake od ove četiri celine dat je, preglednosti radi, tabelarni i tekstualni rezime uočenih nalaza. U okviru ovih poglavlja, na osnovu uočenih preslikavanja razrađuju se i kognitivni modeli analiziranih emocionalnih pojmova: u četvrtom poglavlju kognitivni modeli u osnovi domena PONOSA, zatim kognitivni model SAMOPOŠTOVANJA/DOSTOJANSTVA, kao i PREKOMERNOG PONOSA, a u petom kognitivni modeli u osnovi domena STIDA, kao i osećanja KRIVICE.

Šesto poglavlje sadrži analizu specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija pozitivnog samovrednovanja u odnosu na metaforičku konceptualizaciju emocija negativnog samovrednovanja, u sedmom se razmatraju dodatni aspekti metonimijske konceptualizacije emocija samovrednovanja, dok se u osmom poglavlju iznosi objedinjeni pregled međujezičkih i međukulturnih sličnosti i razlika u konceptualizaciji emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku. U devetom poglavlju ukazuje se na specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i

srpskom u odnosu na metaforičku konceptualizaciju tzv. osnovnih emocija (sreća, tuga, strah i ljutnja).

U desetom, završnom poglavlju sumiraju se glavni rezultati istraživanja i iznose zaključna razmatranja. Takođe, ukazuje se na implikacije dobijenih nalaza i moguće dalje pravce istraživanja.

2. Teorijski okvir

2.1. Kognitivnolingvistički pristup proučavanju emocija

Za razliku od nekih ranijih pristupa prema kojima su pojmovi koji se odnose na emocije samo puka veza između nekog objektivno postojećeg emocionalnog fenomena (na primer, fizioloških procesa i ponašanja) s jedne, i naziva koji označava taj fenomen, s druge strane, kognitivnolingvistički pristup proučavanju emocija polazi od toga da emocionalni pojmovi podrazumevaju kompleksnu strukturu i organizaciju (Lakoff 1987; Kövecses 2000). Kako Lejkof (1987: 377) tvrdi, emocije imaju vrlo složenu i bogatu pojamnu strukturu iako postoji uvreženo mišljenje da su one lišene pojmovnog sadržaja. Naime, kako objašnjava Lejkof, u situacijama u kojima doživljava određenu emociju, čovek ne samo da „oseća ono što oseća” (str. 377), već i istovremeno uključuje svoje razumevanje onoga što oseća. Pored toga, kada se pod dejstvom emocija ponašamo na određeni način, takvo ponašanje nije utemeljeno samo na osećanjima već i na našem *razumevanju* datih osećanja, te su emocionalni pojmovi jasni primeri apstraktnih pojmova koji imaju čvrsto utemeljenje u telesnom iskustvu (ibid. str. 377). Ispitujući emocionalni pojam ljutnje, Lejkof (1987) pokazuje da ovaj pojam ima bogatu i razvijenu pojamnu strukturu, koji ujedno predstavlja i složenu kategoriju koja se sastoji iz različitih vrsta besa, kao što su, recimo, ozlojeđenost, gnev, hladan bes i slično. Kevečeš (2000) ističe da se upravo proučavanjem svakodnevnog jezika mogu razotkriti pojamne strukture emocionalnih pojmova (tzv. *narodne teorije emocija, jezički zasnovani narodni modeli ili kognitivno-kulturni modeli*).

U okviru kognitivnolingvističkog pristupa proučavanju emocija, konceptualizacija jedne emocije suštinski je povezana sa kognitivnim mehanizmima kao što su metafora i metonimija, i s druge strane, sa prototipičnim kognitivnim scenarijom koji se nalazi u osnovi emocionalnih pojmova. Kako je navedeno u uvodnom poglavlju, konceptualizacija emocija najviše je ispitivana u okrilju teorije pojmovnih metafora (Lakoff & Johnson 2003[1980]), a veliki broj studija posvećen je i iznalaženju kognitivnog scenarija emocija. U vezi s tim, bitno je istaći da kognitivnolingvističko stanovište podrazumeva primenu teorije prototipa i u tumačenju principa organizacije emocionalnih pojmova. Budući da smo rezultate dobijene u

ovom istraživanju prevashodno tumačili i analizirali u svetlu uočenih pojmovnih metafora i metonimija, kognitivnih modela, kao i teorije prototipa, u ovom poglavlju posebno ćemo se usmeriti na pregled najvažnijih postavki teorije pojmovnih metafora i teorije prototipa. U okviru tačke 2.2. biće više reči o prototipskoj organizaciji kategorije emocija i statusu emocija samovrednovanja, dok ćemo pod tačkom 2.4. razmotriti metaforičku i metonimijsku konceptualizaciju emocija uz poseban osvrt na utemeljenost metafora koje su osnovi emocija u telesnom iskustvu, njihovu univerzalnost i varijabilnost, a pozabavićemo se i pitanjem metafora koje su svojstvene pojedinim emocijama i emocijama uopšte. U okviru tačke 2.5. reći ćemo nešto više o konceptualizaciji emocija i pojmu kognitivnog modela i scenarija.

2.2. Prototipska organizacija kategorije emocija i status emocija samovrednovanja

2.2.1. Proces *kategorizacije* predstavlja jedan od ključnih, a za lingvistiku jedan od najvažnijih kognitivnih procesa. Kako Tejlor (1995 [1989]) ističe, lingvistima su kategorije neohodne da bi, s jedne strane, mogli da opišu predmet svog proučavanja (npr. da li je neki zvuk jezičke ili nejezičke prirode), a s druge strane, i sami entiteti koji se proučavaju u lingvistici označavaju određene kategorije (npr. jedno od osnovnih značenja predloga *on* kategorizuje odnos između dva entiteta kao odnos *kontakta*) (str. 1). Ono što suštinski određuje kognitivnu lingvistiku jeste prihvatanje i primena teorije prototipa, to jest prototipske teorije kategorizacije ili prototipskog pristupa kategorizaciji, u proučavanju značenja i jezičkih pojava uopšte (Lakoff 1987; Taylor 1995 [1989]).

Prototipski pristup kategorizaciji ponikao je iz pokušaja i težnje da se na adekvatan način objasne brojne jezičke i pojmovne kategorije, a čija se organizacija i struktura nije mogla adekvatno objasniti primenom tradicionalnog ili tzv. klasičnog pristupa kategorizaciji. Klasično shvatanje prirode kategorija, a koje se vezuje za Aristotelovo učenje o suštini stvari, podrazumeva sledeće: a) svaki pripadnik kategorije poseduje osobinu, odnosno skup neophodnih i dovoljnih osobina za članstvo u kategoriji, pri čemu je svaka kategorija definisana takvim skupom osobina; b) kategorije imaju jasne granice, tj. neki entitet ili pripada ili ne pripada nekoj kategoriji i c) svi članovi kategorije imaju jedan status, što znači da ne postoje članovi kategorije koji su bolji predstavnici kategorije od nekih drugih (Taylor

1995 [1989]). Međutim, zaključci do kojih su došli istraživači u različitim disciplinama (npr. Vitgenštajn 1969/1953; Berlin & Kay 1969; Labov 1973; Lakoff 1987 i dr.) dovode do preispitivanja, a potom i odbacivanja nekih od osnovnih postavki klasičnog pristupa kategorizaciji, a rezultati eksperimentalnih istraživanja E. Roš i njenih saradnika (Rosch 1973, 1975a, 1975b, 1978, Rosch & Mervis 1975, Rosch et al. 1976) postavljaju temelje za razvoj i razradu prototipske teorije kategorizacije, kao alternativnog pristupa proučavanju organizacije kategorija.

Nasuprot klasičnom gledištu, Roš i saradnici (Rosch 1975a, 1975b, Rosch & Mervis 1975) pokazuju da su prirodne pojmovne kategorije organizovane oko najreprezentativnijeg člana ili skupa članova, koji predstavljaju *prototip*, te da svi članovi nemaju isti status, već su neki članovi bolji predstavnici kategorije od ostalih članova. Tako se, na primer, zaključuje da su *stolica* ili *sofa* daleko bolji predstavnici kategorije *nameštaj* nešto što su to *pepeljara*, *ventilator* ili *telefon* (Rosch 1975b). Najbolji član kategorije (tj. najprototipičniji član) je onaj član koji ima najviše zajedničkih osobina sa drugim članovima kategorije, a najmanje sa ostalim kategorijama, a najvažniji princip (iako ne i jedini) u formiranju kategorija jeste *princip porodičnih sličnosti* (eng. *family resemblances*), koji podrazumeva da svaki predstavnik deli jednu ili više osobina sa makar još jednim članom kategorije, pri čemu ne mora da postoji osobina koja je zajednička svim članovima kategorije (Rosch & Mervis 1975). Pored toga, Roš i dr. (1976) potvrđuju postojanje tzv. *osnovnog nivoa kategorizacije*, čime ukazuju na izvesnu asimetričnost i u vertikalnoj organizaciji kategorija. Naime, osnovni nivo kategorizacije je onaj na kome je organizovan najveći deo ljudskog znanja – on je najekonomičniji utoliko što se na ovom nivou kategorizacije može dobiti najviše informacija uz najmanje kognitivnog napora, članovi koji pripadaju ovom nivou imaju najveći broj zajedničkih osobina sa ostalim članovima kategorije, i najmanji broj osobina koje dele sa članovima drugih kategorija, ovaj nivo je primaran za stvaranje mentalnih predstava, za interakciju sa članovima kategorija osnovnog nivoa ljudi koriste slične motorne radnje, takvi članovi imaju najkraće nazive, a deca ih najranije usvajaju; rečju, osnovni nivo kategorizacije primarniji je u odnosu na *viši* i *niži*, odnosno *nadređeni* i *podređeni* nivo kategorizacije (Lakoff 1987; Taylor 1995 [1989]).

2.2.2. *Prototipska teorija kategorizacije našla je primenu i snažnu potvrdu i u ispitivanju organizacije emocionalnih kategorija.* Fer i Rasel (1984) su svakako među prvim istraživačima koji pomoću niza eksperimenata (lingvističkih zadataka) pokazuju da kategorija emocije ima složenu unutrašnju strukturu i nejasne granice. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da je kategorija emocije organizovana oko prototipa, pri čemu su za govornike engleskog jezika emocije poput sreće, ljutnje, tuge, ljubavi i straha bolji predstavnici ove kategorije od, recimo, poštovanja, dosade, smirenosti ili ponosa (ibid. str. 472). Autori na osnovu svojih nalaza postavljaju i nekoliko hipoteza (ibid. str. 481–482): 1) i konkretne manifestacije neke emocije (eng. *actual occurrences*) mogu se klasifikovati prema stepenu pripadnosti opštoj kategoriji emocije, pri čemu su najprototipičniji primeri konkretnih manifestacija manje prototipičnijih emocija poput poštovanja ili ponosa lošiji primeri kategorije emocija u odnosu na osrednje članove kategorija prototipičnijih emocija poput ljutnje ili straha; 2) i u okviru kategorije emocije postoji osnovni nivo organizacije; emocionalni pojmovi koji se nalaze na osnovnom nivou ispoljavaju neke od gorepomenutih osobina karakterističnih za pojmove na ovom kategorizacionom nivou: najčešće se koriste, označeni su kratkim jezičkim formama (npr. *fear, anger, love, hate*), najlakše je zamisliti izraze lica ljudi koji doživljavaju jednu od takvih emocija (dok nemamo mentalnu sliku koja predstavlja izraz lica čoveka koja doživljava samo 'emociju'), a postoji i skup sličnih reakcija koje imamo prema ljudima koji doživljavaju neku bazičnu emociju (npr. ljutnju) i 3) svaki od pojedinačnih emocionalnih pojmova na osnovnom nivou kategorizacije takođe ima unutrašnju organizaciju i nejasne granice, s tim što je strukturu svakog od njih najbolje objasniti korišćenjem pojma (prototipičnog) *scenarija* (eng. *scenario* i *script*) budući da se u osnovi emocionalnih pojmova nalazi određeni *redosled događaja*. Osećanje *straha*, recimo, podrazumeva sledeće elemente, tj. redosled događaja: pojedinac se nađe u opasnosti (uzrok), iznenadi se, počinje da vrišti, pokušava da nađe izlaz iz takve situacije, doživljava fiziološke reakcije (lupanje srca, drhtanje, klecanje kolena, preznojavanje itd.), misli mu proleću kroz glavu, okreće se i počinje da beži.

F. Šaver sa saradnicima (1987) nastoji da pruži empirijsko utemeljenje za drugu i treću od tri gorenavedene hipoteze; konkretnije, oni ispituju hijerarhijsku strukturu kategorije emocije, kao i sadržaj prototipičnih scenarija koji se nalaze u osnovi bazičnih emocija.

Njihovi nalazi potvrđuju postojanje tri nivoa vertikalne organizacije emocionalnih pojmova – 1) najviši nivo podrazumeva podelu na *pozitivne* i *negativne emocije*; 2) srednji nivo, koji predstavlja osnovni nivo kategorizacije, sadrži pojmove koje govornici engleskog jezika smatraju najboljim predstavnicima kategorije emocija (bazične emocije), a to su *ljubav*, *radost*, *iznenađenje*, *ljutnja* i *tuga*, dok se na 3) podređenom nivou bazične emocije diferenciraju u specifične emocije, kao što su, recimo, *ponos*, *uzbuđenje*, *zadovoljstvo*, *zanesenost*, koje su podređene emociji radosti, ili *krivica*, *stid*, *kajanje*, *razočaranje*, *beznadežnost*, koje su obuhvaćene emocijom tuge. Kako Šaver i dr. (1987: 1069) ističu, postoje dva osnovna razloga zbog kojih dolazi do dalje diferencijacije u unutrašnjoj strukturi bazičnih emocija, i stvaranja novih emocionalnih kategorija na podređenom nivou, i samim tim, novih leksičkih jedinica kojima se takve kategorije označavaju: 1) prvi se tiče potrebe da se izraze razlike u intenzitetu doživljaja (npr. zadovoljstvo naspram ushićenosti), a 2) drugi potrebe da se ukaže na konkretne uzroke koji dovode do bazičnih emocija; npr. emocija *ponosa* odnosi se na situaciju u kojoj je sâm subjekt tvorac ishoda koji dovodi do radosti, dok *optimizam* znači da subjekt u budućnosti očekuje događaj koji će dovesti do radosti.

Milenković (2017: 151–161) nastoji da utvrdi prototipične emocije u srpskom jeziku primenom metode skale procene u kojoj su ispitanici procenjivali da li (i u kojoj meri) ponuđene reči-stimulusi označavaju emocije. Nalazi njenog istraživanja potvrdili su postojanje kontinuuma emocionalnosti. Naime, na osnovu dobijenih prosečnih vrednosti za svaku reč autorka pruža klasifikaciju koja je obuhvatila šest osnovnih grupa: prve dve grupe obuhvatile su one reči (ukupno 44) kojima se, po mišljenju govornika srpskog jezika, označavaju prototipične emocije – prvih deset reči sa najvišim vrednostima su *tuga*, *ljubav*, *radost*, *bes*, *sreća*, *mržnja*, *žalost*, *ljutnja*, *strah* i *zaljubljenost* (str. 155); dalje, u trećoj, četvrtoj i petoj grupi našle su se imenice kojima se označavaju različita emocionalna i psihološka stanja, ljudske osobine i stanja. Takve imenice, prema autorkinim rečima, pripadaju „središnjem delu kontinuuma emocionalnosti” (str. 156) i imaju neodređeni status budući da *i jesu i nisu emocije*. U poslednjoj grupi našle su se one reči koje najmanje označavaju emocije, pri čemu su čak i imenice koje označavaju fiziološka stanja (npr. *žeđ*, *drhtavica*, *umor*) od strane nekih ispitanika označene vrednostima većim od 1. Na osnovu ovakvih nalaza, Milenković (2017) zaključuje da je *konceptualno polje emocionalnosti* polje

„izrazitih preklapanja, nejasnih granica i konceptualne složenosti” (str. 161), kao i da njegov centralni deo zauzimaju prototipične emocije, dok su pojmovi ljudskih osobina, raspoloženja i stanja u manjoj ili većoj meri udaljeni od jezgra. S druge strane, Kosanović (2016) analizom korpusne građe i primenom ankete u kojoj su učestvovali govornici engleskog i srpskog jezika pokazuje da pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku pripadaju kategorijama nejasnih granica. Naime, većina prideva koji označavaju emocije mogu da izraze i trenutno stanje i ljudsku osobinu (npr. *E brave, determined, S hrabar, odlučan*). Pored toga, rezultati su ukazali i na postojanje kontinuuma između emocija i fizioloških stanja, emocija i motivacionih stanja, kao i emocija i raspoloženja. Takođe, primena asocijativnog testa pokazala je da i u engleskoj i u srpskoj anketi najčešće navođeni pridevi koji pripadaju emociji sreće, a zatim pridevi koji označavaju tugu, ljutnju i strah; iz ovoga proizilazi da je emocija *sreće* centralni član kategorije svih emocija (Kosanović 2016: 390–402).

Koje odlike ispoljavaju emocije koje se doživljavaju kao prototipičniji predstavnici kategorije emocija? Prvo, u svim pomenutim studijama među najboljim predstavnicima našle su se emocije za koje postoji saglasnost među istraživačima da su bazične ili primarne u biološkom smislu, a to su emocije radosti, tuge, straha i ljutnje. Međutim, pojedini autori ističu da je *parametar intenziteta* taj koji u najvećoj meri utiče na doživljaj određene emocije kao boljeg predstavnika. Tako Kevečeš (2000) ističe da prototipične emocije obično podrazumevaju inherentno veći intenzitet i izraženije fiziološke reakcije, to jest veći stepen utelovljenosti, zbog čega su u horizontalnoj organizaciji pojmova *ljutnja* (eng. *anger*) ili *strah* (*fear*) prototipičniji predstavnici kategorije emocija nego, recimo, *ponos* (eng. *pride*) ili *nada* (eng. *hope*). Pored toga, na osnovu nalaza prethodnih istraživača, Kevečeš (1986) tvrdi da su trenutna, kratkotrajnija emocionalna stanja prototipičniji predstavnici primera emocija od dugotrajnijih manifestacija emocija, raspoloženja ili karakternih osobina. Milenković (2017) takođe dolazi do zaključka da se emocije visokog intenziteta doživljavaju kao bolji predstavnici emocija – naime, iako je emocija ljutnje bazična emocija, njeni ispitanici su emocije poput *besa*, *gneva* i *mržnje* doživljavali kao bolje predstavnike nego primarnu emociju *ljutnje*.

2.2.3. U eksperimentalnim istraživanjima u vezi sa organizacijom emocionalnih pojmova uopšte u engleskom jeziku pokazuje se *necentralni status emocija koje se tiču procene lične vrednosti*. Tako Fer i Rasel (1984) utvrđuju da ispitanici (govornici engleskog jezika) navode pojmove *pride (ponos)* i *shame (stid)* kao periferne članove kategorije emocija, a kad je u pitanju vertikalna pojmovna organizacija, Šaver i dr. (1987) pokazuju da su emocije poput *pride (ponos)* i *triumph (osećanje uspeha)* podređene osnovnoj kategoriji *joy (radost)*, dok su emocije poput *guilt (krivica)*, *shame (stid)*, *remorse (kajanje)*, *embarrassment (stid/nelagodnost)* i *humiliation (poniženost)* podređene osnovnoj kategoriji *sadness (tuga)*. S druge strane, kako je navedeno, Kevečič (2000) smatra da se pojam *pride (ponos)* nalazi na osnovnom nivou kategorizacije, ali da predstavlja manje prototipičnu emociju u odnosu na pojmove *anger (ljutnja)* ili *fear (strah)*.

U klasifikaciji koju pruža Milenković (2017: 155), emocije samovrednovanja raspoređene su na sledeći način: reči *sram, ponos, stid i krivica* našle su svoje mesto u drugoj grupi, što znači da ih govornici srpskog jezika doživljavaju kao prototipične emocije, dok se ostali pojmovi koji su predmet našeg istraživanja nalaze u središnjem delu kontinuuma emocionalnosti – *poniženje i gordost* raspoređeni su u trećoj grupi, *sujeta i oholost* u četvrtoj, a *čast* u petoj. Premda su se emocije srama, ponosa, stida i krivice našle među najboljim predstavnicima kategorije emocija, bitno je naglasiti da su one ipak manje prototipične u odnosu na emocije poput tuge, ljubavi, radosti, besa itd., kao i ostale emocije iz prve grupe.

Globalno gledano, postoje razlike u načinima na koje pripadnici različitih kultura i jezika kategorizuju i imenuju emocije. Tako Rasel (1991), na osnovu nalaza brojnih etnografskih studija, međujezičkih varijacija u broju emocionalnih reči, nepodudarnosti prevodnih ekvivalenata i slično, dolazi do zaključka da ni opšti termin *emocija*, kao ni nazivi pojedinačnih emocija nisu univerzalni. Postoje, najpre, međujezičke razlike u samom broju reči koje označavaju emocionalne kategorije – na primer, pojedina istraživanja su pokazala da u engleskom jeziku postoji više od 2000 reči koje izražavaju emocije, dok se u jeziku Chewong može naći samo 7 takvih reči (Russel 1991: 428). Uočljive razlike postoje i kada su u pitanju pojedinačne emocije, što se može ilustrovati upravo razlikama u kategorizaciji i imenovanju emocija samovrednovanja. Naime, Li i dr. (2004) su utvrdili da u kineskom jeziku postoji čak 113 reči koje označavaju emociju stida, pri čemu posebne reči, s jedne

strane, prevashodno nijansiraju emociju stida prema parametru intenziteta (npr. doslovan prevod jedne od takvih reči glasio bi *osećati stid takvog intenziteta da ga osam generacija predaka može osetiti*), ili, s druge strane, preciziraju kontekst u kojem dolazi do ovog osećanja (npr. *porodična sramota koja se ne sme obelodaniti*). U svakom slučaju, kako ističu Edelstain i Šaver (2007), obilje i raznovrsnost diskretnih leksičkih jedinica kojima se izražava emocija stida u kineskom jeziku svedoči o tome da u kineskoj kulturi postoji izuzetno razrađen kognitivni scenario ove emocije, kao i da se o njoj često govori; u prilog važnosti koju ova emocija ima u kineskoj kulturi svedoče i eksperimentalne studije koje potvrđuju da pojmovi u vezi sa emocijom stida (u koje spada i osećanje krivice) spadaju u bazične emocije, obrazujući zaseban skup koji se nalazi na osnovnom nivou kategorizacije (eng. *a basic-level cluster*), kao i studije koje utvrđuju da su takve reči među prvim rečima koje deca u Kini usvajaju (ibid. 198–199). Dalje, utvrdilo se da su međukulturne i međujezičke razlike u konceptualizaciji i kategorizaciji naročito upadljive u slučaju emocionalnog iskustva stida, što povlači za sobom i nepostojanje prevodnih ekvivalenata (Russel 1991: 430–431). Tako u mnogim jezicima (npr. japanskom, tahićanskom, ifaluk) ne postoje zasebne reči za engleske pojmove *shame* i *embarrassment*, dok u javanskom postoji samo jedna reč koja pokriva značenja engleskih reči *shame*, *guilt*, *shyness* i *embarrassment* (ibid. str. 430). Slično tome, Vježbicka (1986) pokazuje da u pojedinim jezicima (npr. u jednom od aboridžinskih jezika) ne postoje zasebne reči za emocije *stida* (*shame*) i *straha* (*fear*), već su data emocionalna iskustva obuhvaćena jednom pojmovnom kategorijom, tj. leksičkom jedinicom. U novijim radovima ukazuje se na nepodudarnost prevodnih ekvivalenata i u okviru srodnijih jezika – na primer, dok pojam *shame* u engleskom jeziku obuhvata pojmove osećanja krivice, ograđenja o moralne norme i poniženja, pojam *verguenza* u španskom jeziku, koja se često koristi kao prevodni ekvivalent reči *shame*, bliži je osećanju stida koje imamo kada se osramotimo pred drugim ljudima, i podrazumeva osećanje neprijatnosti i crvenilo lica (Hurtado de Mendoza et al. 2010).

2.3. Konceptualizacija i jezička realizacija emocija

U okviru kognitivnolingvističkog pristupa, *značenje* se izjednačava sa *konceptualizacijom*, koja podrazumeva organizovanje čovekovog fizičkog, čulnog, emocionalnog i intelektualnog iskustva sa svetom koji ga okružuje u pojmove i pojmovni sistem (Langacker 1987). Kako Lanaker (2007) ističe, konceptualizacija se određuje široko, tako da obuhvata i ustaljene i nove misaone predstave, zatim, misaone predstave koje nisu trenutne već se razvijaju ili menjaju za vreme kognitivne obrade; ona, takođe, obuhvata i neposredna čulna, motorna, kinestetička i emotivna iskustva, kao i potpuno poimanje fizičkog, jezičkog, društvenog i kulturnog konteksta.

Bitno je naglasiti da, prema kognitivnolingvističkom pristupu, značenje prožima celokupan jezički sistem, te se ono ne realizuje samo leksičkim kategorijama, već i gramatičkim kategorijama i strukturama – rečju, značenje je realizovano svim konvencionalizovanim jezičkim jedinicama, počev od morfema, preko leksema, klauza, rečenica do struktura diskursa; stoga i jezička sredstva, kao što su brojivost imenica, markiranost, glagolski vid, tranzitivnost glagola itd. upućuju na značenjske, odnosno pojmovne razlike (Langacker 1987; Radden i Dirven 2007).

Takođe, pojmovi, kao osnovne jedinice značenja, ne postoje kao izolovani entiteti, koji su nezavisni jedni od drugih, već se oni uvek razumeju spram neke šire pojmovne strukture kojoj pripadaju. Takva struktura se u kognitivnoj semantici najčešće naziva *domen* (Langacker 1987; Lakoff 1987). U vezi s tim, Lanaker (1987) koristi termine *profil* i *baza* kada govori o odnosu između pojma i domena na osnovu kojeg se taj pojam razumeva, tj. pojam *se profilise* spram baze; na primer, pojam *hipotenuza* profilise određenu podstrukturu (ta podstruktura je *profil izraza*) u okviru pojmovne baze *pravougli trougao*. Kako Lanaker (2007) ističe, profilisati se može ili *stvar* ili *odnos*, pri čemu je *imenica* izraz koji profilise *stvar*, dok *glagol* kao gramatička klasa reči profilise *proces*.

Budući da su u fokusu našeg istraživanja *imenice* koje izražavaju emocije samovrednovanja, osvrnućemo se u kratkim crtama na značenjske aspekte koji proističu iz ovog tipa jezičke realizacije emocija.

2.3.1. Što se tiče jezičke realizacije emocija, emocije mogu biti označene glagolima (E *to despair*, S *očajavati*), pridevima (E *desperate*, S *očajan*) ili imenicama (E *despair*, S *očaj*). U skladu sa gorenavedenom shematskom definicijom imenice (imenica je izraz koji profiliše stvar), korišćenje ove gramatičke klase da bi se označio neki aspekt iskustva podrazumeva proces *pojmovnog opredmećenja* (eng. *reification*, Langacker 1987). Kako Raden i Dirven (2007) ističu, veliki broj (ako ne i većina) apstraktnih pojmova označenih imenicama su proizvod procesa pojmovnog opredmećivanja. Naime, odnose relacije (eng. *relational concepts*), kao što su, recimo, *biti srećan* (*be happy*) izobražavamo kao stvari. Konkretnije, doživljavamo apstraktne pojave u terminima dveju osnovnih fizičkih manifestacija sveta sa kojima se čovek suočava, a to su *predmet* i *materija*¹.

Lejkof i Džonson (2003[1980]) koriste termin *ontološka metafora* kada govore o doživljavanju i razmevanju iskustva u terminima predmeta i materije; ontološke metafore nam omogućavaju da označavamo, govorimo o, kategorizujemo, merimo, grupišemo, uočavamo različite aspekte delova svog iskustva, ukratko, da o njima rasuđujemo (ibid. str. 26).

Kriterijumi koji se smatraju ključnim u razlikovanju kategorije predmeta od kategorije materije jesu sledeći (Radden & Dirven 2007: 64–66; Klikovac 2006[2000]): 1) kriterijum *omeđenosti* – predmet je individualizovani jedinični entitet koji ima granicu, dok je materija neomeđena, prostire se potencijalno beskonačno; 2) *sastav* – predmeti imaju heterogenu strukturu i nisu isti u svim svojim delovima, materija ima homogenu strukturu i može se deliti na manje količine koje su i dalje istovetne u svim svojim delovima, i 3) kriterijum *brojivosti* – predmeti se, za razliku od materije mogu multiplikovati. Bitno je istaći da, u skladu sa teorijom prototipa, postoje i manje protoipični članovi kategorija predmet i materija koji ne ispunjavaju sva tri kriterijuma, ali se još uvek mogu podvesti pod ove kategorije. Klikovac (2006[2000]: 42) ističe da za članstvo u obema kategorijama ipak postoji jedan neophodan i dovoljan uslov – u slučaju predmeta, to je posedovanje oblika, što predmet čini prepoznatljivim, dok je materija po izgledu i osobinama ista u svim svojim delovima.

¹ O prototipskoj organizaciji ovih dveju kategorija v. Klikovac (2006[2000]: 41–46).

Na planu jezičke forme, pojmovna distinkcija između predmeta i materije odražava se na planu brojivosti imenica koje ih označavaju. Naime, svest o „odvoјivosti” predmeta izražava se, i u srpskom i u engleskom, putem brojivosti imenica koje ih označavaju; tako imenice koje označavaju predmete imaju oblik množine (Klikovac 2006[2000]; Radden & Dirven 2007). Radden i Dirven (2007) za engleski jezik ukazuju i na upotrebu različitih kvantifikatora (npr. *there aren't many cars* naspram *there isn't much traffic*), kao i na razlike u upotrebi članova (*a car/ the car, *car is a problem today* i **a traffic/the traffic, traffic is a problem today*).

Raden i Dirven (2007) razmatraju i gramatičke karakteristike imenica koje se odnose na apstraktne pojmove, između ostalog, i na emocije i fizičke osećaje, navodeći da apstraktne imenice upotrebljene kao brojive ili gradivne ukazuju na razliku u značenju koja podseća na razliku između konkretnih brojivih i gradivnih imenica. Tako se, na primer, imenica *pain* upotrebljena sa neodređenim članom u rečenici *She has a terrible pain in her back* odnosi na osećanje bola u jednom lokalizovanom delu tela – to osećanje je omeđeno u prostoru i stoga kodirano kao brojiva imenica², dok se u *She is in great pain*, bol konceptualizuje kao materija i označava nediferencirano stanje bola.

Uopšteno govoreći, Raden i Dirven (2007: 81) osnovnu razliku između brojivih i nebrojivih apstraktnih imenica vide u sledećem: situacije (dogadjaji i stanja) koje traju ograničeni vremenski period (eng. *episodic situations*) konceptualizuju kao predmeti, te se kodiraju kao brojive imenice (npr. *war, attack, problem, doubt, desire*), dok se situacije koje se smatraju trajnima (eng. *steady situations*), kao što su, recimo, postojani atributi (*being strong – strength, healthy – health*) i mentalna i emocionalna stanja (*knowing sth – knowledge, loving sb – love, being happy – happiness*) konceptualizuju kao materija i realizuju kao nebrojive imenice.

Mi bismo rekli da je neposredni kontekst značajan pri određivanju da li se neki apstraktni pojam konceptualizuje kao predmet ili materija. Raden i Dirven (2007: 81) navode primer *Former Yugoslavia has been ravaged by war*, i naglašavaju da se u datom primeru WAR konceptualizuje kao materija kako bi se naglasilo da se država nalazi u nekakvom

² Oni takođe ističu da brojiva imenica *pain* nema sve karakteristike konkretnih brojivih imenica – može se upotrebiti u množini *pains*, ali se ne koristi uz brojeve, npr. **I have three pains*.

neomeđenom stanju. Mi bismo, međutim, ovakav primer podveli pod (grubo formulisano) metaforu RAT JE BIĆE (KOJE UNIŠTAVA), s obzirom na to da neposredni kontekst koji prethodi ovoj imenici – *ravaged by* – ukazuje na određena agentivna svojstva koja se pojmu *war* u ovom slučaju pripisuju, a bića predstavljaju jezgro kategorije predmet (Klikovac 2006[2000]: 41).

Kad je u pitanju srpski jezik, Klikovac (2006[2000]: 45) navodi parove primera koji ilustruju da se veliki broj predmeta mogu „konceptualizovati i sa gledišta svoje predmetnosti i sa gledišta svoje konzistencije”, Tako je, na primer, reč *pravilo* obično predmet (kao u *pravila ponašanja*), ali u primeru *zagnjurenost u pravilo*, konceptualizuje se kao materija; paralelnu situaciju u engleskom jeziku ilustruje primerima *he has many problems*, u kojem je *problem* predmet, ali u primeru *remain bogged down in the old problems*, reč *problem* doživljava se kao materija (str. 45). Vidimo da neposredni kontekst – *zagnjurenost u* i *get bogged down in* utiče na to da li neki entitet doživljavamo kao predmet ili materiju, a ne samo morfosintaktskička svojstva imenice koja ga označava. Iz tog razloga, primere iz našeg korpusa kao što su *have/possess/bring pride* tretiraćemo kao primere koji predstavljaju jezičku realizaciju metafore PONOS JE PREDMET iako reč *pride* u datim primerima ima svojstva nebrojive imenice. Dakle, značenja reči koje su u neposrednom okruženju reči koje su predmet analize odnosi prevagu nad morfosintaktskim obeležjima ispitivanih reči.

S obzirom na to da u ovom radu prilikom klasifikacije uočenih metafora polazimo od osnovne podele na one sa izvornim domenom predmeta, s jedne, i izvornim domenom materije, s druge strane, smatramo da je važno i eksplicitno ustanoviti i izložiti kriterijume kojima smo se vodili tokom analize.

2.4. Metaforička i metonimijska konceptualizacija emocija

2.4.1. Pojmovna metafora i metonimija

Kao što je već dobro poznato i u našoj lingvistici³, u okviru teorije pojmovnih metafora, metafora se ne posmatra isključivo kao jezički i stilski mehanizam, već je njena uloga daleko značajnija. Naime, metafora se definiše kao kognitivni mehanizam koji omogućava razumevanje jednog pojmovnog domena (taj pojmovni domen je obično apstraktan i naziva se *ciljni domen*) pomoću drugog pojmovnog domena (naziva se *izvorni domen* i obično je konkretan) (Lakoff & Johnson 2003[1980]).⁴ Kako Lejkof i Džonson (2003[1980]) tvrde, metafora je sveprisutna u našem životu, ne samo u jeziku, već prevashodno u *mišljenju* i *delovanju*, te stoga ona suštinski utiče na poimanje i oblikovanje ljudske stvarnosti. Kao tipičan primer pojma koji je gotovo u potpunosti strukturiran pomoću metafore, oni navode upravo primer *emocija*; emocije nisu jasno ocrtane u našem iskustvu i stoga o njima rasuđemo pomoću metafore (ibid. str. 85). Metafora kao kognitivni mehanizam ima i jezičke i vanjezičke manifestacije, a u jeziku se odslikava u raznim *metaforičkim izrazima*, te je proučavanje takvih izraza jedan od načina da se metafore uoče i eksplicitno formulišu. U domenu emocija, izraz kao što je *Bes me je savladao* predstavlja jezičku realizaciju metafore BES JE PROTIVNIK U BORBI.

Pojmovna metafora podrazumeva da postoji sistematsko projektovanje elemenata iz jednog pojmovnog domena u drugi, tj. uspostavljanje sistematskih pojmovnih korespondencija između izvornog i ciljnog domena, što se naziva *preslikavanje* (eng. *mapping*) (Lakoff 1993; Kövecses 2010[2002]). Na primer, u okviru konceptualizacije besa kao VRELE TEČNOSTI U SADRŽATELJU, javljaju se sledeća osnovna preslikavanja (Kövecses 2010[2002]: 123–124):

³ Klikovac 2004, 2006[2000], 2007, 2008; Rasulić 2004, 2006; Cvetković 2000; Vesić 2007, Vesić-Pavlović 2016.

⁴ U ovom pregledu osvrnućemo se samo na aspekte koji su relevantni sa stanovišta ovog rada. Za temeljan opis pojmovnih metafora u svetlu kognitivne lingvistike v. Klikovac (2004) i Kevečeš (2010[2002]). O novijim stremljenjima i trendovima u ispitivanju najrazličitijih aspekata metafora kako u okviru kognitivne lingvistike, tako i van njenih okvira v. Gibs (2008). Takođe, za kritički pregled doprinosa, kao i novijih teorijskih pravaca teorije pojmovnih metafora v. Fusaroli i Moganji (2013).

sadržatelj u kome se nalazi materija ili predmeti → osoba koja je ljuta/besna
vrh sadržatelja → racionalna strana besne osobe
vrela tečnost u sadržatelju → bes / ljutnja
stepen vreline tečnosti → intenzitet besa
uzrok porasta stepena zagrejanosti → uzrok besa

Osim osnovnih preslikavanja, iz izvornog na ciljni domen mogu se preslikavati i dodatna, široka znanja koja imamo o izvornom domenu; da bi se uspostavila distinkcija u odnosu na osnovna preslikavanja, uvodi se termin *metaforička nužna implikacija* (eng. *metaphorical entailment*) (Kövecses 2010[2002]: 122). Dok je kod nekih metafora preslikavanje nužnih implikacija svedeno na minimum, u slučaju pojedinih metafora možemo govoriti o njihovoj potpunoj iskorišćenosti (eng. *the full exploitation of metaphorical entailments*). Do uvida u stepen iskorišćenosti nužnih implikacija možemo doći na osnovu razmatranja ustaljenih, konvencionalnih izraza – na primer, obilje raznovrsnih izraza kojima je realizovana metafora BES JE VRELA TEČNOST U ČOVEKU-SADRŽATELJU svedoči o tome da se, osim osnovnih elemenata, preslikavaju i mnoga dodatna znanja o ponašanju vrele tečnosti u sadržatelju, čime dobijamo i preslikavanja tipa kada intenzitet besa raste, tečnost u sadržatelju se podiže, intenzivan bes stvara paru, intenzivan bes stvara pritisak na sadržatelj, kada besna osoba eksplodira, ono što je u bilo u njoj izlazi van, itd. Ono što je u vezi s tim važno naglasiti jeste činjenica da je pojedinim istraživačima ovo svojstvo pojedinih metafora osnovni pokazatelj njihove centralnosti ili produktivnosti u strukturi emocionalnih pojmova (Lakoff 1987; Kövecses 2007). Kako Lejkof (1987: 384) naglašava, BES JE VRELA TEČNOST U ČOVEKU-SADRŽATELJU predstavlja *centralnu metaforu* u sistemu metafora pomoću kojih razmišljamo o besu, jer je vrlo produktivna, pri čemu se produktivnost metafore, s jedne strane, odnosi na njenu sposobnost da motiviše mnoštvo kako konvencionalnih, tako i kreativnijih izraza, i, s druge, upravo na širok opseg dodatnih znanja koja se preslikavaju. U tom smislu, uočljiva je razlika u odnosu na korpusno orijentisane istraživače, koji značaj, ili utvrđenost⁵ (eng. *entrenchment*) pojedinih metafora u pojmovnom sistemu određuju upravo na osnovu

⁵ Kognitivnolingvistički termini na srpskom jeziku mogu se naći u hrestomatiji urednica K. Rasulić i D. Klikovac (Rasulić & Klikovac 2014).

frekvencijske zastupljenosti njihovih jezičkih realizacija u korpusu (npr. Stefanowitsch 2006B; Ogarkova & Soriano 2014a, 2014b).

Pored pojmovnih, postoje i *slikovne metafore* (eng. *image metaphors*), koje podrazumevaju preslikavanje slika, i mogu biti vrlo originalne (Lakoff & Turner 1989; Klikovac 2008). Shodno tome, Klikovac (2008) nudi potpuniju definiciju metafore, prema kojoj metafora ne podrazumeva samo *razumevanje*, već i *viđenje* jednog iskustvenog domena kao drugog. Ova autorka koristi reč *interpretacija* kako bi objedinila viđenje i razumevanje, i ističe da su *slikovne metafore* kognitivno prostije, jer su im izvorni i ciljni domen mentalne slike. Nasuprot njima, *pojmovne metafore* su složenije budući da su im izvorni i ciljni domen pojmovi.

Važno je naglasiti da kada se kaže da je neki pojam strukturiran pomoću metafore, to znači da je takav pojam *delimično* strukturiran – ukoliko bi metaforičko strukturiranje bilo potpuno, jedan pojam bi zapravo postao drugi (Lakoff & Lakoff 2003[1980]: 10–13). U vezi s tim, treba pomenuti da su važna svojstva pojmovnih metafora *osvetljavanje* (eng. *highlighting*) i *prikrivanje* (eng. *hiding*); time što se usmerava na (tj. osvetljava) jedan aspekt pojma, metafora nas sprečava da se usredsredimo na aspekte koji nisu u skladu s tom metaforom (Lakoff & Johnson 2003[1980]). Ovi autori pružaju primer konceptualizacije rasprave kao bitke, ukazujući na to da se ovakvim metaforičkim uokviravanjem zanemaruje npr. kooperativni aspekt rasprave. Kevečeš (2000: 40–46, 2010[2002]: 137–144) uvodi konstrukt pod nazivom *značenjski fokus* (eng. *meaning focus*), koji se odnosi na aspekte ciljnog domena koje pojedine metafore naročito naglašavaju, ili osvetljavaju. U domenu emocija, Kevečeš (2000) tvrdi da se metafore mogu usmeravati, na primer, na *postojanje*, *pozitivno* ili *negativno vrednovanje pojedinih emocija*, zatim, *intenzitet*, *štetu koju nam mogu pričiniti*, *pasivnost*, *kontrolu*, *teškoću* i *želju*. Soriano (2013a) i Ogarkova i Soriano (2014b) dodaju i stepen u kom je moguće kontrolisati neku emociju i stepen u kom je moguće izraziti neku emociju. Na primer, emocije koje se konceptualizuju kao toplota i svetlost doživljavaju se kao pozitivna i poželjna stanja (npr. SREĆA JE SVETLOST/TOPLOTA), dok se metafore sa izvornim domenom vrelina/vatre usmeravaju na intenzitet emocija (Kövecses 2000, 2008a, 2010[2002]). Uopšte uzev, kao što je napomenuto u uvodnom poglavlju, u novijim radovima se naglašava da upravo zahvaljujući svojstvu metafora da osvetljavaju pojedine aspekte

pojmovima, proučavanjem metafora stičemo dragocena saznanja o samim (emocionalnim) pojmovima (Soriano 2015).

Metonimija kao kognitivni mehanizam takođe je važna tema u kognitivnoj lingvistici. Metonimija, za razliku od metafore, podrazumeva dovođenje u vezu pojmova koji pripadaju istom pojmovnom domenu (Lakoff & Johnson 2003[1980]). Metonimije se često formulišu po principu DEO ZA CELINU, čime, na primer, dobijamo, KORISĆENI PREDMET ZA OSOBU KOJA GA KORISTI (*The sax has the flu today*), OSOBA KOJA VRŠI KONTROLU ZA KONTROLISANO (*Nixon bombed Hanoi*), MESTO ZA INSTITUCIJU (*The White House isn't saying anything*) (ibid. 38–39). Na primeru emocija metonimiju možemo uočiti u izrazima u kojima se telesna reakcija koja prati neko osećanje stavlja u prvi plan – npr. *Od njega mi raste pritisak* ukazuje na metonimiju POVIŠEN PRITISAK ZA EMOCIJU LJUTNJE.

Kevečeš (2000, 2008a: 136–137) ističe da su metonimije vezane za emocionalne pojmove najčešće utemeljene u reakcijama prouzrokovanim nekom emocijom. Kako ovaj autor navodi, u takve reakcije najpre spada ponašanje (npr. skakanje, ples, pevanje), fiziološke reakcije (rumenilo, brži puls, toplota i uzbuđenje) i ekspresivne manifestacije (sjaj u očima, smeh). Metonimijski prenos se, mada daleko ređe, može ostvariti i upućivanjem na uzrok emocije, kao što je, recimo, metonimija BITI BEZ ODEĆE ZA OSEĆATI STID (koja je osnova za metaforu OSEĆATI STID JE BITI BEZ ODEĆE (eng. SHAME IS HAVING NO CLOTHES ON)), kao u primeru *I felt naked* (Kövecses 2000).

2.4.2. Utemeljenost metafora u telesnom iskustvu

Teza o zasnovanosti značenja na telesnom iskustvu, tj. princip *utelovljenosti značenja* (eng. *embodiment*) predstavlja jedan od suštinskih temelja kognitivne lingvistike (Johnson, 1987; Lakoff 1987, 1993; Lakoff & Johnson 2003[1980], 1999; Gibbs 1994; Croft & Cruse 2004 i dr.). Drugim rečima, ljudski pojmovni sistem je utemeljen u čovekovom telesnom iskustvu, ili kako Lejkof i Džonson (1999) ističu, ljudi imaju utelovljene umove, čime se implicira da sama priroda ljudskih tela oblikuje i same mogućnosti za konceptualizaciju i kategorizaciju. U tom pogledu naročito su važni mentalni obrasci fizičkog iskustva, tj. telesnih interakcija i motoričke aktivnosti koji se iznova ponavljaju i daju strukturu ljudskom

iskustvu. Takve mentalne obrasce Džonson (1987) naziva *slikovnim shemama* (eng. *image schema*). Značenje slikovnih shema izvire, dakle, neposredno iz telesnog iskustva – one se stiču kroz kretanje u prostoru, rukovanje predmetima, opažanje i slično, i iako su po svojoj prirodi prepojmovne strukture (formiraju se pre nego što smo u stanju da svoje iskustvo pojmovno predstavimo i imenujemo), one imaju značenje budući da imaju svoju unutrašnju strukturu i logiku i da su neposredno doživljene (Johnson 1987). Upravo unutrašnja logika slikovnih shema utiče suštinski strukturira i ograničava naše rasuđivanje, a s obzirom na to da se pomoću metafore ovi obrasci preslikavaju i u oblasti nefizičkog iskustva, slikovne sheme organizuju i naše razumevanje apstraktnih oblasti iskustva. Džonson (1987) navodi veći broj takvih mentalnih obrazaca, kao što su, recimo, sheme SADRŽAVANJA, SILE, RAVNOTEŽE, PUTANJE, DELA-CELINE, SKALARNOSTI, CENTRA-PERIFERIJE itd. Slikovne sheme imaju ključnu ulogu i u našem razumevanju emocija. Na primer, psihološka stanja razumevamo putem slikovne sheme RAVNOTEŽE (npr. neko može biti *emocionalno uravnotežen* ili *neuravnotežen*) (Johnson 1987: 88), a Kevečeš (2010[2002]: 116–117) navodi da su sheme SADRŽAVANJA i SILE ključne za naše rasuđivanje o emocijama.

Shodno tezi o utelovljenosti pojmovnog sistema, i pojmovne metafore su utemeljene u telesnom iskustvu, ili kako Lejkof i Džonson (2003[1980]: 19) tvrde, „nijednu metaforu nije moguće razumeti i adekvatno predstaviti nezavisno od njene iskustvene osnove”. Prema kognitivnolingvističkom mišljenju, metafore najčešće, mada ne nužno, počivaju na korelacijama u svakodnevnom iskustvu (Lakoff & Johnson 2003[1980]). U pogledu iskustvene utemeljenosti, poseban status imaju tzv. *primarne metafore* (Grady 1997a). Naime, Lejkof i Džonson (1999: 45–73) na osnovu odvojenih istraživanja koja su sprovedi K. Džonson, Dž. Grejdi, S. Narayanan, M. Tarner i Ž. Fokonije pružaju prikaz *objedinjene teorije primarne metafore*. U okviru ove teorije nude se odgovori na sledeća pitanja: zašto konvencionalna pojmovna metafora tako duboko prožima naše mišljenje, zatim koji su mehanizmi učenja metafore, koji mehanizam leži u osnovi metaforičkog rasuđivanja i koje su metafore univerzalne (ili barem široko rasprostranjene) i zašto.

Prvi deo ove teorije čini *teorija stopljenosti*, koju je razvio K. Džonson. Prema ovoj teoriji, kod dece postoje dva stadijuma u procesu učenja pojmovne metafore (Johnson 1997 prema Lakoff & Johnson 1999). Prvi je stadijum stopljenosti (eng. *conflation*), tokom koga

su kod dece subjektivno iskustvo (koje nije čulno-motorno, kao što je, recimo, doživljaj privrženosti) i čulno-motorno iskustvo (iskustvo toplote koju osećaju kad ih drže u naručju) po pravilu stopljeni, tako da deca ne mogu da naprave razliku između ove dve vrste iskustva kada se javljaju istovremeno. U drugom stadijumu, koji se naziva stadijum razlučivanja (eng. *differentiation*), deca postaju sposobna da naprave razliku između tih domena, ali međudomenska veza ostaje. Teorija stopljenosti predstavlja osnovu Grejdijeve *teorije primarne metafore*. Naime, slučajevi stopljenosti dovode do automatskog obrazovanja stotina primarnih metafora koje subjektivno iskustvo i sudove povezuju sa čulno-motornim iskustvom, te možemo reći da su primarne metafore suštinski utemeljene u telesnom iskustvu. Grejdi (1997a) navodi veći broj primarnih metafora, kao što su PRIVRŽENOST JE TOPLOTA, VAŽNO JE VELIKO, PRISTAJANJE NA NEŠTO JE GUTANJE, TEŠKOĆA JE TERET, (EMOCIONALNA) BLISKOST JE BLIZINA, LOŠE JE SMRDLJIVO itd. Primarne metafore usvajamo nesvesno, one su deo kognitivnog nesvesnog, a kada su telesna iskustva u svetu univerzalna, tada se i primarne metafore u vezi s takvim iskustvom univerzalno usvajaju; zbog toga je veliki broj primarnih metafora univerzalan ili barem široko rasprostranjen (Lakoff & Johnson 1999). Treći deo teorije primarne metafore čini Narajananova *neuronska teorija metafora*, koja implicira da se združenosti koje se javljaju tokom perioda stopljenosti ostvaruju i na nivou neurona, i to njihovim istovremenim aktivacijama. Posledica ovog procesa jeste stvaranje trajnih neuronskih veza među neuronskim mrežama koje odgovaraju različitim pojmovnim domenima. I četvrti deo teorije čini Fokonijeova i Tarnerova *teorija pojmovnog objedinjavanja*. Naime, Grejdi smatra da se pomoću procesa pojmovnog objedinjavanja dve ili više primarnih metafora mogu spojiti kako bi obrazovale *kompleksne metafore* (Lakoff & Johnson 1999).

I metafore koje strukturiraju emocije često su utemeljene u iskustvenim korelacijama, Tako, na primer, korelacija između osećanja besa i njegovih tipičnih fizioloških reakcija (povišene telesne temperature i pritiska) motiviše nastanak pojmovnih metafora BES JE VATRA i VRELA TEČNOST U ČOVEKU-SADRŽATELJU. Kevečeš (2010[2002]: 116–117) daje pregled načina na koje pojam emocije može biti utelovljen: 1) fiziološke reakcije i ponašanje, tj. najraznovrsnije telesne reakcije vezane za emocije predstavljaju najočigledniji vid utemeljenosti emocionalnih pojmova; takve korelacije predstavljaju

utemeljenje za pojmovne metonimije, koje zatim procesom shematizacije i generalizacije mogu prerasti u metafore⁶; 2) slikovne sheme zasnovane na telesnom iskustvu predstavljaju drugi vid utelovljenosti, i ključne su za naše rasuđivanje o emocijama. Na primer, slikovna shema SADRŽATELJA pruža osnovu za jednu od naših najfundamentalnijih ideja o emocijama, a to je ideja da su emocije stanja koji se nalaze u ljudskom telu. Shema SILE pak čini okosnicu naše predstave da određeni uzroci stvaraju emocije, a da zatim emocije stvaraju određene reakcije (str. 117); 3) Kevečeš, na kraju, izdvaja grupu tzv. „fenomenoloških metafora” (eng. *phenomenological metaphors*), koje se usmeravaju na intimni, subjektivni doživljaj koji emocije podrazumevaju (‘feeling tones’, str. 117). Na primer, metafore SREĆA JE PRIJATNO GOLICANJE, ALKOHOLNO PIĆE i TOPLOTA proističu iz fuzije doživljaja intenzivne sreće i prijatnih senzacija topline i opijenosti. Od izuzetne važnosti je naglasiti i da iskustvena osnova motiviše metafore, ali ih ne predviđa; međutim, ono što je izvesno jeste da nijedan jezik ne može poznavati metafore koje su u suprotnosti sa iskustvom (Lakoff 1993: 241).

2.4.3. Univerzalnost i varijabilnost pojmovnih metafora

Teza o utemeljenosti metafora u telesnom iskustvu implicira da i same metafore mogu da budu univerzalne širom različitih kultura. Međutim, ispitivanja njihovih jezičkih manifestacija ukazala su i na izraženu varijabilnost i stoga se ranim verzijama teorije pojmovne metafore zamera to što ne se ne bave u adekvatnoj meri pitanjem načina na koje interakcija telesnog iskustva i kulturoloških činilaca utiče na postojanje univerzalnih, široko rasprostranjenih, ili metafora svojstvenih isključivo pojedinim kulturama (Kövecses 2005; Yu 2008). Kevečeš (2005) smatra da bi teorija pojmovnih metafora trebalo da odgovori na sledeća pitanja: 1) Koje metafore su univerzalne i zasto?, 2) Koje su dimenzije varijabilnosti metafora? (među različitim kulturama i unutar jedne kulture), 3) Koje komponente metafore su najpodložnije varijabilnosti? (npr. izvorni domen, ciljni domen, iskustvena osnova, jezičke i nejezičke manifestacije, nužne implikacije itd.), 4) Koji su uzroci varijabilnosti?

⁶ O ovom procesu biće više reči u poglavlju u kojem se bavimo metonimijskom konceptualizacijom emocija samovrednovanja.

Razmatrajući prvo pitanje, Kevečeš (2005) navodi primere metafora SREĆA JE GORE, SREĆA JE SVETLOST i SREĆA JE TEČNOST U SADRŽATELJU, posvedočene u trima vrlo različitim jezicima (engleskom, mađarskom i kineskom), a njima možemo pridružiti i srpski jezik (Kosanović 2009). I dok se potencijalna univerzalnost prve dve metafore lako može objasniti direktnim uticajem telesnog iskustva (uspravan položaj, skakanje, svetlucanje očiju), SREĆA JE TEČNOST U SADRŽATELJU spada u kompleksne metafore, te je njenu potencijalnu univerzalnost daleko teže objasniti na isti način; u ovom slučaju, odgovor se može naći u tome da osnovna preslikavanja ove metafore počivaju na univerzalnim telesnim iskustvima i opažanjima: 1) doživljaju da je ljudsko telo sadržatelj za emocije, 2) da su emocije u odnosu korelacije sa našim telesnim tečnostima, kao što je krv i 3) i da pojam kontrolisanja podrazumeva zadržavanje materije u okvirima sadržatelja. Otud Kevečeš (2005: 38) zaključuje da, osim primarnih, i kompleksne metafore mogu biti potencijalno univerzalne⁷.

Što se tiče dimenzija varijabilnosti metafora među različitim kulturama, Kevečeš (2005: 67–87) izdvaja sledeće aspekte varijabilnosti: 1) Potencijalno univerzalne metafore su metafore visokog reda opštosti, tzv. *generičke metafore*, i u okviru njih se ne specifikuje mnogo elemenata – na primer, u okviru BESNA OSOBA JE SADRŽATELJ POD PRITISKOM, ne precizira se kakav je sadržatelj u pitanju, koja vrsta materije ga ispunjava, kako pritisak raste itd., što uslovljava i međujezičke razlike. Na primer, u japanskom jeziku sadržatelj se konkretizuje kao stomak, ili *hara*, što je značajan koncept u japanskoj kulturi, kao srce u jeziku zulu ili glava u mađarskom. Pomenućemo i jedan primer iz naše građe – dok se u srpskom jeziku prekomerno ponosan čovek prikazuje kao *naduvan* ili *uvećan u celosti*, u engleskom jeziku se i samo subjektova glava može predstaviti kao naduvena (eng. *swollen-headed*). Takve specifične realizacije generičkih metafora Kevečeš naziva *kongruentnim metaforama* (str. 68). Osim toga, može se govoriti i o varijabilnosti nužnih implikacija u okviru kongruentnih metafora; npr. japanski jezik ne poznaje nužnu implikaciju KAD BESNA OSOBA EKSPLODIRA, SADRŽAJ KOJI JE U NJOJ IZLAZI VAN. S druge strane, u američkom

⁷ Ovakvim objašnjenjem Kevečeš zapravo teži da ukaže na manjkavosti rešenja koje su ponudili Lejkof i Džonson (1999) kako bi objasnili univerzalnost i varijabilnost pojmovnih metafora. Oni, naime, tvrde da su samo primarne metafore potencijalno univerzalne; nasuprot njima, kompleksne metafore u sebi sadrže i znanja i verovanja široko prihvaćena u kulturi jednog naroda, te stoga mogu znatno varirati od kulture do kulture (npr. SVRSISHODAN ŽIVOT JE PUTOVANJE).

engleskom postoji i posebna elaboracija ove nužne implikacije (*she will have a cow uz his anger finally came out*). 2) Jezici se mogu razlikovati i u pogledu *obima ciljnog domena*, pa tako jedan jezik poznaje metaforu koja nije zastupljena u drugom jeziku – npr. iako i engleski i kineski dele veliki broj metafora za konceptualizaciju emocije sreće, samo u kineskom jeziku postoji metafora SREĆA JE CVEĆE U SRCU. 3) Još jedan vid nepoklapanja podrazumeva *kulturno uslovljenu preferenciju*, koja se odnosi na pojavu da iako dve kulture u svom repertoaru mogu imati identičan skup metafora, postoje razlike u pogledu metafora koje se češće i spremnije upotrebljavaju. Na primer, premda se život i u mađarskom i američkom engleskom jeziku konceptualizuje pomoću istih metafora, u američkoj kulturi su zastupljenije metafore ŽIVOT JE VREDAN PREDMET i ŽIVOT JE IGRA, a u mađarskoj ŽIVOT JE BORBA i KOMPROMIS. Kevečeš (2005: 241) ovakav nalaz objašnjava društveno-istorijskim okolnostima, a to je da su Mađari najveći deo svoje hiljadugodišnje istorije proveli ratujući.

Pod uticajem različitih faktora, do varijabilnosti metaforičke konceptualizacije može doći i *unutar jedne kulture*: npr. socijalnih (društvena klasa, pol, starost, obrazovanje itd.), regionalnih (uticaj prirodnih fenomena i reljefa npr.), stilskih (tema, slušaoci, medijum), supkulturnih (supkulture razvijaju poseban skup metafora koji ih definišu kao grupu), istorijskih i individualnih. U vezi sa supkulturnom dimenzijom, Kevečeš (ibid. str. 101) eksplicitno izdvaja i psihoterapeutske diskurs, navodeći da se i ljudi pogođeni nekim fizičkim ili psihičkim problemom mogu smatrati pripadnicima jedne supkulture. Kao primer istraživanja koje se bavi metaforičkim razlikama uslovljenim supkulturnim faktorima, može se navesti i rad koji se bavi ispitivanjem metafora koje koriste pacijenti mučeni depresijom dok govore o svom stanju (McMuleen & Conway 2002). Njihovi nalazi pokazuju da uz metafore inače produktivne u strukturi depresije (DEPRESIJA JE DOLE, MRAK i TERET), ljudi koji pate od depresije često koriste i metaforu DEPRESIJA JE POROBLJIVAČ. Slično istraživanjima ovog tipa, i ispitivanje metaforičke konceptualizacije emocija negativnog samovrednovanja u psihoterapeutskom diskursu bi svakako bila interesantna tema za buduća istraživanja. Rad koji ispituje promene u metaforičkoj konceptualizaciji emocija uslovljene istorijskim činionicima jeste istraživanje K. Gevert (2001a, 2001b), koja proučavanjem korpusa dolazi do saznanja da je iskorišćenost izvornog domena VRELINJE u konceptualizaciji besa drastično varirala tokom različitih istorijskih epoha. Kao što je napomenuto u uvodnom

poglavlju, Tisari (2006a, 2006b) je ispitivala dijahronijske promene metaforičke konceptualizacije emocija koje su predmet našeg istraživanja.

Uzroke varijabilnosti Kevečeš (2005: 231–258) deli u dve osnovne grupe. S jedne strane, postoje razlike u *iskustvu* (npr. razlike u fizičkom okruženju, socijalnom kontekstu, kulturnom kontekstu, različite istorijske prilike, lične životne priče itd.). Na primer, *Humoralna teorija (o četiri telesne, životne tečnosti)* izvršila je veliki uticaj na konceptualizaciju besa kao TEČNOSTI U SADRŽATELJU u evropskim jezicima (Geeraerts & Grondelaers 1995), a već smo istakli je da koncept *hara*, koji je izuzetno značajan u japanskoj kulturi, uticao na to da se u okviru ove metafore sadržatelj konkretizuje upravo kao stomak. Takođe, kao što je napomenuto, istorijske prilike uticale su na razlike u učestalosti upotrebe pojedinih metafora za život u američkoj i mađarskoj kulturi. S druge strane, uzroci se mogu naći u *različitim kognitivnim stilovima*. Konkretnije, premda su kognitivni procesi koje ljudi koriste univerzalni, njihove primene nisu (npr. mogu postojati razlike u stepenu elaboracije, konkretizacije, iskustvenom fokusu, spremnijem korišćenju metonimije, ili metafore itd.) (Kövecses 2005: 246). Rečju, univerzalno telesno iskustvo koje bi moglo biti osnova za univerzalnu metaforičku konceptualizaciju nije na isti način iskorišćeno – telesno iskustvo ima višestruke aspekte i različiti ljudi se mogu fokusirati na različite aspekte ovog iskustva, tj. imati drugačiji *iskustveni fokus*. Ili kako Ju (2008) eksplicitno navodi, kultura funkcioniše kao 'filter' koji bira određene aspekte senzomotornog iskustva. Iz svega rečenog, uočljivo je da se u novijim radovima značajna uloga u metaforičkoj konceptualizaciji pridaje i kulturološkim faktorima. U narednim poglavljima biće više reči i o vezi između socijalnog konteksta i ideologije i pojmovnih metafora.

2.4.4. Metafore vezane za emocije

Kevečeš (1998, 2000) razmatra pitanje postojanja izvornih domena koji su svojstveni isključivo emocionalnim pojmovima, i dolazi dolazi do zaključka da u strukturi *svih emocija* postoje metafore POSTOJANJE EMOCIJE JE PRISUSTVO OVDE (*all feelings are gone/sva osećanja su nestala*), NALAŽENJE SUBJEKTA U ZATVORENOM PROSTORU (*she was in ecstasy/bila je u ekstazi*), POSEDOVANJE PREDMETA (*she has her pride/ima svoj ponos*), kao i EMOCIJA JE ŽIV

ORGANIZAM (*his fear grew/njegov strah je rastao*). Za većinu emocija karakteristični su izvorni domeni prirodne ili fizičke sile (*I was engulfed, swept off my feet/preplavile su me emocije*), nosioca društvene sile (*pride demanded one thing of her/ponos mu nije dozvolio*), protivnika u borbi (*she struggled with her anger and guilt/sa osećajem krivice će se već nekako izboriti*), zarobljene životinje (*feelings of joy broke loose/ukrotiti svoju radost*) i ludila (*crazy with happiness/poludeti od besa*), sile koja izmešta unutrašnje „ja” iz spoljašnjeg (*he was beside himself with happiness/bio je van sebe od sreće*), tereta (*the burden of guilt/pati se pod krivicom*) i bolesti (*sick with shame/bolestan od tuge*). Interesantno je primetiti da Kevečeš (2000: 37–38) eksplicitno ističe da metafore sa izvornim domenima prirodne i fizičke sile, protivnika u borbi, zarobljene životinje i ludila nisu produktivne u strukturi ponosa i stida, kao ni sa izvornim domenom „podeljenog sopstva” u slučaju ponosa. *Pojedine* emocije konceptualizuju se posredstvom metafora koje su zasnovane na opozicijama toplo-hladno, gore-dole, svetlo-tama, vitalnost-nedostatak vitalnosti. Kevečeš (ibid. str. 44) dodaje i da su opozicije tipa gore-dole, svetlost-tama, toplo-hladno, vredno-bezvredno produktivne samo u strukturi parova emocija od kojih je jedna inherentno pozitivna, a druga negativna – sreća i tuga, ponos i stid, privrženost i ravnodušnost. Takođe, izvorni domen vreline/vatre može se naći samo u strukturi besa, romantične ljubavi, požude i stida, ali *ne* i ponosa, dok se izvorni domen *ekonomske vrednosti* (eng. economic value) vezuje samo za ponos i stid, budući da dok oseća ponos, pojedinac sebe visoko vrednuje (tj. sebi pripisuje vrednost), za razliku od osećanja stida, gde nailazimo na suprotnu situaciju (ibid. str. 38–39). Smatramo pak da je i sam domen vrednosti apstraktan, i strukturiran umnogome pomoću metafore (v. Rasulić 2004). Najzad, postoje i metafore karakteristične *samo za jednu emociju*: BES JE NEZAKONITO STUPANJE NA NEČIJU TERITORIJU, FIZIČKA SMETNJA, STRAH JE PRIKRIVENI NEPRIJATELJ I NATPRIRODNO BIĆE⁸, SREĆA JE IZDIZANJE OD TLA, ZADOVOLJNA ŽIVOTINJA I OSEĆATI STID JE BITI BEZ ODEĆE, SKUPLJANJE/SMANJIVANJE I UDALJAVANJE OD SVETA. (str. 40). Ono što ove metafore čini karakterističnim samo za po jednu specifičnu emociju jeste činjenica da su zasnovane na metonimijskom prenosu (Kövecses 2000: 48–49). Naime, one proističu ili iz sasvim

⁸ Vidi poglavlje 9, tačka 9.3.

specifičnog uzroka određene emocije (npr. biti bez odeće može biti tipičan uzrok osećanja stida, čime dobijamo OSEĆATI STID JE BITI BEZ ODEĆE), ili pak njene tipične posledice (STID JE SKUPLJANJE) (str.49). Od izuzetne je važnosti naglasiti da, izuzev ove poslednje grupe metafora, koje proističu iz sasvim specifičnih uzroka i posledica pojedinih emocija, upotreba svih do sada pomenutih domena nije ograničena samo na polje emocija, već se oni javljaju i u konceptualizaciji mnogih drugih apstraktnih domena (npr. izvorni domen veličine produktivan je u konceptualizaciji intenziteta uopšte, a ne samo intenziteta emocija); otud i zaključak da pri rasuđivanju o apstraktnim iskustvima u velikoj meri koristimo uglavnom „opšte” pojmovne metafore, koje imaju široku primenu, tj. nisu vezane za neku posebnu temu ili oblast iskustva (Kövecses 1998, 2000; Athanasiadou & Tabakowska 1998: xvi).

Pored Kevečeševih zapažanja o metaforičkoj konceptualizaciji ponosa i stida u engleskom jeziku koja smo do sada pomenuli, navešćemo i ostale metafore vezane za ove emocionalne pojmove koje je ovaj autor uočio. Ove metafore preuzete su iz njegovih radova Kevečeš (1986: 39–60, 2000: 30–33, 2007). Bitno je naglasiti da Kevečeš (2000) među jezičkim realizacijama metafora koje strukturiraju emociju stida navodi i primere koji sadrže lekseme *guilt* i *embarrassment*, dok u Kevečeš (2007) izdvaja metafore za krivicu (eng. *guilt*). Takođe, neke od primera koje navodi kako bi potkrepio pojedina preslikavanja smatramo problematičnim; međutim, u ovom odeljku cilj nam je samo da pružimo sumaran pregled metafora do kojih Kevečeš dolazi putem introspektivnog metoda, a ne putem pretrage korpusa, te za sada nećemo komentarisati način na koji formuliše predmetne metafore, kao ni uvršćene primere.

Za emociju ponosa ovaj autor uočava sledeće metafore: PONOS JE TEČNOST U SADRŽATELJU (eng. PRIDE IS A FLUID IN A CONTAINER, kao u *the sight filled him with pride*), PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (eng. PRIDE IS A SUPERIOR, *Her self-esteem did not let her do it, His pride prevented him from doing anything dishonourable*), PONOS JE EKONOMSKA VREDNOST (PRIDE IS AN ECONOMIC VALUE, *Don't underestimate yourself*), POVREDITI PONOSNU OSOBU JE OZLEDITI NEKOGA (eng. CAUSING HARM TO A PROUD PERSON IS CAUSING INJURY TO SOMEONE, *His pride was injured*), POVREDITI PONOSNU OSOBU JE NANETI OŠTEĆENJE PREDMETU (eng. CAUSING HARM TO A PROUD PERSON IS CASUING PHYSICAL DAMAGE TO A STRUCTURED OBJECT, *That put a dent in his pride*), DOSTOJANSTVO JE PREDMET

(DIGNITY IS AN OBJECT, *he preserved his dignity, she lost all her dignity*), DOSTOJANSTVO JE BEZVREDAN PREDMET (eng. DIGNITY IS A WORTHLESS OBJECT, *he cast off his dignity, he disposed of his dignity*). Ovo su metafore koje strukturiraju tzv. „uravnotežene oblike ponosa” (eng. *balanced forms of pride*), a podsetićemo se i da Kevečeš tvrdi da pojam ponosa nema razvijenu metaforičku strukturu (2000: 30).

Što se tiče pojmova koje ćemo u ovom radu podvesti pod kategoriju ’prekomernog ponosa’, Kevečeš beleži sledeća preslikavanja: UOBRAŽENA OSOBA JE GORE I OSOBA VELIKIH DIMENZIJA (eng. THE CONCEITED PERSON IS UP/HIGH AND BIG, *get off your high horse, he got a big head after winning the race*), UOBRAŽENOST JE PROTIVNIK U BORBI, NOSILAC DRUŠTVENE SILE (eng. CONCEIT IS AN OPPONENT, SUPERIOR, *he was overcome by conceit, conceit robbed him of the ability to judge things properly*), UOBRAŽENOST JE OPASNA ŽIVOTINJA (CONCEIT IS A DANGEROUS ANIMAL, *she was swallowed up by conceit, he was devoured by conceit*), a posebno za *sujetu* (eng. *vanity*), Kevečeš izdvaja i SUJETA JE SENZUALNA OSOBA (eng. VANITY IS AN INDULGENT PERSON, *he was basking in the praises, what you said wounded his vanity, vanity is just insatiable*), SUJETA JE NADUVEN PREDMET (VANITY IS AN INFLATED OBJECT, *his sarcastic remarks pricked her vanity, his vanity has been punctured*) i PROTIVNIK U BORBI (eng. *vanity is an opponent, she yielded to her vanity, she overcame her vanity*). Globalno gledano, Kevečeš beleži sedam metafora (ili možemo reći šest, s obzirom na to da se izvorni domen ’ekonomske vrednosti’ može ionako dovesti u pitanje) koje smatra relevantnim u strukturi, zajedno uzev, ponosa i samopoštovanja, i oko osam metafora produktivnih u strukturi prekomernog ponosa.

U domenu emocija negativnog samovrednovanja, Kevečeš (2000: 32–33, 2007) tvrdi da su emociji stida svojstvene sledeće metafore: OSOBA KOJA OSEĆA STID JE OSOBA KOJA JE BEZ ODEĆE (eng. A SHAMEFUL PERSON IS A PERSON HAVING NO CLOTHES ON, *I felt so naked, so exposed, I was caught with my pants down*), STID JE TEČNOST U SADRŽATELJU (eng. SHAME IS A FLUID IN A CONTAINER, *the memory filled him with shame*), STID JE BOLEST (SHAME IS AN ILLNESS, *he suffered much embarrassment in his youth*), STID JE SKUPLJANJE (SHAME IS A DECREASE IN SIZE, *I felt this big*), STID JE SKRIVANJE OD SVETA (SHAME IS HIDING AWAY FROM THE WORLD, *I wanted to bury my head in the sand, I wished the ground would swallow me up*), OSOBA KOJA OSEĆA STID JE PODELJENA OSOBA (eng. A SHAMEFUL PERSON IS A DIVIDED

SELF, *I tried to regain my composure*), OSOBA KOJA OSEĆA STID JE BEZVREDAN PREDMET (A SHAMEFUL PERSON A WORTHLESS OBJECT, *I felt like two cents waiting for change*), STID JE FIZIČKO OŠTEĆENJE (SHAME IS PHYSICAL DAMAGE, *I was shattered*), STID JE TERET (SHAME IS A BURDEN, *guilt was weighing him down*), a važno je istaći i da Kevečeš (2000) i Holand i Kipnis (1995) tvrde da je centralna metafora za razumevanje stida OSOBA KOJA OSEĆA STID JE OSOBA KOJA JE BEZ ODEĆE. Nasuprot tome, krivica se konceptualizuje kao VATRA (GUILT IS FIRE, *be consumed with guilt, guilt sears someone*), PRIRODNA SILA (GUILT IS A NATURAL FORCE, *guilt swept over her, washes over her*), TERET (GUILT IS A BURDEN, *a burden of guilt*), NATPRIRODNA SILA (GUILT IS A SUPERNATURAL FORCE, *be haunted by guilt*) i BOL (GUILT IS PAIN, *suffer pain, assuage one's pain*) (Kövecses 2007). Dakle, ovaj autor izdvaja devet metafora koje su produktivne u strukturi stida, i šest u strukturi krivice.

Budući da naše istraživanje izvodimo u metodološkim okvirima analize korpusa, kao i na materijalu dva jezika, ovo je dobra prilika da nalaze dobijene tim putem uporedimo sa gorenavedenim Kevečeševim tvrdnjama vezanim za emocije samovrednovanja u engleskom jeziku.

2.5. Konceptualizacija emocija i kognitivni modeli

Jedan od tipičnih vidova proučavanja konceptualizacije emocija jeste i utvrđivanje prototipičnog scenarija koji se dovodi u vezu sa nekom emocijom. Većina istraživača (Lakoff 1987; Wierzbicka 1992b; Kövecses 2000, 2008a, 2008b, 2014), naime, smatra da je emocija u našem pojmovnom sistemu predstavljena kao *kognitivni model* – ili preciznije *skript* ili *scenario* – koji se sastoji od određenog redosleda događaja⁹.

2.5.1. Vježbicka (1992b), na primer, opisuje mentalne scenarije pomoću semantičkih primitiva – MISLITI, ŽELETI, OSEĆATI, DOBAR, LOŠ itd. (str. 541). Semantički primitivi su univerzalni, bazični koncepti koji čine prirodni semantički metajezik (eng. *Natural Semantic Metalanguage*), a cilj ove autorke je da pomoću 60 primitiva sastavljenih u kanonske

⁹ Kako je već navedeno, i psiholozi Fer i Rasel (1984: 482) i Šaver i dr. (1987) smatraju da je strukturu pojedinačnih emocionalnih pojmova najbolje objasniti korišćenjem pojma (*prototipičnog*) *scenarija* budući da se u osnovi emocionalnih pojmova nalazi određeni redosled događaja.

rečenice opiše bilo kakvu apstrakciju, uključujući i emocije. Tako, Vježbicka (1992b: 576) na sledeći način postulira scenario emocije ponosa:

X oseća nešto
Ponekad osoba misli:
Svako može znati nešto dobro o meni
Zbog toga svako mora misliti nešto dobro o meni
Ja mogu misliti nešto dobro o sebi
Želim da se to događa:
Zbog toga ta osoba oseća nešto dobro
X oseća tako nešto.

2.5.2. S druge strane, Lejkof (1987) i Kevečeš (2000, 2008a, 2008b) kombinuju proučavanje pojmovnih metafora i metonimija sa metodom iznalaženja prototipičnog scenarija. Ispitujući emociju ljutnje, Lejkof (1987: 397–406) zaključuje da se pojmovne metafore i metonimije kojima se konceptualizuje ova emocija grupišu u jedan objedinjeni prototipičan kognitivni model ljutnje. S obzirom na to da dati model podrazumeva i vremensku dimenziju, tj. utvrđeni redosled događaja, Lejkof ga naziva *prototipičnim scenarijom*, a takav scenario odslikava *narodnu teoriju emocije ljutnje* (eng. *cultural folk theory of anger*, str. 398). Dati scenario obuhvata sledeće etape: 1) nanošenje uvrede ili nepravde subjektu; 2) doživljavanje ljutnje; 3) pokušaj kontrole; 4) gubitak kontrole i 5) čin osвете (str. 397–398).

Važno je naglasiti da Lejkof (1987: 400–405) primećuje da ne postoji samo jedan scenario ljutnje – pojam ljutnje predstavlja kategoriju kognitivnih modela u čijem se centru nalazi gorenavedeni prototipičan scenario, a ostali pripadnici ove kategorije predstavljaju različite varijacije ovog scenarija. Tako, na primer, u manje prototipičnim varijacijama ljutnje dolazi samo do gubitka kontrole, bez prethodnog pokušaja kontrolisanja ili se pak ljutnja od samog početka potiskuje (ibid. str. 400–405). Svi pripadnici ove kategorije povezani su principom porodične sličnosti.

Pojedini autori ispituju kulturno uslovljene specifičnosti scenarija vezanih za emocionalne pojmove. Tako Mikolajčuk (1998) nastoji da ukaže na specifičnosti konceptualizacije ljutnje u poljskom jeziku u odnosu na engleski. Njena analiza je dovodi do zaključka da se, za razliku od engleskog scenarija, u poljskom jeziku pokušaj kontrole emocije ljutnje ne posmatra kao izdvojeni stadijum u okviru kognitivnog modela, iz čega autorka zaključuje da je element pasivnog odnosa doživljavača prema emociji ljutnje

izraženiji u poljskom jeziku. Pored toga, metafora LJUTNJA JE BOLEST, posvedočena u poljskom jeziku, ukazuje na negativno vrednovanje ove emocije u toj kulturi. Sve u svemu, autorka zaključuje da se pojam ljutnje ne može smatrati univerzalnim pojmom.

2.5.3. Kevečeš (1986, 2000, 2008a, 2008b, 2014) tvrdi da se emocionalni pojmovi sastoje od četiri osnovne pojmovne jedinice: pojmovnih metafora, pojmovnih metonimija, srodnih pojmova (eng. *related concepts*) i kognitivnih modela, s tim da metafore, metonimije i srodni pojmovi suštinski strukturiraju kognitivne modele. Dakle, Kevečeš koristi termin *kognitivni model*, ili preciznije, *kognitivno-kulturni model* (Kövecses 2014) kada govori o mentalnoj predstavi pojma emocije. Slično Lejkofu, i u skladu sa teorijom prototipa, Kevečeš smatra da se određeni emocionalni pojam sastoji kako od prototipičnih tako i manje prototipičnih kognitivnih modela. Takođe, prototipični kulturno-kognitivni modeli emocija odslikavaju *narodne teorije emocija* (eng. *folk theories of emotions*).

Kevečeš (2000, 2008b) predstavlja skeletnu strukturu pojma emocije na sledeći način:

uzrok emocije → 2) emocija → 3) pokušaj kontrole emocije → 4) gubitak kontrole → 5) reakcija.

Drugim rečima, odvija se niz događaja koji su vremenski i uzročno povezani na određeni način, a do ovakvog scenarija Kevečeš dolazi upravo ispitivanjem pojmovnih metafora – primeri poput *The news hit me hard* (Te novosti su me strašno pogodile) i *She knocked me off my feet* (Oborila me je s nogu) ukazuju na postojanje metafore UZROK EMOCIJE JE FIZIČKA SILA. Na osnovu ovakvih primera Kevečeš postulira prvi deo scenarija – postoji neka određena situacija koja uvodi osobu u emocionalno stanje, u navedenim primerima *potrešenost* i *oduševljenje*. S druge strane, u primerima kao što su *He was struggling with his emotions* (Borio se sa svojim emocijama) i *She was overcome by emotion* (Savladala ju je emocija), sama emocija se konceptualizuje kao sila, konkretno PROTIVNIK U BORBI, iz čega Kevečeš izvodi treći i četvrti element scenarija – pokušaj kontrole i gubitak kontrole nad nekom emocijom. Kevečeš (2000: 128) naglašava da odstupanja od prototipičnog scenarija mogu podrazumevati, na primer, izostanak etape koja se tiče pokušaja kontrole neke emocije, pri čemu do toga dolazi u slučaju manje intenzivnih ili slabijih emocija, ili pak subjekt posle

intenzivne emocionalne epizode ne postaje racionalniji i smireniji, već je još uvek pod uticajem date emocije.

Kevečeš (2008a) takođe smatra i da se za mnoge emocije vezuje ne samo jedan, već više prototipičnih kognitivnih modela. Ovaj autor navodi primer emocije sreće, koja se može definisati putem tri kognitivna modela u engleskom jeziku, a koji zapravo odgovaraju trima različitim značenjima reči *happiness*. Prvi tip pojma sreće predstavlja intenzivnu, kratkotrajnu emocionalnu reakciju na neko postignuće (Kevečeš ga skraćeno naziva ‘*immediate reaction*’ (str. 138)), a na njegovo postojanje nam ukazuju metafore SREĆA JE PRIRODNA SILA/PROTIVNIK U BORBI/ZAROBLJENA ŽIVOTINJA I SREĆA JE LUDILO. Kevečeš ilustruje ove metafore sledećim primerima: *I was overwhelmed by joy* (Radost me je nadvladala)/*She was overcome with joy* (Radost ju je savladala)/*I couldn't keep my happiness to myself* (Nisam mogla da zadržim svoju sreću za sebe)/*They were crazy with happiness* (Bili su ludi od sreće). Drugi tip emocije sreće podrazumeva manje intenzivnu emociju koja traje nešto duže, i koju Kevečeš definiše kao ‘*happiness as a value*’: SREĆA JE VREDAN PREDMET (*You can't buy happiness*/Ne možeš kupiti sreću), ŽELJENI PREDMET KOJI TREBA NAĆI (*At long last I have found happiness*/Konačno sam pronašla sreću), SVETLOST (*She was shining with happiness*/Sijala je od sreće). Najzad, treći vid sreće – ‘*happiness as being glad*’ – podrazumeva najslabiji intenzitet ove emocije koja se javlja kada smo zadovoljni određenim stanjem stvari.

2.5.4. I Dragičević (2006a) zastupa stanovište da se pojam za neku emociju može predstaviti kao prototipični scenario, ističući da je za razumevanje apstraktne leksike – na primer leksike koja se odnosi na ljudske osobine ili emocije – bitan uvid u situaciju u kojoj se neka osobina ili emocija ispoljavaju. Međutim, ona zamera autorima koji postavljaju prototipični scenario to što ne objašnjavaju kako postavljaju scenario, kao ni način na koji utvrđuju njegovu prototipičnost, i stoga predlaže primenu *asocijativne metode* putem koje se do prototipičnog scenarija nekog emocionalnog pojma ne dolazi subjektivnim stavom autora, već na osnovu prve asocijacije većeg broja govornika, te se ova metoda može smatrati objektivnijom (Dragičević 2006a: 111). Asocijativna metoda podrazumeva anketiranje izvornih govornika jednog jezika pomoću tri različite vrste testa. U prvom tipu testa, ispitanici imaju zadatak da dopune rečenicu tipa „*Ljutnja je kada...*”, te je ovaj vid testa izuzetno pogodan za utvrđivanje

prve etape scenarija, to jest *uzroka koji dovodi do emocije*. Kao što smo istakli u uvodnom poglavlju, asocijativna metoda je potvrdila da je prototipični uzrok ponosa *lični uspeh* ili *postignuće* (Bročić 2016). Putem asocijativne metode ispitana je konceptualizacija emocija ljutnje i tuge (Dragičević 2006a, 2006b) i ponosa u srpskom jeziku (Bročić 2016), kao i emocije sreće na materijalu engleskog i srpskog jezika (Kosanović 2009).

Naše istraživanje podrazumeva i razradu kognitivnih modela na osnovu uočenih preslikavanja. Naime, povezaćemo metaforička preslikavanja koja imaju sličan značenjski fokus, i naglasiti aspekte predmetnih pojmova koje osvetljavaju. S obzirom na to da se nećemo baviti preciznim utvrđivanjem redosleda etapa u scenariju, kao ni iznalaženjem tipičnih uzroka emocija samovrednovanja, koristićemo termin *kognitivni model*, a ne *scenario*, jer smatramo da se se upotrebom termina *scenario* više naglašava redosled događaja u osnovi nekog emocionalnog pojma. Pored toga, neki od predmetnih pojmova čiju konceptualizaciju ispitujemo bliži su postojećim emocionalnim stavovima i osobinama, a ne prototipičnim emocijama.

2.6. Međukulturne razlike u konceptualizaciji emocija

2.6.1. Međukulturne razlike u konceptualizaciji emocija ispituju se i u svetlu nalaza o dominantnim vrednostima kao temeljima kultura, onako kako su te vrednosti utvrđene i formulisane u dominantnim teorijskim modelima kultura. Do sada su se međukulturne razlike u doživljaju, izražavanju i opojmljavanju emocija najviše ispitivale iz perspektive uticajnog Hofstedeovog kulturnog modela (2001), koji kao jednu od ključnih dimenzija po kojima se kulture mogu porediti ističe dimenziju ili vrednosnu orijentaciju *individualizma*, to jest *kolektivizma*. Tako pojedini istraživači ukazuju na međukulturne razlike u konceptualizaciji emocija uslovljene upravo kriterijumima individualizma i kolektivizma (Ogarkova et al. 2012; Markus & Kitayama 1991; Nisbett et al. 2001).

Drugim rečima, fundamentalni način na koji kultura oblikuje ljudsko ponašanje je putem načina na koji ljudi denifišu sebe (sopstvo) i svoj odnos prema drugima (eng. *self-construal style*) (Markus & Kitayama 1991; Nisbett et al. 2001). Isticanje individualizma, odnosno kolektivizma suštinski uslovljava ovakvo konstruisanje sopstva – individualističke

kulture ohrabruju tzv. konceptualizaciju nezavisne ličnosti (eng. *'independent self construal'*) i težnju ka individualizmu i samostalnosti pojedinca, dok kolektivističke kulture karakteriše konceptualizacija međuzavisne ličnosti (*'interdependent self construal'*), koji podrazumeva da ljudi svoj identitet definišu spram drugih članova neke grupe, a održavanje socijalne harmonije i pripadnost grupi odnose prevagu nad isticanjem individualnosti. Doživljaj sebe ima, zatim, poseban uticaj na domen ljudskih emocija, naročito aspekte koji se odnose na interpretaciju događanja koji dovodi do neke emocije, konceptualizaciju, izražavanje emocije i regulaciju (Mesquita 2001; Matsumoto et al. 2008).

Budući da emocije samovrednovanja nužno podrazumevaju predstave o sebi (eng. *self-representations, self-image*), pojedini istraživači (Kitayama et al. 1995; Fischer et al. 1999) u svojim istraživanjima polaze od pretpostavke da će naročito takve emocije ispoljavati kulturne varijacije uslovljene upravo kriterijumima individualizma/kolektivismizma. Istraživanje Fišer i dr. (1999) i potvrđuje veće kulturološke razlike u konceptualizaciji emocija samovrednovanja (naročito ponosa) nego u konceptualizaciji besa.

Predstavićemo ukratko kulturne varijacije u konceptualizaciji emocija samovrednovanja koje se navode kao značajne u literaturi posvećenoj međukulturnim razlikama u ispitivanju emocija, kao i rezultate nekih od studija koji pružaju empirijsku potporu prethodno navedenim pretpostavkama¹⁰.

2.6.2. Kada je u pitanju emocija ponosa, predviđaju se i utvrđuju varijacije u sledećim komponentama:

1. Na prvom mestu, postavlja se hipoteza o razlikama u samom *događaju* koji dovodi do ponosa, kao i potonjoj *proceni* važnosti tog događaja (eng. *appraisal*). Naime, u individualističkim kulturama visoko se vrednuje lično postignuće, koje zatim doprinosi većem samopouzdanju pojedinca i društvenom ugledu, dok se u kulturama koje podstiču konceptualizaciju međuzavisnosti ličnosti u odnosu na druge članove grupe osnovnim uzročnikom ponosa na prvom mestu smatra uspeh koji donosi korist grupi kojoj pojedinac

¹⁰ Metod koji je našao široku primenu, između ostalog, i u ispitivanju međukulturnih razlika u konceptualizaciji emocija jeste instrument GRID (Fontaine, Scherer & Soriano 2013). Ovaj instrument se oslanja na ispitivanje izvornih govornika u vezi sa doživljavanjem značenja emocionalnih pojmova i počiva na komponentalnoj paradigmi utemeljenoj na postulatima i nalazima psiholoških i antropoloških proučavanja emocija.

pripada, a ne isključivo pojedincu (Stipek 1998). Fišer i dr. (1999)¹¹ takođe utvrđuju da, iako obe grupe ispitanika navode poboljšanje samopoštovanja kao tipičan uzrok osećanja ponosa, holandski ispitanici češće navode lični uspeh i naročito *sopstvenu procenu* sebe i svog postignuća kao uzrok ponosa, dok španski ispitanici češće navode uspeh bližnjih i javno priznanje takvog uspeha. Ispitujući varijacije u konceptualizaciji ponosa (to jest razlike u značenju imenice *orgoglio*) između oblasti severne i južne Italije, za koje se tvrdi da naginju individualističkom, odnosno kolektivističkom obrascu kultura, Mortilaro i dr. (2013)¹² dolaze do nalaza da se u južnoj Italiji uzrokom ponosa češće smatra uspeh pojedinca koji ujedno doprinosi i dobrobiti grupe kojoj pojedinac pripada.

2. U individualističkim kulturama dominantno je pozitivno *vrednovanje ponosa* (eng. *positive valence*). Ponos je prijatna i poželjna emocija, jer nastaje u situacijama koje imaju pozitivan ishod po pojedinca (Markus & Kitayama 1991), dok u kolektivističkim kulturama imamo i negativno vrednovanje ponosa, jer se pojedinac izdvaja u odnosu na kolektiv. Fišer i dr. (1999) potvrđuju ovakvu pretpostavku – holandski ispitanici isticali su gotovo isključivo pozitivne emocije kao sastavni deo ponosa (doživljavač se dobro oseća), dok su španski češće od holandskih navodili negativna osećanja i posledice (naročito društvene posledice) ponosa, kao i društveno neodobravanje. Slično tome, Mortilaro i dr. (2013) dobijaju nalaz da Italijani

¹¹ Fišer i dr. (1999) je ujedno i prva sveobuhvatnija studija koja pruža empirijsku potporu pretpostavkama o uticaju pojedinih kulturoloških vrednosti na konceptualizaciju emocija samovrednovanja. Autori na početku definišu skup vrednosti svojstvenih tzv. kulturama časti (eng. *honour cultures*), a takve kulture spadaju mahom u kolektivistički orijentisane kulture, naspram individualističkih kultura u kojima se kao vrhovne vrednosti ističu individualizam i autonomija individue. Autori navode sledeće karakteristike pojma *časti*: samopoštovanje pojedinca koje zavisi kako od lične procene, tako i od procene grupe kojoj pojedinac pripada; čast je ne samo lična karakteristika u smislu ličnog integriteta i poštenja, već je isto toliko i kolektivni atribut, te pojedinac svoju čast deli sa grupom kojoj pripada, a to je u kulturama časti najčešće uža ili šira porodica. Vrednosti koje su takođe u samom vrhu vrednosnog sistema u kulturama časti jesu skromnost, poštovanje roditelja, starijih članova zajednice, tradicije, društveno priznanje, ocena drugih ljudi (koja je važnija od sopstvene ocene), društvena moć, mudrost, dok se u kulturama sa izrazitim individualizmom prvenstveno vrednuju ambicija pojedinca, sloboda, nezavisnost, odgovornost i samodisciplina. Autori postavljaju hipotezu da će takve razlike u vrednosnim sistemima imati naročitog uticaja upravo na emocije koje nužno podrazumevaju predstave o sebi, kao što su ponos i stid. S ciljem da provere ovakvu hipotezu, ispituju komponente ovih emocija na uzorku koji su sačinjavali ispitanici iz Španije, kao predstavnici kulture časti, i Holandije, koja spada u kulture sa izraženim individualizmom.

¹² U istraživanju je korišćen metodološki postupak GRID, i ono je ujedno i prvo istraživanje u kojem se ispituju razlike u značenju jednog emocionalnog pojma između različitih regija u okviru jedne zemlje čiji stanovnici govore istim jezikom. Autori zaključuju da bi kao osnovne varijable u istraživanjima kulturno uslovljenih varijacija emocija samovrednovanja trebalo uzeti neke konkretnije formulisane vrednosti (na primer, značaj ličnog uspeha ili pojam časti) ili konkretnije kulturološke crte (na primer, orijentacija prema drugima, važnost porodice), a ne široko postavljene kategorije, kao što su individualizam i kolektivism.

sa severa rečju *orgoglio* označavaju prvenstveno prijatno osećanje, dok za Italijane sa juga ta reč može podrazumevati i negativna osećanja; autori smatraju da takav nalaz odražava brigu o potencijalnim negativnim reakcijama grupe na uspeh i ponos individue, i izdvajanje pojedinca u odnosu na kolektiv. Nalazi Van Osch i dr. (2013a) takođe pokazuju da je u jezicima zemalja za koje se može reći da pripadaju zapadnim kulturama upadljivija pozitivna evaluacija ponosa nego u istočnim (mada se i u istočnim u apsolutnom smislu ponos pozitivno vrednuje)¹³.

3. Sledeća komponenta u kojoj se predviđaju kulturno uslovljene varijacije jeste *pokazivanje emocije ponosa*. Pripadnici kolektivističkih kultura težiće da potiskuju i kontrolišu manifestacije ponosa budući da izražavanje ponosa i isticanje ličnog uspeha (koji ne donosi dobrobit i društvenoj grupi) odvaja pojedinca od kolektiva, dok se u individualističkim otvoreno pokazivanje i verbalno izražavanje (govori se drugima o uzrocima ponosa i postignuću) ponosa smatra društveno prihvatljivim. Fišer i dr. (1999) potvrđuju ovu hipotezu – nalazi pokazuju da holandski ispitanici češće smatraju pokazivanje ponosa pozitivnim činom, dok odgovori španskih ispitanika ukazuju na uverenje da manifestacije ponosa treba prikriti i kontrolisati¹⁴. Mortilaro i dr. (2013) nisu našli značajne razlike u prototipičnom značenju reči ponos između severnih i južnih Italijana kada je u pitanju uverenje da ponos treba kontrolisati i skrivati, dok, s druge strane, istraživanje Van Osch i dr. (2013a), suprotno očekivanjima, pokazuje da se u istočnjačkim kulturama ponos vezuje za veći stepen

¹³ Međutim, suprotno očekivanjima, dimenzija individualizma, odnosno kolektivismu nije potvrđena kao značajan faktor koji utiče na aspekt evaluacije pojma ponosa. *Distanca moći* izdvojila se kao najznačajniji faktor koji uslovljava međukulturne razlike u značenju pojma ponosa, i to na sledeći način: što je prihvatljivija nejednakost moći (*power inequality*) u nekoj naciji, ponos se više doživljava kao negativna emocija. Drugim rečima, u zemlji u kojoj mali procenat stanovništva ima najveću moć, i gde većina mora da se povinuje željama i diktatu većine, ljudi se ne osećaju lagodno, dobro i sigurno kada se mnogo ističu i postaju vidljivi superiornoj manjini. U svakom slučaju, dominantan uticaj dimenzije distance moći (tj. nejednakosti odnosa moći) na međukulturne razlike u konceptualizaciji ponosa navodi na zaključak da takve razlike ne proističu toliko iz dimenzija individualizma, tj. kolektivismu, koliko iz uže postavljenih dimenzija društvene stratifikacije i mogućnosti za društvenu mobilnost u nekoj zemlji (Van Osch et al. 2013a: 386).

¹⁴ Španski ispitanici su češće definisali ponašanje karakteristično za emociju ponosa kao arogantno ponašanje i hvalisanje. U ponovljenom istraživanju (Rodriguez Mosquera, Manstead & Fischer 2000), u kojem su autori koristili vinjete umesto upitnika, nisu potvrđene kulturno uslovljene razlike u događaju koji dovodi do ponosa, kao ni fenomenološki sadržaj ovog pojma. Međutim, potvrđene su razlike koje se tiču izražavanja ponosa: holandski ispitanici su češće od španskih isticali pozitivna osećanja u vezi sa otvorenim izražavanjem ponosa, kao i prihvatljivost govorenja o ličnom postignuću koje dovodi do ovog osećanja.

ekspresije (hvalisanje i želju da budemo u centru pažnje). Autori pretpostavljaju da je asocijativna vezanost ekspresivnosti za ponos objašnjenje za negativno vrednovanje ponosa u ovim kulturama.

Ukratko, španski ispitanici, za razliku od holandskih, ne pokazuju nedvosmisleno pozitivan stav prema emociji ponosa. Takođe, odgovori španskih ispitanika pokazuju da se sve komponente ponosa određuju naspram društvene grupe kojoj pojedinac pripada (bitno je društveno odobravanje uzročnika ponosa, ili takav događaj mora biti značajan za celu grupu, a u slučaju ponosa usled ličnog uspeha, manifestacije ponosa treba prikrivati kako bi se održala društvena harmonija i pojedinac ne bi odskakao od grupe).

2.6.3. Što se tiče emocije stida, ispitivale su se sledeće komponente:

1. Fišer i dr. (1999) uočavaju manju razliku u kulturnom prototipu stida između ispitanika nego u slučaju ponosa – obe grupe ispitanika kao *prototipični uzrok stida* navode kršenje društvenih normi, što ima za posledicu negativna osećanja i povlačenje. Ipak, u odgovorima španskih ispitanika gotovo uvek figurira grupa kojoj pojedinac pripada – kršenje normi po pravilu nailazi na osudu bližnjih, stid se javlja kad je subjektova čast javno ugrožena ili se on nalazi u centru čak i pozitivne pažnje drugih (kao, na primer, kad dobija pohvale), dok je holandskim ispitanicima osnovni uzrok stida gubitak samopoštovanja, to jest srozavanje predstave o ličnoj vrednosti u sopstvenim očima. Valbot i Šerer (1995) u svom istraživanju dolaze do zaključka da je u društvima sa izraženim kolektivizmom, velikim indeksom distance moći i izbegavanja neizvesnosti koncept stida bliži zapadnom konceptu nelagodnosti (eng. *embarrassment*), te da se vezuje za situaciju kada je subjekt u centru pažnje i izložen pogledima okoline, dok u individualističkim kulturama, sa malim indeksom distance moći i izbegavanja neizvesnosti, koncept stida više predstavlja intimno, unutrašnje iskustvo pojedinca; bliži je pojmu krivice, i prouzrokovan je kršenjem moralnih normi, za šta subjekt oseća ličnu odgovornost. Silvefer i dr. (2013), međutim, ne potvrđuju ovakav nalaz – nalazi njihovog istraživanja pokazuju da 1) vrednosna dimenzija izbegavanja neizvesnosti, a ne individualizma, tj. kolektivizma, presudno utiče na značenje pojmova stida i krivice, kao i da se 2) kako stid, tako i krivica više vezuju za iskustvo izloženosti u javnosti u kulturama sa velikim indeksom izbegavanja neizvesnosti.

2. Valbot i Šerer (1995) su utvrdili da se stid smatra manje nemoralnim i podrazumeva manji broj negativnih posledica u kolektivističkim kulturama nego u individualističkim. I Fišer i dr. (1999) i Rodrigues Moskera i dr. (2000) dobijaju slične nalaze – španski ispitanici navode da predstavnici njihove kulture u tipičnom slučaju izražavaju i dele svoj stid, i iskazuju uverenje da stid treba pokazivati, jer takvo izražavanje stida ukazuje da poštenje i ranjivost zbog kojih drugi gledaju pozitivnije na vas. Uopšte uzev, španski ispitanici su češće navodili pozitivnu ocenu stida. S druge strane, holandski ispitanici su isticali težnju da stid treba sakriti, jer takvo pokazivanje emocije stida ugrožava autonomiju pojedinca.

Kitajama, Markus i Matsumoto (1995) tvrde da je u individualističkim kulturama stid praćen odbrambenim reakcijama¹⁵ budući da se u datim kulturama pokazivanje stida pred drugima smatra znakom slabosti i ugrožava autonomiju individue, jer sugerise potčinjavanje drugima. S druge strane, u kulturama u kojima ljudi ne osećaju da u tolikom stepenu imaju kontrolu nad sopstvenim životima, društvene hijerarhije i potčinjenost se ne smatraju ponižavajućim, već neophodnim aspektom društvene interakcije, te se pokazivanje osećanja stida smatra pozitivnim iskustvom¹⁶. U skladu sa navedenim nalazima, Fonten i dr. (2002) pokazuju da se u Indoneziji krivica i stid više vezuju za strah, a u Holandiji za bes. Takođe, neke od studija su pokazale da je u pojedinim kulturnim sredinama stid tesno povezan sa pozitivnim društvenim ponašanjem: Meskita i Karasava (2004) ističu da se u japanskoj kulturi stid smatra pozitivnom emocijom (a ne pretnjom po samopoštovanje), kao i da doživljavanje stida doprinosi ličnom razvoju i održavanju društvene harmonije; u Japanu je osećanje stida često praćeno javnim izražavanjem stida i izvinjavanjem, a kao jedna od najčešćih reakcija na doživljaj stida je pojam *gambaru*, koji se može prevesti kao rešenost pojedinca da bude bolja osoba (eng. *a resolve to self-improvement*). Slično tome, Rozin

¹⁵ 'Defanzivne reakcije' u ovom slučaju podrazumevaju kako agresivne reakcije (želju da nekog povredimo, uništimo sve u blizini), tako i želju se povučemo i sakrijemo, što potvrđuje pojedine navode iz psihološke literature da je emociji stida svojstveno upravo takvo ponašanje zbog bolnog osećanja koje stid podrazumeva, kao i da takve reakcije pomažu subjektu da ponovo uspostavi određeni stepen kontrole u životu. Kako vidimo, Kitajama, Markus i Matsumoto (1995) takve reakcije smatraju karakterističnim samo za individualističke kulture.

¹⁶ Ovakvo kulturološki uslovljeno vrednovanje pokazivanja stida oprečno je vrednovanju pokazivanja emocije ljutnje – u kolektivističkim kulturama izražavanje besa se osuđuje, jer narušava društvene odnose i harmoniju, dok se u individualističkim pozitivno vrednuje, jer se smatra opravdanim načinom odbrane prava i interesa pojedinca (Markus & Kitayama 1991).

(2003) pokazuje da Indijci u većem stepenu izražavaju slaganje sa izjavom da je emocija stida sličnija emociji sreće, nego emociji ljutnje, zato što i stid i sreća imaju pozitivan ishod po odnose sa drugim ljudima, dok bes narušava takve odnose; s druge strane, Amerikanci ističu veću sličnost između stida i ljutnje, jer obe spadaju u negativne emocije. Za razliku od navedenih studija, u kojima se kao ključni faktor koji uslovljava pomenute varijacije izdvajaju dimenzije kolektivizma i individualizma, studija Silver i dr. (2013) pokazuje da je dimenzija distance moći ta koja uslovljava reakcije na stid: što je veći indeks distance moći u nekom društvom, to je tendencija subjekta da se povlači i udaljava od drugih zastupljenija u prototipičnom značenju reči koja označava stid.

Globalno gledano, na osnovu svojih nalaza Silver i dr. (2013) i Van Osch i dr. (2013a) zaključuju da u ispitivanju kulturno uslovljenih razlika u značenju emocionalnih pojmova nije dovoljno uzimati u obzir samo dimenziju kolektivizma/individualizma. Naime, u oba istraživanja upadljiva je uloga dimenzije distance moći u međukulturnim razlikama – u društvima sa velikim indeksom distance moći zastupljenije je negativno vrednovanje emocije ponosa, dok je stid manje vezan za povlačenje. Iz tog razloga Silver i dr. (2013) izvode opšti zaključak da je prototipično značenje reči koje označavaju emocije samovrednovanja uslovljeno ulogom koju one imaju u očuvanju hijerarhije u društvenoj organizaciji. Tako ponos zbog ličnog postignuća može dovesti u pitanje postojeći društveni poredak, dok se može pretpostaviti da krivicu i stid češće u subjektu izazivaju i podstiču drugi ljudi u cilju ponovnog uspostavljanja ravnoteže između subjektovog ponašanja i njegovog mesta u društvenoj hijerarhiji posle nedoličnog postupka (ibid. str. 395).

2.6.4. Kako se istraživanje koje ispituje metaforičku konceptualizaciju emocionalnih pojmova može povezati sa istraživanjima kulturne uslovljenosti konceptualizacije emocija?

Imajući u vidu polaznu ideju da pojmovne metafore osvetljavaju određene dimenzije pojmova koje strukturiraju (Lakoff & Johnson 2003[1980]), to jest da svaka pojmovna metafora ima određeni semantički fokus (Soriano 2015), možemo ispitati da li uočene metafore potvrđuju navedene nalaze o međukulturnim razlikama.

Prikažaćemo najpre podatke o skalama vrednosti koje Hofstede (2001) navodi za britansku, odnosno srpsku kulturu. Hofstedeovi podaci pokazuju da se, za razliku od engleske

kulture, koju karakteriše visok stepen individualizma, srpska kultura nalazi između polova individualizma i kolektivism, mada je bliža polu kolektivism (Hofstede 2001: 225). U prvobitnoj Hofstedeovoj studiji pokazalo se da Jugoslaviju karakteriše veliki indeks dimenzije distance moći – od pedeset zemalja ona je bila na dvanaestom mestu (Hofstede 2001: 87); nakon što je rezultate podelio na pojedinačne zemlje, pokazalo se da Srbiju karakteriše najviša vrednost na ovoj skali od sve tri zemlje. Kada je u pitanju dimenzija izbegavanja neizvesnosti, Srbija spada u zemlje koje pokazuju visoku vrednost ove dimenzije.

Imajući u vidu dostupnost podataka i za britanski i srpsku kulturu o izraženosti kulturoloških vrednosti onako kako su formulisane u Hofstedeovom kulturnom modelu, kao i nalaze o varijacijama u prototipičnom značenju reči koje označavaju emocije samovrednovanja u najraznorodnijim jezicima uslovljene upravo Hofstedeovim dimenzijama, možemo formulisati i hipoteze o metaforama koje strukturiraju date emocionalne pojmove.

Naime, imajući u vidu sve gorepomenuto, možemo izneti sledeće pretpostavke: Što se tiče metaforičke konceptualizacije ponosa, možemo pretpostaviti 1) da će u britanskom korpusu biće zastupljenije metafore koje naglašavaju pozitivno vrednovanje ponosa; 2) metafore koje se usmeravaju na to da manifestacije ponosa na lični uspeh treba prikrivati biće upadljivije u srpskom jeziku; 3) u srpskom jeziku naići ćemo na više metafora koje se usmeravaju na različite aspekte kontrole emocije ponosa. Metafore nam ne pružaju odgovor koji se tiče uzroka ponosa.

S druge strane, u domenu emocije stida, možemo očekivati 1) veću zastupljenost metafora kojima se ističe pozitivno vrednovanje stida u srpskom korpusu, 2) veću zastupljenost metafora u kojima se vidi da je subjektov postupak očigledan i drugima u srpskom korpusu (s tim što se postavlja pitanje da li nam metafore mogu pružiti odgovor na ovo pitanje), 3) veću zastupljenost metafora koje se usmeravaju na to da subjekt želi da pobege, i da kontroliše stid i njegove manifestacije u engleskom jeziku, kao i 4) da će metafore koje se usmeravaju na to da drugi ljudi izazivaju osećanje stida i krivice u drugima biti upadljivije u srpskom jeziku.

3. Metodološki okvir

U prvom delu ovog poglavlja razmotrićemo neke od osnovnih problema i pitanja koji se tiču metodologije proučavanja jezičkih manifestacija pojmovnih metafora. Stavićemo u fokus tri aspekta metodologije ispitivanja metafora, a koji se najdirektnije tiču i našeg istraživanja: a) korpusni pristup proučavanju metafore, b) identifikacija metaforičkih izraza i c) izvođenje i formulisanje pojmovnih metafora na osnovu jezičkih izraza. U drugom delu poglavlja izložićemo metodologiju koja je korišćena u ovom istraživanju.

3.1. Korpusni pristup: kvalitativni i kvantitativni aspekti analize

U korpusnom pristupu istraživanju jezika ističe se neophodnost ispitivanja velikog broja konkretnih primera autentično upotrebljenog jezika, koji zatim usmeravaju teorijske zaključke (tzv. *corpus-driven* pristup), umesto prethodno formulisanih teorijskih postulata i pravila koji ne proističu iz jezika u stvarnoj upotrebi (Tognini-Bonelli 2001). Tako se i mnogim istraživanjima u okviru teorije pojmovnih metafora zamera činjenica da polaze od prethodno ustanovljenih teorijskih ideja za koje zatim samo traže potvrdu u jezičkim primerima (tzv. *top-down* pristup), lišavajući na taj način ovu teoriju čvrste empirijske baze koju joj može pružiti samo temeljno proučavanje prirodno upotrebljenih obrazaca metaforičkih izraza, i uzimanje u obzir teorijskih implikacija koje proističu iz ovakvog proučavanja (Deignan 1999, 2005, 2006, 2008; Semino 2008, 2017).

Semino (2008: 199–207) izdvaja tri osnovna tipa korpusno utemeljenih studija u proučavanju metaforičkih izraza: 1) u prvom se koriste korpusi opšte namene u cilju ispitivanja konvencionalnih metaforičkih izraza; 2) drugi pristup podrazumeva ispitivanje metaforičkih obrazaca u manjim korpusima koji pripadaju nekom posebnom žanru i 3) u okviru trećeg pristupa se koriste paralelni korpusi u cilju proučavanja metaforičkih izraza u dva ili više jezika. Navešćemo primere korpusno utemeljenih istraživanja metaforičkih izraza koristeći kao okvir podelu koju je predložila ova autorka.

3.1.1. U prvom tipu korpusno orijentisanih studija, koriste se korpusi opšte namene kako bi se ispitivali sistematski obrasci metaforičnosti u jednom jeziku ('globally systematic

metaphorical patterns', Cameron & Low 1999), a ovakve studije obično imaju cilj da provere validnost tvrdnji i zaključaka do kojih se došlo u okviru teorije pojmovnih metafora. Tako A. Dejnana u nizu studija pokazuje da jezički izrazi često (čak i redovno) pokazuju razlike u svom gramatičkom ponašanju u zavisnosti od toga da li se upotrebljavaju u doslovnom ili metaforičkom značenju, i da teorija pojmovnih metafora ne nudi adekvatno objašnjenje za sve aspekte takvih razlika. Koristeći opšti korpus engleskog jezika, Dejnana (2005, 2006) utvrđuje da su imenice koje označavaju životinje vrlo produktivan domen koji strukturira ljudsko ponašanje, ali da u metaforičkom značenju dolazi do promene vrste reči, te one postaju glagoli (imenice *dog, squirrel, fox* itd, prelaze u *to squirrel* itd.), a slična tendencija je prisutna, iako manje zastupljena, i u domenu biljke – *blossom, branch, root, stem* u metaforičkom značenju postaju glagoli (Dejnana 2006). Na osnovu ovakvih nalaza autorka zaključuje da bi metafora trebalo da se sagledava kao jedan dinamički fenomen, i da je model metafore koji zagovara CMT suviše statičan i isključuje aktivnu ulogu ciljnog domena u preslikavanjima. Jezička i strukturalna obeležja metaforički upotrebljenih reči pre bi se mogla objasniti kao proizvod unosa materijala ne samo iz izvornog, već i iz ciljnog domena, što je ideja koja je bliža teoriji pojmovnog stapanja (Fauconnier & Turner 2002), nego teoriji pojmovne metafore. Uloga ciljnog domena je daleko značajnija nego što se tvrdi u okviru hipoteze o nepromenljivosti, jer ciljni domen ne samo da ograničava opseg preslikavanja, već ih i aktivno oblikuje (Dejnana 2005, 2006, 2008).

Gramatičke razlike postoje i na drugim nivoima; tako, na primer, različiti flektivni oblici iste reči ostvaruju različita metaforička značenja u zavisnosti od toga da li su upotrebljeni u množini ili jednini – oblik jednine *rock* (a rock of stability) i množine *rocks* (He lived in fear of his own marriage ending up on the rocks), kao i *flame* (the unquenchable flame of the human spirit) naspram *flames* (his future crashing in flames)¹ (Dejnana 2006: 116), a metaforički upotrebljene reči i fraze se takođe često javljaju u distinktivnim i relativno fiksiranim leksičko-sintaksičkim strukturama – npr. metaforički upotrebljena reč *flower* se

¹ Smatramo, međutim, da i u doslovnoj upotrebi, razlika u broju ukazuje na razliku u značenju, što zatim stvara i drugačije mentalne slike koje se preslikavaju u ciljne domene. I sama Dejnana (2006: 117) ističe da različiti flektivni oblici evociraju drugačije mentalne slike – jedan kamen/stena implicira fizički temelj i potporu, dok je više stena na jednom mestu snažnije asocijativno vezano za slike npr. brodoloma u kojima je kamenje opasno. Do istog zaključka bi se došlo i pažljivom primenom postulata CMT, tako da on ne predstavlja suštinski nov nalaz, i ne dovodi u pitanje ideje istaknute u okviru CMT.

gotovo isključivo javlja u izrazima *flower of* i *flowering of*, a *rocks* se pojavljuje u izrazima *hit the rocks* i *be on the rocks* (Deignan 2006: 118). Dejan (2006: 120) tvrdi da nalaz da reči stupaju u drugačije sintaksičke odnose kad se upotrebljavaju u metaforičkom značenju dovodi u pitanje ideju da metaforički upotrebljen skup reč iz jednog domena u velikoj meri preslikava logičke odnose među tim rečima upotrebljenim u doslovnom značenju.

Kvantitativna dimenzija istraživanja korpusa omogućava i sticanje uvida u frekventnost i zastupljenost određenog metaforičkog preslikavanja u strukturisanju ispitivanog ciljnog domena. Korpusno orijentisani lingvisti, poput A. Stefanovića (2006a, 2006b), često smatraju da *statistički značajna frekventnost* neke metafore ukazuje na njenu važnost (kao i na *utvrđenost*, eng. *entrenchment*) u strukturi ispitivanog ciljnog domena, to jest na snagu asocijativne veze između određenog izvornog i ciljnog domena. Ovakav pristup našao je svoju primenu u ispitivanju upravo ciljnog domena EMOCIJA (Stefanowitsch 2006b; Ogarkova 2007; Ogarkova & Soriano 2014a, 2014b, 2018).

Promene koje je on doneo u pogledu značaja koji se pripisuje pojedinim metaforama u strukturi emocionalnih pojmova ilustrovaćemo jednim primerom. Stefanović (2006b) uočava da METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA (i to verzija vezana za predmet, eng. the Object Event Metaphor) čini ubedljivo najveći broj metaforičkih preslikavanja u strukturi svih emocionalnih pojmova koji su predmet njegove analize – na primer, 56% od ukupnog broja metaforičkih izraza u strukturi besa, i čak 69,31% u strukturi sreće. U skladu s tim, ovaj autor ističe da se takve naizgled „opšte” metafore nipošto ne smeju zanemariti, te kritikuje pobornike introspektivnog metoda, koji takve metafore često ne uzimaju u obzir. U istom radu, on tvrdi da se odgovoru na pitanje da li postoje metafore karakteristične samo za pojedine emocije mora pristupiti na isti način – dakle, uzimanjem u obzir njihove brojčane zastupljenosti.

U novijim radovima, međutim, iznose se zamerke na račun ovakvog pristupa. Tako, Kevečeš (2014: 24–25) naglašava da nam opšte metafore poput BES JE PREDMET KOJI POSEDUJEMO, uprkos tome što su značajno zastupljene u korpusu, ne govore mnogo o tome kako razumemo pojam besa², te se korpusno orijentisani pristupi moraju kombinovati sa

² Istakli smo kriterijume koje istraživači poput Lejkofa i Kevečeša smatraju najrelevantnijim pri određivanju centralnih metafora u strukturi emocionalnih pojmova (vidi 2.4.1.).

kvalitativnom analizom utemeljenom na intuiciji istraživača. Kevečeš i dr. (u pripremi), ukazuju na prednosti i nedostatke, s jedne strane, tzv. *leksičkog pristupa* (eng. *the lexical approach*) ispitivanju metafora (koji predstavlja unapređenu verziju tradicionalnog pristupa poznatog pod različitim nazivima, npr. intuitivni, subjektivni, eklektički, str. 1) i, s druge strane, korpusnog pristupa (eng. *the corpus-based method*). Ukratko, s obzirom na to da se leksički pristup bazira na prikupljanju niza jezičkih izraza u vezi sa ciljnim domenom (npr. sinonima, antonima, srodnih reči, idioma, kolokacija, rečničkih definicija), prednost korišćenja takvog pristupa leži u tome što omogućava uočavanje metaforičkih izraza koji ne sadrže reč koja označava ciljni domen, a putem njega se otkrivaju i metafore koje su u osnovi sinonimnih pojmova, i uspješnije ocrtavaju shematski pojmovni modeli koji se vezuju za pojedine emocionalne pojmove. S druge strane, korpusni pristup omogućava otkrivanje celokupnog opsega kako ustaljenih tako i nekonvencionalnih izraza, kao i utvrđivanje frekventnosti njihovog javljanja.

S druge strane, podaci iz korpusa nam omogućavaju da procenimo i sistematičnost pojmovnih preslikavanja. Na primer, Stefanovič (2006b) putem statističke analize pokazuje da postoji jaka veza između izvornog domena SVETLOSTI i emocije SREĆE, dok se takva veza ne može potvrditi između domena MRAKA i domena TUGE. Dejnani (2005: 174–83) ukazuje i na visok stepen nepredvidivosti kad su pitanju konkretne leksičke jedinice koje se preslikavaju iz izvornog na ciljni domen. Pretražujući konkordance 20 jezičkih jedinica iz domena biljke, ispituje njihova preslikavanja u okviru ranije formulisane metafore KOMPLEKSNI APSTRAKтни SISTEMI SU BILJKE, i dobija sledeći nalaz: samo neki aspekti domena biljke, posebno oni koji podrazumevaju neki razvoj, zaista se sistematski preslikavaju na niz ciljnih poddomena, i to posebno u slučaju domena poslovanja, međuljudskih odnosa, ideja i ljudi, a analiza korpusa dodatno pokazuje da se neki metaforički izrazi iz domena biljke ne koriste uz sve, već samo uz neke domene koji se mogu podvesti pod domen kompleksni apstrakтни sistemi.

Rezultati korišćenja korpusa u analizi dovode i do toga da se preispituje valjanost nekih od jezičkih izraza koji se smatraju realizacijama određenih pojmovnih metafora, kao i do preformulisanja već utvrđenih i u literaturi navedenih pojmovnih metafora. Semino (2008) ukazuje na problematičan status primera *He has a rich life* i *It's an enriching experience*,

koje Lejkof (1993) navodi kao jezičku manifestaciju pojmovne metafore SVRSISHODAN ŽIVOT JE POSLOVANJE. Analiza konkordanci u kojima se javlja pridev *rich* upućuje na sledeće: kolokacija *rich life* se javlja samo u tri primera, *life* se ne javlja ni među prvih pedeset kolokata prideva *rich*; u konvencionalnoj metaforičkoj upotrebi, *rich* opisuje elemente velikog broja ciljnih domena, kao što su prirodni resursi, zemlja, kultura, hrana, i čula, a izobilje, i u nekim slučajevima raznovrsnost i intenzitet su svojstva koja se preslikavaju sa pojma označenog pridevom *rich*. U skladu sa ovakvim nalazima, autorka tvrdi da izraz '*rich life*' ne ukazuje na preslikavanje izvornog domena poslovanja na domen života, onako kako to Lakoff tvrdi, već da zapravo upućuje na zaključak da se aspekt izobilja (kao i raznovrsnost i intenziteta) nečeg (obično) pozitivnog u velikom broju ciljnih domena strukturira putem izvornog domena bogatstva.

I Dejnán (2008) tvrdi da zahvaljujući korpusnoj lingvistici stičemo uvid u činjenice vezane za jezičku upotrebu do kojih ne bismo došli pukim oslanjanjem na intuiciju. Kako bi ilustrovala ovakav stav, ona ponovo razmatra često ispitivanu ulogu domena VRELINÉ u strukturi pojma BESA, i zaključuje da dotadašnja istraživanja stavljaju težiste na to kako pojednici doživljavaju *bes* (Lakoff 1987; Gibbs 1994), stavljajući u fokus rečenice poput *He almost exploded with anger, She blew her stack when she heard about her husband's affair* (Gibbs 1994: 18–19), koje opisuju ponašanje pojedinca koristeći reči iz domena vreline i pritiska. Međutim, analiza primera iz korpusa pokazuje da se metafore iz domena vreline češće koriste kad govorimo o *kolektivnom besu grupe ljudi i njegovim posledicama*, nego o osećanjima pojedinca; jezičke jedinice kojima se najčešće realizuju ovo preslikavanje jesu *ignite, spark, fires, heated*, i one najčešće opisuju događaje koji se odnose na veću grupu ljudi – npr. *heated* se najčešće koristi uz debate, diskusije, rasprave.

Takođe, Semino (2006) smatra da je metafora RASPRAVA JE RAT preusko formulisana, zato što njena analiza metaforičkih izraza koji se odnose na usmenu komunikaciju pokazuje da se neki izrazi odnose i na, na primer, napadno ponašanje u komunikaciji uopšte (npr. 'bombard with questions'), a ne samo na izražavanje kritičkih stavova u raspravama, dok se izrazi za koje se do tada razumevalo da pripadaju domenu ratovanja odnose na širi domen fizički nasilnog ponašanja koje ne podrazumeva nužno korišćenje oružja. Iz tog razloga ova

autorka smatra da bi tu metaforu trebalo preformulisati u NEPRIJATELJSKA KOMUNIKACIJA JE FIZIČKI SUKOB (eng. ANTAGONISTIC COMMUNICATION IS PHYSICAL CONFLICT).

3.1.2. Drugi tip korpusnog pristupa proučavanju metafore predstavlja ispitivanje metaforičkih obrazaca u manjim korpusima koji pripadaju posebnom žanru u nekom istorijskom trenutku ('discoursally systematic metaphorical patterns', Cameron & Low 1999). Putem analiza ovog tipa dolazi se do otkrivanja razlika i sličnosti u upotrebi metafora među različitim žanrovima, i otkrivanja retoričke i ideološke dimenzije metafore. Žanr, a u okviru žanra posebno *tema i svrha teksta*, na primer, bitno utiču na odabir i strukturu metaforičkih izraza (npr. Skorczynska & Deignan 2006). Primena korpusa našla je mesto i u studijama koje konkretnije ispituju ideološku i retoričku dimenziju metafore u određenom diskusu. Tako Musolf (2012) ukazuje na diskrepancu između ranog modela teorije pojmovne metafore i empirijskih podataka. Naime, koristeći primere iz korpusa, pokazuje kako sam diskurs stvara pojmovna preslikavanja, koja nisu unapred „data” i „pre-diskurzivno” utvrđena, već sam kontekst određuje koji će elementi izvornog domena biti preslikani na ciljni domen. Na taj način on ističe da se diskurzivno-pragmatički faktori, kao sociolingvistička varijacija, moraju uzeti u obzir kako bi kognitivistička analiza bila empirijski i socijalno relevantnija.

Slično ovom viđenju, i Dejnana (2008) tvrdi da studije utemeljene na korpusu obogaćuju naše razumevanje mehanizama koji stvaraju jezičke metafore – one potvrđuju viđenje metafore kao kognitivnog fenomena, ali i ukazuju na to da metafora nije samo kognitivni, već i *društveni fenomen*, te da funkcija nekog teksta, kao i kulturološki i ideološki kontekst suštinski utiču na odabir metafora. Svedočanstvo o velikoj zainteresovanosti za proučavanje uloge metafore u konstruisanju stvarnosti i ideologija, i sinergiji teorije pojmovne metafore i kritičke analize diskursa, predstavlja postojanje (i u našoj lingvistici) velikog broja korpusno utemeljenih studija (Charteris-Black 2004; Silaški & Đurović 2011; Bojanić-Radić & Silaški 2008; Rasulić 2008; Chiang & Duann 2007; Semino 2002 itd).

U vezi sa ispitivanjem metafora u manjim korpusima, možemo pomenuti i istraživače kojima je cilj otkrivanje metafora koje koriste pacijenti oboleli od neke bolesti ili pak ljudi koji imaju neki psihički problem, a u cilju sticanja uvida u načine na koje ljudi pogođeni

problemom govore i razmišljaju o bolesti. Tako Semino i dr. (2004), na primer, ispituju metafore koje koriste pacijenti oboleli od kancera koristeći kao korpus razgovore pacijenata i lekara; Semino i dr. (2015) na bazi primera prikupljenih sa onlajn foruma ispituju pozitivne i negativne strane korišćenja metafora sa izvornim domenima nasilja i putovanja u konceptualizaciji kancera, a pomenuli smo i ispitivanje metafora u govoru ljudi koji pate od depresije (McMuleen & Conway 2002).

3.1.3. Korišćenje paralelnih, naporednih korpusa u ispitivanju metaforičkih izraza u dva ili više jezika treći je tip korpusno orijentisanih studija. Mnoštvo takvih studija ima za cilj i ispitivanje metaforičke konceptualizacije emocija na materijalu više jezika: već pomenuto ispitivanje konceptualizacije emocije sreće u srpskom i engleskom (Kosanović 2009) utemeljeno je na analizi primera prikupljenih preko pretraživača *Google*, zatim Stefanović (2004) takođe promatra emociju sreće na materijalu engleskog i nemačkog, Ogarkova i Soriano (2014a) istražuju realizacije metafore TELO/DELOVI TELA JE/SU SADRŽATELJI ZA BES u engleskom, španskom i ruskom, itd.

Pojedini istraživači ne sprovode istraživanja na velikim, izbalansiranim korpusima opšte namene, kao što je to slučaj u malopre pomenutim studijama, već na materijalu koji odlikava određeni žanr – npr. Semino (2002) ispituje metafore putem kojih se konceptualizuje evro, koristeći kao korpus članke iz britanskih i italijanskih dnevnih novina koji se bave tematikom pristupanja monetarnoj uniji, Musolf (2004) metafore koje upućuju na stavove prema Evropskoj uniji u korpusu britanskih i nemačkih dnevnih novina, dok Boers i Demešilir (1997) pokazuju da se u britanskim ekonomskim tekstovima češće mogu naći metafore iz domena baštovanstva, nego u tekstovima pisanim na francuskom i holandskom, dok francuski obiluje metaforama koje koriste izvorni domen hrane; autori ove nalaze objašnjavaju izrazitošću pomenutih izvornih domena u datim kulturama.

Osnovni problem u iznalaženju jezičkih manifestacija pojmovnih metafora u korpusima jeste činjenica da se pojmovna preslikavanja ne vezuju za određene jezičke oblike. Stefanović (2006a) pruža pregled strategija koje su istraživači osmislili kako bi prevazišli ovaj problem:

a) ručna pretraga korpusa – rane studije se oslanjaju na ovu proceduru, koja se svodi na pažljivo čitanje nekog teksta i beleženja svih metafora koje se u njemu nalaze; ovakvu proceduru je, naravno, jedino moguće sprovesti na korpusu veoma ograničenog obima, što je ujedno i njen najveći nedostatak;

b) pretraga reči/izraza koji pripadaju nekom ciljnom domenu – konkretne reči koje će istraživač uzeti u obzir zavise i od cilja istraživanja; taj odabir može biti zasnovan na nekim a priori odlukama istraživača, postojećim iscrpnim listama ovih reči, ili, na primer, na prethodnom uočavanju ključnih reči u tekstovima koji obrađuju određenu temu, to jest u kojima se pominje neki ciljni domen. Stefanovič (2006a: 3) ističe da ona nosi sa sobom dva nedostatka: iziskuje postojanje velikog broja reprezentativnih i relativno monotematskih tekstova koji se tiču posmatranog ciljnog domena i stoga se može uspešno primeniti u slučaju domena kao što su EKONOMIJA, SPORT ili POLITIKA, ali je manje očigledno kako se mogu pomoću nje ispitivati npr. EMOCIJE, MENTALNA AKTIVNOST, OPAŽANJE. Takođe, ovakva analiza se usmerava samo na reči koje svojom učestalošću ostvaruju status ključnih reči, dok će preostale reči ostati van fokusa istraživanja, što ovu analizu ne čini dovoljno sistematičnom i iscrpnom.

c) pretraga reči koje *označavaju ciljni domen* čija se metaforička konceptualizacija ispituje.

Stefanovič (2006a, 2006b) primenjuje ovaj poslednji pristup, dajući mu naziv *analiza metaforičkih obrazaca* (eng. *metaphorical pattern analysis*). Takav pristup se, dakle, svodi na pretraživanje izraza koji sadrže reč koja označava ispitivani ciljni domen; takve izraze on naziva *metaforičkim obrascima* (eng. *metaphorical patterns*)³. Primeri za takve izraze bili bi i mnogi od primera koji se često javljaju u radovima koji obrađuju ciljni domen emocija: *His pent-up anger welled up inside him, The sight filled her with fear, I was drunk with joy* itd. Prednost ovog metoda Stefanovič (2006b) vidi u tome što omogućava nalaženje izraza za koje se sa sigurnošću može reći da govore o posmatranom ciljnom domenu. Ovaj autor, naime, smatra problematičnim neke od izraza za koje se do tada tvrdilo u literaturi da opisuju

³ Iako Stefanovič ovaj metod eksplicitno predstavlja, razlaže na odvojene korake, izlaže njegove prednosti i nedostatke, i kruniše posebnim nazivom, takav način analize je i mimo njega postao uobičajena praksa u kognitivnolingvističkim istraživanjima koja ispituju metaforičku konceptualizaciju nekih domena iskustva.

određene emocije, i postavlja pitanje da li se izrazi poput *He is known for his many rapid conquests/He fled from her advances/He is slowly gaining ground with her* zaista odnose na domen LJUBAVI, onako kako to tvrde Lejkof i Džonson (2003 [1980]), ili bi u slučaju datih primera ciljni domen trebalo definisati kao ŽELJU, POŽUDU, OBOŽAVANJE, itd; prisustvo reči koja označava ciljni domen uklanja stepen nesigurnosti u analizi (2006b: 67).

S druge strane, jasno je da putem ovog metoda dolazimo samo do podskupa metaforičkih izraza, dok bi izrazi poput *biti na sedmom nebu, u mračnom raspoloženju* ostali neprimećeni. Kao što smo istakli, Kevečeš i dr. (u pripremi) tvrde da je to jedan od osnovnih nedostataka korpusnog pristupa. Stefanović (2006b) ipak pokazuje da je pomoću ovakvog pristupa ne samo uspeo da identifikuje u korpusu sva preslikavanja koja su već navedena u literaturi, već je uočio i neka koja introspektivni metod previđa.

Budući da je cilj našeg istraživanja sticanje sveobuhvatnijeg uvida u metaforičku konceptualizaciju emocija samovrednovanja, analizu ćemo sprovesti na velikom uzorku jezičkih primera preuzetih iz korpusa opšte namene, a koji odslikavaju funkcionisanje jezika u stvarnoj upotrebi. Imaćemo stoga priliku da uporedimo nalaze dobijene putem ove metode sa nalazima istraživača koji su svoje studije sprovodili na temelju namenski konstruisanih primera. Primenićemo pristup koji Stefanović (2006b) naziva *analizom metaforičkih obrazaca*, to jest korpuse ćemo pretraživati prema leksemama koje označavaju predmetne ciljne domene.

3.2. Identifikacija metaforičkih izraza i podležnih pojmovnih preslikavanja

Sada ćemo se posvetiti pitanjima vezanim za tzv. identifikaciju metaforičkih izraza, to jest utvrđivanje metaforičnosti leksema u nekom kontekstu. Kao glavni nedostatak ranih istraživanja navođeno je nepostojanje precizno definisanih kriterijuma u utvrđivanju metaforičnosti leksema, kao i potonjem formulisanju pojmovnih metafora na osnovu dobijenih jezičkih izraza, što povlači za sobom brojne teškoće u poređenju nalaza različitih istraživača, kao i nemogućnost da se istraživanja ponove.

Pre nego što pogledamo kakve implikacije odluke u ovom stadijumu analize mogu imati na izvođenje, utvrđivanje i formulisanje pojmovnih metafora na osnovu analize

metaforičkih jezičkih izraza, osvrnućemo se na neke od novijih teorija i procedura u analizi metaforičkih izraza, tj. metoda koji imaju za cilj da na što objektivniji način utvrde da li je neka reč upotrebljena na metaforički način, kao i da preciziraju *osnovno značenje* te reči (eng. *basic meaning*).

3.2.1. Identifikacija metaforičkih izraza

Grupa stručnjaka za proučavanje metafore razvija postupak identifikovanja metafora pod nazivom *Pragglejaz* ili MIP (eng. *metaphor identification procedure*), koji treba da omogući istraživačima da na eksplicitan, pouzdan i sistematičan način uoče metaforički upotrebljene reči u pismenom i usmenom diskursu (Pragglejaz Group 2007). U ovu proceduru su tokom njene primene u konkretnim studijama unošene izmene i dopune (Steen, Biernacka et al. 2010)⁴, dok je njena konačna verzija dobila naziv MIPVU⁵ (Steen, Dorst et al. 2010). Procedura podrazumeva nekoliko odelitih koraka i opisana je na sledeći način (Pragglejaz Group 2007: 3; Steen, Biernacka et al. 2010: 167–168; Steen, Dorst et al. 2010: 5–6):

1. Pročitati ceo tekst kako bi se stekao uvid u celokupno značenje teksta.
2. Odrediti (to jest izdeliti tekst na) leksičke jedinice
3. a) ustanoviti kontekstualno značenje svake leksičke jedinice
b) za svaku jedinicu odrediti da li postoji osnovnije savremeno značenje u nekom drugom kontekstu, pri čemu se kao osnovno značenje uzima značenje koje je 1) *konkretnije* (ono što ta reč u osnovnom značenju evocira lakše je zamisliti, osetiti, opaziti čulom vida, sluha, mirisa i ukusa) 2) u vezi je sa nekom *telesnom aktivnošću* 3) *precizno je*, a ne neodređeno i 4) starije u istorijskom smislu, a bitno je istaći da osnovno značenje nije nužno i najfrekventnije.

⁴ Iako se čak i u stručnoj literaturi najčešće ne pravi razlika između naziva ‘MIP’ i ‘Pragglejaz procedure’, Nejsi (2013: 70–73) koristi naziv MIP kad govori o metodu u koji su inkorporirane promene izložene u radu Steen, Biernacka i dr. (2010). Promene u odnosu na prvobitnu Pragglejaz proceduru (Pragglejaz Group 2007) tiču se omeđivanja leksičkih jedinica, utvrđivanja osnovnog značenja leksema, kao i uloge rečnika u proceduri. Najnovija verzija, koja je nazvana MIPVU (Steen, Dorst et al. 2010), donosi i radikalnije novine, a takve novine se prvenstveno tiču sposobnosti metoda da uoči i izdvoji ne samo indirektno, već i direktno i implicitno izražene metaforičke izraze. S obzirom na to da neki od ovih aspekata (poput omeđivanja leksičkih jedinica ili načina na koji metod tretira vlastite imenice i složenice) nisu neposredno relevantni za naše istraživanje, u daljem izlaganju ćemo opisati samo one korake u proceduri i razlike u verzijama metoda koji se direktno tiču našeg istraživanja.

⁵ ‘VU’ u nazivu se odnosi na VU univerzitet (Vrije Universiteit) u Amsterdamu, gde se ovaj metod proširuje i unapređuje.

- c) Ukoliko posmatrana leksička jedinica ima osnovnije značenje, odrediti da li postoji dovoljno izrazit kontrast između osnovnog i kontekstualnog značenja, i da li se kontekstualno značenje može razumeti spram osnovnog značenja.
 - d) Odrediti da li kontekstualno i osnovno značenje povezuje neki oblik sličnosti.⁶
4. Ukoliko je odgovor potvrđan, leksička jedinica ima metaforičko značenje u datom kontekstu.

Ideja autora ovog metoda prvenstveno je bila da stvore proceduru koja će se što manje oslanjati na intuiciju pojedinačnih istraživača u određivanju metaforičnosti leksema, i samim tim biti empirijski utemeljenija, i zbog toga uvode kao neizbežan deo procedure zahtev da se pri određivanju leksičkih jedinica (Pragglejaz 2007) i osnovnog značenja neke leksičke jedinice (Steen, Biernacka et al. 2010) koristi spoljni resurs, a ne lično jezičko osećanje, pa se tako u proceduru uvode korpusno utemeljeni rečnici *Macmillan English Dictionary* (u daljem tekstu MED) i *Longman Dictionary of Contemporary English* (u daljem tekstu LDCE). Dok u prvobitnoj verziji (Pragglejaz 2007) preskriptivna uloga rečnika nije eksplicitno ustanovljena, Stein, Biernacka i dr. (2010) ovakvu ulogu posebno naglašavaju, te osnovno značenje definišu kao „the most concrete, specific and human-oriented sense *you can find in the dictionary* within one grammatical category” (2010: 174). Dakle, odluku o tome da li postoji dovoljna distinkcija između kontekstualnog i osnovnog značenja MIP(VU) prebacuje isključivo na rečnike, pa tako kontekstualno i osnovno značenje moraju biti razdvojeni brojevima, a ne samo slovima, u okviru jedne odrednice. Ulogu rečnika pri ustanovljavanju distinkcije između kontekstualnog i osnovnog značenja možemo ilustrovati primerom glagola *to groom*, koji navode Stein, Biernacka i dr. (2010: 180–181). Značenje ovog glagola je u MED opisano na sledeći način.

- 1. to clean and brush an animal, especially a horse or a dog
 - 1.a. if an animal grooms itself or another animal, it cleans itself or another animal
 - 1.b. to look after your appearance by keeping your hair, body, and clothes clean and tidy
- 2. to prepare someone for a particular job or activity by giving them special training and attention

Pridržavanje procedure bi od istraživača iziskivalo da pribeleži samo 2. značenje, ali ne i značenje 1.b, kao potencijalno metaforičku upotrebu ovog glagola, jer značenje 1.b nije izdvojeno brojem. Međutim, procedura predviđa da ukoliko istraživač nasluti da MED ne

⁶ Iako se u izvorima koje smo naveli, a koji opisuju proceduru, korak 3d ne navodi, Nejsi (2013: 70–71) eksplicitno izdvaja ovaj korak navodeći da ‘If the senses do not differ sufficiently (3c), or if the senses do differ but are not related through comparison (3d), then the lexical unit is not metaphorical in use’.

razdvaja na pravi način značenja, to jest u ovom slučaju ‘conflates human and animal senses’ (2010: 180), ima obavezu da proveri kako LDCE ilustruje odgovarajuću odrednicu. U datom slučaju, LDCE navodi: 1) to clean and brush an animal, especially a horse, 2) to prepare someone for an important job or position in society by training them over a long period, 3) to take care of your own appearance by keeping your hair and clothes clean and tidy i 4) if an animal grooms itself or another animal, it cleans its own fur and skin or that of the other animal. LDCE nam, dakle, zahvaljujući razdvojenim, i brojevima obeleženim značenjima omogućava da i 3. i 4. značenje (1.a i 1.b u MED) smatramo potencijalno metaforičkim.

Premda se slažemo da korišćenje spoljnih resursa kao što su rečnici može dovesti do nalaza koji su nezavisniji od procena pojedinačnih istraživača, činjenica je da su i sami rečnici, koliko god bili potkrepljeni rezultatima dobijenim pretragom korpusa, proizvod rada i intuicije leksikografa, koji su i sami morali da se oslanjaju i na svoju jezičku intuiciju i lične odluke po pitanju kako definisanja rečničkih odrednica, tako i razdvajanja značenja. Smatramo da postoji verovatnoća da u slučaju nekih drugih reči ni LDCE ne razdvaja na ‘adekvatan’ način značenja, i da, samim tim, oslanjanje na rečnike u svakoj situaciji nije uputno, jer dovodi do odluka koje se mogu kositi sa zdravim razumom i jezičkom intuicijom.

U svrhu ilustracije, navešćemo i jedan primer iz naše građe: *But I don't need you to salve my pride*. MED i LDCE navode samo jedno značenje glagola *to salve*: *to do or say something that makes you feel less guilty or embarrassed*, kao u primeru *He gives them a little money to salve his conscience*. Međutim, *Collins English Dictionary*, osim pomenutog prenesenog značenja, navodi i značenje koje se može smatrati osnovnim: 1. *to apply salve to (a wound, sore, etc)*, što upućuje na zaključak da i LDCE previda konkretnije značenje. I Reijnierse (2011), na primeru francuskih referentnih rečnika, pokazuje da se oni itekako razlikuju u pogledu načina na koje razdvajaju značenja, korišćenja konkretnih oznaka u definicijama (npr. brojeva, slova, oznake *figuratívno* itd.), dok, slično tome, Bogetić, Bročić i Rasulić (u pripremi) ukazuju na razlike u navođenju različitih značenja imeničke lekseme *pad* u reprezentativnim srpskim rečnicima.

Iz gorenavedenih razloga, prilikom utvrđivanja metaforičkih značenja izraza koji kolociraju sa leksemama koje označavaju emocije samovrednovanja, nećemo se strogo držati pravila MIPVU procedure – pristup identifikaciji izraza *kako u engleskom* tako i *u srpskom*

jeziku biće, zapravo, bliži verziji MIPVU metoda koju su Bogetić, Bročić i Rasulić (u pripremi) prilagodile tako da se može primeniti na srpski jezik. Naime, prema ovoj prilagođenoj verziji, dovoljno je da je osnovnije značenje lekseme koja se ispituje jasno naglašeno u okviru rečničke definicije (ono može, ali ne mora, biti eksplicitno razdvojeno od ostalih značenja brojem ili slovom), ili putem navedenih *ilustrativnih primera*. Takođe, ako osnovnije značenje nije eksplicitno navedeno u opisu pojedinih odrednica, a istraživač, na osnovu lične intuicije, smatra da se leksema može upotrebljavati i u osnovnijem značenju, neophodno je konsultovati korpus radi provere takve tvrdnje⁷.

Globalno gledano, može se zaključiti i da je razdvojivost konkretnijih i apstraktnijih značenja često stvar stepena i kontinuuma, a ne apsolutne distinkcije, što je, u krajnjoj liniji, u maksimalnom saglasju sa teorijom prototipske organizacije kategorija. Otud binarna podela na, s jedne, strane, metaforički upotrebljene, i, s druge strane, nemetaforički upotrebljene izraze često uvodi ne sasvim preciznu podelu i jednostavnost u materiju kao što je jezik, koja na mnogim nivoima ne podleže tako uprošćenim podelama i jednostavnim odlukama. Činjenicu da nas takva binarna podela može voditi u ćorsokak i varljivu simplifikaciju materije koja je zapravo daleko kompleksnija priznaju i autori ovog metoda (Steen, Dorst et

⁷ Možemo navesti još dva razloga zbog kojih MIPVU metod ne možemo smatrati u potpunosti adekvatnom alatom za određivanje metaforičkih značenja. Prvo, primećujemo izvesnu nedoslednost kad je u pitanju oslanjanje na spoljne resurse. Dok je, kao što smo videli, uloga rečnika neprikosnovena prilikom određivanja da li postoji dovoljna distinkcija između kontekstualnog i osnovnog značenja (podsetićemo se i da procedura propisuje da ona budu razdvojena brojevima, a ne samo slovima), u sledećem koraku je na istraživaču odgovornost da odluči (oslanjanjem na svoje jezičko osećanje) da li su značenja *zaista dovoljno odelita*. Tako Nejsi (2013: 108) navodi primer glagola *to serve*, za koji MED navodi devet različitih značenja, od kojih su mnoga 'highly concrete and/or human-oriented' (MED1 'provide food and drink', MED7 'help customers in a shop', MED8 'officially give document'). Ova značenja su ipak „...insufficiently distinct to warrant comparison for metaphor. Rather, they are all manifestations of one encompassing meaning, 'someone provides something (concrete) to someone.'” (str. 108). Drugo, postoji i izvestan stepen nedoslednosti kada je u pitanju uloga etimologije u utvrđivanju metaforičkih značenja. MIPVU (Steen, Dorst et al. 2010) eksplicitno isključuju ulogu etimologije uz obrazloženje da etimologija ne može imati ulogu u sistemu čiji je cilj da identifikuje metafore u savremenom jeziku, i da je dijahronijska dimenzija nevažna iz perspektive savremenog govornika. Međutim, etimologiji se ipak pribegava ukoliko neka reč ima više osnovnih značenja (to jest u navedenim značenjima se naglašavaju različiti kriterijumi za pripadnost kategoriji osnovnog značenja) – na primer, pridev *somber*, koji navodi Nejsi (2013: 106) znači i MED1 'serious, or sad', koje je 'human-oriented' ali apstraktno, i MED2 'dark in colour', što je non-human, ali konkretno; u ovakvim slučajevima starije značenje se smatra osnovnijim. Smatramo pak da je ovakvo rešenje prilično nasumično, i da se kosi sa osnovnim idejama i principima koje autori navode kao srž metoda, te da proističe iz težnje da se uvek nađe elegantno i jednostavno rešenje za materiju kojoj se ne može pristupati na takav način.

al. 2010); oni ipak naglašavaju da „...the fact that reality comes in shades does not prevent the researcher from imposing a less fine-grained perspective upon reality” (str. 18)⁸.

Pre nego što pređemo na razmatranje problematičnih aspekata identifikacije pojmovnih preslikavanja koja su u osnovi metaforički upotrebljenih reči, još jedanput ćemo istaći da se MIP, to jest MIPVU metod bavi samo metaforama na jezičkom planu. Stein, Dorst i dr. (2010: 8) ističu da bi usredsređivanjem i na pojmovne strukture pouzdanost metoda bila umanjena, jer postoji mnogo više nesuglasica među istraživačima kada je u pitanju formulisanje pojmovnih metafora⁹.

3.2.2. Identifikacija podležnih pojmovnih preslikavanja

Uvođenje preciznijih kriterijuma u formulisanje pojmovnih metafora na osnovu jezičkih izraza takođe je tema radova nekih od stručnjaka koji se bave ispitivanjem metafore. Tako Stein (1999, 2009) predlaže proceduru čiji je cilj da kroz pet eksplicitno ustanovljenih koraka poveže jezički i pojmovni plan analize. Prvi korak se odnosi na „identifikovanje” metaforičkih izraza u iskazu. U primeru iz našeg korpusa – *Nasumična krivica plavila je njegov um – 'plavila je'* nedvosmisleno ima metaforičko značenje. Analiza se u drugom koraku prebacuje na pojmovni plan, te se jezički izrazi pretvaraju u iskaze koji odslikavaju metaforičku ideju na pojmovnom planu (PLAVI KRIVICA), tako da više ne govorimo o rečima, već o pojmovima, dok se u trećem koraku iskazi pretvaraju u komparativne strukture. Četvrti korak se sastoji iz dva potkoraka: a) reč upotrebljenu u metaforičkom značenju zamenjujemo rečju koja ima doslovno značenje (PLAVITI – DOSTIĆI VELIKI INTENZITET) i b) elementi iz izvornog domena na koje upućuje metaforički fokus biraju se kako bi popunili nedovršenu

⁸ MIPVU binarnoj distinkciji 'metaforičko-nemetaforičko' zapravo dodaje i tri dodatne kategorije – 'WIDLII' ('When In Doubt Leave It In'), 'DFMA' ('Discarded For Metaphor Analysis') i 'PP' ('Possible Personification'). DFMA se koristi u slučajevima kad analiza nije moguća (usled, na primer, nedovršenosti iskaza), dok WIDLII upravo omogućava da se zadrže granični slučajevi koji proističu iz nemogućnosti da se sa sigurnošću odredi kontekstualno značenje neke leksičke jedinice, ili npr. zbog nejasnih granica između metafore i metonimije. Te tri kategorije su ipak izuzetak – najveći broj leksičkih jedinica treba da potpada pod jednu od dve osnovne kategorije.

⁹ Navode primer reči *opponents* u *Gandhi's political opponents* – dok je lako usaglasiti se da je u tom kontekstu reč *opponents* metaforički upotrebljena reč, teže bi bilo doneti zaključak da li se u tom slučaju POLITIKA konceptualizuje kao SPORT ili RAT (2010: 8).

propoziciju iz trećeg koraka (VODENA MASA/BUJICA UMEMSTO KRIVICE). Zadatak u petom koraku jeste formulisanje pojmovne metafore, onako kako se taj konstrukt shvata u okviru teorije pojmovne metafore (npr. KRIVICA JE BUJICA/VODENA MASA ili POVEĆANJE INTENZITETA KRIVICE JE SVE JAČE NADIRANJE VODENE MASE). Stein (1999) peti korak smatra najlabavijim korakom analize, dok treći i donekle četvrti ne bi trebalo da predstavljaju problem – nalaženje doslovnog ekvivalenta koji odgovara metaforičkom izrazu uslovljen je i ograničen kontekstom u kojem se metafora javlja, dok se pri identifikaciji prenosnika (eng. *vehicle identification*) oslanjamo na prototipično znanje koje imamo o izvornom domenu (u navedenom primeru u pitanju je domen koji evocira reč *plaviti*).

Semino i dr. (2004), međutim, ukazuju na probleme sa kojima se istraživači mogu susresti i u prvom koraku procedure navodeći primere iz svog korpusa (ovi autori ispituju konceptualizaciju kancera koristeći razgovore lekara i pacijenata obolelih od kancera kao korpus) u kojima je teško odrediti da li neka reč ima doslovno ili metaforičko značenje. Tako se, recimo, u primeru *There is always a question mark as to whether the cancer has gone anywhere else* postavlja pitanje da li se ćelije raka doslovno kreću krvotokom od jednog dela tela do drugog ili je u pitanju metaforički upotrebljena reč. Otud autori zaključuju da je metaforičnost često stvar stepena, te se iz tog razloga granica između doslovnog i metaforičkog ne može uvek precizno odrediti. Takođe, Semino i dr. (2004) skreću pažnju na poteškoće na koje nailaze i u četvrtom koraku analize, postavljajući pitanje *What 'gallops', 'erupts' and goes 'dormant'?* (str. 1280). Možemo reći da se moguće poteškoće u ovom stadijumu poklapaju sa poteškoćama pri utvrđivanju osnovnog značenja metaforičkih izraza u okviru MIPVU procedure. U slučaju reči *gallops away* i *erupt*, odgovor bi bio *horse*, odnosno *volcano*, dok su u slučaju reči *dormant* autori u dilemi – prema njihovom jezičkom osećanju, *dormant animal* i *dormant volcano* predstavljaju podjednako prihvatljive kolokacije. Autori stoga dolaze do zaključka da, osim oslanjanja na jezičku intuiciju, istraživači treba da koriste i korpuse kao i asocijativne testove u kojima učestvuju izvorni govornici kako bi na što precizniji način došli do reči sa doslovnim značenjem koje naj snažnije kolociraju sa datom rečju – u navedenim primerima, autori na osnovu pretrage korpusa dolaze do sledećih nalaza: *horse gallops*, *volcano erupts*, dok u slučaju *dormant* imamo *dormant animals*, *plants* i *volcanos*.

Semino i dr. (2004), kao i Stein (1999, 2009), rekonstruisanje pojmovnih metafora smatraju najslabijim korakom u sklopu procedure. Semino i dr. (2004), na prvom mestu, ukazuju na to da odluke iz četvrtog koraka mogu suštinski uticati na peti: na primer, možemo povezati *horse gallops* i *dormant animal*, i na osnovu tih izraza izvesti pojmovnu metaforu KANCER JE ŽIVOTINJA (eng. CANCER IS ANIMAL). S druge strane, ukoliko povežemo *volcano erupts* i *dormant volcano*, možemo doći i do metafore KANCER JE VULKAN (eng. CANCER IS VOLCANO). Međutim, osnovni problem u vezi sa formulisanjem pojmovnih metafora tiče se preciznog određivanja i potom imenovanja domena koji čine izvorni i ciljni domen jedne pojmovne metafore. Budući da Semino i dr. (2004) rekonstruisanje pojmovnih metafora iz svoje građe sprovode u skladu sa idejama do kojih dolazi Dž. Grejdi, predstavice, najpre, neke od rezultata njegovih istraživanja.

U okviru više studija Grejdi (1997a, 1997b, 1998, Grady et al. 1996, Grady et al. 1999) se bavi problemom preciznijeg omeđivanja domena, Isto tako, on nastoji da na sistematičan način objasni fenomen proširenja konvencionalnih metaforičkih preslikavanja.

Naime, iako se pojmovne metafore u teoriji pojmovne metafore predstavljaju formulom A JE B, između izvornog i ciljnog domena svakako ne postoji potpuno poklapanje, jer su u pitanju dva različita pojma, te se podrazumeva da preslikavanja izvornog domena na ciljni mogu biti samo parcijalna. Tako se u konvencionalnom mišljenju i jeziku koriste samo određeni elementi izvornog domena – Lejkof i Džonson (2003[1980]: 53) ovakve elemente, koji u jeziku ne stvaraju utisak naročitosti izraza i figura, nazivaju '*part of the literal metaphor*', dok Kevečeš (2010[2002]) koristi termin *metaphorical utilization* kad govori o iskorišćenim aspektima izvornog domena, odnosno *metaphorical highlighting* da bi ukazao na aspekte ciljnog domena koji se uz pomoć neke metafore osvetljavaju.

Međutim, neiskorišćeni aspekti izvornog domena mogu se aktivirati, što se na jezičkom planu manifestuje kroz izraze koji se osećaju figurativnijim i bližim nesvakodnevnom jeziku. Takve izraze Lejkof i Džonson (2003[1980]: 53) smatraju „instances of the unused part of the literal metaphor [which] fall outside the domain of normal literal language and [are] part of what is usually called 'figurative' or 'imaginative' language”. Ovaj način stvaranja nedoslovnih metafora Lakoff i Turner (1989: 67) nazivaju proširenjem metafore (eng. *extending*), dok Klikovac (2004: 93) ovakav mehanizam

proširenja naziva *razradom metafore*. Osim proširenja, efekat figurativnosti postiže se i mehanizmom konkretizacije metafore, čime se opšte predstave koje imamo o nekom fenomenu spuštaju na konkretniju ravan (*mehanizam konkretizacije metafore* prema Klikovac 2004: 97; eng. *elaborating* prema Lakoff i Turner 1989: 67). Ilustrovaćemo pomenute mehanizme primerima iz naših preliminarnih istraživanja (Bročić 2012): dok se ponos u svakodnevnom jeziku može konceptualizovati kao BIĆE (*onda se probudi ponos u njemu, povređeni ljudski ponos*), u izrazima koji su manje svojstveni svakodnevnom jeziku, ponos se može konkretizovati kao npr. PTICA (*njegov ponos se uznese*) (mehanizam konkretizacije), dok se pomoću razrade metafore ponosu kao čoveku pripisuju i neke dodatne osobine i ponašanje, pa tako u 'figurativnijim' izrazima *ponos* može *šaputati nekome nešto, posrtati*, itd. Granicu između metaforičkih izraza svojstvenih svakodnevnom jeziku i onih koji stiču status stilskih figura pomenuti autori smatraju donekle proizvoljnom. Klikovac (2004) ističe da je figurativnost stvar stepena, to jest „moglo bi se reći da će ono što se nalazi dalje od konvencijom utvrđenog metaforičkog jezgra koje se ostvaruje u svakodnevnom jeziku biti „figurativnije” od onoga što se nalazi bliže njemu.” (str. 102).

Grejdi (1997a, 1997b, 1998, Grady et al. 1996, Grady et al. 1999), međutim, teži da na sistematičan način objasni fenomen proširenja konvencionalnih metaforičkih preslikavanja, i teoriji pojmovnih metafora zamera to što ne postoji konzistentno objašnjenje zašto se određeni, čak iskustveno najznačajniji elementi izvornog domena ne preslikavaju na ciljnu domen (eng. *poverty of mappings*). Rešenje koje Grady nudi pokazaćemo na njegovoj analizi metafore TEORIJE SU ZGRADE, koja je često navođena u kognitivnolingvističkoj literaturi. Grejdi (1997b) iznova analizira jezičke izraze koje su Lejkof i Džonson (2003[1980]) koristili kao dokaz za formulisanje ove pojmovne metafore, i dolazi do zaključka da neki od najznačajnijih elemenata domena ZGRADE (vrata, prozori, stanari) kao i njene osnovne funkcije (pružanje zaštite) ne učestvuju u našem konvencionalnom razumevanju teorija, te ističe da konvencionalni jezički izrazi upućuju na zaključak da bi metaforu TEORIJE SU ZGRADE trebalo smatrati trebalo smatrati složenom metaforom koja se sastoji od dve bazičnije metaforičke konceptualizacije: ORGANIZACIJA JE FIZIČKA STRUKTURA i OPSTAJANJE JE ODRŽAVANJE U USPRAVNOM POLOŽAJU (eng. ORGANIZATION IS PHYSICAL

STRUCTURE i PERSISTING IS REMAINING ERECT)¹⁰. Činjenicu da se i figurativniji, neuobičajeni izrazi – u ovom slučaju su to izrazi poput *windows of a theory* ili *a baroque theory* – mogu razumeti dotadašnja verzija teorije pojmovne metafore objašnjava upravo time što se prilikom korišćenja neobičnijih izraza samo 'zadire' u neiskorišćene aspekte jedne već poznate metafore koja je itekako aktivna u našem konvencionalnom razumevanju teorija.

Grejdi pak smatra da su figurativni izrazi posledica kombinovanja kompleksne metafore ORGANIZACIJA JE FIZIČKA STRUKTURA i OPSTAJANJE JE ODRŽAVANJE U USPRAVNOM POLOŽAJU sa dodatnim i nužno kompatibilnim metaforičkim preslikavanjima, kao što su RAZUMEVANJE JE VIĐENJE (čime dobijamo izraz kao što je, recimo, *windows of a theory*), ili KOMPLEKSNO JE KITNJASTO (odakle izraz *barokne teorije*), a ne proširenja metafore TEORIJE SU ZGRADE.

Grejdi (1997b) tvrdi da uvođenje razlike između tzv. *primarnih* i *kompleksnih* metafora pruža nekoliko važnih prednosti u odnosu na prethodnu teoriju: 1) jezički podaci mogu se tačnije *predvideti* (na primer, činjenica da postoji konvencionalno tumačenje izraza *the foundation of the theory*, ali ne i *the walls of the theory*), 2) uvođenjem ovakve distinkcije preciznije se može objasniti odnos između metafora poput TEORIJE SU ZGRADE i TEORIJE SU TKANINE, za koje je jasno da u velikoj meri imaju istu strukturu, 3) ovakva analiza utvrđuje i formuliše metaforička preslikavanja koja imaju jasno definisanu iskustvenu osnovu, i stoga osvetljava fundamentalnu strukturu našeg pojmovnog sistema (primarne metafore poput OPSTAJANJE JE ODRŽAVANJE U USPRAVNOM POLOŽAJU imaju snažno utemeljenje u svakodnevnom iskustvu, dok se za metaforu TEORIJA JE ZGRADA ne može naći plauzibilna iskustvena korelacija između domena teorije i domena zgrade), 4) na sistematičan način se objašnjava fenomen proširenja konvencionalnih metaforičkih preslikavanja. Grejdi stoga zaključuje da su domeni poput teorija, zgrada, ideja, hrane, komunikacije, provodnika konstrukti koji su isuviše široko postavljeni da bi na pravi način bili uzeti kao izvorne i ciljne strane u metaforičkim preslikavanjima; preslikavanja se vrše na nivou mnogo užih pojmova.

U svetlu Grejdijevih nalaza i ideja, i Semino i dr. (2004) tumače primere iz svog korpusa – izraz 'cancer galloping away' trebalo bi tumačiti u svetlu konvencionalnih

¹⁰ U svojoj disertaciji, Grejdi (1997a) koristi naziv VIABILITY IS REMAINING ERECT.

metaforičkih preslikavanja (ispitivanje korpusa pokazuje da se glagol *gallop* u figurativnom značenju veoma brzog, nekontrolisanog rasta koristi uz veliki broj ciljnih domena), te bi metaforička preslikavanja u tom slučaju trebalo tražiti u daleko uže postavljenim pojmovima, kao što su, na primer, BRZ RAZVOJ KANCERA JE GALOPIRANJE (što je u skladu sa metaforama LINEARNE SKALE SU PUTANJE ili RAZVOJ JE PUTOVANJE), a ne KANCER JE KONJ.

Zbog čega je onda metafora do tog trenutka bila poznata pod nazivom TEORIJA JE ZGRADA? Grejdi (1997a) ističe da se odgovor može naći u teoriji prototipa. U zapadnoj kulturi, naime, zgrade predstavljaju tipične uspravne strukture, pa su zgrade prototipični objekti koji pripadnicima te kulture padaju na pamet kada dođe do ukrštanja pomenutih primarnih metafora.

Kevečeš (2010[2002]: 137) uvodi termin *značenjski fokus* (eng. *meaning focus*) kako bi objasnio delimičnu iskorišćenost izvornog domena u metaforičkim preslikavanjima. Značenjski fokus domena zgrada odslikava osnovno i centralno znanje koje ljudi u jednoj govornoj zajednici imaju kad je ovaj domen u pitanju (i koje je tipično za ovaj, a ne neke druge domene iskustva): zgrada ima temelj na kom počiva struktura i okvir koji su iznad nivoa zemlje, zgrada je podložna rušenju ukoliko nema čvrste temelje. Ovo centralno znanje je materijal koji se u konvencionalnom razmišljanju preslikava iz izvornog domena, i može se predstaviti u formi *centralnih preslikavanja*, koja se pak mogu formulirati kao podmetafore: APSTRAKTNA STRUKTURA JEDNOG KOMPLEKSNOG SISTEMA JE FIZIČKA STRUKTURA, STABILNOST U APSTRAKTNOM SMISLU/TRAJANJE JE FIZIČKA STABILNOST STRUKTURE (koja joj omogućava da stoji uspravno). Ovim dvema metaforama, a koje odgovaraju malopre pomenutim Grejdijevevim primarnim metaforama, Kevečeš dodaje i STVARANJE APSTRAKTNOG SISTEMA JE GRAĐENJE. Kao osnovne karakteristike centralnih preslikavanja Kevečeš (ibid. 140) navodi sledeće: a) u pojmovnom smislu, centralna preslikavanja proizvode dodatna preslikavanja i nužne implikacije, b) u kulturološkom smislu, centralna preslikavanja odražavaju značaj nekog izvornog domena iz perspektive ljudi koji dolaze u interakciju s njim, c) u smislu iskustvene motivacije, imaju najsnažnije iskustveno utemeljenje bilo u fizičkom, bilo u kulturološkom smislu, d) na jezičkom planu, motivišu najveći procenat jezičkih izraza koji su realizacije metafore koja ih objedinjuje. Kevečeš (2005: 11–12) ističe da pojam značenjskog fokusa nudi objašnjenje za neke od istih

fenomena koje pokušava da objasni pojam primarne metafore. Pojam značenjskog fokusa smatra donekle korisnijim utoliko što je ostavlja više prostora za uočavanje kulturoloških slojeva značenja (više je ‘culture-sensitive’ (str. 12)), i samim tim beleženje razlika u interpretaciji, izobraženju nekog izvornog domena u različitim kulturama.

Rekonstruisanje podležnih pojmovnih preslikavanja u ovom istraživanju sprovodićemo na sledeći način: iz izraza kao što su, recimo, *pride reawakens, grows, comes* i u srpskom *probuditi, ugušiti ponos, ponos se pojavio* rekonstruisaćemo metaforu PONOS JE BIĆE, dok ćemo na osnovu izraza poput *pride refused to let her ask him, pride demanded a gesture* i *ponos mu nije dozvolio, dopuštao da nešto učini* metaforu PONOS JE BIĆE spustiti na niži nivo opštosti, i formulisati preslikavanje PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE. Međutim, eksplicitno ćemo naglasiti ukoliko jezičke realizacije upućuju na zaključak da se samo pojedini elementi izvornog domena preslikavaju na ciljni domen – kao što ćemo videti, PONOS JE VATRA je produktivna metafora u oba jezika, ali jezičke manifestacije pokazuju da se samo u srpskom jeziku iz izvornog domena preslikava i potencijal vatre da uništava sve oko sebe.

3.3. Tok analize

Prvi korak sastojao se u prikupljanju i utvrđivanju reprezentativnog skupa leksema koje označavaju emocije samovrednovanja. Kao što je navedeno u *Uvodu*, pošli smo od centralnih pojmova *pride* i *shame* u engleskom, tj. *ponosa* i *stida* u srpskom jeziku. Budući da se i u engleskim i u srpskim rečnicima može naći obilje reči koje su uvršćene kao sinonimne lekseme, naročito u slučaju preteranog ponosa u oba jezika, prilikom odabira relevantnih leksema vodili smo se sledećim kriterijumima: osnovni kriterijum je bio taj da se odabrane lekseme u referentnim rečnicima definišu preko pojma *ponosa* ili uopštenije, *osećanja lične vrednosti* u domenu emocija pozitivnog samovrednovanja, i *stida*, ili *osećanja umanjene vrednosti ili neprijatnosti zbog kakvog ružnog postupka ili sopstvenih nedostataka* u domenu emocija negativnog samovrednovanja. Time smo odbacili, na primer, reči poput *osionost, grubost, bezobrazluk* ili *izveštačenost* iako su one navedene kao sinonimi lekseme

ponos u značenju preterano dobrog mišljenja o sebi u rečniku sinonima P. Čosića (2008), kao i reči kao što su *snobbery* ili *stature* u engleskom jeziku.

Pored toga, sledeći kriterijum za odabir leksema ticao se učestalosti njihovog javljanja u korpusima. Naime, korpusnom analizom obuhvatili smo samo reči koje su se u relevantnim značenjima javile u najmanje sto primera u oba korpusa, zbog čega u korpusnu analizu nisu uključene reči poput *self-worth*, *self-assurance*, *conceit*, *mortification* u engleskom i *uobraženost* ili *umišljenost* u srpskom jeziku. Konačni skup sačinjavaju sledeće reči:

- 1) Pojmovi iz domena pozitivnog samovrednovanja: *pride*, *dignity*, *self-esteem*, *self-respect*, *arrogance*, *ego*, *vanity* u engleskom i *ponos*, *dostojanstvo*, *samopoštovanje*, *gordost*, *oholost*, *nadmenost*, *arogancija*, *sujeta*, i *ego* u engleskom jeziku.
- 2) Pojmovi iz domena negativnog samovrednovanja: *shame*, *embarrassment* i *guilt* u engleskom i *stid*, *sram*, *sramota* i *krivica* u srpskom jeziku.

Kao što smo već istakli, u svakom poglavlju pregled rečničkih definicija prethodiće analizi metaforičke konceptualizacije predmetnih pojmova. U istraživanju smo koristili sledeće referentne rečnike: za engleski jezik *Oxford English Dictionary* (u daljem tekstu OED), *Longman Dictionary of Contemporary English* (u daljem tekstu LDCE), *Macmillan English Dictionary* (u daljem tekstu MED), a po potrebi smo konsultovali i neke druge rečnike, poput *Collins English Dictionary*. S druge strane, za srpski jezik korišćeni su *Rečnik Srpske akademije nauke i umetnosti* (RSANU), *Rečnik srpskoga jezika* (RSJ; Matica srpska, 2007) i *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika* (RMS). Takođe, ponovićemo da su izvori građe bili *Britanski nacionalni korpus* (BNC) za engleski, i *Korpus savremenog srpskog jezika* (KSSJ) za srpski jezik.

Pored primera iz elektronskih korpusa, u analizu su uvršćeni i pojedini primeri iz referentnih rečnika, kao i primeri i idiomi iz *Englesko-srpskog frazeološkog rečnika* Ž. Kovačevića (2007), što je bio neophodan korak prilikom analize metonimijske konceptualizacije predmetnih pojmova (poglavlje 7) budući da se u izrazima koji odražavaju takvu konceptualizaciju emocija ne pominju reči koje označavaju emocije. Takve izraze smo na odgovarajućim mestima potkrepili i primerima prikupljenim sa internet stranica. Pored

toga, uvršćeni su i pojedini primeri vanjezičkih manifestacija uočenih preslikavanja ekscerpirani putem pretraživača *Google* (npr. u okviru 4.5.2. i 4.5.3.).

Korpusi su pretraživani prema zadatim leksemama, a za oba korpusa korišćena je opcija izlistavanja određenog broja slučajno izabranih primera. Za svaku od zadatih leksema uzeto je po *hiljadu* primera u kojima se one javljaju u relevantnim značenjima. Ukoliko je broj primera rečenica u kojima se pominju analizirane lekseme bio manji od hiljadu, u obzir su uzeti svi dostupni primeri. U *Tabeli 1* dat je pregled broja obrađenih primera za svaku od analiziranih leksema.

Tabela 1: Broj obrađenih primera za svaku od analiziranih leksema

Engleski jezik	Broj obrađenih primera	Srpski jezik	Broj obrađenih primera
<i>pride</i>	1000	<i>ponos</i>	1000
<i>dignity</i>	738	<i>dostojanstvo</i>	1000
<i>self-esteem</i>	421	<i>samopoštovanje</i>	266
<i>self-respect</i>	190		
<i>vanity</i>	258	<i>sujeta</i>	751
<i>arrogance</i>	478	<i>arogancija</i>	326
<i>ego</i>	363	<i>ego</i>	166
		<i>gordost</i>	353
		<i>oholost</i>	284
		<i>nadmenost</i>	120
<i>embarrassment</i>	870	<i>stid</i>	987
<i>shame</i>	923	<i>sram</i>	481
		<i>sramota</i>	458
<i>guilt</i>	1000	<i>krivica</i>	738

Dakle, ukupan broj obrađenih primera za engleski jezik je 6241, a za srpski 6930. Ukupan broj pregledanih primera svakako je mnogo veći – na primer, pregledano je oko 2350 primera u kojima se javlja srpska leksema *ponos*, ali su odbačeni oni u kojima se ova reč odnosi na uzrok ponosa (npr. *trupa koja je ponos evropske plesne scene*), ili primeri poput *parada/povorka ponosa* i sl. Zajedno uzev, pregledano je oko 24730 primera.

Prilikom utvrđivanja metaforičkog značenja reči koje kolociraju sa rečima koje označavaju emocije samovrednovanja, kao i identifikacije podležnih preslikavanja, vodili smo se kriterijumima koje smo obrazložili na prethodnim stranama, a u izlaganju uočenih metafora pratili smo podelu koju smo naveli u uvodnom poglavlju – na primer, u slučaju domena ponosa, identifikovane metaforičke izraze grupisali smo prema osnovnoj podeli na one koji odražavaju metafore PONOS JE PREDMET, PONOS JE BIĆE, PONOS JE MATERIJAL, PONOS JE MESTO U PROSTORU i PONOS JE SADRŽATELJ.

Budući da su dobijeni primeri obrađeni i kvalitativno i kvantitativno, tokom izlaganja ćemo upućivati na metaforička preslikavanja koja su izrazita u pogledu kvantitativne zastupljenosti, kao i na razlike koje ispitivani jezici ispoljavaju u tom pogledu. U tabelarnim rezimeima koji će uslediti nakon svake celine (npr. analize konceptualizacije emocije ponosa putem domena PREDMETA) navodićemo ilustrativne primere posvedočene u korpusima, kao i njihovu kvantitativnu zastupljenost.

S obzirom na obimnost korpusa, svaki primer određene strukture naveden je samo jedanput, bez nepotrebnog ponavljanja koje bi opterećivalo rad. Međutim, navodili smo i više primera koji sadrže identičnu leksemu ili strukturu onda kada su takvi primeri (ili preciznije, kontekst takvih primera) rečiti u pogledu pojedinih aspekata koje otkrivaju o predmetnim pojmovima. Tako smo, recimo, uvrstili dva primera koji sadrže istu kolokaciju (*have shame*) – 1) *The essential point is that one has a painful feeling of shame, and is anxious to hide one's nakedness, usually by means of locomotion* i 2) *She had her own shame, and could not rid herself of the guilt that came from loving a man who was not hers to love* – s obzirom na to da nam prvi od navedenih primera ukazuje na to da se putem lekseme *shame* profiliše osećanje stida koje pojedinac oseća u prisustvu drugih ljudi, dok je u drugom osećanje stida bliže osećanju krivice izazvane svešću o nepodobnom postupku, na šta dodatno upućuje i javljanje lekseme *guilt* u istom primeru.

4. Konceptualizacija emocija pozitivnog samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku: pojmovni domen PONOSA

4.1. Lekseme *pride* i *ponos*

Osnovne lekseme kojima se označava emocija ponosa u engleskom i srpskom jesu *pride*, odnosno *ponos*. Prema OED, osnovno značenje reči *pride* (navedeno pod tačkom 1.a.) jeste ‘A feeling or deep pleasure or satisfaction derived from one's own achievements, the achievements of those with whom one is closely associated, or from qualities or possessions that are widely admired’, kao u primerima ‘*the faces of the children's parents glowed with pride*’ i ‘*he takes great pride in his appearance*’. OED kao drugo značenje (pod tačkom 2.) navodi ‘[often with modifier] Confidence and self-respect as expressed by members of a group, typically one that has been socially marginalized, on the basis of their shared identity, culture, and experience’, ilustrujući ga primerima ‘*the bridge was lit up in rainbow colours, symbolic of LGBT pride*’, ‘*a celebration of Latino pride*’, ‘*the underlying theme of the song is black pride*’. Pod tačkom 3. nailazimo na ‘Consciousness of one's own dignity’, ilustrovano primerima ‘*he swallowed his pride and asked for help*’, ‘*She should have been allowed to retire with dignity and pride*’, dok se u okviru ovog značenja, pod tačkom 3.1. izdvaja ‘The quality of having an excessively high opinion of oneself or one's importance’, kao u ‘*the worst sin in a ruler was pride*’, ‘*The ancient Greeks had a word for it – hubris which means excessive pride, arrogance*’, ‘*St Thomas Aquinas, the medieval theologian who shaped society's thinking on the deadly sins, rated pride as the worst of all.*’

S druge strane, RMS kao osnovno značenje reči *ponos* (pod tačkom 1.a.) navodi „osećanje sopstvene vrednosti ili vrednosti nekog svog bliskog”, a kao drugo osnovno značenje (navedeno pod tačkom 1.b.) „osećanje zadovoljstva zbog postignutog uspeha”. Pod tačkom 3. RMS *ponos* definiše kao „preterano visoko mišljenje o sebi, i omalovažavanje drugih, uobraženost, oholost”.

Vidimo, dakle, da postoji gotovo potpuna podudarnost u načinu na koji lekseme *pride* i *ponos* razvijaju značenja. Oba rečnika izdvajaju tip ponosa koji označava neposrednu emocionalnu reakciju na postignut uspeh, s tim što vidimo da OED u okviru ove definicije

precizira da ponos može biti i postojani emocionalni stav prema nečemu što subjekt poseduje ili kvalitetu vrednom divljenja. S druge strane, obe lekseme razvijaju i značenje uopštenog samopoštovanja ili osećanja lične vrednosti, kao i značenje preterano visokog mišljenja o sebi; u daljem tekstu za ovo značenje koristićemo oznaku 'prekomerni ponos'. Interesantno je primetiti i da OED eksplicitno izdvaja odrednicu u kojoj ponos označava samopoštovanje koje proizilazi iz pripadnosti pojedinim, naročito marginalizovanim, društvenim grupama¹. Takođe, budući da se u većini primera kojima OED ilustruje značenje prekomernog ponosa leksema *pride* vezuje za pojam *greha*, ili se eksplicitno smatra grehom, već iz navedenog rečničkog opisa postaje očigledno da se PRIDE kao prekomerni ponos često profiliše spram domena religije.

Razmotrićemo sada metaforičku konceptualizaciju pojma ponosa. Naš cilj je i da pokušamo da povežemo uočena metaforička preslikavanja sa različitim značenjima predmetnih leksema.

4.2. Pojmovne metafore koje strukturiraju domen PONOSA

4.2.1. Izvorni domen PREDMETA

Osnovna ontološka metafora (obuhvata 46,9% od ukupnog broja primera (i metaforičkih i 'nemetaforičkih') u engleskom i 54,1% u srpskom korpusu) koja je aktivna u konceptualizaciji pojma ponosa u oba jezika jeste PONOS JE PREDMET. Obratimo pažnju na elemente i konkretizacije izvornog domena predmeta koji se najviše koriste kada razmišljamo i govorimo o ponosu.

4.2.1.1. Prilikom konceptualizacije ponosa kao predmeta kako u engleskom tako i u srpskom jeziku najviše se preslikavaju elementi *dolaženja u posed, posedovanja, gubitka, oduzimanja, odbacivanja, vraćanja, očuvanja i uništavanja*, kao i *pokazivanja* (vrednog) predmeta.

¹ Rekli bismo da su neke od navedenih sintagmi novijeg datuma – tako se, na primer, sintagma LGBT pride ne može naći u Britanskom nacionalnom korpusu koji sadrži primere prikupljene do 1993. godine. Iako RMS, kao i noviji Matičin rečnik iz 2007. godine, ne izdvajaju značenje ponosa marginalizovanih društvenih grupa, u gotovo 30% ukupnog broja primera koji sadrže leksemu *ponos* u KSSJ javljaju se sintagme poput *parade* i *povorke ponosa*, u kojima ponos označava pomenutu vrstu samopoštovanja.

Možemo reći da metafore u kojima se ponos doživljava kao predmet u sadejstvu stvaraju jedan scenario, koji u najogoljenijim crtama možemo predstaviti na sledeći način²:

- 1) Početak osećanja ponosa je dolaženje u posed ponosa – (vrednog) predmeta
- 2) Osećati ponos je posedovati predmet
- 3) Prestanak osećanja ponosa/ugrožavanje osećanja ponosa je gubitak predmeta ili fizičko oštećenje tog predmeta

Pogledajmo detaljnije jezičke realizacije ovih pojmovnih preslikavanja, aspekte pojma ponosa koje uočeni elementi ovog izvornog domena naglašavaju u engleskom jeziku, kao i njihovu relativnu zastupljenost u našim primerima. Navešćemo najpre primere iz našeg korpusa koji se uklapaju u prvi deo ovog scenarija:

Engleski

1. *He gave me pride in myself and made me feel wanted.*
2. *It has given me great pleasure and pride to have been part of that team.*
3. *That kind of confidence and pride in their roots is the most important thing we can give our kids.*
4. *Investment in soccer offered a sense of self-importance and pride at running an organization around which so much local interest was centred.*
5. *Men and women who brought a renewed sense of pride and self-respect to our country.*
6. *Director Roland Joffe tries to bring home the pride and dignity of people existing in the meanest of mean streets.*
7. *Our Youth Team in gleaming white catsuits with red trim and legwarmers, performing a fast-moving ball item, brought pride to many hearts.*
8. *Could Ireland only be prevented from copying England by English rule, or could she somehow rediscover her pride, her lost Sovereignty?*
9. *Through Highlander's programs, many people have been encouraged to find beauty and pride in their own ways, to speak their own language without humiliation.*

Srpski

1. *Mi ne marimo za takav napredak, on donosi uobraženost i lažni ponos u naše kuće, što vi gradski ljudi nosite sa sobom.*
2. *Svome bratu je ostavio vojnički ponos porodice.*
3. *Iz svog siromaškog detinjstva poneo je ponos.*
4. *On je bio nasledio, od svega što mu je kuća nekad imala, ponos i ljubav prema solidarnosti.*

Na osnovu primera iz oba korpusa uočavamo da nam ponos kao predmet može dati i doneti neko sa strane, iz čega ćemo rekonstruisati preslikavanje PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKTU

² Osim navedenog scenarija, u okviru konceptualizacije ponosa kao predmeta, ponos se u oba jezika najčešće konkretizuje kao „PREDMET-PRATILAC” (sačinjava oko 26,22% od svih realizacija metafore PONOS JE PREDMET u engleskom, i čak 59% u srpskom korpusu); metafora PONOS JE PREDMET-PRATILAC biće obrađena u odeljku u kojem se bavimo predlozima koji se koriste uz lekseme *pride* i *ponos* (v. 4.2.4.).

NEKO DAJE/DONOSI. Iz engleskih primera tako vidimo da, na primer, roditelji deci daju *ponos na korene* (3), grupa ljudi donosi ponos svojoj zemlji (5), ili pojedinac nastoji da pruži određenoj grupi ljudi (6), kao i da u slučaju takve konceptualizacije govorimo o postojanom emocionalnom stavu prema nekom objektu (3)³, ili nekoj vrsti samopoštovanja i dostojanstva (5, 6), na šta ukazuje i javljanje leksema *self-respect, confidence* i *dignity* u navedenim primerima. Ovakva konceptualizacija može, mada daleko ređe, biti produktivna i kod ponosa kao neposredne (kratkotrajne) emocionalne reakcije na neki događaj (7). Slično tome, i srpski primeri pokazuju da član porodice ostavlja/daje subjektu ponos-predmet (2), subjekt ga nasleđuje (4), kao i da je ovakva konceptualizacija produktivna gotovo isključivo onda kada ponos označava dugotrajniji emocionalni stav. Primeri (2) i (4) za engleski i (1) za srpski pokazuju da nam i *postignuće/ostvarenje uspeha daje ponos*. Engleski primeri svedoče o tome da čovek može doći u posed ponosa-predmeta i tako što ga sam može naći i otkriti (moguće i kao rezultat svesne potrage), mada je bitno istaći da je konkretizacija PONOS JE PREDMET KOJI TREBA NAĆI (U NEČEMU) posvedočena u samo tri primera.

Čovek koji oseća ponos se zatim, sledstveno prvom delu scenarija, konceptualizuje kao čovek koji poseduje ponos-predmet:

Engleski

1. Although I am down, *I still have my pride and dignity*.
2. People *had a pride* in keeping the fronts.
3. They forced me to leave. But I left of my own free will. I wouldn't give them the satisfaction. I resigned. *I have my pride*, you know. They can't kick me around.
4. It is difficult *to have pride* when there is no future.
5. My hon. Friend is entirely right about *the pride of the Russian people*, which must be respected as we seek to help them.
6. Responding to *Martha's pride*..
7. *...people with real dignity and real sense of pride* who manage to bring up their kids and and survive in a decent way, in quite a hostile environment.
8. *The guards without pride*..

Srpski

1. Nekada je ovaj narod *imao ponos*.
2. Ali, novi predsednik Venecuele se zasad ne osvrće mnogo na pritiske Bele kuće. „*Mi imamo svoj ponos*. Venecuela je suverena zemlja koja donosi odluke u skladu sa svojim interesima”.
3. Vojnici osim vojničkog *imaju i svoj građanski ponos*:

³ U datom slučaju, leksemu *pride* najčešće prati predlog *in*, koji upućuje na zaključak da se UZROK PONOSA konceptualizuje kao SADRŽATELJ ZA PONOS-PREDMET, što potvrđuje nalaze Klikovac (2006[2000]: 175, 343) da se doživljaj ili subjektivni osećaj koji čovek ima u dodiru sa nekom situacijom može konceptualizovati kao sadržani objekat koji se nalazi u toj situaciji.

4. U publici u Valjadolidu bilo je i naših ljudi koji su izrazili *svoj ponos*.

Kako je navedeno, metaforu POSTOJANJE EMOCIJE JE POSEDOVANJE PREDMETA ('EXISTENCE OF EMOTION IS POSSESSION OF AN OBJECT') zapaža Kevečeš (2000: 41), i naglašava da je ona karakteristična za konceptualizaciju svih emocija. Ipak, na osnovu navedenih primera vidimo da metafora OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET ukazuje na dugotrajniju manifestaciju ponosa kao emocionalnog stava, a ne neposrednu emocionalnu reakciju na neki stimulus, to jest prototipičniju emociju. Već sada vidimo i da „posedovanje ponosa-predmeta” može podrazumevati suprotstavljanje onima koji se na ružan način ophode prema nama ili žele da nas potčine (E: 3; S: 2).

Osim leksema koje eksplicitno izražavaju posedovanje (E *have, possess*; S *imati ponos*), odnos posedovanja se naglašava i upotrebom prisvojnih prideva (npr. E *my pride*; *imati svoj ponos*)⁴, a u engleskom jeziku i posredstvom konstrukcije *people with/without pride*. U primeru *People had a pride in keeping the fronts*, imenica *pride* je upotrebljena uz neodređeni član, čime se u ovom slučaju naglašava da se radi o određenoj vrsti ponosa, to jest ponosu koji se odnosi na određenu situaciju. S druge strane, pomoću sintagmi *vojnički* ili *građanski* ponos u srpskim primerima naglašavaju se posebne „vrste” ponosa. Kada kažemo da *neko ima svoj ponos* ili samo *ima ponos*, mislimo da taj čovek ceni sebe u celini, dok se *vojnički*, *muški* ponos odnosi na ponos koji proističe iz određenih aspekata ljudskog identiteta – npr. pripadnosti određenoj profesiji. Takođe, može se zaključiti da se taj predmet implicitno doživljava kao nešto vredno, i nešto što želimo da posedujemo.

4.2.1.2. S druge strane, primeri iz našeg korpusa i eksplicitno potvrđuju konceptualizaciju ponosa kao VREDNOG PREDMETA:

Engleski

1. The same severe mother *who denies her child the pride in her own first creation*.
2. Pride, Harry reminded himself, *was a luxury he could not afford*.

⁴ Broj primera u kojima se putem različitih jezičkih sredstava izražava samo odnos posesivnosti, i koje odatle smatramo samo realizacijama metaforičkog preslikavanja OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET, obuhvata oko 16% ukupnog broja primera u engleskom i 8% u srpskom korpusu koji svedoče o konceptualizaciji ponosa putem domena predmeta. Zaključujemo otud da lekseme *pride* i *ponos* često označavaju dugotrajnije manifestacije ponosa, to jest neku vrstu samopoštovanja. Štaviše, broj primera u kojima je odnos pripadnosti iskazan putem prisvojnog prideva (npr. *her/njen pride/ponos*) je zapravo daleko veći; međutim, primere poput *Her pride refused to let her ask him*, koji osim na odnos pripadnosti ukazuju i na dodatna metaforička preslikavanja podveli smo pod druge metafore.

3. England boss Taylor has made no secret of *his admiration for the pride* and passion Adams puts into his efforts for his country.
4. I think *they should be entitled to pride*.

Srpski

1. Naravno, Koštunica i Đinđić nisu, niti će ikada razumeti da *srpski nacionalni ponos*, čast i dostojanstvo *vrede mnogo više od američkih dolara*.
2. ..oni koji su od početka bili trezni *nemaju pravo na ponos*.
3. ..Marija, *kojoj nisu nedostajali ni ponos ni odlučnost*, pripremala se dosta mirno za razgovor s njim.
4. ...poslanici su pokazali da umeju ceniti svoju otadžbinu, jer za nju *žrtvovaše i svoj lični ponos i obraz*.
5. ...mogao sam se prepustiti njenoj brizi *bez bojazni za svoj ponos*.
6. I jedne i druge *krasi junaštvo, ponos i veliko srce*, što nas često košta.
7. Ceo svet se *divio moralu, hrabrosti i ponosu* građana

Upotreba leksema *admiration* (for the pride) i *diviti se* (ponosu)/ponos *krasi* ukazuje nam i na postojanje metafore nižeg reda opštosti u odnosu na metaforu PONOS JE VREDAN PREDMET u oba jezika – PONOS JE UKRAS, a vidimo da ponos u oba jezika može biti i PREDMET KOJI TREBA ZASLUŽITI (E: 4; S: 2). U engleskom jeziku nailazimo i na konkretizaciju PONOS JE LUKSUZAN PREDMET KOJI SUBJEKT NE MOŽE UVEK SEBI DA PRIUŠTI (2).

Razmotrićemo sada konkretizacije posvedočene samo u srpskom korpusu, a koje se mogu podvesti pod metaforu PONOS JE VREDAN PREDMET. U pitanju su metafore PONOS JE ORUĐE i PONOS JE ORUŽJE.

Srpski

1. [stvaraoci] koji talentom, *ponosom* i individualnom snagom *služe kulturi svog naroda*.
2. ..već je Opera nacionalna institucija par excellence, koja treba da *se gradi zajedničkim sredstvima i zajedničkim ponosom svih u državi*.
3. Preziru nas i braća i došljaci, a *mi se branimo ponosom* i mržnjom.

Do zaključka o konceptualizaciji ponosa kao SREDSTVA/ORUĐA dolazimo najviše na osnovu upotrebe reči *ponos* u instrumentalu. Takva konceptualizacija je dodatno pojačana značenjem glagola koji prethode tako upotrebljenoj imenici – *služiti kulturi, graditi nešto nečim (ponosom)*, a značenje reči u okruženju doprinosi i konkretizaciji predstave o ponosu kao sredstvu, pa tako značenje glagolske lekseme *braniti se* u primeru (3) upućuje na metaforu nižeg reda opštosti PONOS JE ORUŽJE. Međutim, činjenica da i na osnovu sâmog instrumentala možemo rekonstruisati pomenuto metaforičko preslikavanje potvrđuje zaključke pojedinih

autora koji ukazuju na to da metaforičnost proizilazi i iz ovog nivoa nivoa jezičke strukture (e.g. Janda 2002; Imamović 2013)⁵.

Da čovek treba (ili čak ima obavezu) da ceni svoj ponos očigledno je u srpskim primerima u kojima se ponos konceptualizuje kao PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA. Konkretnije, osuđuju se ljudi koji su spremni da ponos—vredan predmet prodaju:

Srpski

1. Tom prilikom, general Lazarević je istakao da zlikovci NATO alijanse, ono što nisu postigli u oružanoj agresiji, pokušavaju sada da učine na podmakao način, angažujući one koji bi da *za šaku dolara prodaju* slobodu, otadžbinu, poreklo, *svoj ponos* i dostojanstvo.
2. Građani koji su *za sitne pare prodali svoj ponos*.
3. Izgleda da *ponos u ovom turističkom kraju jedini nema cenu* a sve ostalo je na prodaju.
4. Partizan je dovoljno kvalitetan, a i moji igrači nisu od početka shvatili da će ovoga puta *prokockati svoj ponos* i samopoštovanje.
5. Domaća javnost, u međuvremenu, *'licitira' sopstvenim osećanjem ponosa*, već kako ga ko shvata.

Interesantno je primetiti da primeri u kojima je posvedočena metafora PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA potiču iz novinskog diskursa, i da se osuda ljudi koji su spremni da ostvare svoje interese na uštrb ponosa (u najvećem broju primera reč je o kolektivnom ponosu) postiže putem kreativnije razrade metafore, to jest izraza koji nose određeni emotivni naboj, pa se tako ponos može *prokockati*, *prodati za šaku dolara* ili *za sitne pare*. Putem takvih izraza ponos, koji treba da nam bude nešto najvažnije, srozava se na nivo robe koja se može prodati, čime se naglašava osuda ljudi koji ne cene dovoljno ponos. (v. 4.2.1.3.2).

Uopšteno govoreći, konceptualizacija ponosa kao vrednog predmeta u saglasnosti je sa metaforom višeg stepena VAŽNI ASPEKTI ISKUSTVA SU VREDNA SVOJINA, koju navodi Grejdi (1999: 83), i za koju ističe da je snažno utemeljena u našem svakodnevnom iskustvu, zbog čega je potencijalno univerzalna. Naime, u njenoj osnovi je „primarna scena” koja motiviše nastanak primarnih metafora: osećanje sreće kada dobijemo neki predmet koji smo

⁵ Imamović (2013: 301–302) metaforu PRAVNI DOKUMENTI SU INSTRUMENTI rekonstruiše upravo na osnovu javljanja relevantnih imenica u instrumentalu, kao u „*Postupak akreditacije uređuje se pravilnikom” i „*Visokoškolska ustanova će statutom odrediti...*”.*

želeli, osećanje zadovoljstva kada držimo u rukama takav predmet, kao i osećanje tuge usled njegovog gubitka (Grady 1999: 84).

4.2.1.3. Pređimo sada na izraze koji se usmeravaju na doživljaj ugroženosti ponosa. U okviru metafore PONOS JE PREDMET, takav doživljaj ugroženosti u oba jezika može se konceptualizovati na tri načina: a) gubitak i otimanje predmeta, b) fizičko uništavanje predmeta i c) uništavanje i odbacivanje predmeta od strane samog subjekta.

4.2.1.3.1. Navešćemo prvo izraze koji prizivaju metaforičku sliku *gubitka, oduzimanja, otimanja vrednog predmeta*, koji subjekt želi da zadrži, odbrani, sačuva:

Engleski

1. *Pride*, even personal prestige, were also *at stake*.
2. Loss of amenities will extend to *loss of* the pleasure and *pride* of a craftsman in his work:
3. *A real threat existed [...] to so much that she valued as part of her individual identity, autonomy, independence, pride, all of which would be lost...*
4. ...some women [pause] also *lose the pride in* [pause] *being a woman*.
5. *Pride stolen*.
6. By *taking away a people's culture and pride in their appearance*, you literally change the way they see themselves.
7. Physical possession would be emotional pillage, *her identity, free will and pride the spoils he claimed for himself*.

Srpski

1. U istoriji je sve to trajalo veoma dugo, tako da se *ponos, nada i dostojanstvo*, zajedno sa spartanskom izdržljivošću srpskog naroda *nisu gubili* ni u najtežim krizama.
2. Komentarišući to što „neki ljudi u Srbiji smatraju da su izručenjem Miloševića *izgubili ponos*” Đinđić je izjavio da Srbiji sada treba svež novac, kako bi se isplatile penzije, izgradila infrastruktura i obezbedilo gorivo za zimu.
3. *Ponos koji nam niko ne može oduzeti*.

Da nekome može biti posebno značajno da subjektu oduzme ponos kako bi mu nanela patnju naglašava se u engleskom primeru u kojem se oduzet ponos opisuje kao *plen* koji neko otima i prisvaja za sebe (7). Iz navedenih primera rekonstruisaćemo metafore PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI, KOJI SUBJEKTU NEKO SA STRANE MOŽE OTETI ILI UKRASTI I UGROŽAVANJE PONOSA JE OTIMANJE PONOSA-PREDMETA.

Predmet koji je izgubljen ili otet može se pak subjektu vratiti:

Engleski

1. It's all to boost my ego, *restore my pride* and give me pleasure.
2. José Gabriel Tupac Amaru the Second, renegade leader of an attempt *to restore the pride of the Incas*, was himself executed in 1781.

3. But Pascoe found her a great deal of *help in restoring his rather worn manly pride*.
4. The RAF *had recovered their pride on their home territory* and won the event.
5. A little community *gets back its pride*.
6. And *he has given the club back its pride*.

Srpski

1. Cilj nam je da *vratimo ponos srpskoj vojsci*.
2. Oni su, kaže se u predlogu Komisiji, stali hrabro u odbranu građanske časti i *vratili uspavani ponos* i dostojanstvo građana.
3. Partizanu ostaje da u preostala dva kola, protiv Unikahe u Malagi i CSKA u "Pioniru", pokuša da *povrati poljuljano samopouzdanje i ponos*.
4. Svim Srbima, a time i trećini našeg naroda rasejanog po svetu, *vraćeni su samopoštovanje, ponos* i dostojanstvo.

Na osnovu navedenih primera, vidimo da se opet radi o dugotrajnijoj manifestaciji ponosa, kao i da se putem ovih metaforičkih preslikavanja ponos doživljava kao emocionalni stav koji se može ili *imati* ili *nemati* – ponos se može izgubiti, oduzeti itd. Ukratko, ne ističe se stepen izraženosti kao bitna karakteristika, već takav stav možemo imati ili nemati.

Uočavamo predstavu o predmetu koji grupi ljudi (pripadnicima nacije ili neke zajednice) vraća ili jedan od pripadnika te grupe ili neko sa strane, dok ta grupa pasivno čeka da joj se predmet-ponos vrati. U pitanju je, dakle, kolektivni ponos, to jest neka vrsta dugotrajnog samopoštovanja koje potiče iz pripadanja datoj grupi ((KOLEKTIVNI PONOS) JE PREDMET KOJI NAM NEKO MOŽE VRATITI).

4.2.1.3.2. Osim metaforičke slike gubitka/oduzimanja predmeta, slika nanošenja štete predmetu uočljiva je u konceptualizaciji doživljaja ugroženosti ponosa, čime dobijamo metaforičko preslikavanje UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU:

Engleski

1. His words *dented her pride* and left her speechless.
2. It's you know and *my pride was getting a little bit dented* that I'd been selling market for years suddenly I wasn't doing this.
3. *His pride in being able to cook three hot meals a day for two of us, on just one litre of meths in six days, was shattered*.
4. As his title suggests, he thinks that *national pride* — *battered* not merely by communist but by pre-war failure — *played a large part*.
5. *The loan was damaging to British pride*.
6. ...the allies must tiptoe as carefully as possible in this region of *broken pride* and prickly sensitivities.

Srpski

1. Srpski nacionalni *ponos nije uništilo* ni vekovno ropstvo pod Turcima.
2. *Unakazivanje osećaja nacionalnog ponosa*

3. ...ulazak u ove organizacije nema nikakvog uticaja na *narušavanje* nezavisnosti i suvereniteta države, kao i *nacionalnog ponosa Jugoslavije*".
4. *Lažni ponos* koji su ovi uspjesi izazvali, *bio je zbrisan u jednom potezu* neumoljivom strogošću običaja meštana Idvora.

Nanošenje štete ponosu-predmetu u engleskom se može konkretizovati, kao što vidimo, kao *ulublјivanje predmeta*, dok ova metaforička slika u potpunosti izostaje u srpskom jeziku. Naveli smo da je Kevečeš (2000: 30) uočio metaforu POVREDITI PONOSNU OSOBU JE NANETI OŠTEĆENJE PREDMETU (eng. CAUSING HARM TO A PROUD PERSON IS CAUSING PHYSICAL DAMAGE TO A STRUCTURED OBJECT) ilustrujući je upravo primerom *That put a dent in his pride*. Dakle, ponos-predmet doživlјava se kao predmet koji je podložan napadima i koji se može *uništiti*.

S tim u vezi su i metafore PONOS JE LOMLJIV PREDMET i PONOS JE PREDMET OČUVAN U CELOSTI, koje su zapravo potpreslikavanja metafore STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLЈAVANJA PONOSA JE STEPEN OTPORNOSTI PONOSA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE. Tako predmet koji je *očuvan u celosti* i *neoštećen* (eng. *intact*) služi za konceptualizaciju ponosa koji neko još uvek oseća uprkos situaciji koja ponos dovodi u opasnost, *nesalomiv predmet* preslikava se na ponos koji se ne može ugroziti, dok se ponos koji je lako ugroziti doživlјava kao *lomljiv predmet*. Ostaci ponosa-predmeta posle takvog uništavanja (bilo prototipičnijeg čvrstog predmeta, bilo neke tkanine) služe za konceptualizaciju ponosa koji je umanjenog intenziteta i kvaliteta:

Engleski

1. *Brittle pride*.
2. The odds are on your side: give him or her the chance to back away *with pride fairly intact*, and the opportunity may be taken to leave you well alone.
3. *Faded remnants of national pride*.
4. That, and *the last vestige of pride left to her*⁶, because somewhere in her mind grief for Edmund was being overshadowed by a silent warning.

Srpski

1. Posezati za situacijama koje *krše* svaku naviku, svaki otpor i *ponos*.

⁶ MED i LDCE ne navode osnovnije značenje lekseme *vestige* (u rečniku MED pak jedan od primera koji ilustruju upotrebu ove lekseme sadrži osnovnije značenje – ‘vestiges of snow’), tako da MIPVU ne bi smatrali *vestige* u našem primeru metaforički upotrebljenom rečju. Pretraga BNC korpusa ipak ukazuje da se, iako vrlo retko, ova leksema može upotreblјavati u osnovnijem značenju (Carefully he scraped every last *vestige of ice-cream* from his bowl; But, on reaching there, *no vestige nor any sign of any material ship* was to be seen), te smo, u skladu sa metodološkim pristupom primenjenim u ovom istraživanju, uvrstili navedeni primer u metaforički upotreblјene reči. Takođe, kontekst u kome se data reč nalazi – *the last vestige of pride left to her* – dodatno pojačava osnovnije aspekte značenja lekseme *vestige*.

2. Ali on uporno ostaje u svom *nesalomivom* ponosu.

S obzirom na to da je, kako smo videli, ponos–vredan predmet podložan uništavanju i gubitku, postoji shvatanje da se taj predmet mora *sačuvati, očuvati, braniti i spasiti*, te ćemo formulisati preslikavanje PONOS JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI:

Engleski

1. ‘I’ve had plenty of relationships back in England,’ she went on doggedly, *salvaging her pride* as best she could.
2. Ollie has *to fight for his pride*.
3. At least, even with my sister, *let me keep my pride*.

Srpski

1. Prema njegovim rečima, *ponos ovog naroda očuvan je samo zahvaljujući Miloševiću*.
2. Srećnim sticajem okolnosti, *autori ovog reda brane ponos i čast* danas najuticajnijih i *najmoćnijih filmskih festivala na svetu*, kao što su kanski, venecijanski ili berlinski.
3. Mi znamo i osećamo da nam je teško, svima koji volimo svoju zemlju, i podnosimo sve teškoće da bi *sačuvali svoj ponos, čast, dostojanstvo* i patriotizam, da bi sačuvali svoju grud, lepu zemlju, miroljubivu i snažnu Srbiju.
4. Marinković je naglasio da srpski i crnogorski narod „može biti ponosan na svoju istoriju koje se nećemo odreći, polazeći od toga da je naša vojska uvek pobeđivala neprijatelja i *sačuvala* suverenitet, integritet, dostojanstvo i *ponos*”.
5. ...prećutkivanja Brozovih i Miloševićevih logora *u ime spasavanja srpske časti i ponosa*.
6. Mladima podaništvo tuđinu nikad neće biti blisko. Veliki broj mladih ljudi će 24. septembra na biračkim mestima širom SRJ odlučivati *o očuvanju ponosa, dostojanstva, slobode i nezavisnosti domovine*, rekao je predsednik mladih socijalista Srbije Branko Ružić.
7. ...kao lojalan prijatelj Jugoslavije, Rusija će dati značajan *doprinos očuvanju njenog nacionalnog ponosa, suvereniteta i teritorijalnog integriteta*.
8. *Sačuvajmo obraz, ponos, dostojanstvo* i pokažimo jedinstvo u nameri da nam sutra bude bolji i časniji Partizan!
9. Zločinac koji je zbog onoga što je tokom ratova govorio i radio zaslužio najtežu kaznu, kako pišu neki mediji u Sarajevu i na Zapadu, ili borac za pravdu i *branitelj ponosa srpskog naroda i svih potlačenih ljudi*, kako tvrde njegove kolege i prijatelji?

U engleskom primeru (2) uočavamo i konkretizaciju PONOS JE PREDMET ZA KOJI SE SUBJEKT BORI. Kosanović (2009) navodi izvorni domen PREDMET ZA KOJI SE BORIMO u vezi sa konceptualizacijom emocije sreće u srpskom i engleskom, ističući da se ova metafora usmerava kako na pozitivno vrednovanje emocije sreće, tako i na napor koji je neophodan da bi se došlo do nje. U našem primeru, međutim, subjekt se bori da ponos–vredan predmet sačuva i odbrani, a ne da ga stekne.

Interesantno je primetiti da primeri iz srpskog korpusa koji govore o fizičkom uništavanju i spasavanju ponosa potiču uglavnom iz novinskog diskursa, kao i da se ovo nanošenje fizičke štete i ugrožavanje može konkretizovati kao *uništavanje, unakazivanje,*

razaranje. Cilj autora koji stvaraju hiperboličnost ovih izraza, kao i slike (razaranja) koje prizivaju, može biti i formiranje stavova primalaca teksta, što ukazuje na retoričku ulogu metafore, te vidimo da metafora može biti moćno sredstvo za konstruisanje značenja i nametanje određene perspektive. Naime, kroz prizivanje takvih slika pobuđuju se emocije – strah, gnev, otpor, potreba za ujedinjenjem i zajedničkim delovanjem, a možemo reći i da se stvara predstava o spoljašnjem neprijatelju. Ideološka komponenta metafore postaje još očiglednija ako uočimo i određenu dihotomiju i scenario – uvodi se razlika *mi* i *oni*, oni pokušavaju na napadnu, unište nešto što nam je najvrednije (nacionalni ponos), a naš zadatak je da ga odbranimo. S druge strane, dramatičan efekat je uočljiv i u primerima u kojima se govori o spasavanju ponosa – pripadnici neke grupe mogu se pozivati da odbrane ponos, ili se pak neki istaknuti pojedinac predstavlja kao *branitelj ponosa*. Iz navedenih primera možemo i eksplicitno formulirati preslikavanje KOLEKTIVNI PONOS JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC.

Semino (2002) u ispitivanju konceptualizacije evra u engleskom i italijanskom jeziku detaljno analizira jezički aspekt uočenih metafora, to jest konotacije i implikacije individualnih metaforičkih izraza, i dolazi do zaključka se retorički potencijal metafore najviše ispoljava kroz kreativne realizacije metafora. U nekim od primera koje smo naveli, rekli bismo da se stilski efekat osvežavanja slike koju izaziva izvorni domen postiže zapravo korišćenjem neobičnije reči (taj stilski postupak uočava i objašnjava Klikovac (2008: 4)), a ne putem stilskog postupka konkretizacije i razrade izvornog domena – reč *unakazivanje* umesto *uništavanje* za istu pojavu ima za cilj da sliku uništavanja nametne našoj pažnji, a budući da ova reč nosi sa sobom izvestan emotivni naboj jer priziva sliku potpunog uništavanja i izobličavanja, cilj je i izazivanje određenih emocija (gneva, zabrinutosti) kod primalaca teksta, moguće i u cilju podstrekivanja primalaca na određeno ponašanje.

Zaključujemo da kolektivno osećanje ponosa, to jest osećanje lične vrednosti koje proističe iz pripadnosti nekoj naciji predstavlja važnu komponentu osećanja lične vrednosti, a doživljaj da je ta komponenta važna može se i podsticati, te se njome može manipulirati. Taj doživljaj se upravo i podstiče putem korišćenja takvih prenaplašenih i dramatičnih

izraza⁷. Istovremeno primećujemo da engleski primeri ne svedoče o retoričkoj upotrebi metafore u ovom kontekstu; takav nalaz može se možda objasniti kompleksnim istorijsko-političkim i kulturološkim činiocima⁸.

4.2.1.3.3. Iako subjekt u načelu teži da sačuva vredan predmet koji neko drugi želi da otme ili uništi, ponekad se nađe u situaciji da je primoran da uništi svoj ponos-predmet, odbaci ga, a nekad i svesno odlučuje da je bolje da odbaci takav predmet, koji ne doživljava više kao vredan predmet. Subjekt svesno odbacuje predmet onda kada proceni da su druge stvari važnije od zaokupljenosti ličnom vrednošću. Osoba primorana da uništi ili skrajne predmet, ovaj čin može izvršiti gutanjem predmeta⁹:

Engleski

1. *He swallowed his pride* and kept quiet, but was so furious when he got home that he hurled his hated casts into the coalbin.
2. For, poverty crushing, his mother nagging, *he was made to swallow his pride*, his hope to become a motor mechanic.
3. It was our agreement,' he'd said, thrusting the cheque at her, and finally *she'd swallowed her stupid pride* and admitted to herself that he was right.

Srpski

1. Od vitalnog značaja je da Alijansa, radi vlastitog jedinstva, preuzme vodeću ulogu po tom pitanju, a to znači da Amerikanci treba da *progutaju svoj ponos* ", smatra on.
2. Kako zaključuje britanski dnevnik, Rusija ipak može savetovati Srbiji da *proguta ponos* i prihvati predloženi suverenitet Kosova.

Na osnovu konteksta koji navedeni primeri pružaju, očito je da je ovakva konceptualizacija prisutna kada se pojedinac nađe u situaciji koja ga primorava da prihvati i pristane na neki nepovoljan položaj, koji inače ne bi prihvatio zbog svog ponosa (kao sile koja bi ga sprečila). *Nepovoljan položaj* se najčešće odnosi na položaj u kom gubimo svoju dominaciju nad nekim i stavljeni smo na neki način u potčinjeniji položaj u odnosu na nekoga, osećamo se poniženo,

⁷ Takav retorički efekat metafore, posebno u novinskom diskursu, uočili smo i kod realizacija metafore PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, a sličan postupak korišćenja dramatičnih i prenaplašenih izraza videćemo i kod jezičkih realizacija metafore UGROŽAVANJEG PONOSA JE RANJAVANJE BIĆA-PONOSA. Takođe, navedeni primeri pokazuju da se u datom kontekstu, osim *ponosa*, *brane* i *dostojanstvo*, *čast* i *obraz*, što upućuje na blisku povezanost ovih pojmova. Kako ćemo videti, scenario o posedovanju dragocenosti koja se mora po svaku cenu zaštititi čini sržnu strukturu pojma dostojanstva u srpskom jeziku. Stoga ćemo retoričku funkciju metafore u kontekstu napada i odbrane dragocenog emocionalnog iskustva podrobnije razmotriti u okviru analize metaforičke konceptualizacije samopoštovanja.

⁸ Vidi analizu konceptualizacije SAMOPOŠTOVANJA (4.4.2.).

⁹ Engleski i srpski nisu jedini jezici u kojima postoji ova metafora (na primer špan. *tragarse el orgullo*, ital. *inghiottire orgoglio*).

i primorani smo da odustanemo od nekih svojih ciljeva, interesa, uverenja. U primerima vidimo da je neko primoran da (nevoljno) prizna da je pogrešio, ne može da odreaguje kad ga nešto razbesni, primoran je da živi u siromaštvu, prihvati da nema vodeću ulogu u nečemu itd. Rekli bismo da se ovde radi o više pojmovnih preslikavanja: na prvom mestu uočavamo metonimiju NEŠTO ŠTO NAS SPREČAVA DA PRIHVATIMO NEPOVOLJAN POLOŽAJ (U OVOM SLUČAJU PONOS) PONOS UMESTO NEPOVOLJNOG POLOŽAJA, a zatim i metaforu PRISTAJANJE NA NEŠTO/PRIHVATANJE JE GUTANJE (eng. ACQUIESCENCE IS SWALLOWING), motivisanu našim najranijim iskustvom. Grejdi (1997a), naime, beleži ovu metaforu kao primarnu metaforu, navodeći da ona ima snažno utemeljenje u našem iskustvu – čin gutanja u suštinskoj je korelaciji sa činom prihvatanja nečega¹⁰. Takođe, s obzirom na to da u datim situacijama osoba koja je inače ponosna najčešće ne oseća ponos, možemo formulisati i metaforu NESTAJANJE PONOSA JE GUTANJE PONOSA-PREDMETA, koja je u saglasnosti sa opštijom metaforom NESTAJANJE JE UNIŠTAVANJE, kao i sa metaforama VAŽNO/NEVAŽNO JE GORE/DOLE, to jest DOBRO JE GORE, LOŠE JE DOLE (v. Rasulić 2004). Osim navedene motivacije za odabir izvornog domena gutanja u slučaju nestajanja ponosa, dodatna motivacija bi se mogla naći u pretpostavci da gutanje predstavlja vid uništavanja koji je najmanje vidljiv ostalim ljudima (OALD kao značenje izraza *to swallow one's pride* navodi *to hide one's feelings of pride*), budući da je osoba najčešće primorana da sama uništi svoj ponos (u engleskom jeziku vidimo da osoba može (pro)gutati i deo svog ponosa), a to je izrazito neprijatan čin, kako možemo videti i iz navedenih primera. Ova metafora za nestajanje ponosa koristi se kada osoba oseća da joj je sopstveno osećanje važnosti umanjeno – u situacijama kada nema moć da uredi situaciju po svojoj volji ili mora da prizna da je pogrešila.

Čovek ponekad može i svesno „baratati” svojim osećanjem ponosa, obično u situacijama u kojima nije u prilici da u potpunosti kontroliše neku situaciju, kao ni da se bavi

¹⁰ Ova primarna metafora motiviše figurativno značenje glagola *progutati* u oba jezika, a koje je u vezi sa prihvatanjem neprijatnosti. Tako RSJ pod tačkom 3 navodi sledeću definiciju: „*čuteći otrpeti kakvu nepravdu ili neprijatnost; zadržati u sebi*”, kao u *progutati uvredu ili tajnu*, i „*izdržati, pretrpeti, istrpeti*”, kao u *progutati batine*, dok OED izdvaja značenje: „*Put up with or meekly accept (something unwelcome)*”, navodeći kao najčešću kolokaciju *to swallow an insult*. U primerima iz našeg korpusa očigledno je da se isto „guta neprijatnost”, ali preko rečenog metonimijskog prenosa NEŠTO ŠTO NAS SPREČAVA DA PRIHVATIMO NEPOVOLJAN POLOŽAJ (PONOS) UMESTO NEPOVOLJNOG POLOŽAJA.

ličnom vrednošću i mišljenjem drugih o sebi, a nekad ocenjuje i da je bavljenje ličnom vrednošću manje važno u odnosu na neke druge stvari. Tako čovek može ponos *napustiti* i sam *odbaciti* i *staviti nešto drugo iznad ponosa* (PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKT MOŽE SVESNO ODBACITI/STAVITI NA MANJE PROMINENTNO MESTO U FIZIČKOM PROSTORU), što je u skladu sa metaforom VREDNO JE GORE, tj. MANJE VREDNO/BEZVREDNO/TRIVIJALNO JE DOLE (Rasulić 2004: 208–209):

Engleski

1. Perhaps we would *fling pride aside* and ask someone for the price of a cup of tea, actually intending to spend it on that.
2. Knowing that fear, *she abandoned all pride* and she called into the darkness for someone to come and rescue her.
3. His face looked strained and petulant, but he had clearly decided *to put his mortgage and proximity to Lesley-Jane above pride*.

Srpski

1. Nije mogao tek tako *odbaciti svoj ponos* i reći ti šta bi trebalo da uradiš u pogledu svega toga. Da bi stvari bile potpuno jasne, on se morao do kraja ponašati kao oštećena strana.
2. 'Vidi, nije vreme da se *držiš svog ponosa!*'

Iz svih primera koji govore o „odbacivanju” ponosa možemo rekonstruisati i preslikavanje POSTUPANJE KOJE NIJE U SKLADU SA NAČELIMA KOJE PONOS DIKTIRA JE GUTANJE/ODBACIVANJE/STAVLJANJE NA MANJE PROMINENTNO MESTO PONOSA-PREDMETA.

4.2.1.4. Interesantno je primetiti da između srpskog i engleskog jezika postoji razlika kada su u pitanju primeri koji govore o *pokazivanju*, to jest *skrivanju ponosa*. Naime, mada u oba jezika postoji predstava o ponosu kao predmetu koji postaje vidljiv, to jest predmetu koji „vlasnik predmeta” pokazuje i iznosi na videlo, aspekt skrivanja ponosa-predmeta zastupljeniji je u srpskom korpusu (47 primera u srpskom naspram 14 primera u engleskom korpusu). Konkretnije, izrazi kojima se realizuje dato preslikavanje – subjekt čini nešto (najčešće saopštava, ističe) *s neskrivenim ponosom, ne bez ponosa, ne skrivajući ponos* navode na zaključak da u načelu postoji (ili treba da postoji) težnja da se ponos-predmet sakrije, te ćemo iz njih rekonstruisati metaforu PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI. Ovakav nalaz možemo povezati i sa rečenim ispitivanjima razlika u ispoljavanju emocije ponosa uslovljenim kulturološkim činiocima (e.g. Fischer et al. 1999; Rodriguez Mosquera et al. 2000), te pretpostaviti da je u srpskoj kulturi takva težnja prikrivanja ponosa, naročito

na lični uspeh, uslovljena i izraženijim indeksima kolektivismu i distance moći. Ponos u tom slučaju, putem metonimije EMOCIJA ZA MANIFESTACIJE EMOCIJE, označava manifestacije ponosa.

Engleski

1. She turned back, the way she held her head *displaying an intense pride*.
2. Pride, envy, selfishness, resentment, kindness, self-respect, good-heartedness, ambition, every *quality of character* there is *will be revealed in the way that someone talks* — about their mother, say, their colleagues or their wife.
3. *The last words* [...] clearly *showed his pride in his heritage*.
4. *Pride in the new School* was also shown by the boys, who raised £15 for a new banner.
5. The country is decked in lights and banners while parades, exhibitions and shows *show the Malaysians pride in their country*.
6. The quality of work is of a very high standard and *shows the great pride that these ancient carvers took in their craft*.

Srpski

1. Sport je jedina *oblast danas u kojoj nacionalni ponos može da se ispolji*.
2. Žene uvek osete pravog muškarca - šapnu on i *s neskrivenim ponosom* uhvati u ogledalu svoj lik, koji mu se u poslednje vreme sve više dopadao.
3. ...nastavlja Valentina *ne krijući ponos* dok priča o sinu.
4. Doktorka Čeranić i dr Mirković *ne kriju ponos kada kažu* da je ovo veliko priznanje valjevskoj bolnici.
5. Jelena se pojavila u društvu dva mladića koji su se, *s vidnim ponosom*, predstavili kao Čandini drugovi.
6. Naš vođa pasa joj liznu levi pa desni obraz i onda se smerno povuče, *jedva prikrivajući ponos* što je prvi probio led i pozdravio majku svojih drugara i štićenika
7. Njegovi vodiči *isticali su ovu okolnost ne bez ponosa*.

Primeri iz engleskog korpusa ukazuju na to da čovek (ili grupa ljudi) može svojim postupcima i konkretnim aktivnostima (4, 5 i 6), kao i rečima, držanjem i ponašanjem pokazati svoj ponos na nešto. U našim primerima takav ponos se odnosi na dugotrajni, postojan emocionalni stav prema nekom objektu (bliskoj osobi, nasleđu, zajednici kojoj neko pripada, poslu). S druge strane, primeri iz srpskog korpusa češće se odnose na neposrednu emocionalnu reakciju na nešto (neko postignuće).

4.2.1.5. Navešćemo sada neke od ređe zastupljenih konkretizacija metafore PONOS JE PREDMET. U oba jezika, ponos koji više ljudi (postojano) oseća prema nekom objektu konceptualizuje se kao PREDMET KOJI VIŠE LJUDI MOŽE PODELITI:

Engleski

1. The sight alone would have won a more sentimental soul, but the Balmoral workers *shared their countrymen's pride in hard headedness*.
2. There is a *shared pride* for the fame and attention she has brought to the dale.

Srpski

1. ...izrazio uverenje da ćemo sa njom ubuduće *deliti ponos* i radost novih pobeda.
2. Elem, umesto da sam tog momenta kad sam saznao tu vest, to veselje, tu čast, *sav svoj ponos podelio sa prijateljima.*

4.2.1.6. U primerima koje smo do sada naveli, ovaj predmet ne pokazuje neku kompleksnu strukturu – uglavnom se naglašavaju aspekti koji se odnose na posedovanje i transfer tog predmeta (pojedinaac ga dobija, stiče, poseduje, čuva, brani, deli s nekim, pokazuje, neko mu taj predmet oduzima, itd). Međutim, naši primeri svedoče i o konceptualizaciji ponosa kao GRAĐEVINE, koja pokazuje kompleksniju strukturu. Iz srpskih primera uočavamo da je ovaj izvorni domen uglavnom produktivan u konceptualizaciji NACIONALNOG PONOSA i ukazuje na to da je stvaranje nacionalnog ponosa rezultat ciljanog delovanja, kao i da su za takvo delovanje potrebni vreme i trud. Takav ponos-građevinu neko može i srušiti, pa se u tom slučaju ona mora ponovo sagraditi.

Engleski

1. Not quite home sweet home ENGLAND will shun their traditional Wembley home and the loyal fans while they try *to rebuild shattered pride* on an obscure Spanish ground.
2. *On what is this pride and enthusiasm based?*
3. ...while good on-going press relations can do much to fortify not only the public's image of a company but also *reinforce the workers sense of pride in belonging* to such an organisation.

Srpski

1. Kod dece *izgrađuju* nacionalnu svest i nacionalni *ponos*.
2. Kao glavne krivce za *srušeni* nacionalni privredni *ponos*.
3. Znanja i iskustva stekli i *ugradili u* dobrobit naše domovine, u slobodarske tradicije i *ponos* svoga naroda.
4. Galski ponos je brzo *obnovljen*.

4.2.1.7. Ponos koji pojedinac smatra osećanjem koje može dovesti do nepoželjnih posledica po čoveka u oba jezika može se predstaviti i kao PRESKUPA ROBA, to jest čoveka koji je kupuje može previše koštati:

Engleski

1. *Foolish pride can carry a high price tag.*

Srpski

1. *Preskupo je platila svoj ponos.*

U vezi s tim je i konceptualizacija ponosa kao BEZVREDNOG PREDMETA u srpskom jeziku. Pojedinac ne vrednuje ponos-predmet onda kada smatra da zaokupljenost ličnom vrednošću nije važna.

Srpski

1. Trgovanje njegovo, novac njegov dat na sijaset mesta, *njegov ponos*, činjaše mu se, sad, *potpuno izlišan i bez vrednosti za njega* [...] Sav potresen mišlju da će je naći mrtvu i da će živeti u žalosti svakako godinama, oseti da je sve što je činio kao san.

4.2.1.8. U srpskom korpusu naišli smo i na metaforu PONOS JE MEHANIZAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU:

Srpski

1. Drugi pak ne uspevaju da prodaju ni upola uobičajenog broja aranžmana za ovu zemlju. Uz to, *proradio je i ponos u našem čoveku*. Umesto da sate i sate proćerda u sakupljanju potrebne dokumentacije za grčku vizu, jednostavno se opredeljuje za letovanje u Turskoj, Tunisu, Bugarskoj.

Klikovac (2006[2000]: 194) navodi metaforu EMOCIJE SU MEHANIZAM. Ova autorka navodi primer „*Dok ne proradi u njemu osećanje krivice*”, a primeri iz KSSJ ukazuju na to da, osim ponosa, u čoveku može proraditi *bes, prkos, inat, crv ljubomore*. Očigledno je da se ponos u ovom slučaju opet odnosi na samopoštovanje koje možda podrazumeva i određenu dozu prkosa; ono utiče na subjektive postupke, podstičući ga da ne dozvoli da ga neko (neopravdano) drži u potčinjenom položaju ili neopravdano sprovodi svoju volju¹¹. Iako primeri iz KSSJ ukazuju na to se glagol *proraditi* najčešće javlja uz negativne emocije, u primeru koji smo naveli ponos nema negativnu konotaciju.

4.2.1.9. Najzad, u oba jezika VELIČINA PREDMETA služi za konceptualizaciju STEPENA INTENZITETA PONOSA.

Engleski

1. Consider the Jewish joke, with the old lady running distractedly along the sea shore: Help! My son the doctor is drowning. *Her pride*, I suppose, is amusing: it is *greater than her love*.
2. He said, ‘Yes, it’s a secret. Just between you and me.’ O.K.,’ Oliver said lightly. ‘I won’t tell anyone.’ His casual manner concealed *a swelling pride*.

Srpski

1. *Velika je radost i ponos* svih vernika ovog naselja.

Kako vidimo, ova metafora je produktivna kako u strukturi ponosa kao (preterane) zaokupljenosti ličnom vrednošću (E: 1), tako i ponosa kao prototipičnije emocije (E: 2; S: 1).

4.2.1.10. *Rezime:*

¹¹ Da ponos može podrazumevati suprotstavljanje drugima istakli smo prilikom analize metafore POSTOJANJE PONOSA JE POSEDOVANJA PONOSA-PREDMETA.

Tabela 2: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi konkretizacije	izvornog domena	i	Metaforički izrazi - pride	N	469	Metaforički izrazi - ponos	N	541
Dolaženje u posed (vrednog) predmeta								
a)	Predmet koji subjekt dobija	Bring (back) pride to X (to/into X's heart) 7; Give pride to X 11; Offer pride 2		20	Neko, nešto daje X ponos 2, donosi ponos 1, ostavlja ponos 1, naslediti ponos 1, poneti ponos 1		6	17
b)	Predmet koji treba pronaći	Find pride 2; rediscover pride 1		3	Stvoriti ponos		2	2
c)	Predmet koji treba stvoriti	(re)create pride 3		3	Povratiti (svoj) ponos		2	2
d)	Predmet subjekt ponovo može steći	Recover pride 1, regain pride 3, get back your pride		5	vratiti nekome ponos		2	2
e)	Predmet subjektu neko drugi vraća kad ga izgubi	Restore pride to X		22	Čoveku ostaje ponos 2, ponos je ostao s njim		4	3
f)	Predmet koji subjektu ostaje							
Poseđovanje predmeta								
		Have one's pride, possess pride, the pride of X 28		72	Imati (svoj) ponos 14		44	44
		X's pride 40			Neciji ponos 29			
		X with/without pride 7			Otkuda mu taj ponos			
Vredan predmet								
a)	Ukras	Admiration for pride 1		21	Diviti se ponosu 1, ponos krasi čoveka 1		46	46
b)	Predmet koji subjekt želi da poseduje, potreban mu je, i visoko ga vrednuje	Lack pride I/Y deny X pride I/Y yearning for pride 1		4	nedostatak ponosa 2 /Prešovati 1, ceniti ponos 1		10	10
		X need pride 1			Ponos vredi više od .nekome je stalo do ponosa. davati središnju važnost osećanju ponosa, isfricati važnosti ponosa/ Nekome ponos iznad svega, nečiji nepravljenti ponos = 8			
c)	Lukšuzan predmet	Pride a luxury X cannot afford 1		1				
d)	Predmet koji treba zasluziti	Entitled to pride		1	Imati, nemati pravo na ponos		2	2
e)	Predmet koji se ne sme odbaciti i tretirati kao roba				Prokockati ponos 2, licitirati ponosom 1, prodati svoj ponos 2, ponos nema cenu 1, raditi na štetu svog ponosa, naplatiti svoj ponos		8	8
f)	Oružje				Ponosom služiti nečemu, gradi se zajedničkim ponosom		2	2
g)	Oružje				Braniti se ponosom		1	1
h)	Resurs	Reserves of pride, the investment of pride in		2	Trošiti ponos 2, uložiti ponos u nešto, Y štedi nečiji ponos		4	4
i)	Predmet koji subjekt želi da sačuva i odbrani	Keep pride, keep pride to oneself 1, leave X pride		12	Spisiti ponos 2, sačuvati svoj ponos 7, očuvati ponos 6, braniti ponos 2		17	17
Gubitak predmeta								
a)	Subjekt u opasnosti da izgubi predmet	Pride at stake		9	Dovesti u pitanje ponos 5		5	16
b)	Subjekt gubi predmet	Loss of pride		5	X izgubi ponos		9	9
c)	Neko drugi mu uzima predmet	Steal X's pride, take away X's pride		2	Oduzeti čoveku ponos, lišiti čoveka ponosa		2	2
Fizičko uništavanje predmeta								
a)	Neko subjektu uništava predmet	Shatter X's pride 3, batter X's pride 3, break X's pride 3, dent X's pride 5, damage pride 2		20	uništiti ponos 3, zbrisati ponos 1, kršiti ponos 1, ostaci ponosa 1, unakazivanje nacionalnog ponosa		7	7
		Tattered pride 1, faded remnants of pride 1						
		The last vestige of pride 2						
b)	Stepen otpornosti predmeta na uništavanje/očuvanosti predmeta	Brittle pride = 1; pride intact = 3		4	Nesalomiv, kršiti ponos		2	2
Subjekt ponekad namerno predmet uništava i odbacuje								
a)	Subjekt guta predmet iako to ne želi, primoran je	X swallow his, her pride		10	Progutati (svoj) ponos		3	3

Analiza je pokazala da su najiskorišćeniji elementi izvornog domena predmeta u konceptualizaciji ponosa u oba jezika sledeći: a) dobijanje predmeta, pri čemu je subjekt često pasivan, jer mu neka druga osoba daje ponos, b) posedovanje predmeta koji subjekt visoko ceni i nastoji da zadrži, sačuva i odbrani ukoliko neko pokuša da mu uništi ili otme predmet (subjekt aktivno to čini), c) pokazivanje tog predmeta, d) gubitak predmeta, e) oduzimanje ili uništavanje predmeta od strane neke druge osobe, f) uništavanje i odbacivanje predmeta od strane samog subjekta i najzad g) moguće vraćanje tog predmeta, pri čemu je neki drugi čovek najčešće odgovoran da vrati subjektu taj predmet dok je subjekt pasivan. Vidimo da ove metafore zajedno uzev sačinjavaju jedan scenario – scenario „posedovanja vrednog predmeta”.

Činjenicu da se ponos u oba jezika konceptualizuje kao VREDAN PREDMET objasnili smo postojanjem potencijalno univerzalne metafore VAŽNI ASPEKTI ISKUSTVA SU VREDNA SVOJINA (Grady 1999). Slično tome, činjenica da se u oba jezika UNIŠTAVANJE PONOSA-PREDMETA može konkretizovati baš kao GUTANJE objašnjava se time što se ovakvo preslikavanje u krajnjoj instanci oslanja na primarnu metaforu PRIHVATANJE JE GUTANJE, motivisanu čovekovim najranijim iskustvom (Grady 1997a).

Na međujezičke razlike smo naišli uglavnom na nivou konkretizacija takvih opštih metafora¹² – tako se VREDAN PREDMET u engleskom jeziku može konkretizovati kao PREDMET ZA KOJI SE SUBJEKT BORI, dok su u srpskom korpusu posvedočene konkretizacije PONOS JE ORUŽJE, ORUĐE, PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA. Bitno je ipak istaći da svaka od uočenih metafora nižeg reda opštosti ima i svoj poseban značenjski fokus. Naime, iako se one mogu podvesti pod opštiju metaforu VAŽNI ASPEKTI ISKUSTVA SU VREDNA SVOJINA, te možemo zaključiti da im je osnovni značenjski fokus pozitivno vrednovanje emocionalnog stanja ponosa, svaka od njih osvetljava i dodatne nijanse pojmovno-značenjske strukture pojma ponosa u srpskom jeziku – PONOS JE ORUŽJE i ORUĐE naglašavaju da nam ponos daje snagu da se borimo protiv negativnih emocija, odnosno istrajavamo u naporima da stvorimo nešto plemenito, dok metafora PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA ukazuje na uvreženo mišljenje da se ponos mora

¹² Metafore nižeg reda opštosti koje su u saglasnosti sa metaforama višeg reda opštosti Kevečeš (2005: 68) naziva *kongruentnim metaforama*.

vrednovati, iz čega proističe i društvena osuda ljudi koji podređuju osećanje ponosa drugim stvarima. S druge strane, aspekt fizičkog uništavanja ponosa-predmeta, to jest metaforičko preslikavanje ugrožavanje ponosa je nanošenje štete ponosu-predmetu, u engleskom jeziku konkretizuje se kao *ulublјivanje*, dok data metaforička slika u potpunosti izostaje u srpskom jeziku.

Istakli smo i da jezičke realizacije metafora PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU i PONOS JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI, koje mahom potiču iz srpskog novinskog diskursa, ukazuju na retoričku upotrebu metafore, te ukazuju na doživljaj ponosa, naročito kolektivnog i nacionalnog, kao osećanja čija se važnost može dodatno podsticati u vrednosnom sistemu ljudi, pa se njim može i svesno manipulirati. Posredstvom mehanizama kreativnije razrade metafore, i naročito zamene uobičajenije reči neobičnijom rečju, ističe se važnost, naročito kolektivnog i nacionalnog osećanja ponosa u vrednosnom sistemu ljudi, kao i neprihvatljivost ugrožavanja takvog osećanja, čime se primaoci teksta mogu i podstrekivati na određeno ponašanje. Stičemo utisak o kolektivnom ponosu kao o osećanju kojim je moguće i manipulirati.

Sledeća upadljiva razlika među ispitivanim jezicima tiče se postojanja metafore PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI u srpskom jeziku. Uočenu razliku objasnili smo kulturološki uslovljenim uverenjem da manifestacije ponosa na lični uspeh treba prikrivati.

U manjem broju primera, subjekt može deliti predmet sa drugima, taj predmet se konkretizuje kao GRAĐEVINA, te zahteva napor i vreme da bi se „sagradio”, a može se i srušiti. Neki od primera govore i o veličini predmeta, a u jednom se taj predmet konkretizuje kao bezvredan predmet, to jest preskupa roba. Metafora PONOS JE MEHANIZAM potvrđena je samo u srpskom korpusu.

Bitno je naglasiti da se u primerima u kojima se ponos konceptualizuje kao predmet (naročito u sklopu scenarija posedovanja ponosa-predmeta) reči *pride* i *ponos* najčešće odnose na dugotrajniji emocionalni stav (blizak samopoštovanju, ili ređe nekoj vrsti zaokupljenosti ličnom vrednošću) ili postojan emocionalni stav prema nekom objektu, a daleko ređe na neposrednu emocionalnu reakciju na neki stimulus. S druge strane, kao što ćemo videti (4.2.4.), u jezičkim manifestacijama metafore PONOS JE PREDMET-PRATILAC reči

pride i *ponos* češće označavaju neposrednu emocionalnu reakciju. U manjem broju primera *pride* i *ponos* takođe označavaju i mahom (negativnu) zaokupljenost ličnom vrednošću (PONOS JE BEZVREDAN PREDMET, PRESKUPA ROBA).

4.2.2. Izvorni domen BIĆA

PONOS se u oba jezika konceptualizuje i pomoću izvornog domena BIĆA (19,3% primera u engleskom jeziku, i 16,4% u srpskom od ukupnog broja ekscerpiranih primera).

4.2.2.1. Pre nego što pređemo na analizu aspekata domena bića koji su naročito zastupljeni, istaći ćemo metafore koje se usmeravaju na sâmo javljanje i postojanje ponosa, a to je najpre JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA, što je u skladu sa nalazima Klikovac (2006a: 193), koja uočava da se javljanje nekog unutrašnjeg stanja ili emocije često predstavlja kao RAĐANJE, to jest BUĐENJE BIĆA. Slično tome, Kosanović (2009) uočava da se nastajanje, trajanje i završetak određenog psihološkog stanja ili emocije konceptualizuju kao životni ciklus, čime dobijamo metafore POČETAK EMOCIJE JE RAĐANJE BIĆA, POSTOJANJE EMOCIJE JE ŽIVLJENJE a NESTANAK JE UMIRANJE¹³. Naši primeri svedoče o preslikavanjima JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA u oba jezika, kao i POVEĆANJE INTENZITETA PONOSA JE RAST/RAZVOJ/JAČANJE PONOSA-BIĆA¹⁴.

Engleski

1. Matilda's satisfied expression at the betraying sound *roused Isabel's pride*.
2. Perhaps it was *her own pride reawakening* after all these weeks which prompted her to defy Luke's distaste.
3. Look people in the eye as *your pride grows*.
4. The Profitboss *helps develop a sense of pride* in the company's profit achievements.
5. *A group pride had developed* and this became the motivation for improved performance.
6. *A strong sense of class pride*.

Srpski

1. Tom pokuša opet, sve lepim i blagim rečima, ali beše opet odgurnut. *Onda se probudi ponos u njemu*, pa je ostavi i izađe napolje.
2. Njihov *cilj bio je u narodu probuditi nacionalni ponos*.

¹³ U daljem izlaganju o ovoj metafori govorićemo kao o metafori ŽIVOTNOG CIKLUSA. Metaforu NESTANAK JE UMIRANJE pomenućemo u odeljku u kojem govorimo o ugrožavanju doživljaja ponosa.

¹⁴ Primer u kom se govori o rađanju ponosa deluje arhaično i potiče iz religijskog diskursa 'God abhors confusion as contrary to his nature' i 'that the Scripture was not writ *to beget disputations and pride*'. Očigledno je da *pride* u njemu ima negativnu konotaciju i označava gordost.

3. Ovu dragocenu knjigu doživljavamo kao dokumentarnu povjesnicu i literarnu spomenicu, kao trajni beleg o našem zavičaju i našoj školi. *U svima nama* koji smo imali čast da joj pripadamo [...] *budi ponos* i vraća samopoštovanje.
4. Oni su stali hrabro u odbranu građanske časti i vratili *uspavani ponos* i dostojanstvo građana.
5. Promene do kojih je došlo narodnom voljom otvorile su put budućnosti, uspostavile prekinute veze sa svetom, vratile prijatelje i u naše živote unele nadu, razbuktale elan i *probudile ponos*.
6. Podrška sugrađana, koji mi prilaze na ulici, još mi više *budi nacionalni ponos*.
7. *Ugušila je* onaj čovečanski *ponos* da je stidno robovati, koji *se tek beše počeo da razvija* kod Srba.
8. To se, na primer, desilo sovjetskim komunističkim aparatčicima iz prošloga veka, koji su prihvatajući trku u naoružanju i *hraneći ponos*, zbog zapostavljanja ekonomske baze za takvu trku, doživeli ekonomski slom u kome su izgubili svaki ponos.
9. Duboko je njegovo znanje, ali *mu je ponos rastao uporedo s njim*, te rđavo prihvata svako uplitanje.
10. Ali, *u zemlji u kojoj je ponos jači od života*, grešni mašinovođa ne poznaje reč kompromis, još manje – praštanje.
11. Pa onda društvo može da naukom *snaži čuvstva uzdanja u sebe*, *čuvstva ponosa* srbskog, i da svetskim iskustvom krepí duh privrede, čime se utvrđuje sloboda
12. Matica hrvatska je s velikim ambicijama počela da objavljuje seriju knjiga pod zajedničkim nazivom "Pet stoljeća hrvatske književnosti". Cilj tog projekta nesumnjivo je bio *jačanje hrvatskog nacionalnog ponosa*.

Primetno je da su *pride* i *ponos* u datim primerima bliži značenju samopoštovanja – takav ponos *se budi* kada osetimo da je neko (nepravедno) pokušao da nas ponizi (E: 1; S: 1), a takav probuđeni ponos može biti neka vrsta sile koja utiče na naše ponašanje – podstiče nas da se čoveku koji ugrožava naše dostojanstvo suprotstavimo (E: 2; S: 1, 7), ili nas pak može motivisati da težimo da budemo bolji (E: 5). Činjenica da se javljanje ponosa češće konceptualizuje kao buđenje, a ne kao rađanje bića, doprinosi doživljaju ponosa kao stanja koje postoji u nama (deo je nas), samo ga treba probuditi, izazvati. Takođe, iz srpskih primera uočavamo da buđenje, kao i jačanje ponosa (posebno nacionalnog) može biti predmet ciljanog delovanja, te grupa ljudi može organizovano raditi na podsticanju ponosa u ljudima (S: 2, 4, 8, 11, 12). Uočavamo da se ponos u srpskim primerima, osim samopoštovanja, može odnositi i na neku vrstu osećanja superiornosti (S: 9 i možda 10). Srpski primer (10) je naročito zanimljiv, jer pokazuje da snažan ponos povlači za sobom i tvrdoglavo odbijanje da popustimo i oprostimo drugima.

POSTOJANJE PONOSA takođe se konceptualizuje kao PRISUSTVO BIĆA (ČOVEKA), što je u skladu sa primarnom metaforom POSTOJANJE JE PRISUSTVO OVDE (eng. EXISTENCE IS PRESENCE HERE, Grady 1997a), kao i sa njom obuhvaćenom metaforom NASTANAK STANJA

JE POJAVLJIVANJE (Vesić-Pavlović 2015), pa tako *ponos nekome može doći, vratiti se, ili otići*. Na osnovu ustaljene izreke u engleskom jeziku ‘pride comes/goes before a fall’ vidimo da ponos prethodi padu, a *pride* u ovom slučaju označava prekomerni ponos ili aroganciju (OED na sledeći način definiše ovu poslovicu: ‘If you're too conceited or self-important, something will happen to make you look foolish’). Pojačavanje intenziteta ponosa konceptualizuje se i kao PODSTICANJE, OHRABRIVANJE ČOVEKA:

Engleski

1. ‘Please, love me, Marc. Love me. Please!’ she begged, all *pride gone*.
2. It was *the sort of pride which comes before a fall* — and it was a fall which Gorbachev became increasingly willing to envisage.
3. For meeting places they had private houses such as that of Richard Key at Eastden; *pride* and strength in their chapels *came later*.
4. ‘*These groups encourage self-discipline and personal pride,*’ said Mr Stockley.

Srpski

1. Polako otiče sve *od mene*. I porodica i prijatelji. I život. Da li i ja to polako nestajem? *Odlazi i ponos*, dostojanstvo, hrabrost . . . *sve ljudsko od mene*. Ostaje krhotina koja će sve da otrpi. Da se sagne i kad treba i kad ne treba. Belina čoveka. Praznina. Poslednji izbleđeli otisak kome ni original potpis više ne daje nikakvu cenu. Bezvredna kopija.
2. Taština i *lažni ponos nestajali su iz mog srca* kada sam posmatrao kako Rut seče jedan za drugim složene probleme dinamike sa izvanrednom lakoćom.
3. Pravo je uživanje gledati ga kako ponosno stoji pored nedavno završenog ženskog akta koji ga po visini onoliko nadmašuje. Ali *taj ponos ne dolazi* ni od nanizanih godina, ni od veličine skulpture, nego od blizine žene, makar i u kamenu.
4. Narcisoidnost, *ponos*, oholost i sujeta bile su do te mere *kod njega prisutne* da invalidnost nije mogao da prihvati ni kao pretpostavku, a kamoli kao realnost.
5. *Tu se pojavio u gospođici Izabeli porodični ponos*.
6. *Strah ustupi mesto ponosu* i divljenju.
7. *Ja kod ljudi hrabrim i podstičem* samoljublje i sujetu. I gordost i *ponos*.

Očigledno je da prilikom ovakve konceptualizacije ponos najčešće označava postojani emocionalni stav prema nekom objektu (E: 3), samopoštovanje (E: 1, 4; S: 1, 5) (srpski primer (1) ponovo ukazuje na blisku vezu između ponosa, dostojanstva, vitalnosti), emocionalno stanje koje se približava emocionalnom stavu samoljublja, gordosti i (neosnovane) arogancije (E: 2; S: 2, 4, 7).

Razmotrićemo sada najučestalije konkretizacije i najiskorišćenije elemente izvornog domena BIĆA u konceptualizaciji PONOSA. Primeri iz oba korpusa pokazuje da se metafora PONOS JE BIĆE najčešće konkretizuje kao PONOS JE ČOVEK. (u engleskom korpusu u oko 55% od ukupnog broja primera u kojima je ponos biće, i oko 58% u srpskom).

4.2.2.2. U okviru konceptualizacije ponosa kao bića, i konkretnije čoveka, na prvom mestu uočavamo predstavu o ponosu-čoveku koji je, grubo rečeno, u „nepovoljnom položaju”. Ističe se, naime, da je on *fizički povređen*¹⁵ ili pak *uvređen i ponižen, pati, ljuti se, buni i ne podnosi izvesne stvari*. Raznolike predstave o PONOSU-ČOVEKU „U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU” koriste se kako bi se konceptualizovao DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI OSEĆANJA PONOSA.

Primeri iz oba korpusa pokazuju da se od svega pomenutog ubedljivo najčešće govori o *fizičkom ozleđivanju – ranjavanju i povređivanju*, ili pak *ubijanju ponosa-bića* (u 27% realizacija metafore PONOS JE BIĆE u engleskom i 19% u srpskom korpusu). Metaforičko preslikavanje UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA posvedočeno je sledećim primerima:

Engleski

1. I'm sorry if *your pride was hurt* that other evening.
2. He would never be able to wipe out completely *the pain of his hurt pride*, but henceforward he would never be able to think of Clare in any honourable way.
3. We sympathise with *his injured pride* and feel an injustice has indeed been committed.
4. But he never succumbs to what Max Scheler termed resentment — that mixture of resentment and anger and *injured pride* that destroys so many, even if it were present in earlier years.
5. *Their pride wounded* and fears growing, Russians are leaving Muslim Central Asia.
6. Germany *suffered a massive blow to its pride*.
7. Her rebellion had been the most damaging of *all blows to the Old King's cause and pride*; and she would be punished accordingly.
8. The American sat there, mouthed a few more obscenities before sinking into a deep sulk *as he nursed his hurt pride*.
9. Exhaustion triumphed over *hurt pride* and other parts of the anatomy.
10. And as for last night's embarrassment, *hurt pride could heal*, if she set her mind to it.
11. The Americans arrived on Concorde at the start of the week desperate to make amends for two successive defeats which *had stung their national pride*.
12. Farmers, *their pride stung*, can easily become aggressively unhelpful to even the most politely worded and well-reasoned appeal to curb some of the unnecessarily destructive aspects of their farming practices.

Srpski

1. Ljudska agresivnost Nacionalizam – koji je svako, smatra se, u devetnaestom stoleću inkubirao – najjača je i najopasnija sila puštena s lanca danas. Ona je obično posledica *rane nanesene ponosu* ili teritoriji jedne nacije od strane druge.
2. Podstaknut *osećanjem ranjenog ponosa*, govorio je sa takvom žestinom o njenoj inferiornosti, o uniženju koje takav brak donosi i o porodičnim preprekama koje razum uvek suprotstavlja.

¹⁵ Bitno je naglasiti da u primerima u kojima se govori o povređivanju ponosa nemamo čvrst dokaz da se ponos-biće nužno konkretizuje kao čovek. Međutim, radi veće preglednosti u izlaganju, odlučili smo da na jednom mestu proanaliziramo metaforička preslikavanja koja imaju isti (ili sličan) značenjski fokus.

3. O, ne plašite se ničega, gospodine. Kada je *u meni samo ponos ranjen*, ja sam jaka. Da je u pitanju srce, ne bih mogla za sebe da odgovaram; ali, srećom, moje srce nema nikakvog udela u svemu ovome.
4. Time je svakako *povređen naš nacionalni ponos*.
5. *Ponos mu je bio povređen*; počeo je da mnogo razmišlja o razlici položaja koja ga je delila od njegove ljubavnice.
6. Plašim se da se beg uvredio, *da mu je povređen ponos*, i da bi možda hteo da ti se osveti.
7. ...moja reakcija, tako hladna, puna neverice, bila je bedna, reakcija jednog ogorčenog čoveka koji je samo hteo da *da oduška svom povređenom ponosu* zbog onih neprijatnosti u Tokiju.
8. E pa lepo, dragi Mokume, kazao je ser Džon, *dirnut u lovački ponos*, kad ne verujete, pokazaću vam šta može evropsko oružje .
9. Epizoda sa „Kiti Hokom” došla je kao „*melem na ljutu ranu*” ruskog *ponosa*.
10. Posle objavljivanja priče videlo se da su Nišlije grčku ideju doživele kao poniženje i *udarac na nacionalni i niški ponos*.
11. Sve bi mogla oprostiti, osim tog *udarca koji je zadat njezinu ponosu*.
12. Pri tom izrazih svoju pretpostavku: da ga je, u prvom redu, rđav, završetak parnice mnogo ogorčio i potresao, a i da ne govorimo o tome koliko je *bolno pogođen njegov ponos* usled kneževе pobeде nad njim, i kakvo je ogorčenje moralo izbiti u njemu posle takvog svršetka parnice.
13. On planu i napravi pokret rukom kao da će me dohvatiti za uši, ali se predomisli i *raspali po mom ponosu*. – Ti, mali, glupavi srpski svinjaru, ne misliš valjda da ti carski činovnik pomogne u tvojoj lenjosti, ti goveđa glavo?!
14. Ova pogrđna demoralizacija, koja *ubija ponos i dostojanstvo crnogorskog naroda*.
15. To oporo pismo jednog mladića, koji je dotada bio pun poštovanja, *smrtno je pogađalo ponos čoveka* kakav je bio Vilfor.

Primećujemo i relativno širok opseg leksema, to jest izraza koji odslikavaju ovo mentalno preslikavanje – osim *hurt one's pride* u engleskom i *povrediti nekome ponos* (6), *povrediti nečiji ponos*, *dirnuti u nečiji ponos* u srpskom, a koji se čine svojstveni svakodnevnom jeziku, uočavamo (naročito u srpskom korpusu) i kreativniju upotrebu jezičkih izraza koji realizuju ovu podmetaforu – *wound*, *sting*, *nurse pride* i *udarac na ponos*, *raspaliti po nečijem ponosu*, *melem na ljutu ranu ponosa*¹⁶ itd. Prizivanjem slika fizičkog ozleđivanja naglašava se koliko je osećanje lične vrednosti bitno za čovekovo blagostanje i normalno funkcionisanje, kao i to da je ugroženost samopoštovanja, to jest ponosa, izrazito neprijatan osećaj, kako na individualnom, tako i na planu šireg kolektiva (posebno naroda, nacije, o čemu se u novinskom diskursu i najviše govori). Kao i u slučaju izvornog domena fizičkog uništavanja predmeta i predmeta koji se ne sme prodati, i jezičke realizacije UGROŽAVANJE PONOSA JE

¹⁶ U našem primeru *melem na ljutu ranu ponosa* stavljeno je pod navodnike, čime i sam autor ukazuje na „figurativnost” ovog izraza. Vidimo, naravno, da je u njegovoj osnovi isto metaforičko preslikavanje kao i u slučaju izraza svojstvenijih svakodnevnom jeziku.

RANJAVANJE PONOSA-BIĆA mogu biti pogodne za stvaranje određenog stilskog, odnosno retoričkog efekta – korišćenjem prenaplašenih i dramatičnih izraza primalac teksta može se podbunjavati na određeno ponašanje, npr. želju za osvetom itd.

Naveli smo da Kevečeš (2000: 30) takođe formuliše metaforu POVREDITI PONOSNU OSOBU JE OZLEDITI NEKOGA (eng. CAUSING HARM TO A PROUD PERSON IS CAUSING INJURY TO SOMEONE). Primećujemo, međutim, da je na osnovu navedene formulacije teško zaključiti šta ili ko ('someone' u Kevečeševoj formulaciji) je tačno predmet napada. Sigurno je da se ne ozleđuje direktno osoba čiji je ponos ugrožen, ali se postavlja pitanje da li se napada, ozleđuje 1) neko biće (koje nam je, na primer, blisko i važno, i koje želimo da odbranimo), na šta bi upućivala upotreba izraza *nurse one's hurt pride* u engleskom i *melem na ranu ponosa*, ili *ubiti ponos* u srpskom, ili se ponos konceptualizuje kao 2) fizički deo nas¹⁷. U svakom slučaju, očita je veza između neprijatnog psihičkog stanja i fizičkog bola, koja je u saglasnosti sa potencijalno univerzalnom metaforom UM JE TELO ('The Mind-as-Body Metaphor', Sweetser 1990: 28), i metaforom koja se oslanja na nju – DRUŠTVENO (ILI PSIHIČKO) OŠTEĆENJE JE FIZIČKA POVREDA (eng. SOCIAL (OR PSYCHOLOGICAL) HARM IS PHYSICAL HARM, Lakoff 1987: 448)¹⁸. Potencijalna univerzalnost ovih osnovnijih preslikavanja ujedno je i objašnjenje za postojanje identične konceptualizacije u engleskom i srpskom. Na osnovu ovoga vidimo da se doživljaj ugroženosti ponosa doživljava kao

¹⁷ MED ukazuje na to da se glagol *hurt* može koristiti i uz osobu (eng. somebody), i uz deo tela, kao u *hurt your arm, leg, nose*, dok se glagol *wound* koristi samo uz *somebody*. Iako se imenica *wound* koristi uz delove tela (*a head/leg/chest wound*), u našim primerima nailazimo samo na *wound* u funkciji glagola. S druge strane, *nurse* se, i prema MED i LDCE, definiše kao 'to look after *someone* who is ill or injured'. Međutim, u našem korpusu posvedočen je i izraz 'hurt pride could heal', koji bi ukazivao na konceptualizaciju ponosa kao dela tela, jer *heal* kao neprelazni glagol prati reči kao što su rana ili delovi tela (npr. *It took three months for my arm to heal properly*, LDCE).

¹⁸ U „MetaNet” bazi metafora, koju je sačinio Univerzitet u Berkliju („MetaNet”), ova metafora se navodi kao primarna metafora (navodi se pod neznatno izmenjenim nazivom PSIHOLOŠKO OŠTEĆENJE JE FIZIČKA POVREDA (eng. PSYCHOLOGICAL HARM IS PHYSICAL INJURY)), i predstavlja podmetaforu ('*is a target subcase*') primarne metafore HARM IS PHYSICAL INJURY, motivisane sledećom iskustvenom korelacijom: fizička povreda podrazumeva i narušavanje funkcionalnosti subjekta, kao i nanošenje štete psihološkom i društvenom aspektu ličnosti. Takođe, pružaju se sledeće jezičke realizacije metafore PSIHOLOŠKO OŠTEĆENJE JE FIZIČKA POVREDA: *It was a traumatic experience/Her death hurt him/The accusation wounded her/He's mentally ill/fit./ My pride was wounded/She recovered from the wound to her psyche, but scars remained*. Interesantno je da je jedan od primera upravo primer o ranjavanju ponosa. Kako smo istakli, u osnovi takvog primera je i metonimija RANJAVANJE PONOSA UMESTO RANJAVANJA SUBJEKTA, jer se u njima subjekt ne ozleđuje direktno. (preuzeto sa https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/Metaphor:PSYCHOLOGICAL_HARM_IS_PHYSICAL_INJURY i https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/Metaphor:HARM_IS_PHYSICAL_INJURY).

izrazito neprijatno psihičko stanje (koje čak (u kombinaciji sa drugim negativnim emocijama) i 'uništava' čoveka, o čemu svedoči engleski primer (4)), kao i da se u ovom slučaju radi o samopoštovanju i zaokupljenosti ličnom vrednošću.

Takođe, navedeni primeri svedoče o tome da tako 'ranjen' ponos može dalje usmeravati naše postupke, na primer podsticati nas da dokažemo lični uspeh i vrednost (ili vrednost nečega što je u vezi sa ličnom vrednošću) (E: 11; S: 8), dovoditi do želje da se osobi koja je našu ličnu vrednost i osećanje moći dovela u pitanje osvetimo ili da je ponizimo (E: 7; S: 2, 6, 7), ili do toga da imamo neprijateljski stav prema drugima (E: 12; S: 1), što je posebno očigledno u srpskom primeru (1), u kojem vidimo da *ranjeni nacionalni ponos vodi ka agresivnom nacionalizmu*.

Istakli smo da se kako u engleskom, tako i u srpskom jeziku, prisvojni pridevi često koriste ispred imenica *pride* i *ponos*, bilo da se ponos konceptualizuje kao predmet ili kao živo biće. U srpskom jeziku, osim upotrebe prisvojnih prideva, primećujemo i upotrebu dativa. Dativni oblik imenice koja se odnosi na subjekta naročito se koristi onda kada govorimo upravo o povređivanju ponosa, te u većini primera kažemo da *nam* je ponos povređen. Ispitujući posesivne dativne konstrukcije u srpskom jeziku, Vujić (2016) uočava da primarno značenje posesivnih dativnih konstrukcija, i pored semantičke bliskosti sa prisvojnim pridevima, nije značenje posesivnosti, već „tangiranosti, pogođenosti posesora, čime se i on profilise kao učesnik događaja i/ili situacije” (str. 167). U skladu sa ovakvim viđenjem, zaključujemo da je funkcija upotrebe dativa u našim primerima naglašavanje *pogođenosti subjekta dejstvom ranjavanja ponosa*, te isticanje koliko na njega (negativno) utiče povređivanje njegovog ponosa¹⁹.

Kako smo već istakli, osim fizičkih povreda, ponos-čovek može pretrpeti i *uvredu*. Konkretnije, ponos-čovek se *vređa*, *buni*, *ljuti*, *iščuđava* i *brine* onda kada je subjektovo osećanje lične vrednosti na neki način dovedeno u pitanje – subjekta je neko uvredio, ponizio,

¹⁹ Iako se posredstvom date konstrukcije ističe pogođenost dativskog entiteta, to jest subjekta, u datom izobraženju pojave ugrožavanja subjektive lične vrednosti, tj. ponosa ipak uočavamo i uvođenje određene distance između subjekta i rečenog ugrožavanja. Naime, subjekt se ne povređuje direktno, već se povređuje njegov ponos. Takođe, ta distanca postaje očiglednija ako je uporedimo sa vrlo neposrednim dejstvom emocija stida i krivice na subjekta, u sklopu metafore STID/KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM (v. 5.2.2.4. i 5.4.3.4.), a na „direktnu pogođenost subjekta” upućuje i akuzativni oblik imenice koja označava subjekta u izrazima poput „*Sram te bilo*”.

pokušava da mu nametne svoju volju ili (neosnovano) istakne da je važniji i moćniji od njega, ili se subjekt pak zatiče u situaciji koja otkriva njegove slabosti. S obzirom na to da su date reakcije svojstvene ljudima, a ne uopšteno bićima, primere u kojima se pominju možemo bez sumnje smatrati realizacijama metafore PONOS JE ČOVEK:

Engleski

1. 'I've told you I'll attend to that!' he cut her off sharply — and infuriatingly. 'I heard you!' she retorted, *her pride up in arms*.
2. Well, to hell with you, sweetheart, she railed, and, *her pride once more up in arms*, a certainty in her head that she had seen the last of Ven for that night, she rocketed from her bed, took a shower, and got dressed.
3. There was something cruel about the smile flickering around his mouth. 'What are you afraid of?' Maria hesitated, *her pride in revolt*. To give him the satisfaction of hearing her agree that she was afraid.
4. Her career, her desire for physical love, had led her to devalue, and so betray, herself. Blanche sensed *the anger of outraged pride*. She was not willing to let herself be betrayed and used by Urquhart.
5. What emerges most strongly from this production is however less the drama's sexual thrust than its social or even sociological charge, Strindberg's bleak scrutiny of class-consciousness, of the *outraged pride of the servants* and the threat to their ingrained deference to their unworthy betters.
6. Maria inclined her head, a sharply mocking smile curving her mouth as she assessed the role she was to occupy in his life. *Pride protested*, but love and desire were paramount.
7. 'Are you laughing at me?' he asked, and he seemed genuinely hurt. *She soothed his ruffled pride* by saying quickly: 'Not at all'.
8. The remark, with its suggestion of possible patronage at his command, *soothed Yussuf's ruffled pride*.
9. It seemed an gross *insult to Elf pride* that the Phoenix crown should remain in Dwarf hands.
10. Moreover, male criminals tend to see the crimes they commit as too dangerous for women, or too difficult, or *their masculine pride may not be willing to accept women as organisers of crime*, as 'bosses'.

Srpski

1. To odbijanje njene ruke *zapanjilo je njen ponos*.
2. Nemačka bi, u najboljem slučaju, mogla da bude prva među jednakima, ali njeni lideri, očigledno, ne razumeju takvu nadjednakost i traže uspostavljanje nove ravnoteže. Taj zahtev, po svemu sudeći, *ne zabrinjava samo Francuze i njihov galski ponos*.
3. Imao je suviše dobro mišljenje o sebi da bi mogao da shvati kako je njegova rođaka mogla da ga odbije, i mada *mu je ponos bio uvređen*, nije patio ni iz kog drugog razloga.
4. Ton njegovog glasa bio je knezu *prva uteha koju je njegov uvređeni ponos našao u audijenciji*, i to malo zadovoljstvo dalo mu je prilike za jednu rečenicu spasonosnu po njegovo samoljublje.
5. ...ukoliko se *vaš ponos ne oseti uvređenim* što čuje takve reči iz usta jednog siromašnog nadničara u radničkoj bluzi i sa kačketom na glavi.
6. Margarita je bila bleđa od Foseze; jer je *uvređen ponos bolniji* od svireposti ili bolesti
7. Bila je to praktična nastava, ali *sa puno poniženja za ponos inženjera Sjedinjenih država koji je sve ovo morao učiti od male Mađarske!*
8. *Sav njegov ponos morao se pobuniti protiv takvog srodstva*.

9. Vintrop se veoma trudio da zadovolji svog cenjenog oca, ali *njegov ponos mladog čoveka počeo se buniti* što ga obuzdava jedna tako nevešta ruka.
10. *Pokušaj gnevnog ponosa.*
11. Povod razočaranja koje *njegov ponos nije mogao da podnese.*
12. Kada se Oton I spustio u Italiju, kada je uzeo naziv cara, *grčki ponos je to s teškom mukom podnosio*, jer mu se činilo kao nasilno prisvajanje.
13. *Isti nepokorni ponos koji odbija da se povuče pred glupom silom.*
14. Razmišljala je o tome da mu pošalje poruku na pejdžer da bi ga podsetila, ali je naučila da je *milosrđe bilo nešto što je Kolerov ponos prezirao*. Prošle nedelje se toliko razbesneo na naučnika koji je bio u poseti i koji je iskazao neprikladno sažaljenje da se uspravio na nogama i zavitlao beležnicu čoveku u glavu.

Na osnovu navedenih primera formulisaćemo dve metafore nižeg stepena opštosti PONOS JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREĐA I PONOS JE BUNTOVNA/NEPOKORNA/LJUTA OSOBA (ČOVEK KOJI SE VREĐA, BUNI I LJUTI KAD JE SUBJEKTOVO OSEĆANJE VREDNOSTI UGROŽENO). Dalje, dovodenje lične vrednosti u pitanje je izrazito neprijatno osećanje, na šta nam ukazuje opis uvređenog ponosa kao bolnijeg od svireposti (S: 6), može se reći da *ponos s teškom mukom podnosi, ne može da podnese* stavljanje čoveka u potčinjen položaj (S: 12). Bitno je naglasiti da se u većini ovih primera, osim emocionalnih reakcija, naglašava i ponašanje – mi možemo npr. odbrusiti osobi koja je dovela do toga da se 'naš ponos buni' (E: 1, 2), ili se suprotstaviti osobi koja želi da nam ugrozi slobodu (S: 13).

S druge strane, nasuprot ponosu-čoveku nezadovoljnom zbog ugrožavanja subjektive vrednosti, nalazi se ponos-čovek koji je *zadovoljan i imponuje mu* kad se takva vrednost potvrđuje. Iz primera naslućujemo i implicitno uverenje da je poželjno, čak i neophodno, ponosu-čoveku udovoljavati i laskati kako bi bio zadovoljan, te ćemo formulisati preslikavanje PONOS JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI/UDOVOLJAVATI (KOJI JE SREĆAN, ZADOVOLJAN KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE). Ova metafora usmerava se na potrebu ponositih osoba za potvrđivanjem lične vrednosti laskanjem, kao i prijatnost kada doživimo neki uspeh, dobijemo kompliment, koji zatim potvrđuju našu vrednost. Bitno je ipak naglasiti da su primeri u kojima se govori o povređivanju, vređanju, patnji itd. ponosa daleko brojniji (Up. konceptualizaciju prekomernog ponosa, 4.5.3).

Engleski

1. *How flattering it would be to one's pride if at the moment of leaving you were sure that you left a memory behind, that she would think of you more than the others.*
2. *She had to appeal to his pride.*

3. Sometimes Alan said, 'He didn't wake at all last night, did he?' *with such pleased pride* that she smiled and shook her head.
4. I should wait until I had got to the prison camp and then escape. I knew that I should succeed. I should be in England by the summer of that year at the latest. *My pride suddenly felt better.*

Srpski

1. *Zadovoljivši u potpunosti svoj ponos*
2. Trg je odnedavno imao i znamenitost. Nazivam je tako pre da *udovoljim naopakom ponosu meštana*, nego da ga kao bogobožazan čovek podelim.

Engleski primer (2) pokazuje nam da ponekad moramo povlađivati i *tuđem ponosu*, a da se ovakav ponos ne doživljava uvek kao nešto pozitivno vidimo i iz srpskog primera (2) u kojem se *udovoljava naopakom ponosu meštana*.

Na kakvu narodnu teoriju o čoveku i ponosu upućuju primeri koje smo naveli u ovom odeljku? Na prvom mestu, bitno je istaći da se u primerima koji ukazuju na predstavu o ponosu-čoveku u „nepovoljnom položaju” ili pak zadovoljnom čoveku ponos odnosi na dugotrajniji emocionalni stav (samopoštovanja) ili karakternu crtu, a ne neposrednu emocionalnu reakciju na postignuće. U metaforičkoj slici koja iskrsava pred nama impliciraju se dva entiteta: imamo samog čoveka „ja”, i čoveka koji predstavlja njegovu osobinu, u našem slučaju ponos, i o kojem „ja” govori kao o *svom* ponosu²⁰. Dalje, čoveku-personifikovanom ponosu pripisuju se (emocionalne) reakcije na određene situacije i doživljaj stvarnosti koje zapravo ponos kao emocionalni stav/osobina u nama izaziva, čime dobijamo metonimiju (EMOCIONALNE) REAKCIJE PONOSA-ČOVEKA UMETO EMOCIONALNIH REAKCIJA NAS SAMIH. Ponos, naime, utiče na naš doživljaj stvarnosti, te možemo reći da se doživljava kao sila koja utiče na čoveka dvojako:

a) s jedne strane, utiče *na to kako se osećamo u određenim situacijama, to jest kako ih doživljavamo* (kao što smo videli, deo naše ličnosti koja je pod uticajem ponosa se buni, vređa, ljuti, oseća poniženo kad je naša vrednost ugrožena).

²⁰ Naši nalazi u tesnoj su vezi sa nalazima Klikovac (2006 [2000]: 201–202), koja uočava da se različiti aspekti čovekove ličnosti i psihičkog života mogu personifikovati, pri čemu se čovek doživljava kao sadržatelj za taj aspekt svoje ličnosti. Tako se, na primer, aspekt ličnosti koji se ispoljava u nekim okolnostima može konceptualizovati kao neko drugo biće koje se nalazi u samom čoveku-sadržatelju (*...mislilo je u meni seljak..., divile [su se] toj gospođi u tebi...kad se u njoj usnula ala uzbudi, đavolak [u ženama] proradi*), ili neki drugi aspekt čovekovog psihičkog života, poput sećanja, intuicije, savesti, besa, kukavičluka, zavisti, prekora itd. (*govorilo je u meni naivno sećanje, a sve u meni je znalo, Um ne govori iz njega. Nešto drugo. Bes?...možda ovo iz mene progovara žuč. Strašna zavist...*) (str. 201–202). Bitno je, međutim, istaći da naši primeri ne ukazuju eksplicitno i nedvosmisleno na to gde se ponos-čovek nalazi u odnosu na čoveka koji ga doživljava; u svega nekoliko primera ponos se eksplicitno smešta u samog čoveka.

b) a s druge strane, ponos *upravlja našim konkretnim postupcima*.

Na osnovu metonimijskog prenosa (EMOCIONALNE) REAKCIJE PONOSA-ČOVEKA UместO EMOCIONALNIH REAKCIJA NAS SAMIH, samom ponosu se pripisuju reakcije i postupci koje on u čoveku izaziva, a interesantno je primetiti na osnovu primera da dobijamo predstavu o ponosu kao samostalnom čoveku, sa izdvojenom egzistencijom, nezavisnom od čoveka koji ponos doživljava. Takođe, važno je naglasiti da se u primerima koje smo do sada naveli ponosu-čoveku uglavnom pripisuju *emocionalne reakcije* na situaciju, a ne sami postupci – kako smo videli, subjekt sâm zatim postupa u skladu sa emocionalnim reakcijama svog ponosa-čoveka (subjekt je odbrusio osobi koja je dovela do toga da se „njegov ponos buni”, ili se sveti osobi koja mu je ranila ponos). U nekoliko primera, međutim, uočavamo pojavu da se (uvređenom, ljutom) ponosu-čoveku pripisuju i konkretni postupci, pa je tako *nepokorni ponos odbio da se povuče pred silom*.

Iz svega navedenog zaključujemo da izraze koji govore o nezadovoljnom/zadovoljnom ponosu možemo smatrati realizacijama pojmovnog mehanizma koji ćemo definisati kao sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i pomenute metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE PONOSA-ČOVEKA UместO (EMOCIONALNIH REAKCIJA) SUBJEKTA. Konkretnije, izraz poput „*ponos mi je uvređen*” možemo objasniti sadejstvom metafore PONOS JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREĐA i metonimije VREĐANJE PONOSA-ČOVEKA UместO VREĐANJA NAS SAMIH. Motivacija za postojanje ovakve konceptualizacije može se objasniti, kako smo već istakli, našim doživljajem ponosa kao emocionalnog stava koji utiče na naš doživljaj situacije; u datoj situaciji čini da se osećamo uvređenima.

Takođe, primećujemo i da preslikavanja koja su u osnovi metaforičkih izraza o povređenom i uvređenom ponosu ispoljavaju određeni kontinuum metaforičnosti, odnosno „utemeljenosti u telu”. Naime, pojam FIZIČKOG OZLEĐIVANJA „udaljeniji je” od ciljnog domena UGROŽAVANJA PONOSA nego što je to pojam VREĐANJA. Dok je vređanje i doslovan način da se subjektovo osećanje ponosa ugrozi, preslikavanje UGROŽAVANJE OSEĆANJA PONOSA JE POVREĐIVANJE PONOSA-BIĆA u potpunosti se oslanja na metaforu UM JE TELO (Sweetser 1990). Iako je vređanje doslovan način da se subjektov ponos ugrozi, ono što izraze koji govore o vređanju (kao i ljutnji, patnji ponosa) čini metaforičkim jeste činjenica da se u njima vređa ponos, a ne sâm subjekt, to jest predstavljaju realizacije pomenutog sadejstva

metafore i metonimije. Iako se obe metafore usmeravaju na doživljaj ugroženosti ponosa, može se reći da ipak ispoljavaju suptilne razlike u značenjskom fokusu – metafora UGROŽAVANJE OSEĆANJA PONOSA JE POVREĐIVANJE PONOSA-BIĆA više naglašava izrazitu neprijatnost (a moguće i fizički bol) koju takav doživljaj ugroženosti ponosa podrazumeva. Možemo zaključiti da upravo značenjski fokus neprijatnosti omogućava pomenuti retorički potencijal izraza motivisanih tom metaforom – stvaranje dramatičnih izraza, naime, dodatno pojačava utisak neprijatnosti izazvane ugrožavanjem ponosa.

4.2.2.3. Sada ćemo razmotriti preslikavanja u okviru metafore PONOS JE ČOVEK koja se eksplicitnije usmeravaju na doživljaj ponosa kao emocionalnog stava koji *usmerava ljudsko delovanje*. Među njima uočavamo više grupa primera.

Na prvom mestu, uočavamo grupu primera koji se mogu smatrati realizacijama pomenutog sadejstva metafore i metonimije, i u kojima se postupci i ponašanje (a u nekim primerima i uverenja i stavovi) izazvani ponosom *pripisuju ponosu-čoveku*, a ne subjektu.

U ostalim primerima uočavamo predstavu o ponosu-čoveku koji upravlja *subjektivim postupcima*, te iz njih rekonstruišemo preslikavanje PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE. Ipak, jezički izrazi iz oba korpusa koje smatramo realizacijama ovog pojmovnog preslikavanja iziskuju dodatno objašnjenje. Naime, iako se mnogi od njih u osnovnom značenju odnose na radnje karakteristične za ljude (npr. ponos subjektu *pomaže, naređuje, zabranjuje, vodi ga nekud* itd.), te nedvosmisleno upućuju na personifikaciju ponosa, u izrazima poput *pride drives X on, makes X unyielding, stiffens X's spine*, odnosno *ponos je povećao ljude za nekoliko palaca, X je pod uticajem ponosa* nije najjasnije da se radi o ponosu-čoveku ili pak nekoj nespecificovanoj sili koja utiče na subjekta. Ipak, određeni stepen agentivnosti pripisuje se emociji ponosa i u potonjem slučaju, na šta upućuje kako upotreba imenica *pride* i *ponos* u funkciji subjekta, tako i činjenica da se data jezička sredstva mogu koristiti i kad su ljudi u pitanju (npr. *He made me insensitive*), te ipak možemo govoriti o izvesnom stepenu personifikacije. Zbog toga možemo zaključiti da je u pitanju kontinuum personifikovanosti – u potonjem slučaju, naime, personifikacija nije „dovedena do kraja” i stoga ne možemo govoriti o najprototipičnijem obliku personifikacije.

Dalje, uočavamo i raznovrsne konkretizacije metafore PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, od kojih je ubedljivo najučestalija PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR, ZAPOVEDNIK itd.).

Navešćemo primere koji odslikavaju data preslikavanja. Zbog veće zastupljenosti konkretizacije PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE MOĆI, primere u kojima se ona očituje prikazaćemo odvojeno, na strani 110.

Engleski

1. But she felt no relief when his arms fell away and he moved towards the door. She felt cheap, humiliated. Was it *necessary to his male pride to wring that admission from her?*
2. *Was it stubborn pride or reason which defied surrender?*
3. He cannot escape what his own stupidity, recklessness and *stubborn pride has created.*
4. *Pride causes much wilful action* in pursuit of solutions to the problems of addictive disease.
5. In big science, *the national pride that sets country against country and scientist against scientist*, can be even more costly than the other sort.
6. The Spaniard's *national pride*, so *abrasive, aggressive and disdainful of foreign ways.*
7. *To my eternal pride, the others all looked worse!*
8. So much ignorance and *pride gets in the way of race relations.*
9. Sensing this, Taheb sought to reassure him, but *his own pride stood between them*, and they both knew that their affair had more to do with simple pleasure than deep feelings.
10. *Pride and egoism drives them on*, and a shared stupidity stops us from stopping them.
11. A national project allows astronomers of that country to take major decisions in building and using the satellite; and *national pride makes it more likely that politicians will produce the money for a national project than simply to join in someone else's satellite*
12. *Pride causes us to want to be seen as the best*, but we will often use the strategy of holding others back to make sure we stay there. *Pride is occupied with sitting on your laurels and telling others about it. It can even make us cutting and unpleasant in our personalities, as a way of putting others down.*
13. *...the Tsar's pride, which made him unyielding in his claim to be protector of the Greek Christians.*
14. We must understand that there are two forms of pride. Pride in our accomplishments is constructive and helpful, as long as we do not become stuck in the acclaim or the desire for it. *Pride of this nature helps to maintain good standards.*
15. *Pride, surely, should have prompted the two teams to prove their League positions were deserved.*
16. For a moment her every inclination was to beg him to finish what he had begun. [...] But something about his tense immobility, something ominous in the atmosphere, deterred her. *Pride came to her aid.* She would not plead for what she wanted, needed. She drew herself up straight, turned on her heel and, even though Fen was not watching her, made what she hoped was a dignified exit.

Srpski

1. Ako je tako, njegov postupak predstavlja patetični čin nežne arogancije i *poniznog ponosa.*
2. Danas, kada je *progovorio izvesni „nacionalni ponos“.*
3. Doći ćete vi meni opet, ponovi knjižar naglašujući te reči kao odgovor *na jedan pokret ponosa* koji Lisjen nije mogao da uzdrži.

4. Na svoju sramotu, Vajms je shvatio da njegove noge ne nameravaju da imaju išta s nekim istrčavanjem u pokušaju da je vrati. *Njegovom ponosu to se nije dopalo*, ali je njegovo telo ukazalo da *njegov ponos nije bio taj koji se izlagao vrlo realnom riziku da bude prilepljen za najbližu zgradu*.
5. ...Robert Mandel u sredu je predložio plan za uvođenje jedinstvene svetske monete koja bi obuhvatila američki dolar, evro i japanski jen, tvrdeći da za tako nešto ne postoje ozbiljne tehničke prepreke. Mada ideja na prvi pogled za mnoge izgleda neobična – s obzirom *na prepreke koje postavljaju politika, nacionalni ponos* [...] za Mandela je plan jednostavan...
6. ..ona je bila toliko srećna i ustreptala koliko je samo mogla biti *pod uticajem sujete i ponosa*.
7. *Prenaduvjeni ponos* i megalomanski nacionalni interesi američke politike *vode od jednog zla ka drugom*.
8. Kleopatra *vođena više ponosom* nego odanošću.
9. I dodade kako to pridikovanje siromaštva puni narodu glavu lošim primislima, jer bi ovaj tada našao razloga da se ponosi svojim siromaštvom, a *ponos može dovesti i do mnogih ponosnih činova*..
10. Karakter, *ljudski ponos* i nacionalno dostojanstvo svih pripadnika crnogorskog i srpskog naroda *čine nedopustivim negiranje sebe*, svoje istorije, svoje osobenosti i ponašanja.
11. Samo što su tri engleska naučnika, deleći posao, ulagala više truda i napredovala sporije. Oni se nisu štedeli. Što su Rusi hteli da svrše, hteli su i oni na novom meridijanovom luku. *Nacionalni ponos pomagao im je kad je trebalo u tom dugom i teškom poslu*.
12. Ona priznade da je i sama odavno želela da *zamoli za prijateljski savet, da joj je u tom smetao samo ponos*, ali sada, kada je led razbijen, sada je sve najbolje.

Očigledno je da u navedenim primerima provejava dvojako vrednovanje ponosa, kao i postupaka koje on prouzrokuje. S jedne strane, ponos subjektu pomaže da održi određene standarde (E: 14; S: 11) i podstiče ga da ostvari uspeh koji mu zaslužen pripada (E: 15), pomaže da se odupre osobi koja pokušava da ga potčini (E: 16), a neophodan je i za naše samopoštovanje (S: 10). S druge strane, veći broj primera ukazuje na to da se ponos doživljava kao neko ko postavlja prepreke među ljude i sprečava da se dogodi nešto dobro (E: 5, 8, 9; S: 5, 7, 12), može prouzrokovati i nečiji „pad”, a vezuje se i za egoizam (E: 10), tvrdoglavost (E: 2, 3), želju da nekoga ponizimo (E: 1, 12), i čak se opisuje kao čovek koji nas vodi od jednog zla ka drugom (S: 7, u kojem se *prenaduvjeni* ponos približava značenju prekomeran ponos, ogroman ego, osećanje superiornosti). Rekonstruisaćemo na osnovu nekih od primera i nekoliko metafora nižeg reda opštosti. Tako uočavamo konkretizacije PONOS JE VODIČ (S: 7, 8, 9), ČOVEK KOJI SUBJEKTU POMAŽE (E: 14, 16; S: 11), ČOVEK KOJI SPREČAVA SARADNJU I DOBRE ODNOSI SA DRUGIMA (E: 5, 8, 9; S: 5), ČOVEK KOJI SUBJEKTU ODMAŽE (S: 12). Takođe, neki od engleskih primera upućuju, osim na ponašanje, i na neka od uverenja i osobina koje emocionalni stav ponosa podrazumeva i podstiče – primeri (6) i

(7) upućuju na metaforičko preslikavanje PONOS JE ČOVEK KOJI SMATRA DA JE SUBJEKT (ILI ON SÂM) BOLJI OD DRUGIH LJUDI, kao i PONOS JE AGRESIVAN ČOVEK (E: 6), a uočavamo i preslikavanje PONOS JE TVRDOGLAV ČOVEK (E: 2, 3). U osnovi ovih primera je zapravo sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i metonimije UVERENJA I OSOBINE PONOSA-ČOVEKA UMESTO UVERENJA I OSOBINA SUBJEKTA.

Bitno je istaći da u svim navedenim primerima lekseme *pride* i *ponos* označavaju dugotrajni emocionalni stav – u određenom broju primera u pitanju je pozitivno vrednovan stav samopoštovanja, dok se u većem broju primera radi o stanju koje se negativno ocenjuje. Rekli bismo da se takvo negativno vrednovano stanje javlja u dva vida – s jedne strane, blisko je stanju arogancije i superiornosti, dakle, prekomernog ponosa, a s druge, u pitanju je negativna zaokupljenost ličnom vrednošću, koja podrazumeva tvrdoglavost i prkos, insistiranje na nepokazivanju bilo kakve lične slabosti, što nas ponekad sprečava da dozvolimo drugima da nam pomognu.

Sada ćemo razmotriti jezičke realizacije u oba korpusa najčešće konkretizacije metafore PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, a to je, kako smo već istakli, PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE/ČOVEK KOJI JE U POZICIJI MOĆI U ODNOSU NA SUBJEKTA (VLADAR, ZAPOVEDNIK)²¹:

Engleski

1. Still *her pride refused to let her ask him why he found her company so amusing.*
2. But only *stubborn pride* and the knowledge that Giles's monstrous accusations were totally unfounded *prevented her from fleeing to the Ladies.*
3. This is because one or other must be better, and *pride cannot allow executives to settle for the second best* — so why think of it in the first place?
4. *Pride* — and *honour* — *demanded one thing of her.* Cost her what it might, she would break off her engagement, and if it meant social ruin, so be it. She could not build her life on another's pain, or on Havvie's lies.
5. *Pride that demanded she ask* Naylor Massingham for a better reason for sacking her than the fact that his cousin was making himself ill over her.
6. *Pride had decreed* she should put on her best white silky dress.

²¹ Na poteškoće koje smo istakli u vezi sa određivanjem da li pojedini izrazi odslikavaju izvorni domen nespecificovane sile, ili je pak reč o personifikaciji, nailazimo i pri donošenju zaključka o tome da li je neki izraz realizacija uopšteno formulisane metafore PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, ili bi takvog čoveka pak trebalo konkretizovati kao NOSIOCA DRUŠTVENE SILE. Odlučili smo da izraze u kojima se pojavljuju lekseme poput (*not*) *allow, refuse to let, prevent from* i *demand, decree, govern, dictate* u engleskom, i (*ne*) *dopustiti, zabraniti, sprečiti* u srpskom smatramo realizacijama metafore PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE, jer se date lekseme u tipičnom slučaju upotrebljavaju uz ljude koji su poziciji moći u odnosu na nas, a manje uz ljude koji samo usmeravaju naše ponašanje.

7. It was ridiculous, of course; by rights she should have been perfectly happy to throw on any old thing, the more unflattering the better, since the whole purpose of the exercise was to convince Dane she didn't want him. But *pride wouldn't let her do that — pride insisted she at least made an effort*. She caught sight of her own reflection in the mirror and uttered a single soft curse. *Pride be damned!* There was no point in trying to delude herself. She wanted to look good for Dane because she was responding to the age-old instinct of women everywhere who felt the need to dress up and be beautiful for their men.
8. The particular combination of dignity and *personal pride which governs John Ridd's behaviour* through his many years of devoted service to Lorna Doone is carefully related to the social attitudes of rural Somerset at the time of the Restoration.
9. Her ever-present enemy, the heavy mortgage she had around her neck, tripped her up — *and she knew she just could not afford the luxury of following the dictates of her pride*.
10. Every time Annie felt an urge to phone Sheila *something held her back — a kind of fearful pride*. Fearing a more violent explosion of disagreement, pride in not wanting to be the first to make a move.
11. Nicolas, 32, and his 31-year-old wife live in a modest apartment and friends say *pride stopped them getting in touch with her*.
12. *Pride and a sense of dignity kept her from letting* any of them see how terrified she was.
13. But *negative pride keeps us in a state of mind that resists change*. That prevents us from being receptive to life and therefore also from receiving its benefits.

Srpski

1. *Ponos mu nije dozvolio*.
2. Možda je strašno želela da se zbog toga i posvađa sa roditeljima, ali joj *ponos* i stidijivost *nisu dopuštali da započne razgovor*.
3. Taj ne napušta drugare. Zna on da nema gore bruke za gusare, i *ponos mu ne bi dao da takvo nešto učini*.
4. Tamo je video sve što je u njegovoj oceni uzdizalo ženu koju je izgubio, i tamo je počeo da oplakuje *ponos*, ludost, bezumlje ozlojeđenosti, *koji su ga sprečavali da pokuša da je ponovo zadobije kad ju je put naneo na njega*.
5. Ipak, *osećanje ponosa* s moje strane i nekog istinskog dostojanstva s njegove, *uzdržavalo nas je uvek* te nismo, kako se to kaže, „prestajali da govorimo” jedan s drugim.
6. *Njegov ponos u tom pravcu može biti od koristi* ako ne njemu, a ono mnogim drugima, *jer će ga odvratiti od takvih podlih nedela* zbog kakvih sam ja stradao.
7. *Njihov ponos i samosvest zabranjuje im* da obleću oko gostiju iz grada.
8. Služim daleko većem *gospodaru nego što je moj ponos*.
9. *U većini mediteranskih zemalja caruje neki ukleti ponos* koji često dovodi do revanšizma.

Na osnovu navedenih primera očigledno je da nas ponos navodi na postupke koji će zatim potvrđivati našu ličnu vrednost i izazivati potvrdu i poštovanje drugih ljudi; ponos, naime, 'zahteva' da održimo određene standarde u ponašanju. U nekim od primera opet vidimo da se ovakvo upravljanje ponašanjem, s jedne strane, doživljava kao nešto pozitivno, i u vezi je sa samopoštovanjem, čašću i moralnim ponašanjem (npr. E: 4; S: 3, 6), a s druge strane, povlađivanje zahtevima ponosa može se vezivati za sujetu (E: 6, 7), kao i za tvrdoglavost, što vidimo na osnovu opisa ponosa-zapovednika kao *tvrdoglavog* (E: 2). Naravno, ovakav

opis je istovremeno i realizacija pomenute metafore PONOS JE TVRDOGLAV ČOVEK. Takođe, ponos dovodi i do postupaka koje posle možemo žaliti (S: 4), i možda (pogrešno) sprečava da oprostimo osobi koja nam je u nekom trenutku nanela uvredu. Štaviše, ponos može dovesti i do revanšizma, pri čemu se u datom primeru opisuje kao *uklet* (S: 9).

4.2.2.4. Dok navedene metafore naglašavaju nedostatak kontrole nad ponosom, metafora PONOS JE PROTIVNIK U BORBI stavlja akcenat na pokušaj ovladavanja ponosom. Kevečeš (2000: 42–44; 2002a: 86–90) navodi metafore EMOCIJA JE ZAPOVEDNIK, VLADAR i PROTIVNIK U BORBI kao specifične realizacije generičke metafore EMOCIJA JE SILA, ističući da te tri metafore naglašavaju mogućnost ili nemogućnost vladanja određenom emocijom. Iako on primećuje da se ponos može konceptualizovati kao VLADAR, ali ne i kao PROTIVNIK U BORBI, naši primeri potvrđuju postojanje sve tri metafore kako u engleskom jeziku, tako i u srpskom jeziku. Bitno je ipak naglasiti da se ponos u gotovo svim primerima u kojima se očituju te tri metafore odnosi na karakternu crtu i dugotrajniju manifestaciju ponosa, a ne na neposrednu emocionalnu reakciju. Metafora PONOS JE PROTIVNIK U BORBI posvedočena je sledećim primerima:

Engleski

1. For a week he fought a battle inside his heart, Then *he faced his pride*; and apologised to the Chairman.
2. We may *overcome our individual pride* but if pride is in our nature, then it will colour all our thoughts and actions.
3. About to refuse any assistance, *she forced back her pride* and nodded in reluctant acceptance.
4. For example, in his attempt to lead a new life, he attributes any success he may have had in *conquering* lust, anger or *pride* to God's grace, a very specifically Christian idea.
5. And even though the same scientists were involved in that experimentation, *Rohmer could not resist a kind of immature pride* in the fact that his unit had more than the others.

Srpski

1. Strasna želja mu je grizla srce da *savlada ponos*.
2. Tri dana *borio se sa svojim ponosom*.
3. Ali ga inat i *ponos* da ne ustukne i ne pobjegne pred protivnikom *odsuljaše* na njegovo mesto.

Primeri takođe ukazuju na to da ponos ne mora uvek biti protivnik čoveku – u oba jezika, različita unutrašnja stanja i vrednosti mogu biti protivnici ponosu, a uočavamo i da osećanja ponosa različitih ljudi mogu biti protivnici u borbi:

Engleski

1. As the government minister calls their names, *pride and shyness compete for mastery* of their faces.

2. *Pride and apprehension scuffle within you.*
3. *The terror subdued the pride of the prince*
4. *Polly's nervousness gave way to pride and pleasure.*
5. She hated it, and hated him, but she was no longer resisting him, so she accepted it in aching silence, *desire overwhelming pride at last.*
6. *The enemy to pride and honour through strength had been clearly and incontrovertibly identified; it was communism, meaning socialism..*
7. But can we turn the Reeve's Tale into a closed and exemplary moral piece showing how *pride causes its own fall*, and thus *how one man's pride is corrected by conflict with another man's?*

Srpski

1. Francuski razum i *ponos* moraju najposle da *nadjačaju* njihovu plahovitost i oholost.
2. Opravdan je i hvale dostojan *ponos koji odoleva takvoj zlobi* (zlobi neke druge osobe)
3. Najzad je u *baronici* pobedilo osećanje *ponosa*
4. *Razum i čovekov ponos ne smeju da ustuknu ni pred čim*
5. Čarobnjak se lomio i, nažalost, dozvolio da *ponos trijumfuje nad oprezom.*

I u primerima u kojima se različita čovekova stanja konceptualizuju kao protivnici u borbi, uočljivo je dvostruko vrednovanje ponosa – s jedne strane, ponos se vezuje za razum i suprotstavlja oholosti i plahovitosti, i ističe se da ponos i razum moraju nadjačati sve ostalo, a s druge strane se u jednom primeru u srpskom korpusu (5) naglašava žaljenje što je čovek dozvolio da njegov ponos odnese prevagu nad oprezom.

4.2.2.5. Osim dominantne konceptualizacije ponosa kao čoveka, u manjem broju primera nailazimo i na druge konkretizacije metafore PONOS JE BIĆE. Tako se, u malom broju primera u oba jezika, ponos može konkretizovati kao DIVLJA ŽIVOTINJA:

Engleski

1. The result is a certain insularity which tends to be pervasive throughout the year, expressing itself in a fear and *mistrust of strangers* coupled with *a fierce pride in the uniqueness of one's origins.*
2. Tolonen looked at his daughter, sleeping now, and felt all the fierce warmth of his love for her rise up again. A vast tide of feeling. *And with it came an equally fierce pride in her.*

Srpski

1. Kao čovek pozitivnih emocija i ideja, koji se uvek pitao "šta je najbolje za nas", suštinski se razlikovao od današnjeg nacionalističkog jezika 19. veka o poniženju, otimanju teritorija, gubitništvu i *demagoškog razdraživanju nacionalnog ponosa.*
2. Đinđić je nastrojen pragmatično - treba se potčiniti, *umiriti nacionalni ponos*, ispuniti zahteve Zapada, jer neće biti ni obećane ekonomske pomoći.
3. *Ne sudržavajući osećaj ponosa*, Enoh odvrati.
4. Neki u Stejt departmentu čak *nisu mogli ni da obuzdaju ponos* zbog toga što su imali „malu” ulogu u obezbeđivanju dogovora između SPS-a i DS-a, što je otvorilo put stvaranju ovakve vlade.
5. Takva vrsta motivacije se onda svede na inat i neki *neobuzdani ponos.*

Primećujemo, međutim, da u navedenim primerima postoje suptilne razlike u aspektima pojma ponosa koji se naglašavaju putem opisa ponosa kao divljeg – putem metafore PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA naglašava se intenzitet emocije (E: 1; S: 3), (u ovom slučaju ponos označava prototipičniju emociju), a osim intenziteta, može se isticati i svojevrsan neprijateljski stav prema drugima, a moguće i agresivno ponašanje na koje ponos subjekta podstiče. Na takvo impulsivno i agresivno ponašanje nam ukazuje kontekst koji nam engleski primer (2) pruža, kao i osnovno značenje pridevske lekseme *fierce*, koju Longmanov rečnik definiše kao „*a fierce person or animal is angry or ready to attack, and looks very frightening*”. Da metafora PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA osvetljava tendenciju ponositog čoveka (ili češće grupe ljudi) da reaguje impulsivno ili čak agresivno posebno je očigledno iz jezičkih realizacija posvedočenih u srpskom korpusu – primer (1) nam ukazuje na to da se (nacionalni) ponos može ciljano (demagoški) ’razdraživati’ kako bi se ljudi doveli u stanje u kojem su neprijateljski nastrojeni prema pripadnicima drugih grupa. Ovakva konceptualizacija nam stoga ukazuje i na negativan doživljaj ponosa, a dodatnu potvrdu nam pruža i činjenica da se glagol *obuzdati*, upotrebljen u figurativnom značenju, u KSSJ-u gotovo isključivo javlja uz imenice koje označavaju negativne pojave, koje imaju štetne posledice po okolinu. Tako se u najvećem broju primera obuzdavaju *apetiti, divlja ćud, cene, alabanski separatisti, vatrena stihija, vatra, želja za osvetom, ekstremisti, trka za profitom, štetno zagrevanje planete, prostački apetiti, militantne grupe, ludilo, impulsivno ponašanje, secesionistički pokreti, finansijska kriza, divljanje separatista, inflacija, cikloni, zavist, teror, ratne aspiracije*. (v. PONOS JE VATRA, 4.2.3.6.1.)

4.2.2.6. Ponos se može konkretizovati i kao PTICA (KOJA SE NALAZI U SUBJEKTU).

Engleski

1. It was at that moment that Fabia was shaken to realise that all she was looking for was an excuse to be in touch with him again. *Pride in her soared up then* and she turned her back on the phone.

Srpski

1. Posle tog trijumfa *njihov ponos se uznese*.
2. I dok su u jednoj polovini ranjenog mozga i srca pištali bol i ogorčenje: Otadžbino, jao, zar si takva majka! u drugoj polovini ranjenog mozga i srca *su klikitali sreća i ponos*.

Kao i kod metafore PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA, rekli bismo i da metafora PONOS JE PTICA ima jedan kompleksniji značenjski fokus. Naime, u engleskom primeru *pride* označava neku vrstu samopoštovanja, koje već postoji u nama, i u situacijama kada npr. ne želimo da budemo u potčinjenom položaju u odnosu na nekoga, to biće (ptica) se uznosi i uzdiže (postajemo svesni svoje vrednosti i želje da budemo jaki) i utiče na to da ne uradimo neku stvar koja bi nas stavila, uslovno rečeno, u zavistan položaj u odnosu na drugu osobu. Ukratko, „uzlet ptice” preslikava se na snagu koju nam ponos pruža da se borimo za sebe, zbog čega se ova metafora može povezati i sa metaforom JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA, koja ima sličan značenjski fokus. Osim doživljaja ponosa kao pozitivnog stanja duha, naglašava se, dakle, i da nam on daje snagu da se borimo za sebe.

S druge strane, izrazi posvedočeni u srpskom korpusu nisu svojstveni svakodnevnom jeziku, te dati izrazi stiču status stilskih figura. Na osnovu njih stičemo intuitivnu predstavu o nekakvom odlasku u visinu, ekspanziji, tako da je ponos neka vrsta „ekspanzivnog” osećanja. Ovakva metafora u skladu je sa metaforom višeg stepena PONOS JE GORE, i doživljaj ponosa kao pozitivnog stanja duha. Značenjski fokus metafore PONOS JE PTICA u svakom slučaju primarno je naglašavanje ponosa kao pozitivnog stanja duha, koje podrazumeva i osećaj lakoće i povišeni energetske nivo.

4.2.2.7. U oba jezika ponos se može konceptualizovati i kao BILJKA.

Engleski

1. The poor, the unemployed, the homeless, those who have lost and will increasingly lose the small luxuries of hope as our public services continue to decline, our environment gets dirtier and *our pride in a compassionate and caring society withers away.*

Srpski

2. *U Rusou je bilo duboko ukorenjeno osećanje građanskog ponosa.*
3. *...potkresao je moju nadmenost i lažni ponos.*

U primeru (2) iz srpskog korpusa, predstava o ponosu kao biljci koja je duboko ukorenjena u čoveku-sadržatelju ukršta se sa primarnom metaforom STEPEN U KOM SVOJSTVO DEFINIŠE ENTITET JE DUBINA (eng. DEGREE TO WHICH AN ATTRIBUTE DEFINES AN ENTITY IS DEPTH (koja proističe iz primarne metafore SUŠTINSKO JE ONO ŠTO JE UNUTRA, eng. ESSENTIAL IS INTERNAL), koju formuliše Grejdi (1997a: 281). Primer (3) pokazuje da se *lažni ponos* kao biljka može *potkresati*. Očigledno je da u osnovi takve konceptualizacije stoji shema

vertikalnosti, te se smanjenje visine prelikava na smanjenje intenziteta nekog stanja. Takođe, budući da nadmen čovek umišlja da je važan i superioran u odnosu na druge ljude, on sebe smešta na neko mesto na uzvišenom položaju, te neko ko želi da mu umanji ličnu vrednost i pokaže da nije toliko važan mora nadmenu osobu spustiti na niži položaj na vertikalnoj skali. U engleskom primeru, UVENUĆE BILJKE se preslikava na SMANJENJE INTENZITETA.

4.2.2.8. U jednom primeru iz engleskog korpusa nailazimo i na konceptualizaciju ponosa kao BOŽANSTVA. Putem ovakve konceptualizacije naglašava se preterana zaokupljenost ponosom, koja čoveka može sprečiti da pomogne drugim ljudima:

Engleski

1. Are you going *to sacrifice the chance to help Chester's on the altar of your pride and independence, Virginia?*

4.2.2.9. *Rezime:*

Tabela 3: Uloga izvornog domena BIĆA u metaforičkoj konceptualizaciji PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretizacije	Metaforički izrazi – pride	N	Metaforički izrazi – ponos	164
Biće (čovjek) je prisutan, odsutan, kod X		193		
a) Dolazi subjektu, vraća mu se	Pride came later, pride returns Pride comes, goes before a fall 3	6	Ponos dolazi, ponos prisutan kod X	2
b) Odlazi od subjekta	Pride gone	1	Ponos odlazi (i dostojanstvo, hrabrosti) i sve ljudsko od X / Ponos nestaje 3	5
c) Pojavljuje se	Pride springs up, regional pride appears	2	Tu se u njoj pojavio porodični ponos Neka emocija ustupa mesto ponosu	1 2
d) Ustupa mesto drugom biću			Moj ponos se sjedinito sa ljubavlju Ponos se udružuje sa izvršenjem slobodne dužnosti	2
e) Udružuje se sa drugim bićem			Živeti sa svojim ponosom	1
f) Sustanar				
Životni ciklus (rđanje, umiranje)	Sth breeds pride, begets pride	2		
Jačanje, razvoj, rast, snaga bića; subjekt ili češće neko drugi pomaže biću (čovjeku) da se razvije	Pride develops 4, strong pride 2 To foster pride 3	9	Ponos raste 1, ponos se razvija 2, nešto daje snagu ponosu, ponos jači od života Snažiti ponos, jačanje ponosa 2, hraniti ponos 1	8
Podsticati čoveka	To encourage pride	1	Podsticati kod nekoga ponos	2
Budjenje bića (neko drugi buđi to biće)	To rouse pride, pride reawakening	2	Ponos se buđi, probuditi ponos u nekome, ponos se probudio u nekome, (vratiti) uspavani ponos	10
Izazivati čoveka			Izazivati kod nekoga ponos	1
Čovjek kome treba ugadati na fizičkom i mentalnom planu, ističe se kad je čovjek zadovoljan				
a. čovjek kojeg treba zadovoljiti, udovoljiti mu, laskati mu	flattering to X's pride, to appeal to X's pride 3, Y is a sop to X's pride	5	Zadovoljiti svoj ponos, udovoljiti (naopakom) ponosu meštana	2
b. Nešto godi, prija biću, čovjeku, donosi mu dobro	Pleased pride 1, X's pride feels better	2		
Biće/čovjek koji se (lako) može povrediti, uvrediti, ističe se da je čovjek nezadovoljan				
a. Fizičko ozleđivanje bića	Hurt X's pride 28/ Wound X's pride 10 Sting X's pride 2/ Injure X's pride 8/ A blow to X's pride 2 Attack X's pride To salve X's pride To nurse X's pride	53	Nekome ponos povređen 6/ Nečiji ponos je povređen 8/ Povrediti nečiji ponos 1, povreda nečijeg ponosa 1/ Dati oduška svog povređenom ponosu Darnuti u nečiji, lovakki ponos 2/ Darnuti u nečiji ponos 1 X podstaknut osećanjem ranjenog ponosa 1/ U nekome ponos ranjen 1 Naneti ranu ponosu 1/ Teheran se ograđuje zidom ranjenog ponosa 1 'melem na ljutu ranu' nečijeg ponosa Zadati udarac nečijem ponosu 2/ Raspaliti po nečijem ponosu 1 (smrtno, bolno) pogoditi nečiji ponos 2/ Ubiti nečiji ponos	31
b. Čovjek koji se (lako) vredi	Insult to X's pride Offended pride	2	uvrediti nečiji ponos 4/ nekome (dati v) je ponos uvređen uvređen ponos 3 /uvređeni ponos (našao utehu)/ nečiji ponos se oseti uvređenim /uvređeni ponos (bolniji od svireposti ili bolesti) uvreda za ponos/ unižen ponos/ uniziti (sopstveni) ponos/ poniženje za ponos	15

c. Buntovna, nepokorna osoba (kad neko ugrožava subjektivu vrednost)	X's pride up in arms 2; pride in revolt 1; pride protests 1; reviving pride rebels 1; fighting pride 1; Y soothes X's ruffled pride 2; to cross X's pride 2; the anger of outraged pride 2	12	Nečiji ponos se može pobuniti 3 Nepokorni ponos odbija da se povuče pred.. 1 Gnevni ponos	5
d. Čovek koji ne podnosi ugrožavanje subjektive vrednosti i isticanje subjektivih slabosti	To cost to X's pride their masculine pride may not be willing to accept women as organisers of crime, as 'bosses'.	3	Xov ponos ne može da podnese 2 Ponos pati Ponos se zapanjio Ponos se zabrinuo, njegovom ponosu se to nije dopalo Ponos posrnuo Ponos prezire sažaljenje, milosrđe	8
Postupci (i osećanja, stavovi) čoveka-ponosa (i pozitivna i negativna konotacija, ali uglavnom negativna: Čovek koji misli da je subjekt bolji od drugih Tvrdoглав, agresivan čovek, sprečava saradnju i dobre odnose sa drugima	That pride is productive Partly it was pride/ He doesn't talk of her with any affection. That's his pride. Their pride of possession can confuse ideas of size The pride that lurks beneath meekness X lifts her head in an unconscious gesture of pride Stubborn pride has created. Pride causes much wilful action Was it stubborn pride or reason which defied surrender? Was it necessary to his male pride to wring that admission from her. National pride sets country against country Pride gets in the way of race relations his own pride stood between them What a powerful thing X's pride had become It's his pride that's involved now Bring the temptation to pride Pride answers pride Sarah's pride in her daughter knew no bounds Pride is occupied with sitting on your laurels and telling others about it. She and her pride were certain that she had. national pride, so abrasive, aggressive and disdainful of foreign ways: To my eternal pride, the others all looked worse, Y rebukes X's pride, the navel-gazing pride = 4	23	Ponos govori, progovorio je 2 Njegov ponos se nije izlagao riziku da bude prilepljen uz obližnju zgradu X ne može da uzdrži pokret ponosa Ponos koji zavisi od tako bednih stvari Čin pomiznog ponosa Ponos postavlja prepreke	8
Čovek-ponos usmerava subjektivno ponašanje a. Između nespecificikovane sile i čoveka	Pride stiffens X's spine Pride brings X to X's feet Pride causes us to want to be seen as the best Pride and egoism drives them on Pride and fear drive sb on The Tsar's pride, which made him unyielding in his claim to be Pride keeps X going	7	X za jevrejstvo vezuje nacionalni ponos Ponos ljude povećao za nekoliko palaca 1 X pod uticajem sijete i ponosa	3

b.	Uopštenije (i pozitivna i negativna konotacija)	i	Pride, surely, should have prompted the two teams to prove their League positions A defense inspired by arrogance and pride But this is not a time for personal pride and stubborn resistance to stand in the way of the cold, hard facts of life. National pride makes it more likely that politicians will produce the money	4	Ponos pruža utehu X Nekoga hrani mlada lepota ponosa 1 Ponos čuva nekoga 2 Ponos čini nedopustivim negiranje sebe (lovački)ponos podstiče X Ponos zadržavao njene suze	7
c.	Vodič				(prenaduveni) ponos vodi od jednog zla ka drugom X voden ponosom Ponos dovodi do ponosnih činova	3
d.	Čovek pomaže subjektu		Pride of this nature helps to maintain good standards Pride came to her aid	2	Ponos pomaže 2	2
e.	Čovek koji odmaže subjektu				Ponos smeta subjektu	1
f.	Nosilac društvene sile (vladar, zapovednik)		Pride refuses to let X do sth/Pride does not permit X sth 1 Pride allows X to do sth 2/Pride demands sth 5 Pride decrees that 1/ X's pride does not let X do sth 4 Pride insists that X do sth 2/ Pride prevents X from 2 Pride governs X's behaviour / Pride keeps X from doing X follows the dictates of X's pride something held her back — a kind of fearful pride/ Pride stopped them getting in touch with her/ Pride and a sense of dignity kept her from letting/ But negative pride keeps us in a state of mind that resists change Family pride forced a lie to her lips	26	Ponos ne dozvoljava X 2, ne daje 3, ne dopušta 6 da nešto uradi = 11 Ponos sprečava 1/ Ponos natera X da nešto uradi 1 Ponos caruje 2/ Ponos je X's gospodar Ponos gospodari Osećanje ponosa uzdržava X 2 Ponos odvraća X od	20
Protivnik u borbi			X faces X's pride 1/X forces back X's pride 1/Conquer pride 1 Overcome pride 2/ X contends with X's pride 1/X resists pride 2/ Override pride /A stab of pride in sb's heart /A resurgence of pride	11	Savladati svoj ponos 4/ Boriti se sa svojim ponosom/Uhvatiti se u koštac sa ponosom/ Ponos može odsuljati nekoga	7
Protivnici u borbi			Pride and shyness compete /Nervousness give way to pride is enemy to pride and honour/ To take on X's pride/ Bastion of (white) pride/ Desire overwhelms pride/ Terror subdues pride Pride and apprehension scuffle (within X)	8	Ponos odoljeva zlobi (neke druge osobe)/ Razum i ponos nadjačaju plahovitosť i oholost/ Neko dozvoli da ponos trijumfuje nad oprezom/ U nekome pobeđuje osećanje ponosa/ Poniženje ustukne pred ponosom Razum i ponos ne smeju da ustuknu pred	6
Čovek razno				3		7
Divlja životinja/životinja			Fierce pride 3, wild pride 1	4	Nečiji ponos cvili 1 Umiriti nacionalni ponos, ne suzdržavajući osećanje ponosa Ne može da obuzda nacionalni ponos, neobuzdani ponos Razdržavanje nacionalnog ponosa = 5	6
Ptica			Pride in X soars up	1	Nečiji ponos se uzneo, ponos i sreća kiltkali	2
Biljka			Withers away	1	Potkresati nečiju nadmenost i lažni ponos U X je bilo ukorenjeno osećanje građanskog ponosa 1	2
Božanstvo, idol			X sacrifices sth on the altar of his pride	1		

Analiza predstavljena u ovom delu pokazuje da se u okviru metafore PONOS JE BIĆE u oba jezika najviše koriste aspekti fizičkog ozleđivanja bića, kao i da je najčešća konkretizacija ove opšte metafore PONOS JE ČOVEK. U sklopu datih metaforičkih preslikavanja lekseme *pride* i *ponos* najčešće označavaju dugotrajniji emocionalni stav, ili osobinu.

Važan nalaz jeste i da u strukturi ponosa u oba jezika postoji pojmovni mehanizam koji se svodi na sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE PONOSA UместO REAKCIJA SUBJEKTA (u 51% realizacija PONOS JE BIĆE u engleskom, i 42% u srpskom). On se, najpre, ostvaruje kroz sliku ponosa-čoveka(bića) koji je, s jedne strane, „u nepovoljnom položaju” (najčešće je fizički ozleđen ili uvređen), a s druge strane, ističe se da je čovek-ponos zadovoljan, i da mu nešto godi ili laska – mada je, sudeći po raznovrsnosti jezičkih realizacija i njihovoj kvantitativnoj zastupljenosti, slika povređenog i uvređenog ponosa dominantnija u strukturi ponosa u oba jezika. Povrh toga, dati mehanizam je očigledan i u primerima u kojima se ponosu-čoveku *pripisuju konkretni (najčešće negativno vrednovani) postupci*. Kako smo istakli, ovaj pojmovni mehanizam motivisan je našim uverenjem da ponos utiče na čovekova osećanja i postupke. Videli smo da se u realizacijama ovog mehanizma često i ne ističe interakcija subjekta i ponosa – subjekt kao da izostaje iz scene koja se stvara, i on se pominje samo utoliko što se o ponosu govori kao o *subjektovom ponosu* ili subjekt ponosu *udovoljava* itd. Slika koja se stvara jeste slika ponosa-čoveka koji ima nezavisnu egzistenciju, te se on npr. buni, nešto ga vređa, povređuje, laska mu itd. Na ovaj način ističe se pasivnost subjekta u odnosu na ponos, i moguće ukazuje na uverenje u narodnim shvatanjima emocija i ljudskih osobina da naše osobine gotovo u potpunosti određuju naša osećanja i ponašanje²².

Da ponos (kao emocionalni stav ili osobina) umnogome utiče na čovekove postupke pokazuju i realizacije metafore PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, pri čemu se takav čovek u oba jezika najčešće konkretizuje kao NOSILAC DRUŠTVENE SILE. U okviru ovakve konceptualizacije, u oba jezika uočili smo i grupu izraza koji se mogu smatrati realizacijama „nedovršene personifikacije”.

²² Ovakav zaključak dodatno potvrđuje i veća brojana zastupljenost metafora u kojima je ponos ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE u odnosu na metaforu kojoj je PONOS PROTIVNIK U BORBI.

U daleko manjem broju primera posvedočene su konkretizacije PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA/PTICA/BILJKA.

4.2.3. Izvorni domen MATERIJE

U konceptualizaciji PONOSA je produktivan i izvorni domen MATERIJE (u 13,5% od ukupnog broja ekscerpiranih primera u oba jezika posvedočena je konceptualizacija ponosa putem ovog domena). Više autora je zapazilo vezu između domena emocija i materije; Klikovac (2004: 207; 2006[2000]: 192, 356) ističe da se ČOVEKOVA UNUTRAŠNJA STANJA/EMOCIJE često konceptualizuju kao MATERIJA U SADRŽATELJU, a Kevečeš (2000: 65), takođe, navodi metaforu EMOCIJA JE MATERIJA U SADRŽATELJU ('EMOTION IS A SUBSTANCE IN A CONTAINER'). Klikovac (2006[2000]: 192–194) dalje navodi različite konkretizacije ove metafore: izvorni domen je najčešće prototipična materija – TEČNOST, a nastanak ili pojačanje intenziteta neke emocije konceptualizuje se kao KRETANJE ili PODIZANJE MATERIJE, što se obično specifikuje kao PLIMA ili TALAS. U vezi sa ovakvom mentalnom predstavom, Klikovac (2006[2000]) navodi i metafore EMOCIJA JE REKA/MORE za srpski jezik, koje ilustruje sledećim primerima „nabujalom čežnjom”, „da bi sakrila svoja uzburkana osećanja” (str.192), kao i EMOCIJA JE PLIMA za engleski – „These days tides of feeling...ripped through her at unpredictable moments”(str. 356). Kevečeš (2005: 37, 38) navodi metaforu SREĆA JE TEČNOST U SADRŽATELJU (HAPPINESS IS A FLUID IN A CONTAINER), ukazujući na njenu potencijalnu univerzalnost (Kövecses 2005). Klikovac (2006[2000]: 193), takođe, zapaža da se emocije mogu konceptualizovati i kao manje tipična vrsta materije – PRAH, MAGLA, SVETLOST/TAMA, ZVUK/ODSUSTVO ZVUKA ili TOPLOTA/HLADNOĆA (odatle i kao ATMOSFERSKE PRILIKE).

4.2.3.1. U analizi konceptualizacije PONOSA posredstvom domena PREDMETA formulisali smo preslikavanje OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET. Slično tome, postojanje ponosa konceptualizuje se i kao POSEDOVANJE PONOSA-MATERIJE. Međutim, dok domen predmeta uvodi izvesnu dihotomiju u stepen izraženosti ponosa, pa tako subjekt ili *ima* ili *nema* ponos-predmet, korišćenje izvornog domena materije pomaže nam da se usmerimo na

stepen izraženosti ovog stanja. Tako se količina materije koristi kako bi se izrazio intenzitet ponosa (STEPEN IZRAŽENOSTI PONOSA JE MERA KOLIČINE PONOSA-MATERIJE), pa se tako, na primer, ponos slabog intenziteta konceptualizuje kao mala količina materije, pri čemu se pojedinac koji oseća ponos najčešće konceptualizuje kao čovek koji poseduje određenu količinu materije; on može i osetiti dozu ponosa ili činiti nešto sa određenom količinom ponosa. Istovremeno postojanje više različitih osećanja konceptualizuje se kao mešavina različitih vrsta materije.

Engleski

1. Mark Hughes *has a lot of pride* and he will not want to lose his position.
2. The bastard hadn't left her *an ounce of pride*.
3. Those on the dark green or rights side of the debate voice varying degrees of absolutism with *an equal amount of pride*.
4. A gentleman strolled casually past the carriage, staring at Emily with bold eyes much *to her father's mixture of chagrin and pride*.
5. Shirley Williams was able *to say with some pride* that profit levels were the lowest they had been for years.

Srpski

1. Čini mi se - nasmeši se ona - *da imam više ponosa nego ma ko od vas*.
2. Potukli smo te, Vinstone. Slomili smo te. Video si kakvo ti je telo. Duh ti je u istom stanju. *Ne mislim da ti je ostalo još mnogo ponosa*. Tukli su te, batinali, vredali; vrištao si od bola, valjao si se na podu u sopstvenoj krvi i bljuvotini.
3. Kad je narod video da je počeo program „nove TV Politika”, oduševljenju nije bilo kraja - nastavlja Stevan, priznajući da je u tom trenutku *osetio trunku ponosa*.
4. Što sebe toliko ponižavate i stavljate se ispod svih drugih? Zašto ste sve u sebi iskidali, *zašto nemate nimalo ponosa?*
5. Agresija NATO bila napad na svaku jugoslovensku porodicu. Ovaj narod je to prepoznao i branio svoj dom, prag i tekovine, otuda i nerazumevanje agresora i neshvatanje *odakle nam toliko hrabrosti, volje, snage i ponosa da se odupremo najvećoj ikada viđenoj vojnoj sili*, istakao je Srđan Smiljković
6. „*U pitanju je mešavina tuge i ponosa*”, izjavio je glavni inženjer Džef Pael (54). „Tužni smo što nas napušta, a ponosni što smo ga pravili 41 godinu”.
7. Orden Nemanje Drugog stepena je dobio naš počasni predsednik, ali *sa velikom dozom ponosa* mogu da kažem da je odlikovan i ceo fudbal - istakao je Tomislav Karadžić.
8. Mislim da *sa puno ponosa treba podsetiti čitaoce "Politike"* da je upravo u Beogradu daleke 1906, dakle pre nešto više od sto godina, utemeljena katedra za vizantologiju kao treća te vrste u svetu.

Iz primera uočavamo da je metafora OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-MATERIJU, kao i kod POSEDOVANJA PONOSA-PREDMETA produktivna uglavnom u strukturi ponosa kao samopoštovanja, a ne neposredne emocionalne reakcije na postignuće (E: 1, 2; S: 1, 2, 4, 5). Primećujemo opet i da nas takvo samopoštovanje može podsticati da izbegavamo situacije

koje ugrožavaju osećanje lične vrednosti (E: 1), kao i da podrazumeva pružanje otpora onome ko želi nas potčini (S: 5). Aspekt „mešavine više vrsta materije” produktivan je i u strukturi ponosa kao prototipičnije emocije, kao što je i upotreba „mere količine” kada govorimo da subjekt nešto izjavljuje ili postupa *sa određenom količinom ponosa* (E: 5; S: 7, 8)²³.

4.2.3.2. Nalazi pokazuju da se ponos kao materija u oba jezika najčešće smešta u čoveka koji ponos doživljava, čime dobijamo metaforu PONOS JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Izvorni domen MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU obuhvata 25% od ukupnog broja primera u kojima se ponos konceptualizuje kao materija u engleskom, i 30% u srpskom korpusu²⁴. Ovakva materija ne mora biti dodatno specifikovana:

Engleski

1. I gave them money, *full of pride* that I was richer than at least one English person, even if he was a beggar.
2. The sight of them *filled him with pride*²⁵.
3. *I filled with pride* as I watched people puzzled over the band names I scribbled in my notebook.
4. *He swells with pride* at the thought.

Srpski

1. Tako je! – ponavljao je u sebi čestiti mladić, *pun ponosa na svoju oštroumnost*.
2. *Ispunjava me ponosom* i ganutošću što se on, svemoćan i opterećen tolikim državičkim dužnostima, seća još moje malenkosti.
3. Značajni stručni rezultati naše beogradske škole *ispunjavaju danas ponosom sve one* koji kao - nekadašnji studenti prate ostvarenje i napredak ove ustanove.

²³ Budući da je osnovno značenje predloga *with* i *sa* društveno značenje (ili, preciznije, fizičke blizine dva entiteta), izraze poput *do*, *say/reći*, *učiniti* nešto *with pride/sa ponosom* smatramo realizacijama metafore PONOS JE PREDMET-PRATILAC (cf. Dirven 1993; Radden 1998). Međutim, u izrazima kao što su *sa mnogo*, *puno ponosa* primarno se naglašava *količina ponosa-materije*, koja se preslikava na stepen intenziteta, te smo takve izraze podveli pod metafore sa izvornim domenom materije. Detaljnije o metafori PONOS JE PREDMET-PRATILAC v. pod tačkom 4.2.4.

²⁴ Navedeni procenti odnose se samo na primere u kojima je odnos sadržavanja eksplicitno iskazan, kao, na primer, u slučajevima u kojima imamo predlog *in*, odnosno *u* + lokativ (S *Nije imao više u sebi ni ponosa ni snage*, E *pride in somebody*), kao i lekseme/fraze koje ukazuju na odnos sadržavanja ili ispunjenosti (na primer, S *biti pun ponosa*, *ispuniti/prožeti ponosom*, *uliti nekome ponos*, i E *be full of pride*, *fill with pride*, *instil pride in sb* itd). S druge strane, u primerima kao što je *Svaki novoosvojeni vrh uzburka osećanja, poplavu beznada i sreće, ponos i neku tihu tugu* možemo pretpostaviti da se ponos nalazi u čoveku koji ga doživljava, ali nemamo jezički dokaz za takvu konceptualizaciju.

²⁵ Kevečes (2010[2002]) navodi izraze *The sight filled them with joy* i *I was bursting with happiness* kao realizaciju metafore SREĆA JE TEČNOST U SADRŽATELJU (eng. HAPPINESS IS A FLUID IN A CONTAINER). Smatramo, međutim, da izrazi *fill with* i *burst with* ne pokazuju nužno da se materija konkretizuje kao tečnost, na šta upućuju i primeri i definicije iz LDCE: „if a container or place fills, or if you fill it, enough of *something* goes into it to make it full (He poured her a drink, then filled his own glass/My job was filling the flour sacks/Take a deep breath and allow your lungs to fill) i „if something bursts, or if you burst it, it breaks open or apart suddenly and violently so that *its contents* come out”.

4. Mi smo tako otmeni, tako plave krvi, rođeni od tako bliskih rođaka, tako *prožeti ponosom* i predrasudama da smo postali beskorisni.
5. Čast i *ponos su me prožimali* na Pedagoškoj tribini.
6. *U meni su još bili pomešani osećaj ponosa* zbog njegove pažnje i stida zbog opšte pažnje upravljene na nas
7. Topio se od miline i *nadimao od ponosa* zamišljajući lica roditelja, braće i sestara kad prime prve srebrne forinte koje će im on poslati od obilne štrafškorske plate.
8. pogledi su im zahvatali i mene, s nedoumicom i priznanjem koji su *me nadimali ponosom*.
9. Nije *imao više u sebi ni ponosa* ni snage.

Na osnovu primera koje smo naveli, očito je da se prilikom ovakve konceptualizacije uglavnom radi o ponosu kao neposrednoj emocionalnoj reakciji na neku situaciju, dakle ponosu kao prototipičnijem primeru kategorije emocija. U tom slučaju se obično koriste lekseme i fraze *fill, swell with pride* u engleskom i *ispuniti ponosom, biti pun ponosa* u srpskom, pri čemu nas neka situacija (verovatno neki uspeh) ispunjava ponosom, odnosno čini da budemo puni ponosa u nekom trenutku. Nije isključeno da ponos pri ovakvoj konceptualizaciji može, mada svakako ređe, označavati i oholost ili samopoštovanje, na šta ukazuju srpski primeri (4) i (9). Kevečeš (2010 [2002]: 86) naglašava da je u kontekstu emocija osnovni značenjski fokus metafora u kojima je izvorni domen materija (tečnost) u sadržatelju intenzitet date emocije, kao i nemogućnost da se ona kontroliše, pri čemu na stepen intenziteta ukazuje količina materije u sadržatelju (materija koja ispunjava sadržatelj podrazumeva visok stepen doživljavanja neke emocije), a nemogućnost subjekta da zadrži materiju unutar sadržatelja usmerava se na nemogućnost kontrolisanja emocije (*can't contain, brim over, overflow, burst*). Navedeni primeri stoga ukazuju na visok stepen doživljavanja ponosa (*somebody is full of pride*), ali ne stvaraju sliku nemogućnosti zadržavanja materije u sadržatelju. Nagoveštaj ovakve metaforične slike stvara se pomoću leksema *swell with pride* u engleskom i *nadimati (ponosom)* u srpskom²⁶, ali ovi izrazi još uvek ne ukazuju na postojanje materije koja je pod pritiskom, i koja teži da (nasilno) napusti sadržatelj. Ovakva mentalna slika ostvaruje se u izrazima kao što su *sb bursts with pride* i *ponos izbija napolje*, koje stvaraju utisak silovitog oslobađanja materije, materije koja je pod

²⁶ Dodatna motivacija za ovu metaforu u slučaju ponosa može se naći u tipičnim telesnim reakcijama koje prate ovo stanje – ponosan čovek se ispravlja, i samim tim čini višim i većim (S: *subjekta ponos nadima* ili *se nadima od ponosa*; E: *swell with pride*). Može se reći da je ovakva predstava u saglasju sa metaforom VAŽNO JE VELIKO (Vidi poglavlje 7).

pritiskom, čime dobijamo metaforu PONOS JE MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU:

Engleski

1. *The Prince was bursting with pride, and amused to find himself redundant.*
2. *She was bursting with pride and excitement [unclear] warm and friendly atmosphere as the men wandered from room to room..*

Srpski

1. Prostakluk se u njemu probudio i počeo da *izbija napolje*, a ne *ponos*.
2. On je išao kao odeven majmun ili klovn, i *njegov ponos* što je elegantan *nije mogao da probije kroz izraz užasa* i nesreće koji se čitao u njegovim očima.

Bitno je pak istaći da je ovakva konceptualizacija srazmerno retka, i da se očituje u samo 4 primera u engleskom, i 2 u srpskom korpusu.

Navešćemo jos neke primere koji odlikavaju metaforu PONOS JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, a koji upućuju na dodatne aspekte konceptualizacije. Takvi primeri su, kao i realizacije konkretizacije PONOS JE MATERIJU POD PRITISKOM U SADRŽATELJU, posvedočeni malim brojem primera u oba korpusa.

Tako iz primera vidimo da ponos-materiju može i *neka druga osoba uneti u čoveka*; u srpskom jeziku ponos se u čoveka može *uliti*, te vidimo da se ponos konkretizuje kao prototipična materija – TEČNOST. Leksema *instil*, koja iako iz dijahronijske perspektive ukazuje na doživljaj ponosa kao tečnosti (od latinskog *instillare*, from *in-* ‘into’ + *stillare* ‘to drop’ (from *stilla* ‘a drop’)), u savremenom engleskom jeziku nije sačuvala svoje osnovno značenje, te ne možemo donositi zaključke o tome kakva je materija ili predmet u pitanju. U svakom slučaju, ponos se iz spoljašnje sredine smešta u čoveka-sadržatelja:

Engleski

1. *‘He instilled in me a sense of pride in my country, the need to preserve our heritage and culture.*
2. *[That win] injected some pride back into Irish ranks*

Srpski

1. On brani Srbe u svim prilikama, redovno ih veliča, hoće da im iznese njihovu slavnu prošlost i *da im ulije istorijski ponos* i nacionalnu svest.

Očito je da prilikom ovakve konceptualizacije ponos označava postojani emocionalni stav ili samopoštovanje.

Dalje, u nekoliko primera se precizira gde se tačno u čoveku-sadržatelju ponos nalazi. U vezi s tim, Klikovac (2006[2000]: 191–192) pruža detaljniji prikaz odnosa sadržavanja u

kojem je čovek, ili preciznije čovekovo psihičko biće, sadržatelj za razna unutrašnja stanja. Ova autorka prostor u koji se smeštaju takva stanja naziva čovekovim unutrašnjim ili emocionalnim prostorom, a on se nalazi u predelu grudnog koša, tamo gde je srce i gde se obično smešta „duša” (str. 191). I naši primeri pokazuju sa se ponos može nalaziti u srcu ili grudima:

Engleski

1. *His chest swells with pride.*

Srpski

1. Nije bilo smeha, ni pesme, ni zvuka harfi, a *ponos* i nade koji se behu *uzburkali u njihovim srcima* na zvuke starih pesama pored jezera odumreše ustupajući mesto razdirućoj smrknutosti.

Vidimo da je u primeru iz srpskog korpusa ponos *more/vodena masa koje je u srcu*. Klikovac (2006[2000]) ističe da se psihološki entiteti „smeštaju” u čovekov unutrašnji prostor onda kad se naglašava njihova važnost za čovekov emotivni život. Bitno je naglasiti da se ponos ne nalazi u čovekovom prostoru samo kada se konceptualizuje kao materija – kao što smo videli, i ponos kao predmet se može nalaziti u čoveku (*ponos je proradio u nekome* PONOS JE MEHANIZAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, *U Rusou je bilo duboko ukorenjeno osećanje građanskog ponosa* PONOS JE BILJKA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU). U primerima poput *U Rusou je bilo duboko ukorenjeno osećanje građanskog ponosa* i *Biti učitelj čoveka ispunjava dubinskim ponosom* nailazimo na još jedan aspekt konceptualizacije čovekovog psihičkog bića kao sadržatelja. Naime, kao što Klikovac (2006[2000]: 197) uočava, ono što se nalazi na dnu čovekovog unutrašnjeg prostora, to jest u njegovom najdubljem delu, predstavlja najautentičnije čovekovo emocionalno iskustvo, koje je istovremeno najskrivenije, čak i za samog čoveka koji proživljava takvo iskustvo. Ovakva konceptualizacija u skladu je sa pomenutom metaforom STEPEN U KOJEM SVOJSTVO DEFINIŠE ENTITET JE DUBINA (eng. DEGREE TO WHICH AN ATTRIBUTE DEFINES AN ENTITY IS DEPTH, Grady 1997a).

Pozitivno vrednovanje ponosa naglašava se pri konceptualizaciji ponosa kao MATERIJE KOJA SUBJEKTU PRUŽA VITALNOST u engleskom jeziku. Slično tome, ponos se u srpskom može konceptualizovati i kao UKUSNA (SLATKA) MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. U osnovi primera u kojem se ponos opisuje kao *najsladi* zapravo leži primarna metafora PRIVLAČNO/DOPADLJIVO JE UKUSNO (eng. APPEALING IS TASTY, Grady 1997a), na

osnovu čega zaključujemo da se putem ove metafore naglašava i priyatnost koju pojedinac oseća onda kada je ponosan na nešto.

Engleski

1. They had eyes only for the journey downwards, now, and battle-fervour, love and *pride* had long since been *sucked from them, leaving them soulless husks*.

Srpski

1. Priznajem da me je, iako me je savest žestoko grizla, ovo objašnjenje *ispunilo najsladim ponosom*, ali sam oćutao i pustio svog učitelja da nastavi.

Iz engleskog primera vidimo čak da se ponos doživljava kao stanje (neka vrsta samopoštovanja) koje je suštinski vezano za našu vitalnost i ljudskost, pa tako pojedinac lišen ponosa ostaje i „bez duše”.

S druge strane, u engleskom jeziku imamo i predstavu o ponosu kao BEZVREDNOJ MATERIJU KOJA MOŽE UPRLJATI ČOVEKOVU DUŠU i od koje čovek treba da se očisti. Reč *pride* u ovom slučaju označava prekomerni ponos, a primer (4) eksplicitno pokazuje da je ovakva konceptualizacija produktivna i u kontekstu vere:

Engleski

1. *The Soul unstain'd with Envy or with Pride*
2. *Mourning also cleanses us of pity, which can be a subtle form of pride, or of self-pity which is a form of blindness to life as it really is.*
3. *It was as if Lucie's pride had been purged away by standing in that vat of swirling morning mist.*
4. *And then reborn, with men of every land, And lives washed free from fear and lust and pride, Build, to the pattern of God's Master Hand, The world for which Christ died.*

4.2.3.3. Ponos u oba jezika može biti i TEČNOST KOJA IMA IZVOR. Ipak, ovakva konceptualizacija se može uže formulirati, kao UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI, zato što se u našim primerima ovakva konceptualizacija usmerava samo na taj aspekt pojma ponosa. Kosanović (2009) ipak navodi šire formulisanu metaforu SREĆA JE TEČNOST KOJA IMA IZVOR, ali istovremeno navodi i daleko širi opseg leksema i izraza (*S lična snaga je izvor sreće, sreća izvire iz njihovog plemenitog srca, reawaken the spring of happiness, the infinite spring of joy begins, gushing forth from within, love is the source from which all the pleasures and all the happiness flows*), na osnovu kojih vidimo da sreća može poteći iz samog čoveka ili njegovog srca, te mentalne slike koje navedeni izrazi stvaraju opravdavaju ovako šire formulisanu metaforu, dok u našim primerima reč *source*, to jest *izvor* isključivo profiliše situaciju koja ponos izaziva. Bitno je naglasiti da je ova metafora učestala samo u engleskom

korpusu (21 primera (16,5%) u engleskom naspram 2 u srpskom), kao i da je ponos u slučaju takve konceptualizacije uglavnom organizovan kao postojan emocionalni stav prema nekom objektu.

Engleski

1. The transport system improved rapidly, and *this was a source of pride* to the whole country, besides enabling the different regions to exchange materials and goods.

Srpski

1. Logično bi bilo reći da kapitenska traka ništa ne menja. Međutim, *ona predstavlja veliki izvor ponosa*, ali isto tako i obaveze. Morate uvek biti na nivou.

4.2.3.4. Ponos se u oba jezika takođe često konceptualizuje kao SVETLOST (15% od ukupnog broja realizacija PONOS JE MATERIJU u engleskom korpusu, i 15,67% u srpskom). Kevečeš (2000: 44) ističe da se izvorni domeni SVETLOSTI i TOPLOTE koriste radi pozitivnog vrednovanja emocija, nasuprot izvornim domena TAME i HLADNOĆE, i navodi da se ponos i stid, kao inherentno pozitivna, odnosno negativna emocija, konceptualizuju posredstvom ovih domena. Motivacija za konceptualizaciju ponosa pomoću domena svetlosti može se naći i u telesnim reakcijama koje u tipičnom slučaju prate ponos – rumenilo, crvenilo lica i sjaj u očima:

Engleski

1. *Flushed with pride*

Srpski

1. *Pocrvene od ponosa*
2. *Zarumene se ona od ponosa*

Ovakve telesne manifestacije motivišu, zatim, naš doživljaj ponosne osobe kao osobe iz koje, ili iz čijih očiju, zrači svetlost. Kosanović (2009: 123–128) ispituje vezu između izvornog domena svetlosti i emocije sreće, i dolazi do zaključka da domen svetlosti učestvuje u konceptualizaciji sreće na dva načina: s jedne strane se osoba koja doživljava emociju sreće može predstaviti kao neko ko isijava svetlost, a s druge strane, sama emocija sreće može biti izvor svetlosti i ta koja zrači. I naši primeri potvrđuju ovakav zaključak za ponos, pa tako ponosna osoba može zračiti svetlošću:

Engleski

1. It was at that time like wine to be in the presence of the Lusignan Bastard, ebullient, assured of success, *glowing with pride* in himself and his army.
2. He looked up at Athelstan, *his face beaming with pride*.
3. *Radiant with pride*.

Srpski

1. Pozdrave koje mu je Džems isporučio, pa i Joahimove, koji je već bio u puku i *sijao od sreće i ponosa*, primio je mirno..
2. *Sav je treperio od radosti i od ponosa*, ma koliko se trudio da izgleda dostojanstven.
3. Njegove *oči sijaju od čuda*, od sreće i *ponosa*.
4. Jilal me je gledao *očima blistavim od ponosa*.

Naravno, reč je o ponosu koji se javlja kao neposredna emocionalna reakcija na neko (pozitivno) iskustvo, koje je izrazito prijatna emocija iz perspektive osobe koja ga doživljava. Uporedno javljanje leksema *radost* i *sreća* uz *ponos* ukazuje na to da u ovom slučaju emocija ponosa podrazumeva i emociju sreće. U skladu sa nalazima Kosanović (2009) o sreći, i ponos se može konceptualizovati i kao IZVOR SVETLOSTI:

Engleski

1. *Pride and joy shine in his craggy face* as he cuddles the baby close.
2. *Pride* raised her head and *flashed in her eyes*.
3. *A warm glow of pride* settled itself whenever she thought about it — her own business; she just wished her parents were still alive to witness it, and Mark, of course
4. Love and *pride shone from her enormous black eyes as*, ever tender, she lifted her grandson
5. She can twist me round her little finger', is said with *glowing pride*.
6. Middlesbrough structural steelwork that still *radiate Darlington pride* from an age when North-Eastern engineering ruled supreme

Srpski

1. Zatim će *ga obasjati roditeljski ponos* dok im bude objašnjavao kako mu je jedna od Vitorijinih ideja pomogla da ovaj projekat pretvori u realnost.
2. *Nikolino lice* i pokreti, dok nam je te stvari pokazivao, *bili su ozareni ponosom*.
3. Burbonski povijen nos davao je vatre tome duguljastom *licu* kao uzvišenje *sa kojeg zrači kraljevski ponos* knezova Konde.
4. Ah u istom času skoro *bezgranični ponos sinu u njenom pogledu*.
5. Otac *ga gledaše sa bolnim i blistavim ponosom*.
6. Seća se svoje "jazbine", kaže da je i ova sirotinjska bolnička klasa jazbina, i *s nekim svetlim ponosom na svoje Vlaoviće*.

Kako vidimo u prvom primeru u srpskom korpusu, može nas obasjati i ponos neke druge osobe, obično osobe koja je ponosna na nas. Ovakva konceptualizacija ima s jedne strane koren u metonimiji, što je očigledno u primerima u kojima sama osoba isijava svetlost, a s druge strane, ističe se pozitivna evaluacija emocije ponosa.

4.2.3.5. I poslednja učestala konkretizacija jeste predstava o ponosu-materiji koji se nalazi u uzroku ponosa, kao i ponosu-materiji koju posmatrač nazire u subjektivom tonu, glasu, očima itd. Prva predstava je u maksimalnom saglasju sa pomenutom metaforom UZROK

PONOSA JE SADRŽATELJ ZA PONOS-PREDMET, i koja se, kako smo naglasili, najčešće u engleskom jeziku realizuje kroz izraz *take pride in*, i koji obuhvata čak 10% svih primera koji sadrže leksemu *pride*. Izvorni domen materije, za razliku od predmeta, unosi stepen izraženosti ponosa u metaforičku sliku. Naši nalazi se oslanjaju na nalaze Klikovac (2006[2000]: 175, 343), koja tvrdi da se doživljaj ili subjektivni osećaj koji čovek ima u dodiru sa nekom situacijom može konceptualizovati kao sadržani objekat koji se nalazi u toj situaciji-sadržatelju. I naši primeri pokazuju da se ponos može konceptualizovati kao

MATERIJA KOJA SE NALAZI U ONOME ŠTO SUBJEKTA ČINI PONOSNIM:

Engleski

1. *There is some civic pride in the buildings in the centre of Abingdon — the old county hall — now a museum — was designed with the help of Christopher Wren*

Srpski

1. ...dao sam sve od sebe da ga razuverim da su *sav naš ponos*, dostojanstvo, istorija i kultura u *kopačkama i štucnama*
2. Umesto da se dohvate metle, ovde se uz hladnu lozu razmatra teorija po kojoj će ruska mafija pokupovati sve što valja. *Ima u tim pričama i ponešto potpuno nerazumljivog ponosa*, podsvesti o nekakvoj posebnoj veličini..
3. i *punom ponosa poslu* koji vi ovde, na ponos naš kao civilizovane države i nacije, vršite..

S druge strane, ponos se može naći i u tonu, glasu, očima, i na licu, što je u skladu sa nalazima Klikovac (2006[2000]: 176, 344), koja ističe da sadržani objekat može biti govornikov stav, namera ili stanje, a sadržatelj je njegov simptom:

Engleski

1. 'But this is a beautiful island!' she'd added, in deference to *the unmistakable note of pride in the man's voice*.
2. *He had seen pride and admiration in her eyes*, and love — and that protectiveness of the young for the old that came with love.
3. *Sickness and pride*, in the grey light of day, were set *in his unchanging face* like a mask.

Srpski

1. *Ton mu je postao svečan i ispunjen ponosom*.
2. Samo, začudo, *u glasu joj nije bilo ni tuge ni ponosa*.
3. Prav i odrastao, *sa nakomrštenim ponosom u očima* i čistim slovenskim crtama.
4. U izvanrednoj atmosferi, sa zadovoljstvom smo primetili *ponos na licima naših olimpijaca*, koji su, daleko od zemlje, iskoristili privilegiju da obave građansku dužnost.

Ovakvu konceptualizaciju Klikovac navodi u vezi sa konceptualizacijom aktivnosti razumevanja, o kojoj rasuđujemo pomoću metafore RAZUMEVANJE ENTITETA JE OTKRIVANJE OBJEKTA SADRŽANOG U NJEMU. U primerima koje smo naveli vidimo da je ponos očit na

nečijem licu, može se videti, čuti, primetiti, pa tako u skladu sa gorepomenutom metaforom, imamo i metaforu RAZUMEVANJE JE VIĐENJE.

Preći ćemo sada na konkretizacije posvedočene manjim brojem primera. One nam, uprkos činjenici da se ne javljaju često, osvetljavaju interesantne aspekte pojma ponosa.

4.2.3.6. Ponos se u oba jezika vezuje i za TOPLOTU.

Engleski

1. *Warm pride surged through her.*

Srpski

1. ... celog me je prožimala neka neopisiva radost. *Topio sam se od ponosa.*

Iz engleskog primera primećujemo da se predstava o ponosu kao toploj materiji – najverovatnije tečnosti u vidu bujice, talasa ili vodene mase koja se silovito kreće ukršta sa predstavom o ponosu kao materiji u sadržatelju, čime dobijamo metaforu PONOS JE TOPLA VODENA STRUJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Iako i glagol *surge* podrazumeva silovito kretanje materije, pa samim tim i nemogućnost kontrolisanja ponosa, ova metafora se usmerava na intenzitet doživljaja emocije ponosa, kao i prijatnost ovog doživljaja, na šta nam ukazuje i pridev *warm*, koji se u osnovnom značenju odnosi na prijatan stepen toplote (LDCE 1. slightly hot, especially in a pleasant way 2. if you are warm, your body is at a comfortable temperature). I u srpskom primeru uočavamo da se pozitivno vrednovanje naročito ističe odabirom lekseme kojom se realizuje ova metafora. Naime, upotrebljen u prenesenom značenju, glagol *topiti se* javlja se u sklopu fraze *topiti se od miline*, i rečnik RSJ figurativno značenje tog glagola navodi samo pod odrednicom *milina*. Vidimo da je u ovom slučaju ponos neposredna emocionalna reakcija na neki događaj, kao i da se istovremeno javlja sa emocijom radosti. Motivacija za ovu metaforu može se naći u fiziološkim reakcijama koje prate emociju ponosa, kao i iskustvenoj dimenziji ponosa – osećaju topline koja nas prožima kad osećamo ponos. Metafora PONOS JE TOPLOTA spada u grupu tzv. fenomenoloških metafora, koje odražavaju fenomenološki karakter emocija. Kako tvrdi Kevečes (2008a), ove metafore se mogu ukrštati sa metaforama koje se usmeravaju na vrednovanje određene emocije – pošto se osećaj topline koja nas prožima u tipičnom slučaju smatra pozitivnim

iskustvom, metafora PONOS JE TOPLOTA naglašava istovremeno i fenomenološki karakter i pozitivno vrednovanje ponosa.

4.2.3.6.1. Ponos se u oba jezika može konceptualizovati i putem domena VRELINE, a ovaj domen se može spustiti na još konkretniju ravan, čime dobijamo metafore PONOS JE VATRA i PONOS JE VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Kevečeš (2010[2002]) koristi upravo primer izvornog domena vreline (eng. *heat*) kako bi objasnio i ilustrirao sledeće konstrukte: *opseg metafore, glavni značenjski fokus i centralno preslikavanje*. Tako Kevečeš (2010[2002]) tvrdi da opseg metafora sa domenom VRELINE/VATRE pokriva sve situacije koje podrazumevaju visok stepen intenziteta, bilo da se radi o aktivnostima, događajima ili stanjima, dok je osnovni značenjski fokus ovih metafora upravo *intenzitet*.²⁷ Naši primeri ukazuju na postojanje metafora PONOS JE VATRA, koja se osim na *intenzitet ponosa*, usmerava i na samo *postojanje ponosa*:

Engleski

1. A project now in progress close to Explorers, which hoped to *rekindle pride* in the old customs, language and traditional knowledge of the native Inferno community..
2. Wales, for all their *burning pride* and their improved form, are unlikely to prevent Will Carling leading his side to a glorious achievement..

Srpski

1. Treba, dakle, sa ljubavlju sačuvati onaj jedinstveni hrabri duh otpora i *ponosa koji se razbuktao za vreme rata*.
2. I Hadži Murat je upamtio onaj izraz mladosti i *ponosa kojim je Jusuf usplamteo*.
3. ...*majušni plamen ponosa koji tinja* čak i u srcu najopreznijeg strašljivca.
4. *Beda je ugasila svaki ponos*, svako osećanje kod Lisjena

Navedeni primeri odražavaju neka od osnovnih potpreslikavanja unutar opšte metafore PONOS JE VATRA. U pitanju su, naime, UČINITI DA PONOS POČNE DA POSTOJI JE UPALITI PONOS-VATRU ((*re*)*kindle pride*) i NAJVEĆI STEPEN INTENZITETA PONOSA JE NAJVEĆI STEPEN INTENZITETA PONOSA-VATRE (E: *burning pride*, S: *usplamteo je*), IZNENADNO POVEĆANJE INTENZITETA PONOSA JE IZNENADNO POVEĆANJE INTENZITETA PONOSA-VATRE (*razbuktao se*),

²⁷ U novijoj kognitivnolingvističkoj literaturi ističe se, međutim, da se intenzitet emocija ne mora nužno konceptualizovati putem VRELINE kada je u pitanju domen temperature. Rasulić (2015: 275), naime, postulira metafore INTENZITET EMOCIJA JE NEPRIJATNO/PRIJATNO VISOKA/NEPRIJATNO NISKA TEMPERATURA (INTENSITY OF EMOTIONS IS UNPLEASANTLY HIGH/PLEASANTLY HIGH/UNPLEASANTLY LOW TEMPERATURE), u zavisnosti od toga da li se određena emocija konceptualizuje kao intrinzički VRELA, TOPLA ili HLADNA; tako, na primer, *leden strah* (*ice cold fear*) pokazuje veći stepen intenziteta od *mlakog straha* (*lukewarm fear*).

PONOS SLABOG INTENZITETA JE MALA KOLIČINA PONOSA-VATRE (*majušni plamen ponosa*),
PRESTANAK POSTOJANJA PONOSA JE GAŠENJE VATRE-PONOSA (*ugasiti ponos*).

Dalja analiza primera iz srpskog korpusa ukazuje na to da domen VRELINE osvetljava još jednu dimenziju ponosa u srpskom jeziku. Pogledajmo sledeće primere:

Srpski

1. Nemci su ulani koji žare i pale Francuskom, na zov groznog Bizmarka – zastrašujući pruski militaristi, sve *kipteći od nacionalnog ponosa*
2. *Kineski mačo ponos je posebno podgrejan* rezultatima najnovijeg istraživanja.
3. *Podgrejavaju nacionalni ponos* na neuralgičnom pitanju iako znaju da nema regruta koji bi, kada bi i mogli, ratovali za Kosovo.
4. *Razbuktali nacionalni ponos* nekadašnje britanske imperije.
5. Ova uvrežena teorija sveta [...] uvek iznova samo *potpaljuje nacionalni ponos*
6. Dvoglavo *aždaji* zvanom nacionalni ponos i nacionalna sramota ne treba mnogo da se ražesti i sažeže nas, pseudoistorijske smrtnike.

Odabir leksema, kao i neposredni kontekst koji pružaju navedeni primeri, osvetljava još jednu dimenziju ponosa. Primer (1) ukazuje na konceptualizaciju ponosa kao VRELE TEČNOSTI U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, na šta ukazuje leksema *kiptati*. Slika koju stvara ova metafora ukazuje na doživljaj ponosa kao intenzivnog stanja koje može snažno delovati na grupu ljudi koja ga doživljava, navodeći ih na agresivno, i potencijalno destruktivno, ponašanje. S druge strane, u primerima (2), (3) i (5) nailazimo na metafore PONOS JE MATERIJALNA KOJA SE MOŽE (NAMERNO) ZAGREVATI, odnosno PONOS JE VATRA. Oni takođe ukazuju na to da može postojati „spoljni faktor” – grupa ljudi (teorija koju su stvorili ljudi) čiji je cilj da namerno izaziva postojanje ponosa u ljudima, ili pojačava njegov intenzitet. Možemo zaključiti da slike stvorene pomoću ovih metafora naglašavaju štetu koju ljudi koji doživljavaju ponos mogu nanositi drugim ljudima, na šta ukazuje i odabir jezičkih sredstava koja realizuju date metafore u navedenim primerima. Naime, pretraga KSSJ pokazuje da se glagoli *podgreivati* i *potpaljivati* koriste uz imenice koje označavaju negativna stanja i situacije. Tako se, na primer, podgreivaju *afere*, (*potencijalno opasni*) *mitovi*, *dileme*, *teorije zavere*, *strahovi*, *panika*, *nacionalni ponos*, *tenzije*, *ambicije*, *teritorijalne pretenzije*, *sumnje*, *sukobi*, dok se potpaljivati javlja u sklopu izraza *potpaljivati rat*, *balkansko bure baruta*, *žarišta*, *strasti*, *haos*, *provokativnu vatru*. Vidimo da se ponos-materija može ciljano zagrevati, i ponos-vatra namerno paliti, u cilju podbunjivanja ljudi na opasno i nasilno ponašanje, ili jednostavno podizanja i podstrekivanja, pojačavanja (nacionalističkih) tenzija.

Interesantno je primetiti da u slučaju ovakve konceptualizacije govorimo o kolektivnom ponosu (posebno nacionalnom ponosu) i ponašanju veće grupe ljudi. Naši nalazi su u skladu sa nalazima Kevečeš (2000) i Klikovac (2006[2000]), koji ističu da se pomoću izvornog domena vatre često konceptualizuju potencijalno destruktivne emocije i unutrašnja stanja. Kako navodi Kevečeš (2000: 77), vrelina (sila), koja se preslikava na emociju, ubacuje čoveka koji je doživljava u stanje koje podrazumeva povišen energetske nivo, koje zatim čini da doživljavač reaguje burno i eksplozivno, što može biti pogubno kako za samog čoveka, tako i za okolinu.

S druge strane, naši nalazi su u vezi sa pomenutim nalazima Dejnana (2008: 280–281), koja ispituje jezičke realizacije metafore BES JE VATRA, i dolazi do sledećeg zaključka: iako se u dotadašnjim ispitivanjima konceptualizacije ljutnje pomoću domena vatre isticalo (na primer Lakoff 1987) da su metafore poput BES JE VATRA i BES JE VRELA TEČNOST POD PRITISKOM U SADRŽATELJU motivisane korelacijom između osećanja besa i povišene telesne temperature, analiza primera iz korpusa ukazuje na još jednu motivaciju. Naime, vatra ima potencijal da se širi nekontrolisano i da uništava sve oko sebe, pa se taj aspekt domena vatre preslikava na ponašanje velike grupe (besnih) ljudi. Dejnana na osnovu svojih nalaza beleži metaforu GRUPA BESNIH LJUDI JE POŽAR KOJI SE NEKONTROLISANO ŠIRI (eng. AN ANGRY GROUP OF PEOPLE IS A WILDFIRE), i ističe da je ovo pojmovno preslikavanje imalo jači uticaj na sadašnju jezičku upotrebu od preslikavanja koje ima metonimijsku osnovu u povišenoj telesnoj temperaturi. I naši primeri, kao što smo videli, ukazuju na to da pri konceptualizaciji ponosa kao vatre najčešće govorimo o kolektivnom ponosu. Konceptualizacija ponosa kao vatre utemeljena je, s jedne strane, u korelaciji između osećanja ponosa i porasta telesne temperature, a s druge strane, u našem (direktnom ili indirektnom) znanju o potencijalu vatre da bude destruktivna, što se preslikava na štetu koju mogu načiniti ljudi koji osećaju ponos. U novijoj kognitivnolingvističkoj literaturi, pruža se, međutim, još jedno objašnjenje za utelovljenost metaforičke konceptualizacije emocija sa izvornim domenom temperature (Rasulić 2015). Naime, ispitujući ambivalentnost u okviru metaforičke konceptualizacije emocija sa izvornim domenom temperature – konkretnije, fenomen da se bes i mržnja mogu opisivati i kao *vruće* i *hladne* – ova autorka dolazi do zaključka da

The distinction between *hot* and *cold anger* or *hatred* overrides the intrinsic temperature-related quality or intensity of emotions; rather, *hot anger* or *hatred* imply immediate reactions and the transfer of energy beyond the boundaries of the body-container, while *cold anger* or *hatred*, which may be equally intense, remain contained and imply controlled, postponed reactions. Thus the notion of [...] ENERGY TRANSFER emerges as a constitutive factor of the conceptual motivation underlying the semantic extensions of temperature adjectives (Rasulić 2015: 277).

S obzirom na to da (KOLEKTIVNI) PONOS konceptualizovan kao VRELA TEČNOST U SADRŽATELJU ili ZAGREJANA MATERIJU podrazumeva momentalne, i potencijalno štetne posledice po okolinu, ovakvu konceptualizacija je, osim u porastu telesne temperature, snažno utemeljena u *transferu energije*.

4.2.3.7. Interesantno je primetiti da se u oba jezika i izvorni domen HLADNOĆE koristi u konceptualizaciji ponosa. Možemo zaključiti da je ovakva konceptualizacija prisutna u sekundarnom značenju ovog pojma, u kome on označava gordost i uobraženost, pa je ponosita osoba hladna prema ostalim ljudima. Ovakva konceptualizacija je u saglasnosti sa konceptualizacijom bezosećajne osobe kao hladne.

Engleski

1. She lifted her head with *cold pride* in every line of her body.

Srpski

1. Pesnik Narcis koji svoj odraz traži u Stiksu tajanstvene inspiracije nema propusnice da ude ovamo. *Ovo je hladan ponos*, skrovita gordost..
2. Ali ove reči uz tužni pogled što ih je pratio, bile su dovoljne da za tren oka *otope Katarinin ponos*.

Metafora PONOS JE HLADNOĆA može se povezati sa pojmovnim preslikavanjem POKAZIVANJE (PRIJATELJSKIH) EMOCIJA JE TOPLO (SHOWING (FRIENDLY) EMOTIONS IS WARM) nasuprot preslikavanju NEPOKAZIVANJE (PRIJATELJSKIH) EMOCIJA JE HLADNO (NOT SHOWING (FRIENDLY) EMOTIONS IS COLD), kako ih formuliše Rasulić (2015: 278). Rasulić (2015: 278) ističe da utisak – u smislu postojanja ili izostanka transfera emocionalne energije – koji pojedinac ostavlja na čoveka koji ga opaža sačinjava važan aspekt malopre pomenute metaforičke konceptualizacije, koja leži u osnovi opisa ljudi kao *hladnih* ili *toplih*. Možemo stoga zaključiti da ponosita osoba (osoba čiji je ponos hladan) deluje bezosećajno iz

perspektive čoveka koji ga posmatra. Ovakav zaključak je u skladu sa idejom o ulozi perspektive u konceptualizaciji emocija (Vainik 2011), to jest idejom da se emocije konceptualizuju, i shodno tome opisuju, ili iz perspektive čoveka koji emocije doživljava ili posmatrača koji takvog čoveka posmatra. Vainik (2011), međutim, prevashodno u vidu ima ponašanje i očigledne telesne reakcije koji čine osnovu za konceptualizaciju iz perspektive posmatrača, dok su naši primeri u vezi sa preslikavanjem NEPOKAZIVANJE (PRIJATELJSKIH) EMOCIJA JE HLADNO preslikavanjem; oni su stoga utemeljeni na jednom opštem utisku „hladnoće” koji ponosita osoba ostavlja, i ideji energetskog transfera, a ne nekom konkretnom ponašanju. Veza između ovog preslikavanja i naših primera je pak indirektna – ponos kao sila koja čini da delujemo neprijateljski nastrojeni opisuje se kao *hladna*, a ne sama osoba koja oseća ponos. Takođe, važno je naglasiti da izvorni domen hladnoće strukturira prekomerni ponos ili uobraženost, a ne ponos kao neposrednu emocionalnu reakciju na neki događaj.

4.2.3.8. U vezi sa doživljajem ponosa kao potencijalno intenzivnog unutrašnjeg stanja uočavamo i metaforu PONOS JE MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA SA SVIH STRANA, posvedočenu u srpskom korpusu, a koja je u saglasju sa pojmovnim preslikavanjem OBUZET JE OBAVIJEN/OKRUŽEN SA SVIH STRANA (Klikovac 2004: 91). Ovakva metaforička slika nije potvrđena u engleskom korpusu:

Srpski

1. Stoga „Rodenovog gospodara” opravdano *obuzima snažno osećanje ponosa*.
2. *Svega me obuze narodni ponos* i sujeta da osvetlam obraz svoga roda.

4.2.3.9. Rekli smo da se ponos može konkretizovati kao VELIKA VODENA MASA, MORE U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Ovakva konkretizacija, naročito predstava o *talasu, bujici, plimi* ili *naletu vodene mase*, služi za konceptualizaciju pojačanja intenziteta ponosa, te stičemo utisak o ponosu kao intenzivnom unutrašnjem stanju:

Engleski

1. *She was swept by waves of pride* at the gift that had been given and received.
2. In spite of his distress *Paul knew a rush of pride* at the latter statement.

Srpski

1. Svaki novoosvojeni vrh *uzburka osećanja*, poplavu beznada i sreće, *ponos* i neku tihu tugu.
2. Bertrand je bio čestit mladić, pun poštovanja prema zakonima i tradicijama, i sam pogled na zastavu njegove zemlje *pokrenuo bi talas gordosti i ponosa u njegovim venama*.
3. Vajms je odjednom *osetio nalet građanskog ponosa*.

Osim srpskog primera (2), navedeni primeri ne govore eksplicitno o tome gde se ponos nalazi u odnosu na čoveka. Na primer, u slučaju *swept by waves of pride* ili *nalet ponosa*, pre bi se moglo reći da imamo predstavu o ponosu kao prirodnoj sili – bujici ili naletu vazdušne mase – koja (nekontrolisano) nosi čoveka koji doživljava ponos.

Takođe, engleski primeri svedoče o tome da se ponos kao tečnost može *od jedne osobe prečiti i na druge ljude*, dok u srpskom korpusu nailazimo na predstavu o *tečnosti koja spolja obliva čoveka*:

Engleski

1. *Her evident pleasure and pride in her achievement spilled over into the group*, motivating others to follow suit and try out situations they had been avoiding.

Srpski

1. To me je malo iznenadilo i ohrabrilо, jer shvatih da imam pred sobom brata i hrišćanina, i *pomen imena Božjeg obli me radošću i ponosom*.

4.2.3.10. Preslikavanje PONOS JE ALKOHOLNO PIĆE, posvedočeno u srpskom korpusu, naglašava kako prepuštanje osećanju ponosa, tako i priyatnost usled ovog prepuštanja (v. Kevečeš 2000). Ponos se u datom slučaju javlja zajedno sa emocijom sreće:

Srpski

1. *Ponos i radost su je bili opili*.

4.2.3.11. Jedan primer iz srpskog korpusa svedoči o konceptualizaciji NACIONALNOG PONOSA kao BEZVREDNE MATERIJE NEPRIJATNOG MIRISA. U korenu ovakve konceptualizacije je primarna metafora LOŠE JE SMRDljivo (eng. BAD IS FOUL-SMELLING, Grady 1997a).

Srpski

1. Gradansko društvo (jeste ovde) daleka budućnost, a Srbi su ksenofobičan, zatucan i primitivan narod ", piše druga posetiteljka. Dobrodošla. „Možda moja mala nacionalna svest još nije ustala sa noše, ali osećam da i *to malo g . . . nacionalnog ponosa koji ponekad osetim neverovatno smrdi*”, piše jedan B 92 „blogger”. Dobrodošao. Evropa baš čeka na sve vas koji "ne podnosite ćirilicu", mislite za neki narod da je "zatucan i primitivan", a za *svaki nacionalni ponos verujete da „neverovatno smrdi*”.

I ovakva konceptualizacija ukazuje na ambivalentan stav koji postoji kad je u pitanju nacionalni ponos; ovako kreativna metaforička slika ubedljivo naglašava negativnu evaluaciju nacionalnog ponosa.

4.2.3.12. *Rezime*:

Tabela 4. Uloga izvornog domena MATERIJU u metaforičkoj konceptualizaciji PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena konkretizacije	domena i	Metaforički izrazi – pride	N	Metaforički izrazi – ponos	N
Količina materije		X feels much pride Take a lot of 2, some pride in	4	Osetiti trunku, ne malu dozu 2 Uraditi nešto sa mnogo žara i ponosa, s nekom vislom penušavog ponosa, sa puno ponosa, sa toliko ponosa, s tračkom ponosa, sa primesom, sa udvostručnim nacionalnim ponosom, sa mnogo, prilično, sa velikom dozom, s ništa manje ponosa 15	17
Mešavina više vrsta materije		A mixture of pride and 7	7	Mešavina ponosa i...	3
Određena količina materije koju X poseduje			10		10
a. X ima materiju		Have enough, a bit of, a deal of, a lot of, an ounce of pride, have some pride left	8	X ima isuviše, više, ne mnogo ponosa/ X nije ostalo još mnogo ponosa Kod X se našlo toliko blagorodnog ponosa/ Negde ima ponosa 3 X prikupi maksimum ponosa	10
b. Y subjektu može dati, vratiti, oduzeti neku količinu materije		Y does not leave Y an ounce of pride/ Put some pride back in Ipswich	2		
Materija u X			22		40
a. X ispunjen materijom u određenom stepenu, obično u potpunosti (ta materija može biti pomešana sa drugom materijom)		X be full of pride 4/ X be filled with a mixture of pride and terror X fills with pride/ Pride percolates through a group of people Y sees pride in X/ Swelling with pride 4, X's chest swells with pride 2/ X be inflated with pride, X be puffed up with pride	16	X je pun ponosa 5/ X prepun ponosa Nadimati se od ponosa, ponos nadima X 6 U X pomešani osećaj ponosa i stida / X nema više u sebi ni ponosa ni snage/ U X je bilo ponosa	15
b. Y ili neka aktivnost može staviti materiju u X		Sth fills X with pride 2/Sth imbues X with pride 2 Y instils pride in X 2/ Sth injects some pride back into Irish ranks	7	X ispunjen ponosom, aktivnost ispunjava X (najsličim) ponosom 17 Biti učitelj čoveka ispunjava najdubljim ponosom/ Prožeti X ponosom Y uliva X istorijski ponos 1	20
c. Y ili neka aktivnost može uliti tečnost u X		Pride sucked from X (leaving X a soulless husk)	1		1
d. Materija koja čoveka čini vitalnim, drugi čovek nam je može oduzeti		X's pride be purged away/ Lives washed free from pride Mourning cleanses us of pride/The Soul unstained with pride	4	Ponos izbija napolje Xov ponos nije mogao da probije kroz izraz užasa	2
e. Bezvredna materija			4	Ponos i nade se uzburkale u srcima Pokrenuti talas gordosti i ponosa u Xovim venama	2
f. Materija pod pritiskom u X		X be bursting with pride 4	4		2
g. More, reka, bujica u X					
Tečnost koju X ima preliva se u Y		X's pride in achievement spills over into Y	1	Obliti X radošću i ponosom	1
Obliti X spojlja tečnošću					
More, reka, bujica		X be swept by waves of pride at the gift/ X experiences a rush of pride at	2	Uzburkati osećanja, poplavu beznađa, sreće, ponos	1
Izvor tečnosti		A source of pride	21	Izvor ponosa	2
Alkohorno piće				Ponos i radost opili X, X opijen ponosom	2
Vetar, vazдушna struja				X oseti nalet građanskog ponosa Osećanje ponosa zbog nacionalne pripadnosti uskovitlava strasti	2
Materija obavija X				Ponos obuzima X 4	4
Svetlost			19		21

a.	X isijava	X (X's face) glows, beams with pride X radiant with sympathetic pride	10	X sija, zasija od ponosa, X sija od sreće i ponosa, X treperi od radosti i ponosa/ Oči blistave od ponosa/ Oči sijaju od snage, ponosa, sreće	13
b.	Sama svetlost	Pride flashes in X's eyes/ Pride and joy shine in X's face X do sth with a glow of pride/ X says sth with glowing pride The glow of pride lingers/ X's gleaming pride Buildings radiate pride/ A warm glow of pride settled itself Pride (and love) shine from X's eyes	9	Lice i pokreti X ozareni ponosom 2/ X obasjava roditeljski ponos Sa lica zrači ponos /Pogled zasija ponosom/ Bezgranični ponos sinu u Xom pogledu/ X gleda sa blistavim ponosom X priča sa svetim ponosom	8
Toplota					
Topla vodena struja u X		Warm pride surges through X	1		
Vrelina				X topi se od ponosa	1
1. Vatra					
a.	Upaliti vatru	Rekindle pride in	1	Neko, nešto potpaljivati nacionalni ponos (veće grupe ljudi)/ Y raspalio nacionalni ponos	2
b.	Intenzitet vatre	X's burning pride	1	Ponos se razbuktao/ X usplamtelo ponosom/ Majušni plamen ponosa tinja u Xom srcu/ Nacionalni ponos će da nas sažezne	4
c.	Ugasiti vatru			Beda ugasila ponos	1
2. Vrela tečnost u X				X (grupa ljudi) kipi od nacionalnog ponosa	1
3. Zagrevanje materije				Y podgreva nacionalni ponos na nečemu (mako) ponos podgrejan	2
Hladnoća		Cold pride	1	Otopiti ponos/Hladan ponos	2
Materija u subjektivom glasu, očima		A mixture of pride and stubbornness in X's voice/Y hears the pride in X's voice/ Pride in X's face/ Y sees pride in X's eyes	12	Ton ispunjen ponosom, u glasu joj nije bilo ponosa/ Videti ponos na nečijem licu 2/ Sa nakomštenim ponosom u očima	5
Materija u nečemu		There is some civic pride in the buildings	18	Trenutak pun ponosa; Posao pun ponosa; Ponos u kopačkama, u pričama, u nuklearnom programu Irana	7
Bezvređna materija neprijatnog mirisa				Malo g..nacionalnog ponosa neverovatno smrdi	2
Razno			5		4

Naša analiza pokazala je da su u okviru konceptualizacije ponosa kao materije najzastupljenija sledeća preslikavanja: PONOS JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i PONOS JE SVETLOST u oba jezika, dok su u engleskom jeziku posvedočene velikim brojem primera i UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI, i PONOS JE MATERIJA KOJA SE NALAZI U ONOME ŠTO SUBJEKTA ČINI PONOSNIM. S druge strane, prelikavanja STEPEN IZRAŽENOSTI PONOSA JE KOLIČINA MATERIJE (KOJU SUBJEKT POSEDUJE), PONOS JE TOPLOTA/VATRA/HLADNOĆA, PONOS JE MATERIJA U OČIMA, GLASU potvrđena su manjim brojem primera.

Metafore nižeg reda opštosti poput PONOS JE MATERIJA KOJA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA SUBJEKTA-SADRŽATELJA/MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU/BUJICA, TALAS, TOPLA VODENA STRUJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, SVETLOST, PONOS JE MATERIJA U OČIMA, GLASU strukturiraju kognitivni model ponosa koji se odnosi na neposrednu emocionalnu reakciju na neki stimulus, a takođe smo istakli i da u tom slučaju osećanje ponosa najčešće podrazumeva i osećanje radosti i sreće. S druge strane, ponos u jezičkim realizacijama metafora UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI i PONOS JE MATERIJA KOJA SE NALAZI U ONOME ŠTO ČOVEKA ČINI PONOSNIM označava emociju koja je organizovana kao dugotrajniji emocionalni stav prema nekom objektu. U primerima koje smo naveli kao realizacije preslikavanja STEPEN IZRAŽENOSTI PONOSA JE MERA KOLIČINE PONOSA-MATERIJE (KOJU SUBJEKT POSEDUJE), PONOS JE MATERIJA KOJA SUBJEKTA ČINI VITALNIM ponos je bliži značenju samopoštovanja i zaokupljenosti ličnom vrednošću, dok u realizacijama PONOS JE HLADNOĆA i PONOS JE BEZVREDNA MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU *pride* i *ponos* označavaju prekomerni ponos.

PONOS JE VRELINA u srpskom jeziku, i konkretnije PONOS JE VATRA, VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i MATERIJA KOJA SE MOŽE ZAGREVATI usmeravaju se na doživljaj ponosa kao potencijalno destruktivnog stanja. U skladu sa negativnom evaluacijom (nacionalnog) ponosa naišli smo i na metaforičko preslikavanje NACIONALNI PONOS JE BEZVREDNA MATERIJA NEPRIJATNOG MIRISA.

4.2.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme *pride* odnosno *ponos*

Pogledajmo sada na kakvu nam konceptualizaciju ponosa ukazuju predlozi koji se najčešće koriste uz lekseme *pride* i *ponos*. Upotreba predloga uz lekseme koje označavaju emocije ispitivana je iz ugla kognitivne lingvistike, naročito u kontekstu emocionalne kauzalnosti (Dirven 1997; Radden 1998; Klikovac 2004). Raden (1998), na primer, ispituje uzročno značenje engleskih prostornih predloga *in*, *with*, *for* i *out of* u kontekstu emocionalne kauzalnosti.

4.2.4.1. Analiza našeg korpusa pokazuje da se lekseme *pride* i *ponos* ubedljivo najčešće javljaju sa predlogom *with*, odnosno *s(a)*, iz čega ćemo rekonstruisati preslikavanje PONOS JE PREDMET-PRATILAC²⁸. Raden (1998: 281) ističe da su, u slučaju upotrebe predloga *with* sa imenicama koje označavaju emocije, reakcije potaknute tim emocijama nekontrolisana fiziološka stanja (*be weak with bewilderment*, *be stiff with anger* itd.), nevoljni fiziološki procesi (*shudder with fear*) i nevoljne i nekontrolisane vokalne reakcije (*shout with outrage*, *squeal with delight*). On, takođe, navodi da su emocije koje se konceptualizuju kao PRATIOCI najčešće negativna i neprijatna psihička stanja. Naši primeri ukazuju na to da se konstrukcije *with pride* i *sa ponosom* najčešće, a u srpskom isključivo, koriste uz glagole voljne radnje – *proclaim/wear/look back with pride*; *pokazivati/čuvati/otkrivati s ponosom*, kao i da se ponos uglavnom pozitivno vrednuje u tom slučaju:

Engleski

1. Yet he could return to Cairo with a justifiable sense of pride in knowing that he had delivered what he had promised.
2. Those blue Medau tunics were worn with pride at Stopsley High School.
3. She remembers both of them with fondness and pride.

²⁸ Budući da je osnovno značenje predloga *with* „društveno značenje” (v. Dirven 1993), tj. u najosnovnijem značenju ovaj predlog se odnosi na fizičku blizinu dva entiteta (u tipičnom slučaju dva čoveka), takav odnos i blisku povezanost dva entiteta, kao u primeru *Jack went to the movie with Jill*, Raden (1998: 279) naziva shemom društva (eng. ‘companion schema’). Takođe, na osnovu javljanja predloga *with* sa imenicama koje označavaju emocije, Raden (1998) formuliše metaforu EMOCIJE SU PRATIOCI (eng. (ATTENDANT) EMOTIONS ARE COMPANIONS). Međutim, s obzirom na to da se u oba jezika predlog *with*, odnosno *sa* može upotrebiti i sa tzv. „predmetom-pratiocem”, kao u primerima *She came back with a letter* i *Vratila se s pismom*, primere poput *X proclaimed sth with pride*, i *X objavio nešto s ponosom* smatramo realizacijama metafore PONOS JE PREDMET-PRATILAC budući da nemamo dokaz da se emocija u tom slučaju nužno konceptualizuje kao ČOVEK.

4. His wife, pointing to a row of dolls of various sizes, *replied with pride*, 'And I, too, my lord, have not been idle.'
5. *With great pride he brandished a collection* of Russian military insignia and cap badges.
6. Anxious to be seen as having made all the right decisions, *she added with a little pride*, 'There weren't no need for a nurse, 'cause I looked after the mistress myself'.

Srpski

1. Miodrag je *sa ponosom izveo svoje konje* da nam ih pokaže.
2. Gebels je *s ponosom javno izjavljivao* da su njeni filmovi velika umetnička dela.
3. Oni istinski vole svoj grad i *sa ponosom ga pokazuju*.
4. Svaki koji u sebi oseća i trunku viteške krvi naših starih, grabiće se da što pre mirno i *s ponosom podnese muke i bol*, jer je to bol sveti, to je žrtva koju otadžbina i opšte dobro sviju nas zahteva.
5. Ono *s ponosom mora odbiti ulogu pukog oruđa analize*, pukog kritičkog oruđa.

Možemo reći da konceptualizacija ponosa kao predmeta-pratioca u ovom slučaju ne ukazuje na to da je ponos uzrok određenog ponašanja – subjekt obavlja određenu radnju (često pred drugim ljudima) tako da ta radnja otkriva da subjekt oseća ponos (u pitanju je, dakle, *načinsko* značenje), ili je pak u pitanju *istovremenost* obavljanja određene radnje i osećanja ponosa²⁹. Takođe, ovakva konceptualizacija najproduktivnija je u strukturi ponosa kao neposredne emocionalne reakcije na postignuće ili postojanog emocionalnog stava prema objektu. Ipak, ona je posvedočena (mada, daleko ređe) i u primerima u kojima se ponos odnosi na samopoštovanje (S: 4, 5) i prekomerni ponos (E: 6).

U engleskom jeziku, o ponosu kao uzročniku određenog ponašanja možemo govoriti kada se *with pride* koristi u kontekstu koji označava neki (fiziološki, telesni) proces koji isključuje volju osobe koja doživljava ponos. U tom slučaju (mada ne nužno, najčešće), nailazimo na konstrukciju *pridev + with pride*:

Engleski

1. She struggled to control it, fighting for dignity, *her body rigid with pride*.
2. The night before we had watched the World Cup game between England and West Germany, and had been *elated with joy and pride*.
3. and the Town players *hearts must have thumping with pride*.
4. *Her heart turned over with maternal pride*.
5. I was *beside myself with pride*.

²⁹ Može se reći i da značenje *istovremenosti* (ili pak *vremenske blizine*) subjektivnog postupka i njegovog osećanja ponosa proističe iz logike sheme društva – blizina dva entiteta u fizičkom prostoru (u datom slučaju subjekta i ponosa) preslikava se putem metafore VREME JE PROSTOR u domen vremena, te možemo govoriti o vremenskoj blizini subjektivnog obavljanja radnje iskazane glagolom i osećanja ponosa.

U ovim primerima izraz *with pride* nema načinsko značenje, već ponos uzrokuje određeni fiziološki proces ili osećanja. Ipak, *with pride* daleko se češće upotrebljava sa glagolima voljne radnje, nego sa pridevima (ili glagolima) koji se odnose na nevoljne fiziološke procese (104 naspram 7 primera).

4.2.4.2. Uzročno značenje ostvaruje se u oba jezika i kada se lekseme *pride* i *ponos* nađu u konstrukciji sa predlogom *from*, odnosno *od*:

Engleski

1. The Scots were, in fact, an amazing success story; and that *success came from their pride*, and their enthusiasm for the world outside.
2. *I led you, from my pride and greed*, into danger.

Srpski

1. U njegovoj *od ponosa zamućenoj svesti* blesnu opaka misao.
2. A ona ce okrenula prema njemu, malo zadihana, *očiju raširenih od ponosa*.
3. Malobrojna grupa Jugoslovena na tribinama *grlila se od sreće i ponosa*.
4. *Davna je bio izvan sebe od sreće i ponosa*.

Predlozi *from*, odnosno *od*, smatraju se tipičnim ablativnim predlozima (Dirven 1993; Antonić 2006). Naime, Dirven (1993) engleski predlog *from* svrstava u predlog izvora kojim se označava odvajanje od tačke u odnosu na koju se orijentišemo na putanji. Prema RSANU, predlog *od* opisan je kao predlog koji u svom osnovnom značenju označava početnu *prostornu* granicu nečega, a označava i izvor, ishodište, uslov ili bitan činilac nečega, ali se u ovim značenjima ne navodi s glagolima kretanja. U svakom slučaju, dati primeri upućuju na zaključak da predlozi *from* i *od* u datom kontekstu imaju uzročno značenje³⁰. Lejkof i Džonson (2003[1980]: 75) upravo na osnovu primera koji sadrže predlog *from* – *His mother went crazy from loneliness* i *He dropped from exhaustion* – formulišu metaforu CAUSATION IS EMERGENCE. Klikovac (2006[200]: 373) dato objašnjenje pak smatra nepreciznim, jer se u datim primerima posledica *udaljava od uzroka*, a ne izlazi iz njega. U našim primerima, međutim, predlozima *from* i *od* ne prethode glagoli kretanja (osim u engleskom primeru (1)), te se ne može reći da se njima izaziva jasna slika udaljavanja od ponosa kao nekog mesta u

³⁰ Kako M. Ivić (1954) navodi za srpski jezik, uzročnu konstrukciju sa predlogom *od* upotrebljavamo kada je u pitanju „akcija *spontana* u tom smislu što je po prirodi svojoj takva da znači kakav fiziološki proces, kakvo stanje koje se razvija samo od sebe, kad god je u pitanju, dakle, radnja koja se vrši bez predumišljaja, bez zavisnosti od voljnog impulsa [...] Uzročnom konstrukcijom obeležava se ovde pojam koji svojom prirodom, svojom pojavom *izaziva* ovakvu spontanu akciju (pojave kao: *glad, žeđ, bolest, patnja* itd.) (str. 188; kurziv autorkin). U slučaju pojmova koji su predmet naše analize, uzročna konstrukcija sa predlogom *od* ubedljivo najčešće se javlja sa leksemama koje označavaju emociju stida (v. tačku 5.2.4.).

prostoru³¹. Ipak, budući da se u relevantnim studijama dati predlozi ističu kao tipični ablativni predlozi, smatraćemo navedene primere realizacijama preslikavanja UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA³².

Iz srpskih primera, a u skladu sa nalazima Ivić (1954), vidimo da upotreba predloga *od* uglavnom upućuje na nevoljne fiziološke reakcije (primer (3) ne bi se mogao smatrati najtipičnijom upotrebom predloga *od* uz imenicu *ponos*); u prilog tome, prisetićemo se i primera koje smo naveli kao realizacije metafore PONOS JE SVETLOST – *subjekt sija od ponosa, oči blistaju, sijaju od ponosa*, a i pri izražavanju fizioloških reakcija na ponos, govorimo da *se neko zarumeneo* ili *pocrveneo od ponosa*. U primeru (4) (kao i u engleskom primeru *I was beside myself with pride*) uočavamo još jednu „narodnu teoriju” o prirodi čoveka, koja je u skladu sa nalazima Klikovac (2006[2000]: 202). Impliciraju se, naime, dva entiteta: „istinsko” čovekovo biće, njegovo „ja”, koje se konceptualizuje kao sadržani objekat, a sadržatelj je čovekovo obličje, njegova spoljašnjost. Vidimo da su u našem primeru oba ova bića „ja”, a ponos se konceptualizuje kao sila koja izmešta unutrašnje „ja” iz spoljašnjeg, čime dobijamo metaforu PONOS JE SILA KOJA IZMEŠTA SUBJEKTOVO UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG. Ovakva konceptualizacija naglašava odsustvo kontrole³³. Bitno je ipak istaći da se ona javlja srazmerno retko u slučaju ponosa (u samo dva primera u srpskom i jednom primeru u engleskom korpusu), kao i to da je u tom slučaju ponos neposredna emocionalna reakcija koja se javlja istovremeno sa osećanjem sreće. Rekli bismo da predložko-padežna sintagma *od ponosa* ima paralelu u engleskom *with pride* onda kada se *with pride* koristi u kontekstu koji označava neki (fiziološki, telesni) proces.

³¹ Suprotno tome, u jednom drugom primeru iz naše građe, zahvaljujući glagolu kretanja, takva „slika udaljavanja” je jasna – *Zlo i ratovi dolaze od arogancije*.

³² Klikovac (2006[2000]: 334) uočava metaforu UZROKOVANJE JE KRETANJE OD UZROKA KA POSLEDICI, kao u *‘the controversy seems more likely to end in public frustration’* ili *‘the separation [...] results in the destruction of the whole’*. U našim primerima, upotreba ablativnih predloga nagoveštava *udaljavanje posledice od uzroka*, ne kretanje ka posledici.

³³ Lejkof i Džonson (1999: 274) navode primarnu metaforu SAMOKONTROLA JE NALAŽENJE NA UOBIČAJENOM MESTU, motivisanu našim svakodnevnim iskustvom da imamo veći stepen kontrole nad situacijom kad se nalazimo u dobro poznatom okruženju. Navode i, za nas važan, primer *„Bio sam van sebe”*, u kojem se odsustvo samokontrole konceptualizuje kao nalaženje „suštinskog” čovekovog bića (eng. the Subject) na neuobičajenoj lokaciji – u ovom slučaju izvan tela, odnosno čovekove „spoljašnjosti” (eng. the Self, prema Lakoff & Johnson 1999: 268).

4.2.4.3. U skladu sa METAFOROM STRUKTURE DOGAĐAJA (Lakoff 1993), i jednim od njenih osnovnih potpreslikavanja STANJE JE MESTO, PONOS se može konceptualizovati kao MESTO³⁴. Takvo mesto može biti ograničena oblast u prostoru (Lakoff i Johnson 1999: 180), odnosno, DVODIMENZIONALNI SADRŽATELJ (OGRANIČENI DVODIMENZIONALNI PROSTOR) (Klikovac 2006[2000]). S obzirom na to da se stanje doživljava kao mesto, promena stanja preslikava se na promenu mesta (PROMENA STANJA JE PROMENA MESTA) (Lakoff & Johnson 1999: 183–184). Takođe, primeri iz naše građe potvrđuju nalaze Vesić-Pavlović (2016: 200–210), koja u vezi sa metaforama PROMENA JE KRETANJE i PROMENA STANJA JE PROMENA MESTA zapaža dvojaku metaforičku konceptualizaciju stanja; u ovom odeljku za nas je relevantna konceptualizacija stanja kao orijentira, odnosno odredišta na putanji kojom se čovek kreće i metafora NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA (ibid. str. 207). Bitno je naglasiti da je ovakva konceptualizacija posvedočena u samo nekoliko primera u engleskom korpusu:

Engleski

1. Its successful pursuit will usually *lead to a sense of personal fulfilment or pride*.
2. *Transition from pride to shame*.
3. ...*the first step into pride* is comparison, and the subsequent steps lead into a self-focused life.
4. The soul in temptation is ready *to leap into pride*.

U poslednja dva primera metafora PONOS JE MESTO konkretizuje se kao PONOS JE OGRANIČENI DVODIMENZIONALNI PROSTOR (Klikovac 2006[2000]: 136, 315), pri čemu glagol *leap* u primeru (4) upućuje na zaključak da je nastanak stanja nagao.

4.2.4.4. Navešćemo još primera u kojima se imenice *pride* i *ponos* javljaju sa predlozima *in*, *into* i *out of / u* i *iz*. Bitno je istaći da je upotreba ovih predloga posvedočena daleko manjim brojem primera u odnosu na predloge *with*, odnosno *sa*:

Engleski

1. When he had finished he sat *glaring at them in defiance and pride*.
2. God said to me, 'Richie, you're going to be late for your contest, it's on now. And *I said to the Lord, in my pride*, 'No, it's okay Lord, it's not for another twenty minutes'
3. ...the father and two mothers *cuddled the children in pride* and laughter.
4. Then, *pained beyond belief in some tender pride*, she advanced alone upon the cows.

³⁴ Razume se da je u pitanju varijanta METAFORE STRUKTURE DOGAĐAJA koja se odnosi na *mesto*. Lejkof i Džonson (1999: 178–179) navode da se ova metafora javlja u dva oblika – jedan je vezan za mesto, a drugi za predmete. Neka od najznačajnijih preslikavanja koja obuhvata varijanta koja je vezana za mesto jesu gorepomenuto preslikavanje STANJE JE MESTO, PROMENA JE KRETANJE, NAČIN NA KOJI SE VRŠI RADNJA ILI SREDSTVO ZA NJU JESTE PUTANJA KA ODREDIŠTU itd.

5. ...and *he had been genuinely upset*, if principally *in his pride*, when she had left him.
6. Don't *fight me out of pride* or anger.
7. She had stopped crying when *her mother hit her, partly out of pride*, but partly out of spite because she always felt her tears gave her mother pleasure.

Srpski

1. Ona, u stidu li, *u ponosu* li nekom, *ni glave da okrene, kamoli Boga im prihvati*, kao da je ona gospodskog roda, a oni poslednji među poslednjima.
2. Luda sam za tobom! On se smešio, *polaskan u svom ponosu*.
3. Danglar se oseti *uvređen u svome ponosu* i ne želeći da se više upušta u razgovor sa tim prostakom, leže ponovo na svoje jareće kože i ne izusti ni reči.
4. Gospodin Kolins je i dalje *bio u istom stanju srditog ponosa*.
5. Kada je Tomas Man objavio svoje Budenbrokove, libečki patriciji osetili su se duboko *povređeni u svome ponosu* i samoljublju.
6. Simpatična, ali *se zatvarala u svoj ponos* i nepristupačnost.
7. *Ubio si je iz ponosa* i zbog toga što si ribar.
8. Ali zato ponovo ističe: da je *u Partiji ostao iz jedne privatne emocije: ponosa*, i to, kako veli, zato da bi se dokazao pred samim sobom i postao uspešan kao prononsirani komunista.

U većini primera ponos se, kao jedna vrsta stanja, konceptualizuje kao sadržatelj za subjekta (PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA) (E: 1, 2, 3, 4, 5; S: 1, 2, 3, 4, 5, 6), s tim što se u srpskom primeru (6) ponos-sadržatelj konkretizuje kao PROSTORIJA, tj. neka vrsta ZAKLONA. Kako Klikovac (2006[2000]: 137) ističe, implikacija metafore STANJE JE PROSTORIJA jeste i to da sadržatelj tipa prostorije pruža subjektu zaštitu od spoljnih uticaja, tj. može služiti kao neka vrsta zaklona. Možemo dodati da nam dati primer pokazuje i da ponos može biti stanje koje subjekta odvaja od drugih ljudi budući da se subjekt „zatvara u svoj ponos” i postaje stoga „nepristupačan”. Takođe, iz primera (E: 4, 5; S: 3, 5) vidimo da ponos može uticati na subjektov doživljaj nekog događaja i izazivati emocije – kako vidimo iz engleskih primera (4) i (5) i srpskih (3) i (5), subjekta (*koji je 'in pride'/'u ponosu'*) boli, pogađa ili vređa ugrožavanje osećanja lične vrednosti. U engleskim primerima (6) i (7) i srpskim primerima (7) i (8) ponos eksplicitno predstavlja *uzrok* određenog čovekovog ponašanja³⁵.

³⁵ Ivić (1954: 189) ističe da se uzročna konstrukcija s predlogom *iz* u srpskom jeziku upotrebljava kada „je u pitanju akcija koja je takve prirode da se izvodi *svesno, smišljeno*, preko impulsa volje. Treba, zatim, da se samom uzročnom konstrukcijom otkriva onaj pojam koji prirodom svojom utiče na voljni momenat, koji, upravo, *potstiče* na vršenje radnje. Reč je o različitim psihološkim momentima, o *unutrašnjim pobudama* koje dovode do vršenja radnje” (kurziv autorkin). Raden (1998) i Klikovac (2004) razmatraju razliku između uzročnih značenja konstrukcija *in+* i *out of+reč koja označava emociju* u engleskom, odnosno konstrukcija *u+lokativ* i *iz+genitiv*, ističući da je razlika među uzročnim značenjima ovih predloga uslovljena njihovim konkretnim značenjima. Naime, čovekova aktivnost-posledica delimično je namerna i kontrolisana kada je uzročno značenje realizovano konstrukcijom *out of +*, tj. *iz + genitiv* budući da u takvim slučajevima čovek nije u potpunosti obuzet svojim stanjem, već je „usmeren na 'izlazak' iz njega” (Klikovac 2004: 235). S druge

4.2.4.5. Ponos-UZROK u engleskom jeziku može se konceptualizovati i kao KANAL. Naime, Klikovac (2006[2000]: 384–385) beleži metaforu UZROK JE KANAL, ilustrujući je primerima *farmers at first refused to use it through fear that it might poison the soil i through illness, he lost the use of his feet*. U dva primera u engleskom korpusu subjekt postupa na određeni način i „*through pride*”:

Engleski

1. Accordingly, a substantial number of today's retirement pensioners need to claim assistance and submit to some form of test of need. *Through pride or ignorance many people fail to do this.*

Očigledno je da nas ponos sprečava da priznamo da nam je potrebna pomoć i da nismo u stanju da se oslonimo samo na sebe; moguće je da se ponos u ovom značenju vezuje i za tvrdoglavost.

4.2.4.6. *Rezime:*

Tabela 5: Pregled predložskih sintagmi u kojima se javljaju lekseme *ponos/pride*

Predlozi	Metaforički izrazi – pride	N	Metaforički izrazi – ponos	
To pride, between pride and..., from pride to, from pride (Mesto)	Success leads to a sense of pride/Transition from shame to pride X torn between X's pride and X's desire to engage/ X turns aside from pride/ God delivers from pride	5		
<i>from pride</i> <i>Od ponosa (uzročno značenje)</i> (UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA)	X does sth from pride/X basks in praise from pride/Success comes from pride	4	Oči raširene od ponosa Svest zamućena od ponosa Grliti se od sreće i ponosa 1 X van sebe od ponosa 2	5
<i>In, into, out of pride</i> <i>U, iz ponosu/a</i>				
X se nalazi u sadržatelju, dolazi u sadržatelj (ograničeni 2-D prostor, prostorija)	The first step into pride/ The soul leaps into pride/ Y pets X into pride	4	X je u stanju srditog ponosa, X se zatvara u svoj ponos i nepristupačnost	2
X se nalazi u sadržatelju, oseća na određeni način, ili čini nešto u sadržatelju (<i>in pride, u ponosu</i>) (<i>može imati i uzročno značenje</i>)	Mothers cuddle children in pride/ X says sth to Lord in X's pride To boast in pride/ X is upset in X's pride/ X is pained in pride	9	X polaskan, ranjen, uvreden 3, povreden, pogođen, besan u svom ponosu 8 X se nekoga ne seća, ni glave da okrete u (svom) ponosu	11

strane, ako je uzrok akcije izražen konstrukcijom *u + lokativ*, čovekova aktivnost razumeva se kao spontana i nevoljna s obzirom na to da „agensa njegovo stanje potpuno obuzima, on svoju akciju izvodi pod njegovim dejstvom, „u njegovim granicama”, ne mogući da vidi ništa izvan njega” (Klikovac 2004: 235). Drugim rečima, iz logike slikovne sheme sadržatelja proističe da delovanje čoveka koji napušta sadržatelj nije ograničeno u meri u kojoj je to delovanje čoveka koji se u njemu nalazi i kojeg sadržatelj okružuje sa svih strana (Radden 1998: 288; Klikovac 2004: 235).

	To glare at sb in pride, look at sb in pride 2/X looks down on Y in pride X's chest thrown out in pride		X popustio u svom oholom držanju i ponosu	
X čini nešto <i>out of pride</i> , iz <i>ponosa</i> (uzročno značenje) (POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA)	X fights Y out of pride X steals out of pride X stops crying out of pride	3	X čini nešto iz ponosa	12
<i>through pride</i> (UZROK JE KANAL)	X achieves quality through pride/ X fail to do sth through pride	<u>2</u>		

Lekseme *pride* i *ponos* ubedljivo najčešće se javljaju sa predlogom *with*, to jest *sa*, koji ukazuju na konceptualizaciju ponosa kao PREDMETA-PRATIOCA. Putem takve konceptualizacije iskazuje se načinsko značenje, tj. način na koji subjekt vrši radnju iskazanu glagolom, kao i to da oseća ponos dok obavlja datu radnju. U engleskom jeziku, predlog *with* koristi se i da bi se označile fiziološke reakcije potaknute osećanjem ponosa, mada je takva upotreba posvedočena daleko manjim brojem primera; u srpskom jeziku, kao pandan ovoj konstrukciji nalazi se predložko-padežna sintagma *od ponosa*.

U oba jezika, konceptualizacija ponosa kao MESTA i SADRŽATELJA javlja se daleko ređe u odnosu na njihovu konceptualizaciju putem ostalih domena (u engleskom jeziku samo 0,5% i 1,3%, a u srpskom 0% i 1,3% primera odražavaju konceptualizaciju ponosa kao mesta, odnosno sadržatelja).

4.3. Kognitivni modeli u osnovi domena PONOSA

Brojnost i raznovrsnost metafora koje smo prikazali u ovom poglavlju svedoči o bogatoj metaforičkoj konceptualizaciji pojma ponosa u oba jezika – ovakav nalaz kosi se za zapažanjem Kevečeša (2000: 30) da je uloga metaforičke konceptualizacije u strukturi emocije ponosa zanemarljiva. Možemo reći da je ona značajna kako u pogledu kvantitativne zastupljenosti, tako i u pogledu raznovrsnosti uočenih metafora.

Dalje, naša analiza je ukazala na veliku podudarnost među ispitivanim jezicima u pogledu metaforičke konceptualizacije, čime se još jednom potvrđuje kognitivnolingvistička teza o utemeljenosti značenja u telesnom iskustvu. Na razlike smo uglavnom nailazili na nivou konkretizacija metafora višeg reda opštosti – podsetićemo se, na primer, da se slika *uništavanja* ponosa-predmeta u engleskom, za razliku od srpskog, može konkretizovati kao

ulublјivanje (eng. *dent*). Razlike su se ispoljile i na planu jezičkih realizacija pojedinih metaforičkih preslikavanja, kao i učestalosti javljanja pojedinih preslikavanja. S druge strane, neke od metafora posvedočene su u samo jednom od dva ispitivana jezika – npr. PONOS JE MEHANIZAM, MATERIJA NEPRIJATNOG MIRISA samo u srpskom jeziku, ili PONOS JE BOŽANSTVO u engleskom jeziku.

Analiza jezičkih manifestacija dovela nas je do uvida u to da, čak i kada je ista metafora (i to niskog reda opštosti) posvedočena u oba jezika, razlike mogu postojati na nivou motivisanosti, kao i pojedinačnih elemenata koji se preslikavaju iz izvornog domena – npr. putem metafore PONOS JE VATRA u engleskom jeziku naglašavaju se samo početak, kraj i intenzitet ponosa, dok se u srpskom jeziku putem ove metafore može naglašavati i destruktivnost (kolektivnog) ponosa uperena ka drugima, kao i uloga spoljnog faktora u ciljanom podsticanju destruktivnosti izazvane ponosom. U datom slučaju, motivaciju smo objasnili pomoću pojma *energetskog transfera* (Rasulić 2015).

Ono što najviše pada u oči, i što smo više puta naglasili tokom dosadašnjeg izlaganja, jeste kompleksnost značenja reči *pride*, odnosno *ponos*. One, naime, pokrivaju dijapazon značenja od prototipične emocije, to jest neposredne emocionalne reakcije na neki događaj, kao i dugotrajnije manifestacije ove emocije, to jest postojanijeg emocionalnog stava prema nekog objektu, preko osećanja samopoštovanja, sve do značenja koje se odnosi na osobinu i postojanu karakternu crtu. Upadljivo je i dvojako vrednovanje ponosa – s jedne strane, *pride/ponos* označava pozitivno stanje (kako iz perspektive subjekta, tako i iz perspektive društva), a s druge strane, reč *pride/ponos* ima izrazito negativnu konotaciju.

Na osnovu naše analize, izdvojili smo četiri osnovna kognitivna modela, a koji odgovaraju različitim značenjima leksema *pride*, to jest *ponos*. U odeljku koji sledi predstavimo a) kognitivne modele do kojih smo došli na osnovu učenih metafora, b) metafore koje ih strukturiraju, kao i c) aspekte pojmova koje te metafore otkrivaju i naglašavaju. U samoj tabeli ćemo naglasiti ukoliko je neka metafora karakteristična samo za jedan jezik (oznakom E i S), ili je pak naročito značajna u strukturi pojma ponosa – primarno u pogledu svoje produktivnosti i razrađenosti, a i kvantitativne zastupljenosti. Takođe, s obzirom na to da smo u okviru jednog modela objedinili a) ponos-neposrednu emocionalnu

reakciju na stimulus i b) ponos-postojani emocionalni stav prema objektu, naglasićemo kad je pojedina metafora karakteristična samo za jedan od ova dva vida ponosa.

4.3.1. Neposredna emocionalna reakcija i postojani emocionalni stav

I PRIDE/PONOS 1

a) neposredna emocionalna reakcija na stimulus, prototipičnija emocija

b) postojani emocionalni stav prema nekom objektu, dugotrajnija manifestacija emocije

Srodni pojmovi – *osećanje lične vrednosti, postignuća, zadovoljstvo, radost*

Tabela 6a: ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 1’

<p>a) Subjekt/osoba bliska S (npr. član porodice)/zajednica kojoj S pripada ostvari uspeh i postigne nešto vredno → neposredna (kratkotrajna) emocionalna reakcija ponosa</p> <p>b) Lična karakteristika/kvalitet/postignuće ili kvalitet bliske osobe/grupe kojoj pripada → postojani emocionalni stav prema tome</p>	<p>UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI (<i>uglavnom postojani stav</i>)</p> <p>SITUACIJA/KVALITET KOJA IZAZIVA PONOS JE SADRŽATELJ ZA PONOS-MATERIJU/PREDMET (<i>postojani stav</i>)</p> <p>POČETAK OSEĆANJA PONOSA JE DOBIJANJE PONOSA-PREDMETA (<i>uglavnom postojani stav</i>)</p> <p>PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO DAJE/DONOSI</p> <p>PONOS JE PREDMET KOJI TREBA NAĆI U UZROKU PONOSA-SADRŽATELJU (E, <i>postojani stav</i>)</p> <p>UČINITI DA PONOS POČNE DA POSTOJI JE UPALITI PONOS-VATRU (<i>postojani stav</i>)</p>
<p>S oseća ponos</p> <p>S ima postojani emocionalni stav prema stimulusu</p>	<p>OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET (KOJI SE NALAZI U UZROKU PONOSA-SADRŽATELJU) (<i>postojani stav</i>)</p>
<p>Ponos je pozitivno osećanje iz perspektive S (a i društveno je prihvatljivo), javlja se istovremeno sa osećanjem sreće</p>	<p>PONOS JE SVETLOST (<i>neposredna reakcija</i>)</p> <p>PONOS JE TOPLOTA (<i>neposredna reakcija</i>)</p> <p>PONOS JE VREDAN PREDMET (UKRAS)</p> <p>PONOS JE ALKOHOLNO PIĆE (S)</p>
<p>S doživljava i određene telesne reakcije – rumenilo, crvenilo lica i sjaj u očima, osećaj topline koja nas prožima</p>	<p>PONOS JE TOPLOTA/TOPLA VODENA STRUJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (<i>neposredna reakcija</i>)</p> <p>PONOS JE SVETLOST (<i>neposredna reakcija</i>)</p> <p>UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD (PONOSA)-UZROKA</p>
<p>Drugi ljudi mogu uociti kad je subjekt ponosan na osnovu izraza lica, držanja, hoda, načina na koji nešto radi (najčešće saopštava) itd.</p>	<p>RAZUMEVANJE ENTITETA JE OTKRIVANJE OBJEKTA SADRŽANOG U NJEMU</p> <p>PONOS JE PREDMET-PRATILAC (<i>uglavnom neposredna reakcija</i>)</p>

	PONOS JE MATERIJU U OČIMA, GLASU (<i>uglavnom neposredna reakcija</i>)
S može i svesno pokazati drugima da oseća ponos Subjekt ne treba da pokazuje ponos na lični uspeh (<i>srpski</i>)	PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE POKAZATI PREDMET KOJI TREBA SAKRITI (*S, <i>uglavnom neposredna reakcija na uspeh</i>)
Ponašanje može biti takvo da ukazuje na to da subjekt oseća ponos	PONOS JE PREDMET-PRATILAC
Ponos može uticati na ponašanje	PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA, POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA UZROK JE KANAL (E)
Grupa ljudi može istovremeno osećati ponos na nešto	PONOS JE PREDMET KOJI VIŠE LJUDI MOŽE PODELITI (<i>neposredna reakcija i postojani stav</i>)
Ponos ima stepen izraženosti, te može biti intenzivno osećanje	NAJVEĆI STEPEN INTENZITETA PONOSA JE NAJVEĆI STEPEN INTENZITETA PONOSA-VATRE STEPEN INTENZITETA PONOSA JE VELIČINA PONOSA- PREDMETA PONOS JE MATERIJU KOJA OBAVIJA SUBJEKTA (S) PONOS JE MATERIJU KOJA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA SUBJEKTA-SADRŽATELJA/MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU/ BUJICA, TALAS, TOPLA VODENA STRUJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (<i>uglavnom neposredna reakcija</i>)
S može i gubiti kontrolu nad svojim ponašanjem usled velikog intenziteta ponosa	PONOS JE MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU- SADRŽATELJU PONOS JE SILA KOJA IZMEŠTA UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG (<i>uglavnom neposredna reakcija</i>)
S može izgubiti postojan emocionalni stav prema objektu, neki drugi čovek može doprineti tome	DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI PONOSA JE GUBITAK/OTIMANJE ILI UNIŠTAVANJE PONOSA- PREDMETA (<i>postojani stav</i>)

4.3.2. Samopoštovanje

II PRIDE/PONOS 2 – emocionalni stav samopoštovanje, osoba vrednuje sebe u celini

Srodni pojmovi – *samopoštovanje, dostojanstvo*

Tabela 6b: 'PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 2'

Ponos je emocionalni stav koji stičemo, nije nam nužno urođen: a) S može sam steći ovakav emocionalni stav zahvaljujući nekoj aktivnosti b) S počinje da oseća ponos zahvaljujući nekoj situaciji/nekoj osobi čiju vrednost povezuje sa ličnom vrednošću (Posebno u slučaju nacionalnog ponosa, istaknuti pojedinac (s kojim se pripadnici nacije	PONOS JE PREDMET KOJI TREBA PRONAĆI (U NEČEMU) (E) SITUACIJA KOJA IZAZIVA PONOS JE SADRŽATELJ ZA PONOS-MATERIJU/PREDMET PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO DAJE/DONOSI PONOS JE PREDMET KOJI TREBA ZASLUŽITI
---	--

poistovećuju) čini da pripadnici određene nacije osećaju ponos) c) Neko (obično roditelji) može raditi na tome da subjekt (obično deca) počne da oseća ponos	POČETAK PONOSA JE DOLAŽENJE U POSED PONOSA-PREDMETA JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA UČINITI DA PONOS POČNE DA POSTOJI JE UPALITI VATRU-PONOS POČETAK PONOSA JE DOLAZAK PONOSA-ČOVEKA (BIĆA)
Sticanje ovakvog emocionalnog stava iziskuje i napor kako samog subjekta, tako i osobe koja mu pomaže da stekne taj stav	PONOS JE GRAĐEVINA
S oseća ponos	OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET TRAJANJE PONOSA JE ŽIVOT/BIVANJE U BUDNOM STANJU PONOSA-BIĆA POSTOJANJE PONOSA JE PRISUSTVO PONOSA-ČOVEKA (BIĆA)
Osećanje ponosa može podrazumevati i stepen izraženosti	POVEĆANJE INTENZITETA EMOCIJE JE RAST/RAZVOJ/JAČANJE PONOSA-BIĆA NAJVEĆI STEPEN INTENZITETA PONOSA JE NAJVEĆI STEPEN PONOSA-VATRE
Neko/nešto utiče na ovaj stepen izraženosti	POVEĆANJE INTENZITETA PONOSA JE POMAGANJE PONOSU-BIĆU DA SE RAZVIJE/OHRABRIVANJE, PODSTICANJE PONOSA-ČOVEKA
Ponos je poželjan emocionalni stav kako iz ugla pojedinca, tako i iz perspektive društva	PONOS JE VREDAN PREDMET PONOS JE UKRAS PONOS JE PREDMET ZA KOJI SE SUBJEKT BORI (E)
Postoji društveno uverenje da ponos (naročito kolektivni) čoveku mora biti važan	PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA (S)
Ponos je neophodan je za čovekovu vitalnost	PONOS JE MATERIJALNA KOJA SUBJEKTU PRUŽA VITALNOST (E)
Ponos subjektu daje snagu da se bori za sebe, i ne dozvoljava drugima da ga potčine	PONOS JE PTICA (U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET PONOS JE MEHANIZAM (U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) (S)
Ponos subjektu daje snagu da se bori protiv negativnih emocija i istrajava u naporima da stvori nešto plemenito	PONOS JE ORUĐE, ORUŽJE (S) PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTU POMAŽE
Ponos utiče na subjektive postupke	PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (ZAPOVEDNIK, VLADAR) PONOS JE VODIČ
Subjekt može i drugima dati do znanja da oseća ponos	ISPOLJAVANJE MANIFESTACIJA PONOSA JE POKAZIVANJE PONOSA-PREDMETA
Drugi ljudi mogu uočiti kad je subjekt ponosan na osnovu izraza lica, držanja, hoda itd.	RAZUMEVANJE ENTITETA JE OTKRIVANJE OBJEKTA SADRŽANOG U NJEMU
Subjekt može biti ponosan i zbog neke konkretne stvari (npr, pripadnosti naciji), a takav ponos mogu osećati i drugi ljudi:	PONOS JE PREDMET KOJI VIŠE LJUDI MOŽE PODELITI

Subjekt može prestati da oseća ponos – bilo kao rezultat nekog ličnog postupka, ili postupka osobe za koju vezuje sopstvenu vrednost, ili nekoga ko dovede do toga da počinje sebe manje da ceni	PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI, KOJI SUBJEKTU NEKO SA STRANE MOŽE OTETI ILI UKRASTI I UGROŽAVANJE PONOSA JE OTIMANJE PONOSA-PREDMETA UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA
Ponos čini da subjekt ne da na sebe, ali nekad je primoran na postupke koji nisu u skladu sa načelima koje propisuje ponos	POSTUPANJE KOJE NIJE U SKLADU SA NAČELIMA KOJE PONOS DIKTIRA JE GUTANJE/ODBACIVANJE/STAVLJANJE NA MANJE PROMINENTNO MESTO PONOSA-PREDMETA PONOS JE LUKSUZAN PREDMET KOJI SUBJEKT NE MOŽE UVEK SEBI DA PRIUŠTI (E)
Subjekt ponekad oseća samopoštovanje u manjem stepenu; to nije lična odluka, već nastaje kao posledica spoljnih okolnosti (najčešće postupaka drugih ljudi)	UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU UGROŽAVANJE PONOSA JE RUŠENJE PONOSA-GRAĐEVINE UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE BIĆA-PONOSA
Neke ljude je lakše dovesti do toga da manje cene sebe Subjekt može uprkos uvredama i neuspesima još uvek sebe ceniti	STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA PONOSA JE STEPEN OTPORNOSTI PONOSA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE PONOS JE LOMLJIV PREDMET PONOS JE PREDMET OČUVAN U CELOSTI
Prestanak osećanja ponosa je veoma neprijatno osećanje	UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA (<i>*afektivni dativ u srpskom jeziku</i>)
Zbog toga što je neprijatan, a osećanje samopoštovanja važno za jedinku, osoba se odupire prestanku osećanja ponosa Na kolektivnom planu ističe se da istaknuti pojedinac može pomoći zajednici da očuva ponos (<i>srpski novinski diskurs</i>)	PONOS JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI PREDMET ZA KOJI SE SUBJEKT BORI (E) KOLEKTIVNI PONOS JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC
Ugroženo samopoštovanje može uticati na subjektive postupke (želju za osvetom, dokazivanje lične vrednosti)	UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA (<i>kontekst primera, ranjeni ponos usmerava subjektive postupke</i>)
Posle prestanka osećanja ponosa, subjekt može ipak ponovo da počne da oseća ponos, često zahvaljujući nekog drugoj osobi, koja mu u tome pomaže, posebno u slučaju nacionalnog ponosa	PONOVO OSEĆATI PONOS JE PONOVO DOĆI U POSED PONOSA-PREDMETA (ZAHVALJUJUĆI ČOVEKU KOJI NAM VRAĆA PONOS-PREDMET) (KOLEKTIVNI PONOS) JE PREDMET KOJI NAM NEKO MOŽE VRATITI)

4.3.3. Insistiranje na sopstvenoj vrednosti

III PRIDE/PONOS 3: emocionalni stav ili osobina koja podrazumeva insistiranje na sopstvenoj vrednosti – naša tendencija da držimo do sebe i zahtevamo da nas i drugi poštuju, sprečava nas da priznamo lične slabosti i zatražimo pomoć, nismo u stanju da oprostimo nekome ko nam je naneo uvredu

Srodni pojmovi – *tvrdoglavost, prkos*

Tabela 6c: 'PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 3'

Subjekt može biti ponosit stalno	OSEĆATI PONOS (BITI PONOSIT) JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET POSTOJANJE PONOSA JE PRISUSTVO PONOSA-ČOVEKA (BIĆA)
Ponos utiče na subjekta dvojako: a) Utiče na to kako se oseća u određenoj situaciji (kako doživljava postupke drugih ljudi (obično prema njemu)) b) Utiče na subjektove postupke	(EMOCIONALNE) REAKCIJE PONOSA-ČOVEKA UMESTO EMOCIONALNIH REAKCIJA SUBJEKTA PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA
Ponos čini da se S (lako) vređa i ljuti u situacijama kada oseća da mu je lična vrednost ugrožena – neko ga ne uvažava, vređa ga, drži u potčinjenom položaju	PONOS JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREĐA PONOS JE BUNTOVNA/NEPOKORNA/LJUTA OSOBA (VREĐA SE, BUNI I LJUTI KAD JE SUBJEKTOVO OSEĆANJE VREDNOSTI UGROŽENO) PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA
Ugrožavanje lične vrednosti je izuzetno neprijatno po subjekta	UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA (*afektivni dativ u srpskom jeziku)
Ponos čini da S želi da mu drugi laskaju, da ga hvale, i potvrđuju osećanje visoke vrednosti	PONOS JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI/UDOVOLJAVATI (KOJI JE SREĆAN, ZADOVOLJAN KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE)
Ponos je osobina koja (izrazito) utiče na subjektovo delovanje (i nekad ga sprečava da ostvari neke pozitivne stvari i iz tog razloga se doživljava kao nešto negativno) Ponos čini da S želi da stalno potvrđuje ličnu vrednost, sprečava ga da pokazuje svoje slabosti pred drugima, čini da subjekt želi da mu drugi potvrđuju ličnu vrednost	PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (ZAPOVEDNIK, VLADAR) PONOS JE VODIČ PONOS JE ČOVEK KOJI SPREČAVA SARADNJU I DOBRE ODNOSI SA DRUGIMA PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTU ODMAŽE (S) PONOS JE TVRDOGLAV ČOVEK (E) (PONOS-)UZROK JE KANAL (E) PONOS JE BOŽANSTVO (E) PONOS JE PRESKUPA ROBA PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA PONOS JE BEZVREDAN PREDMET (S)

Može imati stepen izraženosti	INTENZITET PONOSA JE VELIČINA PONOSA-PREDMETA STEPEN IZRAŽENOSTI PONOSA JE MERA KOLIČINE PONOSA-MATERIJE
Prestanak osećanja ponosa je veoma neprijatan	UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA
Kada mu je lična vrednost ugrožena, subjekt je podstaknut na određeno (osvetoljubivo) ponašanje	UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA (<i>kontekst primera, ranjeni ponos usmerava subjektove postupke</i>)
Subjektu ponos može smetati i on stoga svesno može pokušati da se odupre ovoj svojoj osobini/tendenciji Nekad subjekt teži da postupi u skladu sa drugim aspektima ličnosti (razumom, oprezom), a ne ponosom	PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKT MOŽE SVESNO ODBACITI PONOS JE PROTIVNIK U BORBI PONOS JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM STANJIMA (RAZUMU, OPREZU)
Ponos čini da čovek ne da na sebe, ali nekad mora popustiti	NESTAJANJE PONOSA JE GUTANJE PONOSA-PREDMETA PONOS JE LUKSUZAN PREDMET KOJI SUBJEKT NE MOŽE UVEK SEBI DA PRIUŠTI (E)

4.3.4. „Prekomerni ponos”: osećaj superiornosti u odnosu na druge

IV PRIDE/PONOS 4 – „prekomerni ponos”, zaokupljenost ličnom vrednošću, osećaj superiornosti u odnosu na druge

Srodni pojmovi – *osećanje superiornosti, arogancija*

Tabela 6d: ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 4’

Subjekt je prekomerno ponosan	POSTOJANJE PONOSA JE PRISUSTVO PONOSA-ČOVEKA (BIĆA)
Stepen izraženosti se može povećavati	POJAČANJE INTENZITETA PONOSA JE OHRABRIVANJE, PODSTICANJE PONOSA-ČOVEKA
Ponos čini/podrazumeva da subjekt smatra sebe superiornim u odnosu na druge ljude, i odnosi se prema njima s prezirom	PONOS JE ČOVEK KOJI SMATRA DA JE SUBJEKT (ILI ON SÂM) BOLJI OD DRUGIH LJUDI
Prekomerni ponos utiče na subjektovo ponašanje i osećanja Čini da želimo da dokazujemo svoju vrednost, hvalimo se, ponižavamo druge, čini nas egoističnim, sprečava dobre odnose sa drugima	PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE ČOVEK KOJI SPREČAVA SARADNJU I DOBRE ODNOSI SA DRUGIMA PONOS JE SADRŽATELJ POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA
Postoji društvena osuda ovog stanja, naročito u kontekstu religije	PONOS JE BEZVREDNA MATERIJA KOJU ČOVEK TREBA DA IZBACI IZ SEBE PONOS JE BEZVREDNA MATERIJA KOJA MOŽE UPRLJATI ČOVEKOVU DUŠU

Subjekt može pokušati da se odupre ovoj osobini	PONOS JE PROTIVNIK U BORBI
Ponos ponositog subjekta čini da subjekt ne pokazuje prijateljska osećanja prema drugim ljudima	PONOS JE HLADNOĆA
Prekomerni ponos podrazumeva svojevrstan neprijateljski stav prema strancima, kao i opasno ponašanje	PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA PONOS JE AGRESIVAN ČOVEK (KOLEKTIVNI, NACIONALNI) PONOS JE VATRA/VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU/PONOS JE MATERIJA KOJA SE MOŽE (NAMERNO) ZAGREVATI (S) NACIONALNI PONOS JE BEZVREDNA MATERIJA NEPRIJATNOG MIRISA (S)

Na koji način su kognitivni modeli povezani, i kako se može odrediti njihovo članstvo u kategoriji *emocija*? Prisetićemo se da Kevečeš (1986) pokazuje da se reč *pride* odnosi na sistem pojmova ili pojmovni domen, pri čemu u strukturi ovog domena prototip ili kognitivnu referentnu tačku predstavlja *uravnoteženi ponos kao neposredna reakcija*, dok se ostali pojmovi (npr. samopoštovanje ili prekomerni ponos) određuju u odnosu na ovaj vid ponosa. U prilog ovakvoj tvrdnji, osim jezičkog dokaza, Kevečeš navodi i nalaze istraživača koji su pokazali da su trenutna, kratkotrajna emocionalna stanja prototipičniji primeri *emocija* od dugotrajnijih manifestacija *emocija*, raspoloženja i karakternih osobina. S druge strane, Kevečeš (2000) ne razmatra gorepomenuti celokupni „domen ponosa” i njegovu organizaciju, već samo ističe da na horizontalnom nivou pojmovne organizacije ponos ne spada u prototipične *emocije* – kao što su *ljutnja*, *sreća* i *strah* – utoliko što nije „jaka” *emocija* i ne podrazumeva izražene fiziološke reakcije. Takođe, Kevečeš (2000: 128) ocrta prototipični kognitivni model samog pojma *emocije*, navodeći da je za njega karakterističan, između ostalog, visok stepen izraženosti, tj. *intenzitet emocije*, kao i neuspešan pokušaj kontrolisanja *emocije* od strane subjekta.

Naša analiza je pokazala da u strukturi ponosa u oba jezika postoji kognitivni model ponosa koji predstavlja prototipičniju *emociju*, tj. neposrednu i kratkotrajnu emocionalnu reakciju na stimulus (kog model 1). Štaviše, izvestan broj uočenih metafora u okviru ovog kognitivnog modela usmerava se upravo na intenzitet stanja ponosa i nemogućnost kontrole – npr. PONOS JE MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, MATERIJA KOJA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA SUBJEKTA-SADRŽATELJA, BUJICA, TALAS, SILA KOJA IZMEŠTA UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG. Date metafore karakteristične su za intenzivne *emocije*

uopšte; u ovom slučaju možemo reći da one istovremeno strukturiraju i emociju sreće budući da smo iz konteksta videli da se ponos kao neposredna emocionalna reakcija najčešće javlja sa emocijom sreće.

Ako uravnoteženi ponos kao neposrednu reakciju, u skladu sa Kevečeševim nalazima, smatramo kognitivnom referentnom tačkom iz koje „se razvijaju” drugi pojmovi, možemo reći da se udaljavanje od centralnog člana odigrava na liniji koja se *tiče trajanja ponosa* – konkretnije, u pravcu produžetka njegovog trajanja, (a i smanjenja intenziteta doživljaja u smislu izraženosti pratećih fizioloških reakcija, telesnih manifestacija, fokusiranosti samo na to stanje itd.), čime dobijamo, s jedne strane, *postojani emocionalni stav prema nekom objektu* (konkretnom kvalitetu, postignuću), i s druge strane, *postojani emocionalni stav samopoštovanja*. Bitno je istaći da u slučaju samopoštovanja linija udaljavanja ide i u pravcu prebacivanja težista sa nekog konkretnog uzroka (konkretnog ličnog uspeha ili kvaliteta) ka *vrednovanju sopstvenog bića u celini*; dakle, dolazi do izvesnog „proširenja uzroka”. Ovo je ujedno i razlog što smo ponos kao samopoštovanje izdvojili kao zaseban kognitivni model – on je dovoljno *izrazit*, a i udaljen od kognitivne referentne tačke, a ovu odluku možemo dodatno potkrepiti i činjenicom da rečnici eksplicitno izdvajaju ovo značenje, a postoji u oba jezika i skup sinonimnih pojmova koji se razvio oko ovog „čvora značenjske mreže” (njih ćemo razmatrati u sledećem poglavlju). Dalje proširenje značenja ide, s jedne strane, u pravcu koji bismo mogli nazvati povećanje intenziteta zaokupljenosti ličnom vrednošću, čime dobijamo pojam koji se preklapa sa pojmovima *prkos* i *tvrdoglavosti* – kao što smo videli, posredi je samopoštovanje koje dovodi do toga da tvrdoglavo insistiramo da nas drugi poštuju, sprečava nas da pokazujemo svoje slabosti, oprostimo drugima, može nas odvojiti od drugih ljudi itd. I, s druge strane, dolazi do proširenja u pravcu prevazilaženja opravdanog i društveno prihvatljivog stepena vrednovanja sebe – naime, subjekt ima *preterano visoko* mišljenje o sebi, koje podrazumeva i *osećanje superiornosti u odnosu na ostale ljudi*. Razlog za razdvajanje kognitivnih modela 3 i 4 jeste činjenica da se ponos 3 više vezuje za *prkos* i *tvrdoglavost*, i ne implicira nužno da subjekt ima *preterano visoko* mišljenje o sebi, kao i da *omalovažava druge ljude*. Iako referentni rečnici ne izdvajaju značenje leksema *pride* i *ponos* koje bi odgovaralo našem kognitivnom modelu 3, gorepomenuti razlozi, analiza konteksta, kao i uočene metafore

ukazuju na postojanje naročite vrste samopoštovanja, koje podrazumeva prkos, ali ne nužno i osećanje superiornosti. Veoma je važno naglasiti i ulogu perspektive i okvira u opojmljavanju emocionalnog iskustva ponosa – dok se u okviru prva dva kognitivna modela emocionalno iskustvo ponosa opojmljuje i doživljava kao pozitivno iskustvo kako iz perspektive subjekta, tako i iz perspektive društva, u strukturi kognitivnih modela 3 i 4 *spoljašnja perspektiva postaje dominantna*, te se data stanja primarno opojmljuju iz perspektive društva. Takođe, primeri navedeni u rečnicima, kao i primeri posvedočeni u našoj građi, u kojima se pojam PRIDE 4 izjednačava sa grehom, upućuju na zaključak da se PRIDE 4 profilise i spram domena vere.

Veoma je važno naglasiti i sledeće: do sad je već postalo očigledno da se dati pojmovi ne razlikuju međusobno samo po kriterijumu *trajnosti doživljaja*. Naime, u našim preliminarnim istraživanjima (Bročić 2012: 122) istakli smo da činjenica da na leksičkom planu reč *ponos* razvija i značenje *ponositosti* (prema RMS, „osobina onoga koji je ponosit“, kao u primeru „Kod njih su se do najvišeg stupnja razvile neke od dinarskih *osobina*, naročito osetljivost i *ponos*“) odlikava određeni kontinuum na pojmovnom planu – nečija sklonost da često ima neko osećanje prelazi u osobinu. Međutim, iz svega gorenavedenog proizilazi da neki od kognitivnih modela pojma ponosa podrazumevaju jednu sasvim specifičnu kvalitativnu dimenziju. Uzmimo kao primer značenje pojma ponosa koje odgovara kognitivnom modelu 3. Iako bi se moglo reći da ponos u datom slučaju označava osobinu, definicija takve osobine, sa svim specifičnim značenjskim nijansama prkosa, tvrdoglavosti, društvene osude itd., ne bi se mogla svesti na osobinu koja samo odražava subjektovu težnju da često oseća ponos. Takva osobina je pak razvila jednu sasvim specifičnu značenjsku dimenziju, udaljenu od *kvalitativne dimenzije ponosa* kao neposredne emocionalne reakcije na lični uspeh.

Bitno je objasniti i šta se tačno podrazumeva pod tvrdnjom da je uravnoteženi ponos kao neposredna reakcija *prototip u odnosu na koji se ostali pojmovi određuju*. On jeste centralni član ili kognitivna referentna tačka iz razloga koje Kevečeš (1986) navodi – on odražava ravnotežu, bolji je predstavnik kategorije emocija itd., zbog čega se iz njega izvode i ostala značenja. Međutim, važno je naglasiti da ostali kognitivni modeli ne predstavljaju manje prototipične varijante prototipičnog scenarija sadržanog u kognitivnom modelu 1 –

kao što, na primer, Lejkof (1987: 400–405) za emociju ljutnje pokazuje da postoji prototipičan scenario ljutnje i više neprototipičnih, koji predstavljaju odstupanja od nekih od osnovnih karakteristika³⁶. Može se reći da se svaki od uočenih kognitivnih modela ponosa izdvojio kao „nezavisan” pojam, organizovan oko prototipa, pa su tako, na primer, i kognitivni modeli 3 i 4 bolji predstavnici kategorije *osobine* od kognitivnog modela 1. U vezi s tim, svakako je bitno istaći da i sami kognitivni modeli predstavljaju kategorije nejasnih granica – iako se svaki od njih svojom izrazitošću izdvojio kao posebna kategorija, da se i ovde ne radi uvek o kategorijama jasno omeđenih granica pokazali su nam primeri u kojima se u značenju leksema *pride*, odnosno *ponos* preklapaju ovako određena stanja – na primer, postojanje postojanog stava ponosa prema nekom ličnom kvalitetu povlači za sobom, i istovremeno označava, i samopoštovanje usmereno ka celokupnom biću, ili činom prisećanja na predmet postojanog emocionalnog stava ponosa doživljavamo i neposrednu reakciju (kratkotrajniju i intenzivnu) ponosa, a samopoštovanje može biti i rezultat nekog konkretnog uspeha. U prilog tome svedoče i činjenica da, kako smo videli, ista metafora može strukturirati više kognitivnih modela, kao i nedoslednost referentnih rečnika prilikom navođenja ilustrativnih primera. Tako, na primer, LDCE navodi primer *She ought to swallow her pride* da bi potkrepio značenje ‘a belief that you are better than other people and do not need their help or support’, dok OED istim primerom ilustruje ‘Consciousness of one's own dignity’, a ne ‘The quality of having an excessively high opinion of oneself or one's importance’.

Povezivanje uočenih metafora sa pojedinim kognitivnim modelima dovelo nas je do nekoliko važnih zapažanja. Naime, primećujemo da najveći broj „za ponos značajnih” metafora – a pod tim, na prvom mestu, podrazumevamo broj različitih metafora (a ne kvantitativnu zastupljenost realizacija jedne metafore), kao i metafore koje su najkarakterističnije za ponos, a ne i za druge emocije (o ovome detaljnije u poglavlju u kojem poredimo konceptualizaciju osnovnih emocija i emocija samovrednovanja) – strukturira kognitivne modele 2 i 3. Vidimo, dakle, da se kognitivni model ponosa koji odražava

³⁶ Tako je za prototip, na primer, karakterističan pokušaj kontrole i gubitak iste, dok u manje prototipičnim varijacijama ljutnje dolazi samo do gubitka kontrole, bez prethodnog pokušaja kontrolisanja ili se pak ljutnja od samog početka potiskuje (ibid. str. 400–405).

prototipičniju emociju javlja tek na trećem mestu kad je u pitanju opseg metafora; možemo zaključiti i da se, uopšte uzev, reči *pride* i *ponos* u značenju prototipične emocije javljaju daleko ređe od značenja koja se odnose na samopoštovanje ili osobinu, te da su u savremenom engleskom, kao i srpskom zastupljenija i „snažnija” značenja samopoštovanja i osobine. Ovakav nalaz može imati značajne implikacije za ispitivanje međukulturnih razlika u konceptualizaciji emocija i, uopšteno govoreći, psiholingvistička istraživanja koja ispituju značenja emocionalnih pojmova korišćenjem imenica koje označavaju date emocije. Razmotrićemo jedan konkretan primer.

Korišćenjem metodološkog instrumenta GRID, Mortilaro i dr. (2013) ispitali su razlike u konceptualizaciji ponosa uslovljene dimenzijama kolektivismu i individualizmu između Italijana sa severa i onih sa juga Italije. Između ostalog, dolaze do nalaza da Italijani sa severa rečju *orgoglio* prvenstveno označavaju prijatno osećanje, i konkretnije, uzrok koji dovodi do osećanja ponosa (eng. the eliciting event) subjekt smatra nečim što je prijatno i poželjno, dok Italijani sa juga emociju ponosa, kao i njen uzrok, vezuju često i za negativna osećanja. Autori takav nalaz objašnjavaju kulturno uslovljenom tendencijom pripadnika kolektivističkih kultura da brinu o potencijalno negativnim reakcijama grupe na uspeh i ponos individue, i izdvajanje pojedinca u odnosu na kolektiv. Naši nalazi, međutim, pokazuju da je moguće da su razlike u vrednovanju uzroka ponosa uslovljene i razlikama u značenju reči koje označavaju ponos – naime, neke od metafora koje su posvedočene u našim korpusima, a koje se usmeravaju na javljanje ponosa, poput JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA (kao u E: *It was her own pride reawakening [...] which prompted her to defy Luke's distaste*, S: *on pokuša opet, sve lepim i blagim rečima, ali beše opet odgurnut. Onda se probudi ponos u njemu, pa je ostavi i izade napolje*) ili PONOS JE MEHANIZAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU u srpskom jeziku, pokazuju da se *ponos javlja* u situacijama koje subjekt može doživeti kao neprijatne (npr. neko nas vređa ili potcenjuje). Otud zaključujemo da je moguće da je ispitanicima koji su uzrok ponosa vezivali za negativna osećanja prva asocijacija na reč ponos u italijanskom bila ponos kao samopoštovanje, a ne neposredna reakcija na lični uspeh³⁷. Takođe, „loš” rezultat emocije ponosa na testu prototipičnosti u engleskom jeziku

³⁷ Neki od autora ovih psiholingvističkih studija skreću pažnju na problem semantike u ispitivanju emocije ponosa – na primer, u pomenutoj studiji autori ističu da je na jugu Italije značenje ponosa više povezano sa

(Fehr & Russel 1984) može se možda objasniti i time što su u savremenom engleskom jeziku daleko zastupljenija i snažnija druga značenja reči *pride*. Iz svega rečenog proizilazi da je pojam ponosa isuviše kompleksan pojam – ispravnije je reći da on obuhvata veći broj pojmova – da bi se u psiholingvističkim ispitivanjima proučavao korišćenjem samo jedne izolovane lekseme u ulozi stimulusa; nephodno je imati uvid u značenja koja su ispitanici imali u vidu.

pojmom časti uopšte (Mortillaro et al. 2013), a Van Osch i dr. (2013a), takođe, ukazuju na to da se u mnogim jezicima u jednoj reči stapa više „verzija” ponosa (moralno poželjna i nepoželjna varijanta ponosa ili opravdan i preteran ponos). Međutim, osim ovih uzgrednih napomena, autori ne tumače svoje nalaze u svetlu takvih značenjskih razlika. Naša analiza je pak pokazala da nipošto nije uputno zanemarivati ovaj aspekt prilikom proučavanja konceptualizacije emocija.

4.4. Metaforička konceptualizacija SAMOPOŠTOVANJA

4.4.1. Lekseme *dignity, self-esteem, self-respect; (honour) / dostojanstvo, samopoštovanje; (čast)*

Uočene pojmovne metafore ukazale su na postojanje kognitivnog modela koji smo obeležili brojem 2 i definisali kao – emocionalni stav samopoštovanja i dostojanstva. U ovom poglavlju ispitaćemo metaforičku strukturu pojmova u vezi sa samopoštovanjem, kao i to da li se one poklapaju sa metaforama koje sačinjavaju malopre opisani kognitivni model PRIDE/PONOS 2. U tu svrhu, ekscerpirali smo primere koji sadrže lekseme *self-esteem, self-respect, self-worth* i *dignity*¹, tj. *samopoštovanje* i *dostojanstvo*; primeri koji sadrže lekseme *honour* i *čast* razmatrani su samo ako su se u njima istovremeno javljale i lekseme koje označavaju samopoštovanje i ponos. S obzirom na to da su rečničke definicije i (pod)značenja pojma dostojanstva u oba jezika razgranatija u odnosu na značenja pojmova koji eksplicitno označavaju samopoštovanje, pre nego što ispitamo metafore koje su u osnovi ovih pojmova, pružićemo kratak pregled rečničkih definicija i shvatanja pojmova dostojanstva i časti. Smatramo da je ovaj korak neophodan kako bismo što preciznije obrazložili parametre kojima smo se vodili prilikom odabira primera za analizu.

4.4.1.1. Pogledajmo, najpre, kako engleski rečnici definišu reč *dignity*. Kako smo istakli, ovaj pojam pokazuje kompleksniju strukturu, što se, između ostalog, ogleda i u tome što postoje fine razlike u načinima na koje rečnici prikazuju definiciju lekseme *dignity*. Analiza rečničkih definicija dovela nas je do sledećih relevantnih aspekata pojma *dignity*:

1. Osećanje da vredimo, samopoštovanje.

¹ OED navodi sledeće sinonime značenju *pride* koje je u vezi sa samopoštovanjem: *self-esteem, dignity, honour, self-respect, ego, self-worth, self-image, self-identity, self-regard, pride in oneself, pride in one's abilities, belief in one's worth, faith in oneself*. Odabrane su samo one reči koje se u reprezentativnim rečnicima definišu posredstvom pojma samovrednovanja, to jest samopoštovanja, što je, s druge strane, i očigledno na osnovu reči koje ulaze u njihov sastav. Pojam *ego* obradićemo u poglavlju o prekomernom ponosu budući da se taj pojam češće javlja u značenju preteranog ponosa, a ne umerenog samopoštovanja.

2. Inherentna vrednost (svakog) čoveka, i njegovo pravo na poštovanje drugih ljudi, kao i na pristojne uslove života.
3. Sposobnost čoveka da se ponaša uzdržano i hrabro, kontrolišući emocije, posebno u teškim životnim okolnostima.

Interesantno je, međutim, primetiti da postoje razlike u načinima na koje rečnici razdvajaju navedena značenja: na primer, OALD (Oxford Advanced Learner's Dictionary) brojevima razdvaja ova značenja, dok MED (kao i Cambridge ED) stapa značenje poštovanja koje drugi ljudi imaju prema nama sa samopoštovanjem, a ovakvu objedinjenu definiciju beleži kao podtačku 1.a u okviru tačke 1, koja se odnosi na impresivno, suzdržano ponašanje u teškim situacijama. OED, s druge strane, navodi značenje kvaliteta koji čini da zavređujemo poštovanje drugih ljudi kao prvo, dok je značenje samopoštovanja navedeno kao podznačenje (2.1.) značenja 2. 'A composed or serious manner or style'. Takođe, očigledno je da je OED jedini rečnik koji eksplicitno ne ističe da se *dignity* odnosi na sposobnost čoveka da uzdržano reaguje u teškim životnim situacijama.

Očito je, dakle, da se fine nijanse značenja ove reči ponekad prepliću, i da ih nije lako razgraničiti, i izdvojiti značenje koje bi se moglo definisati kao samopoštovanje. Ovakav zaključak potvrđuju i neki od primera koje rečnici navode kako bi ilustrovali navedene definicije: na primer, OED značenje 'a composed or serious manner or style' potkrepljuje rečenicama *bow with dignity/ Most of us are able to deal with life with grace and dignity/ You need to be able to treat both with respect and dignity*. Mi pak smatramo da se u sklopu fraze 'treat sb with dignity' naglašava da je naše ophođenje prema nekome takvo da ukazuje na poštovanje koje toj osobi pokazujemo, dok se u primeru 'deal with life with dignity' naglašava ljudska sposobnost da hrabro izlazi na kraj sa životnim nedaćama. S druge strane, primerom *I think everyone should be able to die with dignity*, CED ilustruje značenje 'calm, serious, and controlled behaviour that makes people respect you', dok se u OALD ovim primerom ilustruje 'the fact of being given honour and respect by people'. Najzad, značenje *dignity* u rečenici *It can be difficult to maintain your dignity during a divorce* bi moglo da se odnosi i na osećanje samopoštovanja, a ne samo sposobnosti da kontrolišemo osećanja i ponašanje u teškim situacijama, kako se navodi u MED-u, posebno imajući u vidu da LDCE

naglašava da prisvojni pridevi najčešće prethode leksemi *dignity* kada se ona javlja u značenju samopoštovanja.

Naravno, možemo reći da su u pitanju aspekti jednog istog pojma, koji su svi u tesnoj vezi sa samopoštovanjem, pa tako stoičko ponašanje u teškim situacijama izaziva poštovanje drugih ljudi (kao što se u nekim od prikazanih definicija i eksplicitno naglašava), a samim tim i samopoštovanje, a isto tako kada se drugi ljudi ophode prema nama sa poštovanjem, oni samim tim podstiču i osećanje samopoštovanja. Otud zaključujemo da su posredi i podznačenja jednog značenja, koja se u zavisnosti od konteksta manje ili više profilisu. Radi ilustracije, evo i nekoliko primera iz naše građe – možemo reći da se u pojmu dostojanstva u rečenici *'This girl who, however poor she might be, had beauty as well as dignity'* istovremeno profilisu i emocionalni stav i naročito držanje/ponašanje; s druge strane, u *'Regulated, socialised economies trample on human dignity, despoil the natural environment and depress economic performance'* imamo osećanje da smo kao ljudska bića vredni i dostojni poštovanja drugih ljudi, a samim tim i samopoštovanja, dok se u *She had to turn and fight, to face her accusers with her head held high and her dignity intact* stapaju značenja određenog ponašanja, držanja i samopoštovanja. Stoga ćemo sve takve primere obuhvatiti analizom. Analizom neće biti obuhvaćeni primeri u kojima je očigledno da je samo prisutna značenjska komponenta poštovanja prema drugima (*They treated her with dignity*), ili oni u kojima se *dignity* pripisuje predmetima, najčešće zdanjima (*The ruins of so many Indian palaces... still retain an aura of great dignity about them in their wreckage*).

Pređimo na značenja srpske lekseme *dostojanstvo*. Značenje ove reči, a koje je od svih navedenih značenja u najbližoj vezi sa značenjem osećanja lične vrednosti i ponosa, RSANU navodi pod tačkom 2: 2.a. „(često uz dopunu: ljudsko, čovečje, čovečansko i sl.) društvene, javne, etičke i druge vrednosti ljudskog bića, njegovo osećanje morala, časti, ponosa, vrednosti čovekove ličnosti uopšte (*Treba u čovjeku buditi svijest o ljudskom dostojanstvu* (Drakulić), *On je voleo slobodu...u njoj je gledao sve dostojanstvo čoveka* (Skerl.) itd.) i 2.b. „ugled, čast, autoritet (Učitelj, da bi zaslužio poštovanje, mora da čuva svoje dostojanstvo)”². Jednotomni Matičin Rečnik srpskog jezika iz 2007. ovo značenje reči

² Kao ostali denotati odrednice *dostojanstvo* u istom rečniku pojavljuju se: 1.a. dostojanstvenost (osobina onoga što je dostojanstveno, veličanstvenost, uzvišenost, otmenost, ugladenost); 1.b. velika vrednost, značaj itd.

dostojanstvo pak navodi kao osnovno, pod tačkom 1³. Zanimljivo je zapaziti da oba rečnika u sklopu jedne definicije objedinjuju, s jedne strane, značenjsku komponentu *vrednosti ljudskog bića* i, s druge, *njegovo osećanje takve vrednosti*. Značenje ugleda i autoriteta, ili kako RSJ precizira, „poštovanje koje neko izaziva svojim moralnim i dr. vrednostima, ugled, autoritet, čast” izdvaja se kao zasebna podtačka; činjenica je, međutim, da se sva navedena značenja u oba referentna rečnika pružaju u sklopu jednog objedinjenog značenja, izdvojenog brojem od drugih značenja.

Zaključujemo otud, a u skladu sa rečenim u analizi definicija lekseme *dignity* u engleskom, da navedena značenja možemo smatrati i fasetama ili podznačenjima jednog značenja, te da se putem lekseme dostojanstvo često istovremeno profilišu značenja *vrednosti ljudskog bića* (subjekta), *subjektovog ugleda i poštovanja koje uživa u zajednici*, kao i *njegovog osećanja lične vrednosti*. Stoga se primeri poput „čuvati svoje dostojanstvo, izgubiti dostojanstvo, braniti svoje dostojanstvo, vredati nečije dostojanstvo”, a koje RSJ pruža kao ilustraciju značenja „poštovanja koje neko izaziva svojim moralnim i dr. vrednostima” mogu smatrati relevantnim i za prvo navedeno značenje.

Dodatni dokaz za takvo viđenje je i zapažanje koje smo izneli tokom analize konceptualizacije ponosa. Naime, prisetićemo se da se lekseme *ponos*, *dostojanstvo* i *čast* često javljaju naporedo upravo u kontekstu u kom se govori o potrebi da se oni *odbrane* i *sačuvaju*. Budući da pojam ponosa neizostavno podrazumeva i emocionalnu komponentu osećanja lične vrednosti, nemamo razloga da zaključimo da takva komponenta nije u datom kontekstu prisutna i u značenju reči *dostojanstvo*. Naravno, pretpostavljamo da i ovde možemo govoriti o kontinuumu i stepenu izraženosti značenjskih komponenti, te da su, u zavisnosti od konteksta, navedeni slojevi značenja u manjoj ili većoj meri prisutni. Ipak, u slučaju nekih od primera na koje smo naišli prilikom prikupljanja građe jasno je da „značenje ugleda” nedvosmisleno prevladava, te da ne možemo govoriti o profilisanju komponente osećanja lične vrednosti. Evo nekoliko takvih primera: „*Jaša tvrdi da su Zagorjani*

³ Definicija koju pruža ovaj rečnik gotovo je istovetna definiciji u RSANU; definicija je, kao i u RSANU razdvojena podtačkama. Ipak, RSJ možda uspostavlja bližu vezu između *moralnog postupanja* i *dostojanstva*, navodeći pod tačkom 2.b. da je dostojanstvo poštovanje koje neko izaziva svojim *moralnim* i dr. vrednostima, ugled, autoritet, čast: čuvati svoje dostojanstvo, izgubiti dostojanstvo, braniti svoje dostojanstvo, vredati nečije dostojanstvo. Pod tačkama 2 i 3, RSJ navodi dostojanstvenost, odnosno visok, priznat položaj u službi ili nauci; titula, čin, zvanje.

iskazanom samovoljom [...] narušili pokojnikovo dostojanstvo”, „*Opšta pravila gotovo svih država su da nacionalna zastava treba da bude tretirana sa poštovanjem i dostojanstvom*”, „*Trebalo bi feljtonskoj literaturi odati priznanje, vratiti joj dostojanstvo*”, „*Tomislav Nikolić je zamurio Slavici Đukić-Dejanović što je povredila dostojanstvo parlamenta*”. Nikolić je rekao: „*Ušli ste u salu hajdučki, niste ni sednicu otvorili...*”, „*Oni koji ruše dostojanstvo parlamenta to prebacuju drugima*”. Ovakvi primeri, kao i primeri u kojima reč *dostojanstvo* označava visok, priznat položaj, kao i dostojanstvenost, neće biti obuhvaćeni analizom.

Iz svega navedenog proizilazi još par interesantnih zapažanja. Prvo, uočena tesna veza između subjektivog ugleda i njegovog intimnog osećanja lične vrednosti upućuje na zaključak da osećanje lične vrednosti nije nezavisno od poštovanja koje nam iskazuju drugi ljudi; štaviše, ono umnogome zavisi od ugleda koji pojedinac uživa u zajednici kojoj pripada. Drugo, činjenica da se u definicijama dostojanstva pominju i *etičke vrednosti ljudskog bića, njegovo osećanje morala* (RSANU, RSJ), kao i poštovanje koje neko izaziva *svojim moralnim vrednostima* (RSJ) pokazuje nam da je čovekovo dostojanstvo umnogome zasnovano i na njegovom moralnom postupanju.

4.4.1.2. Iako i engleski i srpski referentni rečnici najčešće uvršćuju lekseme *honour* i *čast* u skup leksema sinonimnih po značenju rečima *pride* i *ponos*, u definicijama koje pružaju za odrednice *honour* i *čast*, pojmovi *ponos*, *samopoštovanje* ili *samovrednovanje* se i ne pominju. Ukratko, pojam časti je izuzetno kompleksan pojam, i reči koje ga označavaju razvile su razgranatu mrežu značenja; pojam časti je ujedno postao i predmet istraživanja mnogih studija koje ispituju raznolike kulturološke aspekte i verbalizaciju ovog pojma (e.g. Peristiany 1965; Fischer et al. 1999; Rodriguez Mosquera et al. 2002; Helkama et al. 2012; Ramšak 2013; Dimitrijević 2015). Iscrpan pregled shvatanja pojmova časti i poštenja od Antike do našeg doba pruža Dimitrijević (2015: 23–46), ukazujući na veliku neujednačenost shvatanja pomenutih pojmova kroz istoriju. Slično tome, Ramšak (2013) tvrdi da je „čast neuhvatljiva kulturno-povjesna specifična ideja koju je teško univerzalno definirati, a još teže međukulturno uspoređivati” (str. 7). U vezi sa verbalizacijom datih pojmova u srpskom jeziku, Dimitrijević (2015) na početku razmatra i definicije tih dvaju pojmova u rečnicima Matice srpske, što ga dovodi do zaključka da se njihove definicije u pomenutim rečnicima

gotovo izjednačuju, te da ostavljaju utisak da se pojmovi časti i poštenja suštinski i ne razlikuju. Ovaj autor na osnovu rečenih definicija pruža sledeći rezime značenja odrednice čast – „uz oznaku čast navedeni su denotati koji ukazuju i na moralnu ispravnost, i na priznanje, i na osobitu počast, i na visok položaj u društvu, i na gozbu, i na naročit poklon u jelu – na šest različitih značenja” (ibid. str. 9). Ovakav pregled iznova ukazuje na izrazitu višeznačnost lekseme *čast*, a istovremeno potvrđuje i naše zapažanje da se u definicijama ovog pojma u srpskim rečnicima eksplicitno ne pominje osećanje lične vrednosti. Ipak, za naše istraživanje je važno istaći da se u brojnim studijama polazi od tzv. „bipartitne teorije časti” (Stewart 1994, citirano u Rodriguez Mosquera et al. 2002), što podrazumeva da je čast čovekova vrednost kako u očima zajednice kojoj pripada, tako i u sopstvenim očima (Pitt-Rivers 1965, 1968, 1977, citirano u Rodriguez Mosquera et al. 2002) mada se u svim studijama kao dominantna komponenta časti prvenstveno uzima ocena subjektive vrednosti iz ugla drugih. Vidimo, dakle, da pojam časti može podrazumevati i sloj značenja blizak doživljaju pozitivnog samovrednovanja. Kao što smo već naglasili za dostojanstvo, u mnogim od primera u kojima se zajedno javljaju lekseme *ponos*, *dostojanstvo* i *čast*, pretpostavljamo da se putem lekseme *čast* profiliše, između ostalog, i značenjska komponenta osećanja lične vrednosti. Takođe, uzimajući u obzir i snažnu značenjsku komponentu reputacije koju pojedinac uživa u društvu u pojmu časti, opet zaključujemo da je osećanje lične vrednosti suštinski uslovljeno subjektivim ugledom u zajednici kojoj pripada. Povrh toga, u svetlu veze između pojmova časti i moralne ispravnosti, očigledne u definicijama iz srpskih rečnika, čast, kao i dostojanstvo, često proističe iz takve moralne ispravnosti. Ta veza istaknuta je i u definicijama pojma časti u engleskim rečnicima. Tako, na primer, OED, pod tačkom 2 odrednicu *honour* definiše kao „The quality of knowing and doing what is morally right”, kao u primeru „*I must as a matter of honour avoid any taint of dishonesty*”⁴.

⁴ Bitno je istaći da shvatanje časti kao moralne kategorije nije univerzalno. Naime, u nekim od empirijskih istraživanja u čijem je fokusu ispitivanje pojma časti ispitanici nisu nužno povezivali pojam časti sa moralnim postupanjem – dok se u Rusiji i Italiji čast vezuje za plemenito postupanje prema drugima i prevazilaženje sebičnih interesa, te se, u skladu s tim, smatra i moralnom vrednošću, u zemljama poput Finske i Estonije, čast proističe iz ličnog postignuća i ostvarenja ličnih ambicija (Helkama et al. 2012).

Sve u svemu, imajući u vidu šarolikost značenja leksema *honour* i *čast*, razmotrićemo samo primere u kojima se pojam časti javlja naporedo sa pojmovima ponosa i dostojanstva, jer možemo pretpostaviti da se u datom slučaju profiliše, između ostalog, i komponenta osećanja lične vrednosti.

Već iz ovog kratkog prikaza rečničkih definicija leksema *dignity* i *dostojanstvo*, a i *honour* i *čast*, očigledne su specifičnosti ovih pojmova u odnosu na pojam samopoštovanja uopšte. U toku dalje analize metaforičke konceptualizacije samopoštovanja, koristićemo pojmove dostojanstvo i čast u nazivima pojmovnih metafora kada god uočimo da primeri ukazuju na posebnost metaforičke konceptualizacije dostojanstva u odnosu na uopštenije definisano samopoštovanje.

4.4.2. Izvorni domen PREDMETA

Samopoštovanje se u ubedljivo najvećem broju primera iz oba korpusa konceptualizuju kao (VREDAN) PREDMET. Zastupljenost ovog izvornog domena u strukturi pojedinačnih pojmova u vezi sa samopoštovanjem je sledeća: DIGNITY 74,39%, SELF-ESTEEM 52,49%, SELF-RESPECT 55,26%, DOSTOJANSTVO čak 80%, SAMOPOŠTOVANJE 68,79%. Konkretnije, scenario o posedovanju vrednog predmeta, koji smo uočili u strukturi pojma ponosa, u oba jezika čini sržnu strukturu pojmova koji se odnose na samopoštovanje. Možemo zaključiti i da je to očekivan nalaz budući da su se pojmovi samopoštovanje i dostojanstvo često naporedo javljali uz pojam ponosa u primerima koje smo naveli, što je ukazivalo na blisku vezu tih pojmova, a istakli smo i da je prilikom konceptualizacije ponosa kao vrednog predmeta, ponos blizak značenju postojanog emocionalnog stava samopoštovanja. Kao što je to bio slučaj i prilikom analize ponosa, u izlaganju pojmovnih preslikavanja pratićemo redosled događaja u scenariju (sticanje–posedovanje–zaštita vrednog vredmeta od pokušaja uništavanja i otimanja–gubitak–ponovno vraćanje).

4.4.2.1. Razmotrićemo, najpre, primere u kojima se očituju metafore koje se usmeravaju na prvi deo scenarija, to jest dolaženje u posed samopoštovanja-vrednog predmeta. Samopoštovanje-predmet pojedinac *stiče svojim zalaganjem i kvalitetima*, na šta upućuju

značenja leksema koje kolociraju sa leksemama koje označavaju ove pojmove (na primer, u engleskom *acquire, get, attain dignity, earn self-respect, hard-won dignity*, i u srpskom *steći, obezbediti dostojanstvo, samopoštovanje*). S druge strane, iz engleskih primera uočavamo da samopoštovanje može biti i *predmet koji pojedinac traži i koji treba da pronađe*, a aspekt života u kojem pojedinac ostvari određeni uspeh, koji zatim vodi do samopoštovanja, konceptualizuje se kao SADRŽATELJ ZA TAKAV PREDMET KOJI SE TRAŽI. Najzad, treći način sticanja samopoštovanja podrazumeva *davanje predmeta*, pri čemu nam takav predmet može dati neka situacija ili druga osoba.

Bitno je primetiti da se u mnogim od primera iz oba korpusa samopoštovanje-predmet doživljava kao PREDMET KOJI (SVAKI) ČOVEK ZASLUŽUJE I KOJI MU S PRAVOM PRIPADA, što je naročito očigledno u primerima koji sadrže pojam DOSTOJANSTVA. Tako se *dostojanstvo*, naročito onda kada je modifikovano pridevom *human* u engleskom i *ljudsko* u srpskom, doživljava kao vredan predmet koji ljudi stiču po rođenju, i koji im stoga s pravom pripada. Kao što ćemo videti i u nekim od primera, takvo uverenje je ugrađeno u vrednosni sistem i hrišćanstva, Prosvetiteljstva, a u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija dostojanstvo se navodi kao jedno od *neotuđivih* ljudskih prava. Činjenica da postoji uvreženo mišljenje da je pravo na dostojanstvo neotuđivo pravo svakog čoveka predstavlja objašnjenje za primere u kojima se naglašava da je dužnost, na primer, zakona i države da *garantuju i obezbeđuju dostojanstvo*. Objašnjenje za to što se upravo pojam DOSTOJANSTVA konceptualizuje kao PREDMET KOJI SVAKI ČOVEK ZASLUŽUJE može se naći u malopre pomenutom zapažanju da se putem pojma dostojanstva prvenstveno profilise inherentna vrednost svakog ljudskog bića, kao i dužnost drugih da ga poštuju i ne zloupotrebljavaju. Pogledajmo primere u kojima se očituju navedena pojmovna preslikavanja:

Engleski

Dignity

1. *He did in his prime come to acquire that dignity in keeping with his position.*
2. *More as a hireling 'wanting to get honour, promotion, dignity and money'.*
3. *It is inevitable that my own hard-won sense of propriety or dignity should tempt me into being the scourge of other, more self-indulgent beings.*
4. *Such a search for peace and human dignity must be our aim as Christian communicators.*
5. *Nothing forbids me to dramatize the crisis by saying that the individual has found a new sense of his dignity in the knowledge that he is wholly free to choose.*
6. *Only in rejecting the terms on which life is offered to him can a man discover his real dignity, his real self.*

7. There can be a sharp discrepancy between the degree of freedom and *dignity that workers believe they deserve* and the control that employers think is necessary for their authority to be maintained.
8. This teaching is based upon the *dignity proper to all individuals* by virtue of their having been created by God and redeemed by Jesus Christ.
9. The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), frequently cited and more frequently violated, provides the framework for teaching about human rights. Its preamble eloquently asserts that the '*recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family* is the foundation of freedom, justice, and peace in the world.'
10. Having made the necessary arrangements you will be able to relax, feel settled and secure, receiving any necessary care in a manner that *respects your right to choice, privacy and dignity*.
11. I always feel happier or calmer with a pen in my hand, for writing is the one activity which *gives me an unquestionable dignity* and, if I may dare to claim it, *an unconquerable pride*.
12. For a long time, I have been very interested in women, children and everybody in refugee camps *they need to be given the dignity and self-respect they are due*.
13. We must change our political system to give the citizen more power and the government less; our economic system to confer power on consumers and to provide employees with a share in the wealth they create; *our public services to guarantee choice and dignity to each of us*.
14. These '*happy homes*' are meant *to give old people a sense of dignity and worth*, but in reality they live in a privatised world cut off from both family and the wider community.
15. But disabled people who use them say *the workshops provide them with a sense of dignity* as well as permanent paid work.

Self-esteem

16. Ego-based relationships, whether with friends or partners, tend to be characterised by a need for security or *a search for self-esteem*.
17. *...the recognition of the individuals right to self-esteem...*
18. And while they charge the teacher with more responsibility than has sometimes been customary in the past, *they also bring corresponding rewards in the way of job satisfaction and self-esteem*.
19. *...areas of activity which have given self-esteem*

Self-respect

20. *...one finds that all the acts of violence perpetrated by the hero are logically motivated — he is forced into them step by step from the moment he determines to earn and preserve his self-respect*.
21. Most men are taught *to seek in their working lives the sense of purpose, of meaning and of self-respect* that women seek in personal relationships.
22. With *my new-found self-respect* I may decide to refuse any longer to be called by that ridiculous name.
23. We need *to give children dignity and self-respect*.
24. Instead of warehouses of pain and anger, they could *offer* experiences of community, responsibility and *self-respect* to both inmates and staff.
25. Charging *brings* appreciation and *self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. Danas vi, mladi vojnici i mornari, prihvatate častan, izuzetno složen zadatak odbrane slobode, časti i dostojanstva svakog našeg čovjeka i naše zemlje, za koju, ako zatreba, spremno dajemo

i naše živote. Veliki je to ulog, ali *bez časti, dostojanstva* i slobode, *koje su naši preci krvlju stekli*, nema ni nas i nema naših životnih vrijednosti.

2. Dvadeset i pet godina mu je prošlo u traženju srednjeg puta koji donosi smirenje i *daje ličnosti ono dostojanstvo bez kojeg se ne može živeti*.
3. ...ako budem izabrana, trudiću se da parlamentarna aktivnost bude uz ono *dostojanstvo koje zaslužuju građani Srbije*”, rekla je Đukić Dejanović.
4. Po meni i humanost radnih uslova, minimum zaštite i *dostojanstvo na radnom mestu* i osećaj da nisi izručen volji gulikoža, varalica i mafijaša predstavlja podjednako *elemenat ljudskih prava* kao i sloboda..
5. Kada je Cincendorf u Kopenhagenu upoznao jednog crnog roba, odlučio je da neko vreme provede u Americi da bi crncima i Indijancima preneo radosnu vest o Hristu i kako bi *za njih izdejstvovao slobodu i dostojanstvo*.
6. Ovo je priča o maloj Jani i njenoj svakodnevnoj borbi sa cističnom fibrozom, teškom i neizlečivom genetskom bolešću i njenoj *majci koja detetu obezbeđuje dostojanstvo i sreću*.
7. Upravo zato zadivljuje njihova upornost, hrabro utiranje puteva za jednu novu i srećniju *generaciju kojoj su upravo njihovi prethodnici osigurali čast i dostojanstvo*.
8. Rad u javnom interesu i kazna izvršenja zaštitnog nadzora obavlja se tako da se osuđenom i njegovoj porodici *garantuje poštovanje ljudskog dostojanstva*, osnovnih prava i sloboda i privatnosti.
9. Cvetković je pozvao Ašanjce da na izborima 24 . septembra podrže jedinstvenu listu SPS - JUL - Slobodan Milošević, jer je to *garancija* mira, slobode, *dostojanstva*, obnove i razvoja SRJ i njenog naroda, *nasuprot partijama koje nude podaništvo*, izdaju i vazalni odnos prema novom svetskom poretku, Sjedinjenim Američkim Državama i NATO.
10. Pacijentima *moramo pružiti osećaj* sigurnosti i *ljudskog dostojanstva* tokom lečenja.

Samopoštovanje

11. ...mnogi od njih imaju zadovoljstvo od tog svog znanja, koje je ravno čitavoj nauci, *stiču na taj način samopoštovanje*, pa čak i više duhovno zadovoljstvo.
12. ...kako su onda žene uspevale da *obezbede samopoštovanje?*
13. Tito, Naser i Nehru, u najžešćoj konfrontaciji velesila, okupili su male, nesvrstane i nerazvijene zemlje i *dali im po prvi put osećaj samopoštovanja i dostojanstva*.

4.4.2.2. Po uspešnom sticanju takvog predmeta, čovek *poseduje predmet* – samopoštovanje; u osnovi izraza koji govore o posedovanju predmeta nalazi se metafora OSEĆATI SAMOPOŠTOVANJE JE POSEDOVATI SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET. Odnos posedovanja izražava se putem glagolskih leksema koje označavaju posedovanje (E *have, possess (one’s) dignity/self-esteem/-respect/-worth*; S *imati dostojanstvo/samopoštovanje*), prisvojnih prideva (E *my dignity* itd.; S *moje dostojanstvo*), sintagmi koje bliže određuju vrstu samopoštovanja (E *human dignity*; S *ljudsko/lično/nacionalno/porodično/vojničko/muško dostojanstvo/samopoštovanje*), prisvojnih konstrukcija sa predlogom ‘sa’ (E *man with/without dignity*; S *čovek sa dostojanstvom/bez dostojanstva*), kao i konstrukcije sa predlogom ‘of’ u engleskom, odnosno genitivne konstrukcije u srpskom jeziku (E *the dignity of the individual*; S *dostojanstvo svakog predstavnika srpskog naroda*).

Visoko vrednovanje samopoštovanja-predmeta u oba jezika ubedljivo je posvedočeno velikim brojem raznovrsnih primera u oba korpusa – takvom predmetu čovek teži i on je gotovo neophodan za čovekovo normalno funkcionisanje. Takva pozitivna evaluacija još je upadljivija i snažnija nego u slučaju ponosa-predmeta – čovek samopoštovanje-predmet doživljava kao dragocenost koju često vrednuje više od drugih stvari. Takav doživljaj posvedočen je sledećim primerima:

Engleski

Dignity

1. And are we to think that this loving God really wants us *to linger on in pain and without dignity* when, according to the same dogma, He is in any case calling us to a better life?
2. Listen, you either do it yourself and preserve *your precious dignity*, or someone else will do it for you.

Self-esteem

3. *Human beings have a need to feel valued, to possess self-esteem*, to experience affection and warmth for others and to be liked and loved in return.
4. Horses, and people, also *have a basic and essential need for self-esteem and self-respect*, and they both need acceptance within their group.

Self-respect

5. *Without self-respect* and a sense of satisfaction in his work, *a man's nothing*, and if he's nothing, he's not worth loving.
6. Indirect Rulers *ranked self-respect above* all the other *blessings they could bestow*, wealth, health, and the conveniences of modern life paling by comparison, if they were not actually to be regarded as injurious.
7. Like most successful, powerful men, *he would cherish his self-respect*.
8. In the life she led it would have been all too easy to succumb to the myriad temptations on offer, but she had seen them for the shallow, worthless things they were, and *valued her self-respect too highly* to accept dross when she knew she must seek for gold.
9. Most notable of the more recent examples would perhaps be Rawls (1972) with his assumption of '*primary goods*' such as liberty, opportunity, wealth and *self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. Budući da su ljudska prava velika politička ideja, koja je istovremeno i veoma moderna i nastavak *drevne ljudske težnje ka slobodi i dostojanstvu, borba za njih* zahteva jedan poseban politički moral.
2. *Teško je ići u budućnost bez kičme, bez nacionalnog dostojanstva* i bez brige za celinu države i nacije.
3. A ja neskromno verujem da *nam nedostaje i dostojanstvo da bismo opstali kao ozbiljan narod*
4. Svaki poklon se prihvata. Treba se, međutim setiti da *su siromašnima potrebni* pravda i *dostojanstvo više nego luksuzni proizvodi*.
5. *Šta Vam je najvrednije u životu?* Karakter, obraz i *dostojanstvo*
6. Rano sam shvatila da su sloboda, *dostojanstvo*, humanost, nezavisnost nacije, naroda, zemlje i ličnosti (čoveka) *najveće vrednosti koje nemaju cenu*.
7. Putnici su nam nudili bombone, vodu i sendviče, ali nas je naša vaspitačica učila da je *naše dostojanstvo iznad svega*, da treba da se očeličimo.

8. ...zasipali prolaznike lecima na kojima je pisalo: „*Dostojanstvo nema alternativu*”, „*Budućnost Srbije je u Srbiji*” i „*Da li smo spremni da živimo u EU bez identiteta i ravnopravnosti*”.
9. *Ono što sam najviše voleo posle vas, Mercedes, to sam ja sâm, to je moje dostojanstvo, to je ona snaga koja me je dizala iznad drugih ljudi.* Ta je snaga bila moj život.
10. „SPS je u toku deset godina postojanja potvrdila da su joj *interesi i dobrobit građana iznad svega*, a to su sloboda i nezavisnost, *čast i dostojanstvo*”, zaključio je Đurić.

Samopoštovanje

11. ...*čovjek ne može da se odrekne potrebe za ličnim važenjem i samopoštovanjem*
12. Osam godina sam radila sa njima i uočila *dve osnovne potrebe*: da se za nekog vežu makar to bio kolega ili komšija, samo da nisu sami [...] *Druga je potreba za samopoštovanjem* – da ste uvaženo ljudsko biće. Ako čovek sebe tako ne doživi – izgubljen je.
13. *Zar vam je samopoštovanje neophodno. - Razume se.* Pa ja sam čovek. *Samo životinje i samoubice nemaju samopoštovanje.*
14. Serum mora uspeti. Bar nešto ljudi mora se spasiti. Ne zbog njih. Zbog nade. *Zbog ljudskog samopouzdanja i samopoštovanja, bez kojeg se nikud neće stići.*
15. Jer, u istinskom smislu *nema ličnosti tamo gde ne postoji unutrašnja izgrađenost, solidnost i stabilnost, karakterna čvrstina, samopoštovanje, lična čast i dostojanstvo.*

Kako bismo naglasili vrednost koju čovek pridaje samopoštovanju-predmetu, očiglednu u navedenim primerima, metaforu SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET konkretizovaćemo kao SAMOPOŠTOVANJE JE DRAGOCENOST I PREDMET KOJI JE SUBJEKTU NEOPHODAN.

Iz primera možemo rekonstruisati i nekoliko metafora nižeg reda opštosti u odnosu na SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET. Tako iz engleskih primera vidimo da se samopoštovanje konkretizuje kao NAGRADA ZA NEKO POSTIGNUĆE, dok srpski primeri svedoče o tome da se samopoštovanje, kao i ponos, može konceptualizovati kao UKRAS I SREDSTVO/ORUĐE:

Engleski

Self-esteem

1. And while they charge the teacher with more responsibility than has sometimes been customary in the past, they also *bring corresponding rewards* in the way of job satisfaction and *self-esteem*.

Self-respect

2. That's right, feelings of moral er a-- moral self- righteousness, self-congratulation, *pride, self-respect. These are all er ways in which the superego rewards you.*

Srpski

Dostojanstvo

1. Kum II je priča o degeneraciji i propadanju kodeksa ponašanja i ljudskih vrednosti: Majkl Korleone *nema osobine koje su krasile njegovog oca Vito, dostojanstvo, uzvišenost, saosećanje sa „malim čovekom*”.
2. Sada oni pobedama i dobrim igrama dokazuju svoj talenat, ali istovremeno *plene zrelošću, odmerenošću i sportskim dostojanstvom*, što im svi priznaju.

3. Neosporno je ipak da je 20. jula 1969. godine *čovečanstvo bilo ujedinjeno osećanjem ponosa i dostojanstva*.
4. Vi ste mog brata doveli do propasti i mislite da *se opravdate tim izazivačkim dostojanstvom?*
5. ...to sugeriše i promenu osećanja sveta i doživljavanje mišljenja o svetu kao nužnosti koja ne daje utehu, ali *oprema dostojanstvom za susret sa minulim ili predstojećim događajima*.

Samopoštovanje

6. Reč je o ljudima širokih pogleda [...] *ljudima koje su krasili samopoštovanje, hrabrost i smisao za žrtvovanje*.
7. Principijelizam (nezavisnost, *dostojanstvo, samopoštovanje, istinoljubivost, pravednost*) predstavlja moćno moralno stanovište, ali istovremeno i *snažno kulturno oruđe za očuvanje nacionalnog identiteta*.
8. Samo time, *samo takvim samopoštovanjem privolećeš i druge da te poštuju*.

Samopoštovanje se u samo jednom primeru iz srpskog korpusa eksplicitno poredi sa oruđem (7). Kao što smo istakli i u analizi ponosa, na konceptualizaciju samopoštovanja kao SREDSTVA/ORUĐA najviše upućuje upotreba reči koje se odnose na samopoštovanje u instrumentalu, s tim što je i ovde takva konceptualizacija rezultat sadejstva padeža i značenja glagola koji prethode tako upotrebljenim imenicama – *privoleti nekoga, opravdati se, opremiti nekoga nečim*.

Takođe, budući da se u pojmu DOSTOJANSTVA u oba jezika profiliše i pomenuta vrednost svakog ljudskog bića i njegovo pravo da ga drugi uvažavaju, iz čega proističe i samopoštovanje, dostojanstvo se u oba jezika konceptualizuje ne samo kao predmet koji sâm subjekt vrednuje, već i kao PREDMET KOJI DRUGI LJUDI TREBA DA VREDNUJU I POŠTUJU. Ona se logično nadovezuje na metaforu DOSTOJANSTVO JE PREDMET NA KOJI SVAKI ČOVEK IMA PRAVO/KOJI ZASLUŽUJE:

Engleski

1. If life at home becomes impossible, well-run alternative accommodation *where individual privacy and dignity are respected is preferred*.
2. *Their dignity should be respected*, and they have the right to their independence.
3. Many Western projects and programs have failed because of *their basic lack of respect for the dignity of others* and the tired assumption that the West always knows best.

Srpski

1. Iako neko od nas dođe do radnog mesta onda je to "crnčenje na crno". *Gazde ne mare za ljudsko dostojanstvo*, ističe Slavko.
2. Ali, ovde neko može da primeti da su vrednosti na koje Amerikanci mogu s najviše opravdanja da budu ponosni u dubljem smislu upravo stoičke vrednosti: *poštovanje ljudskog dostojanstva* i svima otvorene mogućnosti da tragaju za srećom.
3. Prema licu lišenom slobode *mora se postupati čovečno i s uvažavanjem dostojanstva njegove ličnosti*.

Kao i kod ponosa, primeri iz oba korpusa ukazuju na uverenje da je čovek dužan da samopoštovanje-predmet uvažava i vodi brigu o njemu. Odatle potiče i društvena osuda onih koji *ne vrednuju svoje dostojanstvo dovoljno*. Društvena osuda ljudi koji tako ne postupaju očita je u primerima iz kojih se mogu rekonstruisati metafore SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I PREDMET KOJI SE NE SME TRETIRATI KAO ROBA:

Engleski

Self-respect

1. She said: ‘*They traded in our political self-respect* for representation on a committee which doesn't mean a thing to anyone.
2. Shocked, and bitterly ashamed at the treachery of her own feelings, Polly bent her head to hide her flushed face. How could she even think such things about a man whose reputation as a womaniser rivalled Casanova's? *Where was her pride? Her self-respect?*
3. That was how many of them got into the peep shows, *selling off their self-respect* in order to finance their habit.

Srpski

Dostojanstvo

1. „Da li je moguće da će *se Vlada i Skupština Crne Gore odreći* istorijskih, nacionalnih, državnih i sveukupnih prava Crne Gore, *njenog obraza i dostojanstva*, radi što punijeg debelog creva kobasicama od ludih evropskih krava”, stoji u Amfilohijevom pismu.
2. *Kakav bi to bio čovek koji bi se odrekao svog dostojanstva? Kakav bi to bio narod koji bi odbacio vlastito dostojanstvo?*
3. Nije se odrekao Cetinja ili - kako je pisao : „*Ne odričem se ni onog blaga* koje sam poneo iz škrinja stare Crne Gore i porodice, jedne od najstarijih i najpriznatijih. A to su etika i *dostojanstvo*, čovečnost i hrabrost”.
4. *..da narod izdajnicima nikada neće dati poverenje niti svoje svetinje*, otadžbinu , slobodu i *dostojanstvo*.
5. ...treba učiniti ‘*sitan*’ *ustupak*, ni manje ni više, celom muslimanskom svetu, kako bi oni, zauzvrat, odbili da priznaju nezavisnost južne srpske pokrajine. S jedne strane - celo Kosovo i Metohija, mit, tradicija i *dostojanstvo nacije!* S druge - kič - saga sirote Šeri Džons, od koje su digli ruke čak i njeni američki izdavači i sunarodnici...
6. Poslednjih decenija drastično je povećan broj žena koje u početku skromno ulaze u hazardski rizik, da bi za kratko vreme veliku imovinu, ali i *svoje dostojanstvo*, *ostavile u nekom memljivom kockarskom podrumu*.
7. *Ne treba nam duh, duša, moral, vrlina, dostojanstvo*, kultura, *sve smo zamenili neverovatnom prostotom: pognutom glavom*, kačketom i koka – kolom.
8. Poslanici SPS - a su isticali da je osnovna karakteristika DOS-ovske vlasti vladanje uredbama, te da je „politička samovolja jača od prava i zakona i da smo *Hagu prodali naše dostojanstvo* i objavili kraj SRJ”.
9. Neće nas pokolebati u odbrani otadžbine ni *unutrašnje destruktivne snage, koje rade za račun našeg neprijatelja*, koje, hodajući po svetu, *vrlo jeftino prodaju*, ne samo *svoje dostojanstvo*, nego i svoju zemlju.
10. *Nećemo prodati svoje dostojanstvo neprijatelju*, poručio je drug Fidel.
11. Takva osuda zločina *svela se na trgovinu nacionalnim dostojanstvom Srba*, kaže se u saopštenju SPO, uz ocenu da vlasti „gotovo da se hvališu naprasno pronađenim masovnim stratištima, računajući koliko će maraka za to da dobiju”.

12. Brunclikova je zloupotrebila državnu televiziju jer su njene reči i delo u poslednjih pet godina apsolutna laž [...] Ne znam kako nije videla da neće niko sa njom, *pa gde joj je obraz i dostojanstvo!*
13. *Gde nam je ponos i dostojanstvo?* Želimo li mi da sačuvamo integritet i identitet ili da se beskonačno raseljavamo i prepustimo drugima ovo što imamo?
14. Šta ove muškarce nagoni da svoj intimni život otkriju milionima gledalaca, da *pogaze svoju ljudsku čast i dostojanstvo* ostaće tajna za mnoge od nas.

Samopoštovanje

15. *Šta je narod bez mita i bez mitskih junaka, bez kolektivne samosvesti i samopoštovanja?*
16. *Sudska vlast kao da se odrekla sebe same, svog digniteta i samopoštovanja* pa, u jednom svom delu korumpirana od strane novih bogataša, a u drugom prestrašena pretnjama i ucenama.
17. Sem što smo, *po cenu svog obraza i samopoštovanja*, spasavali obraz i jedinstvo EU, i što smo zapadne zemlje na čelu sa SAD pošteđeli neprijatne konfrontacije i mogućeg poraza u najvećoj svetskoj političkoj areni.
18. Ovo je sramna deklaracija, koja je potrebna *da bi Srbija još više snizila svoju cenu samopoštovanja* na putu u EU.

Kao što smo istakli za metaforu PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI, doživljaj (naročito kolektivnog) samopoštovanja i dostojanstva kao vrhovnih prioriteta u vrednosnom sistemu ljudi pojačan je retoričkom upotrebom metafore – jezičke realizacije ove metafore u više primera se nalaze u sklopu retoričkih pitanja (srpski primeri 1, 2, 12, 13, 15) ili uzvika (S: 5); dostojanstvo se eksplicitno poredi sa blagom (S: 3) ili se jeftino prodaje ili ustupa neprijatelju i izdajnicima, u čemu opet prepoznajemo uvođenje spoljnog neprijatelja. Ovi izrazi otud mogu mobilisati i podsticati ljude da se takvom neprijatelju suprotstave ili se pak pomoću njih može opravdati određena intervencija u cilju odbrane od neprijatelja koji želi da nam uzme nešto najsvetije. S druge strane, iako je dato preslikavanje posvedočeno i u engleskom jeziku, naišli smo na daleko manji broj realizacija; osim toga, izazvana slika je „umerenija”, i nije potvrđena upotreba metafore u cilju ubeđivanja i naglašavanja društvene osude.

Razlika među jezicima možda se može objasniti, s jedne strane, kulturološkim činiocima, te pretpostaviti da se u srpskoj kulturi dostojanstvo i čast (a videli smo i ponos), naročito na kolektivnom nivou, smeštaju u sam vrh vrednosnog sistema. S druge strane, ona se može dovesti u vezu i sa turbulentnim istorijskim i društvenim okolnostima u srpskom društvu poslednjih decenija i objasniti većim udelom u korpusu tekstova iz tog perioda, a koji potiču iz političkog diskursa. Kao što ćemo videti, takva razlika među jezicima je

naročito izražena u metaforičkim izrazima kojima se realizuje aspekt OČUVANJA I ODBRANE DOSTOJANSTVA/ČASTI-DRAGOCENOSTI.

Takođe, navedeni primeri potvrđuju zapažanje istaknuto tokom analize definicija u referentnim rečnicima, a to je da je naše dostojanstvo bazirano na moralnom postupanju i integritetu, te je čovek koji odbacuje dostojanstvo, ili ga ne poseduje, istovremeno i čovek koji ne postupa u skladu sa moralnim načelima (S: 12, 13, 15). Dostojanstvo se, takođe, *prodaje* i onda kada odustajemo od borbe za svoju nezavisnost.

4.4.2.3. Na ovom mestu primereno je da izlaganje usmerimo na doživljaj ugroženosti samopoštovanja-dragocenosti i odbrane takve dragocenosti, koji se logično nadovezuju na konceptualizaciju takvih stanja kao predmeta koji ne smemo odbaciti. Prilikom konceptualizacije dostojanstva kao predmeta koji ne smemo odbaciti već se uvodi element opasnosti po taj predmet – kako smo videli, osim situacije u kojoj subjekt zarad postizanja ličnih interesa odbacuje predmet, u najvećem broju primera prisutan je i neprijatelj kojem takav predmet dajemo. Navešćemo najpre primere iz oba korpusa koji se usmeravaju na doživljaj ugroženosti samopoštovanja – kao i kod ponosa, takav doživljaj se konceptualizuje kao, sa jedne strane, *gubitak* i *otimanje predmeta*, a sa druge kao *fizičko uništavanje takve dragocenosti od strane druge osobe*. Istovremeno ćemo navesti i primere u kojima se samo iskazuje bojazan subjekta da je njegovo samopoštovanje-dragocenost u opasnosti, bez eksplicitnog pominjanja gubitka i uništavanja.

Engleski

Dignity

1. *Threats to our sense of dignity and self-worth*, and to our authority or control over a situation
2. Yet she felt *her own dignity threatened* by standards of beauty.
3. He must have realized that *his dignity was in danger* for he said something in German to the clerk and never spoke to me again.
4. United must not be caused embarrassment,' and seemed to be the one participant in what became an increasingly shabby affair who was conscious that *great dignity was at stake*.
5. Discrimination due to race, colour of skin, sex, national origin, religious beliefs and any other reason *harmful to national dignity*" was punishable by law.
6. Teaching delivered through coercion, bullying and threats may achieve learning but *at tremendous cost to children's confidence, self esteem and personal dignity*.
7. At least I lived as I believe, And no matter what They take from me, *They can't take away my dignity*.

8. When our appearance is being changed — in the hairdresser's, beauty salon or fitting room — there is great vulnerability, and if we ask for assistance we are giving others considerable power to judge us, alter us and *witness us stripped of normal dignity*.
9. Yet in one *the father* did not know what was going on, and *was robbed of all dignity*.
10. They see their social life as a struggle for personal dignity in a general *social framework that daily denies them this dignity*.
11. The special treatment that concessions represent *removes from older people the dignity associated with being able to function independently* without the need for subsidy or support.
12. He's had a lifelong fight with feminists who accuse him of extreme male chauvinism and *damaging their dignity*.
13. On the other hand, there were those feminists represented by Josephine Butler who believed that prostitution was evil because *it destroyed human dignity* but who also believed the prostitute had a right not to be harassed, and if she was an adult she even had a right to choose to become a prostitute
14. 'war on drugs' as *a frontal assault on a worker's dignity* and entitlement to due process.
15. Couple this with all the marks of ritual degradation and *the undermining of dignity*
16. Though *you did make rather a big dent in my dignity*.
17. *A ruined dignity*, the courage of someone staring into the abyss with 'nothing left to lose
18. The woman dropped the credits where he couldn't catch them; the thin plastic chips feathered down through the air and Mijnheer scabbled after them, *his dignity in shreds*.
19. Go away!' she choked. *Couldn't he leave her some shreds of dignity?*
20. Regulated, socialised economies *trample on human dignity*, despoil the natural environment and depress economic performance
21. If you say he's a Leo, you really want *to try and puncture his dignity a bit*.

Self-esteem

22. We therefore tend to be circumspect and protective, particularly of course when our dealings involve some *threat to the fragile security of the other person's composure or self-esteem*, or our own.
23. Allowing such a relationship to continue will eventually *strip a woman of her self-esteem*, says Dr Forward.
24. You may not choose to react to situations which *damage your self-esteem* in the same way as Jane.
25. I crept out after this, my last encounter with a commissioned officer, *with my hard-won confidence and self-esteem in shreds once more*.
26. All *my self-esteem*, respect and confidence *have been eroded away and need re-building*.
27. But if the experiences of work are *a continual bombardment of the individual's sense of self-esteem*, he can only respond aggressively in his own defence.
28. It erodes love and trust; *it rips our self-esteem*, self-love, self-confidence and identity.
29. Maybe you have had a real setback *that's knocked your self-esteem*.
30. The taunt was too absurd *to puncture Middlemass's secure self-esteem*.
31. Instead it deprives older people of social status and role, *undermines their self-esteem*, and denies them a fair share of social resources.
32. And *your self-esteem is just attacked* by that dog-eat-dog system.
33. We have already seen that *some of the less successful students had suffered a blow to their self-esteem* as a consequence of the rigid rules on learning.
34. At around six years of age, the child enters a wider social group and can perceive stigma, and *experience a loss of self-esteem*.

Self-respect

35. Each time a worker ploughed a field his status and even *his self-respect could be at stake*.

36. I see now that finally, critically, and most insidiously of all, I had started *to lose my self-respect*.
37. ...the onset of incontinence, with the resulting *loss of dignity and self-respect*, increasing confusion, and ultimately the most feared condition of all, senility.
38. More than 400,000 individuals were now classified as homeless and, in the second quarter of this year, some 33,000 people were placed in bed and breakfast accommodation. *'It takes away an individual's dignity and a family's self-respect*.
39. Nothing he could have said could have terrified her more; it meant he wanted to take her to bed as well as *take her self-respect* and her father's company.
40. He was a thief, was Dr Pseud — *he was stealing my self-respect*.
41. Others, like Dr Barclay, a staff surgeon-major, argued that such a system would *destroy the men's self-respect* and counteract the good effects of environmental reforms.
42. ...was now free to either pursue or resume a relationship with Cavell Fielding, *with no danger of damage to his self-respect* because he respected Cavell.
43. Callaghan stood, *hanging on to the rags of his self-respect*.
44. I gather Hereward had quite an accomplished line in *undermining self-respect*, making Amy and indeed others wonder if they were acceptable, passed muster.
45. In small-scale and closely knit communities, where *self-respect* is very closely tied up with the esteem in which one is held by one's fellows, any sanction of this sort designed *to erode it* is likely to be particularly effective.

Srpski

Dostojanstvo

1. Cilj mobinga je da specifičnim ponašanjem na radnom mestu, najčešće šef ili kolega, zlostavljaju i ponižavaju drugu osobu, *kako bi njen ugled i dostojanstvo bili ugroženi*.
2. ...zahtev B 92 da srpske vlasti najzad obezbede uslove u kojima će novinari u Srbiji moći da rade *bez straha za goli život i lično dostojanstvo*.
3. Na sličan način treba i ubuduće rešavati sve nesporazume, podvukao je Mihajlović, kako sebe ne bismo više dovodili u situaciju da budemo *gubitnici* svojih teritorija, *časti, ugleda, dostojanstva* i suvereniteta.
4. Zatvorski prostor ima i izuzetne metaforičke potencijale – *to je mesto patnje i gubitka dostojanstva*, ali i mogućnosti suočavanja sa sobom, iskupljenja.
5. ...društvo koje ne mari za svoje stare *gubi ponos i dostojanstvo*.
6. Glumica živo i opipljivo predstavlja njena *razarajuća osećanja, posledice propadanja* u ambise beskrajnog ponižavanja, *brutalno oduzetog dostojanstva*, neopisivog fizičkog iznurivanja.
7. ...patetičan univerzum junaka ratnih i poratnih trauma i razočarenja i *ukradenog dostojanstva*.
8. Nezaposlenost izaziva teške poremećaje ličnosti . Rečju, *kapital uzima dostojanstvo pojedincu. A dostojanstvo nema cenu*.
9. Građanin je vejka u vetrovima istorije. Zalažu se za njegovu "građanska prava", a *lišili su ga dostojanstva i časti*. Taj naslov dominantno izražava tragiku pojedinca, izloženog manipulacijama; označava njegovu bespomoćnost, suvišnost, socijalnu marginalnost.
10. Vojni sud u Nišu vodi postupak protiv 193 vojnika i profesionalnih vojnih lica za *teška krivična dela protiv života, dostojanstva* i imovine *građana albanske zajednice* na Kosovu i Metohiji, tokom ratnog stanja.
11. ...ističući heteroseksualnost kao normu, čovek se može izložiti zamerci da u homoseksualizmu vidi nešto objektivno neprikladno, što, opet, može da sugeriše da *se vrši napad na dostojanstvo homoseksualaca*.
12. Ovo je nečuveno kršenje i iranskog i međunarodnog prava, *grub nasrtaj na osnovno ljudsko dostojanstvo*.

13. Hladnokrvne automatizovane ubice su u rušilačkom pohodu 78 dana *atakovale* na našu zemlju, *njenu čast i njeno dostojanstvo*.
14. U jučerašnjem saopštenju se kaže da je taj „besprimereni čin pokušaj da se naruži obraz Beograda i Srbije, a ujedno i *mučki udar* na kulturu i *dostojanstvo srpskog naroda*”.
15. Od Zapada *dobijamo najteže udarce po dostojanstvu*.
16. ...cilj tabloidnog novinarstva nije informisanje, već šokiranje javnosti i da se u bespoštednoj borbi za tiraž *gaze sve granice ljudskog dostojanstva*.
17. Ne smemo da dozvolimo da nam *osnovno ljudsko dostojanstvo pogaze* u patriote presvučeni fašisti koji bi da zauzmu ulicu po ulicu.
18. Hteo ju je onako pokornu i žuđenu i novu, a pošto ona to sama po sebi više nije mogla biti, pokušao je da je silom učini takvom, da je muči kako bi dobila onu sivu boju noći i pogled iščašen u stranu, *da joj zбриše dostojanstvo kako bi sa njim sljuštio i druge njene nepotrebne ljudske osobenosti*
19. Za sve vreme *Miloševićevog zla nad čovekom, njegovim dostojanstvom*, pamćenjem.
20. ...da film *'krši'* ljudska prava i *'dostojanstvo'* siromašnih.

Samopoštovanje

21. Ona je time lišena zapravo svoje glavne društvene uloge žene, majke, domaćice čime je *ozbiljno ugroženo njeno samopoštovanje* i status.
22. ...na psihološkom planu otkaz je sinonim za *gubitak* samopouzdanja , samopoštovanja i osećanja sigurnosti, a *ova osećanja čine "karijatide" mentalnog zdravlja*.
23. Narod, nacija i država propadaju kad ih nadvise poroci. A to je trenutak kada *čovek i narod počnu da gube* samopouzdanje, *samopoštovanje*, samosvest i *dostojanstvo*.
24. To je mešavina straha i griže savesti zato što je pobešla od *osobe* koja je imala potpunu moć nad njom, koja ju je lišila nezavisnosti, *ponosa, samopoštovanja* i gotovo razuma.
25. Shvatimo da su Iračani oslobođeni tiranije, zahvaljujući našem učinku, ali *mi smo im oteli – samopoštovanje*.
26. Čak i *naše samopoštovanje kao ljudskih bića je uništeno*.
27. ...*udarac na samopoštovanje* i ugled.
28. ...globalno ukida pamćenje, intimnost, razliku, ako preko mere *razara krhotine* identiteta, *samopoštovanja*...
29. *Njihovo osećanje samopoštovanja je snažno pogođeno* svim etapama bolesti.

Da je aspekt ugroženosti samopoštovanja, to jest negativne ocene takve ugroženosti značajan aspekt pojma samopoštovanja uočavamo i na osnovu širokog opsega izraza koji realizuju preslikavanje UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE NANOŠENJE ŠTETE SAMOPOŠTOVANJU-PREDMETU – *damage, destroy, ruin, harm, threaten, assault, undermine, make a dent in, trample (on), bombard, erode, knock* u engleskom, i *uništiti, kršiti, zbrisati, pogoditi, (po)gaziti, (grub) nasrtaj, (mučki) udar, atak na* a imamo dokaz i da se u engleskom jeziku samopoštovanje konceptualizuje kao manje prototipičan predmet, neka vrsta tkanine ili predmeta sa rastegljivim granicama, koji pruža zatim osnovu za izraze *to rip, leave in shreds* i *puncture*. Mnogi od ovih izraza, poput *destroy, ruin, rip, trample*, iako svojstveni svakodnevnom jeziku, izazivaju predstavu o nasilnom i potpunom uništavanju

samopoštovanja-predmeta, te zaključujemo da je njihova funkcija naglašavanje neprihvatljivosti ugrožavanja nečijeg samopoštovanja, kao i neprijatnost koju takvo ugrožavanje podrazumeva.

Kao i u strukturi ponosa, a u vezi sa uništavanjem samopoštovanja-predmeta, stepen otpornosti predmeta na uništavanje iskorišćen je aspekt izvornog domena predmeta u konceptualizaciji samopoštovanja, te možemo formulirati preslikavanja STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA SAMOPOŠTOVANJA JE STEPEN OTPORNOSTI SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE, kao i potpreslikavanja POSTOJANOST DOŽIVLJAJA SAMOPOŠTOVANJA UPKOS UGROŽAVANJU TOG DOŽIVLJAJA JE NEOŠTEĆENO, OČUVANO SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET I SAMOPOŠTOVANJE KOJE SE LAKO MOŽE UGROZITI JE LOMLJIVO SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET.

Engleski

Dignity

1. She had to turn and fight, to face her accusers *with her head held high and her dignity intact.*

Self-esteem

1. *Self-esteem is a fragile thing.*
2. *...her own sense of self-esteem had remained whole.*

Srpski

Dostojanstvo

1. onda je moguće da ga savet i molba njegove tetke sasvim opredele samo za onu sreću koju dopušta njegovo *neokrnjeno dostojanstvo.*

4.4.2.4. U svetlu doživljaja samopoštovanja kao dragocenosti koju ne smemo otuđiti, a posebno predstave da nam takvu dragocenost neki čovek može oteti ili uništiti, sasvim je očekivano da postoji uverenje da imamo obavezu da je *zaštitimo i sačuvamo:*

Engleski

Dignity

1. ...to strengthen the struggle of all Muslim people with a view to *safeguarding their dignity, independence and national rights.*
2. And, after everything he had told her, how could she ever hope *to salvage any of her dignity?*
3. What Willis describes is what the worker does *to protect himself and his dignity* from persecution by those who attempt to exercise control over him
4. It is necessary to stress that elderly people facing loss do not always have to be overwhelmed by their circumstances, with very little chance of *preserving their dignity or sense of self-worth.*
5. *Leapor is prepared to fight for her dignity,* and, indeed, believes it is in women's characters to resist a tyranny, even if they are deprived of the hope of success.
6. They see their social life as *a struggle for personal dignity* in a general social framework that daily denies them this dignity.

7. I didn't say that,' denied Isabel quickly, *clinging to her dignity as best she could* under the growing amusement in her tormentor's expression.

Self-esteem

8. Sometimes very small things can help *to preserve an elderly person's feeling of value and self-esteem*, like encouraging her to make some special dish or cake (for which she has long been praised in the family circle).
9. In phrasing questions it is as well to remember *to protect the self-esteem of the subject* by avoiding subtle hints as to what is an appropriate or desirable answer.
10. ...they saw their San Francisco elderly as *fighting for survival and self-esteem* through a remarkable variety of strategies.

Self-respect

11. I want to work again — *to keep up my self-respect* more than anything else — but it's been finding somewhere to live.
12. It hasn't always been easy but *I've always kept my self-respect*, and *I haven't let anybody take that away*.
13. It had been painful to watch her *struggle for her self-respect*, but she had managed to ward off the threatened nervous breakdown.
14. All of these controls are, however misguided, attempts to cope and *to preserve self-respect* that make sense within the person's framework of assumptions and values.

Srpski

Dostojanstvo

1. Posebno poglavlje je Mišel Fajfer u ulozi Lee koja se *bori da zadrži dostojanstvo* dok se suočava sa godinama, poljuljanom taštinom i svešću o nemogućoj ljubavi.
2. Takvi skeneri, koji su izazvali velika uzbuđenja liberalne javnosti i *organizacija koje se bore za zaštitu* čovekove privatnosti i *dostojanstva*, već su u (probnoj) upotrebi na pojedinim američkim aerodromima.
3. ...on planu i *smatraše za dužnost da uzme u zaštitu svoje dostojanstvo* i da pred ovom časnom publikom ne osramoti divnu varoš Rigu..
4. Član 23 . *Ljudsko dostojanstvo je neprikosnoveni i svi su dužni da ga poštuju i štite*.
5. Zabrana delovanja Nacionalnog stroja tražena je u skladu sa *Ustavom Srbije, kojim se jamči očuvanje ljudskog dostojanstva* i ostvarenje pune slobode i jednakosti.
6. Dekan Pravnog fakulteta u Beogradu Mirko Vasiljević izjavio je danas da bi sve *države morale na jednak način da poštuju međunarodne standarde, kako bi se zaštitilo dostojanstvo ljudi ma gde oni žive*li.
7. Ovaj vek na izmaku, *proživeli smo u borbi za očuvanje* naše slobode, pravde i *dostojanstva*. Mnogo smo, zbog toga, stradali, ali smo uspeli da opstanemo.
8. Mi znamo i osećamo da nam je teško, svima koji volimo svoju zemlju, i *podnosimo sve teškoće da bi sačuvali svoj ponos, čast, dostojanstvo* i patriotizam, da bi sačuvali svoju grudu, lepu zemlju, miroljubivu i snažnu Srbiju.
9. SPS podseća dosovske vlasti na *obavezu da čuvaju nezavisnost, dostojanstvo* i slobodarske tradicije zemlje *kao najuzvišenije vrednosti*.
10. Na Vama je g. *predsedniče* [...] *da li ćete* [...] *sačuvati obraz i dostojanstvo Crne Gore*, njenu pravicu i slobodu, koja je rodila, ili ćete, što ne dao Bog, ostaviti sramni pečat na njenom obrazu, stid i poniženje.
11. Veliki broj mladih ljudi će 24. septembra na biračkim mestima širom Savezne Republike Jugoslavije *odlučivati o očuvanju ponosa, dostojanstva, slobode* i nezavisnosti domovine, rekao je Ružić.

12. Slobodana Miloševića, kao i njegovom odvažnošću da se u odbrani državnih i nacionalnih interesa suprotstavi najjačim silama i *tako zaštititi i odbrani dostojanstvo svoga naroda* i slobodu otadžbine.
13. U skladu sa ustavom i federalnim zakonodavstvom, kao predsednik Ruske Federacije, *obavezan sam da štitim život i dostojanstvo ruskih državljana*, gde god da se oni nalaze", rekao je Medvedev, dodajući da je "gruzijska vojska u suštini izvršila akt agresije protiv ruskih mirovnjaka i civilnog stanovništva"
14. *Herojskim otporom pod rukovodstvom Slobodana Miloševića odbranjena je sloboda i dostojanstvo našeg naroda.*
15. Nikola Sarkozy je pozdravio „čoveka slobode“, „*neumornog branioca ljudskog dostojanstva*“, simbola nade za sve potlačene narode.
16. “Slobodan Milošević je najbolje i najvernije oličenje naše Partije i *borac za mir, slobodu, istinu i dostojanstvo*”.

Samopoštovanje

17. Ispružena ruka Srbije, međutim, potcenjivački je odbijena. I tako nekoliko puta. *Nije lako posle toga zadržati osećaj samopoštovanja.*
18. Jedan je bio – preživeti po svaku cenu, a drugi – *očuvati samopoštovanje* i ovladati ličnim strahovima.
19. ...obaveza da brane tu usku graničnu liniju na kojoj se može *spasiti makar samopoštovanje.*

Analiza primera posvedočenih naročito u srpskom korpusu dovodi nas do više interesantnih zapažanja. Najpre, bitno je istaći da primeri u kojima se govori o odbrani i zaštiti dostojanstva obuhvataju čak 22% od ukupnog broja ekscerpiranih primera iz srpskog korpusa koji sadrže leksemu *dostojanstvo*, kao i da dati primeri mahom potiču iz političkog diskursa – uglavnom političkih rubrika dnevnih i nedeljnih novina, koji, kako vidimo, direktno prenose izjave političara ili saopštenja za javnost političkih stranaka (npr. 10, 11, 12, 13, 14, 16)⁵.

Iako je taj aspekt izvornog domena predmeta značajan, ne primećujemo širok opseg jezičkih realizacija ovog pojmovnog preslikavanja, već se u najvećem broju primera govori o zaštiti, očuvanju i odbrani samopoštovanja-predmeta. Uprkos tako ograničenom opsegu jezičkih sredstava, koja mahom predstavljaju ustaljene kolokacije, te se ne može govoriti o pokušaju da se metaforička slika osveži, kao što je to bio slučaj za ponos, sâmo značenje reči *odbrana*, *borac za dostojanstvo* upućuje na snažnu emocionalnu konotaciju takvih izraza,

⁵ Jezik saopštenja za javnost političkih partija, izjave političara za štampane i elektronske medije, politički govori na predizbornim konvencijama nazivaju se *primarnim* (političkim) *diskursom*, dok se jezik novinara i političkih analitičara koji prenose i komentarišu takve izjave, reakcije čitalaca na njih ili jezik uvodnika i političkih komentara u novinama smatraju *sekundarnim diskursom* (Silaški i dr. 2009). Analiza razlika u konceptualizaciji dostojanstva među ovim dvama diskursima je van domašaja ovog rada, ali na osnovu navedenih primera očigledno je da su u mnogim primerima sami političari neposredni tvorci navedenih izjava, koje zatim mediji u neizmenjenom obliku prenose u javnu sferu.

koji unose određenu dinamiku u metaforičku sliku i izazivaju sliku *borbe u pokušaju da se nešto vredno zaštititi*. Ispitujući ulogu metaforičkih izraza iz domena rata/sukoba u političkom diskursu, Čarteris-Blek (2004: 91–91) dolazi do zaključka da se takvi izrazi najčešće koriste kako bi se, s jedne strane, istakla *borba protiv* nekog društvenog zla (npr. siromaštva, bolesti, nepravde itd), koje se prikazuje kao neprijatelj, ili, s druge strane, naglasila *borba za* neki pozitivno vrednovan društveni fenomen i cilj (kao npr. ljudska prava, sloboda, vera), kao i da je njihova primarna funkcija isticanje *lične žrtve* koju borac za pozitivne društvene ciljeve (neki političar) mora da podnese. Uopšte uzev, Čarteris-Blek (2004: 248) zastupa stanovište da je u političkom diskursu izbor metafora umnogome uslovljen retoričkim ciljem, te da se *u cilju ubeđivanja* birača metafore svesno koriste radi kreiranja željenog kognitivnog okvira.

U svetlu takvih nalaza, a imajući u vidu izraze posvedočene u našem korpusu, možemo zaključiti sledeće: dostojanstvo, kao vrednost svakog člana neke zajednice, i sledstveno tome, njegovo osećanje samopoštovanja, promovise se kao vrhovna vrednost. Možemo govoriti najpre o reifikaciji tog emocionalnog iskustva putem ontološke metafore, a takva opredmećena vrednost se zatim specifikuje i konstruiše kao DRAGOCENOST, gotovo SVETINJA. Političari koji se bore za moć i prevlast sebe isturaju i predstavljaju kao jedine i prave istinske branioce takve dragocenosti. Funkcija takvog metaforičkog uokviravanja pojma dostojanstva, a sledstveno tome i isticanja dužnosti i obaveze da se dostojanstvo-dragocenost odbrani može biti i davanje legitimiteta i opravdavanje pojedinih postupaka političara, čak i podsticanja ratnih sukoba (S: 12, 13, 14). Pored takvog isticanja lične važnosti u odbrani dostojanstva i opravdanosti postupaka od strane političara, i pripadnici nekog naroda se mogu mobilisati u cilju odbrane svetinje (S: 7, 8) (ili oni sami mogu nalaziti obavezu i nadahnuće.). Najzad, borba za odbranu dostojanstva može biti i dužnost pojedinih organizacija (S: 2), a legitimitet takvoj odbrani pružaju i vrhovni pravni akti većine zemalja (S: 4, 5).

4.4.2.5. I najzad, zaokružićemo naš scenario o posedovanju dragocenosti analizom primera koji se usmeravaju na aspekt vraćanja vrednog predmeta. Dakle, postoji mogućnost da se izgubljena dragocenost povрати, ili češće (u slučaju kolektivnog samopoštovanja) neki istaknuti pojedinac narodu vraća samopoštovanje-dragocenost.

Engleski

Dignity

1. Violence as 'fighting back' and 'standing up' becomes *a way of regaining dignity*.
2. If active steps are taken to attract the custom of older people, their response will reap its own rewards. At the same time, *it will return a missing sense of dignity which citizens of all ages have a right to enjoy*. Older people will be seen to be contributors to the prosperity of others, rather than a drain on national resources, as they are now often, wrongly, depicted.
3. The supposed author of the first episode is Samuel Beckett, and the hero hopes that the storyline devised by his fellow-countryman *will restore his dignity*.
4. President Ershad set up a national committee which [...] intends to '*restore honour and dignity to the tribal peoples*' by withdrawing the army, banning further immigration and returning the land which had been 'illegally and fraudulently' seized.
5. Jobs which should be done by full-time workers paid at proper rates of pay, *real jobs to put back dignity into the lives* of such, so many of the unemployed.

Self-esteem

6. She needed to console him and assure him he was far from old and found remarkable pleasure in *restoring his self-esteem*.

Self-respect

7. It is to renew the spirit and the solidarity of the nation ... at the heart of a new mood in the nation must be *a recovery of our self-confidence and our self-respect*.
8. Grieving for the lost image of ourselves as helpful and useful people can be an important factor in avoiding depression or cynicism and *recovering our self-respect*.
9. Salisbury again toiled in vain, but Munton commanded respect and Lewis bowled better than of late, and *England's self-respect was retrieved* to some extent.
10. Kim was a passionate nationalist imbued with determination *to restore self-respect to Korea* and to unify the peninsula.
11. Their native music and language is, however, a means of *restoring* some identity and *self-respect*.
12. He felt it a boring thing he had to do as he would probably rather do something else but nevertheless it had to be done, not to save his reputation but *restore his self-respect* which he felt he did not have fully if someone was allowed to insult him and get away with it.

Srpski

Dostojanstvo

1. „Bila sam postidjena i ponižena”, rekla je. *Da bi povratila svoje dostojanstvo*, ponovo je sve skinula sa sebe i slikala se za “Plejboj”.
2. Evropske komisije Savetu ministara Evropske unije o ukidanju šengenskih viza velika stvar za građane Srbije. Premijer Cvetković vest iz Brisela ocenjuje kao „*vraćanje ličnog dostojanstva građanima Srbije*”.
3. Oni su, kaže se u predlogu Komisiji, *stali hrabro u odbranu građanske časti i vratili uspavani ponos i dostojanstvo građana*.
4. Omogućio je bolji život a pri tom je *Rusiji povratio dostojanstvo* i značajnu ulogu u svetskim poslovima.
5. Velika je obaveza celog društva, pre svega porodice, crkve i škole da promene psihosocijalnu klimu i *da u dušu mladih vrate ljubav i dostojanstvo* onako kako je *ih priroda podarila i nametnula*.

Samopoštovanje

6. Haotična, iznutra posvađana, nemoćna država ne može da bude ravnopravan, respektabilan regionalni akter. *Samopoštovanje i samopouzdanje mora da se povрати radom na vlastitom*

uljudivanju i ulaganjem dodatnih napora da se poboljša sopstvena pozicija i u širem međunarodnom okruženju.

7. Mirjana Galo za "Politiku" kaže da pre svega „želi da vrati dostojanstvo i samopoštovanje, kako Srbima u Puli i Istri, tako i svim obespravljenim građanima...”.

Veliku i gotovo isključivu ulogu i zaslugu koju pojedini ljudi sebi pripisuju u odbrani dostojanstva primećujemo i kod vraćanja dostojanstva-dragocenosti, kao i veliku važnost koja se dostojanstvu kao vrednosti dodeljuje.

Do sada smo u više navrata naglasili i pokazali kroz prikazane primere da se u oba jezika pojam ČASTI javlja naporedo sa pojmovima koji se odnose na samopoštovanje. Ova pojava naročito je upadljiva u primerima iz srpskog korpusa, i to u kontekstu „odbrane, zaštite i vraćanja”, gde se kao trojstvo javljaju ponos, dostojanstvo i čast⁶. Očigledno je stoga da je metaforički scenario posedovanja dragocenosti aktivan i u konceptualizaciji časti, te ćemo formulirati preslikavanje ČAST JE DRAGOCENOST.

Pre nego što ukratko rezimiramo scenario do kojeg smo došli našom analizom, podsetićemo se stava Lejkofa i Džonsona (2003[1980]: 156) da metafore mogu da „kreiraju stvarnosti, naročito društvene stvarnosti, te mogu funkcionisati i kao smernice za buduće postupke”. U svetlu takvog viđenja metafore, odnosno doživljaja metafore kao „samoispunjujućeg proročanstva” (ibid. 156), možemo zaključiti i da se utvrđivanje i podsticanje vrednosti koncepta dostojanstva i časti (tj. vrednosti ovih emocionalnih iskustava), kao i potonjeg delovanja realizuje na osnovu metafora DOSTOJANSTVO JE DRAGOCENOST i ČAST JE DRAGOCENOST. S jedne strane se, kako smo videli iz primera, pozivanjem na odbranu, zaštitu i vraćanje dostojanstva/časti-dragocenosti najšira javnost može ubeđivati u opravdanost određenih postupaka i političkog kursa, ili se pak grupa ljudi (najčešće pripadnici jednog naroda) može podsticati na opasno ponašanje u službi odbrane „svetinj” od neprijatelja. Iako je u našim primerima dominantno pozitivno vrednovanje pojma dostojanstva, autor jednog primera iz srpskog korpusa kao da „dovodi u pitanje” dominantno metaforičko uokviravanje, to jest ukazuje na pomenute, moguće opasnosti toliko moćnog uticaja doživljaja dostojanstva kao dragocenosti:

⁶ Leksema *čast* javlja se naporedo sa leksemom *dostojanstvo* u 66 od 1000 ekscerpiranih primera – u 25 primera se govori o odbrani i očuvanju, u 9 o vraćanju, i u 14 o vredanju dostojanstva i časti. S druge strane, u engleskom korpusu, leksema *honour* se nešto ređe javlja naporedo sa leksemom *dignity* – u desetak od 738 primera.

Srpski

1. Ovde sve više i sve češće, manje ili više, *svi političari govore da Srbija mora sačuvati svoje dostojanstvo, da Srbija mora da vrati svoje dostojanstvo*. Pa to je govorio i Milošević i *kada čujem da neko na taj način govori o povratku dostojanstva, o dostojanstvu kao najvažnijoj stvari...mene obuzima nelagodnost, setim se nekih bliskih vremena*.

I šire posmatrano, kulturološka ispitivanja vrednosti i ponašanja svojstvenih pripadnicima pojedinih kultura (kao i uloge časti u sistemu uverenja, normama, tradiciji, društvenoj praksi) uklapaju se u naša zapažanja da metafora ČAST JE DRAGOCENOST, i konkretnije – sve metafore koje sačinjavaju pomenuti scenario – kreiraju stvarnost, to jest podstiču pripadnike pojedinih kultura da žive i deluju po tim metaforama. Tako se u tzv. kulturama časti, čast promoviše kao vrhovna vrednost (mi bismo rekli da se čast u datim kulturama konceptualizuje kao neka vrsta SVETINJE), te pojedinac čija je čast *napadnuta* ili *oteta* ima moralnu obavezu da se osobi koja mu je čast otela osveti (Leung & Cohen 2011)⁷, muškarci pribegavaju nasilnom ponašanju kako bi odbranili mušku čast (Cohen & Nisbett 1994, citirano u Rodriguez Mosquera et al. 2002) ili porodičnu čast (Van Osch et al. 2013b). Slično tome, pojedini autori ističu negativne posledice ambicija da se vojnička čast stekne i odbrani, iznoseći tezu da je takva ambicija odgovorna i za krvoproliće u Drugom svetskom ratu (Robinson 2006: 165, citirano u Helkama et al. 2012) i ratovima u Bosni i Hercegovini i Avganistanu (Royal 2008: 61–69, citirano u Helkama et al. 2012).

S druge strane, briga o očuvanju lične časti-dragocenosti vodi i pozitivnim ishodima – može doprineti tome da se pojedinac ponaša časno, odnosno postupa u skladu sa moralnim normama, što je u skladu sa pomenutom vezom između časti i moralne ispravnosti.

4.4.2.6. Osim konceptualizacije samopoštovanja kao vrednog predmeta koji ne pokazuje neku kompleksnu strukturu, nailazimo, kao i kod ponosa, i na metaforičku sliku predmeta

⁷ Leung i Koen (2011) pružaju pregled razlika među tzv. kulturama dostojanstva, časti i obraza (eng. *cultures of dignity, honor and face*), tvrdeći da je za razliku od časti, koja se može izgubiti i dobiti, dostojanstvo neotuđivo pravo svakog čoveka i ne može se izgubiti. Kako smo videli, naši primeri pak pokazuju da u oba jezika postoji uverenje da se dostojanstvo izgubiti, i u skladu s tim, ono se mora štititi. Interesantno je primetiti da rad ovih autora sadrži pregršt metaforičkih izraza potvrđenih u našim korpusima – tako oni, recimo, govore o gubitku, dobitku dostojanstva/časti-predmeta, čak na jednom mestu postavljaju pitanje kome sve takav predmet pripada, da li se može izgubiti itd. Ovakvo zapažanje samo dodatno potvrđuje osnovni postulat teorije pojmovnih metafora da o apstraktnim iskustvima rasuđujemo i govorimo pozivanjem na osnovnije aspekte iskustva.

koji se konkretizuje kao građevina. Uloga izvornog domena građevine jeste naglašavanje truda i vremena neophodnih kako bi se emocionalni stav samopoštovanja razvio, kao i potonjeg rada na njegovom „održavanju”. Konkretnije, iz primera posvedočenih u oba korpusa uočavamo i ovde jedan scenario: samopoštovanje-građevinu moramo prvo izgraditi (često nam neko drugi pomaže u tome ili je čak ta druga osoba jedina odgovorna i zaslužna za to), a za takvu izgradnju moramo imati dobar i solidan temelj, zatim građevinu moramo održavati u dobrom stanju, a ukoliko dođe do potresa i rušenja građevine (što u nekim situacijama može biti i cilj naših neprijatelja), moramo je obnoviti i opraviti, ili pak ponovo sagraditi. Očigledno je da se i u našim primerima iz izvornog domena građevine u domen samopoštovanja preslikavaju neophodnost izgradnje čvrstih temelja i stabilne strukture kako bi građevina bila postojana, što je ujedno i, kako tvrdi Kovečič (2010[2002]), osnovni značenjski fokus tog izvornog domena. Možemo dodati da je u našim primerima ona veoma produktivna i u strukturi aspekta ugroženosti samopoštovanja, koji se konceptualizuje kao rušenje samopoštovanja-građevine, što je ujedno i konkretizacija pomenutog preslikavanja UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE FIZIČKO UNIŠTAVANJE SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA. Pored toga, sâmo samopoštovanje može biti temelj neophodan za izgradnju nekih drugih aspekata čovekove ličnosti. Ipak, u oba jezika uočljiva je razlika u iskorišćenosti elemenata domena građevine između samopoštovanja s jedne, i dostojanstva, s druge strane. Naime, za razliku od samopoštovanja, ni engleski ni srpski primeri ne svodoče o tome da se dostojanstvo može graditi – primeri iz oba korpusa o održavanju i rušenju dostojanstva, ali i ne o „izgradnji”. Moguće objašnjenje za takav nalaz može se naći u doživljaju dostojanstva kao emocionalnog stava koji nam od rođenja pripada (up. metaforu DOSTOJANSTVO JE PREDMET NA KOJI SVAKI ČOVEK IMA PRAVO), to jest pomenutoj činjenici da je u pojmu dostojanstva u oba jezika dominantna perspektivizacija inherentne vrednosti svakog ljudskog bića, te se ona kao takva u načelu ne mora graditi. Pogledajmo kako se u našim primerima očituju data preslikavanja:

Engleski

Dignity

1. ...the black family has to develop coping mechanisms which allow the group to *maintain dignity and self-respect*.
2. Selina has half of it now — *to shore up her dignity and self-respect*, remember?

Self-esteem

3. For a growing number of older women, a great support in *building up a sense of independence and self-esteem* has been the growth of the feminist movement.
4. Professionals' *self-esteem had been founded upon* being at the top of the manual wages pyramid.
5. *To maintain their own self-esteem*, long-distance migrants are nevertheless obliged to repeat the myth of urban success when they return to the society they have left.
6. She found herself unable to write the sort of letter that would *prop up Annabel's crumbling self-esteem*.
7. And she would be left with a bewildering mixture of emotions: shock, hurt, relief, resentment, confusion, anxiety, and *a collapse of her fragile self-esteem*.
8. It may be difficult to open up at first, but when you do you'll be on the way to overcoming the traumas of the past and *rebuilding your self-esteem*.
9. *Confidence is based on self-esteem* and the ability to value yourself not for what you have achieved but simply for being you.

Self-respect

10. The newer, smaller, spontaneous groups — of parents with mentally handicapped children, for example must be voluntary and self-help to retain their independence and to enable them *to build the self-respect of their members*.
11. Economic independence can create choices and *build your self-respect*.
12. *Maintaining* teacher credibility and teacher *self-respect* is important but often this is done at some cost but if apologies to children and parents are justified then they should be made handsomely.
13. It was where physical prowess was under constant assessment and where *a boy's self-respect could be built up or crushed*.
14. During the industrial strife of last winter, confidence, *self-respect*, common sense, and even our sense of common humanity *were shaken*.
15. *Anger should be a constructive force based upon* self-love and *self-respect*.
16. They are not more controversial nor more evaluative than some of the psychological facts available to the parties, such as the Aristotelian principle and the considerations concerning *self-respect on which the priority of liberty is based*.

Srpski

Dostojanstvo

1. ...svest o društvenoj odgovornosti, *održavanje* nezavisnosti i nepristrasnosti , pouzdanosti i *dostojanstva u službi*.
2. Onda su oni na referendumu rekli ne: nećemo da se *strani faktor* meša u naše unutrašnje poslove, *da nam ruši dostojanstvo*, demokratiju i dostignuća.
3. Način dovodenja ne sme *narušavati dostojanstvo maloletnika*.

Samopoštovanje

4. Andreas Melcer protestovao je što *Slovenija „političko samopoštovanje” gradi na „stalnim provokacijama uperenim protiv suseda sa severa”*.
5. Ateisti, prema tome, stoje sami naspram sebe, ali time su oni i sami sebi sudije, i to ne obavezno blagonakloniji nego što treba: jer, u pitanju je *samopoštovanje koje treba održati*.
6. Usvajao sam umetnost skromnosti, nastojao sam da *za samopoštovanje nađem druge*, niže postavljene, *zemaljske osnove*.
7. Samoproglašenje Kosova za državu biće bolno kidanje integriteta naše države i *opasan potres samopoštovanja*.
8. Identitet i *samopoštovanje su mi već dobro poljuljani* konstantnim ignorisanjem od strane osoblja raznih STR – a.

9. ...emancipovana žena podložna udovoljavanju stereotipima zbog jakog pritiska medija *koji ruše njeno samopoštovanje* ako nije onakva kakva njena kultura zahteva da bude.
10. ...*budućnost se može graditi samo na pravim vrednostima*, na pravdi, na poštovanju drugih, ali i *na samopoštovanju* i odbrani prava srpskog naroda i srpske države.
11. Tako bi, naglašava se, počeo „popravljanje internacionalnog imidža nacije i *obnovu njenog samopoštovanja*”.

4.4.2.7. Razmotrićemo i preslikavanja posvedočena samo u strukturi pojma dostojanstva u oba jezika⁸. U oba jezika, naime, postoji predstava o dostojanstvu kao PREDMETU KOJI SE NALAZI NA VISINI, pa tako subjekt, na primer, može nalaziti da su mu neki lični postupak ili stanje stvari (ophođenje drugih prema njemu) *ispod dostojanstva*.

Engleski

1. For a while the French government maintained a stony silence about the affair, *claiming it was beneath its dignity to comment on allegations* that the DGSE had been involved.
2. *He rose to his full height* and surveyed the scene *with his chin too high* and his eyes half closed, peering, *as if what he viewed was rather beneath his dignity*.
3. This may say something about Bridget Freemantle, that *she did not stand on her dignity* in her friendship with the poet, even though she came from a more genteel background, and was about the age of Leapor's parents.

Srpski

1. Radnici "Save" su rekli Svetomiru Vešiću da su, iako je *to ispod ljudskog dostojanstva*, bili primorani da od opštine zatraže materijalnu pomoć.
2. Da se ne bismo, kao oni Andrićevi Osatičani, razmetali, u pijanstvu, moćima kakve nemamo, a posle, otrežnjeni, *ponižavali ispod ljudskog dostojanstva*.
3. Mislim da je *ispod dostojanstva jedne države da svog bivšeg predsednika izruči međunarodnom sudu za ratne zločine*.
4. Ima li nade za male ljude, imaju li ipak neki način da se bore sa surovom svakodnevicom i *gde je prag ljudskog dostojanstva?*
5. Mislim i da trebasačekati rezultate mučne istrage o nestalim Srbima sa Kosova i trgovini njihovim organima i *ne ići ispod linije dostojanstva sa zemljama za koje se dokaže da su učestvovala u tome - smatra dr Gradinac*.
6. Književni horizont prošlosti i sadašnjost ukrštaju znake – *ukazuju se visoki borovi nacionalne časti, ponosa i dostojanstva*.

Dakle, visina na kojoj se dostojanstvo-predmet nalazi u prostoru je određena, te u skladu s tim možemo govoriti i o pragu i liniji dostojanstva (S: 4, 5), a ponekad se pojedinac može i zapitati gde se taj prag tačno nalazi (S: 4). Kako primeri pokazuju, *ispod dostojanstva* se

⁸ I metafora DOSTOJANSTVO JE PREDMET-PRATILAC posvedočena je samo u strukturi dostojanstva, što je očekivano s obzirom na to se, kako smo istakli, putem lekseme *dignity*, odnosno *dostojanstvo* često profiliše i karakteristično ponašanje. Ova metafora realizuje se u oba jezika putem izraza *učiniti nešto sa dostojanstvom*, tj. *with dignity*. Obradićemo je stoga u odeljku u kojem analiziramo predloge koji najčešće prethode datim leksemama.

smeštaju postupci pojedinca koji nisu podobni ili u skladu sa moralnim načelima i primerenim ponašanjem (E: 1, S: 2, 3, 5), kao i nepovoljne situacije u kojima se čovek oseća poniženim i nemoćnim (S: 1, 4), a ispod nečijeg dostojanstva se nalaze i npr. pojave, ljudi i predmeti koje subjekt smatra manje vrednim u odnosu na sebe (E: 2, 3). U engleskom jeziku postoji i ustaljena fraza *to stand on one's dignity*, motivisana upravo ovim pojmovnim preslikavanjem. Navedena preslikavanja su u vezi sa preslikavanjima VREDNIJE/MANJE VREDNO OD NEKOG ENTITETA JE IZNAD/ISPOD TOG ENTITETA i MORALNO JE GORE (Rasulić 2004: 210–213), čime se može objasniti i njihovo postojanje u oba jezika.

Pored metafore DOSTOJANSTVO JE PREDMET NA VISINI, samo za pojam dostojanstva karakteristična je i metaforička slika dostojanstva kao nekog predmeta koji subjekt može skupiti i ogrnuti se njime.

Engleski

1. Herluin had brightened and *gathered his dignity about him* wonderfully, at the very thought of regaining what had gone astray.
2. You look quite young for your age. *Cecilia tried to gather together some dignity*. She was near to tears.
3. She sniffed haughtily, *gathering her shreds of dignity about her* as best she could.

Srpski

1. Spelтеру se učinilo da smeta i da ispada da je on očigledan suvišak trenutnim potrebama. *Skupio je dostojanstvo i ispravio se do pune visine*. 'Šta ovo treba da, uhm, znači?' reče.

Primeri nam pokazuju da je data metaforička slika prisutna u slučaju ugroženog dostojanstva – konkretnije, pojedinac čini napor da delove svog razorenog dostojanstva pokupi i sačuva; iz engleskih primera vidimo da se subjekt dostojanstvom ili čak ostacima dostojanstva može ogrnuti i na neki način zaštititi. Budući da možemo govoriti i vidljivosti takvog štita/prekrivača i drugima, u leksemi *dignity* se, osim samopoštovanja, u slučaju takve konceptualizacije profiliše i pomenuto ponašanje – smirenost i suzdržanost, kao i našu sposobnost da kontrolišemo svoja osećanja i ponašanje.

4.4.2.8. Razmotrićemo i elemente izvornog domena predmeta koji su produktivni u konceptualizaciji stepena izraženosti samopoštovanja. To je, sasvim očekivano, dimenzija veličine predmeta, a primećujemo i da je vertikalna dimenzija važna u konceptualizaciji stepena izraženosti, tj. intenziteta samopoštovanja u srpskom jeziku. Konkretnije, vidimo da

se, u skladu sa nalazima Rasulić (2004: 182), na osnovu preslikavanja vertikalne dimenzije, lekseme koje označavaju vertikalno kretanje koriste pri konceptualizaciji promene intenziteta samopoštovanja:

Engleski

Self-esteem

1. Children whose parents set firm limits for them grow up better adjusted, *with greater self-esteem*..
2. He professed to be unnerved by *Wordsworth's towering self-esteem*.

Srpski

Dostojanstvo

1. Daj bože da se ta zaraza raširi u svim srpskim gradovima *radi većeg dostojanstva* i lepšeg života naših ljudi.

Samopoštovanje

1. Svakodnevno slušanje smanjuje depresiju i *povećava osećaj samopoštovanja* kod starijih osoba.
2. Po prirodi stvari, svakom čoveku gode pohvale, jer one neumesno *nadimaju naše samopoštovanje* i jačaju našu smešnu ubeđenost da smo važni.
3. Da li je moguće da je to ona ista Amerika koja je dva puta izabrala Džordža Buša za predsednika da bi joj on jednostranim potezima *smanjio i samopoštovanje* i spoljno uvažavanje.
4. Ako dete pokazuje znake siledžijskog ponašanja, znajte da *je njegovo samopoštovanje malo*.
5. U razgovoru s ljudima na terenu shvatio sam da je u Hrvatskoj mnogima dosta nepravde i društva u kome su sasvim *srozane vrednosti* poput poštenja, *časti ili samopoštovanja*.
6. ...u koktelu krivice i depresije – *samopoštovanje najlakše 'tone' na dno*", objašnjava dr Vera Trbić.
7. Za druge bi to bile samo još jedne Olimpijske igre, *ali bi u Brazilu one podigle samopoštovanje naroda*.
8. Separacija, ostrakizam, ekskomunikacija – svi ovi i drugi oblici isključivanja iz grupe ishode depresijom, *razdražljivošću, osjećanjem nemoći, izgubljenosti, padom vitalne energije i samopoštovanja, suicidalnim mislima*.

4.4.2.9. Navešćemo i metaforička preslikavanja posvedočena malim brojem primera, a koja nam, uprkos maloj zastupljenosti, osvetljavaju dodatne aspekte naših pojmova. Tako smo, na primer, u engleskom korpusu naišli na primeri koji nam govore da se SITUACIJE ILI ASPEKTI ŽIVOTA KOJI DOPRINOSE TOME DA SUBJEKT OSEĆA POŠTOVANJE PREMA SEBI konceptualizuju kao DELOVI KOJI SAČINJAVAJU SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET. Takođe, u srpskom korpusu jedan primer svedoči o tome da se samopoštovanje koje nije utemeljeno na konkretnim kvalitetima, kao i ono samopoštovanje koje ne vodi plemenitom ponašanju konceptualizuje kao PRAZNO. Ovakva konceptualizacija u vezi je i sa ponosom koji se opisuje kao *lažan*. I najzad, jedan primer iz engleskog korpusa pokazuje da ukoliko čovek postupa tako da zadrži

samopoštovanje, a na uštrb nekih pragmatičnih ciljeva, samopoštovanje čoveka može mnogo koštati:

Engleski

Self-respect

1. Because, " I said slowly, "because success is important; it's as important as self respect — *it's part of self-respect.*
2. But it was not just a question of the physical environment; discipline was also integral to the control of the mental environment of individuals; *it was part and parcel of self-respect*, self-control and perseverance, as well as the ability to shape the nature of one's own existence.
3. But that's the whole trouble with *dignity and self-respect: they cost you so much fucking money.*

Self-esteem

4. *Of what is our adult self-esteem composed.*

Srpski

Samopoštovanje

1. To je istovremeno i najbolji način da izbegnete problem koji se javlja *kada postoji mnogo praznog samopoštovanja*, narcisoidnosti i nesposobnosti saosećanja sa drugim ljudima.

4.4.2.10. *Rezime:*

Tabela 7: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji SAMOPOŠTOVANJA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog konkrutizacije	domena i	Metaforički izrazi	Dignity	Self-esteem	Self-respect	Metaforički izrazi	Dostojanstvo	Samopostovanje
Dolaženje u posed (vrednog) predmeta			<u>59</u>	<u>19</u>	<u>26</u>		<u>106</u>	<u>22</u>
a)	Predmet koji subjekt dobija (on mu s pravom pripada, neko drugi mu daje predmet, ili neka aktivnost)	Sb/sth gives you <i>dignity</i> (to which you are entitled) 23; <i>bring</i> 3, <i>lend</i> 1, guarantee sb dignity, provide with 1; offer 1; inherit 4 Give self-esteem Give 4; give back 1; offer 1; bring self-respect to X	34	5	7	Ništo/neko nam daje 5; podaruje 1, garantuje 4, pruža 1, pobuna ostvarila d 1, omogućiti d 1, obećati d 1, izdejsstvovati za X d 1, Pružiti, dati nekomе samopoštovanje	15	2
b)	Predmet koji treba pronaći	A search for dignity 4, find 2, discover 1 A search for self-esteem; find self-esteem X's new-found self-respect 1; to seek s-r in relationships/working life	3	6	2			
c)	Predmet koji treba steći svojim zalaganjem	Hard-won dignity 1; attain, get, acquire 2 Gain/regain/achieve self-esteem Achieve 1, gain 1, earn (and preserve) X's self-respect	5	4	3	Obezbediti dostojanstvo 5; osigurati dostojanstvo 1, zadobiti d 2 Zalagati se za d 4, postupkom X pokazuje da bira/opredeljuje se za dostojanstvo 13 Steći (krvlju) d 1 Steći samopoštovanje 3, obezbediti samopoštovanje 1	26	4
d)	Predmet koji treba stvoriti	Re-create X's self-esteem 1; the formation of X's self-esteem		2				
e)	Predmet možemo ponovo steći pošto ga izgubimo	Regain dignity, recover d Retrieve 1, recover 1; a recovery of 1 self-respect; regain 5	2		8	Vratiti, povratiti dostojanstvo (uglavnom je reč o kolektivnom dostojanstvu i neko drugi nam ga vraća) (po)vratiti samopoštovanje	65	16
f)	Predmet nam neko drugi vraća pošto ga izgubimo	Restore dignity to X Restore X's self-esteem Restore self-respect to X 6	15	2	6			
Posedovanje predmeta			<u>89</u>	<u>91</u>	<u>14</u>	Subjektovo dostojanstvo 35; dostojanstvo nekoga 56 Imati dostojanstvo 18 Čovek sa dostojanstvom 6, bez/ne bez d 3 Ljudsko 30, nacionalno 9, lično 5, porodično, vojničko, muško itd. 6 = 50 Imati samopoštovanje 11, čovek sa samopoštovanjem 1, X nema samopoš 4, čovek bez samopošt 7, nečije samopoštovanje 10, samopoštovanje čoveka 6, ljudsko 2, nacionalno 3, državno samopotovanje 2	<u>168</u>	<u>46</u>
Vredan predmet (različite konkrutizacije)			<u>89</u>	<u>27</u>	<u>21</u>			
a)	Predmet koji subjekt želi da poseduje, potreban mu je, i visoko ga vrednuje (doživljava ga kao dragocnost)	Feel the lack of dignity A need for self-esteem 11; to lack, a lack of self-esteem 8 Essential need for self-esteem and self-respect	4	19	1	Nekomе nedostaje dostojanstvo; patiti od manjka d, dostojanstvo nekomе neophodno 1, potrebno više od luksuznih proizvoda 1, težiti ka dostojanstvu 2 Potreba za samopoštovanjem 3, samopoštovanje nekomе potrebno 1, neophodno 2,	6	6

b)	Predmet je nagrada	Rewards in the way of self-esteem Rewards: self-respect, pride	1	1					
c)	Visoko vrednovati predmet (dragocenost)	To rank self-respect above all the other blessings (wealth, health, conveniences) Primary goods such as liberty, opportunity and self-respect Cherish one's self-respect; value one's self-respect too highly		4		Dostojanstvo neke ne najvrednije u životu 2, najveća vrednost koja nema cenu 1, u vrhu prioriteta 1, dostojanstvo iznad svega 1, nema alternativne 1, d iznad drugih stvari 2, iznad svega 1, X najviše voli d 1, čoveku stalo do 1, drži do 1 dostojanstva		12	4
d)	Ukras					Egzistencija koja ne može bez samop 1, samopš neke najvažnije 1, bez ljudskog samopš se nikud ne stiče 1, čovek drži do samopš		2	1
e)	Drugi ljudi moraju poštovati naš predmet	Respect X's dignity, respect for human dignity, 15; regard for human dignity. Recognition of the value of human dignity 13	28			Čoveka krasi dostojanstvo Poštovati nečije dostojanstvo (nekoga), nemati obzira prema nečijem d 1		43	
f)	Žrtvovati predmet	X have to sacrifice X's dignity Sacrifice self-respect (and pride) to this relationship 2	1	2		Žrtvovati (svoje) dostojanstvo Žrtvovati ostatke svog samopoštovanja		1	1
g)	Predmet koji se ne sme otuđiti ili tretirati kao roba (i koji moramo imati)	Sell off one's self-respect; they traded in our political self-respect where was her pride? Her self-respect		3		Odreći se (svog dostojanstva) 4; odustati od d 1; nuditi 1, dati 1, ostaviti d 2, zamieniti d prostotom 1, Prodati (svoje) dostojanstvo 4; dostojanstvo jeftino, pretvoriti d u prometnu vrednost; trgovina nacionalnim dostojanstvom 2 = 18 Gde ti je dostojanstvo? 3 X ne drži do dostojanstva 2 Odreći se svog samopoštovanja X snizio cenu svog samopoštovanja Gde vam je samopoštovanje 2		23	4
h)	Sredstvo/Oruđe					Pleniti dostojanstvom, opravdati se dostojanstvom, čovečanstvo ujedinjeno dostojanstvom, nešto oprema dostojanstvom za X privoli samopoštovanjem druge da ga poštuju/ Samopoštovanje – snažno kulturno oruđe za očuvanje nacionalnog identiteta		4	5
i)	Predmet na koji kao ljudi imamo pravo	Dignity proper to all individuals; one's right to d, have an inalienable dignity, deserve d One's right to self-esteem	4	1		Imati pravo na dostojanstvo 11, zasluziti dostojanstvo		12	
j)	Predmet koji subjekt želi da sačuva za sebe i odbrani	To keep one's dignity, retain one's dignity 3, X's dignity remains, X clings to X's dignity 2, X hold on to X's dignity = 24; A struggle for, fight for dignity = 8 Preserve 9; safeguard 1; rescue 1; salvage 1; protect 2; save one's dignity = 18 Preserve 1; protect 1; repair 1; salvage something from the wreckage of X's self-esteem 1; to save X's self-esteem 1; Fight for self-esteem 1	52	6	10	Zadržati (svoje) dostojanstvo 5 Zaštititi svoje ili nečije dostojanstvo, zaštita dostojanstva 47 (o)čuvati dostojanstvo 81 (od)braniti dostojanstvo, odbrana dostojanstva 59 Boriti se za (da zadržiš), borba za dostojanstvo 29 žrtvovati se za dostojanstvo 1 (sa)čuvati samopoštovanje 16, zadržati osećaj samopoštovanja 2		222	18

		Keep 5; preserve 2 one's self-r; to maintain a vestige of s-r 1; she was clinging desperately to normality and self-respect; Struggle for her self-respect 1							
Gubitak predmeta			61	22	18			60	23
a) Subjekt u opasnosti da izgubi predmet	Dignity threatened; a threat to dignity 5; dignity at stake/issue 2; dignity in danger; to risk their dignity 1; harmful to national dignity 3; at cost to d 3 Threat to self-esteem Self-respect at stake	13	5	1	X ima strah za lično dostojanstvo; ugrožavati nečije d 18; dovoditi u pitanje nečije d 3 Nečije samopoštovanje ugroženo, nešto deluje porazno na samopo, na štetu samopoši, po cenu svog samopoštovanja	22	4		
b) Subjekt gubi predmet	X lose X's dignity 2; loss of dignity Loss of self-esteem 15; the forfeit of self-esteem must be paid 1 Lose one's s-r; suffer loss of self-respect	35	16	12	Gubitak dostojanstva 4; X gubitnik dostojanstva; (iz) gubiti (svoje) dostojanstvo Gubitak samopoštovanja 10, (iz)gubiti samopoštovanje	21	15		
c) Neko drugi mu uzima predmet	X stripped of dignity 3; robbed of 2; deprived of 1; take away one's d 1; deny sb dignity 2; remove dignity from sb Strip X of self-esteem Take(away) 4; steal 1 X's self-respect	13	1	5	Oduzeti 6; oleti 2; uzeti 2; ukrasti 1 nekome dostojanstvo = 11; lišiti nekoga dostojanstva 6 Oleti 2; uzeti 1 nekome samopoštovanje; lišiti nekoga samop 1	17	4		
Fizičko uništavanje predmeta		28	33	9		32	7		
a) Neko subjektu uništava predmet	Damage; destroy 2; an assault on 1; dent 2; a ruined d 1; dignity in shreds 2; the remains of 1; trample on human dignity 1; puncture 1; wield a pin at the balloon of d 1; d eroded 1; impair X's d 1; invasion of d 1 Damage 8; destroy 5; rip 1; knock 1; puncture 1; attack 3; a blow to 4 X's self-esteem; X's hard-won self-esteem in shreds 1; self-esteem eroded away 1; a continual bombardment of X's sense of self-esteem 1 Damage 3; destroy; erode; hang on to the rags of one's s-r; an assault on the core of X's self-image and self-respect, to throw sth at X's self-respect	20	29	9	Ono što je nekome ostalo od dostojanstva, ostaci dostojanstva Napad/atak na nečije d/zadati udarac d 11; gaziti nečije d 6, uništiti d 2, krišiti d 3, razarati d 1, zbrisati d 1 Nanositi štetu d 2, zlo nad nečijim d, zadire u d 1, poništavati nečije d 1 Unišiti nekome samopoštovanje 3, udarac na samop 1, samop pogodeno 2, razarati krhotine samopoštovanja 1	31	7		
b) Stepen otpornosti predmeta na uništavanje očuvanosti predmeta	Dignity intact 8 Self-esteem is a fragile thing, X's secure self-esteem; Have your self-esteem well-anchored 1; Her own sense of self-esteem had remained whole	8	4		Neoknjeno dostojanstvo	1			
Gradevina		19	28	12		11	12		
a) Graditi, ojačavati i održavati građevinu	To maintain dignity 13; uphold 3; repair 1; shore up X's d 1 Build up 5; build 5; rebuild 1	18	19	6	Održavati dostojanstvo	1	5		

		Maintain X' self-esteem 4; reinforce X feeling of poor self-esteem 1; prop up X's crumbling self-esteem 1; sustain 1; X's s-e founded on Build up 1; build X's s-r 3; shore up 1; maintain X's s-r				Ohnova samopoštovanja, graditi 1, održavati 1 samopoštovanje, naći osnovu 1, uporište 1 za samopoštovanje		
b) Rušiti građevinu	1	the undermining of dignity a collapse of X's fragile self-esteem. undermine 7; Crush 1 X's self-respect; undermine; self-respect be shaken	8	3	Rušiti nečije d 2, narušiti nečije dostojanstvo 8		10	6
c) Temelji		Confidence is based on self-esteem Anger should be a constructive force based on self-love and self-respect 3	1	3	Graditi budućnost na samopoštovanju			1
Predmet koji ima delove		It's part of self-respect of what is our adult self-esteem composed 1;	1	1				
Velčina predmeta		X's towering self-esteem 1; greater 2 self-esteem; be left with a great sense of self-esteem	4		Veće dostojanstvo Povećati 2, nadimati 1, smanjiti 2 samopošt.; malo 2		1	7
Mesto predmeta na vertikalnoj dimenziji		To do sth with dignity (118) (stoicko ponašanje u teskim situacijama), do sth with d – ponašanje odražava uzdržanost i samopošt 14	162		Čovek niskog samopoštovanja 3, srozati samop 1, nizak prag samop 1, samop tone na dno 1, pad samop 1, podići sp 3			10
Predmet-pratilac		To die with dignity 17, to live/retire. with dignity 13			Raditi nešto sa dostojanstvom		52	
Pokazivati predmet	4	Show dignity			Pokazivati dostojanstvo Pokazivati 2, ispoljavati 1 samopoštovanje		3	3
Prekupna roba	1	Dignity and self-respect cost too much money		1				
Predmet na nekoj visini	33	Sth be beneath one's dignity 22; stand on one's dignity 11			Subjektu je nešto ispod dostojanstva, X se ponižava ispod dostojanstva, postupak je ispod subjektovog dostojanstva, ne ći ispod dostojanstva, X ima donju liniju dostojanstva		25	
Štit, prekrivač	5	Gather one's dignity			X skupio dostojanstvo i ispravio se do pune visine (to je više posle pokušaja uništavanja predmeta) 1 Dostojanstvo pokriva neke druge osobine 2		3	
Razno	549		1	3			14	14
			226	105			800	183

Predstavljeni nalazi pokazuju da scenario posedovanja vrednog predmeta čini sržnu strukturu pojmova u vezi sa samopoštovanjem u oba jezika. Pozitivno vrednovanje samopoštovanja-predmeta snažnije je i upadljivije nego što je to bio slučaj kod ponosa, te smo za oba jezika formulisali konkretizaciju SAMOPOŠTOVANJE JE DRAGOCENOST. Razlike među jezicima ispoljile su se na nivou jezičkih realizacija potpreslikavanja obuhvaćenih ovim scenarijom, i to naročito podmetafora PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI, ODBRANITI, ZA KOJI SE SUBJEKT BORI, KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE (DOSTOJANSTVO, ČAST) JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC. Takve razlike objasnili smo kulturološkim činiocima i naročitim kontekstima u kojima se dati primeri javljaju u srpskom korpusu. Štaviše, za jezička sredstva posvedočena među srpskim primerima utvrdilo se da su nastala i kao rezultat svesnog odabira u cilju oblikovanja javnog mnjenja.

Takođe, zbog specifičnih slojeva značenja koje podrazumeva pojam DOSTOJANSTVA u oba jezika, uočili smo i metafore produktivne samo u strukturi ovog pojma – DOSTOJANSTVO JE PREDMET KOJI (SVAKI) ČOVEK ZASLUŽUJE I KOJI MU S PRAVOM PRIPADA, PREDMET KOJI DRUGI LJUDI TREBA DA VREDNUJU I POŠTUJU, DOSTOJANSTVO JE ŠTIT, OGRTAČ.

4.4.3. Izvorni domen BIĆA

Samopoštovanje se u oba jezika ređe konceptualizuje putem izvornog domena BIĆA – ovakva konceptualizacija posvedočena je u oko samo 8% primera u strukturi svih pojmova u oba jezika.

4.4.3.1. Preslikavanja posvedočena u oba korpusa u saglasnosti su sa doživljajem postojanja nekog stanja i emocije kao ŽIVOTNOG VEKA NEKOG BIĆA, s tim što smo u korpusima naišli samo na primere u kojima se očituje preslikavanje PRESTANAK SAMOPOŠTOVANJA JE SMRT SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA, a u jednom primeru iz srpskog korpusa i UČINITI DA DOSTOJANSTVO PRESTANE DA POSTOJI JE UBITI DOSTOJANSTVO-BIĆE. U vezi sa životnim ciklusom bića jesu i aspekti RAZVOJA I JAČANJA BIĆA, koji se, budući da se emocionalno stanje samopoštovanja smatra poželjnim iskustvom, i svesno razvijaju. POMAGANJE SUBJEKTU DA OJAČA SAMOPOŠTOVANJE može se konkretizovati i kao PODSTICANJE, tj. OHRABRIVANJE

SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA⁹. Konkretnije, lično postignuće ili druga osoba mogu pomoći subjektu da razvije samopoštovanje. Postojanje osećanja samopoštovanja se, takođe, predstavlja i kao PRISUSTVO BIĆA, što je u skladu sa primarnom metaforom POSTOJANJE JE PRISUSTVO OVDE (EXISTENCE IS PRESENCE HERE, Grady 1997a); sledstveno tome, početak i kraj postojanja konceptualizuju se kao dolazak, odnosno odlazak bića-samopoštovanja.

Engleski

Dignity

1. She wouldn't have wanted to have grown too old and *survived her dignity*.
2. The relationship *struck at the very roots of their human dignity*.
3. ...their elevated position *developed in them a sense of their own importance and dignity* which gave them the confidence to question the conventions of tsarist society.
4. Miss Henry, who only an hour ago had been exhorting her *to cultivate dignity*¹⁰ and repose!
5. She could not restrain a flash of pride in her physical fitness; all the nurses were smaller than she was and, although they were prettier, *she felt her dignity and certainty returning*.
6. *Your dignity will go*, you'll destroy yourself mentally

Self-esteem

7. Not only does this facilitate learning of social skills from factors within the drama, but *it also allows those involved to develop their self-esteem*.
8. Despite *the growth of our work and our self-esteem*, we still remain marginalized and at risk.
9. *The self-esteem of the individual learner of sign language must therefore be particularly strong*.
10. Yet they had in common *healthy self-esteem*.
11. *My self-esteem disappeared and I felt worthless*.
12. *Encourage self-esteem*.
13. *But her self-esteem needed the prop of that little white lie*.

Self-respect

14. Marriage is *the death of art and freedom and self-respect*.
15. Generally speaking, the movement strove *to develop* discipline, obedience, self-control, and *self-respect*, which were the essentials of 'character'.

Srpski

Dostojanstvo

1. ...prosjaćenja koliko u nas nema niđe i ni u jednom kraju svijeta. *Ova pogrdna demoralizacija, koja ubija ponos i dostojanstvo crnogorskog naroda* i koja nije svojstvena nijednome čestitom, vrijednom i radnom narodu, [uvukla se u naš narod] s toga što se u našu otadžbinu uvuklo ljenstvo, nemarnost i svakidašnje bezposličarenje.
2. ...glavni pozitivan junak [...] poseduje *izuzetnu snagu unutrašnjeg dostojanstva*...
3. Muderis nije bio ništa manje uplašen. Sva njegova rečitost i *celo dostojanstvo učenog čoveka napustili su ga jutros odjednom*.

Samopoštovanje

⁹ Smatramo da se u izrazima poput *to encourage self-esteem* u engleskom, i *podsticati samopoštovanje* u srpskom samopoštovanje konkretizuje kao čovek budući da se dati glagoli u tipičnom slučaju koriste uz ljude, a ne uopšteno bića.

¹⁰ Drugi (*struck at the roots of dignity*) i četvrti (*to cultivate dignity*) primer svedoče o tome da se biće konkretizuje kao BILJKA.

4. U naletima neobuzdanog nagona i patologije *stradaju čovekove mentalne sposobnosti i njegovo samopoštovanje*.
5. Kada se oseća voljenom, *njeno samopoštovanje raste*.
6. Takav pristup medija, rekao je i Živan Mitrović, sagovornik Studija B, koristio bi posebno mladima, *jačao im motivaciju, samopouzdanje, samopoštovanje*.
7. „Igre bez granica" su predstavljene kroz motoričke aktivnosti najmlađih, a *cilj je da deca razvijaju samopoštovanje*, stavljajući sebe u izazovne situacije, savlađujući prepreke, istakla je Slavica Ilić, pedagog PU “Čukarica”.
8. Ali domaću javnost će mnogo više zanimati da joj vlast isporuči sasvim opipljive rezultate na put Srbije u Evropu; dokaze o boljitku života Srba na Kosmetu i *razloge za hranjenje nacionalnog samopoštovanja i dostojanstva*.
9. Takav oporavak i reintegracija će se realizovati u okruženju koje *podstiče zdravlje, blagostanje, samopoštovanje, dostojanstvo* i samostalnost ličnosti.

Razmotrićemo u ovom odeljku najčešće konkretizacije i iskorišćene elemente izvornog domena bića u konceptualizaciji samopoštovanja. Kao i kod ponosa, uočljiva je predstava o biću/čoveku „u nepovoljnom položaju” – on može biti fizički povređen, uvređen, a, kao i ponos, može da se ljuti i pati. U osnovi takvih izraza je mehanizam pomenut u analizi ponosa, u ovom slučaju, metafora SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK i metonimija EMOCIONALNE REAKCIJE SAMOPOŠTOVANJA UMETO EMOCIONALNIH REAKCIJA SUBJEKTA. Pored takve konkretizacije, samopoštovanje se najčešće konkretizuje kao NOSILAC DRUŠTVENE SILE. Bitno je istaći i razlike koje pojmovi u vezi sa samopoštovanjem ispoljavaju među sobom – naime, karakteristično samo za pojam DOSTOJANSTVA, a ne SAMOPOŠTOVANJA, u oba jezika jeste pojmovno preslikavanje UGROŽAVANJE DOSTOJANSTVA JE VREĐANJE DOSTOJANSTVA-ČOVEKA, dok je predstava o laskanju samopoštovanju-čoveku potvrđena u samo nekoliko primera koji sadrže engleske lekseme *self-esteem* i *self-respect*.

4.4.3.2. Izlaganje ćemo započeti primerima u kojima se očituje preslikavanje UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE FIZIČKO OZLEĐIVANJE SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA:

Engleski

Dignity

1. She knew *it would wound his dignity* that he had been forced to skulk abroad while she had saved the firm.
2. ...while its realisation would *inflict a serious and almost irreparable injury on the dignity* and integrity of a liberal profession
3. ...she wouldn't have let her *stupid pride* or *injured dignity* become a barrier between them
4. I was equally unhappy — how could we have *let our pride* and *injured dignity* keep us apart for so long?

5. *to scar the priorial dignity*

Self-esteem

6. 'Next time it will be better' comforts him as little as 'Never mind, we'll open a tin of something' *soothes her wounded self-esteem at a spoiled supper.*
7. ...consuming a large box of your favourite chocolate assortment as *a comfort for your injured self-esteem.*
8. To be described as surplus to requirements, perhaps after many years of loyal and diligent service, *can cripple the self-esteem of even the most resilient person.*

Srpski

Dostojanstvo

1. Zato, ova vlast i partije neka se sete penzionera zemljoradnika i njihovih najnižih penzija. Neka mi oprostite oni za koje tražim pomoć. *Nisam želela da povredim njihovo dostojanstvo, znam da i te kako imaju ponosa.*
2. Predstavnici političkih stranaka i kandidati u svojim javnim istupanjima ne treba da koriste uvrede, klevete i neistine, ni da omalovažavaju ličnost i *povređuju dostojanstvo političkih suparnika.*
3. Ovo vandalstvo je svojevrsna poruka koja se ne može drugačije razumeti nego kao *povreda patriotskih osećanja i nacionalnog dostojanstva srpskog naroda.*

Interesantno je uočiti i negativno vrednovanje pojma dostojanstva u nekim od navedenih primera – u engleskim primerima (3) i (4), naime, povređeno dostojanstvo prikazuje se kao stanje čoveka koje podrazumeva i izvestan prkos, a koje ga odvaja od drugih ljudi. Očito je da se značenje dostojanstva u tom slučaju približava značenju reči *ponos* (pride) koje smo označili kao „kognitivni model broj tri”, i koje podrazumeva tvrdoglavu zaokupljenost ličnom vrednošću i insistiranje da se drugi ophode prema nama sa poštovanjem. Činjenica da se u oba primera javlja uz *dignity* javlja i leksema *pride* dodatno potvrđuje naš zaključak. Dalje, osim u situacijama kada neko subjekta vređa i omalovažava (S: 2), o povređivanju dostojanstva govorimo i onda kada je subjekt primoran da prizna svoje slabosti i moli drugog za pomoć, ili pak druga osoba čini to umesto njega (S: 1). Takođe, za razliku od pojma PONOSA, dato preslikavanje je u srpskom korpusu realizovano uskim opsegom jezičkih sredstava, to jest isključivo putem glagolske i imeničke lekseme *povrediti nečije dostojanstvo*, odnosno *povreda nečijeg dostojanstva*.

Preći ćemo na izraze koji odslikavaju preslikavanje UGROŽAVANJE DOSTOJANSTVA JE VREĐANJE ČOVEKA-DOSTOJANSTVA, što je ujedno i prvo po učestalosti metaforičko preslikavanje u okviru opštije metafore DOSTOJANSTVO JE ČOVEK¹¹. Pored toga, primeri

¹¹ Ova metafora se očituje u 25 primera u engleskom, odnosno 41 primeru u srpskom korpusu koji sadrže leksemu *dostojanstvo*. Naišli smo na samo jedan primer u engleskom korpusu u kojem se pominje vredanje samopoštovanja.

svedoče o postojanju preslikavanja DOSTOJANSTVO JE BUNTOVNA, NEPOKORNA OSOBA, posvedočenog daleko manjim brojem primera, a u nekoliko primera iz engleskog korpusa očituje se i pojmovno preslikavanje SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI I KOME PRIJA KAD SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE, tj. ČOVEK KOJI TEŠKO PODNOSI DOVOĐENJE U OPASNOST TAKVE VREDNOSTI.

Engleski

Dignity

1. Many individuals and even whole people are living in conditions which are ‘*an insult to their innate dignity*’
2. Thus they considered it *an affront to a man's dignity* — but not to a woman's — to earn a wage only on a par with social security benefits
3. Right now there were more important issues at stake than *her offended dignity*
4. They run off laughing like parrots as my companion shouts after them in disgust. *I sense his slighted dignity* and mouth some platitude about boys being boys the world over.
5. But like Many said, *when his pride or dignity were crossed* he was capable of fierce anger and determinate action.

Self-esteem

6. Occasionally, the Princess would wince in horror as she heard how women often arrived, their faces swollen, their ribs broken. ‘It's not only the physical side,’ Diana said. ‘*It's their self-esteem that suffers*, too, isn't it?’
7. For the Liberals, they gained an indirect foothold in government for the first time since 1931 in peacetime circumstances, and *it flattered their self-esteem*..
8. *She had flattered his self-esteem*, protected him from the minor irritations of life, preserved his privacy with maternal pugnacity.
9. The panelled room, hung with dusty coats of arms, *suited his self-esteem*, for Dornberg was a very proud man who was convinced that Europe did not properly appreciate his military genius.

Self-respect

10. Sex-blind treatment *appeals to women's self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. Vojni starešina koji u službi ili u vezi sa službom zlostavlja potčinjenog ili mlađeg ili sa njima *postupa na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo*, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.
2. Pokoji put ga je knez, ne znajući više kako da *omalovaži dostojanstvo ovog velikog sudije*, udarao nogom: ako bi udarci zboleli, stao bi plakati.
3. Postdemokratija gaji duboko nepoverenje prema prosečnom biraču i još izraženiju sumnjičavost prema medijima. *Ona ponižava dostojanstvo svojih građana*, tretirajući ih kao nedoraslu decu.
4. ...i to žena koju je on osvojio, i koja mu je bila potčinjena osećanjima, pokazuje mu evo sada prvi put verovatno iz najobičnijeg inata, i to možda baš zato što je prvi put naslutila da mu treba. *Celo njegovo dostojanstvo muškarca pobunilo se u njemu*, i jedino što mu se činilo nužno i prirodno, to je da je izudara.
5. Srbija je stavom u vezi sa Kosmetom oduzela evropskoj eliti objekat sopstvene arogantne superiornosti dajući primer *dostojanstva koje protivreči frivolnom sluganstvu*.

Vidimo da se dostojanstvo-čovjek buni i ljuti kada subjekta neko omalovažava i stavlja u podjarmljeni položaj, kao i da je subjekt tada ljut i spreman na osvetu (E: 5; S: 4), ili se pak samo dostojanstvo konceptualizuje kao neko ko se suprotstavlja nekome ko želi da ga potčini (S: 5). Kao i kod fizičkog ozljeđivanja dostojanstva, aspekt vređanja dostojanstva realizuje se u srpskim primerima gotovo isključivo kroz izraz *uvrediti/vređati (nečije) dostojanstvo*.

4.4.3.3. Kako smo istakli, samopoštovanje se konceptualizuje i eksplicitno kao ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE. U najvećem broju primera takav čovek se konkretizuje kao NOSILAC DRUŠTVENE SILE – VLADAR ili ZAPOVEDNIK; u nekoliko primera u engleskom korpusu nailazimo i na preslikavanje SAMOPOŠTOVANJE JE VODIČ i ČOVEK KOJI SUBJEKTA PODSTIČE NA ODREĐENE POSTUPKE.

Engleski

Dignity

1. *Dignity decreed that she stay silent in the face of such provocation, but the adrenalin was dancing in her nervous system, demanding action.*
2. *human dignity 'demands that all who can must be able to work to support themselves and their families'*
3. *I'm going to get you' your dignity wouldn't allow you to let them get the better of you.*
4. *Our dignity requires that we struggle in the net, however*
5. *The particular combination of dignity and personal pride which governs John Ridd's behaviour through his many years of devoted*
6. *Pride and a sense of dignity kept her from letting any of them see how terrified she was.*

Self-esteem

7. *Self-esteem leads to the concept of self-image.*

Self-respect

8. *Her pride and self-respect demanded it.*
9. *Self-respect stimulated by a little gentle rivalry demanded that all should be the very best available.*
10. *Not surprisingly it was just basic self-respect that forced movie men to improve their image and to state their claim to be accepted members of the business community.*
11. *She'd told herself that it had been self-respect, a dislike of casual sex, that had motivated her.*

Srpski

Dostojanstvo

1. *On se, dakle, rešio da presedi do kraja, da sasvim učuti i da ostane samo kao posmatrač, što je, naravno, i njegovo dostojanstvo zahtevalo.*
2. *...zato što mi ljudsko dostojanstvo ne dozvoljava da pristanem na njegova popovska prenemaganja.*
3. *Karakter, ljudski ponos i nacionalno dostojanstvo svih pripadnika crnogorskog i srpskog naroda i snaga istorije i tradicije njihovih država čine nedopustivim negiranje sebe, svoje istorije, svoje osobenosti i svog postojanja.*

Samopoštovanje

4. Međutim, kako *samopoštovanje*, tako i *profesionalna čast nalagali su mu da se ne preda bez izvesne borbe*.
5. *Njemu samopoštovanje ne dopušta drugu soluciju*. On se drži kao vitez koji ne sme prekršiti svoju zakletvu.
6. *...izvesno samopoštovanje, uprkos svem tom rđavom držanju, izvestan obzir prema sopstvenom ugledu [...] naterali su Emu da sedi i podnosi i dalje mirno...*

4.4.3.4. I najzad primeri iz oba korpusa svedoče o postojanju metaforičke slike borbe između dostojanstva i samopoštovanja s jedne, i pojedinih poriva i fenomena, s druge strane. Nismo naišli na primere u kojima se samopoštovanje suprotstavlja sâmom subjektu.

Engleski

Dignity

1. On one occasion she was engaged in a particularly back-breaking task, and her shrewd sense of humour observed his *struggle between his dignity as a Polish officer and his chivalry as a gentleman*.
2. Spatz leaned forward, *his sense of dignity struggling with his need to gloat*.

Self-respect

1. Jackson's example illuminates the value of an *aggressive and rallying self-respect that will not yield to hostile stereotypes*, or worse.

Srpski

Dostojanstvo

1. Čaves je građanima poručio *da su pobedili istina i dostojanstvo* i da su sada vrata budućnosti širom otvorena.

Samopoštovanje

2. Prema njenim rečima, uzrok većine tenzija leži u umu, strahovima, konfliktima i podsvesti koja nas zatvara u čauru savremenog bića. *Joga utiče na fizičko, ali i na psihičko stanje čoveka i oslobađa samopouzdanje i samopoštovanje*.

4.4.3.5. *Rezime:*

Tabela 8: Uloga izvornog domena Bića u metaforičkoj konceptualizaciji SAMOPOŠTOVANJA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konceptualizacije	Metaforički izrazi	Dignity	Self-esteem	Self-respect	Metaforički izrazi	Dostojanstvo	Samopostojanje
Bice (čovjek) je prisutan, odsutan, kod X							
a) Dolazi do subjekta, vraća mu se	X feels X's dignity returning 3 Self-esteem comes into sth	3	1				
b) Odlazi od subjekta	X's dignity goes Self-esteem disappears	1	1		Dostojanstvo napušta čoveka	1	
c) Sustanar	X lives with dignity To live with self-respect	1		1			
Životni ciklus (rađanje, umiranje)	X survives X's dignity The death of self-respect	1		1	Demoralizacija ubija nečije dostojanstvo Samopoštovanje strada	1	1
Rast, jačanje, razvoj snaga bica, X ili češće neko drugi razvija bice	To cultivate X's dignity 2 /X develops a sense of their own importance and dignity/Elevated position develops in X a sense of dignity/ To foster human dignity = 5 The growth of X's self-esteem 1/ Self-esteem is strong/ X has their self-esteem strengthened/ Healthy self-esteem = 3 To develop self-esteem 9 To develop self-respect 4 Highly developed feeling of self-respect	5	13	5	Snaga unutrašnjeg dostojanstva Nečije samopoštovanje raste 1/Jačati nečije samopoštovanje 6/ Razviti samopoštovanje 3/Razvoj samopoštovanja 1/ Hranjenje samopoštovanja 1=5	1	12
Podsticati kod nekoga bice	To encourage self-esteem Self-esteem needs the prop		2		Podsticati samopoštovanje		2
Probuditi nečije samopoštovanje					Probuditi nečije samopoštovanje		1
Čovek kome treba ugodati na fizičkom i mentalnom planu, ističe se kad je čovek zadovoljan							
a. Čovek kome treba laskati, udovoljavati mu	Sth flatters X's self-esteem 2/Suits X's self-esteem /Sth is appealing to X's self-esteem To appeal to self-respect 2		4	2			
b. Nešto je važno za čoveka	Sth is important for, to X's self-esteem 4 Sth suits X's self-esteem		5				
Bice, čovek koji se (lako) može povrediti, uvrediti, ističe se kad je čovek nezadovoljan							
a. Fizičko ozljeđivanje, ranjavanje, ubijanje bica	To wound X's dignity/ To inflict a serious and irreparable injury on X's dignity/ To injure dignity 4/ Hurt dignity 1/ To scar X's dignity Pained dignity = 8	8	3		Povrediti nečije dostojanstvo, povreda dostojanstva Krivično delo protiv dostojanstva 10	26+10 -36	
	Wounded self-esteem/ Injured s-e/ Cripple self-esteem						
a) Čovek koji se (lako) vreda	To insult X's dignity/ Sth is an insult to X's dignity 7 To affront human dignity, sth is an affront to dignity 12 To offend X's dignity 3/ Sth is offensive to X's dignity Slighted dignity 2 Insult to X's self-respect	25		1	Vredati, poniziti, osramotiti nečije dostojanstvo	41	

b)	Buntovna, nepokorna osoba				Nečije dostojanstvo muškarca pobunilo se u njemu Dostojanstvo protivreći sluganstvu	2		
c)	Osoba (ne može da podnese ugrožavanje subjektivno vrednosti)	X's dignity (and pride) be crossed Self-esteem suffers	1	1				
Čovek-samopoštovanje								
usmerava subjektivno ponašanje								
a.	Čovek koji usmerava subjektivno ponašanje	Self-respect motivates X			1	Nečiji ponos i dostojanstvo čine nedopustivim negiranje sebe	1	
b.	Nosilac društvene sile (zapovednik, vladar, gospodar)	Dignity decrees that X do sth Dignity demands that 2 D commands 1 = 4 Dignity makes X straighten X's back Dignity allows; doesn't allow X to do sth 2 Dignity forbids sth X's dignity requires that Dignity (and personal pride) governs X's behaviour A sense of dignity keeps X from letting ..	12		3	Ljudsko dostojanstvo ne dozvoljava nekome da pristane na nešto 2 Dostojanstvo zahteva od nekoga nešto 1 Samopoštovanje nalaze da X nešto uradi 2 Nateralo X da nešto uradi 1 Samopošt ne dopušta nešto 1	3	4
c.	vodič	Self-esteem leads to the concept of self-image		1				
Protivnici u borbi		X's struggle between X's dignity and chivalry X's sense of dignity struggles with X's need to gloat	2		1	Dostojanstvo pobeđuje 2 Joga oslobađa nečije samopoštovanje	2	1
		Self-respect not yield to stereotypes						
Čovek razno			1	1			1	
Pitca		Self-esteem soars		1				
Bitka		Strike at the roots of dignity	1					
			<u>58</u>	<u>33</u>	<u>15</u>		<u>89</u>	<u>21</u>

4.4.4. Izvorni domen MATERIJE

Samopoštovanje se retko konceptualizuje kao materija – u manje od 10% primera, i samo 3% primera u slučaju dostojanstva u oba jezika.

4.4.4.1. Primećujemo da su u primerima iz oba korpusa, kao i pri konceptualizaciji samopoštovanja putem domena predmeta, iskorišćeni elementi dobijanja, posedovanja, gubitka, oduzimanja, vraćanja i pokazivanja. Kao i kod ponosa, osnovna funkcija domena materije, ili preciznije aspekta količine materije jeste uvođenje dimenzije stepena izraženosti samopoštovanja. Tako se MERA KOLIČINE SAMOPOŠTOVANJA-MATERIJE preslikava na STEPEN IZRAŽENOSTI SAMOPOŠTOVANJA, te govorimo da *subjekt ima mnogo ili malo samopoštovanja*, ili, na primer, *pokazuje određenu količinu samopoštovanja*.

Engleski

Dignity

1. *He had more dignity than I did then and I felt small, mean.*
2. Joe's visit to London he realises that he is not really appreciated and *leaves as he has too much dignity.*
3. *Keep some of your dignity*

Self-esteem

4. And the more success it has, *the more self-esteem it gains*
5. He left me with *enough self-esteem*
6. You may *have very little or no self-esteem*
7. had *unbounded self-esteem*
8. mourned *her own reserves of self-esteem*

Self-respect

9. They look for *people with lots of self-respect* — people who will take pride in what they do.
10. ...she sees women as *having little 'self-respect'*, and as devoting almost all their time and attention to pleasing and flattering men.
11. But neither I nor my family would *have any self-respect left* if we let ourselves be portrayed by actors.
12. Ruth, *haven't you an ounce of self-respect?*
13. had played the worst of tricks on her, *making her lose all her self-respect*, and it was something that would rankle in her heart for the rest of her life.
14. On the other hand, the horse that is low in self-esteem, *low in self-respect*, will be lacking in confidence and aggression.
15. By imparting his enthusiasm to his pupils, impressing them most earnestly with the importance of their calling, *he sent them out into the world with a store of self-respect* which greatly contributed to uphold their position..

Srpski

Dostojanstvo

1. Iako smo u materijalnoj bedi *imamo dovoljno dostojanstva* da ostanemo na ulici.

2. ...najzad uspostavimo sistem podele vlasti na izvršnu, zakonodavnu i sudsku, da *svaki građanin uživa minimum* pravne i socijalne sigurnosti i *da ostvari pravo na minimum ljudskog dostojanstva*.
3. Sada smo puka sirotinja . Došli smo do toga da smo ljudi bez grama dostojanstva.
4. Ljudi osećaju neskrivenu, a valjda i prirodnu potrebu da, koliko to okolnosti dozvoljavaju *pokažu što više dostojanstva*.
5. Na ulicama je toga dana bilo stotine hiljada ljudi, i ja sam zaprepašćen *sa koliko* mira i *dostojanstva je iskazano nezadovoljstvo* koje se nagomilavalo godinama.

Samopoštovanje

6. Gledano iz ženskog ugla, čini mi se da je najveći problem u tome što žene koje dozvoljavaju da se "frajeri" ovako ophode prema njima *nemaju nimalo samopoštovanja*.
7. Neka iskustva posle obuke za ISO 9000 pokazala su da ljudi *moгу da steknu više samopoštovanja* nego što su imali pre obuke.
8. *Možda će nam ostaviti makar tu mrvicu samopoštovanja*, možda nas neće terati da se ponizimo do kraja?
9. Ona objašnjava da je devojkaма toliko važno da stalno čuju "volim te" *kako bi zadržale* visoko mišljenje o sebi i *potrebnu dozu samopoštovanja*.

Vidimo da neko ko je u poziciji autoriteta može drugu osobu obskrbiti zalihom samopoštovanja (E: 15).

4.4.4.2. Samopoštovanje-materija se smešta i u samog subjekta, na šta ukazuje nekoliko primera iz oba korpusa.

Engleski

Dignity

1. Thus mutilated, it seemed to her *everything human had drained away from them with their blood*; life, identity, *dignity*.

Self-respect

2. It ill becomes a foreigner to look in and pontificate on a short visit but it seemed to me that Australia as a rich country had given them only material goods, which merely *sapped* their self-sufficiency and *their self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. I ovde je predsedavao *ser Fransis M.* malo uzbuđen, ali *pun dostojanstva*.

Samopoštovanje

2. Da nije bilo poštovanja, *koje je Srbima ulivalo samopoštovanje* (kao osnov svakog samopouzdanja), vizantijski car svakako ne bi oprostio život zarobljenom Stefanu Nemanji.
3. Želeo je da porazgovara sa nekim od *tih krepkih ljudi, tako punih samopoštovanja*, koje je viđao po varošicama

Iz engleskih primera vidimo i da se samopoštovanje-materija doživljava kao nešto od čega suštinski zavisi čovekova vitalnost (E: 1, 2).

4.4.4.3. Takođe, ono što čoveku pruža osećaj samopoštovanja konceptualizuje se kao IZVOR SAMOPOŠTOVANJA-TEČNOSTI.

Engleski

Dignity, self-respect

1. Women, she argues, are deprived of all but the most trivial *sources of dignity or self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. Naši junaci sa Malog Kosova [...] i ostalih stratišta širom Kosova i Metohije, koji su svoj život položili na oltar otadžbine, predstavljaju opomenu svakom ko se drzne da ugrozi slobodu i integritet naše otadžbine i *nepresušno vrelo časti i dostojanstva* budućim generacijama ", rekao je general Stefanović.

Samopoštovanje

2. Zatim , moralna odgovornost ličnosti pred društvom kao *najdublji izvor samopoštovanja*, istovremeno i poslednja barijera pred raspadom društva.

4.4.4.4. Samopoštovanje-materija se osim u subjektu može nalaziti u onome što izaziva samopoštovanje, kao i u subjektivom pogledu, držanju, pokretu itd.

Engleski

Dignity

1. Personal dignity must *pervade the whole of the outlook*.

Srpski

Dostojanstvo

1. ...dao sam sve od sebe da ga razuverim da su *sav naš ponos, dostojanstvo*, istorija i kultura u *kopačkama i štucnama*.
2. *gospodin Ljisički* izgubi se za ormanima i, vrativši se za trenutak, *pruži mušteriji, pokretom punim dostojanstva*, željeni predmet
3. ...ponovi ser Tomas *glasom punim dostojanstva* koji nije dopuštao nikakav prigovor
4. Ovaj mladi čovek, znamenit po svojoj uzdržljivoj ljupkosti i *punom dostojanstva nastupu*..

4.4.4.5. Neprototipični oblici materije produktivni su u konceptualizaciji dostojanstva – SVETLOST u engleskom i srpskom, i VAZDUŠNI OMOTAČ u engleskom jeziku, neka vrsta VAZDUŠNOG OMOTAČA KOJA OBAVIJA ČOVEKA koji ima dostojanstvo. U slučaju ove druge metaforične slike, naglašava se *dostojanstveno držanje i ponašanje*.

Engleski

1. Ken and Diana Over's *dignity and pride* at how much Elizabeth had achieved in life *shone through like a beacon*.
2. Angharad Morgan *lifted her head with an air of dignity* that infuriated Emily still further
3. *They all had an air of unassuming integrity and human dignity*.
4. *There was a beauty about her, a certain dignity*, that made him proud.

Srpski

1. Za trenutak *osećanje dostojanstva zasja na licu malog pana*.

4.4.4.6. *Rezime:*

Tabela 9: Uloga izvornog domena MATERIJE u metaforičkoj konceptualizaciji SAMOPOŠTOVANJA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretizacije	Metaforički izrazi	Dignity	Self-esteem	Self-respect	Metaforički izrazi	Dostojanstvo	Samopoštovanje
Količina materije					Metaforički izrazi	15	9
Mješavina više vrsta materije	X's expression is a blend of dignity and embarrassment X tried to combine safety with dignity A unique blend of peace and dignity	3			Mješavina samopoštovanja i ... Pokazivati određenu količinu dostojanstva 2 Mera dostojanstva 2, maksimum dostojanstva 1 Radi ti nešto sa određenom količinom dostojanstva 1 2 Minimum samopošt 3, mrvica samopošt 1, više samopošt 2, Povećati nivo samopošt 2, podići nivo samopošt 1		1
Određena materije koju poseduje							
a. X materiju ima	X has little dignity, more, too much dignity X may have little or no self-esteem/ X has unbounded self-esteem /X has less self-esteem /X has a good deal of self-esteem /X grows up with more self-esteem /X mourns their own reserves of self-esteem/X be low on self-esteem X has some self-respect, not have any s-r, people with lots of self-respect, have an ounce of Y sends X out into the world with a store of self-respect X be low in self-respect	3	7	11	X ima određenu količinu dostojanstva 6 Imati, nemati samopoštovanje 2 Ljudi s niskim nivoom samopošto 2	6	4
b. Dobiti, zadržati, izgubiti, nam je uzima, vraća, ponovo je dobijano	X attains a little dignity, Keep some of your dignity Retain enough dignity/Take a measure of dignity from X Regain 2, recoup some, a little of X's dignity Restore a measure of dignity to X Gains more self-esteem, Y leaves X with enough self-esteem, X regains some of X's self-esteem X loses all self-respect	8	5	1	Steći više samopoštovanja 1 Ostaviti nekome mrvicu samopošt 1 Zadržati potrebnu dozu samopošt 1		3
Materija u X	Everything human (dignity) drained away from them with their blood Sth saps X's self-respect	1		1	Čovek pun dostojanstva Čovek pun samopošt 1, uliti čoveku samopošt 2	2	3
Vazdušni omotač oko X	X carries an air of dignity and nobility A convincing air of relaxed dignity	6					
Svetlost	X's dignity and pride at ... shines through like a beacon	1			Dostojanstvo zasija na nečijem licu	1	
Izvor tečnosti	A source of dignity /A source of self-esteem Sources of dignity or self-respect	1	7	1	Vrelo časti i dostojanstva Izvor samopoštovanja 2	1	2
Materija u nečemu	Personal dignity pervades an outlook X imbues work with dignity, self-esteem and value	2	1		Ponos, dostojanstvo su u kopačkama 1 Dostojanstvo u glasu, pokretu, pismu, nastupu, maska puna d 5	6	
Razno		25	21	14		31	23

4.4.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju SAMOPOŠTOVANJE

Predmetne lekseme najčešće su praćene predlogom *with*, odnosno *sa*, što upućuje na konceptualizaciju samopoštovanja kao PREDMETA-PRATIOCA. Korišćenje predloga koji bi upućivali na konceptualizaciju samopoštovanja kao MESTA i SADRŽATELJA (ZA ČOVEKA), kao i uzročna značenja, posvedočeno je neznatnim brojem (do 10) primera za sve analizirane lekseme u oba korpusa.

4.4.5.1. Bitno je ipak istaći da se predlog *with*, tj. *sa* u oba jezika prati samo reči *dignity*, tj. *dostojanstvo*, a ne i lekseme *self-esteem* i *samopoštovanje*, te ćemo metaforu na koju upotreba ovog predloga upućuje formulirati kao DOSTOJANSTVO JE PREDMET-PRATILAC. Pogledajmo prvo najrečitije primere:

Engleski

1. *She faced the tragedy with courage, acting with dignity even though she was obviously in great distress.*
2. *The memory gave her confidence, and, savouring it, she held her head high as she spoke to Silas with dignity.*
3. *Should we not ask whether it is right for people with high salaries to give up some of their income to give to pensioners the means to live with dignity?*
4. *It is we, after all, who have to pick up the pieces and begin again the struggle to live our lives with dignity, and in freedom from arbitrary and authoritarian policing.*

Srpski

1. Ono što je vezir govorio bilo je u punoj protivnosti sa stvarnošću, ali mir i *dostojanstvo sa kojima je to kazivao* bili su sami za sebe moćna i prkosna stvarnost.
2. U rezoluciji se takođe govori i o proteranom življu sa Kosmeta, pa se tako naglašava stav da je na Konvenciji dioceze afirmisano *pravo izbeglica da se vrate svojim kućama u bezbednost i sa dostojanstvom.*

Očigledno je da konceptualizacija dostojanstva kao pratioca, kao i kod ponosa, ukazuje prvenstveno na načinsko značenje – u ovom slučaju profiliše se stoičko i hrabro držanje u teškim životnim situacijama (E: 1, 2), ponašanje koje odaje da subjekt sebe uvažava, kao i uzdržanost (E: 2; S: 1). U nekim od primera dominantnija od komponente ponašanja je komponenta značenja koja se odnosi na osećanje subjekta da kao vredno ljudsko biće zavređuje poštovanje drugih i pristojne uslove života (E: 3, 4; S: 2).

4.4.5.2. Osvrnućemo se i na malobrojne primere u kojima se samopoštovanje konceptualizuje kao MESTO i SADRŽATELJ, kao i na one u kojima se imenice koje označavaju samopoštovanje razvijaju uzročno značenje:

Engleski

Dignity

1. It has a peculiarly romantic ring about it and refers to ‘special protection, opportunities and facilities *to enable them to develop in a healthy and normal manner in freedom and dignity*’.
2. There is little point in denying that if Britain is to enable the very old in the present as well as the future *to live out their remaining years in dignity*, more human and material resources will have to be devoted to their welfare.
3. *He did so*, the account continued, not *out of ‘personal dignity or amour propre’*.

Self-respect

4. Rather, learn from your actions and then *choose the path which will lead you to inner peace and self-respect*.

Srpski

Dostojanstvo

1. ...jedan gimnazist [...] koji je sedeo s turobnim izgledom *mladića uvređena u svom dostojanstvu* i očevidno pateći zbog svojih osamnaest mladih godina.

Samopoštovanje

2. To onda dovodi do odbacivanja iz grupe vršnjaka, što je dalje *put ka* većoj izolaciji, *niskom samopoštovanju* i sklonosti depresiji.
3. Posle nekoliko rečenica, *najednom je odustao*, bilo *iz samopoštovanja*, bilo iz straha da se opet ne opeče.

Engleski primer (4) i srpski primer (2) ukazuju na metafore STANJE JE MESTO (Lakoff 1993; Lakoff i Johnson 1999) i NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA (Vesić-Pavlović 2016). I u našim primerima se, u skladu sa nalazima Vesić-Pavlović (2016: 207), data preslikavanja realizuju adlativnim predlozima (eng. *to* i srp. *ka*) u kombinaciji sa imenicama koje označavaju prostor po kome se subjekt kreće (eng. *the path to self-respect* i srp. *put ka niskom samopoštovanju*). S druge strane, konceptualizacija datih stanja kao SADRŽATELJA javlja se kad se naglašava da subjekt oseća samopoštovanje/dostojanstvo (E: 1, 2; S: 1), pri čemu u srpskom primeru (1) možemo govoriti i o kontekstualno uslovljenom uzročnom značenju. Engleski primer (3) i srpski primer (3), u kojima samopoštovanje predstavlja uzrok koji čoveka podstiče na određeno ponašanje, motivisani su metaforičkim preslikavanjem POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA.

4.4.5.3. Rezime:

Tabela 10: Pregled predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju SAMOPOŠTOVANJE u engleskom i srpskom jeziku

Predlozi (i izvorni domeni na koje ukazuju)	Metaforički izrazi	Self-respect	Dignity	Metaforički izrazi	Dostojanstvo	Samopoštovanje
Sadržatelj						
<i>To, ka</i> (Mesto)	the path which will lead you to inner peace and self-respect	1		Put ka niskom samopoštovanju	3	1
<i>In, u</i> (Sadržatelj za subjekta)	X sits in lonely dignity X comport themselves in all seriousness and dignity X can develop in dignity Y can raise X in dignity and self-respect X retires in dignity X lives out the remaining years in dignity	1	7	Čovek uvređen u dostojanstvu 3 Čovek pati u svom dostojanstvu biti spokojan u punom dostojanstvu Svaki čovek rođen jednak u svom dostojanstvu Opstanak čoveka u svom dostojanstvu Čovek privlačan u svom dostojanstvu gradski praznik proslaviti u dostojanstvu i miru Izmestiti čoveka iz sfere dostojanstva	11	
<i>Out of / iz</i> samopoštovanja (uzročno značenje) POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA	X does sth out of 'personal dignity or amour propre '		1	Učiniti nešto iz samopoštovanja	1	1

4.4.6. Razrada kognitivnog modela SAMOPOŠTOVANJA

Naša analiza pokazala je da u oba jezika izvorni domen predmeta – i konkretnije, scenario posedovanja vrednog predmeta – ubedljivo čini sržnu strukturu pojmova u vezi sa samopoštovanjem, kako u pogledu raznovrsnosti jezičkih realizacija, tako i u pogledu kvantitativne zastupljenosti. Postojanje istovetne metaforičke konceptualizacije u oba jezika, kao i njeno poklapanje sa konceptualizacijom ponosa (a i sreće, i uopšteno svih poželjnih emocionalnih iskustava, vidi poglavlje 9), može se objasniti činjenicom da se ona nalazi u saglasju sa pomenutom metaforom VAŽNI ASPEKTI ISKUSTVA SU VREDNA SVOJINA. Međutim, kao što smo istakli, metaforička slika samopoštovanja kao vrednog predmeta specifična je utoliko što je posebno naglašena i „snažna” – samopoštovanje nije samo vredan predmet, takav predmet je dragocenost, čoveku neophodan za normalno funkcionisanje i svrsishodan život. U vezi s tim, uočili smo da je metaforičko uokviravanje dostojanstva kao dragocenosti – i konkretnije, trojstva „ponosa, dostojanstva i časti”, posebno na kolektivnom nivou – upadljivije u srpskom jeziku. Ovakva konceptualizacija ukazuje na to da se u srpskoj kulturi oni doživljavaju kao vrhovne vrednosti; a u svetlu stava Lejkofa i Džonsona (2003[1980]) da metafore mogu da „kreiraju stvarnosti, naročito društvene stvarnosti” i deluju kao smernice za buduće postupke, primetili smo da ovakvo metaforičko uokviravanje dodatno ojačava vrednost datih stanja, te utiče na ponašanje i društvenu praksu ljudi – kako smo videli, oni mogu npr. pribegavati različitim oblicima opasnog ponašanja u službi „odbrane nečeg što im je najsvetije”. Ovakvo uokviravanje ostavlja prostora i za upotrebu metafore u cilju ubeđivanja i oblikovanja javnog mnjenja, što je i potvrđeno u srpskom korpusu – u javnom diskursu, npr. pozivanjem na zaštitu, odbranu ili vraćanje dostojanstva/časti-dragocenosti najšira javnost se može ubeđivati u opravdanost određenog političkog kursa, ili se pak sami pripadnici zajednice mogu podbunjavati na opasno ponašanje.

Takođe, činjenica da se u značenju leksema *dostojanstvo* i *čast* profilisu i vrednosti pojedinca u sopstvenim očima i očima društva (a možemo dodati da je perspektivizacija vrednovanja iz ugla drugih i dominantnija) pokazuje nam koliko je čovekovo osećanje lične vrednosti ne zavisi samo od lične procene; štaviše, suštinski je uslovljeno ugledom i ocenom zajednice kojoj pripada. Uopšte uzev, uočeni scenario ukazuje na težnju da se ponos,

dostojanstvo, čast i obraz sačuvaju i odbrane (po svaku cenu), odnosno po svaku cenu izbegnu obeščašćenje (dakle, gubitak časti), sramota i stid. Povrh toga, veza između moralne ispravnosti i pojmova časti i dostojanstva, potvrđena kako u rečničkim definicijama, tako i u primerima iz naše građe, pokazala je da čovekov ugled i njegovo osećanje lične vrednosti proističu iz moralnog i ispravnog postupanja.

Pogledajmo, na kraju, do kakvog kognitivnog modela dolazimo na osnovu uočenih metafora:

Tabela 11: Kognitivni model SAMOPOŠTOVANJA

S počinje da poštuje sebe zahvaljujući nekom svom zalaganju, uspehu, kvalitetima Ljudi koji utiču na subjektov odgoj mogu (njihova je dužnost, treba da) da subjektu omoguće da ceni sebe Zakoni, država dužni su da štite pravo svakog čoveka na pristojne uslove života i samopoštovanje	SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI TREBA STEĆI SVOJIM ZALAGANJEM PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO DAJE DUŽNOST ZAKONA I DRŽAVE JE DA SVAKOME OBEZBEDI DOSTOJANSTVO-PREDMET (<i>*dostojanstvo</i>) SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI TREBA PRONAĆI (U NEČEMU) (E) POČETAK SAMOPOŠTOVANJA JE DOLAZAK SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA UZROK SAMOPOŠTOVANJA JE IZVOR SAMOPOŠTOVANJA-TEČNOSTI SITUACIJE ILI ASPEKTI ŽIVOTA KOJI DOPRINOSU SAMOPOŠTOVANJU SU DELOVI KOJI SAČINJAVAJU SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET
Svaki čovek zavređuje (samo)poštovanje I drugi ljudi moraju uvažavati druge ljude, i njihovo pravo na poštovanje i samopoštovanje, i pravo svakog čoveka na pristojan život	DOSTOJANSTVO JE PREDMET KOJI (SVAKI) ČOVEK ZASLUŽUJE I KOJI MU S PRAVOM PRIPADA (<i>*dostojanstvo</i>) PREDMET KOJI DRUGI LJUDI TREBA DA VREDNUJU I POŠTUJU (<i>*dostojanstvo</i>)
S oseća samopoštovanje	OSEĆATI SAMOPOŠTOVANJE JE POSEDOVATI SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET NALAZITI SE U SAMOPOŠTOVANJU-SADRŽATELJU
Samopoštovanje je izuzetno poželjno, neophodno iskustvo kako iz ugla osobe koja ga doživljava, tako i društva, neophodno je za čovekovu vitalnost (<i>*ovaj aspekt se naročito naglašava</i>)	SAMOPOŠTOVANJE JE DRAGOCENOST PREDMET KOJI JE SUBJEKTU NEOPHODAN NAGRADA (E) UKRAS (S) SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN RESURS SAMOPOŠTOVANJE JE MATERIJALNA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU KOJA ČOVEKA ČINI VITALNIM DOSTOJANSTVO JE SVETLOST
Potrebno je i za očuvanje identiteta, zahvaljujući njemu i drugi nas poštuju	SREDSTVO/ORUĐE (S)
Postoji uverenje da subjekt mora postupati u skladu sa svojim dostojanstvom (i moralnim načelima),	PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA (<i>*S, retorička upotreba metafore</i>)

<p>Društvena osuda ljudi kojima nisu važni ugled i samopoštovanje <i>pripadnika zajednice</i>, i koji su spremni da stave lične interese iznad interesa zajednice *naročito izraženo u srpskom jeziku</p>	
<p>Subjekt može izgubiti ugled i prestati da oseća samopoštovanje – bilo kao rezultat nekog ličnog postupka, postupka osobe za koju vezuje sopstvenu vrednost, ili nekoga ko dovede do toga da počne sebe manje da ceni (prototipičan način je putem vredanja)</p>	<p>SAMOPOŠTOVANJE/DOSTOJANSTVO/ČAST JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI, KOJI NEKO SA STRANE MOŽE OTETI, UKRASTI, UNIŠTITI (<i>*razrađena metaforička slika</i>)</p> <p>SAMOPOŠTOVANJE JE GRAĐEVINA (KOJA SE MOŽE SRUŠITI) UGROŽAVANJE DOSTOJANSTVA JE VREDANJE DOSTOJANSTVA-ČOVEKA UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE FIZIČKO OZLEĐIVANJE SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA</p>
<p>Subjekt mora dati sve od sebe da ne izgubi ugled i samopoštovanje Na nivou kolektiva, postoje uverenje da istaknuti pojedinac može pomoći zajednici da ne izgubi ugled i samopoštovanje (takvo uverenje se može namerno ojačavati) – *naročito je izraženo u srpskom jeziku</p>	<p>SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI, ODBRANITI SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET ZA KOJI SE SUBJEKT BORI (E) KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE (DOSTOJANSTVO, ČAST) JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC (<i>*velika kvantitativna zastupljenost u srpskom korpusu, retorička upotreba metafore</i>)</p>
<p>Posle prestanka samopoštovanja, čovek može ipak ponovo da počne da ga oseća, često zahvaljujući nekog drugoj osobi, neko mu u tome pomaže, posebno u slučaju kolektivnog samopoštovanja</p>	<p>PONOVO OSEĆATI SAMOPOŠTOVANJE JE PONOVO DOĆI U POSED SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA (ZAHVALJUJUĆI ČOVEKU KOJI NAM VRAĆA PREDMET)</p>
<p>Neke ljude je lakše dovesti do toga da manje cene sebe, drugi pak uprkos takvim pokušajima sebe cene</p>	<p>STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA SAMOPOŠTOVANJA JE STEPEN OTPORNOSTI SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE POSTOJANOST DOŽIVLJAJA SAMOPOŠTOVANJA UPRKOS UGROŽAVANJU TOG DOŽIVLJAJA JE NEOŠTEĆENO, OČUVANO SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET SAMOPOŠTOVANJE KOJE SE LAKO MOŽE UGROZITI JE LOMLJIV PREDMET</p>
<p>Samopoštovanje je emocionalni stav koji zahteva trud i vreme da bi se stvorio, subjektu može u tome neko pomagati ili pak biti najzaslužnija osoba, takav stav se mora i održavati</p>	<p>SAMOPOŠTOVANJE JE GRAĐEVINA POMAGANJE SUBJEKTU DA OJAČA SAMOPOŠTOVANJE JE PODSTICANJE I OHRABRIVANJE SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA/NEGOVANJE BIĆA</p>
<p>Dostojanstvo nalaže da postupamo na moralno ispravan način</p>	<p>POSTUPCI KOJI NISU U SKLADU SA DOSTOJANSTVOM NALAZE SE ISPOD DOSTOJANSTVA-PREDMETA KOJI JE NA NEKOJ VISINI (<i>*dostojanstvo</i>)</p>

Vrednost svakog ljudskog bića, koja doprinosi i njegovom osećanju samopoštovanja, iziskuje pristojne i dostojne uslove života, koji mu se ne smeju uskratiti	USLOVI ŽIVOTA KOJI NISU DOSTOJNI SUBJEKTA NALAZE SE ISPOD DOSTOJANSTVA–PREDMETA NA VISINI (<i>*dostojanstvo</i>)
Subjekt koji oseća dostojanstvo može za sebe tražiti stvari koje su u skladu sa njegovom vrednošću	STVARI KOJE SUBJEKT SMATRA MANJE VREDNIM OD SEBE NALAZE SE ISPOD NJEGOVOG DOSTOJANSTVA–PREDMETA NA VISINI
Subjekt može osećati samopoštovanje u određenom stepenu	STEPEN IZRAŽENOSTI SAMOPOŠTOVANJA JE MERA KOLIČINE SAMOPOŠTOVANJA-MATERIJE, VELIČINA PREDMETA
U nekim situacijama subjekt mora učiniti nešto što će dovesti do toga da manje sebe poštuje	SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SAM ČOVEK MOŽE ŽRTVOVATI
Ugroženost samopoštovanja je izrazito neprijatno za subjekta	UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE RANJAVANJE SAMOPOŠTOVANJA-BIČA
Samopoštovanje čini da nam smeta ako nas neko uvredi, a i da želimo da nam potvrđuju vrednosti (ali želja za potvrđivanjem se minimalno profilise)	SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI SE VREĐA, KOJI NE PODNOSI KAD JE SUBJEKTOVA VREDNOST UGROŽENA SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI TEŠKO PODNOSI DOVOĐENJE U OPASNOST TAKVE VREDNOSTI DOSTOJANSTVO JE BUNTOVNA, NEPOKORNA OSOBA SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI I KOME PRIJA KAD SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE
Samopoštovanje upravlja subjektivim postupcima	SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE NOSILAC DRUŠTVENE SILE – VLADAR ili ZAPOVEDNIK, VODIČ (SAMOPOŠTOVANJE) JE SADRŽATELJ/ POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA
Subjektovo ponašanje (glas, oči itd.) mogu otkrivati da on oseća samopoštovanje	SAMOPOŠTOVANJE JE MATERIJU U SIMPTOMU SAMOPOŠTOVANJA-SADRŽATELJU
Dostojanstvo podrazumeva naročito držanje (između ostalog i suzdržanost i hrabrost u teškim situacijama, samokontrolu), dostojanstvo doprinosi takvom držanju	DOSTOJANSTVO JE ŠTIT, OGRTAČ VAZDUŠNI OMOTAČ (KOJI OBAVIJA SUBJEKTA) (<i>*dostojanstvo</i>) DOSTOJANSTVO JE PREDMET-PRATILAC

4.5. Metaforička konceptualizacija PREKOMERNOG PONOSA

4.5.1. Lekseme *arrogance, ego, vanity / sujeta, gordost, arogancija, oholost, nadmenost, ego*

Videli smo da četvrti kognitivni model pojma ponosa u oba jezika označava prekomerni ponos i preteranu zaokupljenost sobom i ličnom vrednošću, kao i da je u tesnoj vezi sa pojmom arogancije i osećanjem superiornosti u odnosu na druge ljude. I rečnici izdvajaju takvo značenje reči *pride*, odnosno *ponos*.

Lekseme koje se u relevantnim rečnicima navode kao najčešći sinonimi ovog značenja reči *pride* su *arrogance, vanity, conceit, ego, self-importance*. Lekseme *conceit* i *self-importance* javile su se, međutim, u manje od 100 primera u korpusu, te ih nismo obuhvatili analizom. OED pojam *arrogance* definiše kao osobinu onoga ko je *arrogant*, to jest, „*Having or revealing an exaggerated sense of one's own importance or abilities*”, dok se *vanity* definiše kao „*Excessive pride in or admiration of one's own appearance or achievements*”. *Ego* je, s druge strane, pojam koji se u ovom rečniku definiše kao „*A person's sense of self-esteem or self-importance*”. Pojam *ego* se, dakle, može odnositi i na (umereno) i zdravo osećanje samopoštovanja, kao i na prekomerno osećanje lične važnosti.¹ Ipak, značenje 'prekomernog osećanja lične vrednosti' daleko je zastupljenije u korpusu, te pojam *ega* obrađujemo u ovom poglavlju.

S druge strane, i rečnici srpskog jezika izdvajaju značenje lekseme *ponos* koje se odnosi na prekomerni ponos. Tako RMS pod tačkom 3 *ponos* definiše kao „*preterano visoko mišljenje o sebi i omalovažavanje drugih, uobraženost, oholost*”, a rečnik RSJ kao sinonim ovom značenju lekseme *ponos* navodi i *preteranu gordost*. RMS *oholost* definiše kao „*osobina onoga koji je ohol, nadmenost, gordost*”, a *ohol* je onaj „*koji visoko misli o sebi, koji mnogo drži do sebe potcenjujući druge; nadmen, gord*”. Interesantno je primetiti da RSJ u definiciji lekseme *ohol* naglašava bihevioralne manifestacije čoveka koji je ohol, to jest profiliše se ponašanje oholog čoveka prema drugim ljudima – „*koji se odnosi prema drugima*

¹ Reč *ego* razvila je i stručno značenje u teorijama ličnosti u psihologiji (posebno psihoanalizi); primeri u kojima *ego* ima takvo tehničko značenje nisu obuhvaćeni analizom.

s *nipodaštavanjem, potcenjivanjem, omalovažavanjem, nadmen, gord*². Predlog *prema* u ovoj definiciji upućuje i na metaforu OHOLOST JE USMERENOST PREMA NEKOME. Dakle, rečničke definicije naglašavaju sledeće aspekte pojmova koji su u vezi sa prekomernim ponosom: čovek ceni sebe u neprihvatljivoj meri ili neosnovano (*preterano* visoko mišljenje, *uobraženost*), misli da drugi nisu vredni kao što je on (*omalovažavanje drugih, potcenjujući druge*) i svojim ophođenjem prema drugima pokazuje da misli da su manje vredni od njega (*koji se odnosi prema drugima s nipodaštavanjem, potcenjivanjem*). Pogledajmo sada metafore koje strukturiraju pojmove koji se u relevantnim rečnicima navode kao najčešći sinonimi ovog značenja reči *ponos*.

4.5.2. Izvorni domen PREDMETA

Pogledajmo, najpre, na koji način izvorni domen predmeta strukturira zadate pojmove. Kvantitativna zastupljenost primera u kojima se prekomerni ponos konceptualizuje kao predmet je sledeća: vanity 11,24%, arrogance 38,49%, ego 20,56%

Sujeta 26%, gordost 23,79%, arogancija 38,65%, oholost 19%, nadmenost 38,33%, ego 27,1%.

4.5.2.1. U skladu sa primarnom metaforom LIČNE KARAKTERISTIKE SU PREDMETI U NAŠEM VLASNIŠTVU (eng. ATTRIBUTES ARE POSSESSIONS, Grady 1997a), ČOVEK KOJI IMA PRETERANO VISOKO MIŠLJENJE O SEBI konceptualizuje se kao ČOVEK KOJI POSEDUJE PREKOMERNI PONOS-PREDMET². Nužne implikacije ovakvog metaforičkog preslikavanja jesu svakako i to da su *početak* i *prestanak* prekomernog ponosa *dolaženje u posed*, odnosno *gubitak* prekomernog ponosa-predmeta, te i kod prekomernog ponosa uočavamo scenario posedovanja predmeta. Međutim, takav scenario se značajno razlikuje od onog u osnovi pojmova ponosa i samopoštovanja kako na kvalitativnom, tako i na kvantitativnom planu. Razmotrićemo kako i koliko je dati scenario posedovanja razrađen u strukturi pojma prekomernog ponosa.

² Budući da u ovom istraživanju zastupamo stanovište da je razlika između osećanja i osobine stvar kontinuuma, a ne jasno omeđenih kategorija, kao i da se oba pojma mogu podvesti pod širi pojam unutrašnjeg stanja (iako je osobina marginalni član ove kategorije), relevantno metaforičko preslikavanje možemo formulisati i kao ČOVEK KOJI OSEĆA PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI POSEDUJE PREKOMERNI PONOS-PREDMET.

Prikupljena građa nam pokazuje da prvi deo scenarija, to jest aspekta sticanja, prekomernog ponosa-predmeta nije toliko zastupljen – konkretnije, u svega nekoliko primera iz oba korpusa uočavamo da subjekt prekomerni ponos-predmet *stiče, nasleđuje*, ili *mu neka situacija predmet može doneti*³. S druge strane, statičan aspekt posedovanja predmeta posvedočen je velikim brojem primera u oba korpusa, i realizovan je istim opsegom jezičkih sredstava pomenutih tokom analize konceptualizacije ponosa i samopoštovanja – tako nailazimo na konstrukcije *somebody's arrogance/ego/vanity, have arrogance* itd., *the arrogance of somebody/the ego of somebody* i *somebody with ego*, i u srpskom jeziku *nečija arogancija/gordost/oholost/nadmenost/sujeta/ego* i *imati aroganciju/sujetu* itd. Ipak, u najvećem broju primera iz oba korpusa odnos posedovanja se izražava upotrebom prisvojnih prideva. Navešćemo neke od primera u kojima se očituju navedena preslikavanja:

Engleski

Arrogance

1. The two great qualities *a young writer has* are *his arrogance* and inexperience.
2. ...*you tend to have a built-in arrogance*
3. She *saw* at first hand *the imperialist arrogance of the British* in her mother country, aptly illustrated by the signs in the parks which baldly stated 'no dogs or Chinese allowed'.
4. ...*that attitude gives him a colossal arrogance*
5. *To attain* the object, pride and *arrogance*.

Ego

6. One of the reasons he has become so popular is that *he has no ego* and refuses to take himself seriously.
7. All you're ever bothered about is yourself, *that incredible ego of yours!*
8. Mr von Kuenheim is *without a conventional ego* and is happy to allow others to take much of the credit.
9. *No big head. No ego.*

Vanity

10. In my opinion Ethel *has no vanity* — she knows her own worth and the worth of her paintings.
11. She had this little vanity that she didn't like people to see her with her spectacles on.
12. They say *I had the vanity* to suppose that I might marry him.
13. ...*by his clergyman's vanity* creating error and confusion in the house.

Srpski

Sujeta

1. Tiranića *koji ima samo zavist i sujetu*.
2. Proslavimo zaštitnike svoje, čovekoljubive svece Božje, prijatelje naroda, *lišene sujete*.
3. *gde mlade devojke* mogu za ogroman novac da izgube zdravlje, a *steknu sujetu*.

³ Da ovaj element izvornog domena predmeta nije toliko iskorišćen u strukturi prekomernog ponosa postaje očiglednije ako se prisetimo mere u kojoj je on razrađen u strukturi ponosa, i naročito samopoštovanja. 'Razrađenost' se odnosi kako na raznovrsnost jezičkih sredstava i metaforičkih slika koje ta sredstva izazivaju (takav predmet se, podsetićemo se, ne samo dobija i daje, već i obezbeđuje, pronalazi, stiče krvlju itd.), tako i na kvantitativnu zastupljenost relevantnih primera.

4. ...*da li ima sujete i ljubomore među muzičarima* tokom studija.

Gordost

5. ...u dnu srca bio malo ljut videći da *beskrajno mali imaju gotovo beskrajno veliku gordost*.
6. ...*kao medij pomoću kojeg narodi stiču gordost i dostojanstvo*.
7. Zastiranje pred Domom Narodne skupštine ritualni je pokušaj da se narodnim poslanicima uz status odabranosti apriorno *obezbedi osećaj gordosti*.
8. *Njihova gordost* nema ničeg zajedničkog sa naivnom nadmenošću obogaćenih seljaka i sitnih kasabalija koji se, zadovoljni sami sobom, vidno prse i glasno hvale. Njihova gordost je, naprotiv, sva unutarnja; *više jedno teško nasleđe* i mučna obaveza prema sebi, svojoj porodici i varoši, upravo prema visokoj, gardoj i nedostižnoj predstavi koju oni imaju o sebi samima i o svojoj varoši.
9. Crkva ne veže ni sa kakvim mestom i *ne čuva u sebi nasleđe neznabožачke gordosti*, već ona naziva sebe Jedinom, Svetom, Sabornom (Katoličanskom) i Apostolskom.

Arogancija

10. Moja majka nikako nije mogla sa tim ljudima - *oduvek je imala nešto od te naše elegantne ženske arogancije* koju i danas *vidite* kod Srpkinja.
11. ...izvan frankofonskih zemalja u Vašingtonu pažljivo procenjuje upravo u kontekstu između globalne demokratije i *francuske arogancije*. Francuska "težnja ka veličini", "preterana umišljenost", "francuski ego", francuski sindikati koji "ponosno nose rite iscrpljenog socijalističkog sna.
12. A, kao što se to uvek dešava, uklonivši protivnike, i *oni će jednog dana steći aroganciju bogatih*.
13. Ovde se normalno živi, *nema arogancije među ljudima*, nije važno da li si običan čovek ili, na primer, sveštenik.
14. Orkestar je jedno divno mesto, i simbol, jer tu slušate jedni druge, *nema ega*
15. ignorisanje novih pretnji kao što je globalno zagrevanje, ili *prenaglašena arogancija koju je donela ideologija neokonzervatizma?*

Oholost

16. Predskazanje mrtvog oca uskomešalo je *poslednje ostatke oholosti koje je još imao u srcu*, ali on ih je pobrkao sa iznenadnim naletom snag
17. vrati mi moje laži, vrati mi moje srce, *vrati mi moju oholost*, otvori, Gospode, oči moje da gledam čudesa tvoja

Nadmenost

18. Sekretar prebacuje *Špancima njihovu nadmenost*, držanje do sebe, a potom kritikuje njihov način odevanja
19. Kritičari uz mnogo rezona tvrde da je izostatak predustavnog dijaloga potvrdio hronični nedostatak komunikacije, pa ako hoćete i *nadmenost vlasti* koja smatra da od naroda nema šta da čuje.

Ego

20. Nasilje i Buš imaju neraskidivu vezu i to je način na koji on kontroliše ljude. *Njegov ego je neverovatan*. On je otkrio religiju, okrenuo se evangelizmu, ponovo se rodio kao neko blizak Hristu, kao sam Hrist.
21. Spoznaja interakcije između Ja i sveta ne ublažava, ali humanizuje Gombrovičevu oholu svest o svome egu.

4.5.2.2. Za razliku od ponosa i samopoštovanja-predmeta, koji se, kako smo videli, mahom konceptualizuju kao izuzetno vredni predmeti kako iz perspektive subjekta, tako i iz perspektive društva, prekomerni ponos-predmet se ne doživljava kao nedvosmisleno vredan predmet.

Ipak, kada je u pitanju dimenzija evaluacija prekomernog ponosa-predmeta, važno je istaći da u njoj veliku ulogu igra i *perspektiva*. Naime, u srpskom korpusu uočavamo grupu primera u kojima se posredstvom metafora iz domena fizičkog prostora govori o tome koliko subjekt pridaje značaja ličnoj vrednosti. Nailazimo na sledeću metaforičku sliku: subjekt koji pridaje veliki značaj osećanju lične vrednosti (prekomerno je ponosan) vrednuje prekomerni ponos-predmet, i to pokazuje time što prekomerni ponos-predmet stavlja na najvažnije mesto u fizičkom prostoru – u centar, na višu poziciju na vertikalnoj skali, ispred nečeg drugog, ili pak takav predmet pokazuje, ili se njim razmeće. Osim stavljanja prekomernog-predmeta na bitno mesto u prostoru, uočavamo da subjekt takav predmet može i održavati u najboljem mogućem stanju, npr. *glancati* i *malati*. Bitno je pak istaći da sujeta ovde označava visoko mišljenje o sebi, i da primeri koje ćemo navesti odslikavaju preslikavanje POTVRĐIVANJE VISOKOG MIŠLJENJA O SEBI (POTVRĐIVANJE SOPSTVENOG ZNAČAJA) JE FIZIČKO ULEPŠAVANJE SUJETE-PREDMETA.

Očigledno je da ovakva metaforička preslikavanja podrazumevaju da je *iz perspektive subjekta* prekomeran ponos-predmet vredan i značajan. Međutim, takođe je očigledan i ton ironije i osude koji provejava u datim primerima – naime, u njima se o stavljanju predmeta na dominantno mesto u prostoru ili ulepšavanju istog govori korišćenjem karikaturalnih i prenaplašenih izraza, kao u npr. *čovjek je danas svoj ego stavio u centar sveta* ili *glancanje sopstvene sujete*, te zaključujemo da dati primeri istovremeno odslikavaju i negativno vrednovanje prekomernog ponosa-predmeta *iz perspektive društva*. Veoma je važno istaći da je, uprkos postojanju implicitnog pozitivnog vrednovanja od strane subjekta, *negativna društvena ocena prekomernog ponosa-predmeta* suštinski **dominantna** u strukturi pojmova u vezi sa prekomernim ponosom, o čemu upravo i svedoči pomenuti karikaturalni i osuđivački ton u primerima u kojima se govori o takvom pozitivnom vrednovanju.

U skladu sa negativnom ocenom prekomernog ponosa, uočavamo i izvestan broj primera u kojima se se ističe da je poželjno prekomerni ponos-predmet ostaviti po strani, odbaciti, ili jednostavno ne stavljati na najznačajniji položaj.

Bitno je ipak naglasiti da su svi ovi elementi najizraženiji u strukturi ega i sujete u oba jezika, i da bi pojam „prekomernog ponosa” u ovom slučaju trebalo preciznije odrediti. Naime, dok možemo reći da se aspekt glancanja predmeta preslikava na potvrđivanje visokog mišljenja o sebi (ili ojačavanje prekomernog ponosa), te je posredi metaforičko preslikavanje POTVRĐIVANJE VISOKOG MIŠLJENJA O SEBI (POTVRĐIVANJE SOPSTVENOG ZNAČAJA) JE FIZIČKO ULEPŠAVANJE SUJETE-PREDMETA, u slučaju „stavljanja na najznačajnije mesto” i „odbacivanja” preciznija formulacija metaforičkih preslikavanja bila bi PRIDAVANJE VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE STAVLJANJE EGA/SUJETE-PREDMETA NA NAJZNAČAJNIJE MESTO U FIZIČKOM PROSTORU, PRESTANAK PRIDAVANJA TAKVOG ZNAČAJA JE ODBACIVANJE EGA/SUJETE-PREDMETA. Dakle, u potonjem slučaju elementi izvornog domena se preslikavaju na pridavanje značaja ličnoj vrednosti, a ne samo na potvrđivanje takve vrednosti. Ovo nam opet ukazuje na specifičnost pojmova sujete i ega naspram ostalih pojmova koji se odnose na prekomerni ponos – u njima se, osim visokog mišljenja o sebi ili osećanja lične vrednosti, profiliše i potreba da se bavimo takvom vrednošću, tj. razmišljamo o njoj i potvrđujemo je. Čovek može odbaciti i gordost, aroganciju-predmet, mada je ovakva konceptualizacija daleko češća u slučaju ega i sujete. Uopšte uzev, na osnovu opisanih metaforičkih preslikavanja, kao i evaluacije prekomernog ponosa ugrađene u ta preslikavanja, možemo formulisati opšte preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI NE TREBA VISOKO VREDNOVATI (I KOJI TREBA ODBACITI). Smatramo ovakvu formulaciju adekvatnom, jer, s jedne strane, predstavlja kontrast metaforama dominantnim u strukturi ponosa i samopoštovanja (PONOS JE VREDAN PREDMET, SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET/DRAGOCENOST), a s druge, odražava negativno vrednovanje prekomernog ponosa, ili još preciznije, uverenje da *ne treba* pridavati suviše značaja ličnoj vrednosti. Navedena preslikavanja posvedočena su sledećim primerima:

Engleski

Arrogance

1. If you'd *put aside that — that conceited arrogance of yours.*

2. She remembered Nails's dogged determination riding Midnight, *swallowing his male arrogance* to knuckle under to a girl's instructions: it had really been a struggle for him.

Ego

3. Through self-discipline the student will learn *to submerge his ego*; ultimately he will not feel the need to prove his worth, either to himself or to others.
4. In this way, though we do not *rid ourselves of the ego*, we do transcend it and make it softer and enable ourselves to see things calmly.
5. It's too bad you can't *put your ego in a box, tie a rock to it and throw it out into the lake*, she said sweetly.

Vanity

6. Unless Mr Kravchuk [...] *puts his vanity aside*, he could end up being judged as harshly as the most famous Cossack, Bohdan Khmelnytsky.
7. Because of clothes rationing, fashion *was abandoned but vanity not totally so*.
8. Neruda explains what he got out of being a member of the Communist party in personal terms: 'I found in my party, the Communist Party of Chile, a large group of simple people, *who had left personal vanity, caudillismo and material interests far behind*.

Srpski

Sujeta

1. Ovo je vreme iščašeno iz zgloba. Serije, filmovi, egoizam, *sujeta su na prvom mestu*.
2. *...stavljajući ličnu sujetu ispred interesa Srbije*.
3. *Iznad toga je samo sujetu. Sujeta je iznad svega*.
4. Uostalom, svako od nas zna koliko mu prija kada učini nešto dobro, a *glancanje sopstvene sujete* je, takođe, koristoljublje.
5. Antologičari tako prividno popravljaju svoj autorski rejting i – *moluju sujetu*.
6. Kada su viši interesi u pitanju, *pojedinačne i stranačke sujete moraju da budu potisnute u drugi plan*.
7. *Ostavimo sujete pred vratima*.
8. *Sujeta mora da se stavi na stranu* i da se uči.
9. ...mora da zna da kad se ulazi u ukupnjavanje političke scene "*sujeta mora da ostane pred vratima*".
10. *Morate se odreći sujete* da biste pravilno procenili svoj uspeh.
11. *Odbacujući bogatstvo i sujetu*, opredelio za ćutanje i podvižništvo.

Gordost

12. *Vera odbacuje gordost*, a vi? Trudim se da ne budem gorda.
13. Obučene u strogu odoru, kako to već vera nalaže, *ove žene koje su se odavno odrekle gordosti* i samoljublja tiho provode dane u molitvi, čitanju knjiga i u samopregornom radu.
14. ili zato što smo na žrtvu prinuđeni, ili što se žrtvujemo iz gordosti (umesto da *žrtvuujemo gordost* - Dostojevski) - jedino je ljubav ta moćna sila koja verom i nadom u Hrista našu žrtvu čini zdravom.

Arogancija

15. međunarodnog faktora koji je...*prisilio vladu da se okani arogancije* u pogledu radnika, da se dozovu pameti i umesto potcenjivačkog počnu da neguju tolerantan odnos.

Ego

16. Za one koji ne osećaju da je *čovjek danas svoj ego stavio u centar sveta*.
17. ...ta sabornost je minimum zajedničkog interesa i za trenutak na stranu *treba skloniti sujete i ego koji se često stavljaju u prvi plan*.
18. I *Maradonin i Kusturičin ego* imaju čvrsto i duboko utemeljenje i pokriće, i pošto je to tako - *onda i jesu za pokazivanje*.
19. *Razmetanja sopstvenim egom*.

20. Kad se neko hvali da je sanjao (kontaktirao) svetu Petku, to je gordost, *isticanje svoga ega*.
21. Zidan je dodao da igrači moraju da preuzmu odgovornost i *da potisnu svoj ego* kako bi tim mogao da pokaže potencijal.
22. Sin me je oplemenio, učinio boljom, *i moj lični ego, kojim je svaki umetnik bogato obdaren, stavio u drugi plan*.
23. Oberst, Džems, Vord i Mogis *su svoj ego ostavili ispred studija u kojem su snimali*. Sa njima je ušla jedino ljubav prema muzici.
24. U njegovim mislima, *ego je bio predmet od sporednog samo značaja*, kao što taština zbog trijumfa ili zadovoljstvo zbog dobiti omile onom koji se kladi više no sami predmet oplade.

Primećujemo da se o odbacivanju ega/sujete-predmeta govori u velikom broju primera u srpskom korpusu, kao i da nailazimo na izraze koji predstavljaju razradu ovog metaforičkog preslikavanja i koji doprinose oživljavanju mentalne slike o napuštanju predmeta, istovremeno stvarajući naročit stilski efekat. Tako, osim odbacivanja ili stavljanja u drugi plan, nailazimo i na kreativnije razrade poput *ostaviti sujetu pred vratima*, *ostavili su ego pred studijom* itd. Na osnovu primera vidimo da se o odbacivanju gordosti govori u kontekstu religije.

4.5.2.3. Prestanak ili ugrožavanje prekomernog ponosa konceptualizuje se, sasvim očekivano, kao gubitak ili fizičko uništavanje prekomernog ponosa-predmeta. Bitno je ipak istaći da kod prekomernog ponosa nije posvedočen razrađeni scenario dramatičnog gubitka i uništavanja vrednog predmete koji subjekt pokušava da sačuva i zaštiti, već data preslikavanja proističu iz primarne metafore LIČNE KARAKTERISTIKE SU PREDMETI U NAŠEM VLASNIŠTVU, te se u skladu s njom, prestanak i ugrožavanje prekomernog ponosa konceptualizuju kao gubitak, odnosno fizičko oštećenje prekomernog ponosa-predmeta (UGROŽAVANJE (I SMANJENJE INTENZITETA) PREKOMERNOG PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PREKOMERNOM PONOSU-PREDMETU).

Ovi elementi su zapravo prisutniji u primerima koji sadrže reč *ego* u oba jezika, a budući da *ego* u njima označava pozitivno vrednovano osećanje samopoštovanja, konceptualizacija posvedočena u ovim primerima dodatno potvrđuje metaforička preslikavanja uočena u strukturi samopoštovanja. U skladu s njom, nailazimo i na aspekt otpornosti (ili odsustva otpornosti) predmeta na spoljne uticaje, te i ovde možemo formulisati potpreslikavanja POŽELJNO I POSTOJANO OSEĆANJE LIČNE VREDNOSTI JE CELOVIT, NEOŠTEĆEN

I OTPORAN EGO-PREDMET, OSEĆANJE LIČNE VREDNOSTI KOJE SE LAKO MOŽE UGROZITI JE LOMLJIV PREDMET.

Engleski

Arrogance

1. Motherhood can be a remarkable giver of confidence, and *it can also demolish arrogance*.

Ego

1. Completely out of character at times, he was known to throw a verbal dart, in the shape of a pungent remark, and *shatter one's ego*.
2. Well, I hate to *damage your enormous ego*, but the last thing I want or need right now is any sort of involvement, as you put it, with a man.
3. So here I am, nursing a bruised bum, *dented ego* and the loss of a fair few possessions including dear old Wat Son!
4. his determination has added a new dimension to the play of a man who says he is 'getting more pleasure out of humiliating a guy' and likes to '*crush his ego*'
5. Colbert had *an ego robust enough* to stand a lot of punishment.
6. We don't like hurting people's feelings, and we know *how fragile the male ego is*.'
7. The reluctant courtier gave his master a look which would have extinguished any man with *a less armour-plated ego*.

Srpski

Ego

1. ...umetnička kreativnost *zahteva relativno celovit ego*.
2. Pored njih to mogu biti i *osobe krhkog ega*, duboko frustrirane, oni sa slabom kontrolom besa.
3. To je samo odbrambeni mehanizam, *maska kojom se štiti njihov krhki ego*, jer smatraju da jedino tako mogu da prođu i budu poželjni i prihvaćeni društvu.
4. Ipak, u većini slučajeva osobe koje kroz to prolaze uglavnom osećaju usamljenost, strah, krivicu, bes, a i *njihov ego je poljuljan*.

Gordost

5. ...on oseti da se ona sada nalazi na onom stupnju neizdržive patnje kad i *najponosnije srce sa bolom krši svoju gordost* i pada pobeđeno tugom

Oholost

6. Najzad su čari mlade Nine dei Gjerači *slomile njegovu oholost* i Trivulcio joj je izjavio ljubav.
7. *Prorok je mačem slomio oholost stanovnika Meke, mačem ću i ja slomiti oholost ljudi Samarkanda*.

Nadmenost

8. važio za nedodirljivog čoveka , koji je znao da se dodvori svim režimima, već i *zbog nadmenosti koja se sve više kruni* otkako se našao na udaru ljutih kritika.
9. Odmah sam ga poznao iako je dosta *izgubio od svoje nadmenosti* i grubosti.

Vidimo da se nečija *oholost može slomiti* (čari mogu slomiti nečiju oholost, ili se ona može slomiti fizičkom silom i pokoravanjem, S: 6, 7), *gordost kršiti* (S: 5), a *nadmenost se kruni* (pod uticajem nečije kritike) (S: 8). U engleskom primeru (1) (*to demolish arrogance*) i srpskom (4) (*poljuljan ego*), prekomeran ponos-predmet konkretizuje se kao GRAĐEVINA. Naišli smo na još primera koji svedoče o tome da se ego u značenju samopoštovanja

konceptualizuje kao građevina. Ovakav nalaz je očekivan s obzirom na uočenu metaforu SAMOPOŠTOVANJE JE GRAĐEVINA, pa se, u skladu s njom, ego gradi i održava, i to se smatra poželjnim. Osim u ovim primerima, ovakva konceptualizacija inače nije potvrđena u strukturi prekomernog ponosa.

Engleski

1. But when mastered it gives a great feeling of exhilaration and achievement, in other words *your ego's going to get built* if you're good on that.
2. *The maintaining of the male ego in perfect condition* remains an essential activity of the nuclear family.

Srpski

1. ...a na osnovu toga se izgrađuje ego deteta..
2. To je individuum savremen dobu prezasićenom ekspanzivnim medijskim sadržajima , i koji svoj ego gradi kao štit postavljen da amortizuje stalno nadolazeće talase utisaka

4.5.2.4. Preći ćemo sada na elemente izvornog domena predmeta koji su u strukturi prekomernog ponosa razrađeni na specifičan način i ističu se brojnošću primera. Prvi od njih je *aspekt vidljivosti predmeta*, a u vezi s tim i *pokazivanja predmeta*, koji su posvedočeni velikim brojem primera, naročito u strukturi pojma AROGANCIJE u oba jezika:

Engleski

Arrogance

1. Kylie and her new Svengali Blamey *got an instant glimpse of that arrogance* when they turned up on the doorstep of the Hit Factory.
2. Later critics of the Kennedy era *detected a certain arrogance* among these "new men" and a lack of clearly worked-out policies.
3. He held his head defiantly lifted, as if he wished no man to see him in dejection; somehow I felt the gesture very characteristic, and was able for the first time *to recognize his arrogance*.
4. Alyssia opened her mouth to give him a piece of her mind *at this further show of arrogance*.
5. Delors — who today, rather than showing humility, seems to be *showing his customary arrogance*.
6. As it was, *the arrogance that he showed* others in his business was mirrored by the doubts that he felt about himself.
7. In *a display of breathtaking arrogance* he virtually destroyed the career of the Argentinian defender Vincente Pernia, who he tormented with twisting runs and terrific ball skills.
8. There must be no shortage of people who hold grudges against you *if your current display of arrogance* is anything to go by.

Ego

9. *You ego is showing*.

Vanity

10. He was an inveterate traveller and his rare moments at home *displayed* tyrannical dominance and *vanity*, traits inherited by his daughter.
11. He had seen too many prominent European industrialists toppled from their pedestals by tabloid *revelations of the pathetic vanity of their wives*, frivolously whittling away the family money on a succession of oversexed gigolos.

12. These made his name — which by now was E. D. Morel — but also *revealed his [...]* and *vanity* (he resented sharing the limelight even with activists of longer standing).
13. ‘*Your vanity’s showing again,*’ she warned.

Srpski

Sujeta

1. ...bolje je kad čovek živi normalno i *ne ispoljava sujetu*
2. *Njihova sujeta bila je tako prikrivena* da je izgledalo kako su je sasvim lišene i da nisu nadmene, dok su pohvale koje su pratile takvo ponašanje, pribavljane i posle prepričavane od njihove tetke, učvršćivale ubeđenje da su bez mana.
3. Programi malih partija više su improvizovane parole koje treba da *prikriju liderske sujete*.
4. Ali, posle izvesnog vremena, ona uviđa da se *pod tim krasnim spoljnim omotom krije taština i sujeta*.

Gordost

5. ...možda neki kažu da je gord, ali ja nisam *ni u čemu opazila njegovu gordost*.
6. Trebalo je da *gordost, sakrivenu pod takozvanom savešću*, ne pretpostavi životu sina.

Arogancija

7. Recite to mome ocu i Maksu Koleru! CERN - *ova arogancija je morala biti razotkrivena*.
8. Pravo značenje je iz onoga što skrivaju. *Iza ovih etiketa se krije jedan oblik arogancije i netolerancije koji je uistinu najveća pretnja demokratiji u Evropi*.
9. Noćasnja sednica makedonskog parlamenta *iznela je na svetlost dana svu aroganciju vladajuće koalicije*.
10. *Crna Gora samo prema Srbiji pokazuje svoju aroganciju i nadmenost*, dok se prema drugim državama u okruženju ponaša prilično servilno, naročito prema Hrvatskoj.
11. Svojim izveštajima stranim ambasadorima, on se danas javno hvali, *pokazujući u isto vreme aroganciju i superiornost*, ali i želju da bude još više javno nagrađen.

Oholost

12. Ko god se sa naše liste nađe u Vladi Srbije, nikom neću dozvoliti da *pokaže oholost* i da ponižava ljude, da se udaljava od naroda.
13. *Ovu osmansku oholost videli smo i kod Srba* u novijoj istoriji. Nije nam koristila.

Nadmenost

14. Uporedo sa tim javljaju se i zajedljivi komentari i *demonstrira „kolonijalna” nadmenost Imperije prema malim balkanskim narodima i državama*.
15. Zašto se *tako lako prepoznaju stare evropske nadmenosti* u odnosima prema pojedinim delovima kontinenta?
16. ...spoja te efektne lakoće glume i oštrog, *ciničnog razobličavanja jedne malograđanske nadmenosti*, koja esencijalno definiše lik.

Iz primera prepoznamo dvojaku realizaciju aspekta „vidljivosti predmeta” u konceptualizaciji naših pojmova. S jedne strane, vidimo da preterano ponosan čovek ne pokazuje predmet svesno i namerno. Štaviše, u nekim primerima naslućuje se da arogantan čovek teži da takav predmet sakrije od drugih i da je njegovo pokazivanje društveno neprihvatljivo, te dobijamo predstavu o ljudima koji prepoznaju, naziru i uočavaju, ili čak *razotkrivaju i razobličavaju* subjektov prekomerni ponos-predmet iako sama preterano ponosna osoba ne pokazuje takav predmet namerno. Rekonstruisaćemo iz tog preslikavanja

PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKT (PONEKAD) TEŽI DA SAKRIJE I UOČAVANJE SUBJEKTOVOG PREKOMERNOG PONOSA JE PREPOZNAVANJE I OTKRIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA. Ovakva konceptualizacija u vezi je sa konceptualizacijom aktivnosti razmevanja o kojoj razmišljamo pomoću metafore RAZUMEVANJE ENTITETA JE OTKRIVANJE OBJEKTA SADRŽANOG U NJEMU (Klikovac 2006[2000]).

S druge strane, u većem broju naročito primera koji sadrže lekseme *arrogance* i *arogancija* osoba svesno pokazuje predmet. Velika učestalost primera u kojima se govori o pokazivanju arogancije-predmeta ukazuje nam na to da se putem pojma AROGANCIA profiliše ponašanje arogantnih ljudi, a ne sam unutarnji psihološki stav. Takvo ponašanje se naročito odnosi na ophođenje arogantnih ljudi prema drugima, na šta upućuje i upotreba predloga *prema, te se arogancija pokazuje prema drugima*. Stoga ćemo iz navedenih primera rekonstruisati pojmovno preslikavanje PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNOG (AROGANTNOG) SUBJEKTA (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (AROGANCIJE)-PREDMETA.

Ljudi prema kojima se pokazuje arogancija mogu *na takav predmet i da naiđu*.

Ovakva konceptualizacija posvedočena je u srpskom korpusu:

1. Ja sam ta koja je *naišla na drskost i aroganciju!*
2. U pokušaju da što pre vratite pokidane telefonske veze, *nailazite na* nemar, nebrigu, nezainteresovanost pa i *aroganciju zaposlenih* u ariljskom Telekomu.

Da se putem leksema arogancija, nadmenost, gordost i oholost profilišu i spoljne manifestacije ovih stanja, to jest ponašanje, pokazuje i konceptualizacija ovih stanja kao MASKE, OMOTAČA, FASADE, ili uopšteno nečega što prikriva naša prava osećanja.

Engleski

Arrogance

1. It was easy for him; *the cloak of arrogance he habitually wore* probably made him oblivious to the speculation of people like the receptionist.
2. In the closing rounds Eubank, sensing that his title was on the line, *dropped the facade of arrogance* that had earlier been his hallmark.
3. I'm more decisive, but I'm also less confident because whereas before *I used to hide my lack of confidence behind a kind of arrogance* and bravado, now I'm not afraid to show my weaknesses.

Srpski

Arogancija, oholost

1. U pismu koje mu je napisao, *iza arogancije i oholosti, skrivalo se potpuno beznađe*.

Gordost

2. Lik Tibora (Arpad Mesaroš) karakteriše *gordost* i hipokrizija, *kojima on maskira svoju usamljenost i tužno odsustvo ljubavi*.

U slučaju ega i sujete u srpskom jeziku, aspekt vidljivosti predmeta produktivan je domen u konceptualizaciji stepena u kojem neko pridaje važnost ličnoj vrednosti, ističe takvu vrednost, i želi da dobija potvrdu drugih ljudi. Nečiji ego i sujeta mogu biti *izraženi, izraziti*, iz čega ćemo rekonstruisati preslikavanje PREKOMERNI PONOS (EGO/SUJETA) JE UPADLJIV PREDMET:

Srpski

1. Crnogorci voze brzo, ovde je *vozačka sujeta jako izražena*.
2. *Kod Šešelja je vrlo izražen ego* i nije mogao da se obuzda da ne kaže da je učestvovao u svemu tom.
3. ...jakih ličnosti *čiji je ego izrazit*.

4.5.2.5. Dimenzija domena predmeta koja se takođe često naglašava jeste dimenzija *veličine predmeta*. Aspekt veličine koristi se kako bi se konceptualizovao intenzitet, to jest stepen u kom je neka osoba zaokupljena sopstvenom vrednošću i doživljava sebe kao preterano važnu. Bitno je naglasiti da se takav predmet najčešće opisuje kao *veliki*, i da se pomoću njega naglašava visok stepen izraženosti ovih stanja:

Engleski

Arrogance

1. He was aware of *the immense arrogance of this*, but he knew he had not mistaken that long, steady look.
2. And what *monumental arrogance* — to think that an evening in his company would be enough to wean her away from Rob — that was if she had been interested in Rob in the first place!

Ego

3. Its position sums up *the massive ego of a man* who plundered millions from his empire's pensioners.
4. Rixi certainly had *a voluminous ego*, and thought nothing of confiding that a team mate was 'a selfish bitch'.
5. A consummate ego', as he put it, and then added, 'no, *huge ego*'.
6. Richard *has the biggest ego* of anyone I've ever met,' says Fred.
7. But I think it would spoil everything for you, when you realise he's just a boring, pushy young fellow *with an ego the size of the bullring*.

Srpski

Sujeta

1. I u ekonomiji, kao i u kulturi ili zdravstvu, *postoji velika sujeta*.
2. *Znam da su te sujete veće od Homoljskih planina*.
3. Holbruk je poznat i kao *čovjek ogromne sujete*.

Gordost

4. *Vaše greške dolaze zbog vaše prevelike gordosti*, don Modeste.

5. ...gnev su svrstavali u "sedam smrtnih grehova", najčešće su ga posmatrali kao izraz i posledicu *velike čovekove gordosti*.

Arogancija

6. učestali su korupcionaški skandali i "gradnja mostova ka ničemu", a sve *uz povećanu aroganciju političara*.
7. *Ima li veće arogancije*: s jedne strane prema ubijenoj devojci i njenoj porodici koja traži gest odgovornosti od ministra i vlade čiji je on član.

Nadmenost

8. Eurimahu! *Tvoja nadmenost je velika*, jer ti uobražavaš da si moćan samo zato što te okružuju slabi ljudi.

Ego

9. Slično je i s Bušom, on je veoma opasan čovek i to *zbog veličine sopstvenog ega*.
10. Ali, bez obzira na Kisindžerove moralne padove i *njegov*, da upotrebim američki izraz, „*veliki ego*” (manu čestu kod političara)...
11. Bilo je veoma teško angažovati sve njih. Nemoguće je okupiti *ljude sa tolikim egom u jednu sobu*", našalio se Stalone.
12. Buš je već postao egoističniji i u smislu kamere, ona sada snima krupnije. Širokih planova je malo, sve je napravljeno tako *da Buš izgleda veći, kako bismo mogli da osetimo njegov prostor i njegov ego*. Buš gleda u kameru, Bušove oči su u krupnom planu.

Dimenzija veličine predmeta je naročito zastupljena u konceptualizaciji EGA u oba jezika (30, 26% primera u engleskom i 28% u srpskom korpusu od ukupnog broja primera u kojima se ego konceptualizuje kao predmet govori o veličini predmeta). Uočavamo i širok opseg leksema koje ukazuju na različite veličine – u engleskom osim prideva *big* i *huge*, naišli smo i na *massive*, *enormous*, *voluminous*, *mammoth*, *gargantuan*, *outrageously large*, a očigledne su i kreativnije razrade datih preslikavanja u oba jezika – u engleskom korpusu nečiji ego se poredi sa Mont Everestom, u srpskom sujeta sa Homoljskim planinama, ili ljudi zbog veličine vlastitog ega ne mogu da stanu svi u jednu prostoriju. Očigledno je da odabir leksema koje ukazuju na gotovo maksimalnu veličinu ima određeni retorički efekat, te da se putem njih naglašava da je neka osoba u najvećem (i neprihvatljivom) stepenu uverena i sopstvenu superiornost (ili opterećena sobom i svojom vrednošću), kao i da se iskazuje negativna ocena takvog uverenja. Činjenicu da pojmovne metafore, osim jezičkih, imaju i druge realizacije, vidimo i iz srpskog primera u kojem se čovek uveren u sopstvenu superiornost na fotografiji prikazuje u krupnom planu, dakle, tako da izgleda veći, kako bi se naglasila njegova važnost, to jest osećanje visoke vrednosti (*Buš izgleda veći kako bismo mogli da osetimo njegov ego*).

Da je aspekt veličine predmeta izuzetno produktivan u strukturi pojma EGO pokazuje i obilje jezičkih i vanjezičkih manifestacija metafore EGO JE (PRE)VELIKI PREDMET (kao i EGO JE GORE) koje se mogu pronaći preko internet pretraživača *Google*. Navešćemo neke od najrečitijih:

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/Snqs2v>

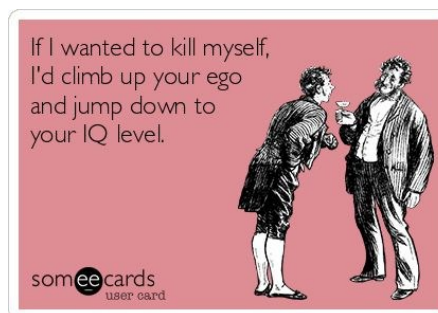

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/uy5XoS>

"You're stuck again. Your ego is getting in the way of your recovery."

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/1pyTj3>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/LbJPyr>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/uRKVT4>

S obzirom na to da, kao što smo više puta istakli, reč *ego* može označavati i umereno i poželjno osećanje lične vrednosti, aspekt veličine se koristi kako bi se ukazalo na razliku između, s jedne strane, osećanja lične vrednosti koje je poželjno i u skladu sa objektivnim vrednostima pojedinca, i, s druge strane, osećanja koje se smatra prenatlaženim i koje drugi ljudi osuđuju. Tako se, za razliku od konceptualizacije preteranog osećanja vrednosti kao velikog predmeta, umereno i opravdano osećanje samopoštovanja opisuje kao predmet odgovarajuće (prave) veličine.

S druge strane, osim navedenih primera u kojima se govori o ogromnom predmetu (koji možda može biti i u skladu sa ličnim postignućem, ali se takav stav svakako kritikuje putem tih primera), ego-predmet može biti i neopravdano veći (*oversized*). Takođe, u nekim od primera u oba jezika, ego-predmet i sujeta/oholost-predmet je i manje prototipičan predmet, to jest predmet koji ima rastegljive granice; u slučaju neopravdanog doživljaja lične vrednosti, takav predmet je naduven (*inflated*). Nečiji sujeta, ego, pa i oholost mogu se naduvavati i pumpati, a doživljaj ugroženosti takve prenatlažene slike o sebi konceptualizuje se kao neprototipičan predmet koji se izduvava, smanjuje, rasprskava ukoliko je bio previše (neopravdano) naduven. Takođe, drugi ljudi mogu dovesti nečiji ego-predmet do veličine koja mu odgovara, na šta ukazuju izrazi *cut somebody's ego down to size* i *deflate one's ego* u slučaju manje prototipičnog predmeta u engleskom jeziku. Iz svega gorenavedenog formulišaćemo metafore PREKOMERNI PONOS JE PRENADUVEN PREDMET, POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE POVEĆAVANJE (NADUVAVANJE, PUMPANJE)

PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA I POKAZATI NEKOME DA NIJE TOLIKO VAŽAN JE SMANJITI (IZDUVATI, PROBUŠITI) PREKOMERNI PONOS-PREDMET, posvedočene sledećim primerima:

Engleski

Ego

1. And you accuse me of *having an oversized ego*?
2. It seems (from the recent development of your journalistic style) that 'editorship' *has inflated your ego* to the point of eradicating your sense of judgement.
3. *She inflated his ego* until he was at bursting point.
4. But the information you produce should be honest, as factual as possible, and serve some useful purpose besides just *puffing up your client's ego*.
5. To begin to remedy this emotional block, start to notice when you are looking for praise or recognition, and in doing so, start talking about or bringing to someone else's notice something you have not done so well. *Puncture that balloon! To deflate the ego that pride feeds*, begin to write down your positive and negative qualities.
6. And it has to be said that most of us are likely to have some kind of experience when *our ego is deflated*; and that can often have a beneficial not a negative effect.
7. You've certainly managed *to cut my ego back down to size*.

Vanity

8. *Inflated Ramsay's VANITY*
9. Penry's derision acted like a red-hot needle, *pricking the fragile balloon of her vanity*.

Srpski

Sujeta

1. Osim što *služi naduvavanju sujeta* na kojima se potom, poput dušeka, neko vreme pluta romanesknim morem srpske skribomanije (uz crno na belo dato uverenje da se tom moru ne pripada

Oholost

2. Meta patafizičke ironije je upravo ta *oholost* bića koja se hrane grubom iluzijom sopstvene egzistencije. *A ona je tek nešto što se naduvava*, nešto poput Ibijevoeg xxxxxx , koji se rasteže u praznini, a na kraju se rasprskava poput Palotinaca.

Ego

3. kao dodatak jelima prepisano je *pumpanje ega* i bildovanje libido
4. (bio je odbijen) i *ego mu se prilično izduvao*
5. U takvim prilikama *moj ego se smanjuje do veličine puža*
6. Junak je, najpre , ponižen i uvređen ponudama da drugima ustupi svoju nadarenost, ali prijatelji ne posustaju, a *piščev ego polako splašnjava*, zahvaljujući i jednom mačku

4.5.2.6. Primeri iz srpskog korpusa svedoče o tome da se u srpskom jeziku metafora PREKOMERNI PONOS JE PREDMET može spustiti na još konkretniju ravan. Navešćemo uočene konkretizacije.

4.5.2.6.1. Tako arogancija i nadmenost mogu biti i PRESKUPA ROBA:

1. Ali *cenu predašnje arogancije očigledno još uvek plaćamo*.
2. *Arogancija se nekima isplati*, neke - *užasno skupo košta*.
3. Favorizovani domaćin *platio je porazom (86 : 90) svoju aroganciju* i opuštenost.
4. *I šta onda plaćamo?* Ambicije, neznanje, glupost, *nadmenost* ili sve to zajedno? Čak i na jednom mestu, *sve ove osobine kupujemo preskupo*.

4.5.2.6.2. Da ovakva stanja mogu biti negativna i iz perspektive pojedinca koji ih oseća, osim malopre navedenog izvornog domena predmet-roba koja nas skupo košta, pokazuju još neke konkretizacije predmeta. Tako se gordost i sujeta mogu konceptualizovati kao TERET.

Sujeta

1. On je jedan od *pisaca koji nije opterećen* svojim delom i *sujetom*.
2. Tišma svog naratora predstavlja kao Umetnika, čoveka razapetog između potrebe za stvaranjem i *opterećujućeg prtljaga sujete*.
3. ...ali su njihovi odnosi uvek bili opterećeni ljubomorom, *sujetom* i dramom.

Gordost

4. Njihova gordost nema ničeg zajedničkog sa naivnom nadmenošću obogaćenih seljaka i sitnih kasabalija koji se, zadovoljni sami sobom, vidno prse i glasno hvale. *Njihova gordost je*, naprotiv, sva unutarnja; *više jedno teško nasleđe* i mučna obaveza prema sebi, svojoj porodici i varoši, upravo prema visokoj, gardoj i nedostižnoj predstavi koju oni imaju o sebi samima i o svojoj varoši.

Primer (3) pokazuje da sujeta može opterećivati i međuljudske odnose.

4.5.2.6.3. U vezi sa doživljajem sujete kao stanja koje otežava međuljudske odnose, imamo i konceptualizaciju sujete kao KOČNICE ili PREPREKE OSTVARIVANJU NEKIH DOGAĐAJA, a možemo govoriti i o OKOVIMA SUJETE.

Sujeta

1. Mogu li *liderske sujete biti prepreka za saradnju opozicije?*
2. ...koliko su *liderske sujete kočnica opozicionom ujedinjavanju...*
3. Pulsirajući svemir u kojem se mnogo toga nepredvidljivog svakodnevno događa, u kojem su *okovi sujeta* naročito vidljivi.

4.5.2.6.4. S druge strane, arogancija se može konceptualizovati i kao ORUŽJE.

Arogancija

1. Tako je Rupel, *naoružan sebi svojstvenom arogancijom*, uputio zahtev i poslaniku..
2. Dušan Kovačević ga doživljava kao izuzetno *ranjivog čoveka koji se brani nekom vrstom prividne arogancije*, cinizma, snage.
3. Umetničko delo se nudi javnosti, ono teži [...] da nametne svoju ideologiju, *a javnost se* nećka pa malo koketira, malo se joguni, *malo se brani arogancijom* i snagom sopstvene moći.

Iz navedenih primera vidimo da se čovek može naoružati arogancijom kako bi uplašio drugu osobu i ostvario neki svoj cilj, ljudi se arogancijom brane od nametanja stranih ideja i uverenja, ili se osetljiv čovek može arogancijom braniti od nekih strahova i stvari koje ga mogu povrediti. AROGANCIJA JE ORUŽJE je, zapravo, konkretizacija metafore višeg reda opštosti AROGANCIJA JE SREDSTVO/INSTRUMENT, posvedočene u primerima u kojima je reč

arogancija upotrebljena u instrumentalu. Na takvu konceptualizaciju u datim primerima dodatno upućuju i značenja leksema koje kolociraju sa rečju *arogancija*.

1. Od te odgovornosti ne može se pobeći. *Ona se ne može zaobići nasiljem i arogancijom.*
2. Jer, Milošević je kao „najveći nepolitičar i nedržavnik” koga su Srbi imali „*arogancijom* i obijanjem dijaloga *uvećao ionako veliki kosovski problem.*
3. Kosovski izazov, koji nam je 17. februara *nečijom arogancijom* ili glupošću nametnut.
4. ...*arogancija* *kojom se osiono odbijaju razumni zahtevi..*

Očito je da se arogancijom dolazi do ciljeva ili ishoda koji se negativno ocenjuju, te značenjski fokus metafore AROGANCIJA JE SREDSTVO/ORUŽJE uključuje i negativnu evaluaciju ovog stanja. Ovde opet uočavamo razliku u odnosu na ponos i samopoštovanje – ponosom i samopoštovanjem kao sredstvom i oružjem subjekt ostvaruje pozitivno vrednovane ciljeve. Odatle su metafore PONOS/SAMOPOŠTOVANJE JE SREDSTVO/ORUŽJE konkretizacije metafora PONOS/SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET.

4.5.2.6.5. Sujeta i ego konceptualizuju se i kao MEHANIZAM.

Sujeta

1. Ko zna šta je moglo da *proradi u njoj, sujeta*, otkud znam šta.
2. *Proradila je*, čini se, *tipična srpska sujeta* po sistemu da moram i mogu više od komšije.
3. Ona kaže da sa kolegama ima dobru komunikaciju, iako je ponekad primetno *da im proradi muška sujeta* i balkanski pristup. Ograničenja postoje, nastavlja i često je u situaciji da iako misli da bi sve odgovorne zadatke i poslove trebalo da poveri ženama, mora da vodi računa o „sindromu Balkana”, te to ne učini.

Ego

4. Možda sam nabacio da bi ova navlaka mogla da upali kod Tomasa Pirsca, *aktivira njegov veliki ego*, ili da ga izazove na drskost dovoljnu da ga ulovimo.
5. Opa! *Lakiju baš radi ego.*

Sujeta se u datim primerima doživljava kao neka vrsta zaokupljenosti ličnom vrednošću i želje da nam se drugi dive i potvrđuju našu vrednost (a možda i osećanje superiornosti). Ona se konceptualizuje kao mehanizam u nama, dakle stalno postoji, a situacija kad taj mehanizam proradi i radi preslikava se na postojanje ili jačanje želje da nam drugi potvrđuju vrednost, koja zatim utiče na naše ponašanje i odnose sa drugima.

4.5.2.7. *Rezime:*

Tabela 12: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji PREKOMERNOG PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretizacije	Metaforički izrazi	Arrogance	Ego	Vanity	Metaforički izrazi	Suject	Gordost	Arrogancija	Oholost	Nadmennost	Ego
Dolaznje u posjed predmeta											
a) Neko, nešto subjektu daje predmet	Give X arrogance	2			Ideologija donela aroganciju Gordost je (teško) naslede 2		2	1			
b) Predmet koji subjekt stiče	Attain, regain arrogance	2			Steci sujetu Steci, obezbediti sebi, uneti u sebe gordost Steci aroganciju bogatih, posegnuti za arogancijom	1	3	2			
Poseđovanje predmeta	Have 16, the arrogance of sb/sth 32; X's arrogance 57 Have ego; have no ego; have such an ego; there is ego; a lack of ego 12; sb's ego 7 Have frail vanity, have, have no vanity 4; have the vanity to do sth 4; have this little vanity	105	17	9	Imati, nemati sujetu; sujete ima, nema među ljudima, biti lišen sujete, biti bez sujete 30 nečija sujeta 62 Imati, posedovati gordosti, u njoj ne beše gordosti, biti bez gordosti 6; nečija gordost 25 Imati aroganciju, ima, nema a među ljudima 2, nečija arogancija 57 Imati oholost prema ljudima, poslednji ostaci oholosti koje je imao u srcu 2, nečija oholost 20 Nečija nadmenost 18 Imati, nemati ego, postoji ego u nekome	92	31	59	22	18	2
Subjektu predmet važan, ali to nije dobro											
a) Stavljati ga na važno mesto u prostoru					Sujeta na prvom mestu, ispred, iznad nečega, prevaga sujete nad	4					9
					Staviti ego u centar sveta, razmetanje sopstvenim egom, isticati, pokazivati ego, štitići svoj ego, nečiji ego najbitniji 3						
a) Održavati u dobrom stanju					Glancati, malati sujetu	2					
Subjekt odbacuje predmet, i to je poželjno	Put aside arrogance, swallow arrogance	2	6	3	Žrtvovati sujetu 2, staviti u drugi plan, potisnuti, staviti na stranu, ostaviti pred vratima, odbaciti, odreći se, odvojiti se od, nema mesta sujeti, osloboditi sujete 2 Odreći se gordosti 2, odbaciti gordost 1, žrtvovati g 1, ne pretpostaviti g nečemu 1 Prisiliti X da se okame arogancije	29	5	1			10
	Submerge 2; rid oneself of, eliminate ego, put ego in a box, forget ego Abandon vanity, put vanity aside, leave personal vanity far behind				Potisnuti svoji ego 2, staviti u drugi plan 2, ostaviti ispred stidija 1, ego predmet od sporednog značaja, izuzeti svoji ego iz nečega, zaboraviti na svoj ego 3						
Gubitak predmeta	Threatening to X's ego, threaten the integrity or wholeness of the ego or the victim's self-image, a threat to 4 X's vanity in question		4	1	Izgubiti od svoje nadmenosti 2, sačuvati nadmenost 1						3
Fizičko uništavanje predmeta											

	Vast, huge, massive, big, mammoth..oversized, inflated, puff up, deflate, cut down to size				Velika nadmenost Veliki ego, pumpanje ega, ego se izduvao, splasnjava								
Sredstvo, orude	Inflated vanity				Radii, postići nešto, dovesti do nečega arogancijom Postići nešto ohološću Braniti se (prividnom) arogancijom 2, naoružan arogancijom Braniti se nadmenošću 1			9	1				
Oružje					Natići na nečiji predmet			3					
Natići na nečiji predmet					Beznađe se krije iza arogancije 1 oholosti X maskira gordošću usamljenost Sva nadmenost spada X opterećen sujetom 3, opterećujući prtljag sujete X snosi Y gordost Nečija sujeta prepreka za Y, sujeta prepreka saradnji			1	1	1	1		
Predmet kao paravan, fasada, maska, omotač	The cloak of arrogance X wears 1; the façade of a; hide lack of confidence behind a	3											
Teret								4	1				
Prepreka, kočnica								3					
Okovi					Okovi sujeta			1					
Mehanizam					Sujeta proradi (u nekome), sujeta nekome radi Nekome radi ego, nečiji veliki ego se aktivirao			10					2
Preskupa roba					Cenu arogancije još uvek X plaća, plati a porazom, nekome se a isplati, neke učasno skupno košta Nadmenost se kupuje preskupo			3				1	
Razno		1						11	5				
		184	76	29				19	84	126	54	46	45
		38,4 9%	20,59 %	11,2 4%				26 %	23,7 9%	38,6 5%	19%	38,3 3%	27,1 %

Dosadašnja analiza pokazala je da su u okviru konceptualizacije prekomernog ponosa kao predmeta u oba jezika neka od najznačajnijih preslikavanja sledeće metafore: PREKOMERNI PONOS JE (PRE)VELIKI (PRENADUVEN), UPADLJIV PREDMET, PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI NE TREBA VISOKO VREDNOVATI (I KOJI TREBA ODBACITI), PRIDAVANJE VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE STAVLJANJE EGA/SUJETE-PREDMETA NA NAJZNAČAJNIJE MESTO U FIZIČKOM PROSTORU, PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNE (AROGANTNE) (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (AROGANCIJE)-PREDMETA. Njihov značaj ogleda se u tome što su na specifičan način razrađene u strukturi prekomernog ponosa u oba jezika i naglašavaju aspekte posebno značajne u strukturi pojmova u vezi sa prekomernim ponosom – na prvom mestu, društvenu osudu ovog psihološkog stava, neprihvatljiv i maksimalan stepen uverenosti u ličnu vrednost, kao i da takvo uverenje implicira i neprijateljsko ponašanje prema drugima. Očigledno je da je u strukturi datih pojmova u oba jezika dominantna *spoljašnja perspektiva*.

Izvestan broj metafora posvedočen je samo u srpskom jeziku – PREKOMERNI PONOS JE PRESKUPA ROBA, TERET, AROGANCIJA JE ORUŽJE, SREDSTVO, SUJETA JE MEHANIZAM, SUJETE SU KOČNICE, OKOVI.

4.5.3. Izvorni domen BIĆA

Prekomerni ponos se u oba jezika često konceptualizuje i kao BIĆE. Naišli smo na sledeću zastupljenost ovog izvornog domena u odnosu na ukupan broj primera: arrogance – 17,15%, ego – 54%, vanity 27,9%, sujeta – 46,47%, gordost – 26,06%, arogancija – 20,85%, oholost – 36,26%, nadmenost – 25%, ego – 45,78%. Očigledno je, dakle, da je metafora PREKOMERNI PONOS JE BIĆE izuzetno produktivna, naročito u strukturi sujete i ega u oba jezika.

4.5.3.1. Kao i u dosadašnjem izlaganju, počecemo sa pojmovnim preslikavanjima koja se usmeravaju na početak/postojanje/prestanak i stepen izraženosti datih stanja. Sasvim očekivano, navedeni primeri svedoče o preslikavanjima koja su u saglasju sa primarnom metaforom POSTOJANJE JE PRISUSTVO OVDE i metaforom ŽIVOTNOG CIKLUSA. Tako se pomoću STEPENA RAZVIJENOSTI, FIZIČKE SNAGE i RASTA BIĆA konceptualizuje STEPEN

IZRAŽENOSTI OVIH PSIHOLOŠKIH STANJA, odnosno POVEĆANJE TOG STEPENA IZRAŽENOSTI. POČETAK/PRESTANAK POSTOJANJA OVIH STANJA konceptualizuje se i kao DOLAZAK/RAĐANJE/ODLAZAK/SMRT BIĆA/ČOVEKA. Bitno je ipak naglasiti da potpreslikavanja u sklopu metafore POSTOJANJE JE PRISUSTVO nisu posvedočena u strukturi pojma ego ni u engleskim ni u srpskim primerima. Navešćemo najrečitije primere:

Engleski

Arrogance

1. *Wealth breeds arrogance..*
2. *...a kind of protective arrogance that comes out of that..*
3. *The arrogance began to creep in...*
4. *the growing arrogance of its European visitors.....*
5. *all arrogance gone..*

Ego

6. *His ego is stunted by terminal insecurity; au contraire, it's bigger than his billboard on Hollywood Boulevard...*
7. *she was almost impressed by the strength of his ego — an ego that was apparently impervious to self-doubt or criticism.*

Srpski

Sujeta

1. ...ali mu se narav prevrnula, i *sujeta lepog čoveka porasla.*
2. Kriva je ona Srbija koja je postala tesna za *narasle apetite i sujete.*
3. A ukoliko dobije i najmanju pohvalu, *glumac će samo dalje razvijati svoju sujetu*, u stilu: ja sam uvek u pravu, ti grešiš.
4. ...i sama ponuda "Plejboja" ima blagotvorno dejstvo na sujetu. Sigurno je da imponuje, ali *moja sujetu nije toliko jaka* da bih sebe izložila pogledima celog sveta.
5. Ali uskoro izvesne misli *vратише njegovoj sujeti novu snagu.* „Vide me , posmatraju me”, mislio je on, „i sve se pitaju: Ko je ovaj srećni vitez koji prati kralja?”
6. Narcisoidnost, ponos, *oholost i sujetu* bile su *do te mere kod njega prisutne* da invalidnost nije mogao da prihvati ni kao pretpostavku, a kamoli kao realnost.
7. Elvira je tada imala jedanaest godina; drugoj devojčici bi, nema sumnje, ti snovi zavrteli mozak, ali su se *njeno srce i duh okrenuli na drugu stranu i postali nepristupačni sujeti.*
8. Pa i *ta sujetu mu nije ostala verna*, jer s godinama *nas napuštaju* čak i ona zadovoljstva koja nam daju naši poroci.
9. Svuda gde je posredi umeće, veština, zanat, umetnost, *prate ih* nesigurnost, kolebljivost, sumnja i zebnja, a ove, suočene s konkurencijom, *sujeta*, uobraženje, bolesna osetljivost i pristrasnost
10. ...ali zato kada lični animoziteti i *bolesne sujete prođu* opet smo svi iskreno oko vaterpola da pomognemo da bude naša zlatna šansa u Sidneju.

Gordost

11. U svom tekstu ona ističe da je *za vreme Putina porasla nacionalna svest i istorijska gordost ruskog naroda*, ali ne i lične slobode
12. *Za vreme života u Moskvi mnogo puta sam bio u prilici da osetim gordost* što pripadam svom pravoslavnom narodu sa Balkana i *taj osećaj je bio daleko jači* nego bilo koji drugi osećaj patriotizma.

13. *Njegova ga gordost nikada ne napušta*; ali s bogatima je širokogrud, pravedan, iskren, razuman, častan, a možda i prijatan kad se izuzme njegovo osećanje nadmoći zbog njegova krupna stasa i bogatstva.
14. Zbog toga *u sebe ne prima ništa osim slabosti*, ništa osim laži, *gordosti*, pohote, zavisti i gneva. I tome predaje svu svoju volju i svu svoju žudnju.

Arogancija

15. ...predsednika Džordža Buša, preterivanja u „ratu protiv terorizma“, *rastuće spoljnopolitičke arogancije SAD*
16. „Širom Evrope, Azije, Latinske Amerike i Afrike rastu uverenja da akumulacija tolike političke, ekonomske i kulturne snage *rađa aroganciju* koja je neprijatna i potencijalno opasna”.
17. Sve što se dešavalo posle je, naglašava on, *arogancija državne uprave sveprisutna u celoj BiH*.
18. Ne volim vulgarnost, neznanje i *aroganciju koja prati američku neobaveštenost* o bilo čemu van njihovog sveta.
19. Dakle, *neznanje i arogancija* (domaćih i stranih političara) *obično idu ruku pod ruku*.
20. Naši susedi, koji su postali članice NATO - a, možda će neke važne stavke u svojoj spoljnoj politici prilagođavati osećanju nove pripadnosti, *uz početničku aroganciju koja uz to ide*.

Oholost

21. Bilo je dovoljno i to da *njena oholost poraste*.
22. Ljubav bi mogla da ih humanizuje, a tada bi mogao da nam se *u dušu ušunja stid*, a *ne samo patetična oholost*.
23. *Sledećeg dana se princezi vratila njena stara oholost* i priznaću vam da naš rastanak nije bio naročito nežan.

Nadmenost

24. Potpuna *odsutnost nadmenosti* kod čoveka koji je važno kao prvi italijanski diplomat učini se neobična grofoci; ona čak nađe da je vrlo prijatan.
25. Otpora beogradskih intelektualaca prema „kiču” Holivuda , Brodveja , Sanrema . *Ta nadmenost se preselila i u osamdesete*, ismevanjem sapunskih serija.
26. U pitanju je bila *nadmenost* i nastranost *koja prati male uspehe*.

Ego

27. O, počastvovan sam! *Ego mi je porastao* za million stepeni!
28. ...osećanja da *njihov ego nije dovoljno jak* da se suoči i izbori sa unutrašnjim olujama koje dolaze iz neočekivanog ugla
29. Psiholozi su tada objasnili da je reč o nametnutoj ideji da je jedino profitabilno za ženu da se uda, što je *samostalne devojke jakog ega* samo nasmejalo i odvratilo od toga da poveruju ovom reklamnom spotu.

Povećanje stepena izraženosti ovih stanja konceptualizuje se i kao OHRABRIVANJE i NEGOVANJE, RAZVIJANJE BIĆA ili ČOVEKA, dok se u srpskom jeziku BUĐENJE i IZAZIVANJE nečije sujete usmerava se na OŽIVLJAVANJE i JAČANJE SUBJEKTOVE ŽELJE ZA POTVRDOM LIČNE VREDNOSTI I DOBIJANJEM PRIZNANJA. U engleskom jeziku, NEGOVANJE/RAZVIJANJE EGA-ČOVEKA preslikava se na JAČANJE SUBJEKTOVOG OSEĆANJA LIČNE VREDNOSTI:

Engleski

Vanity

1. ...the malign effect on man of too much solitude, he [Du Camp] called it a false counsellor *who nurses at her breasts the twin infants of Egotism and Vanity*.

Arrogance

2. As a result they would accord the lower orders some respect and *the arrogance which high status tends to encourage* would be tempered with a degree of humility.

Vanity

3. *Nationalism encourages a collective vanity*, paeans of self-praise ('We are the greatest'), which would be considered childish in an adult.

Ego

4. Their lives are dominated by three main concepts — *the male ego whose nurturing, preserving and boosting is considered of vital importance*.

Srpski

Sujeta

1. *Probudile smo im žensku sujetu* i sada su krenule da nas kopiraju, smešno
2. Unošenje elemenata koji ugrožavaju krhko jedinstvo u strankama *ohrabruje* frakcijske podele, liderske ambicije i *sujete*.
3. *Sujetu ovoga pesnika potsticala* je dakle ta žena kao što su to činili i njegova mati
4. Svojim gospodskim pacijentima on je vešto laskao, hvaleći njihovu snagu i izdržljivost, *izazivajući u njima sujetu* i volju za otporom protiv bolesti.

4.5.3.2. Interesantno je primetiti da se pojedinac i njegovo izrazito osećanje visoke lične vrednosti i želje da mu drugi takvu vrednost potvrđuju prikazuju kao rođaci, ili prijatelji, ili se pak sâm subjekt poistovećuje sa takvom karakternom crtom. Tim putem se na slikovit način ističe koliko je kod pojedinca zaokupljenost ličnom vrednošću izražena:

Engleski

Ego

1. *He's an ego on legs*.
2. 'But what about Hauptmann?' I glanced in his direction. 'A brigand of the wood.' 'Correct,' said Rozanov. '*Sheer marauding ego*.'

Srpski

Sujeta

1. Kada bi brzopletost, sporost i *sujeta dobili lična imena i prezimena* najlakše bi se izašlo iz pat - pozicije u kojoj su sve političke grupacije pokazale svoje lice.
2. ...od takvih ljudi, *od tih čudovišta sujete* i zlobe koja se zovu *Farnezi*, uzima se što se može.
3. Književnici, *kojima je sujetu sestra*, trebalo bi u ovom trenutku da zanemare taj rodbinski odnos, nesporazume da prevaziđu, uvrede da oprostite.

Gordost

4. Zaista je čudno - potvrdi Vikam - jer gotovo sve njegove radnje potiču iz gordosti; *gordost je često bila njegova najbolja prijateljica*.

Arogancija

5. Boris Komnenić precizno stvara lik uticajnog advokata Roja Kona, *oličenje licemerja, arogancije* i beskrupuloznosti.

Ego

6. Kao ključni kadrovski test ispostavlja se, pritom, njegov odnos s Klintonom, kao ključnim faktorom u njegovoj elitnoj postavi, čiji se *svaki član ispoljio kao „jak ego”*. Mogu li tako afirmisani pojedinci da se uklope u skladan tim, pitanje je koje muči i vrhunske poznavaoce.

Već sad uviđamo da neki primeri ukazuju na izrazito negativnu ocenu prekomernog ponosa – tako se u engleskom primeru (2) subjekt opisuje kao *ego koji hara i pljačka*, a u srpskom primeru (2) on je *čudovište sujete*.

Usmerićemo se sada na najčešće konkretizacije metafore PREKOMERNI PONOS JE BIĆE. PREKOMERNI PONOS-BIĆE, kao i PONOS-BIĆE, najčešće se konkretizuje kao ČOVEK. I dalje konkretizacije metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK ispoljavaju izvestan stepen podudarnosti sa konkretizacijama metafore PONOS JE ČOVEK. Istovremeno, uočavamo i razlike koje sami pojmovi koji se odnose na prekomerni ponos u oba jezika među sobom ispoljavaju u pogledu takve konceptualizacije. Tako je za pojmove SUJETE i EGA u oba jezika karakteristična predstava o čoveku o čijem blagostanju treba voditi računa. Konkretnije, izvestan broj primera govori o tome šta takvog čoveka raduje, šta mu prija i godi, a ističe se i dužnost kako samog subjekta, tako i ostalih da mu ugađaju na fizičkom i duhovnom planu. S druge strane, ističe se da takav čovek ponekad i pati, ne podnosi izvesne stvari, često se oseća uvređenim, a trpi i fizičke povrede. Dalje, najveći broj ostalih konkretizacija metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK naglašava moć koju stanje prekomernog ponosa ima nad subjektivim ponašanjem, a u nešto manjem broju primera prekomerni ponos se konkretizuje kao PROTIVNIK U BORBI.

4.5.3.3. Proanaliziraćemo najpre primere koji govore o *ugađanju sujeti/egu-biću*, i koji svedoče o preslikavanju SUJETA/EGO JE BIĆE (ČEŠĆE ČOVEK) KOME TREBA UGAĐATI (NA FIZIČKOM I MENTALNOM PLANU). Zašto je baš aspekt UGAĐANJA BIĆU/ČOVEKU izrazito produktivan u strukturi ega i sujete? Iz primera vidimo da se zapravo radi o preslikavanju POTVRĐIVANJE ČOVEKOVE VREDNOSTI (bilo od strane drugih ljudi, bilo kao rezultat ličnog uspeha) JE UGAĐANJE EGU/SUJETI BIĆU. Činjenica da je ovaj aspekt karakterističan za ego i sjetu pokazuje nam da u strukturi ovih pojmova, osim osećanja visoke vrednosti, imamo i perspektivizaciju potrebe da tu vrednost i potvrđujemo. Naime, sujeta i ego podrazumevaju, a i podstiču lakomost subjekta na zasluge, komplimente i priznanja. U metaforičkoj slici koja iskrsava sujeti/egu-bići/čoveku treba ugađati na razne načine. Pogledajmo na koje se sve načine ugađa prekomernom ponosu.

4.5.3.3.1. Na prvom mestu, sujeta i ego se moraju *hraniti*. Kako ćemo videti, osim ega i sujete, u nekoliko primera nailazimo i na predstavu o hranjenju arogancije i oholosti:

Engleski

Arrogance

1. But Altman's biggest victims, you sense, are ordinary Joes like you and I *who feed the arrogance of these dreamworld fat cats.*

Ego

2. *It feeds your ego* to flirt with me, doesn't it?
3. Go and find someone else *to feed your ego*, because I've had enough of dealing with men who need to bully women to feel good!
4. *his ego fed on the ripples of admiration*
5. Among the unconcealed shallows of his character were *a vast and voracious ego* and many unmistakable traits of the authoritarian personality.

Vanity

6. The lecturer was at first impatient at being called from a tutorial session, before his *vanity was fed the* magical words of 'Foreign and Commonwealth Office'.

Srpski

Sujeta

1. Zato što su, u većini slučajeva, takvi ljudi, dakle sujetni, tražili *posao* u kojem će njihova *sujeta* doći do punog izražaja, *kojim će je nahraniti*, pa pride još za to dobiti i neko društveno priznanje.
2. A možda bi se čak i neki muzej zainteresovao za ovaj primerak što bi isposlovalo *besmrtnu odu* i *hranu mojoj sujeti*.
3. Nove mesije su ratovale za svoju *sumnjivu slavu*, i za *prehranjivanje sujeta*.
4. Među nama je dosta profesionalnih zavodnika kojima je udvaranje razbibriga kojom *hrane svoju sujetu*.
5. Pulicer je, pišući o novinarstvu, primetio da će demokratije uvek imati demagoge spremne da *napajaju sujetu*.

Ego

6. Kako to programska šema nekad zna da namesti, na kraju večeri pričalo se o još jednoj, ali već klasičnoj "nacionalnoj veličini" čija je *internacionalna slava toliko puta hranila "kolektivni ego"* i bila prisvajana kao opšte dobro.
7. *Ego je morao da mu bude sit.*

Oholost

8. On je bio svetioničar, a *ona je hranila njegovu oholost*, udaljujući ga od sveta, od obale, kojoj je i dalje dobacivao signale

HRANJENJE PREKOMERNOG PONOSA preslikava se, dakle, na POTVRĐIVANJE SUBJEKTOVE VREDNOSTI, a sama HRANA na KOMPLIMENTE, PRIZNANJA, USPEH koji potvrđuju takvu vrednost. Međutim, budući da ego i sujeta podrazumevaju i *želju* za potvrđivanjem lične vrednosti, možemo zaključiti da se ovakva konceptualizacija u krajnjoj instanci oslanja i na primarnu metaforu ŽELJA JE GLAD (Grady 1997a), te možemo smatrati da je u osnovi datih izraza i metaforičko preslikavanje ZADOVOLJITI ŽELJU ZA PRIZNANJEM LIČNE VREDNOSTI JE

UTOLITI GLAD. Ovo metaforičko preslikavanje pruža adekvatno objašnjenje i za to što se UGAĐANJE BIĆU često konkretizuje upravo kao HRANJENJE. Da je aspekt HRANJENJA EGA-BIĆA naročito produktivan u konceptualizaciji ZADOVOLJENJA ŽELJE ZA POTVRĐIVANJEM LIČNE VREDNOSTI, inherentne pojmu ega, pokazuje i pregršt kreativnijih jezičkih i vizuelnih razrada ovog pojmovnog preslikavanja, koje se mogu naći preko pretraživača *Google*. Na osnovu njih možemo formulirati i konkretizaciju EGO JE HALAPLJIVO/NEZASITO BIĆE:

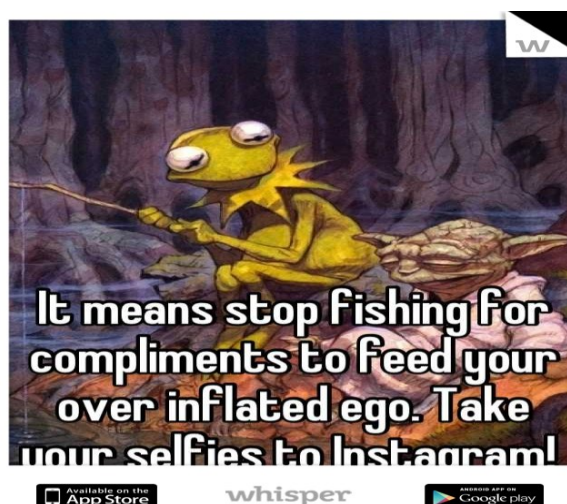
Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/dnMSpe>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/QYvRNf>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/gycXrv>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/xtwbtm>

If you wanna feed the homeless
then feed the homeless

But

The moment you put it on social
media, you're also feeding your
ego

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/X6RQyN>

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/qtzzvz>

4.5.3.3.2. Osim hranjenja, dimenzija fizičkog ugađanja u oba jezika konkretizuje se i kao (PRIJATNO GOLICANJE) SUJETE. Kao i hranjenje, i prijatno golicanje se preslikava na laskanje subjektu, to jest potvrđivanje njegove vrednosti, što zatim dovodi do toga da se on oseća važnijim i moćnijim.

Ego

1. Besides, *his ego was tickled by the implicit flattery* of the journalist's attention.

Vanity

2. It is not in your nature to use them just for your own enrichment, for *titillating the vanity of young society women*.
3. I should be afraid of proposing such a measure, lest it should unsettle the sobriety of her mind, and, *by exciting her vanity*, indispose her for the laborious employments of her humble condition.

Srpski

Sujeta

1. Zato se požurih da je, *zagolicavši njenu žensku sujetu*, navedem na tanak led.
2. Sem toga, *golica se i klasna sujeta* naznakom da će se vaše porodično ime naći u društvu dede Džordža Vašingtona i Barbare Strejsend.

4.5.3.3.3. Interesantno je primetiti da se u engleskom jeziku UGAĐANJE EGU-BIĆU može konkretizovati i kao MASIRANJE ili MAŽENJE. Uopšteno govoreći, metafore u kojima se govori o ugađanju na fizičkom planu utemeljene su u metafori UM JE TELO (Sweetser 1990).

Engleski

Ego

1. What you want is for me to *stroke your ego* by telling you that he doesn't compare to you.
2. And there's also *the cheap ego massage* of just having people come up and recognizing you.
3. I chose a man *who massaged my bruised ego*.

Naišli smo i na jednu kreativniju realizaciju ovog preslikavanja:

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/KHdYsJ>

4.5.3.3.4. Osim ugađanja egu i sujeti na fizičkom planu, u oba jezika primetna je i konceptualizacija ega i sujete kao čoveka *kome* uopšteno *treba udovoljavati*. Ističe se, naime, da se moraju zadovoljiti, ili im nešto (obično potvrđivanje vrednosti subjekta) može prijeti ili ne prijeti, imati blagotvorno dejstvo, biti dobro/loše za njih. Ugađanje na mentalnom planu najčešće se konkretizuje kao LASKANJE i ULAGIVANJE; rečju, sujeta i ego se doživljavaju kao osobe kojima su potrebni priznanje i koji vole da budu u centru pažnje. U tesnoj vezi sa predstavom o podilaženju i laksanju sujetu nalazi se i predstava o tome da je *sujeta srećna*, to jest da joj je drago kada subjekt doživljava stvari koje potvrđuju njegovu vrednost i superiornost u odnosu na druge ljude. I oholost se, mada daleko ređe, može konceptualizovati kao ČOVEK KOJI JE ZADOVOLJAN KADA SUBJEKT DOŽIVI USPEH.

Engleski

Ego

1. But you can't spend your life only mixing with people who *flatter your ego*.
2. It's a *bloody ego who needs the stage*.

3. How much more *satisfying for your ego* if you were to flaunt your assets around C&A on a Saturday afternoon.
4. ‘Oh, you're the star’, she conceded mockingly, currently in a mood *to indulge his ego*.
5. And the idea did appeal to Morgan: a Kissinger-like shuttle. *Appealed to his ego*.

Vanity

6. The way they are cut also disguises her smallish breasts and widish hips while making the most of her height: thus are ideology and *vanity equally satisfied*.
7. To some, the parade before the public is *a source of extreme satisfaction to their vanity*.
8. No doubt *it appealed to his vanity* and his ambition to be regarded as more than a mere fiddler.
9. In any case, lest anyone think the Royal Society of Chemistry *had pandered to Elena Ceausescu's vanity*, he assured the public that ‘the fellowship was presented at a ceremony no grander than would have been arranged for any other spouse of a head of state.
10. Anyway — to cut a long story short, *she flattered my masculine vanity*.
11. *It was gratifying to my vanity* to be called upon by him very shortly afterwards.
12. There is no long-distance target, no final perfection to serve as a criterion for selection, although *human vanity cherishes the absurd notion that our species is the final goal of evolution*.

Srpski

Sujeta

1. Srce joj je bilo samo malo dirnuto, *a njena sujeta se zadovoljila verovanjem* da bi ona bila njegov jedini izbor da je sudbina to dopustila.
2. *Raskoš* nije samo ono što je retko i *godí sujeti*, već je to i *društveni uspeh*.
3. *Sujeti svakog autora*, pa i mojoj, *prija kada se vidi da su njegovi filmovi još uvek živi*.
4. Verovali smo da ćemo time *polaskati njegovoj sujeti* i da će to uzeti kao znak osobite pažnje i naklonosti.
5. *Dodvoravalo se ljudskoj sujeti* i prema posetiocima se ponašalo kao da su na dvoru - bili su najavljivani i prozivani.
6. Cirkus *povlađivanja sujeti* jednog od tri poslednja još živa fosila sovjetskih kadrova na vlasti, dobio je u dinamici.
7. *Udovoljilo bi se sujeti diktatora..*
8. *Podilaženje sujeti* trebalo je možda da pomogne da Putin „zaboravi” incident...
9. Nagrade obraduju svakoga, pa i mene, pored toga što *vam sujetu malo potapšu po ramenu*.
10. *Moja sujeta ima jednu sreću*.
11. snažan dokaz za teoriju evolucije i kontraargument za *teoriju o božanskom poretku čoveka, tako dragoj ljudskoj sujeti*.
12. Lično smatram, bez obzira na to da li je odgovor da ili ne, da i sama ponuda ‘Plejboja’ *ima blagotvorno dejstvo na sujetu*.
13. ...obično se drugarice odmah sjate oko nje da je uteše, jer prijateljski saveti tipa „vratice se on, ali biće kasno” *uvek donose dobro našoj sujeti*.

Ego

14. Odbijao je da bude odgovoran za takvu odluku samo zato da bi *se zadovoljio neki lekarski ego*.
15. Prevara će poljuljati njegovo samopouzdanje i zato morate *podilaziti njegovom egu*.
16. Dragi muški svete, *kupovina* ipak može i treba da bude *mali praznik za ego*.
17. ...što luđe i neverovatnije, *to bolje za njegov ego*.

Oholost

18. *Ta prevaga još nije zadovoljavala Roveljasovu oholost; gorio je od žarke želje da se bori sa bikom u našem prisustvu i da pleše sa mojom sestrom*.
19. Žive samo radi međusobne zavisti, *radi ugađanja telu i oholosti*.

4.5.3.4. DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA i slike o sebi, kao i kod ponosa, konceptualizuje se kao OZLEĐIVANJE, a ređe i kao VREĐANJE i RAZLJUĆIVANJE, ega i sujete, koji se moraju braniti od napada, u slučaju ozleđivanja negovati i lečiti, ili umiriti ako ih neko razljuti ili uvredi. Bitno je istaći da je dato preslikavanje posvedočeno u oba jezika samo u strukturi ega i sujete – konkretnije, aspekt fizičkog ozleđivanja najzastupljeniji je u strukturi pojma ego, u engleskom, odnosno pojma sujete u srpskom jeziku i kod datih pojmova posvedočen je najraznovrsnijim jezičkim realizacijama. Naišli smo i na tri primera u kojima se on očituje u strukturi pojma gordosti.

Engleski

Ego

1. *Eric's ego was bruised* when the crowd jeered a wayward shot and he tore off his shirt in disgust.
2. Faced with these *twin assaults on his ego* it was hardly surprising that many players were found wanting.
3. Rod Hale nursed a whack on the head and *a blow to his ego* by being told he was a 'stupid boy' by the skipper.
4. My apologies, she grinned, aware that she'd *wounded his massive ego*.
5. On the other hand, he's still alive, *which might salve his ego*.
6. At about this time I was able to discard the dread of the "chop" from Halton and *a balm to my ego* was a gain in my outdoor.
7. Easy Rider was like an ambulance arriving *to perform an emergency resuscitation on his ego*.
8. Asking the way down with the glory of sight restored would have been stupid in the extreme, and *I gave secret thanks for my ego salvation*.

Vanity

9. When he came to hear of her liaison with a penniless painter, *his vanity was stung* and he insisted that 'honour' be satisfied.
10. A divorce would *hit her vanity* and her pocket.

Srpski

Sujeta

1. Ali ma kakva bila objašnjenja koja je nalazio, sva su ona ostavljala *osećanje* razočaranja, stida i *povređene sujete*.
2. Umjesto savjesti *tebe može da peče samo povrijeđena sujeta*, jer jedino ona uvijek i u svemu progovara iz tebe i diktira tvoje postupke.
3. To je bio fudbamentalni konflikt. Međutim *ulogu igrala je i povređena sujeta*.
4. Ta istina o uspešnoj obnovi i uspešnom razvoju iritira, *pogađa sujetu velikih kolonizatora*.
5. Minut prave pažnje i iskren kompliment u tom slučaju su *obloga na bolno mesto svake žene - njenu sujetu*.
6. ...potencijalni "*udar*" na *glumačku sujetu*?

Ego

7. Uzastopni porazi, voda u ušima, gubitak kontrole nad tablom, to prvi put doživljeno stanje *deluje na ego šahiste kao nokaut na boksera*.
8. Štaviše, provlači se aluzija na *povređeni predsednikov ego* posle razvoda od druge supruge Sesilije.

9. *Još veći udarac za Haradinajev ego* predstavljala je pobjeda Demokratske partije Kosova, njegovog ljutog rivala Hašima Tačija .
10. Od prethodnika Čosića dobio je Divca, Đorđevića, Paspalja, Rađu I Kukoča, ali je odmah *ubio ego* Dražena Petrovića.

Gordost

11. ne bi bile od velikog značaja za gospodina Darsija, čiju bi *gordost*, bila je uverena, *dublje ranio* nedostatak važnosti tazbine njegova prijatelja nego nedostatak razboritosti.
12. Od ovoga momenta *njegova čovečanska gordost je tako izranjavljena*, njegova čast tako grubo odrubljena, da se osećao bednijim i pretovarenijim i od jednoga stvora koga je dotle sreo

Doživljaj ugroženosti lične vrednosti konceptualizuje se i putem predstave o sujeti-čoveku koji je uvređen, pati i ne može nešto (uvredu, odbijanje, nepriznavanje subjektive vrednosti, prikazivanje sopstvenih slabosti pred drugima) da prihvati i podnese, ili se pak ističe da je nešto loše za ego. Takav ego, sujeta se zatim moraju umiriti i odobrovoljiti.

Engleski

Ego

1. To accuse him of failure because *your own ego cannot survive* the knowledge that a man does not want you?’
2. What I wasn't prepared for was my reaction to her rejection. *My ego suffered*. To be honest I'm still smarting from the various wounds she inflicted.
3. I won't deny I find you damn near irresistible when you plead like that, but I don't think *my ego could take a repeat of last time*.
4. The humiliation of standing beside a woman who smelt, dressed and looked absolutely wonderful *was doing little for her ego*.
5. *You're bad for a man's ego*, Virginia.
6. This can sometimes mean throwing away your own idea when your art director has come up with a better one — *very hard on your ego* but a necessary victory for good judgement.

Vanity

7. *My own vanity*, such as it was, *could not accept any of this*; in that dressing-gown, and with my hair all over the place, I was hardly something that a chance met man would want to lay claim to.
8. As it turned out, he had been offered double my fee and *I soothed my offended vanity* by attributing this to inflation.
9. Charlie Trumper wasn't going to be pleased that I had sacrificed ten pounds of our money — six of his and four of mine — *just to appease my female vanity*.

Srpski

Sujeta

1. Vuksanović je izjavio [...] da ne želi da bude *meta* politikantskih igara i *uvređene sujete* *jednog čoveka*.
2. da i ne govorimo o njegovoj sujeti: jer, *uvredite samo sujetu jednog od tih bezbrojnih prijatelja čovečanstva*, i *on je gotov da zapali svet sa sve četiri strane zbog najsitnije osvete*.
3. *...zato mogu očekivati sve od strane njegove uvređene sujete...*
4. Jovan Dučić nije hteo da učestvuje. *Njegova sujeta ne bi mogla podneti poraz na konkursu*
5. E sad, drugo je pitanje kako bi *muška sujeta podnela druženje sa 120 biznis - lavica*

6. *Moja sujeta*, moje častoljublje, *patili su*, doduše, od za nas poznatog pozdravljanja mojih knjiga
7. *Titova sujeta ništa nije trpela*
8. *Ovo je očigledno zasmetalo sujeti predsednika SO Mladenovac* koji nam je poslao inspektore sa rešenjem za obustavu radova
9. *a njegova sujeta je povrh svega nalazila utehu* u tome što je admiralov položaj u društvu upravo dovoljno ali ne i suviše visok.

Ego

10. a čini se da *muškom egu ne prija ni to*.
11. *...još gore za muški ego* bilo je da vas izgazi i izujeda putnički pribor; to je bilo jako loše i za ostale muške delove

Oholost

12. *On će poniziti oholost Vavilona* i u trijumfu će izvesti Jevreje iz ropstva
13. donekle neprijatno dirnuta izazivačkim tonom rečenice koju je Lisjen smislio da bi *uvredio oholost svoje nekadašnje zaštitnice*
14. Pomisao da će, možda zauvek, izgubiti priliku da postane njen ljubavnik – ljubavnik jedne Lole Montez – *mučila je*, iako to nije hteo sebi da prizna, *njegovu bezmernu oholost*
15. Možemo zamisliti koliko je *patila neumerena oholost ministrova*

Na osnovu primera uočavamo da je upravo povređena i uvređena sujeta sila koja upravlja čovekovim postupcima, te može navoditi subjekta na osvetoljubivo ponašanje. To je naročito očigledno iz srpskih primera: u primeru (2) čovek čija je sujeta uvređena je spreman je da se osveti zbog uvređene sujete; u primerima (1) i (3), međutim, takvo ponašanje pripisuje se sâmoj uvređenoj sujeti na osnovu metonimijskog prenosa PONAŠANJE SUJETE UместO PONAŠANJA ČOVEKA KOJI JE SUJETAN. Iz navedenih primera rekonstruisaćemo preslikavanja POVREĐENA/UVREĐENA SUJETA JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM POSTUPCIMA i POVREĐENA/UVREĐENA SUJETA JE OSVETOLJUBIV ČOVEK.

Uopšte uzev, možemo reći da su gotovo svi do sada navedeni primeri, a koji se tiču psiho-fizičkog blagostanja prekomernog ponosa-čoveka, kao i udovoljavanja istom, realizacije pojmovnog mehanizma koji smo uočili u analizi ponosa, i definisali kao sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i metonimije EMOCIONALNE REAKCIJE PONOSA-ČOVEKA UместO UместO EMOCIONALNIH REAKCIJA SAMOG SUBJEKTA. Očigledno je da se i primeri koji se tiču prekomernog ponosa mogu objasniti istim pojmovnim mehanizmom – sâm subjekt želi da mu laskaju i potvrđuju vrednost, i to ga čini radosnim, a tužan je, vređa se i pati kad takva potvrda izostane ili je pak neko/nešto ugrozi, ali posredstvom sadejstva metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK i metonimije EMOCIONALNE REAKCIJE PREKOMERNOG PONOSA UместO EMOCIONALNIH REAKCIJA SUBJEKTA takve želje i emocije se pripisuju samom

personifikovanom ponosu. U datim primerima prekomernom ponosu se uglavnom pripisuju samo emocionalne reakcije, ne i ponašanje; subjekt sâm potom postupa na određeni način zbog npr. uvređenog ponosa. U dva primera, međutim, videli smo da se samoj uvređenoj sujeti pripisuju pojedini postupci.

Takođe, osim kontinuuma „povređivanje–vređanje” (vidi analizu ponosa, 4.2.2.2.), zbog upadljivije perspektivizacije potrebe za potvrđivanjem vrednosti u slučaju prekomernog ponosa (konkretnije, ega i sujete), uočljiviji je i kontinuum „fizičko ugađanje (hranjenje, golicanje, masiranje)–laskanje”. U ovom slučaju, dodatni dokaz za veći stepen metaforičnosti izraza koji sadrže realizacije izvornih domena bližih fizičkom iskustvu nalazimo i u postojanju vanjezičkih, slikovnih realizacija, koje smo prikazali tokom izlaganja.

4.5.3.5. Najveći broj konkretizacija PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK usmerava se pak na ogroman uticaj koji stanje prekomernog ponosa ima na subjektovo ponašanje. Ovaj značenjski fokus ostvaruje se, kao i kod ponosa, na više načina: na prvom mestu, posvedočen je veliki broj izraza koji odslikavaju pomenuto sadejstvo metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK i metonimije POSTUPCI (I UVERENJA) PREKOMERNOG PONOSA UместO POSTUPAKA (I UVERENJA) SAMOG SUBJEKTA. Pored toga, nailazimo na metaforu PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, i još nekoliko metafora nižeg reda opštosti u odnosu na nju, kao i primere u kojima nije reč o jasnoj personifikaciji.

Razmotrićemo najpre primere u kojima se očituju metafora i metonimija, i u kojima je prekomerni ponos-čovек u prvom planu – ima „nezavisnu egzistenciju” i doživljava se kao glavni akter u dešavanjima; njegovo postojanje kao da je nešto nad čim subjekt nema nikakvog uticaja, on kao da je nezavisan entitet i njegova interakcija sa subjektom često je svedena na minimum; subjekt gotovo pasivno „ispunjava njihove želje” i deluje u skladu sa njegovim diktatom:

Engleski

Arrogance

1. Her brilliant curls spun and swirled as she threw up her chin impetuously, *the gesture one of unconscious pride, almost arrogance*, as disdain hardened her face.
2. *His arrogance knew no limits.*
3. In the sweetness of victory, Mr Andreotti's Roman cohorts have forgotten that they are mortal and, in the eyes of many churchmen, *their greed and arrogance now risk bringing Catholic politics into disrepute.*

4. It was thoughtlessness that *brought their empire low. And arrogance.*
5. And most of this catastrophe was avoidable; there was no inevitability, *only wilful arrogance* and a disregard of humanity.
6. So, rather like a Greek tragedy, the Royals have been made aware of hubris — *an arrogance that invites disaster.*
7. But, for crass disregard of decency, *the brawling arrogance* of the Wild Bull of the Pavements at the Football League inquiry, which fined his club Pounds 50,000, transcended even his own worst excesses.
8. The incompetence of the king, and *the arrogance* and greed of the Despensers, *had so alienated men from the court* that none except the few who profited from the king's favour would fight for him.
9. It would appear that a small number of club chairmen [...] believe they have some God-given right to an advantage — an unfair advantage — over their fellow members. One wonders why this is so. Is it *their arrogance that presumes such greatness?*
10. In a sector beset with *intellectual arrogance which has a disturbing tendency to under-rate the value* of the customer and blame poor audiences on the weaknesses of marketing rather than, as is more likely, on the weaknesses of the artistic offering.
11. *...an unacceptable academic arrogance which ignores realities in schools.*
12. a legendary bombastic event bludgeoned into rock history books by the Pistols' typical *blind arrogance* and contrived but destructive chaos.

Ego

13. *I realised it was only my ego wanting to control this thing*, and that it wasn't a natural evolutionary step as I'd told myself.
14. *The ego of this man knew no limits.*
15. Just sometimes *his ego gets out of line.*
16. The resultant affair is beautifully rich, *the product not of one person's ego in overdrive, as many solo albums can be*, but a genuine shared experience.
17. *This second collaboration with Kirk Douglas and his ego turned out to be an on-set nightmare.*
18. *The ego wants us to develop talents and acquire knowledge*, not for the sheer joy and challenge of playing the clarinet, reading Proust or rewiring the house, but *so that we will be flattered and admired.*
19. *The Ego does charitable work in order to pat itself on the back*, and feel self-righteous — not from a sense of love and concern.
20. Hoving's *overweening ego* becomes distressingly evident.
21. Reduced by that process he fell back into the void, *the shrieking loneliness of the proud ego.*
22. *The Ego cannot love; it is afraid of love. It is selfish and arrogant. It has delusions of grandeur.*
23. *The Ego* is the limited, separated, illusory self which cannot *see beyond the end of its own nose.*

Vanity

24. Since the early 1940s, Karajan frequently both conducted and directed. Again, *this was no act of vanity* or calculated lust for power.
25. I had a great opinion of my person and air, which had been remarked by many ladies *whom my vanity thought to be very good judges of these outward advantages.*
26. There is much profit to be gained, I calculated, from *the overweening vanity* of a lover.

Srpski
Sujeta

1. Istina, *sujeta generala Fabija Kontija kupila je jednu zemlju od preko tri stotine hiljada franaka*
2. Vojislav Koštunica izjavio je, komentarišući izjave Tomislava Nikolića da *iz njega progovara sujeta*.
3. Takve svađe teško je izgladiti, teže nego sa kolegama, jer u ovom slučaju *dobar deo problema izazvaće (šefovska) sujeta*
4. No i drugde, gde nije postojala pristrasnost za Dekartovu teoriju, *ometalo je* nerazumevanje, a i *sujeta* i zavist, da se neosporna istinitost Njutnove nauke shvati kao takva.
5. Da li je to zaista spontani rezultat burne političke borbe, izneverenih očekivanja i ispunjenih nadanja ili zabava za narod u kojoj *glavnu reč igraju* gluma, *sujeta*, lični interesi i želje nevidljivih moćnika.
6. noćas postao ZEVS *zahvaljujući kalkulantskoj sujeti radikala koji su oduvek više bili zagledani u partijski vrh nego u nacionalno dno*.
7. Dr Kovačević tvrdi da su naše naravi i *sujete takođe u velikoj meri doprinele da se zdravlje u celini unazadi*.
8. imali su svoje poglede, interese i prioritete, a *lične sujete su izazivale međusobna sumnjičenja, sukobljavanja i udaljavanja*.
9. U reprezentaciji Obale Slonovače ima odličnih igrača, *ali njihove sujete i međusobna netrpeljivost razaraju tim*.
10. ...ulaz kroz koji Srbija može da se vrati na Kosovo i Metohiju. *Taj ulaz mogu da zatvore samo sebični interesi i sujete lokalnih lidera sa tog prostora*.
11. Nabujali verski fanatizam, *vojničke sujete*, dijamanti, zlato, fosfati, gas, suše, sporne granice . . . *otvorili su novu rundu napetosti* od Gvineje Bisao i Sijera Leonea do Nigerije
12. Marko Kontić zamera što *sujete i ambicije narušavaju ugled profesije* doktora
13. ...naše podele, *sujete* i zaševice jednako *štetne* kao i samovolja, *sujeta* i brutalnost i nezainteresovanost onih koje s pravom optužujemo za svoj težak položaj
14. Tamo sam uskoro i otišao, pošto me je *nepromišljena sujeta mojih roditelja snabdela sredstvima i godišnjom spremom*, tako da sam se mogao do mile volje odati raskošnom životu koji je već bio toliko prirastao za moje srce.
15. I još ih nisi potpuno ni osvojio, a već su ti teške, *jer već tvoja sujeta zja i pohlepno gleda dalje*.
16. Neka je, dakle, hvala prirodi za netrpeljivost, za *surevnjivu takmičarsku sujetu*, za nezajazljivu žudnju za imovinom, pa i za gospodarenjem! Bez njih bi sve vrsne prirodne obdarenosti u čovečanstvu večno ostale nerazvijene i uspavane. Čovek želi slogu; ali priroda bolje zna šta je dobro za njegovu vrstu: ona želi neslogu.
17. A kakav jedinstven sudac Španjolac! Kakva *nadmena sujeta!*
18. „Ali niko od živih nije mi ravan”. *To nije bila neskromna sujeta*, jer, zaista, vekovi će prohujati dok se koji od smrtnih mogadne podičiti onakvim delom kakvo je izveo Leverije.
19. Dakle, ono pre neki dan dala mi je otpusnicu? „*Moram je videti oblivenu suzama*”, reče mu *njegova sujeta*.

Gordost

20. Čini mi se da je današnja Albanija smišljeni apsurd i to zbunjuje, verujte! Tu *nasilnu gordost* u siromaštvu neće korumpirati ni daleko bolje stanje njegovih sunarodnika u vašoj zemlji.
21. To pokazuje *drsku gordost* i posuvraćenost zapadnog čoveka
22. Ja volim, ja volim! *Šta tu ima posla taština, gordost* i šta ti ja sve znam!
23. Njoj se on dopadao sam po sebi a još više kao naslednik njenog oca, i *njena velika porodična gordost mogla je samo u njemu da vidi doličnu priliku za najstariju kćer ser Volter Eliota*.
24. I tad sam još verovao da nismo mi ti koji grešimo, već da je to neka druga priroda u nama koja greši, i *moja gordost se radovala što je izvan krivice*.

Arogancija

25. *Kušnerovo pravosuđe govori samo jezikom sile i arogancije, a ne jezikom prava.*
26. *Arogancija visokih predstavnika, koji su nametali zakone, na šta nemaju pravo ni po Dejtonskom sporazumu ni na osnovu takozvanih bonskih ovlašćenja, destabilizovala je političke odnose u BiH*
27. *nerazumna žurba i arogancija neće doprineti iznalaženju održivog rešenja za Kosovo i Metohiju, kao ni miru i stabilnosti u regionu jugoistočne Evrope*
28. *...ide se na instaliranje američkih vazala u predvorju Moskve, što je čin imperijalne arogancije i glupe zaslepljenosti.*
29. *Nije li samo arogancija moga veka prekinula njen hiljadugodišnji put?*
30. *Zaslepljenost silom, arogancija i neprepoznavanje realnosti, što je Džordž V. Buš doveo do ekstrema, urušile su Ameriku na način na koji je Leonid Brežnjev intervencijom u*
31. *A to postaje beskonačno, tako da se nasilna politička arogancija pretvara u lagodni atest za sve druge vrste bahatosti*
32. *Moonshine sonate koji se odnose na status mladosti i kreativnosti u kontekstu agresivne gerijatrijske arogancije.*
33. *Da li će to biti moguće u naredne dve godine sa čovekom nerealnih dogmi i osione arogancije?*
34. *„Njih od EU odbija nešto drugo”, dodaje Nikolić. „To drugo su Kosovo, uslovljavanja i arogancija Evrope”, smatra naš sagovornik.*
35. *Plan je odbijen, jer je to bilo moguće, ali rat, koji se inače nije mogao dobiti, izgubljen je. To je skoro savršen dokaz loše procene, tragične kratkovidosti i nadmene arogancije.*

Oholost

36. *...tu i nova varničenja oko starih problema koji sve ozbiljnije i upornije ugrožavaju čistotu olimpijskog duha: oholost politike, bezdušnost komercijalizacije...*
37. *D. Čosić imenovao kao „srpski Hibris” – samoprecenjivanja, prkosa, neukrotivosti i neodmerenosti, koji otežavaju toleranciju i ravnopravnu komunikaciju sa ostalim ljudima i narodima i izazivaju mnoge druge teškoće (Hybris, grč. mitološka boginja prkosa i oholosti)*
38. *...već se može javiti [...] u drugim vidovima iracionalnog i preteranog samoljublja, samoprecenjivanja i oholosti, koji izazivaju štetu po sopstveni ugled i položaj, ne samo u društvenim odnosima, već i u političkom životu.*
39. *Presudan faktor koji je bio štetan za odnose Srbije sa Sjedinjenim Državama bili su oholost i siledžijstvo američkih kreatora politike.*
40. *Njena neobična oholost uopšte me nije odbijala, jer sam smatrao da će, kad bude htela da da nekom srce, sigurno izabrati ljubavnika iz nižeg sloja.*
41. *Posle nekoliko teških meseci jula 1909. pozvan je da se nastani u palati Močenigo-Korner, odakle su ga ubrzo oterali njegov naprasit karakter i nenasna oholost.*

Nadmenost

42. *niti sve one milione tona bakra i stotine tona zlata koje su oni „darovali” Srbiji i Jugoslaviji, ali ne mogu ni da im ne natuknu ponešto o njihovoj „skorojevičkoj” nadmenosti koja, kažu, često šteti njihovoj razboritosti.*
43. *Nadmenost dvorskoga plemstva odbila je od prestola plemstvo iz provincije, isto onako kao što je ovo drugo udaljilo od sebe građanski stalež vređajući njegovu sujetu.*

Ego

44. *Šta će Dinkiću Unija regiona? Neophodna mu je zato što je on pre svega solo igrač. Njegov ego nije mogao ni u DS, ni u DSS, ni u SPO, ni u Građanski savez.*
45. *U Ernestovom slučaju, ego je u celini doživljen kao smetnja; on nije u stanju da učini bilo šta dobro. Drugim rečima: svaka akcija ega za Ernesta je pogrešna.*

46. Ali napadi na Roajalovu, prema rečima Nikol Bašaran, usledili su zbog njene nekompetentnosti, *dok ju je jak ego posvađao sa dva savetnika* i, bar za sada, nije joj dozvolio da se s nekim udruži.
47. *...muški ego proveo dva milenijuma jurcajući okolo bez kontrole svog ženskog pandana.*

Očigledno je da su postupci i osobine prekomernog ponosa-čoveka u gotovo svim primerima izrazito negativni. Takav čovek se opisuje kao neko ko je uveren u sopstvenu nadmoć i superiornost (E: 9, 10, 20, 21, 22, 26; S: 17, 18, 23, 35), iz čega ćemo rekonstruisati preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI MISLI DA JE BOLJI OD DRUGIH LJUDI (ILI DA JE SUBJEKT BOLJI OD DRUGIH LJUDI). Takođe, on je sebičan i zaokupljen sobom (E: 22, 23), cilj njegovih postupaka je dobijanje potvrde okoline (E: 19), ili pak želi da postupci samog subjekta naidu na laskanje i divljenje (E: 18)⁴. Slično tome, iz srpskog korpusa vidimo i da se prekomerni ponos, ili konkretnije sujeta, konceptualizuje kao POHLEPAN/ NEZAJAŽLJIV ČOVEK (S: 15), kao i SUREVNJIV/TAKMIČARSKI NASTROJEN ČOVEK (S:16), čime se dodatno naglašava da sujeta podrazumeva nezasićen apetit za dobijanjem priznanja i dokazivanjem kako lične vrednosti, tako i preimućstva nad drugima. Opisi prekomernog ponosa-čoveka kao surevnjivog i nezajazljivog čoveka koji osnovni smisao svojih postupaka vidi u dobijanju potvrde i komplimenata u najtešnjoj su vezi sa (i logično se nadovezuju na) preslikavanje EGO/SUJETA JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI. Navedeni opisi i uočena pojmova preslikavanja, takođe, iznova potvrđuju razliku između pojma arogancije, s jedne, i pojmov aega i sujete, s druge strane – dok psihološko stanje arogancije podrazumeva da mislimo da smo bolji od drugih, sujeta i ego kod čoveka prvenstveno podstiču želju za dobijanjem priznanja lične vrednosti. Iako se želja za potvrdom lične vrednosti uglavnom negativno ocenjuje, u srpskom primeru (16) ona se smatra i glavnim pokretačem napretka čovečanstva.

Da stanja prekomernog ponosa mogu podrazumevati agresivno, bahato, kao i bezobzirno ponašanje prema drugima vidimo da osnovu opisa prekomernog ponosa-čoveka kao *osionog, nasilnog, agresivnog čoveka koji uništava sve oko sebe* (E: 5, 6, 7; S: 11, 20,

⁴ Interesantno je primetiti da se prekomerni ponos konceptualizuje, s jedne strane, kao čovek koji želi da *njemu* laskaju, a s druge, i kao čovek koji insistira na tome da *samom subjektu* laskaju. Isto tako, u okviru navedenog preslikavanja PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI MISLI DA JE BOLJI OD DRUGIH, prekomerni ponos ponekad smatra da je *on lično* superioran, a ponekad takvu superiornost *pripisuje subjektu*. Sličnu dvojakost u konceptualizaciji uočavamo i u srpskim primerima (23) i (24) – tako nečija gordost može smatrati da je nešto ili neko dostojno subjekta (23), ili se pak raduje što je *ona sama* izvan krivice (24).

21, 25, 27, 30, 31, 32, 33). Iz datih primera formulisaćemo preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE NASILAN/BEZOBZIRAN ČOVEK. Primećujemo i da su opisi prekomernog ponosa-čoveka kao agresivnog najzastupljeniji u primerima u kojima se pominje *arogancija*. U vezi s tim je i doživljaj prekomernog ponosa kao ČOVEKA KOJI SUBJEKTA OTUĐUJE OD DRUGIH LJUDI, odnosno koji odbija druge ljude od nas (E: 8; S: 34, 40, 41, 43), kao i SVADLJIVOG ČOVEKA KOJI NIJE U STANJU DA OSTVARI SARADNJU, RADI ZA ZAJEDNIČKE INTERESE I FUNKCIONIŠE NORMALNO SA DRUGIMA (npr. E: 17; S: 3, 8, 9, 37, 44, 46)⁵. Iz srpskog primera (19) uočavamo i metaforu SUJETA JE OSVETOLJUBIV ČOVEK.

Najzad, prekomerni ponos-čovek u svojoj samozaljubljenosti odbija da uvidi realnost i neosnovano zamišlja da je suviše važan (E: 11, 12, 22; S: 28). U engleskom primeru (12) sama arogancija se opisuje kao SLEP ČOVEK, dok se u srpskom primeru (28) postupak pripisuje istovremenu stanjima *arogancije* i *zaslepljenosti*; u osnovi takve konceptualizacije je, naravno, metafora RAZUMEVANJE JE VIĐENJE (Sweetser 1990).

Drugima rečima, osobine i postupci koji se pripisuju prekomernom ponosu-čoveku u datim primerima nedvosmisleno pokazuju da stanja koja se odnose na prekomerni ponos dovode do izrazito negativnog ishoda – vezuju se za osećanje superiornosti, sebičluk, osionost, osvetoljubivost, agresivno ponašanje, samozavaravanje, žudnju za moći, te vode ka postupcima koji će subjektu i obezbediti takvu moć, a verovatno i preimućstvo nad drugima. A najupadljivija posledica ovih psiholoških stanja je, kako vidimo iz primera, stvaranje loših odnosa među ljudima, čak i izazivanje sukoba i narušavanje mira. Da prekomerni ponos doživljavamo kao stanje koje umnogome upravlja ljudskim postupcima, kao i da mu se čovek ne može odupreti, u navedenim primerima se dodatno potcrtava pomenutim sadejstvom metafore i metonimije.

4.5.3.6. Iako se i u primerima koje smo do sada obradili pominju sporadično i postupci i osećanja samog subjekta izazvani prekomernim ponosom⁶, takvi postupci i osećanja se, kako smo naglasili, prvenstveno pripisuju personifikovanom prekomernom ponosu, te ih je

⁵ U srpskim primerima (44) i (46) iznova uočavamo malopre pomenutu pojavu: dok u (44) *sâm ego-čovek* ne može da saraduje s drugima, u (46) ego-čovek je *subjekta* posvađao s nekim.

⁶ Postupci subjekta se indirektno pominju i podrazumevaju, ali, kako smo videli, u prvom planu je delovanje prekomernog ponosa-čoveka.

ispravnije smatrati pomenutom interakcijom metafore i metonimije. Preći ćemo sada na primere u kojima je i sâm subjekt „prisutnji” u metaforičkoj slici koja se stvara; u njima se više ističe ponašanje samog subjekta izazvanog prekomernim ponosom, kao i intenzivnija interakcija subjekta i prekomernog ponosa. Navešćemo najpre primere koji se mogu smatrati realizacijama metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, kao i primere u kojima personifikacija prekomernog ponosa nije dovedena do kraja:

Engleski

Arrogance

1. *His arrogance made him virile and masculine, his stubbornness gave him the character to administer his centuries-old responsibilities.*
2. *The Fly is a bleak modern fable where love, sex and faith are rent asunder by arrogance and human folly.*
3. *What arrogance is it that drives people to believe they can have power over them?*
4. *He...attacked "those Arabs" who were "motivated by tribal affiliation and arrogance".*
5. *The monstrous arrogance of a Henry VIII, the pathological need for flattery of an Elizabeth, may suggest that this was a side of kingship which was in danger of taking monarchs out of touch with reality, as they wound themselves into a cocoon of adulation.*
6. *Arrogance holds her upright.*
7. *It's arrogance and inflexibility which has led us to where we are today, and that's on the brink of the crisis.*

Ego

8. *Mind is said to be 'full of will' or 'desire' to progress and process different sensations, driven by the Ego in its ceaseless quest to assimilate experience.*
9. *It is the Ego which leads us to: worry about trivialities, feel anxious and fearful, feel despairing, helpless and hopeless desperately seek love and security.*

Vanity

10. *Yet we go on and on, driven by some creative demon, or perhaps even vanity, but the cost may be high.*
11. *It wasn't vanity that had prompted her to freshen herself up.*
12. *Typically, Florian laughed, natural vanity making him misunderstand her.*

Srpski

Sujeta

1. *Društvo ga je napravilo rasipnim i sujetnim, a rasipništvo i sujeta neosetljivim i sebičnim*
2. *...šta igrača pokreće na to da se prikazuje na sceni, šta ga motiviše, koliki je udeo sujete, ambicije, a koliki autentične pokretačke energije koja se ne može sputati*
3. *To je zato što ona za TV portretisanje bira osobe u čije osnovne ljudske vrednosti veruje, one za koje zna da ih slava, novac, sujeta, nisu uzoholili nad običnim smrtnicima.*
4. *Više volim smrt nego nepotpun život, i, ma u kojem položaju da zamislim sebe, moja preterana sujeta bi me navela da činim gluposti.*
5. *Sujeta ga je vodila u pozorište.*
6. *O svojim generacijskim drugovima pišete bez sujete i zlobe, s puno razumevanja i ljubavi? Sujeta i zloba nisu dobri savetnici ni u jednom poslu.*

Arogancija

7. Od tada su *Amerikanci, podstaknuti svojom neverovatnom arogancijom* u odnosima sa svetom, prestali da se interesuju za IPU, kao i da uplaćuju svoju obaveznu članarinu.
8. *Ta arogancija vlasti dovodi do toga da oni počinju da iskrivljeno tumače stvarnost oko sebe, da ignorišu činjenice*

Oholost

9. *Oholost zbog dobitka vodila je u nesreću koju može doneti propast.*
10. Navukodonor je bio veliki vladar, ali je *možda suviše slušao svoju oholost*. Videvši u Egiptu kolose visoke po šezdeset stopa, naredio je da se iskleše njegov kip iste veličine, da se pozlati i da svi padaju na kolena pred njim.

Nadmenost

11. Porazi još nisu potpuno eliminisali nadmenost. *A ona neumitno vodi ka novim neuspesima.*
12. On tvrdi da jeretička gledišta jesu *čovekovi izumi*, bez sumnje nadahnuti đavolom, *ali vođeni tipično ljudskim nedostacima* kao što su ljubomora, *nadmenost* i zabluda.

Neki od navedenih primera upućuju na zaključak da metaforu PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE možemo spustiti na niži nivo opštosti i formulirati metafore PREKOMERNI PONOS JE VODIČ (U KRIZU, NESREĆU, NEPRIJATNA OSEĆANJA, NEUSPEHE, ZABLUDE) (E: 7, 9; S: 5, 8, 9, 11, 12) i LOŠ SAVETNIK (S: 6, 10). Prekomerni ponos, dakle *vodi subjekta* u nepoželjna stanja, a primeri u kojima arogancija navodi subjekta na iskrivljeno tumačenje stvarnosti (S: 8), kao i na gubitak kontakta sa realnošću (E: 5) mogu se povezati sa malopre pomenutim opisima prekomernog ponosa kao čoveka koji odbija da prihvati realnost ili pak slepog čoveka.

Takođe, primer (3) iz srpskog korpusa, u kojem se govori da slava, novac i sujeta mogu subjekta *uzoholiti nad* *običnim smrtnicima* (odnosno prefiks *uz-* i predlog „*nad*”), ponovo ukazuje na metaforičko preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE GORE, koje smo pomenuli u analizi konceptualizacije PREKOMERNOG PONOSA putem izvornog domena PREDMETA. Pored toga, predlog *nad* upućuje na zaključak da čovek koji oseća prekomerni ponos sebe pozicionira *iznad drugih ljudi na vertikalnoj skali* (ČOVEK KOJI OSEĆA PREKOMERNI PONOS SEBE SMEŠTA IZNAD DRUGIH LJUDI).

U vezi sa doživljajem prekomernog ponosa kao stanja koje sprečava subjekta da stvari sagledava onakvima kakve zaista jesu, pomenućemo i primere u kojima se prekomerni ponos, opet u skladu sa metaforom RAZUMEVANJE JE VIĐENJE (Sweetser 1990), konceptualizuje kao ČOVEK KOJI SUBJEKTU STAVLJA POVEZ PREKO OČIJU ili GA OSLEPLJUJE, a prekomerni ponos može biti i ČOVEK KOJI SUBJEKTA POKUŠAVA DA PREVARI:

Engleski

Arrogance

1. While the humane and personal edge to his songwriting now connected thousands, he faced the danger of creating an unlikeable *monster blindfolded by defensive arrogance*.

Srpski

Sujeta

1. Često je to *samo naša sujeta koja nas vara*. Žene uobražavaju da divljenje znači više nego što ono zaista znači.
2. Nije mogla da se načudi što je Lusi bila toliko ponesena ljubaznošću gospođe Ferars, što su je *njeno koristoljublje i sujeta toliko zaslepili* da je pažnje koje su joj ukazane samo zato što ona nije Elinora smatrala za komplimente upućene lično njoj.
3. Strašno, – uzdahnu Baloun, – *nikad pomislio nisam da me nešto slično čeka, ali tome je kriva samo moja sujeta i taština*.
4. Na kraju krajeva, ako sam ja dobro razumeo, ovo je bilo takmičenje kompozicija, a ne pevača, kako su *umislili neki ljudi bolesne sujete*.
5. Ali sam se celog svog života trudio da izbegnem one *slabosti koje često izlažu podsmehu snažan razum* – Kao što su *sujeta i gordost*.

Gordost

6. Vi ste čovek plemenit, Alberte, ali ste, možda, *zaslepljeni gordošću* i zlim osećanjem.

Oholost

7. I da ste, već *zaslepljeni* svojom mahnitošću i *svojom ohološću*, smatrali da niko ne može da se spase ako ne pripada vašoj zajednici?

4.5.3.6.1. U nekim od primera, *prekomerni ponos čoveku ne dozvoljava* ili ga naprotiv *tera nešto da uradi*, ili se pak eksplicitno govori o *carstvu sujete/oholosti*. Takvi izrazi upućuju na zaključak da se metafora PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE konkretizuje kao PREKOMERNI PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE MOĆI (VLADAR, CAR, ROBOVLASNIK):

Engleski

Arrogance

1. But honour is in short supply in a Cabinet in which *arrogance* and incompetence *reign supreme*.

Ego

1. Even if his English *permitted him* to understand her answer, *his ego would not*.
2. I don't believe it's just me you've taken a violent dislike to — ‘*Your ego wouldn't let you*,’ she agreed violently.
3. *We're dominated by ego here*, fraught with feeling.
4. Here are five telltale signs that *the Ego is in command*: Feeling ‘better than’ or ‘less than’ others. The Ego loves making comparisons.
5. Then he said ‘Be humble enough to fit into God's plan, *not serving your own ego*, nor the interests of any group.
6. As such they are creatures [*women*] relative to the artist, *in the service of his ego*.

Vanity

7. All the guide books insisted that ‘fit walkers’ could certainly complete the five Munros that loop round from Glen Lyon, and *so vanity compelled us to try*.

8. He has kept his figure and his bearing — although I suspect *vanity might have him wearing a male corset*.

Srpski

Sujeta

1. Samo nam njihova sićušnost i *naša sujeta dozvoljavaju da se držimo mita o svojoj nadmoćnosti*.
2. ...zato što *njihova ogromna sujeta zahteva da se to na neki način vizuelno izrazi*.
3. a to su bivši i razočarani saradnici *kojima sujeta zabranjuje da ne pljuju u tanjir iz kojeg su jeli*.
4. Možda *ga je baš sujeta terala da tokom svog života uradi gotovo sve da prikrije ili minimalizuje uticaj nekih njegovih savremenika na svoje stvaralaštvo*.
5. Mile Isaković o usponu francuskog i posrtanju srpskog rukometa. - *I sujeta nas sprečila da realno procenimo svoje mesto u svetu*. - Nerad i nesposobnost prikrivani optimizmom. Pogledati istini u oči: Mile Isaković Francuzi suvereno vladaju svetskim rukometom.
6. ...jer, da sam je odista voleo, zar bih bio u stanju da *žrtvujem svoja osećanja sujeti i pohlepi?*
7. Čast je biti deo „Politike”, *tog malog carstva sujete* u kojoj se rad hvali i osporava i u kojoj je svaki dan izazov.
8. Paja Jovanović nije znao da slika i bez ulepšavanja i bez parada i bez želje da *služi tuđoj sujeti*.

Gordost

9. I gospodin od Blakasa beše prišao žurno baronu, ali njegova plašljivost dvoranina sprečavala je da *trijumfuje njegova državnička gordost*.
10. a u *krugovima naših masona vladalo je "veliko oduševljenje za rad Kongresa, i velika gordost* što je Beogradu suđeno da postane tako važno istorijsko mesto u analima slobodnog zidarstva.
11. Želeo je da može otići negde daleko, u neku selendru, pa da tamo prespava nekoliko meseci, *ali je znao da mu gordost to neće dopustiti*.

Oholost

12. Sukobi sa paranoidnim bolesnikom počinju već u čekaonici: *njegova narcisoidnost i oholost mu ne dozvoljava da se oseti zapostavljenim*, te veoma brzo izbija sukob
13. ...pasivni posmatrači i glumci uloga koje su nam dodeljene mimo naše volje, uloga koje nas dovode na prag nepodnošljivog *carstva oholosti*.

Nadmenost

14. On radije ostaje u svojoj kulturnoj zaostalosti gde mu se nudi prisnija komunikacija *Prosvetiteljska nadmenost* visoke kulture, da budem još precizniji, *goni ga na povlačenje u različite ogranke potkulture i kontrakulture*, u rasponu od naive do andergraunda.

Ego

15. *Ego mi ne dopušta da biram manje zlo*, pogotovo što smatram da su političari i diplomate.

U dva primera vidimo da subjekt, osim svom, može služiti i „tuđem vladaru” (E: 6; S: 8).

U sklopu ove metafore u srpskom jeziku, nailazimo i na predstavu o subjektu koji *robuje* sujeti i oholosti, čime se dodatno pojačava snaga ovih crta ličnosti, to jest mera u kojoj one utiču na čoveka. Oholost može biti i ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO, to jest subjekt biti i zarobljenik oholosti. Metafore SUJETA/OHOLOST JE ROBOVLASNIK i OHOLOST JE ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO posvedočene su sledećim primerima:

Srpski

Sujeta

1. I samog sebe ti ćeš iznevjeriti zbog nje, jer si ti i sam samo *rob svoje sujete*. Ti sam ne znaš koliko si sujetan.
2. *Ti sve potčinjavaš svojoj sujeti, ali ti si njen prvi rob i najveći mučenik.*
3. ...jer će te *tvoja sujeta šibati da ideš dalje*, jer ona guta sve, i najveće uspjehe, i zaboravlja ih odmah, ali svaki i najmanji neuspjeh i uvredu pamti dovijeka.

Oholost

4. Brate moj, *vi ste rob oholosti; vi ste iznad drugih, ali iznad vas je bog*. On je iznad svih ljudi, gospodine!
5. ...ali ih pogled i način na koji stiskaju usne čini *zarobljenicima različitih poroka i stanja*: straha, mržnje, unutrašnje praznine, gramzivosti, *oholosti*, čežnje, ozlojeđenosti, mizantropije, vernosti.

4.5.3.7. Čovek se prekomernom ponosu može i suprotstaviti, pokušati da ga kontroliše, pobedi, čime dobijamo metafore PREKOMERNI PONOS JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI i NEPRIJATELJ/UBICA. Prisutnija je, međutim, predstava o prekomernom ponosu–protivniku u borbi koji uspeva da savlada subjekta ili je čak nepobediv i na kraju subjekta ubija. Takođe, iako je teško uspostaviti razliku među izrazima koji ukazuju na izvorni domen PROTIVNIKA U BORBI od onih koji upućuju na domen NEPRIJATELJA, jer se ta dva domena sasvim logično preklapaju, izdvojili smo i metaforičko preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE NEPRIJATELJ/UBICA iz sledećeg razloga: izrazi poput *savladati* i *pobediti emociju* navode se u mnogim studijama kao realizacije metafore EMOCIJA JE PROTIVNIK U BORBI, i karakteristične su i za pozitivne emocije poput sreće (vidi npr. Kosanović 2009). Izrazi posvedočeni u našem korpusu imaju pak poseban ton – prizivaju sliku opasnosti i ljutog neprijatelja od kog subjekta treba spasiti, zaštititi, izbaviti, osloboditi, a takav neprijatelj subjekta može i ubiti.

Engleski

Ego

1. Don't become disenchanted when you fail, keep on striving forward, *keep your ego under control*.
2. I don't believe any such nonsense about myself, but I do believe *your ego is so invincible* that you're incapable of believing any woman could be totally uninterested in sleeping with you.
3. *The ego is our internal saboteur, our own worst enemy*, which confines us to the dark cellars of our mind.

Vanity

4. Was *his vanity really so overpowering* that he actually believed she gave a damn about him anyway?
5. *Vanity as always prevailed*.
6. I was busy wondering why Ewen Mackay, by playing host, had taken such pains to foster that impression. It was hard to see a reason. *A stab of male vanity*, perhaps?

Srpski **Sujeta**

1. Potrebno je prvo *savladati svoju sujetu* i staviti svoje „ja” iza interesa zajednice.
2. Zato je uprkos velikom oduševljenju u prevratničkom vrenju, svaka revolucionarna namera tog vremena neminovno završavala u toj velikoj borbi – sa samim sobom. U podjeljenom narodu, velikih ambicija i malih moći, *naši su se vođi borili protiv sopstvenih sujeta i pohlepe. Zato su najčešće gubili te večne bitke.*
3. Retki su *pojedinci i narodi koji imaju snage i smelosti da se bez straha suoče* i da uvide sopstvenu mržnju, *sujetu*, nemoć, neuspeh, zlodela, smrt i druge, uslovno nazvane, ose sadržaje i obeležja.
4. Sve to govori o jednoj bitnoj osobini koju mnogi političari posle njega nisu imali – *znao je da kontroliše sopstvenu sujetu*. Nije bio osetljiv poput nekih političara kojima ako odreknete ulogu u istoriji *počinju obračune* i sa kritičarima i sa istorijom, konačno i sa samima sobom.
5. A kad sve obrsti, polomi, ukalja, unizi, rastjera ili uništi oko tebe, tada ćeš u toj pustinji ostati sam, *lice u lice sa svojom sujetom*, i nećeš imati ništa da joj pružiš.
6. Muškarci ih kvare. To je priroda. Iznad toga je samo sujeteta. I najpametniji, najobrazovaniji čovek, *kad podlegne sujetu, postane glup.*
7. Ali bolje je za tebe da ideš i da se naslađuješ mučnim prizorima, *jer bi te inače savladala sujeteta*, a grešne sklonosti se ne bi oslobodio i zbog nje bi pretrpeo štetu.
8. Što se onih pravih „zvezda” tiče, one su uglavnom bile *zaokupljene svojom sujetom* i telohraniteljima. *Izigravali su nedodirljive* i niko im nije prilazio. Čast izuzecima koji su nam prišli i čestitali izražavajući simpatije i saosećanje sa našom borbom.
9. Niko tim ljudima nije, međutim, rekao da je *sujeta jedan od glavnih „ubica” preduzetnika*. One koji su ipak *uspeli da savladaju svoju sujetu i da pitaju za savet* sačekali su brojni kursevi, seminari, internet strane i državne institucije da im „pomognu”.
10. *Vera štiti čoveka od usamljenosti, sujete, egoizma, očajanja i straha od smrti.*

Gordost

11. *Cilj posta je da pobedimo egoizam, gordost, samoljublje* – lično i kolektivno – i da se okrenemo od sebe ka drugima bez obzira ko su i kakvi su.
12. Ostao je, ipak, čvrst kao stena i došao je do kraja života čiste duše. Samo se jedne stvari bojao, da *ga ne prevlada gordost* kao mnoge velike isposnike.
13. On nas na prvom mestu uči smirenju kao jednoj od vrlina u *borbi protiv najopasnijeg greha* u kome, *kao majci grehova*, nalazi se – *gordost*.
14. Oprosti mi moje grehe, *pomozi mi da se oduprem gordosti* i očajanju. Podaj mi, *o Gospode*, mudrosti da postupam pravilno i pravično.
15. *Gordost*, taj najveći smrtni greh, *od kojeg većina nas ne uspeva da umakne*, bila je tako daleko od ovog rastom malog, ali duhom i karakterom velikog čoveka.

Oholost

16. *Nesrećna oholost* mi je obuzela dušu, i čak, ako bih upotrebila sve snage da *je savladam*, kunem vam se da bi to bilo uzalud.
17. *Neka me razum sačuva oholosti*, na koju, ako ćemo po uspehu, možda i prava imam!
18. ...ali ja sam mnogo više: ja sam izaslanik *Sotone*, koji je, gde god bio spomenut, u svim verama, *tvorac oholosti*, samoće i ledenog sjaja duše, koja sjaji lepše od zvezde severnjače nad polom. *Za borbu protiv njih treba perfidije.*
19. Ako je bila kriva, već ovakva *njena oholost će je baciti u pakao.*
20. Tako smo i učinili. I odmah da kažem da sam baš ja, *neka me Bog izbavi od oholosti*, nešto pronašao između posude i Zdanja.
21. Dovoljno je, međutim, da izaberem da bih tim izborom bezrezervno prihvatio svoje ljudsko stanje: *time se oslobađam intelektualne oholosti* čiju ispraznost merim ispraznošću njenog

predmeta i pristajem da podredim njene pretenzije objektivnim zahtevima oslobađanja jednog mnoštva.

Ego

22. Politika je već nešto drugo, naročito ako je u rukama *ličnosti koje nisu u stanju da pobede svoj ego* i koje, kao nekad crkveni oci, *misle da su miropomazani* samim tim što su se posvetili religiji novog doba.
23. Za francusku ekipu je, međutim, karakteristično da je sastavljena od velikih igrača koji često nisu u stanju da *svoj ego podrede kolektivnom duhu*.
24. Treća pretnja je mogućnost da *Obama poklekne pred svojim egom* i pokuša da dokaže da je istovremeno i odlučni glavni zapovednik američkih oružanih snaga i iskreni patriota.

Gotovo svi primeri koji sadrže srpske lekseme *gordost* i *oholost* govore o prekomernom ponosu u religijskim okvirima, te se vezuju za bezbožništvo i greh, kojima dobar vernik teži da se odupre. U tom kontekstu, prekomerni ponos se doživljava kao OPASAN I NADMOĆAN NEPRIJATELJ kojeg većina ljudi ne može samostalno savladati (S: 15); u tome im najčešće mogu pomoći samo *vera* i *Bog* (S: 10, 11, 14, 20). Štaviše, iz srpskog primera (13) uočavamo da se GORDOST može konceptualizovati kao MAJKA GREHOVA, a primer (S:18) govori o *Sotoni* kao *tvorcu oholosti*; Takođe, OHOLOST se može konkretizovati kao OPASNO BIĆE, možda natprirodno, koje subjekta *baca u pakao* (S: 19).

Izvan religijskog konteksta, na osnovu više primera uočavamo da je posledica subjektive nemoći da se odupre prekomernom ponosu–nadmoćnijem protivniku i subjektova nesposobnost da realno sagleda svoje okolnosti i prihvati da nije onoliko važan koliko umišlja da jeste (E: 2, 4; S: 6, 22), a takvo nerealno sagledavanje stvarnosti od strane čoveka koga je pobedio prekomerni ponos dodatno se naglašava u srpskom primeru (17) u kojem se *razum* ističe kao nešto što *subjekta može zaštititi od oholosti*. Povrh toga, posledica su i pobeda egoizma, osećanja superiornosti, kao i sukobi sa drugima i neposobnost saradivanja radi ostvarenja plemenitijih zajedničkih ciljeva (S: 1, 4, 8, 10, 11, 23). Osim narušavanja dobrih međuljudskih odnosa, nemoć da savladamo sopstvenu sujetu može nas koštati i ostvarenja ličnih interesa, kao u primeru (S: 9), u kojem se sujeta čak opisuje kao *ubica*. Iako se i navedenim primerima priziva slika opasnosti, što je, kako smo videli, najočiglednije kad se prekomerni ponos profiliše spram domena religije, a prekomerni ponos-neprijatelj se može specifikovati i kao UBICA (S: 9) i NAJGORI NEPRIJATELJ (E: 3), metafore PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK U BORBI i NEPRIJATELJ ne naglašavaju toliko neprijatnost, odnosno duševnu patnju koju stanje prekomernog ponosa kod subjekta izaziva. Naime, putem ovakve

konceptualizacije se, pored navedenih negativnih posledica, više naglašavaju negativna društvena ocena i pasivnost subjekta u odnosu na prekomerni ponos, čime se ona logično nadovezuje na konceptualizaciju PREKOMERNOG PONOSA kao NOSIOCA DRUŠTVENE SILE, i naročito ROBOVLASNIKA i ČOVEKA KOJI SE SUBJEKTA ZAROBIO.

S druge strane, zanimljivo je primetiti da nismo naišli na konceptualizaciju AROGANCIJE kao PROTIVNIKA SAMOM SUBJEKTU. Primeri iz oba korpusa pak potvrđuju postojanje metaforičke slike borbe između *subjekta* (najčešće *grupe ljude*) i *tuđe arogancije*–*protivnika u borbi*. U skladu sa ovakvom predstavom, nailazimo i na doživljaj TUĐE AROGANCIJE kao NEPRIJATELJA OD KOJEG SUBJEKTU TREBA ZAŠTITA. I u slučaju oholosti i nadmenosti u srpskom jeziku, nailazimo na predstavu o oholosti neke druge osobe kao neprijatelju čije smo žrtve ili neprijatnom, agresivnom čoveku koji nas može povrediti, a možemo pokušati i da *osvojimo* i *pobedimo* i tuđu *sujetu*.

Engleski

Arrogance

1. The American attacks on Iraq, it said, were intended to ‘bludgeon the Iraqi people and the Arab world, *to force them to submit to Israeli arrogance*.
2. We find the British army officer struggling to help the Arabs achieve independence and freedom from colonial interference against fierce opposition by the superpowers, and *having to face arrogance*, smugness and suppressed venom from those allies who considered the indigenous races a minor detail.
3. Now, thanks to the clean-up work finally undertaken by the guardians of the legal system, it has become possible *to overcome the arrogance of the dominant infrastructure* of bribery without compromising further the activities of the company.
4. Church and state, religion, law, prejudice, custom, tradition, greed, lust, hatred, injustice, selfishness, ignorance, and *arrogance have all conspired against her* under the sexual rule of the human male.
5. Somewhere she found the spirit *to contend his patronising arrogance*, although it was impossible to hide the slight quaver in her voice.
6. Iraq, it said, would *not yield before arrogance* and terrorism, and called upon the Security Council to use the same criterion for dealing with all the problems of the region.
7. It was sad for me, I thought, that I was the only girl in the world sufficiently stupid *to permit herself to be sacrificed to his vanity*.

Srpski

Arogancija

1. ...premijer Republike Srpske Milorad Dodik izjavio je danas novinarima u Banjaluci da je ovim činom konačno *porazena arogancija bivšeg visokog predstavnika Pedija Ešdauna*.
2. Sarađujući na ekonomskom planu postaćemo bogatiji, dobićemo na snazi i tako se *odupreti aroganciji bogatih*.
3. Oni su izraz *otpora prema „aroganciji moći”*, kako je to jezgrovito izrazio senator Fulbrajt.
4. stolećima tretirali Amerikance i kako su se *Amerikanci tako uspešno suprotstavili toj hegemonijalnoj aroganciji* da Evropi danas preti opasnost da postane irelevantna

5. Hamnei je izjavio tokom ceremonije da su Iranci glasajući za Ahmadinedžada izabrali „*borbu protiv arogancije sveta*, protiv siromaštva i za pravdu”.
6. Vlada SRJ uputila u Njujork u kojem se traži *zaštita Ujedinjenih nacija i Sveta od naleta sile, arogancije* i jednoulja. Dozlogrdili su kao siledžija u školskom dvorištu.
7. Najveću štetu ligi nanose nekorektne i nepoštene sudije i oni koji im to dopuštaju, a ne oni koji ne pristaju na to i *traže zaštitu od bahatosti, arogancije* i nepoštenja raznih Pehara i Muhvića.
8. Srbija je još jednom *čuvar*, ovoga puta *protiv* širenja mraka Klinton-Olbrajtovog novog svetskog poretka, hrabrog novog sveta nemorala, laži, *arogancije* i pohlepe.

Oholost

9. Dvorjani su zbog toga bili utučeni. *Njegova oholost činila ih je spokojnim, čak i kad su bili njene žrtve.*
10. Svaki narod možeš ovako uništavati, samo ako ima dovoljno finasijera za takav projekat. *Odbrana od političke oholosti ovde ne postoji*, iako svakodnevno slušamo obećavajuće poštovanje demokratske volje, uvažavanje građanskih prava...
11. Rudi i zapazio tog pisca kada je došao na studije u Beograd ipak je u njegovoj pojavi bilo nešto *odbijajuće, oholost koja je povređivala i one koji su se sa njim slagali.*

Nadmenost

12. Ubrzo je shvaćeno kako se Istorija produžava sa jasno ocrtanom slikom novog protivnika liberalnog Zapada: političkim islamom koji na svoj način okuplja *žrtve nadmenosti zapadnog tržišta.*

Sujeta

13. Stupam u borbu sa još većim poletom, *osvajam milimetar po milimetar Julijinu sujetu*, njen um i njeno telo.
14. Najviše oskudevamo u znanju i zato je potrebno uložiti mnogo energije, da bi se *pobedila frustracija, nezadovoljstvo i sujetu samih muzičara.*

Metafora TUĐA AROGANCIJA JE PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ logično se nadovezuje na rečena preslikavanja PREKOMERNI PONOS JE NASILAN/BEZOBZIRAN ČOVEK i ČOVEK KOJI SUBJEKTA OTUĐUJE OD DRUGIH LJUDI. Možemo reći da su i navedeni izrazi realizacije metafore TUĐA AROGANCIJA JE PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ i metonimije POSTUPCI PREKOMERNOG PONOSA UMETO POSTUPAKA SUBJEKTA.

„Borba” se može voditi i između prekomernog ponosa i drugih aspekata čovekove ličnosti, čime dobijamo preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK U BORBU DRUGIM STANJIMA:

Engleski

Arrogance

1. Cruelty and *arrogance predominated in his nature.*

Srpski

Sujeta

1. Tako su gramzivost na počasti i novac, *sujeta i zlo pobedili ono ljudsko*, iskonsko, što bi se moglo imenovati kao „dobro”, dok je sloj unutrašnjeg, duhovnog vidno i nepovratno istanjen.
2. *Mladost ipak pobeđuje sav sebičluk i sujetu.*

3. Ostaje, naravno, problem, nekad nerešiv, koji je u tome što se *ljubav sudara sa sujetom* i zavišću.
4. ...*ali njegova sujeta nije bila toliko jaka da bi se mogla dugo boriti s razumom.*

Ego

5. Kada naš ego više ne može da se bori sa unutrašnjom ili spoljašnjom realnošću, onda je jedna od ključnih manifestacija da se ne seća i zaboravlja.

Oholost

6. *Francuski razum* i ponos moraju najposle da nadjačaju njihovu plahovitost i oholost.
7. Princeza je bila puštena na savetovanje i ja sam se uverio da je oholost, a još tačnije želja da se meša u državne poslove, *potpuno ovladala njenim razumom.*
8. ...*nepodmitljivom razumu, slobodnom od vampirskih nazadnjačkih ćudi, od staleških oholosti* i predrasuda
9. Narečeni lekar, za kojim su ludovale mnoge žene, voleo je, uzaludno, samo jednu. *Bezgranična ljubav koja udara o bezgraničnu oholost* i ostaje neutažena do smrti.

Da je prekomerni ponos stanje duha koja čoveka odvaja od realnosti vidimo i na osnovu brojnosti primera u kojima se on *bori sa razumom*. Budući da smo u više navrata istakli suprotnost između razuma i prekomernog ponosa, i eksplicitno ćemo formulisati preslikavanje PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK RAZUMU.

U vezi sa sa metaforičkim prikazom borbe između različitih aspekata ljudske ličnosti, navešćemo i jednu takvu proširenu metaforu, a koja se u današnje vreme često navodi na psihološki orijentisanim internet stranicama posvećenim često i samopomoći. Reč je o priči Čiroki Indijanaca pod nazivom „Dva vuka“:

One evening an old Cherokee told his grandson about *a battle that goes on inside people*. He said, “My son, the battle is between *two wolves* inside us all. “*One is Evil* – It is anger, envy, jealousy, sorrow, regret, greed, *arrogance*, self-pity, guilt, resentment, inferiority, lies, *false pride*, superiority, and *ego*. “The other is Good – It is joy, peace, love, hope, serenity, humility, kindness, benevolence, empathy, generosity, truth, compassion and faith.” The grandson thought about it for a minute and then asked his grandfather: “*Which wolf wins?*” The old Cherokee simply replied, “*The one you feed.*”

Preuzeto sa: <http://unbelievableyou.com/a-native-american-chokeee-story-two-wolves>

Predstava o prekomernom ponosu-biću u datoj priči konkretizuje se kao AROGANCIJA/LAŽNI PONOS/EGO JE ZAO VUK, a borba između zlog i dobrog vuka smešta se u čoveka-sadržatelja. I ovom prilikom pak vidimo da priča svoju upečatljivost duguje mehanizmima konkretizacije i razrade (o tome vidi Lakoff & Johnson 1980; Klikovac 2004) metafora koje i inače uvek koristimo pri rasuđivanju o našem emocionalnom iskustvu. U svakom slučaju, i ova priča naglašava negativnu evaluaciju stanja koja se odnose na prekomerni ponos, ali istovremeno uvodi i element odgovornosti samog subjekta – u ponuđenoj slici na subjektu je, naime,

odluka „*kojeg će vuka hraniti*”, te možemo zaključiti da ova metaforička slika i dovodi u pitanje dominantno metaforičko uokviravanje prema kojem je subjekt uglavnom daleko slabiji protivnik u borbi sa „prekomernim ponosom”.

U kontekstu metaforičkih slika borbe među suprotstavljenim stranama, interesantan nalaz je i slika prekomernog ponosa različitih ljudi koji se prikazuju kao protivnici u borbi ili posvađani ljudi. Takva konceptualizacija je naročito produktivna u slučaju *sujete i ega* u srpskom jeziku, o čemu svedoče raznovrsni primeri potvrđeni u korpusu. Bitno je naglasiti da pri takvoj konceptualizaciji sâm subjekt opet izostaje iz metaforičke slike koja se stvara; u prvom planu je opet samo slika *sujetâ/egâ*-ljudi i njihove žestoke borbe. Dati primeri iznova svedoče o produktivnosti mehanizma kombinovane metafore i metonimije u konceptualizaciji prekomernog ponosa, naglašavajući pasivnost subjekta kad su te crte ličnosti u pitanju:

Engleski

Arrogance

1. And if she thought she'd get away with that, then she had another think coming, she realised swiftly when, *his arrogance topping hers*, he rapped bluntly, 'Tough!'.

Srpski

Sujeta

1. Ukoliko *ne pomire lidrske sujete* značilo bi da imamo jako lošu političku elitu kojoj su lični interesi iznad svega, iznad države i glasača.
2. Nije to puki *razlaz sujeta*, mešetarenje inostranstva, već stvar uvida da nešto temeljno treba da se promeni u srpskoj politici.
3. ...prostor *sučeljavanja* ideja, stavova, različitih interesa i neizmernih *ličnih sujeta*, zbog čega se u autorovom opisu često koriste izrazi : „bura”, „rat”...
4. Jalovo *poprište* besmislenog partijskog *nadgornjavanja*, ličnog i političkog inadžijstva, interesa i *sujete*.
5. ...ako nije tako onda znači da je u pitanju *sukob interesa ili ličnih sujeta* ili nerazumevanje.

Ego

6. Biće, podrazumeva se, i onih koji će dokumentarac „Maradona” doživeti i kao *sudar dva snažna ega*.
7. ...a tema komada su muški odnosi - rivalstva, *nadmetanja ega*, partnerstva i sukobi.
8. Možda Ringo nije najbolji bubnjar na svetu, ali je uspevao da „*pomiri*” kreativnost i ego Lenona i Makartnija.

4.5.3.8. Istakli smo već da se pojmovi GORDOSTI i OHOLOSTI u srpskom jeziku vezuju za *greh*, *bezbožništvo* i *bogohuljenje*, te zaključujemo da se reči *gordost* i *oholost* koriste kada se pojam prekomernog ponosa profiliše spram domena religije. Osim u primeru u kom se o egu govori kao o neprijatelju Boga, nismo uočili da se u engleskom jeziku lekseme koje

eksplicitno označavaju prekomerni ponos upotrebljavaju u religijskim okvirima. Rekli bismo da leksema *pride* pokriva rasponom svojih različitih značenja i značenje koje se profilise u domenu vere, na šta upućuje i, posvedočeno u engleskom korpusu, izjednačavanje pojma PRIDE sa pojmom GREHA u kontekstu religije (eng. *sin*). Primeri iz srpskog korpusa ukazuju na to da se u kontekstu greha u srpskom jezika najčešće koristi leksema *gordost*, naročito kada se gordost kategorizuje kao jedan od sedam smrtnih grehova. Navešćemo jos neke od konkretizacija koje upućuju na vezu između oholosti i greha. Tako se oholost može konceptualizovati kao PROTIVNIK BOGU:

Engleski

Ego

1. *The fat, smug ego is the relentless enemy of God and of the happy life.*

Srpski

Oholost

1. ...biskup Župan je naveo da „na početku borbe protiv Boga, pa zato i onoga što je za čoveka dobro, stoji umišljenost i *oholost*”.

Osim ovakvog eksplicitnog opisa oholosti kao protivnika Bogu, uočavamo da se OHOLOST može konceptualizovati kao GREŠNIK, ČOVEK KOJI JE POGREŠIO i ZASLUŽUJE BOŽJU KAZNU, i kao ČOVEK KOJI SUBJEKTA ODVAJA OD BOGA:

1. Fon Paulić je pisao veziru da je *Bog najposle pedepsao nepodnošljivu oholost* francusku i da su složni naponi evropskih naroda urodili plodom .
2. ..a ja velim onome ko se trudio i trudi da polomi pečate knjiga koje mu nisu namenjene, da je *ovakvu oholost Gospod hteo da kazni* i kažnjavaće je i dalje, ako se ona ne smanji i ne ponizi.
3. Ali *bog voli*, ili bi trebalo da voli, da izigra zaključke ovih gordih ljudi, *čiju je gordost u prošlosti već kaznio potopom*, a čiju buduću oholost treba da kazni plamenom.
4. Iako ovaj načini veliku štetu, Gilgameš i Enkidu dođoše, i *Enlil izdejstvova Enkiduovu smrt, kao kaznu za njihovu oholost*.
5. Elem, braćo moja, koji to *greh oholosti* može da na iskušenje navede učenog monaha? T
6. ...rekao je episkop Atansije poručivši da ljudi danas *u zanosu svoje oholosti* zaboravljaju na najvažnije činjenice života *zapisane u Jevandelju*.
7. ...takva lepota i pamet nešto *bogohulno* što pre ili kasnije mora proizvesti *oholost* jer obeležava čoveka izuzetnošću, *a svaka oholost odvaja od Tore i drugih svetih knjiga*.
8. da *nas Bog uči* da budemo zadovoljni onim što imamo i da to delimo sa našim bližnjima , posebno sa siromašnima i tako *odolevamo iskušenjima oholosti* i pohlepe.

U vezi sa doživljajem oholosti kao greha u kontekstu religije, javlja se i konceptualizacija oholosti kao ZMIJE:

1. *U ovoj zajednici*, produži on, *poodavno gamiže guja oholosti*.

2. ...ne menjajući, kakvu je sholastika pokušala da protumači, premda se danas i u školama gnezdi zmija oholosti, zavisti, bezumlja.
3. *Usput je morao da se bori sa zmijom. Ona simbolizuje zlobu, škrtost, sebičnost, oholost, čulnu požudu.*

I najzad, oholost i gordost mogu biti DEMON, ili se pak vezuju za demoniju:

Gordost

1. ...ali zar svi njeni doživljaji mogu opravdati njenu tako nepodnošljivu, tako *demonsku gordost*, njenu tako drsku, tako nezasiću sebičnost?
2. To nije isto što i *dijabolična gordost*, jer to ne isključuje pokornost.

Oholost

3. Vremena behu teška, ništa dobro hrišćanstvu ne obećavahu. *Svuda haraše demonija i pošast ljudske oholosti.* Ljudi, plemeniti, imućni, učeni naročito razum pogubiše. Počeše se oblačiti kao da se Bogu ragaju.
4. ...prebacivao mi je da sam *dopustio demonu oholosti da me zavede.*

4.5.3.9. Iako se u ubedljivo najvećem broju primera metafora PREKOMERNI PONOS JE BIĆE konkretizuje kao PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK, u manjem broju primera nailazimo i na drugačije konkretizacije te metafore. Osim konceptualizacije OHOLOSTI kao ZMIJE, u srpskom korpusu nailazimo i na konceptualizaciju GORDOSTI i NADMENOSTI kao BILJKE, s tim što smo u slučaju gordosti naišli samo na primere u kojima se govori o *plodovima gordosti i korenima gordosti u čoveku*, a nadmenost kao biljka se može *potkresati* i *skratiti*. Očigledno je da u osnovi *skraćivanja nadmenosti-biljke* stoji shema vertikalnosti, te se smanjenje visine preslikava na smanjenje intenziteta nekog stanja. Takođe, budući da, kao što su pokazale metafore PREKOMERNI PONOS JE GORE i ČOVEK KOJI OSEĆA PREKOMERNI PONOS JE (SEBE SMEŠTA) IZNAD DRUGIH LJUDI, čovek koji oseća prekomerni ponos sebe neopravdano stavlja na neko mesto na uzvišenom položaju, pojedinac koji želi da mu umanjí ličnu vrednost i pokaže da nije toliko važan mora nadmenu osobu *spustiti na niži položaj na vertikalnoj skali*.

Gordost

1. Njegova supruga Nađa, takođe plemenitog porekla i držanja, *deli gorke plodove gordosti* i siromaštva zajedno sa njim.
2. Pitanjima nikad kraja. *Gde su koreni gordosti* i zavidljivosti *u čovekovom biću*? Zašto je, prema judeohrišćanskom verovanju, Lucifer (svetlonoša) prvi sagrašio, a onda, za njim i svi ljudi.

Nadmenost

3. Složio sam se s njim , ali sam ga uveravao da je moj metod bio vredan rizika; *potkresao je moju nadmenost* i lažni ponos i naučio me da malo više poštujem opreznost i obazrivost , tu evropsku odliku

4. Rade kao sat, *skresana im je ta nadmenost*, i sve funkcioniše kako treba .

Prekomerni ponos se u oba jezika, takođe, može konceptualizovati kao RAZULARENA/DIVLJA ŽIVOTINJA:

Engleski

Arrogance

1. I just feel in an absence of a Russian from the balance of power gonna leave the, the *arrogance of the United States totally unchecked*.
2. Oh, Fergus,' said Dierdriu softly, 'you will have to *curb that rebellious arrogance* if ever you are truly to serve Ireland.'

Ego

3. Basinger suffered from an '*ego run amok*'.

Srpski

Sujeta

1. Kao što je jasno da *sujeta poraženih na glasanju u UN nije mogla da se obuzda*. Zatražili su, pripretili, kako bi Srbija bila kažnjena već narednog dana.
2. V. Š. je *iz velike zavisti i napada neobuzdane sujete počeo da ruši Nikolića*, a sa njim i stranku koja je dužna da ga nosi na srcu.
3. Njegovi uspesi i simpatije koje je stekao kod igrača sve govore. Ono glavno što mu je pošlo za rukom je što je *obuzdao našu sujetu*. Atmosfera u reprezentaciji nije bila dobra. Svako je gledao samo svoj interes. Pokazao nam je da možemo svi da se uklopimo.
4. ...bajkovitoj povesti o *neukrotivoj sujeti najvećeg osvajača*.
5. Kao ekstremni patriota, *proždiran političkim ambicijama i ličnom sujetom*, od svojih novina je uspeo da napravi silu sa kojom se moralo računati.
6. Neiskusni lovac naručio bi crni rum ili burbon i *spisateljska sujetu pojela bi mu glavu*.

Gordost

7. Solženjicin smatra da lekar mora biti istovremeno i bolesnik ako hoće da sačuva svoju ljudskost i moralni senzibilitet. Ova dvostruka formula na moralnom planu *obuzdava onaj deo gordosti, narcisoidnosti i instiktivnog „Ja”*.
8. *Ona je svojim laskanjem već bila uspela da ukroti gordost ledi Midlton* i prokrči sebi put duboko u srce gospođe Džona Dešvuda.
9. Svi ste vi poludeli! Suetni ste! U boga ne veruju, u Hrista ne veruju! Ta vas je sve *taština i gordost u tolikoj meri nagrizzla* da ćete najzad svi jedno drugo pojesti, to vam ja proričem.

Nadmenost

10. Princeza Avila, koja je duže vremena bila duša austrijske stranke, možda bi i prešla na stranu don Filipa, ali ju je odbijala *neobuzdana nadmenost kneginje Orsini*.

Očigledno je da, kao što smo naglasili i u okviru analize ponosa, metafora PREKOMERNI PONOS JE DIVLJA/RAZULARENA ŽIVOTINJA osvetljava i impulsivne, i moguće agresivne reakcije čoveka koji je u takvom stanju. Iz primera zapravo vidimo da čovek koji ne uspeva da obuzda divlju životinju, ne uspeva da kontroliše i spreči reakcije potaknute prekomernim ponosom, te možemo formulisati i preslikavanje NEMOGUĆNOST DA OBUZDAMO DIVLJU ŽIVOTINJU JE NEMOGUĆNOST DA SPREČIMO REAKCIJE POTAKNUTE PREKOMERNIM PONOSOM—

DIVLJOM ŽIVOTINJOM. Takve reakcije su negativne, na šta upućuje, pored šireg konteksta, i značenje jezičkih sredstava kojima se realizuje ovo preslikavanje. Dok je u slučaju ponosa u engleskom jeziku ova metafora posvedočena samo izrazom *fierce pride*, primećujemo širi opseg jezičkih realizacija za prekomerni ponos (*unchecked, run amok, curb*), koje se, kao i glagol *obuzdati* u srpskom jeziku, u prenesenom značenju koriste uz negativne pojave⁷. Osim reakcija, metafora PREKOMERNI PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA može naglašavati i intenzitet ovog stanja, to jest stepen u kojem subjekt oseća prekomerni ponos. Naime, naročito u primerima u kojima prekomerni ponos *subjekta proždire* (S: 5), *jede mu glavu* (S: 6), *nagriza ga* (S: 9) ističe se i koliko je subjekt nemoćan da se odupre samom osećanju prekomernog ponosa (a ne samo reakcijama koje on prouzrokuje). U tom slučaju, značenjski fokus ove metafore približava se značenjskom fokusu metafore PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK U BORBI. Najzad, u primeru u kojem *subjektova neobuzdana nadmenost odbija nekoga* (S: 10) ističe se i koliko subjekt prekomernim ponosom odvaja druge ljude od sebe, te se takvim značenjskim fokusom PREKOMERNI PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA približava i metaforama PREKOMERNI PONOS JE NASILAN/BEZOBZIRAN ČOVEK i ČOVEK KOJI SUBJEKTA OTUĐUJE OD DRUGIH LJUDI.

4.5.3.10. I na kraju analize konceptualizacije PREKOMERNOG PONOSA putem domena BIĆA, iznećemo zapažanje da je, uprkos činjenici da smo najveći broj izraza podveli pod konkretizacije PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK ili ŽIVOTINJA, u slučaju prekomernog ponosa primetno i postojanje kreativnih konkretizacija metafore prekomerni PONOS JE BIĆE. Ta kreativnost je možda najočigledna u slikama koje, kako smo videli, izobražuju ego kao neku ČUDNU, NATPRIRODNU ZVER, a nagoveštaj predstave o prekomernom ponosu kao OPASNOM BIĆU ili ČUDOVIŠTU uočili smo i u primerima u kojima je *oholost subjekta bacila u pakao, a sujeta mu pojela glavu*. O eksplicitnoj konceptualizaciji prekomernog ponosa kao ČUDOVIŠTA svedoči primer u kojem se subjekt opisuje kao *čudovište sujete*, i sledeći primer iz engleskog korpusa: „*Egos get in the way. Egos are monsters*”. Prikazaćemo još jednu sliku

⁷ Tako LDCE pridev *unchecked* i glagolsku frazu *run amok* definiše kao „*if something bad or harmful goes unchecked, it is not controlled or stopped and develops into something worse*”, odnosno „*to suddenly behave in a very violent and uncontrolled way*”.

koja potvrđuje rečenu kreativnost, i u kojoj je očigledna sinergija metafora EGO JE BIĆE i VELIKI STEPEN IZRAŽENOSTI EGA JE EGO VELIKIH DIMENZIJA, čime u ovom slučaju dobijamo preslikavanje EGO JE VELIKO BIĆE:

Preuzeto sa: <https://goo.gl/images/RWxJB1>

4.5.3.11. Rezime:

Tabela 13: Uloga izvornog domena BIĆA u metaforičkoj konceptualizaciji PREKOMERNOG PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretizacije	Metaforički izrazi	Arrogance	Ego	Vanity	Metaforički izrazi	Sujeta	Gordost	Arogancija	Oholost	Nadmennost	Ego
Biće (čovjek) je prisutan, odsutan kod X a. pojavljuje se											
b. prisutno je kod X, dolazi do X, verno mu je, X ne dozvoljava biću da mu pride	Arrogance begins to creep in Arrogance comes out of sih Vanity comes into X's action	2		1	Među ljudima javlja se, pojavljuje se sujeta, sujete U subjektivom pogledu se pojavljuje strasna gordost Tu je sujeta 1, sujeta prisutna 2, X'ov duh i srce nepristupačni sujeti Subjekt prima gordost u sebe, subjekt udružuje u sebi gordost i šarm Arogancija dolazi iz moći, nekome strana arogancija, arogancija sveprisutna U dušu se ušunjala oholost, subjektu se vratila njegova stara oholost, oholost prisutna kod nekoga 2 Odsutnost nadmennosti kod X, nekome strana nadmennost	4	2	3	4	2	
c. biće napušta subjekta	All arrogance gone	1			Sujeta nekome nije ostala verna, napustila ga je 1 Subjektova gordost nikad ga ne napušta, nije iščezla Arogancija ide u maglu Bolesne sujete prolaze Fudbalska nadmennost presla na nekog drugog Ta nadmennost se preselila u osamdesete Sujeta prati nešio Arogancija prati neobaveštenost, početnička arogancija koja ide uz nešio Nadmennost prati male uspehe Gordost smenjuje gađenje Neznanje i arogancija idu ruku pod ruku	1	2	1			
d. biće prolazi						1				2	
e. biće prelazi na nekoga, negde											
f. biće prati nešio, subjekta	The fall follows arrogance	1			Sujeta prati nešio Arogancija prati neobaveštenost, početnička arogancija koja ide uz nešio Nadmennost prati male uspehe Gordost smenjuje gađenje Neznanje i arogancija idu ruku pod ruku	1		2		1	
g. biće smenjuje drugo biće, ide uz drugo biće	Sih goes along with arrogance	1					1	1			
Subjekt i čovek/biće su jedno	X is an ego on legs, sheer marauding ego		3		Kad bi sujete dobile lična imena i prezimena, Čudovišta sujete koja se zovu Farnezi 1 Subjekt je oličenje arogancije Prometej inkarnacija ljudske oholosti Neko je oličenje ega, svaki član se ispoljio kao jak ego Subjektu je sujeta sestra	2		1	1		2
Subjekt i čovek su u srodstvu					Sujetu je sujeta sestra	1					
Subjekt i čovek su prijatelji					Gordost subjektova najbolja prijateljica			1			
Čovek je u srodstvu sa drugim ljudima	Twin infants of Egotism and Vanity			1	Sujeta je sestra moći	1					
Zivotni ciklus bića	Success had bred a certain arrogance/wealth breeds arrogance A pride born of historical arrogance The ego has to die	4	1		U speh rada aroganciju Smrt ega			1			1
Rast, snaga bića, biće se razvija, nešto razvija biće	The growing arrogance of sb X's ego stunted 1; To nurture ego 3; Sexual conquest develops the ego 1	1	7		Sujeta potrasla, u nekome potrase sujeta, narastle sujete 3; Druženje s otmennim svetlom razvilo sujetu, pohvalom X razvija svoju sujetu 2; Sujeta jata, snažna, jata od ..7	12	4	3	2		12

		=4; A strong ego, the strength of X's ego 2																			
Podstaci, hrabriti čoveka	To encourage arrogance in X, high status encourages arrogance Encourage vanity	2		1	Hrabriti, podsticati, ohrabrivati; podstaci, provocirati sujeta Hrabriti i podsticati gordost kod subjekta, takve misli subjektu podsticu gordost	5	2														
Probuditi bice					Probuditi nekome sujetu, kod nekoga	3															
Izazivati čoveka					Izazvati sujetu u nekome, kod nekoga Bolest kod nekoga izaziva oholost	2		1													
Biće (češće čovek) kome treba ugadati na fizičkom i mentalnom planu																					
a. Hraniti bice	To feed arrogance 1 Feed one's ego 10 A vast and voracious ego (the shallows of X's character) Feed X's vanity 2 Insatiable vanity 1	1	11	3	Hraniti sujetu, hrana nečijoj sujeti, prehranjivanje sujeta, Naniriti sujetu, napojiti sujetu Y hrani subjektovu oholost Hraniti, nahraniti Xov ego 3; pothranjivati nekome ego 1, ego morao da bude sit	17		1												5	
b. Prijatno golicanje, masiranje	tickle X's ego Massage X's ego, X's ego massaged by applause, Y massages X's bruised ego 7 Stroke X's ego 2		10	3	Zagolicanati nečiju sujetu, sujeta prijatno zagolicanana 5 Dirati nečiju sujetu 1, nadraživanje sujete 1,	7															
c. Nešto godi, prija biću, čoveku, donosi mu dobro	Excite, titillate, stir vanity Sth does X's ego a power of good, sb is bad for X's ego, X's ego needs constant priming, sth does little for X's ego X's vanity cherishes the notion that our species is the final goal of evolution		8	1	nešto što potvrđuje vrednost subjekta godi sujeti 17, prija sujeti 2 sujeta stekla predmet zabavljanja 1 Nešto donosi dobro sujeti, ima blagotvorno dejstvo na sujetu Sujeta nalazi utehu u , ima jedinu sreću, drago joj je nešto što potvrđuje subjektivu vrednost, superiornost nečijem egu nešto ne prija 3, mali praznik za ego Dobro, loše za ego	25															7
d. čovek kojeg treba zadovoljiti, udovoljiti mu	Satisfy X's ego To gratify X's vanity 2 To satisfy X's vanity 3		6	5	Nečija sujeta se zadovoljila, zadovoljena sujeta Zadovoljavati, ugadati oholosti Ego zadovoljan, zadovoljiti (svoj) ego, zadovoljiti nečiji ego	27		2													8

e.	Laskati, dodvoravati se, povlađivati, udovoljavati čoveku	Flatter X's ego 4 It's a bloody ego who needs the stage Appeal to X's ego 1 Indulge X's ego	7	15	Laskati, polaskati subjektovoj sujeti postupkom koji potvrđuje subjektovu vrednost 12 Dodvoravati se sujeti 1, povlađivati sujeti 2, udovoljiti nečijoj sujeti 1, nešto je ugodno sujeti 1, subjekt radi nešto da ne bi poremetio svoju sujetu (ona je sila, kao da nemamo volju) 1, podlažiti sujeti 1, subjekt ugada čudima svoje (hladnokrvne) sujete 1, služiti nečijoj sujeti 1, potapšati nečiju sujetu po ramenu 1 Podlažiti nečijem egu	22						1	
Biće, čovek koji se (lako) može povrediti, uvrediti													
a.	Povrediti biće/čoveka	Bruise X's ego (to nurse, salvage a badly bruised ego) 9 An assault on X's ego 1 Shh is a blow to X's ego 4 Stub X's ego 1, Y give X's ego a kick To wound X's massive ego 3 Iah in the ego Burn X's ego Hurt X's ego Shh is too painful for X's ego to take Shh saves X's ego A balm to X's ego To perform an emergency resuscitation on X's ego X's ego salvation Sting X's vanity Hit vanity Iah vanity	27	3	Povrediti sujetu 36, pogoditi sujetu 4, razno 11, ugroziti sujetu 3, braniti sujetu 2 Povredena sujeta peče, raste u nekomе, dikтира subjektovе postupke, igra ulogu u nečemu, (povredena sujeta je sila koja upravlja postupcima) Kompliment je obloga na bolno mesto svake žene – njenu sujetu Raniti subjektovu gordost, subjektova gordost kao krvava i odrudbljena masa, čovečanska gordost izranjavljena Nāpadi na ego, osnažiti nečiji ranjeni ego, nokaut na ego, povredeni, pogođeni ego, ego stradao, udarac za ego	56	3					11	
b.	Uvrediti, najutiti čoveka	Shh offensive to X's ego Pique X's ego To appease X's vanity To sooth X's offended vanity	2	2	Uvrediti sujetu, Y je meta subjektovе uvredene sujete Poniziti subjektovu oholost 3, uvrediti oholost 2 Y uvredi Xovu nadmenost	13							
c.	Čovek pati, smeta mu nešto, ne podnosi ugrožavanje subjektovе vrednosti	Ego suffers, X's ego cannot survive the knowledge, X's ego cannot take sth	4	1	Sujeti smeta kad je neko bolji od subjekta, ne podnosi, ne tripi kad je subjektova vrednost, superiornost dovedena u pitanje Y muči nečiju oholost 2, oholost pati	9				3			
		X's vanity cannot accept sth											
1. Postupci i osećanja čoveka-prekomernog ponosa (skoro svi negativni:	Čovek koji misli da je bolji od drugih ljudi,	The gesture of arrogance/Your arrogance tells you /X's arrogance knows no limits/knows no bounds/ An arrogance that will not connive Arrogance brings Catholic politics into disrepute/Arrogance brought us	23	85	9	Sujeta iz nekoga progovara 2/ Sujeta uradila nešto što potvrđuje subjektovu vrednost / Sujeta izaziva problem, ometa nešto, kalkuliše, presuđuje./ Sujeta razara ekipu, tim/ Sujeta razgrađuje pravosuđe/ čud nečije sujete može nas stajati sreće/ Pritisak ljudske sujete 2	36	12	34	10	4	11	

<p>Pohlepan/nezajazljiv Surevnjiv/ takmičarski nastrojen Nasilan/bezobziran Ouduje subjekta od drugih ljudi Svadjljiv, osvetoljubiv, nije u stanju da ostvari saradnju s drugima, radi za zajedničke interese Slep čovek, ne vidi realnost)</p>	<p>the poll tax/Arrogance brought the empire low Arrogance has a disturbing tendency to under-rate/Arrogance presumes greatness Wilful/Brawling/bullying arrogance/ An arrogance that invites disaster Blind arrogance 2/ Academic arrogance ignores realities in schools= 3 X's arrogance alienates other people = 5/ The persistent arrogance of X</p> <p>X's ego knows no limits/X's ego gets out of line/ X's ego wants to control sth</p> <p>An act of vanity 3/vanity thinks X is superior /overweening vanity/An inquisitive vanity X lets X's vanity give X away X's vanity given its full and well- quitted head X's vanity loses X all goodwill</p>			<p>Sujeta škodi umetnosti, nanšava ugled profesije, sujeta štetna, vodi ka napedosti Nadmerna, neskrorna sujeta = 2</p> <p>šta tu ima posla gordost, gordost ne želi da se pomiri, nečija gordost se raduje/ gordost vidi u nekome priliku/ bele rukavice nečije gordosti Tok istorije se preokrene u pravcu suprotnom od onoga kojim je naumila ljudska gordost/ Gordost stoji iza nečega Bezobzina, nasilna, drska gordost, svima je mrska nečija gordost =4 čin imperijalne arogancije, jezik sile i arogancije, nečija arogancija destabilizovala političke odnose, arogancija ne doprinosi iznalaženju rešenja/ Zaslupljenost silom, arogancija urušila Ameriku (uništava) Arogancija iritira ljude, nadmena, praznoglava Nasilna (politička) arogancija 3, agresivna 1, osiona arogancija Nekoga odbija nečija arogancija</p> <p>moja oholost mislila je / oholost politike ugrožava čistotu, otežava toleranciju, izaziva štetu po sopstveni ugled, presudan štetan faktor 4, oholost izaziva nevolje 1 Nesnosna oholost, slepa oholost Nečija oholost nas odbija/ Nekoga oterala nečija nesnosna oholost</p> <p>Nadmennost šteti razboritosti/Stranačka nadmennost potkopava nadmoć socijalističke partije Xova nadmennost odbija druge ljude, agresivna nadmennost</p> <p>odbrambeni mehanizam jednog ega/ego bi trebalo da izdri napore ego izložen zahtevu za suzbijanjem strasti/ postupci ega/ ego je smetnja, nije u stanju da učini bilo šta dobro/ svaka akcija ega za nekoga je pogrešna/ dozvoliti da te nečiji ego odvede negde nečiji ego nije mogao ni u DS, ni u DSS/ jak ego je posvadao nekoga sa nekim/ muški ego proveo dva milenijuma jurcajući okolo bez kontrolne svog ženskog pandana / manjakaalni ego</p>	6	2				
<p>2. Čovek-prekomerni ponos usmerava subjektovo ponašanje</p> <p>a. Između nespecificovane sile i čoveka</p>	<p>Arrogance holds X upright/Arrogance drives X to/sex and faith rent asunder by arrogance /Arrogance makes X sth 6/Arrogance is the operative force/your arrogance is so potent/Arrogance sent a shiver up X's spine/ Re-skinned by the arrogance of today /The impact of X's arrogance Arrogance takes X out of touch with reality Mind is driven by ego</p>	15	1	13						
				<p>sujeta pokreće X 2, sujeta pokretač, sujeta uzoholila X, mladalacke sujete dizale nervozu, X pod uticajem sujete i ponosa</p> <p>Gordost subjekta pokreće, ponela ga je</p>						

		X driven by vanity 1/Vanity makes X do sth 7/Vanity affects many aspects of X's life/Vanity arouses reactions in X /Vanity carry X away 2/Vanity and fear key forces									
b.	Čovek usmerava subjektivno ponašanje (uopštenije)	Motivated by arrogance 2 Vanity prompts X to do sth/Vanity plays a great role in X's behaviour and attitudes/ Vanity enables X to survive, but wrecks X's chances of succeeding	2	4		Sujeta navodi X da čini gluposti, da se prikaže u povoljnijem svetlu 2, sujeta podstiče X da nešto radi 1, Sujeta probudila ljubav u X Gordost navodi subjekta na postupke 3/G nagoni subjekta da 1 Gordost pokušala da uzdrži subjekta od 1 /G podstiče na G čini nekoga pažljivim/ učinila da neko bude gostoprimljiv/ Gordost priškoči u pomoć	9	9			
c.	Vodič	Their arrogance led them to 3 Mistaken arrogance let South Africa down off the field	4			Sujeta subjekta vodi u pozorište Arogancija dovodi do toga da počnu da iskrivljeno tumače stvarnost oko sebe Oholost dobitka vodila u nesreću Nadmenost vodi ka neuspesima/ Nadmenost (ljudski nedostatak) vodi ka jerećikim gledištimat/ Nadmenost goni na, nadmenost goni na gordost	1	1	1	4	
d.	Loš savetnik					Sujeta nije dobar savetnik ni u jednom poslu, sujeta nije od pomoći Gordost rđav savetnik	2	1			
e.	Čovek subjekta vara, sprečavajući ga da uvidi realnost, ili ga oslepljuje	X blindfolded by arrogance 1 Ego plays a trick on X To save X's virtue from the seductive voices of flattery and vanity	1	1	1	Sujeta subjekta vara 2, sujeta izlaže podsmehu razum, sujeta kriva što subjekt ne uviđa realnost/ subjekt bolesne sujete umišlja nešto, X slep zbog sujete 1, sujeta zasleplila X 2 Nečija gordost je zanosna/Gordost izlaže podsmehu razum Zabludela gordost/gordost zaslepljuje 1, zaslepljen gordošću 1 Oholost zaslepljuje	8	5	1	2	
f.	Vladar, čovek u poziciji moći	Arrogance reigns supreme (in that Cabinet) X be dominated by ego/X's ego goads X to /X's ego compels X to confront agoraphobia/ X in the service of X's ego 2, in the service of Y's ego 1/X's ego not let X /X does not permit X Vanity compels X to do sth 2/ Decisions governed by vanity 1	1	8	3	Sujeta subjektu nešto dozvoljava, ne dozvoljava 6/ Sujeta subjektu nešto zabranjuje 1, zahteva 1, sujeta nekog tera da 1/ Sujeta sprečava X da /Subjekt služi tuđoj sujeti /Carstvo sujete /Subjekt žrtvuje svoja osećanja sujeti Gordost sprečava subjekta da /Gordost trijumfuje /U nekim krugovima vlada gordost/ G subjektu ne dopušta Carstvo oholosti 2, oholost ne dozvoljava subjektu Ego nekome ne dopušta da bira manje zlo/ Nadređeni status ega Subjekt rob svoje sujete, robovati svojoj (a može i tuđoj) sujeti 6 Sujeta šiba subjekta 2, Kosovo talac nečijih sujeta	13	4	3		2
g.	Robovlasnik, čovek koji nas je zarobio					Subjekt rob svoje sujete, robovati svojoj (a može i tuđoj) sujeti 6 Rob oholosti, zarobljenik oholosti, Bog uči subjekta da odoleva iskušenjima oholosti Ljudi u zanosu svoje oholosti nešto čine	10		2		
h.	Čovek koji hoće da nas zavede, prevari, odvoji od Boga					Snočiti se sa sujetom 2, savladati svoju sujetu 2, sujeta savlada X 1 (3)/Boriti se protiv sopstvenih sujeta /Ostati lice u lice sa svojom sujetom /Biti zaokupljen svojom sujetom 1/Prodleći sujeti 1/Zatomiti sujetu u sebi /Sujeta dokopala nečije srce /Iskontrolisati, kontrolisati sujete 5/ raskrstiti sa svojom sujetom	17	11	4	1	4
	Protivnik u borbi subjektu	X keeps X's ego under control X's ego invincible	2	5							

	Vanity prevails/A stab of male vanity Resistance to vanity				Prevažici gordost 2, pobediti svoju gordost 2, g prevlada subjekta 1, borba protiv gordosti u sebi (1 plodova ove uzročnice svih grehova), borba protiv gordosti (majke grehova)/Sputati sopstvenu gordost Odupreti se gordosti 1, ugušiti svoju gordost, suočiti se sa gordošću 1 Nesrećna oholost obuzela subjektu dušu/ Subjekt ne podleže oholosti huljenja/podleći grehu oholosti /Borba protiv oholosti (koju je stvorio Solona) Suprotstaviti se nadmenosti						
Neprijatelj, ubica	The ego is our own worst enemy	1			Ego prevladava/ Pobediti svoj ego/ Podrediti svoj ego kolektivnom duhu /Pokleknuti pred svojim egom Sujeta ubica preduzemnika, vera štiti od sujete Izbaviti se od gordosti/Božja ljubav oslobađa od gordosti, vera štiti od gordosti/Nećije sreće plen gordosti /Izbeći gordost/Umaći od gordosti /Plašiti se gordosti /Gordost najopasnija strast i greh kojima je podvizništvo izloženo/ Opasna gordost Neka me razum sačuva oholosti/Oholost je htela iseći jedan život/ Osloboditi se oholosti/Bog izbavlja od oholosti Žrtva nadmenosti	2	9	4	1		
Tudi čovek protivnik u borbi i neprijatelj	X submit to Y's arrogance To face arrogance, X overcoming Y's arrogance 2, to outface Y's arrogance 1; arrogance conspires against X, X contends Y's patronizing arrogance X yields before Y's arrogance/Y's a stings X X permits X to be sacrificed to Y's vanity	9	1		Osvajati nećiju sujetu, pobediti nećiju sujetu Poraziti nećiju aroganciju, odupreti se nećijoj aroganciji, suprotstaviti se, otpor prema aroganciji, borba protiv a, pobjeda nad a, revolt protiv a, proterati a, povlačenje pred a, udarac a Zaštititi, zaštititi, odbrana, čuvar od arogancije <u>neke druge osobe</u> , arogancija nosi opasnost = 7 Neko može biti žrtva oholosti neke druge osobe, odbrana od političke oholosti/ Nećija oholost povređuje druge ljude, suočiti se sa tuđom ohološću Žrtva nadmenosti zapadnog tržišta Xov ego pobedio, nećiji lični ego iznad svih u savezu	2		21	4	1	2
Različiti ljudi protivnici u borbi											
a.	Cruelty and arrogance predominate in X's nature	1			Sujeta pobedila ljudsko, mladost pobedila sujetu, ljubav se sudara sa sujetom, sujeta se bori sa razumom Nećija razdražena gordost savladala bol/Ljubav pobjedi gordost, tuga nadvladala gordost, politička i nacionalan gordost oštro se sukobile, Gordost pod nadzorom velike umne moći Oholost ovladala subjektivim razumom/Razum i ponos treba da nadjačaju oholost/ Razum Slobodan od oholosti/ Ljubav udara u oholost	4	6	4	1	1	

					Sudar pesničkih zanosa i čifinske nadmenosti Ego se bori sa realnošću						
b.	His arrogance topping hers/Y deals with X's ego	1	1		Razlaz sujeta, sukob, sučeljavanje sujeta Pomiriti sujete, sujete se pomirile	13				4	
Grešnik, čovek kojeg treba kazniti, neprijatelj Boga	Smug ego is the enemy of God		1		Sudar dva snažna ega, nadmetanje dva ega, pomiriti ega dve osobe Bog, Gospod kažnjava oholost/Kazna za oholost/Greh oholost, grešna oholost 3/Gde je oholost, tu je đavo/ Greh je oholost				14		
Čovek razno		11	12	1					20	9	5
Divlja životinja	To curb X's arrogance 2, X's arrogance unchecked, arrogance obsesses Ego run amok	4	1		Obuzdati sujetu, sujeta ne može da se obuzda, neobuzdana sujeta (napada) 3 Neukrotiva sujeta 1, Sujeta razjeda X, X proždiran sujetom, Ukrotiti, obuzdati gordost, (taština) i gordost nagriža subjekta Usmeravati svoju istreniranu aroganciju prema nekome Xova <i>neoduzdana</i> nadmenost odbija Y	8	8	1	20	1	
Opasno biće, čudovište	Egos are monsters (they get in the way)		1		Sujeta nekome pojede glavu Nijena oholost će je baciti u pakao, svuda haraše demonija i pošasti ljudske oholosti	1			2		
Demon, đavo					Đjabolična gordost, demonska gordost Subjekt dopustio demonu oholosti da ga zavede Oholost stoji na početku borbe protiv Boga		2		2		
Idol, božanstvo					Idolopoklonstvo gordosti Stavljati na oltar talmudske oholosti		1		1		
Bižija					Y deli gorke plodove gordosti i siromaštva zajedno s X Gde su koreni gordosti u čovekovom biću Y je pupoljak nečije gordosti Ljubav nakalemljena na oholost				1	2	
Zmija, guja					Potkresati, skresati subjektivu nadmenost, U zajednici gamiže guja oholosti, u školama se gnezdi zmija oholosti, zmijska simbolizuje oholost				7		
		<u>82</u>	<u>200</u>	<u>72</u>		349	92	68	103	30	76

Konceptualizacija putem izvornog domena BIĆA, kao što smo videli, bogato je razrađena, i može se reći da zadivljuje raznovrsnošću metaforičkih slika koje se stvaraju pred nama. S jedne strane, u strukturi ega i sujete u oba jezika ističu se aspekti hranjenja bića, fizičkog ugađanja biću, zadovoljavanja, laskanja i ugađanja čoveku, što nam pokazuje da ova psihološka stanja podrazumevaju izraženu potrebu za potvrđivanjem lične vrednosti. S druge strane, ugrožavanje vrednosti konceptualizuje se, kao i kod ponosa i samopoštovanja, putem povređivanja i vređanja čoveka.

Sve u svemu, prikazana analiza ubedljivo pokazuje da se prekomerni ponos u oba jezika prikazuje kao moćni pokretač ljudskog delovanja. To, najpre, vidimo iz produktivnosti pojmovnog mehanizma koji implicira pripisivanje ovim crtama ličnosti osobina, osećanja i postupaka koje one zapravo izazivaju kod ljudi, pri čemu u metaforičkoj slici „vidimo” samo njih, a ne i subjekta. Na ovaj način se ističe moć koju takve crte ličnosti imaju nad ljudima i ojačava uverenje da im ljudi „robuju” i da su pasivni kad je u pitanju zaokupljenost ličnom vrednošću i želja da ostali takvu vrednost potvrđuju. Postupci i osobine koji se pripisuju takvim personifikovanim stanjima/osobinama izrazito su negativni – prekomerni ponos-čovek je nezajažljiv, surevnjiv, želi da bude u centru pažnje, zahteva da mu drugi laskaju, strašno pati kada potvrda njegove vrednosti izostane, ili mu je vrednost pak ugrožena, i tada je spreman i na osvetu. S druge strane, sukobljava se s drugim ljudima, i može čak dovesti do fizičkih sukoba i ratova. Pored toga, da prekomerni ponos moćno utiče na utiče na čovekov psihički život i ponašanje pokazuju i raznovrsne konretizacije metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, kao i metafore PREKOMERNI PONOS JE NADMOĆAN PROTIVNIK U BORBI I NEPRIJATELJ. Možemo reći da ovakva konceptualizacija odlazi još jedan korak dalje u pravcu još većeg ukidanja slobodne volje subjekta onda kada se subjekt poistovećuje sa svojim egom, sujetom, ili se pak ističe da je u rodbinskim odnosima s njima.

Razlike među jezicima ispoljile su se na nivou okvira spram kojih se prekomerni ponos profiliše – tako se lekseme *oholost* i *gordost* u srpskom jeziku javljaju u kontekstu religije; u engleskom jeziku, kao što smo videli, takvo značenje još uvek pokriva leksema *pride*, te možemo zaključiti da leksema *pride* pokriva veći raspon značenja od lekseme *ponos*.

4.5.4. Izvorni domen MATERIJE

Prekomerni ponos se ređe konceptualizuje kao materija (ovakva konceptualizacija posvedočena u manje od 10% primera u oba jezika za gotovo sve pojmove)⁸.

4.5.4.1. Aspekt MERE KOLIČINE MATERIJE se, sasvim očekivano, i u strukturi prekomernog ponosa preslikava na STEPEN NJEGOVE IZRAŽENOSTI. Ova dimenzija ukršta se sa dimenzijom posedovanja, gubitka itd., a prekomerni ponos-materija može se *mešati i sa drugim vrstama materije*:

Engleski

Arrogance

1. ... is a man [...] *entirely lacking in those so-called manly virtues of domination and arrogance towards women.*
2. *Irish bands, who have about as much fashion sense and arrogance as The Undertones.*
3. Corbett noted *she had lost some of her arrogance* and was more watchful.
4. *A display of too much arrogance*
5. ...but the sorrier likelihood is that he saw quite justly *the baleful mixture of timidity and arrogance* which characterized literary London in his lifetime.

Vanity

6. A simple idea like this, so typical of Jamila, *who had little physical vanity*, did seem eccentric to other people, and certainly made me laugh.
7. *Shows a lot of vanity.*

Srpski

Sujeta

1. Svi su se prepirali bez svađanja. *Nisu imali ni malo sujete.*
2. ...kada bi Srbiju vodile samo žene. *Bilo bi manje sujete*, lakše bismo se dogovarale, više bismo timski radile
3. Samo što DOS *zbog viška sujete* tu konstataciju teško hoće da prevale preko usana
4. Slavnić je Stručni savet ocenio kao *skup ljudi sa nenormalnom količinom sujete.*
5. Ona, legenda, *nije pokazala ni zrno bolesne sujete*, na koju možda, realno, ima pravo.

Gordost

6. Čini se da je retko kada jedno delo *potpisano sa toliko gordosti.*

Arogancija

7. *Potrebna je ogromna doza arogancije*, ali i licemetja da bi se izjavilo kako je unapređenje demokratije u Srbiji dugoročni američki cilj.
8. U bivšoj Jugoslaviji, *nama je bila svojstvena doza arogancije* jer nas je više interesovalo samo ono što je bilo u vezi sa Zapadom.
9. Oni su navikli (crnogorska vlast) da manipulišu, da donose jednostrane poteze, *sa dosta arogancije*, omalovažavanja druge strane.
10. Navodi se i da ga je majka podučavala da se uzdigne iznad "*smese neznanja i arogancije koje Amerikanci često ispoljavaju u inostranstvu*".

⁸ Zastupljenost metafore PREKOMERNI PONOS JE MATERIJU u prikupljenoj građi je sledeća: arrogance – 7,74%, vanity 3,03%, ego 0,27% i sujeta 7,19 %, gordost 9,63%, arogancija 9,81%, oholost 12,67%, nadmenost 11,66% i ego 2,8%. Vidimo da metaforička slika ega kao materije gotovo u potpunosti izostaje u oba jezika.

11. zbog postupka koji je "Tajms" nazvao " nedopustivim *mešanjem arogancije*, naivnosti i alkoholizma *sa ogromnom količinom moći*.

Nadmenost

12. Spisak tih razloga i argumenata, *neka mešavina prkosa i nadmenosti*.

4.5.4.2. Prekomerni ponos-materija najčešće se konkretizuje kao MATERIJU U NEKOM SADRŽATELJU. Pogledajmo gde se sve takva materija može nalaziti. Takođe, razmotrićemo kako se takva materija dalje može specifikovati:

Engleski

Arrogance

1. There was *no arrogance in the man*.
2. Centuries earlier the Bhagavad Gita had noted the same difficulty: "Self-conceited, haughty, *full of pride and arrogance of wealth*, they do acts of religious worship in name alone.
3. she watched his departing back, hating him for that *supple arrogance in his walk*.
4. Her startled blue eyes slanted to Lucenzo's haughty profile, the golden brow, the flaring, angry nostrils, *the arrogance in every line of his elegant figure*.
5. *In his eyes there was no warmth, just cool, masculine arrogance*.
6. Unconscious *arrogance in every line of him*, he raised one eyebrow in astonishment.
7. Yet *there is no trace of arrogance in his writings or pronouncements..*
8. *There is so much arrogance in the assumptions people make*.

Vanity

9. Of course, Gustave denied *there was any vanity in him*.

Srpski

Sujeta

1. govore ono što misle; *sujeta kod njih izbija samo na mahove*; tada se pretvara u strast i zove se puntiglio
2. ...da moje kolege mnogo rade na *suzbijanju vlastite sujete*.
3. u *Eparhiji raško - prizrenskoj ima mnogo* tipično domaće (srpske, balkanske) gluposti, nesnalaženja, inata, *sujete* i ambicije.
4. *Stručni savet je poimenice izuzetan*, ali je *količina sujete u njemu neshvatljiva*.
5. *Malo manje surevnjivosti i sujete između te dve velike grupe ljudi*.
6. Imali smo dva "goruća" problema kojima uzrok nije bio samo novac već i neki *lokalni odnosi prepuni sujete*
7. *Timski rad je izuzetno bitan i u njemu ne sme da bude sujete*.
8. novinarstvo *javni posao u kome ima mnogo sujete i gordosti*.
9. *Ima tako mnogo zahvalnosti ili sujete u svakoj ljubavi*
10. ...u *ženskom političkom angažmanu vidi manje sujete*, liderstva i prevrtljivosti

Gordost

11. Ali ti znaješ *koliko je u meni gordosti*.
12. Oko mene kao da su se rugali mojoj nemoći. Onda sam se ja povukao do prestola, *duše pune neizrecive gordosti...*
13. Sećao se *svakog pokreta, svakog osmeha, svakog pogleda i svakog izraza* gospođice Izabele, *tražeći u njima*, sa sumnjičavom brižljivošću, neku neprijaznost ili *gordost*.
14. *Imao je u držanju i u glasu gordosti bohemije s početka veka*.

Arogancija

15. Pokušali smo da učinimo najbolje, ali ima mnogo razloga za kritiku *postupaka SAD* u Iraku, u kojima je bilo i arogancije i gluposti
16. *Arogancija ugrađena u temelje Hitlerovog uspona,*
17. *U glasu je bilo arogancije* koja ga je činila još poznatijim.
18. Hajnrih baci na nas *pogled pun arogancije.*
19. *U tom ponašanju ima i arogancije, nipodaštavanja . . .* kaže dr Radović
20. Istovremeno, u tom njegovom ponašanju prepoznajemo i nama dobro znanu aroganciju i negiranje realnosti.

Oholost

21. *Ispunjavala me je oholost,* ako to nije prejaka reč za umereno naraslo samopouzdanje.
22. Kad bismo *današnjeg čoveka, s tolikim izlivima* mržnje, zavisti i *oholosti,* smatrali konačnom slikom i prilikom Božijom, ogrešili bismo se o Boga.
23. Usne su mu bile jedva malo osmehnute, i taj , više naslućeni nego viđeni osmeh, *blažio je malo oholost i samopouzdanje koje je izbijalo iz celog stava, iz celog lica.*
24. *Njegove oči, pune oholosti,* blistale su.
25. *Mladost je puna neznanja, oholosti i egoizma.*

Nadmenost

26. *Ljudi* koje sam sretao na ulicama, *bili su puni* germanske uobraženosti ili *neke zvanične nadmenosti;*
27. Ko bi u *današnjem svetu, koji puca od nadmenosti i napumpanih veličina,* odbio da bude Bog!
28. Špancima prebacuju izvesnu *nadmenost u ponašanju,* ali samo izbegavajući familijarnost, umemo da budemo ponosni bez oholosti i učtivi bez ulagivanja.
29. ...ona je bila sigurna da u *ponašanju brata i sestre nije bilo nadmenosti,* nije verovala da su njihova srca ohola .
30. *I ne izbija li drskost i nadmenost iz te grubo zgnječene i gotovo neispušene cigarete?*

Ego

31. To je gore od loših manira, zbog toga što u *takvim izlivima ima mnogo ponosa i ega.* Ja to zovem "eksplozijom ponosa" i ona više liči na snažnu oluju ili cunami, koji izaziva veliku štetu i razaranja.
32. *Previše je sujete u lekarskoj struci i ega,* to mora da se savlada u interesu pacijenata.

Na prvom mestu, primeri upućuju na metaforu PREKOMERNI PONOS JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (E: 1, 9), pri čemu uočavamo da je često u pitanju velika količina materije, koja u potpunosti ispunjava čoveka-sadržatelja (E: 2; S: 11, 12, 21, 26); nemogućnost subjekta da zadrži materiju (tečnost) u sebi preslikava se na nemogućnost uzdržavanja od reakcija potaknutih prekomernim ponosom (S: 22). Visok intenzitet prekomernog ponosa (kao i intenzitet reakcija potaknutih ovim stanjem) naglašava se putem metafore PREKOMERNI PONOS JE MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU SUBJEKT TEŠKO SUZBIJA) (S: 1, 2, 23, 27).

Prekomerni ponos može biti i MATERIJU KOJA JE SMEŠTENA U KOLEKTIV (SAČINJEN OD VIŠE LJUDI), MATERIJU KOJA SE SMEŠTA IZMEĐU LJUDI, U SAME MEĐULJUDSKE ODOSE ili

AKTIVNOST KOJU GRUPA LJUDI ZAJEDNO OBAVLJA (S: 3, 4, 5, 6, 7, 9, 32). Ovakva konceptualizacija je naročito očigledna u strukturi pojma sujete, i njome se opet naglašava da prekomerni ponos (i konkretnije, sujeta) umnogome ima uticaja na međuljudske odnose.

Imajući u vidu i pomenutu perspektivizaciju spoljnih manifestacija prekomernog ponosa (što je, kako smo više puta naglasili, naročito očigledno kod pojma arogancije), prekomerni ponos se često konkretizuje i kao MATERIJU KOJA JE SMEŠTENA U NEČIJEM NPR. HODU, OČIMA, ili ISKAZIMA, i drugim „simptomima” ovih psiholoških stanja, kao i individualnom postupku pojedinca potaknutom ovim stanjima (E: 3, 4, 5, 6, 7, 8; S: 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 30, 31). Posebno je zanimljiva, a rekli bismo i karakteristična za prekomerni ponos, a ne i druge pojmove koje smo do sada analizirali, konceptualizacija prekomernog ponosa kao materije koja se smešta u posledicu (postupak, način razmišljanja, postignuće) izazvanu prekomernim ponosom – tako se npr. velika količina prekomernog ponosa-materije može nalaziti u pretpostavkama ili nečemu što je subjekt izrekao ili napisao (E: 7, 8), ili gordost-materija izbija iz konkretnog postupka, npr. grubo zgnječene cigarete (S: 30). Smeštanjem prekomernog ponosa-materije u ovako šire definisano ponašanje naglašava se koliko ovaj stav utiče na najraznovrsnije aspekte ljudskog delovanja i ponašanja.

Na osnovu prikazanih primera ponovo zapažamo i vezu između prekomernog ponosa i prezira prema drugima (S: 18), neprihvatanja realnosti (S: 20), zatim negativno vrednovanje pojma ponosa (S: 31), kao i produktivnost izvornog domena fizičke veličine u strukturi prekomernog ponosa (S: 27). Takođe, naglašavanjem da prekomerno ponosan čovek želi da bude Bog u srpskom primeru (27) ističe se intenzitet i neopravdanost ovakvog stanja.

Razmotrićemo sada konkretizacije posvedočene manjim brojem primera. One su dosta raznovrsne uprkos tome što se ne očituju u velikom broju primera.

4.5.4.3. Prekomerni ponos (konkretnije, arogancija) u engleskom jeziku može biti i neki VAZDUŠNI OMOTAČ KOJI OBAVIJA SUBJEKTA:

Arrogance

1. He looked at the bag, the shoes, the platinum watch and, more than anything, *he sensed about her an air, almost repellent, of arrogance.*
2. The house was indeed elegant and certainly impressive, but *had an air of haughty arrogance.*

4.5.4.4. I domen VRELINE aktivan je u konceptualizaciji prekomernog ponosa:

Engleski

Arrogance

1. *Arrogance fuelled by righteous indignation.*

Srpski

Sujeta

1. Za ovu Miloševićevu osobinu znali su njegovi saradnici i *podgrevali su mu sujetu*, govoreći ono što je želeo da čuje.
2. Novinarska strast, koja proradi pri samoj naznaci dobre teme, kao i *osećaj podgrejane sujete* pri pogledu na sopstveni tekst objavljen u 'Politikinom' špiglu, baca u drugi plan sve ostalo.
3. Zaključio je da su potrebne vreline i živost javne dvorane *da bi se raspalila sujeta njegove skromne rođake*.
4. *...izgubivši pamet, sva upaljena od čežnje, sujete i inata.*
5. *...kao i osećajnosti koja izbegavanjem nametljivosti poput lekovitog hladnog obloga hladi usijane glave pune sujete, bezidejnosti, agresije, političkih i inih angažmana.*

Ego

6. *...često (bar ovde, u Americi) priželjkuju javno obrazovanje i javnu kulturu koji potpiruju vatre nacionalnog ega.*

Arogancija

7. *...mada je taj obilno zaslužio da mu se arogancija ohladi.*

Gordost

8. *...dobro zdravlje doliva ulje na ionako razbuktalu vatru sebičnosti i gordosti u svetu.*

Oholost

9. *Neću da u tebi potpirujem oholost, za to si se već i sam pobrinuo.*

Dok je engleski primer realizacija metafore INTENZITET JE VRELINA, iz srpskih primera vidimo da izvorni domen VRELINE može naglašavati još neke aspekte prekomernog ponosa. Tako se u srpskom jeziku pojačanje intenziteta sujete, odnosno prijatnosti izazvane potvrđivanjem lične vrednosti konceptualizuje kao PODGREVANJE SUJETE-MATERIJE. Putem domena VRELINE naglašava se i da je sujeta u suprotnosti sa razumom, pa tako možemo govoriti *o usijanoj glavi punoj sujete*. U korenu ovakve konceptualizacije je primarna metafora RAZUM JE HLADNOĆA (S: 4, 5). Vidimo i da se vreline može konkretizovati kao VATRA, pa se u skladu sa takvom konceptualizacijom govori i *o potpirivanju vatre nacionalnog ega i razbuktaloj vatri gordosti*; očigledno je, kao što smo naglasili i u analizi ponosa, da se putem izvornog domena VATRE naglašava da prekomerni ponos može biti opasno i destruktivo stanje. Pokazivanje arogantnoj osobi da nije toliko važna i bolja od drugih može se predstaviti i kao HLAĐENJE AROGANCije.

4.5.4.5. S druge strane, prekomerni ponos se konceptualizuje i kao HLADNOĆA; ovo je i očekivan nalaz imajući u vidu da smo zapazili da se ponos u značenju prekomernog ponosa konceptualizuje kao hladnoća. Motivacija za metafore PREKOMERNI PONOS JE HLADNOĆA i PONOS JE HLADNOĆA je ista – obe metafore se oslanjaju na metaforu NEPOKAZIVANJE PRIJATELJSKIH EMOCIJA JE HLADNO (Rasulić 2015).

Engleski

Arrogance

1. Mr Knightley's defective sociability, Mr Darcy's pride, and the absurd *arrogance* of Sir Walter Elliot *mark different degrees of frost on the same scale*.
2. Deep down, well hidden *beneath the façade of arrogance and ice that he presented to the world*, a warm, caring heart beat within Adam Burns.
3. In his eyes there was no warmth, just *cool, masculine arrogance*.

Srpski

Oholost

1. Kod mladih francuskih poručnika kroz spoljašnju polituru pristojnosti i otužne francuske ljubavnosti već su počele probijati u razgovorima s kozačkim generalima *hladne note* blagonaklonosti i *oholosti*.

Gordost

2. *Sa "hladnom gordošću"* on je odbijao takve zahteve.

4.5.4.6. U srpskom jeziku, pomoću različitih oblika (i manje prototipičnih oblika) materije naglašava se i intenzitet prekomernog ponosa, pa tako prekomerni ponos velikog intenziteta može biti MATERIJU KOJA OBAVIJA SUBJEKTA, kao i različiti oblici prirodne sile, poput vetra, ili VELIKE KOLIČINE MATERIJU, VODE, MORA. Navedene konkretizacije u saglasju su sa metaforom PREKOMERNI PONOS JE MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU:

Srpski

Sujeta

1. *...njega je obuzimala sujeta samo na mahove*.
2. Verski fanatizam, *vojničke sujete* i bitka za dragulje *razvejali novi ratni vihor* u najmnogoljudnijem regionu Crnog kontinenta.
3. *celo košarkaško jato izgubiti u moru* nedoslednosti, neiskrenosti i *opasnih sujeta*.

Oholost

4. A ovamo se junači. *Oholost ga je obuzela*.

Gordost

5. *Obuzelo ga je osećanje gordosti* što je savladao snažno iskušenje.

Ego

6. ...gradonačelnika Beograda, sa veoma visokim mišljenjima ili o vrednosti sopstvene ličnosti, ili o svom dosadašnjem političkom učinku, ili o ličnom poštenju, ili o minulim zaslugama, ili o snazi graditeljskih vizija – ili o svemu tome zajedno – *teško je savladati toliku količinu ega*.

4.5.4.7. U jednom primeru nailazimo na izjednačavanje oholosti, gordosti i sujete sa glavnim smrtnim gresima, pri čemu se oni konceptualizuju kao MATERIJU U KOJU JE SUBJEKT URONJEN. U skladu sa logikom takve konceptualizacije (v. Klikovac 2006[2000]), ova stanja upravljaju subjektivnim delovanjem, i onemogućuju razumno ponašanje, a negativna ocena takvih stanja dodatno se pojačava upotrebom lekseme *ogreznuti*, koja se, prema RSJ, u figurativnom značenju upotrebljava uz negativna stanja – *ogreznuti u neprilike, probleme*⁹.

1. Pod njegovom vlašću i potpunom prevagom materijalnih vrednosti, Amerika i zapadni svet, koji je sledi, ogrezli *su u glavnim smrtnim gresima*: prvi je oholost, gordost, sujeta koje se ogledaju u nezasitoj želji za vlašću.

4.5.4.8. Negativna ocena prekomernog ponosa ističe se i pomoću sledećih konkretizacija: PREKOMERNI PONOS JE TAMA (TAMNA MATERIJU) KOJA POMRAČUJE MOZAK, MOČVARA, OTROV, ALKOHOLNO PIĆE:

Arogancija

1. Jelena Lovrić se pita „je li mu *njegova arogancija* ili mu je neka panika *pomračila mozak*, ali *njegovi su postupci potpuno iracionalni*” i dodaje da je Sanader sebe precenio.
2. Šutnut na društvenu marginu, Prosjak je poput Šekspirove lude, skroman, *racionalan* i blag, *vidi najjasnije u toj močvari* galamdžijskog primitivizma, *arogancije* i neiskorenjivog koristoljublja.
3. Ona jeste, kao i svaki lek, gorka, ali jedino ona može izlečiti ovo naše, čitavu deceniju *trovano* i mržnjom, brutalnošću, *arogancijom* [...] društvo.

Sujeta

4. Uzaludnije nego otići do frižidera po hladno pivo i s filozofskim mirom posmatrati kako *ovaj svet, opijen sujetom, odlazi do đavola*.

Gordost

5. Gurajući zdrave verske pojmove u stranu, stvarali smo i nagomilavali nove i nove bogove. Moderan čovek je sve više mnogobožac. *Duhovno mrtvi hrišćani, otrovani gordošću*, gledajući teleskopom božićnu Zvezdu buncaju: Dakle, ipak je istina, moj prijatelju! Naša vera nema više mesta u vasioni. Postoje samo večni prirodni zakoni i mi sami.

Oholost

6. Bar u prvo vreme, dok su *opijeni ohološću*, poput Ničea koji je gromopucatelno oglašavao smrt Boga i na kraju umro on.

Oslanjajući se na metaforu RAZUMEVANJE JE VIĐENJE, konceptualizacija prekomernog ponosa putem domena TAME i MOČVARE (koji subjektu otežavaju percepciju), osim na negativno vrednovanje, ukazuje i na doživljaj prekomernog kao stanja koje odvaja čoveka od razuma i vodi ka iracionalnim postupcima. Iako Kevečeš (2000) tvrdi da se posredstvom

⁹ Takođe, pretraga KSSJ ukazuje na sledeće najčešće kolokacije: *ogreznuti u* blud, razvrat, afere, beznade, dugove, drogu, korupciju, krizu smisla, mržnju, nasilje, porok, hipokriziju, ratove, zločine, siromaštvo, zločin, samovolju, trgovinu drogom, sebičnost, terorizam, kriminal itd.

izvornog domena alkoholnog pića, osim prepuštanja, naglašava i prijatnost koju određena emocija izaziva, što smo i videli u slučaju ponosa, metafora PREKOMERNI PONOS JE ALKOHOLNO PIĆE usmerava se na gubitak kako kontrole, tako i sposobnosti rasuđivanja, koji su izazvani prekomernim ponosom. Negativna ocena prekomernog ponosa putem izvornog domena OTROVA naročito je naglašena u kontekstu religije.

4.5.4.9. I najzad, u jednom primeru iz srpskog korpusa prekomerni ponos se konceptualizuje kao OBLAK, u čemu razaznajemo i metaforu PREKOMERNI PONOS JE GORE:

Srpski

1. *A nadležni još uvek plove u oblacima svoje oholosti!*

4.5.4.10. *Rezime:*

Tabela 14: Uloga izvornog domena MATERIJE u metaforičkoj konceptualizaciji PREKOMERNOG PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretizacije	Metaforički izrazi	Arrogance	Exaggeration	Vanities	Metaforički izrazi	Sujez	Gordost	Arrogancija	Oholost	Nadmennost	Egocentrizam
Količina materije	A display of too much arrogance X says sth without a trace of vanity Sth shows a lot of vanity	1		2	Metaforički izrazi Ima sujete između dve grupe ljudi, ima mnogo sujete, zbog viška sujete, Dokaz beskrajinje ljudske sujete Radi ti nešto bez primesa sujete, bez trunke sujete 2 Postoji mnogo sujete Ne pokazati ni zrna bolesne sujete X uradi nešto sa toliko, umerenom dozom gordosti 2 X pokazuje više gordosti	15	4	12		3	1
Mešavina više vrsta materije	The baleful mixture of timidity and arrogance/A disturbing mix of abjection and arrogance /A strong sense of shame is combined with the arrogance of a person X combines arrogance, brutality./Pure arrogance /A unique combination of vanity, greed and incompetence	5		1	Zbog viška ega Nešto je stvorilo od nekoga mešavinu gordosti i... Ulična kombinacija arogancije i inferiornosti poraženih Postupak je Mešanje arogancije sa ogromnom količinom moći Spoj neznanja, izmišljanja i arogancije Uradi ti nešto sa mešavinom arogancije i... X ispoljava smesu neznanja i arogancije						
Određena količina materije koju X poseduje	X lacking in arrogance towards women Have arrogance/X loses some of X's arrogance /X be without a trace of arrogance X is a man of little vanity/X is with none of the vanity /X has little vanity, still has some vanity	4		4	Argumenti su neka mešavina ptkosa i nadmennosti X nema ni malo sujete./Ljudi sa nenormalnom količinom sujete zbog neverovane količine sujete /doza sujete organizatora povorke X sa manje profesionalne gordosti Y prepoznaje X po beskrajnjoj aroganciji X ima (previše) oholosti /Pored sve svoje oholosti /Neskrajna, neizmerna oholost 5 X nema nadmennosti	4	1	1	7+5-12	1	
Materija u X											
a. X materijom određenom stepenu,	There is, is not arrogance in X/X full of arrogance of wealth /Riddled with arrogance	4		2	Količina sujete u X neshvatljiva	1	6		10	2	

	There is vanity in X/Personal vanity within the human breast				U X mnogo godosti/Priznanje stvara u X gordost /Duša puna nezrevice gordosti/ Grozničava gordost ispuni X 1, ispunjen gordošću 2 X ispunjava oholost, X pun oholosti, Xova glava puna oholosti Xovi izlivi oholosti, ispoljavanje preterane oholosti, X ispunjen ohološću 2 Ljudi puni nadmenosti/ Svet puca od nadmenosti i napumpanih veličina Uspeli, status uliva gordost u X	4					
b. Y ili neka aktivnost može uliti tečnost u X					Sujeta izbija iz X 2, suzbiti sujetu 1 Gordost izbija iz svakog Xovog pokreta Oholost izbija iz Xovog slava	3	1		1		
c. Materija pod pritiskom u X					Nešto pokreće talas gordosti i ponosa u Xovim venama Nešto preplavilo subjektivno srce gordošću	2	2				
d. More, reka, bujica u X					Sujeta zamosi X, more opasnih sujeta Teško savladati toliku količinu ega X zanet gordošću	2	1				1
More, reka, bujica, prirodna sila					Sujeta obuzima 2 Osećanje gordosti obuzima X, X obuzet gordošću Oholost obuzima X	2	2		1		
Materija obavlja X					X ogr ezao u gordosti, oholosti, sujeti	1	1		1		
Materija u koju je X uronjen											
Vazdušni omotač	Y senses about X an air of arrogance X has an air of haughty arrogance		2								
Materija koja pomračuje mozak					Arogancija subjektu pomračila mozak						
Vrelina											
1. Vatra											
a. Vatra, vrelina zagrada X					X upaljen od sujete X usijane glave pune sujete	2					
b. Upaliti vatru	Arrogance fuelled by righteous indignation		1		Raspaliti Xovu sujetu Potpirtivati oholost u X Potpirtivati vatre nacionalnog ega	1			1		1
c. Intenzitet vatre					Plamena gordost Dobro zdravlje doliva ulje na vatru razbuktane vatre sebičnosti i žar oholosti	2			1		
2. Zagrevanje materije					Y(ili neki uspeh) podgreva Xovu sujetu (potvrđivanjem Xove vrednosti)	5					
Ohladiti nekome materiju					X zaslužio da mu se arogancija ohladi				1		

Hladnoća	The absurd arrogance of...mark different degrees of frost Beneath the facade of arrogance and ice that he presented to the world	2			Hladna nota oholosti X čini nešto sa hladnom gordošću	1		1					
Materija u Xovom glasu, očima	The air of arrogance in X's bearing Arrogance in X's walk, eyes, every line of X's figure, in every line of X Arrogance draining from X's face	6		Y traži u Xovom pokretu, osmehu, pogledu, izrazu gordosti Gordost u ponašanju, držanju Xov izraz mešavina gordosti i... Xovo držanje, čudna mešavina gordosti i blagosti Pogled pun arogancije U glasu, ponašanju ima arogancije Pogled prožet arogancijom Y prepoznaje u Xovom ponašanju aroganciju Oholost u ophođenju, Xove oči pune oholosti Nadmenost u ponašanju 2 U takvim izlživima ima mnogo ponosa i ega	7	5	2	2	2	1			
Materija u nečemu	Arrogance in X's assumptions, writings, sth	3		U nekom mestu ima mnogo sujete U nekom poslu, u grupi ljudi, odnosima, ljubavi U poslu ima gordosti, gorodost u principima Arogancija ugrađena u temelje Hitlerovog uspona U reakcijama, postupcima ima arogancije Atmosfera ispunjena arogancijom Mladost puna oholosti Aktivnost (zaključak, poezija, zgnječena cigareta) puna nadmenosti 3 Previše sujete i ega u lekarskoj struci Močvara primitivizma, arogancije i koristiljublja	10	2	6	1	3	1			
Močvara, mutna materija				X otrovan gordošću Društvo otrovan arogancijom		1	1						
Otrov				Ovaj svet, opijen sujetom, odlazi do đavola X opijen ohološću 2 X plovi u oblacima svoje oholosti	1			2					
Alkoholino piće													
Oblaci													
Razno		3	1		3	2	1	2	2				
		37	1	13	54	34	32	36	14	5			
%		7,74 %	0,2 7%	3, 03	7,19 %	9,63 %	9,81 %	12,6 7%	11, 66%	2,8 %			

Konkretizacije uočene u okviru konceptualizacije prekomernog ponosa kao materije najviše se usmeravaju na sledeće aspekte: visok stepen izraženosti i uticaj prekomernog ponosa na čovekovo delovanje i rasuđivanje – PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (U POTPUNOSTI GA ISPUNJAVA, MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU SUBJEKT TEŠKO SUZBIJA), MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA, MATERIJA U KOJU JE SUBJEKT URONJEN, a PREKOMERNI PONOS JE TAMA, MOČVARA, ALKOHOLNO PIĆE, osim negativnog uticaja na čovekovo rasuđivanje, naglašavaju i društvenu ocenu ovog stanja. Karakteristične za prekomerni ponos jesu i metafore koje naglašavaju meru u kojoj ova karakterna crta nepovoljno utiče na međuljudske odnose: MATERIJA KOJA JE SMEŠTENA U KOLEKTIV (SAČINJEN OD VIŠE LJUDI), MATERIJA KOJA SE SMEŠTA IZMEĐU LJUDI, U SAME MEĐULJUDSKE ODNOSI Ili AKTIVNOSTI, PREKOMERNI PONOS JE HLADAN. PREKOMERNI PONOS JE VATRA dodatno osvetljava destruktivne aspekte ovog stanja.

4.5.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju PREKOMERNI PONOS

4.5.5.1. Korišćenje predloga kao što su npr. *to, towards, between, od, do, ka* itd. u kombinaciji sa leksemama koje označavaju prekomerni ponos pokazuje da su METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA (Lakoff 1993), i njom obuhvaćene metafore poput STANJE JE MESTO, PROMENA STANJA JE PROMENA MESTA (Lakoff i Johnson 1999), NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA (Vesić-Pavlović 2016) produktivan izvorni domen i u konceptualizaciji prekomernog ponosa. To je i očekivan nalaz imajući u vidu da je prekomerni ponos član kategorije *stanje*. Takođe, kao i u strukturi ponosa, upotreba tipičnih ablativnih predloga *from* i *od* ispred reči koje označavaju prekomerni ponos primetna je u kontekstu naglašavanja prekomernog ponosa kao uzroka nečega, i upućuje na preslikavanje UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA. Osvrnućemo se na neke od najrečitijih primera:

Engleski

Arrogance

1. He suggested, also, that *an undue concentration on the new natural philosophy might lead to a certain intellectual arrogance.*
2. *Stephen's progress from arrogance to abjectness.*

3. ...people would drift towards complacency and arrogance.
4. In particular, it is common for *people to oscillate between withdrawal and arrogance*.
5. *This came partly from that confidence built up in the wide affection of the large family, partly perhaps from the arrogance of the supreme athlete.*
6. *Self-confidence bordering on arrogance* is one of Graeme Souness' most abiding characteristics.

Vanity

7. Soon after the ceremony he went to Glasgow, where he fell ill with what would seem to have been smallpox, *and from vanity kept a taffeta mask over his face.*

Srpski

Sujeta

1. Bilo je to surovo od oca, ali ovaj se očevidno bojava da bi konj mogao da mu *navede sina na rasipništvo i sujetu.*
2. a tvoja *ambicija* je lažna i nezdrava, jer *dolazi od tvoje sujete*, samo i jedino od sujete.

Gordost

3. ...ovo ispitano i već hiljadugodišnje *oruđe* [ustanova manastirskih staraca] za moralni preporod čovekov od ropstva ka slobodi i ka moralnom usavršavanju, može da se pretvori u oružje sa dve oštrice, tako da *ponekog može da odvede* mesto u smirenost i potpuno gospodarenje nad samim sobom, naprotiv, *do najsatanskije gordosti*, to jest do lanaca, a ne do slobode.
4. Ali čovek ima i svoju *sopstvenu volju koja* izvire iz njegove slobode i koja *ga vodi ka gordosti* da hoće da bude sam sebi temelj.
5. ...ali kad god ga je pogledala, spazila mu je na licu izraz zadovoljstva, a u svemu što je rekao čula je naglasak tako *dalek od gordosti* ili preziranja prisutnih.
6. Ma on je lud, opsednut đavolom, *naduo se od gordosti* i uživa u mučeništvu zbog proklete oholosti.
7. I Sen - Malin, *sav naduven od gordosti*, izvrši svoj nalog sa važnošću, ali tačno.

Arogancija

8. "Srbija i svet: *Između arogancije i poniznosti*"
9. Đavo će predstavljati drvo moći, čije je seme zla odavno posejano, taštinu, *aroganciju*, ignoranciju, *sve te izvore odakle dolaze zlo i ratovi.*
10. *Samouverenost koja se graniči sa svojevrsnom arogancijom* osnovni je ton koji provejava iz intervjuja Željka Mitrovića
11. *Nemačka* željna da se istakne, *samouverena do arogancije* i ponovo spremna vojno da interveniše..

Oholost

12. I tu počinje pojmovni zaplet: svojom sugestijom Evi da uzbere sa drveta saznanja dobra i zla *navela je na greh, na oholost*, na prestup, ograšenje o božju milost i zapovest, na pad.
13. Njegove reči bile su je umirile i vratile su joj *samopouzdanje*, ali je *kod nije od toga do oholosti i drskosti bio samo korak.*
14. Iako je bogat, mlad, i mogao bi biti *besan od oholosti*, ovaj crni mladić ponizno izvršava čak i ono što samo misli da želim.

Zanimljivo je primetiti da se u više primera naglašava da pojedini aspekti čovekove ličnosti – na primer, način razmišljanja ili usredsređenost na neku filozofiju, slobodna volja, ili pak neki spoljni faktor – ustanova, nešto što posedujemo ili opet u kontekstu vere *zmija* – DOVODE

ČOVEKA DO PREKOMERNOG PONOSA-MESTA (E: 1; S: 1, 3, 4, 12). Upotrebom glagola *navesti na* u srpskim primerima dodatno se potcrtava negativna ocena prekomernog ponosa budući da se, upotrebljen u figurativnom značenju, ovaj glagol najčešće koristi uz stanja koja se negativno ocenjuju – RSJ kao kolokacije pruža *navesti na zlo, pobunu, odustajanje, u škripac*, a u KSSJ se, takođe, može naći da se pojedinac često navodi na negativne postupke i posledice – na primer, *navesti na stravičan čin, pobunu, pogrešnu pretpostavku, bogoprotivne eksperimente, ekstremizam, ubistvo, samoubistvo, grijeh neopreznosti, zlo, zločin iz strasti, nedostojanstveno ponašanje*, itd. Uopšteno govoreći, korišćenjem elementa izvornog domena koji se odnosi na faktor/entitet koji dovodi čoveka u stanje prekomernog ponosa, a ne samo čovekovog dolaženja u to stanje, ističe se uverenje da prekomerni ponos ima neki uzrok, a možda i potreba da se takav uzrok pronade i precizno utvrdi.

Neki od primera odslikavaju gorepomenutu metaforu UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA (E: 5, 7; S: 2, 6, 7, 9, 14), s tim što dato preslikavanje može biti eksplicitno realizovano glagolima kretanja i ablativnim predlozima (*this comes from arrogance, ambicija dolazi od sujete, zlo i ratovi dolaze od arogancije*), dok u nekim od primera, kako smo videli i tokom analize konceptualizacije ponosa, nailazimo na njegov „nagoveštaj” kroz upotrebu ablativnih predloga (v. 4.2.4.). Izrazi *naduti se od gordosti* i *naduven od gordosti* ukazuju na tipične telesne manifestacije i ponašanje čoveka prouzrokovane prekomernim ponosom, s tim što se upotrebom reči koje označavaju neprirodnu i nezdravu uvećanost (nadutost, naduvenost) naglašava negativno vrednovanje i neopravdanost takvog stanja iz perspektive posmatrača. Ovde možemo primetiti i jednu gradacionu liniju – i ponašanje tipično za opravdan i pozitivno vrednovan ponos – uspravno držanje, ispravljanje, podizanje glave – čoveka čini većim; međutim, prekomerni ponos je neopravdan, te je iz perspektive posmatrača prekomerno ponosan čovek *preterano* uvećan.

Da se razlika između pojmova samovrednovanja može prvenstveno ticati *stepena* u kom subjekt sebe pozitivno vrednuje, pa tako imamo razliku između opravdanog i (društveno) prihvatljivog stepena samovrednovanja i onog koji više to nije, pokazuju engleski primer (6) i srpski primeri (10), (11) i (13). Tako samouverenost i samopouzdanje podrazumevaju određeni opseg intenziteta, pri čemu se gornji prag, ili maksimalan intenzitet nalazi blizu granice kategorije preteranog i neprihvatljivog samovrednovanja – ili kako

primeri eksplicitno kazuju, samouverenost maksimalnog intenziteta *graniči se sa* prekomernim ponosom, ili je subjekt *samouveren do arogancije*. Primer (11) možda upućuje i na preslikavanje INTENZITET STANJA JE PREĐENA RAZDALJINA, koje formuliše (Vesić-Pavlović 2016: 206), potkrepljujući ga primerima *njihova bahatost ide dotle, lukavost ide do zloće*.

4.5.5.2. Da prekomerno ponosan čovek SEBE POSTAVLJA VISOKO potvrđuje i konkretizacija PREKOMERNI PONOS JE MESTO NA VISINI, posvedočena u srpskom korpusu. Ovakva konceptualizacija je, naravno, u maksimalnom saglasju sa učenim metaforama PREKOMERNI PONOS JE GORE i OBLAK.

Sujeta

1. ...jednom ispričao priču o kralju koji je samoga sebe smatrao dragim bogom, *ali se kukavno stropoštao sa visina svoje sujete* da kao životinja puzi po tlu i pase travu.
2. *Uznet u sujeti „nezamenjivog”*, gluv za tuđe mišljenje.

Gordost

3. Najpre je osećao gordost, što je posledica nadanja i svest o sopstvenoj nevinosti; zatim poče da sumnja u svoju nevinost, što je prilično opravdavalno upravnikovo mišljenje o toku umnog poremećaja; naposljetku *pade sa visine svoje gordosti* i poče još da moli ne boga, već ljude; bog je poslednje utočište.
4. Zašto se danas u čoveku budi jedan deo njegovog bića pozivajući onaj drugi, *uzdignut u gordosti racionalnog*, da se osvrne i da se zamisli nad raspolučenom celinom?

Oholost

5. Po mom mišljenju to je sabornost masovne umetnosti, *koju odbijamo da prepoznamo sa svoje oholosti* i prezrenja prema današnjem danu.
6. Tražimo od svih odgovornih ljudi u svetu, koji su dozvolili realizaciju ovog rata, da zaustave svoja rušilačka oruđa, utišaju svoj gnev, *siđu sa vrha kule svoje oholosti* i dozvole da progovori zdrav razum i dobro ljudsko srce.

U primerima (2) i (4) predstava o MESTU NA VISINI dodatno se specifikuje kao SADRŽATELJ NA VISINI.

4.5.5.3. Prekomerni ponos se konkretizuje kao SADRŽATELJ, i to najčešće kao SADRŽATELJ ZA PREKOMERNO PONOSNOG ČOVEKA. Pored toga, primeri iz oba korpusa svedoče o preslikavanju POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA-SADRŽATELJA:

Engleski

Arrogance

1. Who were you *in your arrogance* to try to save him from his wish?
2. Yet it is *in this dangerous arrogance*, that the politician can know a person's needs better than the person himself.

3. *In our arrogance, we parents tend to assume that our children love us, respect us and think we are endowed with the wisdom of Solomon.*
4. *Her head was held high, not out of arrogance.*

Vanity

5. The handsome old man *chuckled in childish vanity.*
6. But could I do it without — utterly — *falling* ?' *'Into obsession, untruth, vanity, corruption?'*
7. It gives an unsettling impression that *this man does admirable things out of vanity.*

Srpski

Sujeta

1. ...*naprasiti Milan se u besu i vladarskoj sujeti okrenuo i vratio u prestonicu .*
2. ...*nesrećni Fiks morao biti vrlo razočaran i vrlo uvređen u svojoj sujeti.*
3. *I ti bi jedino iz sujete mogao da budeš dobar, darežljiv, požrtvovan. Jer tvoja sujeta to je glavna snaga koja te pokreće, tvoja jedina svetinja, jedina stvar koju voliš više nego sebe samoga.*
4. *Kupio sam ih [slike] iz sujete i platio vrlo skupo, pre nekoliko godina.*

Gordost

5. A sve ostalo vreme *čamite u svojoj demokratskoj gordosti* i propadate po vašim mansardama.
6. Pa niste vi jedini koji verujete u Boga. Veruju milioni ljudi. Svaki na svoj način. I to ne daje nikom pravo da se izdvaja i *zatvara u neku nezdravu gordost*, okrećući leđa ostalom čovečanstvu, često i svom najbližem.
7. Tražimo *pribežište u gordosti*, da niko ne bi mogao da vidi našu slabost.
8. *U svojoj gordosti ona mi nikad ne bi oprostila moju ljubav* te bismo oboje propali.
9. ...videvši da ubijaju na moje oči Jevreje *koji su odbili da se pokrste* (ko iz doslednosti, *ko iz gordosti* koja je katkad pogibeljna).

Arogancija

10. To je kodeks svih moćnika, onih koji su *uzdignuti nad ostalima* i koji, *u aroganciji* i samoljublju, čak i *ne primećuju koliki nesklad postoji između njihovih reči i onoga što rade*
11. Akcija isključivanja grejanja u ovom trenutku biće usmerena prema onim dužnicima koji *iz svoje bahatosti, bezobrazluka i arogancije neće da plaćaju račune.*

Oholost

12. U nekadašnjem Vavilonu (u prevodu - Vrata Božija) *čovek je u svojoj oholosti hteo da sagradi kulu do neba.*
13. Dalje Trasimah optužuje sve svoje sugrađane *koji se prepiru iz obesti i oholosti* i ne umeju da se vrate proverenim vrednostima.

Nadmenost

14. *U svojoj nadmenosti, taštini i samoljublju, vlastodržačka manjina proizvodila je zastrašujuću nadmoć* koja se nad životom pojedinaca nadvijala kao strah, strepnja i frustracija.

Shodno implikacijama konceptualizacije nekog stanja kao sadržatelja (Radden 1998; Klikovac 2004, 2006[2000]), u većini navedenih primera prekomerni ponos je uzročnik karakterističnog ponašanja, razmišljanja, a ređe i osećanja (kao, na primer, u srpskom primeru (2))¹⁰.

¹⁰ Dodatna potvrda da je u pitanju uzročno značenje može se naći i u činjenici da u oba jezika u gotovo svim primerima konstrukcije *in+* i *u+lokativ* u rečenici prethode reakciji izazvanoj prekomernim ponosom – kako

Bitno je ipak naglasiti da u većem broju posvedočenih primera (naročito u primerima iz srpskog korpusa koji sadrže lekseme *sujeta* i *gordost*) subjekt postupa na određeni način *iz prekomernog ponosa*; u osnovi datih primera nalaze se preslikavanja UZROK JE SADRŽATELJ i POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA (Klikovac 2006[2000]). Takva metaforička slika upućuje na aktivniju ulogu subjekta u datoj situaciji – kako navodi Klikovac (2004), iz logike slikovne sheme sadržatelja proističe da delovanje čoveka koji je usmeren na izlazak iz sadržatelja nije ograničeno u meri u kojoj je to delovanje čoveka koji se u njemu nalazi i kojeg sadržatelj okružuje sa svih strana.

Da stanje prekomernog ponosa podrazumeva svojevrsno udaljavanje od drugih ljudi potvrđuju i primeri u kojima se ističe da subjekt *čami u svojoj gordosti*, ili se pak *u nju zatvara*, okrećući leđa drugima (S: 5, 6) (PREKOMERNI PONOS JE PROSTORIJA/ZAKLON). U skladu sa ovakvom predstavom, prekomerni ponos može biti i neka vrsta *utočišta* u koju subjekt dolazi kako ne bi drugima pokazao svoje slabosti (S: 7); jasno je da se pri takvoj konceptualizaciji profilišu i spoljne manifestacije prekomernog ponosa.

U engleskom primeru (6) uočavamo jednu interesantnu pojavu – sasvim suprotno konceptualizaciji prekomernog ponosa kao MESTA NA VISINI, vidimo da se PREKOMERNI PONOS NALAZI DOLE (PREKOMERNI PONOS JE RUPA). Razlog za postojanje dve, takoreći oprečne konceptualizacije može se naći u tome što se prva usmerava na mišljenje subjekta o sebi samom (ona je važan, i bolji od drugih, i stoga sebe postavlja visoko, i iznad drugih), dok se drugom podvlači negativno vrednovanje prekomernog ponosa. Rekli bismo da je ona utemeljena, osim u LOŠE JE DOLE, i u metafori NEMORALNO JE DOLE (Rasulić 2004: 213) U skladu sa takvom negativnom ocenom, dospevanje u stanje prekomernog ponosa konceptualizuje se kao nevoljno kretanje naniže, tj. *padanje*.

4.5.5.4. I predlog *with*, odnosno *s(a)* javlja se sa analiziranim leksemama, što upućuje na konceptualizaciju prekomernog ponosa kao PREDMETA-PRATIOCA:

Engleski

Arrogance

1. *We, with the arrogance of extreme youth, thought this was disgusting at his age.*

Klikovac (2004: 231) tvrdi, javljanje datih konstrukcija na početku rečenice upućuje na njihovo nedvosmisleno uzročno značenje.

2. ...*she answered him with such haughty condescension, such arrogance*, that his face went white.
3. *We seem to assume, with rather typical British arrogance*, that if, as volunteers, we become committed, we innately possess the knowledge and skills to recruit supporters...

Vanity

4. A lot of hair, *cared for with considerable vanity*.
5. *Assessing without vanity* the beauty that had once given him an honest pleasure.

Srpski

Sujeta

1. *S nepodnošljivom sujetom je verovala* da je upućena u tajnu svačijeg srca..
2. ...par papuča ukrašenih lažnim biserom, koje obu *sa osećanjem očevidne sujete*.
3. Sebi sam, zahvaljujući šahu, lakše priznao da postoji bolji od mene i da to uvažavam, *bez sujete* i ljubomore

Gordost

4. ...*s nekom taštom gordošću* i samosvesnim osmehom [...] *ispaljuje izjavu za izjavom* pred okupljenim novinarima, reporterima i TV – ekipama..
5. ...jedini on zna da *se povlačim* bez mržnje i *bez gordosti*, ali ne bez žaljenja; jedini on zna da nisam upotrebio ni za sebe ni za sujetne stvari moć koju mi je dao...

Arogancija

6. I ta zbilja velikodušna ponuda, odbijena je s arogancijom.
7. Očekujem da *vodite politiku* na beogradski način, *bez arogancije*..

Oholost

8. Ona širom otvori vrata pred mladićima, koji su već bili u sobi, pa im *sa vrhovnom srdžbom i ohološću pokaza put*: - Napolje da ste se vukli!
9. Neka im otvore knjigu, i *neka im je čitaju* bez premudrih reči, i *bez oholosti i uzdizanja nad njima*..

Nadmenost

10. Uvek sam mislio, reče monarhista *izvlačeći lulu i počevsi da je puni s nadmenošću* nekog ko se sprema da održi predavanje.

Kao što smo istakli i u okviru analize ponosa, rekli bismo da konceptualizacija prekomernog ponosa kao predmeta-pratioca upućuje na načinsko značenje, tj. leksemama koje označavaju prekomerni ponos profiliše se i karakteristično za prekomerni ponos ponašanje. To je naročito očigledno kada subjekt *postupa na određeni način sa prekomernim ponosom*. Međutim, kada govorimo o načinu razmišljanja, možemo pretpostaviti da ovakva konceptualizacija ukazuje na to da prekomerni ponos utiče na ili ima za posledicu određeni način razmišljanja (E: 1, 3). Srpski primer (9) opet potvrđuje DA SUBJEKT SEBE POSTAVLJA IZNAD DRUGIH LJUDI.

4.5.5.5. *Rezime:*

Tabela 15: Pregled predložkih sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju PREKOMERNI PONOS u engleskom i srpskom jeziku

Predlozi (i izvorni domeni na koje ukazuju)	Metaforički izrazi	Arrogance	Ego	Vanity	Metaforički izrazi	Sujeta	Gordost	Arogancija	Oholost	Nadmenost	Ego
To, towards, to/od, (Mesto)	between, and, from, do, ka	12		1	Y navodi X na sujetu/Stvaraci izvan sujeta X iskoracuje iz začaralog kruga ličnih sujeta i ambicija X dalek od gordosti/ Y ili nešto dovodi X do (najsatanskije) gordosti, vodi ka gordosti/Navesti X na gordost/Nadmenost modernih vremena goni X na gordost Od autoriteta ka aroganciji/X se kreće od ignorancije preko arogancije do tolerancije X samouverena do arogancije/ Nešto se graniči sa arogancijom 2/Između arogancije i poniznosti Zlo i ratovi dolaze od arogancije	3	5	10	3		
	Sth leads to arrogance 3 An attitude borders on arrogance 3 X oscillates between withdrawal and arrogance The balance between forcefulness and arrogance Erring on the side of arrogance X drifts towards arrogance X's progress from arrogance to abjectness Sth comes from arrogance Vanity borders on madness				Kod nekoga od samopouzdanja do oholosti samo korak/ Prkos i neukrotivost do oholosti (srpski Hybris)/ Navesti X (Evu) na greh, na oholost X se stropošljava sa visina svoje sujete X pada sa visine svoje gordosti X nešto čini sa svoje oholosti/ X silazi sa vrha kule svoje oholosti Naduti se od gordosti Naduven od gordosti X besan od oholosti	1	3		2		
Sa visina, sa vrha kule prekomernog ponosa (Mesto na visini)				1							
from excessive pride, od prekomernog ponosa (uzročno značenje)	X does sth from vanity										
UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA											
<i>U, out of, through/u, iz</i>											
Subjekt u sadržatelju		10		2		4	10	4	8	5	
a. X se nalazi u sadržatelju (sadržatelj može biti prostorija, zaklon)					Gospoda u svojoj lepoti i gordosti/Globalizacija u svojoj gordosti //X čami u svojoj gordosti X se zatvara u (nezdravu) gordosti (okrećući leđa ostatom čovečanstvu)/X traži pribežište u gordosti, da niko ne vidi Xovu slabost		6				

b. Sadržatelj na visini					X uznet u subjeti	1						
c. Sadržatelj koji se nalazi dole (rupa)	Fall into vanity		1									
d. X nešto čini, oseća se na određeni način u sadržatelju (javlja se i uzročno značenje)	X does sth, feels sth in arrogance X chuckles in childish vanity	10	1		X uvređen, povređen u svojoj subjeti 2 X čini nešto u (vladarskoj) subjeti X čini nešto u gordosti 4 X čini nešto u (svojoj) aroganciji X u oholosti želi nešto da učini, čini nešto, (pokazuje koliko je važan) oseća X čini nešto u (svojoj) nadmenosti	3	4	4	8	5		
Out of iz (uzročno značenje) POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA	X does sth, holds X's head high out of arrogance X does sth out of vanity 2	3	2		X radi nešto iz subjete X radi nešto iz gordosti X čini nešto iz arogancije X izlazi iz ljuštura gordosti, sebičnosti, oholosti, zavisti	20	21	3	8			
Ljuštura					X izlazi iz ljuštura gordosti, sebičnosti, oholosti, zavisti		1		1			
<i>Through, kroz</i> (UZROK JE KANAL)	X does sth through vanity		1		Kroz gordost		1					

Prekomerni ponos najređe se konceptualizuje kao mesto u prostoru i sadržatelj. U oba jezika posvedočeni su primeri u kojima se težiste stavlja na uzroke koji subjekta *dovode do prekomernog ponosa-mesta*. Konceptualizacija prekomernog ponosa kao SADRŽATELJA ukazuje na to da ovo stanje može uzrokovati i određeno ponašanje, dok se putem metafore prekomerni PONOS JE PREDMET-PRATILAC primarno naglašava načinsko značenje. Karakteristična za prekomerni ponos jeste i njegova konceptualizacija posredstvom MESTA ILI SADRŽATELJA NA VISINI, što je u skladu sa uočenim preslikavanjem PREKOMERNI PONOS JE GORE.

4.5.6. Razrada kognitivnog modela PREKOMERNOG PONOSA

Brojnost i raznovrsnost metafora koje smo zabeležili i izložili u ovom poglavlju svedoči o bogatoj metaforičkoj konceptualizaciji prekomernog ponosa, pri čemu nam metafore koje strukturiraju pojmove u vezi sa prekomernim ponosom otkrivaju najtananije značenjske nijanse ovih pojmova. Dovoljan je i jedan tabelarni pregled svih analiziranih metafora i aspekata pojmova koje osvetljavaju da bi gorenapomenuta opaska bila očigledna:

Tabela 16: Kognitivni model PREKOMERNOG PONOSA

<p>Subjekt počinje sebe da vrednuje previše (ne naglašava se toliko početak samovrednovanja) Postoji uzrok za javljanje prekomernog ponosa – način razmišljanja ili usredsređenost na neku filozofiju, slobodna volja, ili pak neki spoljni faktor (npr. ustanova) S ima previše visoko mišljenje o sebi</p>	<p>POČETAK PREKOMERNOG PONOSA JE DOBIJANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA/DOLAZAK/RAĐANJE PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA/ČOVEKA DOLAŽENJE SUBJEKTA NA PREKOMERNI PONOS-MESTO UZROK DOVODI SUBJEKTA DO PREKOMERNOG PONOSA-MESTA ČOVEK KOJI IMA PRETERANO VISOKO MIŠLJENJE O SEBI JE ČOVEK KOJI POSEDUJE PREKOMERNI PONOS-PREDMET PREKOMERNI PONOS JE GORE, OBLAK, MESTO NA VISINI, SADRŽATELJ NA VISINI</p>
<p>Subjekt ima potrebu da mu se lična vrednost potvrđuje, tj. prekomerni ponos ojačava Subjekt <i>pridaje veliki značaj ličnoj vrednosti</i> (potreba za potvrdom lične vrednosti i pridavanje značaja istoj dominantno se profilisu putem pojmova ego i sujeta)</p>	<p>POTVRĐIVANJE VISOKOG MIŠLJENJA O SEBI (POTVRĐIVANJE SOPSTVENOG ZNAČAJA) JE FIZIČKO ULEPŠAVANJE SUJETE-PREDMETA (*S, <i>sujeta</i>) PRIDAVANJE VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE STAVLJANJE EGA/SUJETE-PREDMETA NA</p>

<p><i>Dominantna je društvena osuda gorenavedenog</i></p>	<p>NAJZNAČAJNIJE MESTO U FIZIČKOM PROSTORU (<i>uglavnom ego i sujeta</i>) PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI NE TREBA VISOKO VREDNOVATI (I KOJI TREBA ODBACITI) PREKOMERNI PONOS JE DOLE (RUPA) (E) SUJETA JE MEHANIZAM (*S, <i>sujeta</i>) POJAČANJE PRIJATNOSTI IZAZVANE POTVRĐIVANJEM LIČNE VREDNOSTI JE PODGREVANJE SUJETE-MATERIJE</p>
<p>Subjektovo osećanje lične vrednosti i potreba da mu se lična vrednost potvrđuje su izraženi u maksimalnom (i društveno neprihvatljivom) stepenu Takav stepen izraženosti se može i povećavati Subjekt je lakom na komplimente i priznanja (*u strukturi sujete i ega u oba jezika perspektivizacija potrebe da se vrednost potvrđuje)</p>	<p>PREKOMERNI PONOS JE UPADLJIV PREDMET (S) PREKOMERNI PONOS JE (PRE)VELIK PREDMET (<i>*značajno preslikavanje naročito u strukturi ega i sujete, kreativne realizacije</i>) PRENADUVEN PREDMET SUBJEKT JE EGO-ČOVEK (NEZAJAŽLJIV I OSION), SUJETA-ČUDOVIŠTE PREKOMERNI PONOS JE SUBJEKTOV ROĐAK, PRIJATELJ (S) SUJETA/EGO JE BIĆE (ČEŠĆE ČOVEK) KOME TREBA UGAĐATI (NA FIZIČKOM I MENTALNOM PLANU-HRANITI, GOLICATI, MASIRATI, LASKATI) SUJETA JE ČOVEK KOJI JE ZADOVOLJAN KADA SUBJEKT DOŽIVI USPEH EGO JE VELIKO BIĆE EGO JE HALAPLJIVO/NEZASITO BIĆE (<i>*značajno preslikavanje naročito u strukturi ega, kreativne realizacije</i>)</p>
<p>Prekomerni ponos ima stepen izraženosti, takav stepen se može i povećavati Najčešće se radi o visokom stepenu izraženosti Želja za potvrdom lične vrednosti može se povećavati (profilise se u pojmu sujete)</p>	<p>STEPEN IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE MERA KOLIČINE PREKOMERNOG PONOSA-MATERIJE PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (U POTPUNOSTI GA ISPUNJAVA) MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU SUBJEKT TEŠKO SUZBIJA) MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA (S) VELIKA KOLIČINA MATERIJE, MORE (S) POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE POVEĆAVANJE (NADUVAVANJE, PUMPANJE) PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA POVEĆANJE IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE OHRABRIVANJE/NEGOVANJE/RAZVIJANJE PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA/ČOVEKA OŽIVLJAVANJE I JAČANJE SUBJEKTOVE ŽELJE ZA POTVRDOM LIČNE VREDNOSTI I DOBIJANJEM PRIZNANJA JE BUĐENJE I IZAZIVANJE SUJETE-BIĆA (*S, <i>sujeta</i>)</p>
<p>Subjekt može postati umereniji u visokom vrednovanju sebe, i manje težiti da ličnu vrednost potvrđuje</p>	<p>PRESTANAK PRIDAVANJA VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE ODBACIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA (<i>uglavnom ego i sujeta, ali i</i></p>

Pozitivna društvena ocena gorenavednog	ostali pojmovi, *kreativnija razrada metaforičke slike) PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI NE TREBA VISOKO VREDNOVATI (I KOJI TREBA ODBACITI) PRESTANAK PREKOMERNOG PONOSA JE ODLAZAK PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA/ČOVEKA
Subjekt smatra da je superioran u odnosu na druge ljude	PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI MISLI DA JE BOLJI OD DRUGIH LJUDI (ILI DA JE SUBJEKT BOLJI OD DRUGIH LJUDI) PREKOMERNI PONOS JE GORE PREKOMERNO PONOSAN SUBJEKT SEBE SMEŠTA IZNAD DRUGIH LJUDI
Drugi ljudi, kao i specifične okolnosti mogu dovesti u pitanje subjektovo preterano visoko mišljenje o sebi Drugi ljudi ciljano mogu pokazati subjektu da nije onoliko važan koliko misli da jeste Prototipičan način da se ugrozi prekomerni ponos je vređanjem subjekta To je iz perspektive subjekta vrlo neprijatno	UGROŽAVANJE (I SMANJENJE INTENZITETA) PREKOMERNOG PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PREKOMERNOM PONOSU-PREDMETU OZLEĐIVANJE/VREĐANJE/RAZJARIVANJE PREKOMERNOG PONOSA BIĆA/ČOVEKA (<i>*uglavnom ego i sujeta</i>) POKAZATI NEKOME DA NIJE TOLIKO VAŽAN JE SMANJITI (IZDUVATI, PROBUŠITI) PREKOMERNI PONOS-PREDMET
Subjekt koji je pretrpeo uvredu može težiti da se osveti	POVREĐENA/UVREĐENA SUJETA JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM POSTUPCIMA POVREĐENA/UVREĐENA SUJETA JE OSVETOLJUBIV ČOVEK
Drugi ljudi mogu uočiti da subjekt ima preterano visoko mišljenje o sebi i da je opterećen ličnom vrednošću iako on sâm može težiti to da prikrije	PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKT (PONEKAD) TEŽI DA SAKRIJE UOČAVANJE SUBJEKTOVOG PREKOMERNOG PONOSA JE PREPOZNAVANJE I OTKRIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA
Preterano visoko mišljenje subjekt može pokazati karakterističnim ponašanjem – naročito neprijateljskim i neprijatnim ophođenjem prema drugima (dominantno se profilise u pojmu arogancije u oba jezika)	PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNOG (AROGANTNOG) SUBJEKTA (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (AROGANCIJE)-PREDMETA (<i>*arogancija u oba jezika</i>) PREKOMERNI PONOS JE MASKA, OMOTAČ, FASADA, VAZDUŠNI OMOTAČ KOJI OBAVIJA SUBJEKTA MATERIJA KOJA SE NALAZI U SUBJEKTOVOM HODU, OČIMA, ISKAZIMA AROGANCIJA JE ORUŽJE PREKOMERNI PONOS JE HLADNOĆA PREKOMERNI PONOS (EGO/SUJETA) JE UPADLJIV PREDMET (S)
Spoljnim manifestacijama prekomernog ponosa subjekt može prikrivati i svoja prava osećanja, ponekad čak ranjivost i osetljivost	PREKOMERNI PONOS JE MASKA, FASADA PREKOMERNI PONOS JE PROSTORIJA (ZAKLON, PRIBEŽIŠTE ZA SUBJEKTA) (S)
Subjekt se može držati i ponašati tako da se vidi da je prekomerno ponosan	SUBJEKT JE NADUVEN, NADUT OD PREKOMERNOG PONOSA

	UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD (PREKOMERNOG PONOSA-)UZROKA PREKOMERNI PONOS JE PREDMET-PRATILAC
Neprijateljsko ponašanje koje podrazumeva osećanje superiornosti može subjektu pomoći u zastrašivanju drugih i ostvarivanju ciljeva	AROGANCIJA JE ORUŽJE (*S, <i>arogancija</i>)
Preterano visoko mišljenje o sebi, opterećenost potvrđivanjem lične vrednosti i omalovažavanje drugih može dovesti do ličnih neuspeha, otežavanja saradnje sa drugima, nerazumnih odluka, izazivanja sukoba, ratova	PREKOMERNI PONOS JE PRESKUPA ROBA (*S) PREKOMERNI PONOS JE TERET (*S) SUJETA JE KOČNICA, SUJETE SU OKOVI (*S, <i>sujeta</i>) PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTA OTUĐUJE OD DRUGIH LJUDI, SVADLJIV ČOVEK KOJI NIJE U STANJU DA OSTVARI SARADNJU, RADI ZA ZAJEDNIČKE INTERESE I FUNKCIONIŠE NORMALNO SA DRUGIMA OSVETOLJUBIV ČOVEK SUJETE RAZLIČITIH LJUDI SU PROTIVNICI U BORBI MATERIJA KOJA JE SMEŠTENA U KOLEKTIV (SAČINJEN OD VIŠE LJUDI), MATERIJA KOJA SE SMEŠTA IZMEĐU LJUDI, U SAME MEĐULJUDSKE ODOSE ILI AKTIVNOSTI KOJU GRUPA LJUDI ZAJEDNO OBAVLJA PREKOMERNI PONOS JE VATRA
Prekomerni ponos podrazumeva da subjekt neosnovano zamišlja da je bolji od drugih, i navodi ga na iskrivljeno tumačenje realnosti	PREKOMERNI PONOS JE SLEP ČOVEK ČOVEK KOJI SUBJEKTU STAVLJA POVEZ PREKO OČIJU ILI GA OSLEPLJUJE PREKOMERNI PONOS JE VODIČ PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK RAZUMU PREKOMERNO PONOSAN ČOVEK IMA USIJANU GLAVU PREKOMERNI PONOS JE TAMA, MOČVARA ALKOHOLNO PIĆE MATERIJA U KOJU JE SUBJEKT URONJEN
Prekomerni ponos podrazumeva i nasilno, bahato, bezobzirno, agresivno ponašanje	PREKOMERNI PONOS JE NASILAN, BEZOBZIRAN ČOVEK (* <i>najviše arogancija</i>) TUĐA AROGANCIJA JE PROTIVNIK U BORBI PREKOMERNI PONOS JE DIVLJA/RAZULARENA ŽIVOTINJA PREKOMERNI PONOS JE VATRA
Želja za dokazivanjem lične vrednosti vodi ka postupcima koji će subjektu obezbediti moć i preimućstvo nad drugima (*izraženo u strukturi ega i sujete)	PREKOMERNI PONOS JE POHLEPAN, NEZAJAŽLJIV, SUREVNJIV, TAKMIČARSKI NASTROJEN ČOVEK (*S, <i>sujeta</i>)
Na najrazličitije načine utiče na subjektovo delovanje, razmišljanje, uverenja, osećanja itd.	PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE VODIČ (U KRIZU, NESREĆU, NEPRIJATNA OSEĆANJA, NEUSPEHE, ZABLUDE) LOŠ SAVETNIK PREKOMERNI PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE MOĆI (VLADAR, CAR, ROBOVLASNIK)

	MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU SUBJEKT TEŠKO SUZBIJA) MATERIJA KOJA JE SMEŠTENA U SUBJEKTOVIM UVERENJIMA I KONKRETNIM POSTUPCIMA MATERIJA U KOJU JE SUBJEKT URONJEN PREKOMERNI PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA
Subjekt je u potpunosti pasivan u odnosu na stanje prekomernog ponosa	PREKOMERNI PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE MOĆI (VLADAR, CAR, ROBOVLASNIK)
Subjekt može pokušati da se odupre prekomernom ponosu, ali to je izuzetno teško	PREKOMERNI PONOS JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI NEPRIJATELJ, UBICA
Prekomerni ponos sprečava subjekta da doživi lepe i plemenite stvari u životu	PREKOMERNI PONOS JE NEPRIJATELJ, UBICA
U kontekstu vere prekomerni ponos je izuzetno opasno stanje, vezuje se za greh (* <i>prekomerni ponos se profiliše spram domena vere</i> , pojmovi gordost i oholost u srpskom jeziku, pandan kognitivnom modelu ‘pride 4’ u engleskom)	PREKOMERNI PONOS JE OPASAN I NADMOĆAN NEPRIJATELJ (OD KOGA SUBJEKTA MOGU SPASITI VERA I BOG) PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK BOGU GREŠNIK, ČOVEK KOJI JE POGREŠIO i ZASLUŽUJE BOŽJU KAZNU, SUBJEKTA ODVAJA OD BOGA OHOLOST JE ZMIJA ZMIJA NAVODI SUBJEKTA NA OHOLOST-MESTO OHOLOST/GORDOST JE DEMON (*S, <i>gordost, oholost</i>)
Subjekt može prestati da bude prekomerno ponosan	PRESTANAK PREKOMERNOG PONOSA JE ODLAZAK PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA/ČOVEKA PRESTANAK PRIDAVANJA VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE ODBACIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (EGA/SUJETE)-PREDMETA

Očigledno je da ubedljiva većina (ako ne i sve) uočenih metafora sadrži negativnu ocenu prekomernog ponosa – putem njih se ističu, kao što vidimo i iz ovog tabelarnog pregleda, najrazličitije nepoželjne posledice ovog stanja, kao i nemoć subjekta da mu se odupre; sve u svemu, stičemo utisak o prekomernom ponosu kao izuzetno moćnom pokretaču ljudskog delovanja. U svetlu takve negativne ocene, očigledno je da se ovaj segment emocionalnog iskustva koje proizilazi iz pozitivnog samovrednovanja opojmljuje gotovo u potpunosti iz perspektive društva – iako se implicitno podrazumeva da subjekt sebe visoko vrednuje, te da mu je osećanje lične vrednosti i potvrda iste na prvom mestu, sâmo *značenje* pojmova u vezi sa prekomernim ponosom podrazumeva *dominantnu spoljašnu perspektivu*. Stoga možemo reći da se prijetnost ili neprijatnost po subjekta u daleko manjoj meri profilišu u datim pojmovima.

Takođe, interesantno je istovremeno zapaziti da je ovaj „čvor“ u značenjskoj mreži u domenu pozitivnog samovrednovanja „najleksikalizovaniji“, tj. njega izražava daleko veći broj imeničkih leksema, nego što je to slučaj sa ponosom kao neposrednom reakcijom ili čak ponosom kao samopoštovanjem. Objašnjenje koje Kosanović (2016) pruža za postojanje obilja prideva u oba jezika koji označavaju preterani ponos potpuno je primenljivo i na imenice – osim potrebe da se putem raznovrsnih prideva izraze različite nijanse preteranog ponosa, postoji i potreba „da se kroz njih što bolje izrazi ljutnja i ogorčenost pripadnika govorne zajednice prema subjektu takvog osećanja, ponašanja ili osobine“ (str. 288).

5. Konceptualizacija emocija negativnog samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku: pojmovni domen STIDA

5.1. Lekseme *shame, embarrassment / stid, sram, sramota*

Osnovne lekseme kojima se izražava emocija stida u ispitivanim jezicima jesu *shame* i *embarrassment* u engleskom, i sinonimične, nemarkirane lekseme *stid, sram* i *sramota* u srpskom. Budući da su navedene lekseme polisemične, kao i da imamo više osnovnih leksema za srpski jezik, izlaganje ćemo započeti detaljnijom analizom njihovih rečničkih odrednica kako bismo obrazložili kriterijume kojima smo se vodili prilikom odabira primera za analizu. Takođe, ovaj korak je neophodan imajući u vidu napomene koje smo istakli u uvodu – a one se, podsetićemo se, prvenstveno tiču velikih međujezičkih razlika u značenjima upravo osnovnih imeničkih leksema koje označavaju emociju stida, i činjenice da su u datim pojmovima prisutne razlike u stepenu preklapanja emocije stida sa drugim emocijama (npr. krivicom, strahom, nelagodnom, kajanjem itd.), kao i aspektima i atributima koji se dominantno u njima profilišu. Pogledajmo stoga, najpre, šta nam rečnici kazuju o opojmljavaju stida u engleskom i srpskom jeziku.

Analizom rečničkih definicija dolazimo do sledećih osnovnih značenja odrednice engleske lekseme *shame*:

1) *značenje koje se odnosi na psihičko, emocionalno stanje pojedinca* (1. ‘A painful feeling of humiliation or distress caused by the consciousness of wrong or foolish behaviour’ (OED); 2.1. ‘the feeling you have when you feel guilty and embarrassed because you, or someone who is close to you, have done something wrong’ (LDCE); 2. ‘a guilty and embarrassed feeling that you have when you or someone else has behaved badly’ (MED)).

2) *položaj pojedinca koji podrazumeva gubitak poštovanja drugih ljudi i društvenu osudu, najčešće kao rezultat nekog nedoličnog postupka*¹ (1.1. ‘A loss of respect or esteem; dishonour’ (OED); 3. ‘loss of respect or a good reputation because of your own or someone else’s bad behaviour or bad performance’ (MED))

¹ U daljem tekstu o datom značenju govorićemo kao o značenju „položaja” ili „društvene osude”.

3) *sposobnost pojedinca da se oseća stid* (3. 'the ability to feel shame' (LDCE); 2.a. 'the ability to feel guilty or embarrassed when you or someone else behaves badly' (MED)).

4) *uzrok stida* (1.2. 'A person, action, or situation that brings a loss of respect or honour' (OED))²

Iz navedenih definicija proizilazi više značajnih zapažanja. Prvo, očigledno je da svi rečnici definišu leksemu *shame* pozivanjem na osećanja krivice, poniženja i nelagode (*humiliation, guilt, to feel guilty, embarrassed*), kao i da kao osnovni uzrok ovog osećanja navode nedolične, loše postupke i ponašanje (*wrong or foolish behaviour, you have done something wrong, behaved badly*). Ovakvo zapažanje potvrđuje nalaze Urtado de Mendosa i dr. (2010, 2012), koji na osnovu elicitiranih odgovora i leksikografske analize utvrđuju da je pojam SHAME u savremenom engleskom jeziku, za razliku od pojma VERGÜENZA u španskom, u suštinskoj vezi sa pojmovima krivice, poniženja, ogrešenja o moralne norme i nedoličnih postupaka (eng. *humiliation, moral transgression, guilt, wrong doing*); drugim rečima, ti pojmovi čine centralne attribute pojma stida u engleskom jeziku. Dakle, već iz rečničkih definicija vidimo da se pojmovi stida, krivice i poniženja preklapaju, te da se, onako kako su opojmljeni posredstvom jezika, ne mogu smatrati kategorijama jasno omeđenih granica. Takođe, pojam SHAME se očigledno poklapa i sa pojmom EMBARRASSMENT.

Drugo, iako rečnici pod zasebnim tačkama razdvajaju gorenavedena značenja, ona se u kontekstu često javljaju i stopljena, a često se mogu smatrati i podznačenjima jednog značenja, koja se, kao što smo istakli i u okviru analize pojma DOSTOJANSTVA, mogu *manje ili više* profilisati u nekom konkretnom kontekstu. Dokaz za ovu tvrdnju jeste i činjenica da je teško (a često i nemoguće) razgraničiti navedena značenja, tj. precizno odrediti na koje se od navedenih značenja leksema *shame* u nekom kontekstu odnosi, što pokazuju i razlike u načinima na koje rečnici navode značenja, kao i primerima koje uvršćuju radi ilustracije relevantnih značenja.

Tako, na primer, OED značenje 'A painful feeling of humiliation or distress caused by the consciousness of wrong or foolish behaviour' ilustruje, između ostalih, i sledećim primerima '*I can live with the shame if it means I'm more productive.*' i '*Somehow, the shame*

² Rečnici izdvajaju i značenje 'a reason for feeling sad or disappointed' kao u primeru '*It seems a shame to waste all this food*' (MED); ovo značenje, međutim, za našu svrhu nije relevantno.

of my actions was quick to evaporate.’. Za značenje “A loss of respect or esteem; dishonour” navodi npr. ‘*It conveniently also offered birth mothers and their babies second chances for normal lives, without the shame of being unwed and illegitimate.*’ i ‘*Tan's mother, meanwhile, watched the grandmother commit suicide, unable to bear the shame.*’. Smatramo pak da u datim primerima nije najjasnije na koje se od dva pomenuta značenja *shame* odnosi. S druge strane, značenje reči *shame* navedeno pod tačkom 3 (kod nas pod tačkom 4), dakle situacija koja izaziva stid, a u čijoj osnovi stoji metonimija EMOCIJA ZA UZROK EMOCIJE, ilustrovano je i primerom ‘*The whole time, he carefully avoids looking at me as I struggle with the shame of crying in school over what looks like nothing more than a stupid locker.*’, a koji bi se mogao podvesti i pod prvo i drugo značenje.

LDCE, s druge strane, ne izdvaja *shame* u značenju položaja u kojem smo osramoćeni, već ga spaja sa značenjem emocije (u okviru značenja emocije LDCE navodi i primer ‘*He's brought shame on the whole family*’, za koji bismo rekli da više odgovara značenju položaja). Longmanov rečnik, međutim, za razliku od Oksfordovog rečnika, pod zasebnom tačkom izdvaja značenje ‘the ability to feel shame’, ilustrujući ga primerima ‘*How could you do such a thing? Have you no shame?*’.

Očigledno je da, kao što smo već naglasili, engleska leksema *shame* ima više (tesno povezanih) značenja, i da se, u zavisnosti od konteksta, putem nje profilisu različiti aspekti situacije, to jest scenarija koji stoji u osnovi emocionalnog pojma stida. Tako se putem reči *shame* može profilisati prvi deo kognitivnog modela, to jest *uzrok stida* – najčešće neki subjektov nedoličan postupak ili osoba koja se ogrešila o društvene norme, a s kojom je subjekt na neki način povezan. To je i očekivano budući da reči koje označavaju emocije pokazuju težnju da razvijaju značenja koja se odnose na stimulus koji ih izaziva; tako možemo reći da je neko/nešto naš(a) ponos, ljubav, sreća, tuga itd. Međutim, rekli bismo da je reč *shame* jedinstvena u tom smislu što je razvila značenje položaja pri kojem te drugi osuđuju. To nam ukazuje na važnost tog aspekta scenarija stida, i potvrđuje da je stid društvena emocija, te da pojedinac oseća stid onda kada se ogreši o neki društvene norme, odnosno ne postupi u skladu sa vrednostima i standardima koji su utvrđeni kao poželjni u jednoj zajednici, kao i da do emocije stida najčešće dolazi kada postoje svedoci takvog

postupka. Našom analizom obuhvatićemo primere u kojima leksema *shame* odgovara jednom od prva tri značenja koja smo na početku izdvojili.

S druge strane, nailazimo na sledeće definicije lekseme *embarrassment*: ‘A feeling of self-consciousness, shame, or awkwardness’(OED); the feeling you have when you are embarrassed, e.g. feeling uncomfortable or nervous and worrying about what people think of you, for example because you have made a silly mistake, or because you have to talk or sing in public (LDCE) i ‘a feeling of being nervous or ashamed because of what people know or think about you’ (MED). Vidimo, dakle, da se leksema *embarrassment* prevashodno odnosi na osećanje neugodnosti i lične nepodobnosti koju osećamo u prisustvu drugih ljudi, kao i da takvo osećanje nije nužno izazvano nekim ružnim postupkom. Kao što je to bio slučaj i za pojam *shame*, i leksema *embarrassment* se definiše pozivanjem na pojmove *shame* i *ashamed*, što opet upućuje na blisku vezu ovih pojmova.

Pređimo na srpski jezik. Osnovne tri lekseme koje u standardnom srpskom jeziku označavaju osećanje stida jesu *stid*, *sram* i *sramota*. RMS pruža sledeće definicije datih leksema:

Stid

1. Osećanje velike neugodnosti, zbuđenosti, kajanja zbog nekog neugodnog, ružnog postupka, čina ili zbog sopstvenih mana, nedostataka i sl.; Sram (*Izgubili su stid...U razredu se raširiše rđava osećanja....stid zbog sopstvene nemaštine*)
2. Sramota, uvreda časti (*Ona nije smela njega da oplakuje, jer stid je da mlada žena pred svetom žali muža....Otac među prosjacima gotovo da izgori od stida*)

Sram

1. neprijatno osećanje izazvano saznanjem o nepristojnosti, nepogodnosti kakvog sopstvenog postupka, stid (*Tad se prođe srama i zazora...Sram te bilo! Bijaše ih sram...da moraju naočigled svijeta gradom stupati*)
2. Sramota (1-3?) (*Ih! – vrisne mladac, izbezumljen, opazivši ...u kakvom je sramu... Neće biti nasem domu srama...Ljudi s ljudima cinjahu sram*)

Sramota

1. Stanje, položaj koji izaziva prezir, poniženje; uvreda (*Ja cu jadan udarit na Turke, pod sramotom ovom ostat neću. Sramota je takvome junaku kupit harač, ne skupit harača. Pod sramotom živi naše pokoljenje. Da nisi ovamo dosla da mi naneseš ljagu sramote! A danas se hajduku čini najveća sramota i psotka kad mu se rece da je lopov*)
2. Duboko, jako osećanje srama, stida.. *Uklonio se između ljudi od puste sramote...Sramota bi me bilo od berberina, koji me sapuni tri puta nedeljno..*
3. Nečastan, sramotan čin – *Sve je brze odmicao od mesta sramote..Sramota je njezina veže za kuću*
4. Onaj koji je počinio nešto ružno, nečasno što izaziva prezir drugih..*Vuci se otole, bruko i sramoto!*

Iz navedenih definicija, uočavamo da, i u srpskom jeziku, emocija stida podrazumeva i druge neprijatne emocije – veliku neugodnost, kajanje, zbunjenost, osećanje neprijatnosti, kao i da može biti izazvana „*saznanjem o nepogodnosti kakvog sopstvenog postupka*”. Takođe, i referentni srpski rečnici ispoljavaju razlike u pogledu organizacije definicija datih leksema. Tako, na primer, RSJ ne navodi značenje lekseme *stid* date u RMS pod tačkom 2 (sramota, uvreda časti), a osnovno značenje lekseme *sramota* (pod tačkom 1, u RMS je pod tačkom 3) opisuje kao nečastan, sramotan čin dok značenje stanja, položaja koji izaziva prezir uopšte i ne navodi. Kao što smo već istakli u analizi rečničkih definicija lekseme *shame*, ponekad je teško najpreciznije razgraničiti značenja koja se u kontekstu često javljaju i stopljena. Na takav zaključak upućuje i analiza primera koji bi trebalo da ilustruju upotrebu različitih značenja navedenih pod odelitim tačkama, a koji bi zapravo mogli da se podvedu i pod druga značenja – rekli bismo, na primer, da *stid* u *Otac među prošnjacima gotovo da izgori od stida* ilustruje značenje dato pod tačkom 1, a ne 2 (sramota, uvreda časti)³. Takođe, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da *sramota* u *Sramota je njezina veže za kuću* označava samo nečastan, sramotan čin; pre bi se moglo reći se u ovom kontekstu prepliću značenja sramotnog čina i emocije, ili da *sramota* označava samo emocionalno stanje.

Dalje, vidimo da rečnici lekseme *stid* i *sram* u značenju neprijatnog osećanja navode kao sinonime, dok se putem lekseme *sramota* profilise takvo osećanje jakog intenziteta („duboko, jako osećanje stida, srama”). Kao što je očigledno na osnovu definicija, osim osećanja, leksemom *sramota* može se profilisati i 1) nečastan i ružan postupak kao i čovek koji je počinio takav postupak, a s druge strane, i 2) položaj takvog, prezrenog od strane društva, pojedinca. I leksema *sram* razvija značenje društvenog položaja (navedenog pod tačkom 2 u oba rečnika), što se ogleda i u izrazu *staviti na stub srama*⁴. Iako stariji RMS

³ Smatramo, međutim, da se u savremenom srpskom jeziku reč *stid* gotovo i ne koristi u značenju *sramota, uvreda časti*, i da je navedeni primer (*Ona nije smela njega da oplakuje, jer stid je da mlada žena pred svetom žali muža*) arhaičan. Potvrdu za takvo zapažanje možemo naći i u činjenici da noviji RSJ to značenje lekseme *stid* i ne navodi.

⁴ I veliki broj primera iz naše građe potvrđuje da se upravo srpska leksema *sram* javlja u sklopu kako ovog, tako i sličnih ustaljenih izraza (*stub srama* (144 primera), *žig srama* (10) i *zid srama* (6)). Ovi izrazi nedvosmisleno svedoče o tome da se putem lekseme *sram* često profilise položaj pojedinca koji zbog obelodanjenog grešnog postupka gubi dobar ugled.

rečnik i za *stid* po tačkom 2 izdvaja slično značenje, stiče se utisak da takvo značenje nije aktivno u savremenom srpskom jeziku.

Istakli smo već u analizi značenja lekseme *shame* da činjenica da *shame* razvija i malopre pomenuta značenja ukazuje na to da je u scenariju srama bitan aspekt nedoličnog postupka kao i svedoka koji takav postupak osuđuju. Isto zapažanje važi i za srpski jezik, s tim što u srpskom jeziku reč koja primarno označava emocionalno stanje ne pokriva rasponom svojih značenja i te aspekte kognitivnog modela, već srpski jezik za njih ustanovljuje posebne lekseme.

Takođe, uočavamo da rečnici eksplicitno ne navode značenje koje bi se moglo definisati kao sposobnost nekoga da oseća stid usled svojih nedoličnih postupaka. Takvo značenje se pak nazire u nekim od ilustrativnih rečenica i idiomatskih izraza koje rečnici uvršćuju – na primer, *izgubili su stid* ili *baciti stid pod noge*⁵.

Iz svega gorerečenog proizilazi da se u oba jezika značenja leksema koje primarno označavaju emociju stida preklapaju sa značenjima (ili ih obuhvataju) reči koje označavaju druge emocije iz domena negativnog samovrednovanja – osećanje krivice, nelagode/neprijatnosti, kajanja, te bi date kategorije pravilnije bilo smatrati kategorijama nejasnih granica. U ovom poglavlju naš cilj je da uočimo metafore koje strukturiraju emociju stida u oba jezika i zabeležimo aspekte pojma stida/sramote koji se posredstvom metafora naročito naglašavaju. Iako smo istakli da se putem leksema koje izražavaju stid u oba jezika često istovremeno profilišu i emocionalna komponenta i značenje gubitka dobrog ugleda, i da su razlike među odelitim značenjima ovih leksema više stvar stepena i konkretnog konteksta, ispitaćemo i razlike u metaforičkoj konceptualizaciji između, s jedne strane, pojma SHAME onda kada se u njemu dominantno profiliše gubitak ugleda, i, s druge strane, emocionalna komponenta. Ovakvu razliku biće lakše ustanoviti u srpskom jeziku budući da u srpskom jeziku za značenje položaja postoji diskretna leksička jedinica, a sudeći po brojčanoj dominaciji primera u kojima leksema *sramota* primarno označava položaj

⁵ Potonji izraz RMS opisuje, između ostalog, kao *postati bestidan*, a *bestidan* se odnosi na nekoga ko nema tendenciju ili sposobnost da oseća stid u situacijama u kojima moralna načela nalažu da treba osećati stid. Vidimo, dakle, da se sposobnost osećanja stida profiliše putem prideva *bestidan* – to je čovek koji nema stid, ili preciznije, sposobnost da oseća stid, čime se i u značenju lekseme *stid* osvetljava ta komponenta značenja.

osramoćenosti i uzrok sramote, rekli bismo da se putem ove srpske lekseme najviše profilišu upravo komponente položaja i uzroka.

5.2. Pojmovne metafore koje strukturiraju domen STIDA

5.2.1. Izvorni domen PREDMETA

5.2.1.1. Aspekt *posedovanja predmeta* je iskorišćen aspekt domena predmeta u strukturi naših pojmova⁶. Razmotrićemo detaljnije kako se o ovom aspektu govori. Na primer, u srpskom jeziku u većini primera sa stidom i sramom, naglašava se da subjekt *nema stida/srama*, dakle, da nekome stid i sram nedostaju, kao, na primer, u sklopu fraze u kojoj se lekseme stid i sram zajedno javljaju – *nemati ni stida ni srama*. U tom slučaju, reči *stid* i *sram* označavaju sposobnost pojedinca da oseća stid usled nekog svog nedoličnog i društveno neprihvatljivog postupka, te se takav 'nedostatak' ili 'nemanje' stida/srama negativno ocenjuje:

Engleski

1. I am sure the conclusion that the public will have of this Budget is simple and it is clear: the Conservative Party is a party without honour and *a party without shame*.'
2. yes *they're both totally shame less* and their heads are like that, Lucy come and see [unclear] say hello to [unclear] .
3. *Have you no shame*, tempting an exhausted man like that?
4. It was through the agency of the chansons that the young man might *acquire* a sense of honour and *a sense of shame*.

Srpski

1. *Ma ovaj naš narod*, Mavrikiju Mavrikijeviču, *nema ni stida ni srama!*
2. Na zaprepašćenje molilaca, međutim, naišli su na *jednu Španjolku koja*, izgleda, *nije imala ni stida ni srca*, i koja ih je sve gledala pravo u oči, odbivši prezrivo i sa podsmehom sve molbe.
3. „Ko god u toj firmi sedi kao akcionar ili menadžer, *taj nema ni istorijskog instinkta niti ikakvog osećanja stida*”, izjavio je Keler – Šnora.
4. ...u novijoj istoriji evropske civilizacije, stoji niko drugi do civilni administrator UN za južnu srpsku pokrajinu, naš stari znanac, *osioni „lekar bez granica” i stida*, Francuz Bernar Kušner (61). Prema instrukcijama američkih finansijskih stručnjaka Kušner je odlučio da uzme 51 odsto akcija našeg rudnika.

⁶ S obzirom na to da je aspekt „dolaženja u posed” stida-predmeta u tesnoj vezi sa predstavom o stidu kao predmetu koji se nalazi na subjektu, kao i predstavom o teretu, radi veće preglednosti u izlaganju povezane aspekte ćemo razmotriti zajedno, te analizu započeti primerima koji odslikavaju aspekt „posedovanja predmeta”.

5. *Ona je uvek žena bez srama a muž joj sunce.*
6. A 'vojvođanski', pokrajinski problem svesti na evropske standarde...onda peru ruke od 'paorskih gnjida', oni koji srpski grb kriju u peći! Vojvodino stara, *zar ti nemaš stida?*
7. Ako boga znate, *imajte stida!*
8. Kod njih *nije ostalo stida ni za lek!*
9. Ovi ljudi *da imaju malo stida* ne bi se pojavljivali pred poznanicima i ne bi tražili krivce tamo gde ih nema.
10. ...ona ista Katja koja je maločas, pred svom ovom publikom, ponosita i čedna, *prinela na žrtvu sebe i svoj devojački stid* ispričavši o „plemenitom postupku” Mitjinom, da bi time kolikotoliko ublažila sudbinu koja ga očekuje.

Formulisaćemo metaforu (SPOSOBNOST SUBJEKTA DA OSEĆA) STID/SRAM JE STID—(VREDAN) PREDMET KOJI BI TREBALO POSEDOVATI, a kako vidimo iz primera, negativna ocena nedostatka stida naglašava se posredstvom (često emfatičnih) struktura koje podrazumevaju povišenu emocionalnost – npr. naporednim javljanjem sinonimičnih leksema u srpskom jeziku (*X nema ni stida ni srama*), stavljanjem znaka uzvika na kraju, retoričkim pitanjem, upotrebom kondicionala, naglašavanjem da *X nema stida 'ni za lek'*. Dakle, sposobnost čoveka da oseća stid usled nedoličnih i nemoralnih postupaka visoko se vrednuje, a nalazi se i u bliskoj vezi sa pojmom ČASTI, na šta nam ukazuju engleski primeri (1) i (4).

S druge strane, u manjem broju primera nailazimo na „neutralnije” preslikavanje, to jest putem posedovanja stida/srama-predmeta konceptualizuje se sâmo postojanje emocije stida (OSEĆATI STID JE POSEDOVATI STID-PREDMET), a uočavamo i dinamičke aspekte ovog preslikavanja, pa nam tako neka situacija ili neka druga osoba može stid-predmet *doneti*, *prepustiti* i *ostaviti* ili pak *ukloniti*, a i sam subjekt može stid *izgubiti*:

Engleski

1. Nakedness wouldn't embarrass him — *Lucenzo was quite without shame.*
2. Fiona watched him with a frown: *Lewis's drinking, even to my eyes, was increasingly without shame.*
3. You wanted to... make me almost believe that *we are a pair of young lovers without any shame.*
4. The essential point is that *one has a painful feeling of shame*, and is anxious to hide one's nakedness, usually by means of locomotion, but is absolutely unable to do so.
5. While hating him she had loved him, and, loving him, *had no shame in wanting him to be her only mate.*
6. As a man who spent 17 years in local government *I have a sense of shame* that yet again there has to be another attempt to reform local government finance, due to the incompetence, extravagance and doctrinaire opposition to competitive tendering of Labour councils.
7. *She had her own shame*, and could not rid herself of the guilt that came from loving a man who was not hers to love.
8. *You still have the shame of the short-trousered recent past.*

9. She wants women to pay more attention to their achievement needs, and ends with a celebration of throwing off feminine values, and taking on some masculine ones: *giving up 'guilt and shame and the tireless self-discipline of women' for 'magnanimity and generosity and courage'*
10. If you get to know about these things at an early age *you lose your shame* and shyness.
11. First *you'll have the embarrassment* of being told that payment has been refused.
12. Lack of control *brings humiliation and embarrassment* for the person concerned.
13. Seb knew he had failed yet again *to break through the barrier of embarrassment that lay between them.*

Srpski

1. Umesto mira, *imali su stid* i poraz: a uskoro i rat.
2. *Imam osećaj nelagode i srama* kada prelazim „Gazelu” i vidim one favele. To je naša velika bruka i sramota.
3. Svakog trenutka doživljavala je novo iznenađenje; *a svako iznenađenje donosilo joj je stid.*
4. Sad imam ključ za sve njene čudne poglede i postupke. *Stid prepustite njoj.* Ako greši, treba da ga oseti. Čini mi se da ga pomalo oseća.
5. Mućio se uzalud da objasni sebi postupak ove žene. Ali ma kakva bila *objašnjenja* koja je nalazio, *sva su ona ostavljala osećanje* razočaranja, *stida* i povređene sujete i pored toga, oštar bol uzvitlanih i nezadovoljenih želja.
6. ...Petrovića, sačuvati obraz i dostojanstvo Crne Gore, njenu pravicu i slobodu, koja je rodila, ili ćete, što ne dao Bog, *ostaviti sramni pečat na njenom obrazu, stid* i poniženje, nezapamćeno u njenoj vekovnoj viteškoj i čojskoj istoriji", naveo je mitropolit na kraju pisma dvojici predsednika.
7. Što se mene tiče, *izgubila sam svako osećanje sem stida* i pre bih umrla nego što bih pogledala u ogledalo.
8. Neka neodređena nežnost privlačila ih je jedno drugom. *Iznenađna bliskost uklanjala je između njih osećaj stida.*

Pažljivije razmatranje navedenih primera ukazuje na to da se 'osećati stid' u OSEĆATI STID JE IMATI PREDMET može odnositi na neposrednu emocionalnu reakciju izazvanu nekim stimulusom u nekoj konkretnoj situaciji (E: 4; S: 2, 3, 5). Češće se pak odnosi na subjektivu tendenciju da oseća stid u određenoj situaciji ili dugotrajniju manifestaciju emocije stida (E: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10; S: 1, 6, 7, 8). Takođe, rekli bismo da se u engleskim primerima (1) i (2) putem lekseme *shame*, osim osećanja, profilise i malopre pomenutu sposobnost pojedinca da oseća stid. Već iz ovih primera očigledno je zapažanje koje smo istakli u okviru analize rečničkih definicija – u kontekstu se često istovremeno profilise različiti aspekti (podznačenja, facete tih pojmova), ili se u zavisnosti konteksta u manjoj ili većoj meri profilise neka od tih značenjskih komponenata. Sličnu situaciju vidimo i u engleskom primeru (7) u kojem *shame* može označavati *osećanje stida* u vezi sa nekim konkretnim

uzrokom, a istovremeno i *uzrok stida*⁷. Dalje, u primeru (13) u engleskom i (8) u srpskom korpusu stid se konkretizuje i kao PREPREKA MEĐU LJUDIMA.

Takođe, vidimo da se u engleskom jeziku situacija koja izaziva stid može konceptualizati kao SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET, kao u primeru (5), a u primeru (8) javljanje imenice *shame* u sklopu izraza *the shame of sth* ukazuje na to da se stid konceptualizuje kao DEO SITUACIJE KOJA GA IZAZIVA (STID-PREDMET JE DEO UZROKA STIDA-PREDMETA).

Navedeni primeri rečiti su i u pogledu informacija koje pružaju o pojmovima koji su u bliskoj vezi sa predmetnim pojmovima. Tako, na primer, engleski primeri (1) i (4) potvrđuju da se pojam SHAME u engleskom jeziku vezuje i za „prisustvo drugih ljudi” i ne označava *nužno* osećanje izazvano nedoličnim postupkom, već se u ovom slučaju približava ili preklapa sa pojmom EMBARRASSMENT, na šta eksplicitno i upućuje kontekst jednog od ova dva primera (‘Nakedness wouldn’t *embarrass* him’). Slično značenje pokazuje i leksema *stid* u srpskom primeru (8). S druge strane, u većini primera u oba jezika radi se o osećanju izazvanom ružnim postupkom, koje podrazumeva i osećanje krivice, na šta neposredno ukazuju engleski primeri (7) i (9).

U srpskim primerima koji sadrže leksemu *sramota* naglašava se, za razliku od *stida* i *srama*, da *ona nekome pripada* i *da je nečija*⁸, na osnovu čega ćemo rekonstruisati preslikavanje SRAMOTA JE (NEŽELJEN) PREDMET KOJI SUBJEKTU (POČINIOCU NEDOLIČNOG

⁷ Rekli bismo da imenica *shame* ispoljava i posebno gramatičko ponašanje onda kada želimo da osećanje stida povežemo sa nekim vrlo konkretnim uzrokom – u navedenom primeru nailazimo na naglašavanje posedovanja *nekog konkretnog* stida upotrebom emfatičnog oblika prisvojnog prideva ispred imenice *shame* (*She had her own shame*), a imenica *shame* se može upotrebiti i u obliku množine prilikom isticanja različitih instanci doživljaja stida (*Burning out the shames, the deepest, oldest shames, in the most secret places; If she continued to wait it was really, in a manner, that she might not add the shame of fear, of individual, personal collapse, to all the other shames*). Imenica *shame* se može upotrebiti u obliku množine i onda kada označava *uzrok stida*, kao „The tale of the Leash woman was one of *the Society’s lesser shames*: a catalogue of accidents that had ended in tragedy”. Bitno je ipak istaći da se oblik množine javlja veoma retko (samo 5 primera u BNC-u); daleko ređe nego što je to slučaj sa imenicom *fear*.

⁸ U Tabeli 17 naveli smo da se u samo 12 primera govori o *nečijoj sramoti*. Ova fraza je potvrđena daleko većim brojem primera u korpusu, ali reč *sramota* u primerima koje nismo uvrstili označava sramni postupak ili čoveka koji se ogrešio o društvene norme, kao, na primer: *američki odgovor na uragan Katrina bio je nacionalna sramota; Skupštinska bruka i sramota u kojoj učestvuju i šešeljevci i nikolićevci*; ‘*hrvatska špijunska sramota*”; *Da će me smatrati sramotom Arijevaca?*; *da li je dokazana sramota*; *neželjenog svedoka svoje sramote*; ali *većina ljudi koji nemaju dovoljno reči da osude takozvanu sramotu nekih žena*; *kao da nisu svesni da je to naša sramota, a ne njihova* itd. Izdvojili smo malobrojnije primere u kojima se *sramota* odnosi na društveni položaj i gubitak poštovanja drugih.

POSTUPKA) PRIPADA. Ovakvo metaforičko preslikavanje potvrđeno je i u strukturi pojma SHAME. Lekseme *shame* i *sramota* primerno označavaju u ovom slučaju *gubitak dobrog ugleda*:

Engleski

1. 'Either way there is shame,' said Owen, 'but one way *the shame is yours and yours alone*.

Srpski

1. Ljudi su umirali zato što se nisu hteli odreći svojih pravih verovanja. Prirodno, sva slava je *pripadala* žrtvi, a *sva sramota inkvizitoru* koji ju je spaljivao.
2. Vi ste mogli da *zavolite jedino svoju sramotu*, i neprekidnu pomisao na to da ste osramoćeni i da ste uvređeni. Da ste doživeli manje sramote, ili da je uopšte nije bilo, vi biste bili
3. ...a što se tiče onih koji veruju, među njima se nadoše poneki koji se obradovaše većma i od samih onih koji ne veruju, jer "*ljudi vole pad pravednika i sramotu njegovu*"
4. ...tukao je sestru svakog meseca jedared ludački - - tako da smrti njene niko nije od nje slušao pričanja o Vlaovićima, ni o njihovoj slavi i moći, *ni o njihovom sumraku i sramoti*.
5. Prošle nedelje bila je Vukašinova svadba. Na njoj, svi odreda njegovi, Aćimovi, neprijatelji. Igrali su i *veselili se njegovoj sramoti* i propasti.

Primer (3) iz srpskih primera ukazuje nam na to da se sramota vezuje za (moralni) pad, te možemo zaključiti da se, sledstveno tome, SRAMOTA u mentalnoj predstavi takođe vezuje za DOLE. U primeru (4) nazire se asocijacija između SRAMOTE i NEDOSTATKA SVETLOSTI, a da sramota u ovom primeru prvenstveno označava neku vrstu obeščašćenosti i gubitka poštovanja zaključujemo na osnovu toga što se pominje u opoziciji prema slavi i moći.

5.2.1.2. Usmerićemo se sada na prvi deo kognitivnog scenarija. U oba ispitivana jezika uočavamo metaforičku sliku STIDA/SRAMOTE-PREDMETA KOJI SE SUBJEKTU DONOSI I NAJČEŠĆE STAVLJA NA NJEGA. Ovo preslikavanje realizovano je u engleskom jeziku gotovo isključivo putem izraza *bring shame to sb*, odnosno *on X*, dok u srpskom jeziku nailazimo na raznovrsnije razrade ove metaforičke slike – najčešće se *sramota nekome nanosi*, a može se *ostaviti nekome u nasleđe* ili *uneti u nečiju kuću*, a reči koje izražavaju date emocionalne pojmove mogu biti i u poziciji subjekta, pa tako *sramota može pasti na subjekta*, *sram poklopiti subjekta*. Takođe, u srpskom jeziku stid, sram, sramota mogu biti neka vrsta manje prototipičnog predmeta, to jest predmeta koji ima rastegljive granice, neka vrsta prekrivača ili vela, o čemu svedoče i primeri u kojima *neki postupak prekriva subjekta stidom*, *sramotom* ili *sramom nečije dobro ime*, *sramni postupak biva prekriven velom srama*. Dakle, u najvećem broju primera u oba jezika posvedočena je predstava o stidu-predmetu koji se

stavlja na subjekta. Pre nego što razmotrimo kakav je to tačno predmet, navešćemo najrečitije primere. Osim primera koji odražavaju dinamički aspekt ove scene, to jest donošenje predmeta subjektu, navešćemo i one koji odražavaju statičnu predstavu predmeta koji se već *nalazi na subjektu*, kao i primere u kojima *skida sa sebe* takav predmet:

Engleski

1. His mother Enid said after the hearing in Bristol: *'He has brought shame on the whole family.*
2. All he could see was *the shame and disgrace such an alliance would bring on a good Irish family.*
3. *This act brings shame to all our lives.*
4. *You bring me shame.*
5. Their lawyer said *they'd brought shame on the whole hunting world.*
6. Admitting that the incident "*brought shame and dishonour upon the police profession*",
7. Her father had just returned from the public house, and was at his most sensitive to *the shame brought upon his noble name by Tess.*
8. I sinned and *brought shame down on all of us.*
9. Prince Philip blamed her for *bringing shame and ridicule on the Royal Family* and ordered her to 'help maintain the dignity of the Crown'.
10. If you do not, *the shame will be not just on you but on your father's house.*

Srpski

Stid

1. Miloš i Zorka se nisu dobro osećali na ovoj jakoj svetlosti. Između njih je bila pala jedna *teška reč koja ih je oboje pokrila stidom*. Stoga oni pretpostaviše sporedne staze i zagaziše u mrak.
2. Volela je uvek taj dečiji početak traženja i slepog pipanja kože. *Njihova ljubav bi malo kasnije zbacila sa sebe i plahte i stid*, pokazujući se u punom sjaju požude, naga i bez ograda, kao kakva paganska svečanost.
3. ...što je pošla na ispovest gospodinu župniku, pa kad je već svakojake grehe poisprivedala, odjedared se zastidela, *pa ispod stida popi* progovara da je svaku noć provodila blud.
4. Amerikanci da vide šta je država; ali će se tada, bez sumnje, barem u srbendastoj učenoj akademiji, u kojoj su obaveštavanja na mestu, naći kogod da ih, može biti „*ispod stida*”, obavesti da je taka država samo za Srbendu.

Sram

5. Ali njena osećanja su stvarno bila takve prirode da nije pretila opasnost da svojom staloženošću *navuče na sebe sram*.
6. Nemoj da razbijamo vrata, milicija je ovde. *Mene poklopio sram*, zna me sprat iznad mene, i ispod.
7. ...*ono što se dogodilo* preživelim holokausta u Poljskoj bilo je duže od pola veka *prekriveno velom krivice i srama*.
8. ...kapitulacija pred Centralnim državama, koju Rusija nikada ne bi oprostila Gospodaru i koja bi *sramom prekrila dobro ime ruskog naroda*.

Sramota

9. Da time neće *dobiti ništa nego sramotu*, što žudno prijanja uz život i što ga pošteduje kad u njemu više ništa nema.
10. Nagli prelazak „Književnog glasnika” s ćirilice na latinicu uspeo je samo u jednome – *da „Glasniku” donese besplatnu reklamu, ali i nečuvenu sramotu*.

11. *Kako Suzana nije donela sramotu školi udavivši se upraviteljica poče da govori oholo o njoj i da izražava radost što je otišla.*
12. *...on se potom izvinio žrtvama i rekao da će „do kraja života živeti sa bolom” i sramotom koju je ostavio u nasleđe porodici.*
13. *Nafta je skrenuo gospodinu Setembriniju pažnju na neumitni aristokratizam koji je kamen-temeljac ideje o naslednosti sramote, o prenošenju teške krivice na – demokratski rečeno – ipak nedužne potomke, kao što je, na primer, doživotna ljaga i obespravljenost vanbračne dece.*
14. *Ako bi se za tu stvar raščulo, to bi za njih bio trijumf u kome bi se tresli od radosti, dok bi na mene pala sramota.*
15. *Ali, – reče Valentina bojažljivo – zar očeva sramota pada na sina?*
16. *To je čovek na koga pada sramota svake novčane pogodbe.*
17. *Kad je seo na svoje mesto, grozno me pogleda i reče: - Sine nedostojni oca, tvoja podlost sramotom pokriva, u izvesnom smislu, puk Valonske garde u koji sam hteo da te pošaljem.*
18. *Ne dozvolimo da nas na bilo koji način, potkupe i zastraše, jer tu sramotu nećemo skinuti, a naši potomci će se stidjeti.*
19. *Na njezinom licu u koje je udarila vatra, ogledalo se nešto strašno i zaprepašćeno, s očima, punim suza, ubijena stidom, osjećajući poniženje svoga oca, kao da i na nju pada jedan dio njegove sramote. Kad ugleda Gavru Đakovića, ona briznu u glasan plač i sakri lice rukama.*
20. *zlo i unikum koji se desio samo Crnoj Gori na koju javno treba da padne najteža sramota ”.*
21. *Tako je, zbilja je tako! - uzvikivao je u iznenadnom uzbuđenju Aljoša - brat mi je tada naročito naglašavao da bi on polovinu, polovinu sramote (on nekoliko puta izgovori: polovinu!) mogao odmah skinuti sa sebe , ali da je u tolikoj meri nesrećan usled slabosti svoga karaktera da to neće učiniti . . .*
22. *Deceniju unazad, sporadično su se u javnosti čuli glasovi književnika i naučnika koji su, tiše ili glasnije, predlagali da se zvanično skine sramota i ljaga sa imena Slobodana Jovanovića.*
23. *Potpredsednik SDSS - a očekuje da se neće stati na Karadžiću, već da će pred lice pravde biti privedeni i svi ostali koji su odgovorni za zločine i koji su tako naneli tešku sramotu Srbima.*
24. *Od danas da niste se usudili prestupiti preko praga moje kuće, jer ste poverenje i dobro moje prema Vama vratili time što ste mi kući naneli sramotu.*
25. *Moralno kriv za sramotu koju pijančenjem nanosi sopstvenom sinu.*

Navedeni primeri dovode do nekoliko značajnih zaključaka. Prvo, u svim engleskim primerima, kao i srpskim koji sadrže reč *sramota* profilise se gubitak dobrog ugleda i društvenog priznanja. Na to upućuje širi kontekst primera, kao i naporedno javljanje leksema *dishonour*, *disgrace* i *ridicule*⁹ uz imenicu *shame* u datim primerima, ili se sramota nanosi nečijem imenu, kao u primeru (7) – *the shame [is] brought upon sb’s noble name*. Sličnu potvrdu nalazimo i u srpskim primerima – *sramota i doživotna ljaga* zajedno se javljaju u istom kontekstu, *ljaga i sramota se skidaju sa nečijeg imena* ili *se sramota nanosi nečijoj*

⁹ OED pruža sledeće definicije datih leksema: *dishonour* i *disgrace* ‘Loss of reputation or respect as the result of a dishonourable action’ i *ridicule* ‘The subjection of someone or something to contemptuous and dismissive language or behaviour’.

kući. Takođe, iako smo u dosadašnjem razmatranju koristili reč 'subjekt', očit je da se u primerima koji govore o *donošenju sramote-predmeta* radi o kolektivnom položaju i ugledu veće grupe ljudi – *the whole hunting world, the police profession, the Royal Family*, i najčešće uopšteno nečijoj porodici (odnosno, zahvaljujući metonimijskom prenosu, ugledu porodice). Očigledno je da sramotu-neželjen predmet ne dobija samo počinitelj nedoličnog postupka, već počinitelj takav predmet može doneti ili ostaviti u nasleđe i bliskim ljudima, odnosno grupi ljudi kojoj pripada (npr. zajednici, porodici itd.)

Dalje, zaključujemo da je, budući posvedočena širim opsegom jezičkih sredstava, metaforička predstava sramote kao PREDMETA KOJI SE STAVLJA NA SUBJEKTA I POTOM SE NALAZI NA (OSRAMOĆENOM) SUBJEKTU razrađenija u srpskom jeziku. Naime, nailazimo na sliku SRAMOTE-PREDMETA koji PADA NA SUBJEKTA ODOZGO, ili se pak SKIDA SA SUBJEKTA (ILI NJEGOVOG IMENA), a možemo dalje zaključiti da se takva predstava nalazi u saglasju sa predstavom o SRAMOTI kao TERETU (i šire, NEŽELJENOM PREDMETU), što se eksplicitno i ističe u primeru (20) u kojem *najteža sramota pada na nekoga*. Situacija u kojoj subjekt gubi dobar glas zbog nedoličnog ponašanja neke druge osobe konceptualizuje se kao da TA OSOBA SUBJEKTU SRAMOTU NANOSI¹⁰. Stičemo utisak o sramoti kao nekoj GOMILI PREDMETA koja se možda doživljava i kao VELIKA KOLIČINA MATERIJE¹¹ koja se *subjektu spolja i odozgo nanosi* (to se očigledno i u morfološkoj strukturi reči *nanositi* – na + nositi). Mada ne možemo na osnovu *bring shame on sb* govoriti o eksplicitnoj konceptualizaciji sramote kao tereta u engleskom jeziku, sigurno je da je slika predmeta koji se stavlja na subjekta u maksimalnom saglasju sa predstavom o teškom predmetu.

¹⁰ Ova mentalna predstava u saglasju je i sa metaforičkim preslikavanjem SRAMOTA JE NEŽELJENI PREDMET KOJI POČINITELAC NEDOLIČNOG AKTA DONOSI/OSTAVLJA U NASLEĐE GRUPI KOJOJ PRIPADA.

¹¹ RMS *naneti* definiše kao „doneti, pribaviti donoseći veliku količinu nečega”, kao u *naneti dosta drva, reka je toliko mulja nanela*, i figurativno *put me je naneo*. Osnovna definicija, kao i ilustrativni primeri upućuju na zaključak da se u osnovnom značenju glagol *naneti* koristi uglavnom uz imenice koje izražavaju količinu nečega, neku materiju, što potvrđuju i primeri iz KSSJ: Na tu mahovinu *naneo je vetar* jednog lepog dana *palmino seme*, počeo da se tapće po licu *dlanovima na koje je naneo kremu*, Po kriški svežeg hleba tanko sam razmazao grudvu butera i onda *kašičicom naneo med*, dunuo vetar i naneo nešto cvetnog praha na pozornicu, *naneo novog sena*, Kod Careva jezera prolećni povodanj je *naneo peščani nasip* itd. Međutim, metaforički upotrebljeni, glagoli *nanositi* i *naneti* koriste se najviše uz imenice koje se javljaju u jednini i konceptualizuju kao individualizovani predmeti, kao u *naneti udarac, štetu, uvredu, ranu, sve one patnje, muke koje joj je naneo*, i daleko ređe kao neizdiferencirana materija – *dosta si zla naneo*. Zbog toga smo odlučili da primere u kojima je *sramota subjektu naneta* smatramo realizacijama metafore SRAMOTA JE PREDMET.

Motivisanost datih pojmovnih preslikavanja, kao i njihovo postojanje u oba jezika, možemo objasniti dvojako: prvo, budući da se slika sramote kao (teškog) predmeta koji pada na subjekta, ili mu se može naneti, a zatim se nalazi na njemu ukršta sa metaforom SRAMOTA JE TERET, motivacija za te dve metafore može biti ista – osećaj neprijatnosti, napora i neophodnosti da budemo usredsređeni samo na tu aktivnost, a koji su zajednički iskustvu nošenja tereta i položaju osramoćenosti¹². Međutim, s obzirom na to da se u ovom slučaju putem leksema *shame* i *sramota* dominantno profiliše gubitak dobrog ugleda, možemo reći da metaforička slika predmeta koji se nalazi na subjektu upućuje na određenu perspektivizaciju u datoj sceni – slika nečega što je na subjektu poziva nas da subjekta gledamo spolja, kao i da zaključimo da je njegovo stanje očigledno ljudima koji su oko njega. Možemo stoga dodati da se ovakvo metaforičko uokviravanje ukršta sa mehanizmom proširenja okvira kroz koji posmatramo scenu – kadar proširujemo i fokus usmeravamo ne samo na pojedinca koji je „predmet srama, sramote”, već na *odnos drugih ljudi prema njemu*. Dodatna motivacija za metaforu SRAMOTA JE PREDMET KOJI SE STAVLJA NA SUBJEKTA I POTOM SE NALAZI NA (OSRAMOĆENOM) SUBJEKTU može se, dakle, naći i u aspektu „vidljivosti” predmeta – vidljivost predmeta koji je na nekome preslikava se na znanje o sramnom postupku i gubitku ugleda.

Među primerima iz srpskog korpusa koji sadrže lekseme *stid* i *sram* primećujemo još raznovrsnije jezičke realizacije metafore STID JE PREDMET KOJI SE NALAZI NA SUBJEKTU, koje ukazuju zatim i na fine razlike u konceptualizaciji i aspektima pojmova koji se naglašavaju. Iako se u svim slučajevima u mentalnoj predstavi PREDMET NALAZI IZNAD SUBJEKTA, to jest postoji predstava o predmetu koji se približava i spušta na subjekta odozgo, i zatim ostvaruje kontakt s njim, razlike u jezičkim izrazima ukazuju na razlike u „vrsti” predmeta, kao i interakciji između predmeta i subjekta.

Kod stida, priziva se slika nekog neprototipičnog predmeta (reč je o nekoj vrsti omotača, prekrivača) koji subjekta pokriva. Tako u primeru (2), nečija ljubav (u čemu prepoznajemo metonimiju POSTUPCI, STANJA ČOVEKA UMESTO SAMOG ČOVEKA) je *zbacila sa*

¹² Motivisanost i značenjski fokus metafore STID/SRAMOTA JE TERET detaljno razmatramo pod tačkom 5.2.1.3.

*sebe*¹³ i *plahte* (dakle neprototipičan predmet, prekrivač) i *stid*. U primeru *uraditi nešto „ispod stida”* vrsta i kvalitet predmeta se ne specifikuje, već se samo precizira gde se subjekt nalazi u odnosu na *stid* (dakle ispod)¹⁴. U svim primerima posredi je unutrašnja perspektiva, tj. putem lekseme *stid* profilise se unutrašnje, emocionalno stanje subjekta. Motivacija za odabir bas ove konkretizacije predmeta može se naći u tipičnim reakcijama koje *stid* u subjektu izaziva – svest o ličnoj nepodobnosti koja zatim izaziva osećanje stida čini da subjekt želi da nestane i da se sakrije (on se često i bukvalno fizički skuplja, smanjuje), to jest sakrije od pogleda i procene drugih. Dakle, osećanje stida izaziva želju da se sakrijemo – to se metaforički predstavlja kao da nas sâmo osećanje stida prekriva ili svojim položajem iznad nas (i možda vršenjem pritiska odozgo) čini da se smanjujemo. Takođe, dodatna motivacija može se naći u implikacijama, logici koje proističu iz fizičkog omotača koji prekriva subjekta. Prekrivač, naime, ograničava naše kretanje i delovanje, te možemo zaključiti da ovaj izvorni domen naglašava intenzitet stida i stepen u kojem *stid* subjekta zaokuplja i sprečava da deluje nesputano. To je naročito očigledno u primeru (2), u kojem ljubav, *zbacivši stid*, postaje raspojasana i nesputana. Predstava o prekrivaču koji ograničava subjektovo kretanje u saglasju je sa pomenutom predstavom o teretu.

Sram, takođe, može biti neka vrsta neprototipičnog predmeta – u primeru (5) subjekt svojim postupkom *sâm na sebe navlači sram-prekrivač*, a aktivnom ulogom subjekta (čovjek koji oseća sram je u ovoj rečenici i u poziciji subjekta) ističe se odgovornost subjekta pogođenog sramom za datu situaciju. Sram kao omotač može se konkretizovati i kao VEO, a vidimo da *nedolični događaji* mogu biti *prekriveni velom srama*. Sram može prekriti i nečije dobro ime, to jest reputaciju, čime se naglašava da se putem reči *sram* u datim primerima profilise gubitak dobrog ugleda. S druge strane, u primeru (6), vidimo da *sram može nekoga poklopiti*, čime stičemo predstavu o sramu kao nekom čvrstom predmetu, ili konkretnije POKLOPCU, koji u potpunosti subjekta pokriva i okružuje sa svih strana. Izraz *poklopiti* našli

¹³ RSJ definiše *zbaciti* kao 'skinuti odozgo', ali i 'svući sa sebe odeću'; reč je, dakle, o neprototipičnom predmetu koji subjekta pokriva.

¹⁴ Možemo pretpostaviti da u datom slučaju scenu izobražujemo tako što je posmatramo izdaleka, te ne usmeravamo pažnju na pojedinosti koje bi bile upadljive ako bismo je posmatrali izbliza – osim metaforičkog uokviravanja posredi je i mehanizam izobraženja koji podrazumeva uključivanje (ili u našem slučaju izostavljanje (eng. *a coarse-grained view of the scene*) detalja iz scene. Dati mehanizam Croft i Cruise (2004: 51–53) nazivaju '(quantitative) scalar adjustment'.

samo u slučaju srama, ne i stida i sramote, i rekli bismo da *sram* u izrazu *poklopio me sram* profilise unutrašnje emocionalno stanje. Iako metafore SRAM JE PREKRIVAČ/VEO i SRAM JE POKLOPAC obe stvaraju sliku srama kao nečega što prekriva u potpunosti subjekta, i mogu se stoga podvesti pod opštiju metaforu SRAM JE PREDMET KOJI SE NALAZI IZNAD SUBJEKTA/PREKRIVA SUBJEKTA, rekli bismo da se ne može pružiti isto objašnjenje za postojanje tih metaforičkih preslikavanja. Naime, motivisanost metafore SRAM JE PREKRIVAČ/VEO može se naći u činjenici da je prekrivač koji subjekt na sebe navlači *vidljiv drugim ljudima*, odnosno subjekt je na neki način javno „obeležen”. Akcenat je, dakle, na vidljivosti omotača koja se preslikava na znanje o sramnom postupku i gubitku ugleda – loš glas koji bije pojedinca koji se ogrešio o društvene norme „vidimo na njemu” – on je njime obavijen, pokriven, spolja obeležen mrljom, ljagom. S druge strane, SRAM JE POKLOPAC prvenstveno je motivisana tipičnom reakcijom na sram, stid, a to je subjektova želja da nestane.

Da rezimiramo – pažljivim razmatranjem konkretizacija metafora višeg reda opštosti, njihovih jezičkih realizacija, kao i konteksta u kojem se nalaze date realizacije došli smo do zaključka da, iako obuhvaćene opštijom metaforom, metafore nižeg reda opštosti mogu biti utemeljene u različitim aspektima iskustva. Konkretnije, iako su uočene metafore STID JE PREKRIVAČ, SRAM JE PREKRIVAČ/POKLOPAC, SRAMOTA JE (TEŽAK) PREDMET KOJI SE NALAZI NA SUBJEKTU obuhvaćene opštijom metaforom STID/SRAM/SRAMOTA JE PREDMET POD KOJIM SE SUBJEKT NALAZI, njihova motivisanost proističe iz različitih izvora. Naime, izdvojili smo više različitih karakteristika predmeta koji se mogu preslikavati na apstraktnije pojmove: 1) sposobnost pokrivača da ograničava naše kretanje, 2) vidljivost predmeta koji nas prekriva ili koji se nalazi na nama, 3) opterećenje i neprijatnost koju osećamo kada se težak predmet nalazi na nama, a uočili smo i 4) motivisanost koja ima utemeljenje u tipičnim reakcijama koje emocija stida izaziva, to jest pomenuta želja da se skupimo i nestanemo.

Iz ovoga proističe da razlike u motivaciji ne ispoljavaju samo metafore nižeg u odnosu na metafore višeg reda opštosti, već se takve razlike mogu naći i na nivou metafora koje imaju isti izvorni domen. Takvu pojavu videli smo na primeru metafora STID JE PREKRIVAČ i SRAM JE PREKRIVAČ – prva je utemeljena u sposobnosti pokrivača da ograničava naše kretanje, kao i tipičnim reakcijama izazvanim stidom, dok se u slučaju druge preslikava

svojestvo vidljivosti. Posledica preslikavanja različitih svojstava izvornog domena jeste i to da ove metafore, uprkos tome što imaju isti izvorni domen, imaju različit značenjski fokus.

5.2.1.3. Više primera koje smo prikazali u prethodnom odeljku – na primer, najteža sramota pada na nekoga, nanosi se nekome – ukazivali su na to da se metafora STID/SRAMOTA JE PREDMET KOJI SE NALAZI NA SUBJEKTU konkretizuje kao STID/SRAMOTA JE TERET. Čak i kada takav predmet nije prototipičan čvrst i težak predmet, on može otežavati subjektive kretnje, pa ga subjekt može, kako smo videli, i *zbaciti*. Veliki broj primera pokazuje da se stid/sramota i eksplicitno konceptualizuju kao TERET, kojeg subjekt teži da se oslobodi.

Engleski

1. She told me you left the station because someone arrived who could let your secrets out, and *you couldn't bear the shame.*?
2. *If the shame belongs to the whole world*, then why should one particular country — which had already accepted many Jewish refugees — *be so frequently expected to bear it?*
3. Venezuela, Ecuador, Chile, Colombia, Paraguay and Argentina were all approached; each declined *to bear the world's shame single-handed.*
4. The family had gathered to mourn the death of Thomas Grenfell, *weighed down by the shame of losing all his money*, overcome by a sickness that he had no will to resist.
5. *The shame, the guilt, the remorse were weighing heavily upon the parents.*
6. *Is he oppressed by the same obscure shame* that I felt when I read the letter?
7. *While Grief and Shame oppress'd her tender Age.*
8. *to rid one's self of the continuing sole burden of shame and guilt.*
9. By accepting them as friends and equals Jesus *had taken away their shame*, humiliation and guilt.
10. *You are free of feelings of* guilt, worry, anxiety, *embarrassment*, envy or jealousy.
11. ...a sense of justice prompted her to help him in amorous efforts, to support him, *to rid him of childish embarrassment.*

Srpski

1. U stvari (. . .) *njega obrva teški stid pred* poniženjem koje mu je ostajalo.
2. Ušunjala sam se u kancelariju, *ophrvana stidom* zbog poruke .
3. Najpoželjniji je bio susret licem u lice. On je izgledao slučajan i *olakšavao Aronu Baruhu razorni stid*, koga više nije ni pokušavao da se otrese.
4. Ona izdade Mitju, ali izdade i sebe! I, naravno, tek što iskaza što je htela, napregnutost se prekide i *pritište je stid*. Opet poče histerija, ona pade, gorko jecajući i vičući.
5. Jer, jedina veština potrebna u govorenju neistina jeste da navedete ljude da u njih poveruju; a da biste u tome bili čovek od uspeha, *neophodno je da se oslobodite stida*.
6. Tamo je život osnovan na takvom uhođenju, na takvoj providnosti zidova na domovima, on dopušta tako malo bliskosti koja blaži ne vređajući vrlinu, najčistiji odnosi tamo se tako bezrazložno okrivljuju da su *mnoge žene žigosane* i pored svoje nevinosti. I neke među njima se tada ljute na same sebe što ne uživaju u radostima *jednoga greha čiji ih sav sram pritiskuje*. *Društvo kudi ili ocenjuje* bez ikakvog ozbiljnog ispitivanja te vidljive činjenice kojima se završavaju duge skrivene borbe, i tako je ono samo izazivač tih sablazni; ali većina ljudi koji nemaju dovoljno reči da osude takozvanu sramotu nekih žena koje svet nerasudno kleveta, nisu nikad pomislili na uzroke koji navode te žene na otvorenu odlučnost.
7. Ne znam *kako ona može nositi taj teret srama*.

8. Uskogruda nacionalna politika Mihailovića tolerisala je kolaboracionističku politiku četnika u Crnoj Gori, kao da mu je bilo najlakše da na nju prevali breme srama u toku rata.
9. Sada je oslobođen tog bola, oslobođen srama koji mu je nanela nesposobnost da sprovede u delo svoju svetu dužnost.
10. Ustezali su se stoga od pilula i injekcija. Sa nastupom sredovečnosti i starosti većina ih je menjala nazore. *Bol je postajao teži od srama.*
11. Jer, ta kuća se, uz natčovečanske napore velike većine zaposlenih, izuzetno *uspešno oslobađa teškog bremena bruke i sramote koji je pao na njena pleća* upravo u vremenu režima kome danas vidimo leđa, a neki žilavi sledbenici i epigoni tog režima pokušavaju da osramote narod Srbije.
12. Osećao sam neko prokletstvo što nisam izdržao sa njima, nego sam ih hapsio i progonio, stalno rastrzan dilemom da li je za narod bila veća žrtva *svesno na sebe preuzeti neizbrisivu sramotu saradnika nemačkog okupatora* ili neodgovorno otići u šumu i zapaliti Srbiju.
13. Abe pak zagovara da je krajnje vreme da *Japan sa sebe skine oreol sramote i mazohističkog samokritikovanja, odnosno da se oslobodi psihološkog i legalnog balasta koji je nasleđe prvih posleratnih godina.*

Očito je da je u većini primera teško sa sigurnošću reći da li se radi o emociji ili položaju; u prva tri primera iz engleskog korpusa u reči *shame* se stapaju oba značenja, a u trećem primeru prepliću se značenja sramotnog čina i društvene osude, a možda i emocije. U preostalim primerima, naporedno javljanje leksema koje označavaju emocije (*guilt, remorse, grief*), kao i glagola *to feel* uz *shame* (primer 6) pokazuje da se putem reči *shame* profiliše najpre emocija. Istovremeno uočavamo da se i pojmovi KRIVICE i PONIŽENOSTI konceptualizuju kao NEŽELJENI PREDMETI KOJIH SUBJEKT TEŽI DA SE OSLOBODI. Što se srpskih primera tiče, u primerima u kojima se pominje *stid* reč je o neprijatnom psihološkom stanju pojedinca, dok se u nekim od primera značenja emocionalnog stanja i položaja javljaju zajedno (na primer, 6, 8, 11, 12, 13). Verovatnoća je da *sram* u primeru (6) označava i emocionalno stanje žena, i položaj koji podrazumeva osudu drugih, pa su one tako žigosane, a društvo kudi i ocenjuje njihov postupak. U istom primeru, uočavamo da se SRAM konceptualizuje kao fizički deo uživanja u postupku koji izaziva društvenu osudu, i samim tim sram, a taj postupak se kategorizuje kao greh (radosti jednog greha čiji ih sram pritiskuje). U primeru (13) sramota se izjednačava sa psihološkim balastom, što dodatno potvrđuje i „psihološku dimenziju značenja”, a ne samo na sramni čin.

U svakom slučaju, upotrebom ovog izvornog domena perspektiva se prebacuje u subjekta koji oseća *stid*, te se naglašava neprijatnost ovog osećanja iz ugla subjekta. Više autora zapazilo je da se bolne i neprijatne emocije konceptualizuju kao TERET (Apresjan

1997; Klikovac 2006[2000]: 194). Apresjan (1997) analizira ulogu izvornog domena tereta u strukturi emocionalnih pojmova, konkretnije, metaforu TUGA JE TERET u ruskom i engleskom jeziku. Za razliku od, na primer, metafore STRAH JE HLADNOĆA, koja je motisana time što je pad telesne temperature jedan od simptoma emocije straha, te je ta metafora u prototipičnom smislu utemeljena u telesnom iskustvu, veza između tuge i tereta ima kognitivno utemeljenje (1997: 191). Naime, oba pojma imaju opštu negativnu kognitivnu konotaciju – i tuga i teret podrazumevaju neprijatno iskustvo, u slučaju tuge neprijatno u emocionalnom smislu, u slučaju tereta u fizičkom, i oba lišavaju subjekta sposobnosti da misli, oseća i adekvatno reaguje u slučaju tuge, a da se slobodno kreće u slučaju tereta.

Mi bismo takođe dodali da neprijatna osećanja poput tuge, a i stida, krivice podrazumevaju određenu iskustvenu dimenziju – izvestan energetska pad i gubitak vitalnosti koje pojedinac i doživljava kao silu koja ga vuče 'na dole', i stoga postoji sličnost u fizičkom smislu sa iskustvom nošenja nečeg teškog, za razliku od ekspanzivnih, pozitivnih osećanja koja se i doživljavaju kao osećanje lakoće podstaknuto stanjem povišene energije¹⁵. Budući da je stid neprijatno osećanje iz perspektive doživljavača, koje podrazumeva i osećanje tuge, jasna je motivacija za postojanje izvornog domena tereta u strukturi stida. Rekli bismo da postoji i dodatni razlog zašto se domen tereta javlja kao očekivan domen u strukturi stida. Naime, osećanje stida može podrazumevati stvarnu ili pripisanu odgovornost, odnosno osećanje odgovornosti za nedoličan postupak¹⁶, a pojam ODGOVORNOSTI se konceptualizuje kao TERET¹⁷. Dakle, možemo zaključiti da konceptualizacija pojmova inherentnih emocionalnim pojmovima može uticati na konceptualizaciju emocija – u datom slučaju metaforička konceptualizacija osećanja odgovornosti „pozajmljuje” deo svoje strukture emocionalnom pojmu stida.

¹⁵ U tom pogledu, metafora STID JE TERET javlja se kao kontrast metafori PONOS JE PTICA.

¹⁶ Osećanje odgovornosti za neki konkretan nedoličan postupak u tipičnom slučaju izaziva osećanje krivice (vidi 5.4.1.). Međutim, širi kontekst primera koje smo naveli, kao i činjenica da se u nekima od tih primera javlja i leksema *guilt*, upućuje na zaključak da je prilikom konceptualizacije stida kao tereta izazivač stida upravo neki neprihvatljiv postupak, kao i da se osećanje stida javlja istovremeno sa osećanjem krivice.

¹⁷ Izrazi poput '*I have to bear the responsibility for this, The responsibility was weighing on my mind, I don't want to be a burden to you*', koje navodi rečnik MED, svedoče o konceptualizaciji pojma odgovornosti putem domena tereta. Više autora primetilo je vezu između ova da domena – Kevečeš (1986: 27), Dejnjan (1999), a na listi MetaNetWiki, takođe se može naći metafora ODGOVORNOST JE TERET (eng. RESPONSIBILITIES ARE BURDENS).

5.2.1.4. U vezi sa konceptualizacijom stida kao TERETA, i šire posmatrano PREDMETA KOJI JE NA SUBJEKTU, nalazi se i javljanje lekseme *shame* u sklopu emfatičnog usklika *shame on somebody* (46 primera), putem kojeg se naglašava da neko treba da oseća stid zbog nedoličnog postupka¹⁸. Rekonstruisaćemo preslikavanje STID JE PREDMET KOJI TREBA DA PADNE NA POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA:

Engleski

1. I am sorry to have to say ‘*shame on you Finlay Calder*’ for two disgraceful incidents, and ‘*shame on you, Scottish rugby powers that be*’, for taking no disciplinary action against him.

S druge strane, u srpskom korpusu primetna je učestalost javljanja leksema *stid*, *sram* i *sramota* u funkciji imenskog dela predikata u bezličnim rečenicama, poput *bilo ga je stid*, *sram*, *sram da te bude*, *nekoga je sramota*. Data konstrukcija je posvedočena u čak 53,35 % od ukupnog broja primera u kojima se stid konceptualizuje kao predmet, odnosno 30,97% u slučaju srama, i 72% u slučaju sramote.

Srpski

1. *I bilo ga je stid* što se pokazao kukavicom.
2. Što to govorite? *Pa zar vas nije stid?*
3. Nisam mesto baš dobro video niti sam znao ko je vojvoda Milenko, ali *bilo me je sram da pitam*. Ne smeš ti rođake da brukaš.
4. *Sram ih bilo* što me tako muče glađu
5. Znam i ja, Nano, ne govori ona istinu; *nju je sramota od tebe*.
6. Čovek sam zreo, *pa me je sramota pred vama* više nego pred ikim drugim.
7. Pet para ne vrede! *Kako ih nije sramota da podvaljuju narodu!?*

Slično engleskoj konstrukciji *shame on you*, data konstrukcija u srpskom jeziku najčešće služi da se pomoću nje prenese određeni emotivni naboj – nju često koristi govornik koji je ljut i koji oštro osuđuje postupke subjekta, ističući da bi subjekt trebalo da se stidi. Međutim, za razliku od konstrukcije svojstvene engleskom jeziku, kojom se izaziva slika predmeta koji se nalazi na subjektu, metaforička slika koju odražava konstrukcija iz srpskog jezika je drugačija – stvara se slika stida, srama, sramote kao nekog predmeta koji *direktno pogađa* (ili govornik izražava želju da stid-predmet pogodi subjekta), ali ne i slika predmeta koji *pada na subjekta*. Do zaključka o ovakvoj konceptualizaciji dolazimo na osnovu

¹⁸ Interesantno je primetiti da BNC uz *shame* u izrazu *shame on sb* uvodi tzv. ‘ambiguity tag’ oznaku, konkretnije NN1-VVB, što ukazuje na to da se ne zna sa sigurnošću da li je u ovom slučaju *shame* glagol ili imenica.

metaforičnosti koja proizilazi iz upotrebe reči koja označava subjekta (najčešće zamenice) u akuzativu¹⁹. Putem metafora STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA i STID JE PREDMET KOJI TREBA DA DIREKTNO POGODI POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA naglašava se da osećanje stida izrazito utiče na subjektovo psihičko stanje. U primerima (5) i (6) naglašava se da subjekt oseća sramotu u prisustvu druge osobe, pa je tako subjekta *sramota od nekoga*, ili *pred nekim*, a u primeru (3) reč je o sramu koji sprečava subjekta da nešto učini (vidi „hipotetički stid”, 5.2.2.2).

5.2.1.5. Istakli smo već da se postupci i situacije koje izazivaju osećanje stida kod pojedinca ili društvenu osudu u engleskom jeziku konceptualizuju kao sadržatelji za stid ili kao predmeti čiji je stid sastavni deo. Naredna grupa primera ukazuje na to da se u engleskom jeziku stid može konceptualizovati i kao PREDMET KOJI JE SPOLJA PRIPOJEN UZROKU STIDA-PREDMETU:

Engleski

1. This geographical separation and disguised label reflects *the old-fashioned and long-standing shame and stigma attached to all sexual matters*, but in particular to the venereal diseases.
2. Nor do adult men have to defend their position by recourse to force: *there is no shame attached to fleeing from aggression*.
3. Plenty of babies come too soon after the wedding. People would just have shrugged their shoulders. *There would have been no shame attached to either of them*.

Svi primeri ukazuju na neki širi društveni kontekst, i na to da se *shame* u ovom slučaju vezuje za društvenu osudu koja pojedinca vodi u položaj koji podrazumeva gubitak poštovanja drugih ljudi. Na takav zaključak upućuje i javljanje reči *stigma* u primeru (1). Primer (3) pokazuje da se stid-predmet može 'prikačiti' i ljudima koji ne postupaju u skladu sa društvenim normama. Kada se stid-predmet *pripaja subjektu*, jasno je da je opet posredi 'spoljna' perpektiva – scenu izobražavamo tako što subjekta posmatramo spolja, bez uvida u njegovo unutrašnje stanje, ali znamo da su ostali ljudi svesni položaja u kojem se nalazi.

¹⁹ Na osnovu postojećih opisa značenjskih mreža padeža, Bogetić, Bročić i Rasulić (u pripremi) izdvajaju dva značenja koja bi se mogla smatrati konkretnijim značenjima akuzativa: 1) affected object of physical action, kao u *polomili su prozor* i 2) object of perception, emotion, cognition, npr. *videti kuću*. Javljanje reči koja označava subjekta u akuzativu u strukturi *sramota me je* ukazuje stoga na konceptualizaciju subjekta kao fizički pogođenog entiteta, što može osvetljavati usredsređenost subjekta na stanje sramote.

5.2.1.6. Nekoliko primera iz engleskog korpusa svedoči i o konceptualizaciji stida kao OŠTROG PREDMETA KOJI SUBJEKTA PROBADA I NANOSI MU FIZIČKI BOL:

Engleski

1. Whatever *pangs of grief and guilt and shame* Emilia might suffer had remained locked inside her, *an unapproachable wound*.
2. But Lucy's blue eyes were so hurt that *she felt a strong pang of shame*.
3. Thinking of the young man, and his quiet, idealistic manner, he *felt a slight twinge of shame*.
4. She missed being touched, and *the shame of that hurt inside her like a wound*.
5. *He felt a twinge of embarrassment* for the gaucheness of his youth.

Leksema *pang* definiše se u OED kao oštar bol; možemo stoga reći da se SHAME ovde doživljava i kao neka vrsta OŠTROG PREDMETA KOJI SUBJEKTA PROBADA. U primerima (1) i (4) osećanje stida se i eksplicitno poredi sa RANOM. Ove metafore naglašavaju duševnu patnju koju nam osećanje stida pričinjava, a s druge strane, ovi izrazi se mogu doslovno odnositi na stvarni fizički bol koji može biti posledica stida. Ovakva konceptualizacija u maksimalnom je saglasju sa metaforom UM JE TELO, i konkretnije DUŠEVNA PATNJA JE FIZIČKI BOL.

5.2.1.7. STEPEN IZRAŽENOSTI STIDA u oba jezika konceptualizuje se putem VELIČINE PREDMETA:

Engleski

1. But *the shame of Barnet's book-keeping*, which breached various League regulations, was *dwarfed* by the conduct of Flashman
2. *My sense of shame was beginning to swell*.

Srpski

1. Nije me stid što sam se prevarila, ili bar, *taj stid je malen*, on nije ništa u poređenju s onim što bih osećala kad bih mislila rđavo o njemu.
2. Najstariji Milovanov sin slikao se zatvorenih očiju - da poniženje i *sram budu budu manji*.
3. Na njenom imenu četiri godine stoji žig sramote. *Ima li većeg srama?* Ko to može izdržati?
4. Marija je sama upropastila svoj ugled i on neće uzaludnim pokušajem da se popravi nešto što se nikada ne može popraviti, dati svoj blagoslov grehu ili, *pokušavajući da smanji sramotu*, pomagati da takva nesreća uđe u porodicu kog drugog čoveka
5. Može li neko nama oduzeti pravo da zaključimo da je žena koja se sveti mogla mnogo šta da uveliča? *Da uveliča baš onaj stid i sramotu*, prilikom ponude novca.

5.2.1.8. POKAZIVANJE EMOCIJE STIDA konceptualizuje se kao POKAZIVANJE STIDA-PREDMETA, a stid i sram mogu biti i PREDMET KOJI SUBJEKT ŽELI DA SAKRIJE. Aspekt skrivanja predmeta naročito je produktivan u strukturi pojma EMBARRASSMENT u engleskom jeziku. Ovakva konceptualizacija potvrđuje da leksema *embarrassment* prevashodno označava stid koji osećamo u prisustvu drugih ljudi, i čije manifestacije težimo da prikrijemo:

Engleski

1. Buoyed up by a wave of patriotic outrage rooted in the well-established propensity of liberal England *to display shame* at the actions of its Governments, the left was quick to seize the opportunities presented by Munich.
2. *The shame and anger shown* afterwards again reveal immaturity, while in Ballantyne everything is perfectly under control.
3. ...how could she easily *reveal the shame* which she had brought down on the Wards?
4. *To hide her embarrassment* she fumbled in her handbag for a little mirrored compact backed with tortoiseshell and turned away to repowder her face.
5. *He tried to cover his embarrassment* by starting to rub his hands together with more than the usual combusive force.
6. *She cloaked her embarrassment* at seeing him by rushing into speech.
7. He hesitated, then, *his embarrassment clearly showing*, he asked, 'Would you include nightmares in that list?'

Srpski

1. Četvrtak, dan susreta sa bliskim ljudima koji su se već *uvežbali da prikriju* strah i *stid* pred ostalim nezatvorenim svetom što je neko njihov ovde.
2. Kako da odbijem – progovori u basu Rakitin, očigledno zbunivši se, *ali junački prikrivajući stid*.
3. Pravi razlog je *što hoće da sakrije stid*.
4. ..ako ga je, dakle, taj Ševak prezirao, *onda je sram bio nesnosan i on ga mora prikriti, zaptiti do kraja života u najtamniju izbu svoje duše*.

5.2.1.9. Primeri iz srpskog korpusa svedoče o postojanju stida kao ORUŽJA.

Srpski

1. Svest, rasuđivanje, čak i *stid*, *to tako snažno oružje jedne žene*, sve to potone u teškim talasima probuđene krvi koja kola venama.
2. Prometej je bio nepromišljen; on zaboravlja granice ljudske moći, no ipak će *čovjek* jednom *izvojevati besmrtnost* - pravdom i *stidom* - i spasti Titana.

U primeru 2 upotreba reči *stid* u instrumentalu ukazuje na to da je stid neka vrsta instrumenta ili sredstva; glagol *izvojevati* nam pokazuje da se takav instrument konkretizuje kao neka vrsta oružja. U primeru (1), stid se i eksplicitno poredi sa oružjem.

5.2.1.10. Rezime:

Tabela 17: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji STIDA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog konkretnizacije	domena i	Metaforički izrazi	Embar rasme nt	Sh me	Metaforički izrazi	Stid	Sra m	Sra mota
Dolaženje u posed predmeta								
a)	Neko/nešto donosi predmet i najčešće stavlja na subjekta	X	Act bring shame to X's life, bring shame <u>on</u> X	5	33	Nešto donosi, ostavlja 2 X stid, prepustiti nekome stid (negativno) Dati nekome stid (pozitivno) Ostaviti sramotu u nasleđe 2, uneti u nečiju kuću sramotu, doneti nekome sramotu 4, dobiti sramotu 1 = 8 Naneti sramotu X (nečiji kući, ugledu) 14 Sramota pada na nekoga 5	5	22
b)	Predmet pada na subjekta					Sram X poklopio	2	5
c)	Predmet subjekta poklopio					aktivnost X pokriva stidom,	1	3
d)	Predmet (neprototipičan, prekrivač) pokriva X					X navuče na sebe sram, sraman postupak prekriven velom krivice i srama, postupak sramom prekriva nečije dobro ime Postupak sramotom pokriva,		1
e)	X stiče predmet (i to je dobro)		Acquire (a sense of) shame	2				
Poseđivanje predmeta								
a)	često neko ne poseduje predmet, a trebalo bi		Have (a sense, feeling of) shame Have (no) shame in doing sth Be with, without shame Have you no shame	33		X nema stida, X nema ni stida ni srama, X bez stida, kod nekoga nije ostalo stida ni za lek, imaju stida (imperativ) 14 Žena bez srama, X nema ni stida ni srama	14	6
b)	imati stid		Have embarrassment 3/ sb's embarrassment 52, to my e 58 To my shame 36	113	36	Imati, nemati stid, biti bez stida, kod nekoga nema, ina stida X ima osećaj nelagode i srama Na svoju sramotu	7	1
c)	Predmet je nečiji, pripada nekome		Shame was his, not hers 6	6		Sramota nekome pripada, nečija sramota 3		12
X se nalazi ispod predmeta								
Predmet na subjektu								
Shame on sb								
46								
Predmet pogada subjekta								
2								
Teret								
a)	X ga mora nositi, teret ga pritiska,		Bear the shame 3, X take the shame with X, weighed down by shame 2, oppressed by shame 3	13	24	(teški) Stid X ophrvao, X ophrvan stidom 2, stid X pritište Sram greha nekoga pritiskuje, X nosi teret srama, prevaliti na X breme srama, sram težak, X nosi u sebi stid čitavog ljudskog roda	4	4
b)	Otarasiti se predmeta (tereta, prepreke), neko nam ga može odneti		Get rid of shame 3, take away X's shame 2, wipe out, excuse, blot out shame, relieved of feelings of shame 3	8	11	Lišiti nekoga stida, čovek lišen stida 2 Osloboditi neku aktivnost stida Olakšati nekome razorni stid, Osloboditi se stida 4, aktivnost razrešiva stida neka aktivnost zbacila sa sebe plahite i stid	9	3
Free of/from embarrassment Be relieved from/of e								
13								
7								
7								

	Be rid of e 3 Take away e			X oslobođen strana (koji mu je nanela neka aktivnost) 2 Odbaciti svaki stran 1			
Izgubiti predmet, odreći se predmeta	Lose, give up shame		3	Izgubiti stid 3 (nekad pozitivno nekad negativno)	3		
Prepreka među ljudima	Break down/through the barrier of embarrassment	2		Nešto uklanjanja između ljudi osećaj stida 1	1		
Oštar predmet	A pang of shame 3, a twinge of shame 1, shame hurt inside A twinge of embarrassment	2	5				
Većina predmeta	Shame dwarfed, shame swells, the shame was too great 3		5	Malen stid, uveličati stid Ima li većeg srama, manji sram Osećan veliku sramotu i poniženje, smanjiti, uveličati, smanjena,	2	2	4
Vidljivost predmeta							
a) Pokazivati predmet	Display, show, reveal 4 Show embarrassment 3	3	4	Gestom ne pokazuje stid	1		
b) Predmet se vidi, nazire	Embarrassment is showing 1 visible e 2	3		Iza neke aktivnosti, emocija nazire se stid	1		
c) Sakrivati predmet	Conceal shame Hide, cover, cloak, disguise	43	1	Prikriti 2, sakriti 1 stid Prikriti sram (i zaprti u najtamniju izbu svoje duše)	3	1	
Predmet-pratilac	X does sth with shame 21/ without shame 22 = 43 (<i>načinsko</i>) Cheeks reddened/burn with shame/ X blushes with shame 11/Flush with shame 2 /X heavy/cold/numb/rigid with shame 4/ Cringe/thrill/skin prickles with shame 5/ X sick/ill with shame 2 /X beside him/herself with shame 1 (uzročno 27) Do sth with/without embarrassment (<i>načinsko</i> 46) Do sth with embarrassment (<i>uzročno, nevoljne reakcije</i>)(squirm/tinge/shudder/sweat/shrive/shrink/stoop/be beside oneself with/wriggle/writhe/giggle) 39 Turn red/cheeks hot/flush/blush/scarlet/crimson 49 (uzročno 88)	134	70	Raditi nešto sa stidom 39, bez stida 71 Sa sramom 3, bez srama 9 Raditi nešto bez sramote 4, sa sramotom 4	110	12	8
Vredan predmet				X čuva svoj stid, X prinosi na žrtvu sebe i svoj devojčaki stid čovjek izvojevao besmrtnost pravdom i stidom , stid snažno oružje jedne žene	2		
Oružje					2		
Predmet je nekome, nečemu pripojen	Shame attached to act, person Embarrassment attached to	1	9				
Predmet koji više ljudi deli	A sense of shame is shared Share embarrassment	2	2				
Razno			4				
		313	252		358	183	286

U oba ispitivana jezika uočili smo metaforičku sliku PREDMETA KOJI SE SUBJEKTU DONOSI I NAJČEŠĆE STAVLJA NA NJEGA, i istakli da je ova metafora realizovana širim opsegom jezičkih sredstava u srpskom jeziku, te smo iz njih za srpski jezik rekonstruisali sledeće metafore nižeg reda opštosti: STID/SRAM/SRAMOTA JE POKRIVAČ, SRAM JE POKLOPAC, SRAMOTA JE (TEŽAK) PREDMET KOJI PADA NA SUBJEKTA, SRAMOTA JE PREDMET (GOMILA PREDMETA, MATERIJ) KOJA SE MOŽE NANETI SUBJEKTU. U zavisnosti od sloja značenja koji se dominantno profilise u konkretnom kontekstu, putem ovakve konceptualizacije naglašava se, s jedne strane, da je osećanje stida neprijatno psihičko stanje (najčešće izazvano svešću o odgovornosti za kakav nepodoban postupak) koje subjektu subjektu onemogućava normalno delovanje i čini da subjekt želi da se sakrije, pri čemu se ovakva predstava ukršta sa predstavom o stidu kao TERETU. S druge strane, kada lekseme *shame* i *sramota* prvenstveno označavaju gubitak dobrog ugleda, putem nje se naglašava i da je subjektov položaj obeščašćenosti *vidljiv* drugim ljudima.

Stid se u oba jezika i eksplicitno konkretizuje kao TERET, što je, kao što vidimo i iz tabele, ujedno i jedna od najčešćih konkretizacija metafore STID JE PREDMET. Motivisanost ovog preslikavanja, kao i njegovo postojanje u oba jezika, u slučaju stida smo objasnili i potencijalno univerzalnom metaforom koja u datom slučaju strukturira pojam neodvojiv od stida, a to je pojam ODGOVORNOSTI. U srpskom jeziku postoji i predstava o STIDU-PREDMETU KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA, koju smo rekonstruisali na osnovu javljanja reči koja označava subjekta u akuzativu; i putem nje se naglašava doživljaj stida kao neprijatnog osećanja koje u velikom stepenu utiče na subjektov psihički život.

Aspekt posedovanja predmeta je, takođe, značajno iskorišćen aspekt domena predmeta u oba jezika. U oba jezika posvedočena je metafora OSEĆATI STID JE IMATI PREDMET-STID, pri čemu se stid u oba jezika može odnositi kako na stid kao neposrednu emocionalnu reakciju, tako i na dugotrajniju manifestaciju emocije. Povrh toga, metafora (SPOSOBNOST SUBJEKTA DA OSEĆA) STID JE STID-VREDAN PREDMET KOJI BI TREBALO POSEDOVATI, posvedočena u oba jezika, odražava uverenje o neophodnosti postojanja pozitivno vrednovane sposobnosti pojedinca da oseća (adekvatan) stid kada se ogreši o društvene norme. Jezički izrazi koje je odslikavaju, posvedočeni naročito u srpskom korpusu, najčešće se javljaju u sklopu struktura putem kojih se naglašava osuda usmerena ka ljudima

koji nemaju stid-predmet – retoričkih pitanja, usključnika na kraju, naporednog javljanja leksema *stid* i *sram* itd. Pored toga, društvena osuda uperena protiv počinioca nedoličnog postupka iskazuje se i putem ustaljenih izraza, kojima se iskazuje želja ili neophodnost da „na počinioca stid-predmet padne” (u engleskom jeziku), ili da „ga direktno pogodi (u srpskom jeziku). Kao što podaci iz tabele 17 pokazuju, ovi izrazi su veoma brojni u oba korpusa.

U oba jezika su, sasvim očekivano, posvedočene metafore STEPEN INTENZITETA STIDA JE VELIČINA PREDMETA, ISPOLJAVANJE MANIFESTACIJA STIDA JE POKAZIVANJE STIDA-PREDMETA, STID KOJI VIŠE LJUDI OSEĆA JE PREDMET-STID KOJI TI LJUDI DELE. U vezi sa aspektom pokazivanja stida-predmeta uočili smo da je ona naročito produktivna u strukturi pojma EMBARRASSEMENT, čime se potvrđuje da se leksema *embarrassment* odnosi na osećanje nepodobnosti koju osećamo u prisustvu drugih ljudi. U engleskom jeziku, za razliku od srpskog, uzrok emocije stida konceptualizuje se kao SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET, PREDMET ČIJI JE STID-PREDMET DEO, kao i PREDMET KOME JE STID-PREDMET SPOLJA PRIPOJEN. U srpskom jeziku, s druge strane, posvedočene su metafore STID JE VREDAN PREDMET i ORUŽJE, koje su u saglasju sa malopre pomenutom metaforom STID JE PREDMET KOJI SUBJEKT TREBA DA POSEDUJE.

5.2.2. Izvorni domen BIĆA

5.2.2.1. Sasvim očekivani nalaz jeste i produktivnost podmetafora i potpreslikavanja u sklopu metafore ŽIVOTNOG CIKLUSA, kao i primarne metafore POSTOJANJE JE PRISUSTVO OVDE u strukturi pojma STIDA u oba jezika. Dugotrajnije manifestacije stida ističu se i pomoću metafore STID JE SUSTANAR, potvrđene sa nekoliko primera u engleskom korpusu, koju rekonstruišemo na osnovu primera u kojima se govori da *subjekt živi sa svojim stidom*.

Engleski

1. ...she slid into the blissfully familiar peace of it, even enjoying *the faint sense of shame that came with the pleasure*.
2. ...*shame and humiliation began to return to her numbed consciousness* like the blood to her face.
3. If she was nervous it remained hidden and in a few minutes she had put each of the sisters completely at ease, *their shame and apprehension gone*.

4. This growth in, and ordering of, the impulses of the will brings an inner peace and joy (the fifth child of Leah) *which is accompanied by* hatred of, *and shame* for, sin.
5. What I felt consciously was *anxiety, accompanied by shame*, and at school the procedure for dealing with menstruation did nothing to diffuse either emotion.
6. For some people, *a sense of shame clings to the buying of cast-offs*.
7. Instead of which *the shame died*
8. And the best way of achieving these ends was through *developing the child's sense of emulation and shame*.
9. *She has lived with the shame and humiliation all these years*.
10. He remained silent, watching her, and *her embarrassment grew* until in the end she set her glass down.
11. Her soft determined voice inspired me: any doubts that remained evaporated: guilt and fear were dispelled, *embarrassment fled*: my body led me, not my mind.
12. Making them pay cash too often resulted in debt, *followed by embarrassment* and loss of custom.

Srpski

1. *Stalno su ga pratili* zbnunjenost, nemoćna srdžba i *stid* onih prvih trenutaka u bašti.
2. *Gubitak moći je kod narcističkih ličnosti praćen* impotentnim besom, *stidom* i *poniženošću* i vodi osobu ka očaju i doživljaju odvratnosti ili paranoji.
3. *Ono malo nežnosti i stida* što bejah osetio za vreme oćevog govora, osećajući kroz odbranu i blage reći jednu vrstu prećutnog prekora, *naglo bi se povlačilo pred* prostim i jasnim majćinim razlozima.
4. Sećanje *se vratilo* tim čestitim građanima, a sa sećanjem *neke vrsta stida* zbog njihove uzrujanosti, koja se ne može dovoljno osuditi.
5. Sa dimom duvana i mirisom kave *izleteše kroz otvoreni prozor stid*, oćajanje i bes.
6. ...kada izidemo iz detinjstva *stid je prvi koji nas napušta*.
7. *Muci starenja se pridružuje i stid* zbog oklevetanog zavićaja.
8. Razuđenom deltom njegovog požarnog pesništva teku magle i pepeo, a *on* nagnut nad preteću prazninu „*podruku sa ništavilom, sramom* i sudbinom” priziva hrabre da slobodu prime kao gnev.
9. Slušajući taj govor strasti i smelih osećanja, on je strepio od nemoćne mržnje prema tome njemu nerazumljivom svetu *iz kojeg dolazi* sva njegova neizmerna porodićna nesreća i *sramota*.
10. Ako neko na nepošten naćin i pojedinaćno prisvoji tuće pa ga uhvate, kazne ga i *prati ga velika sramota*.
11. Nije li i jedan od najvećih modernih pisaca završio svoj roman strahom *da će ga stid nadživeti*.
12. Glavni junaci romana „Vreme vlasti” koriste vlast za realizovanje svojih ideja, lićnih ciljeva, koristi, strasti, poroka... *U ishodu lićne upotrebe vlasti raća se sramota ili nesreća*.
13. *Njegov stid toliko poraste* da on okrivi nju za sva svoja nezadovoljstva i neprilike u tom danu.
14. *Bes mi je jaći od stida*, kao i uvek kad smo stvarno poštićeni i znamo da to treba da budemo.

Kako vidimo iz primera, imamo sliku stida i sramote koji prate ćoveka koji oseća stid; implikacija ovakve metaforiće slike moće biti i nemogućnost subjekta da se osećanja stida oslobodi. Ona je karakteristićna i za emociju tuge u engleskom jeziku; kako Stefanovićeva korpusna analiza (2006b: 44) pokazuje, ućestalost javljanja realizacija metafore OSEĆATI

TUGU JE BITI PRAĆEN TUGOM (eng. BEING IN AN EMOTIONAL STATE (SADNESS) IS BEING ACCOMPANIED BY AN EMOTION) statistički je značajna. Možemo stoga pretpostaviti i da je izvorni domen PRATIOCA naročito produktivan u strukturi *nepoželjnih emocija*. Pored toga, situacija ili misao koji izazivaju stid konceptualizuju se kao nešto što je *praćeno stidom*, a iz engleskog primera (6) vidimo da se stid-biće može držati „izazivača stida”²⁰. Prestanak osećanja stida konceptualizuje se kao odlazak stida-bića od subjekta, a u primerima iz srpskog korpusa uočavamo više izraza kojima se realizuje ovo preslikavanje, od kojih se neki doživljavaju kao manje svojstveni svakodnevnom jeziku. Tako stid čoveka može napustiti, on se može povlačiti, a u jednom primeru stid se konkretizuje kao ptica koja izleće kroz prozor. Takođe, u primeru (8) prisustvo srama na mestu na kojem se nalazi subjekt razrađuje se kroz metaforičku sliku subjekta koji je nagnut nad preteću prazninu *podruku sa sramom*, čime se postiže naročit stilski efekat (v. Klikovac 2004, 2008). U primeru (7), osećanje stida koje se javlja istovremeno sa mukom starenja konceptualizuje se kao PRIDRUŽIVANJE STIDA-BIĆA TAKVOJ MUCI. U engleskom primeru (8) kod dece SE RAZVIJA STID-BIĆE, pri čemu se stid, naravno, odnosi na sposobnost za adekvatno osećanje stida usled nepodobnih postupaka.

Važno je naglasiti da i ovi primeri upućuju na „različita lica stida”, tj. činjenicu da se osnovne lekseme koje označavaju stid mogu odnositi na različite emocionalne doživljaje ili epizode – tako, na primer, engleski primeri (2) i (9) i srpski primer (2) ukazuju na stid kao izrazito neprijatno osećanje pomešano sa osećanjem poniženja; u srpskom primeru (3), a verovatno i (6) u pitanju je osećanje blisko osećanju nelagodnosti, postidenosti (eng. *embarrassment*) koje osećamo u prisustvu drugih ljudi, dok se u engleskom primeru (8), kao što smo već istakli, radi o sposobnosti za osećanje adekvatnog stida.

Primeri iz korpusa svedoče i o postojanju metafore UČINITI DA STID POČNE DA POSTOJI JE IZAZVATI STID U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, koja je potvrđena većim brojem primera u srpskom korpusu, a u engleskom jeziku nailazimo i na predstavu o PODIZANJU STIDA-BIĆA KOJE SE NALAZI U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, koja se preslikava na POJAČANJE INTENZITETA EMOCIJE STIDA.

Engleski

1. For a moment *he felt the old shame rise in him.*

²⁰ Ovakva konceptualizacija stida-bića u engleskom jeziku podseća i na konceptualizaciju pojma SHAME kao PREDMETA KOJI JE PRIPOJEN UZROKU STIDA-PREDMETU.

2. ...his rejection of me was the more violent because *it provoked in him the deepest shame.*

Srpski

1. ...Borba sa autocenzurom anonimna, usamljenička i bez svedoka, stoga *u subjektu izaziva osećanje poniženja i stida* zbog kolaboracionizma.
2. *Kod gotovo polovine žena* seksualno uznemiravanje od nadređenog *izaziva* strah, *stid* i ćutanje o problemu.

Stid se najčešće konceptualizuje kao ČOVEK KOJI UPRAVLJA NAŠIM PONAŠANJEM (I ČEŠĆE PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA), i PROTIVNIK U BORBI i NEPRIJATELJ. S druge strane, SRAM i SRAMOTA konkretizuju se najčešće kao PROTIVNIK U BORBI, i NEPRIJATELJ, a SRAM i kao OPASNO BIĆE.

5.2.2.2. Metafora STID JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM I PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA ostvaruje se, kao i kod ponosa i prekomernog ponosa, na više načina. Prvo, izdvojili smo grupu primera koji svedoče o rečenoj pojavi „nedovršene”, neprototipične personifikacije. U njima je stid najčešće uzročnik neprijatnih i štetnih psiho-fizičkih reakcija. Zatim, nailazimo na predstavu o stidu kao čoveku koji doprinosi određenom ishodu u datoj situaciji, podstiče i savetuje subjekta da nešto učini, ili mu pomaže. Treće, u nekoliko primera čovek-stid konkretizuje se kao VODIČ u oba jezika. Najzad, ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM najčešće se konkretizuje kao ČOVEK U POZICIJI MOĆI, odnosno VLADAR. Bitno je naglasiti da u najvećem broju primera (naročito u srpskom korpusu) stid-vladar *sprečava subjekta da nešto uradi*, te ćemo eksplicitno formulisati konkretizaciju STID JE VLADAR KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA NEŠTO URADI.

Engleski

1. *...the shame of the public defamation felt by the typical Nazi lawyer was allegedly almost enough to drive him to suicide.*
2. *The shame of it may have caused the slight stroke that overtook him, or perhaps it preceded the disaster.*
3. *The shame of watching a video of herself wobbling up the aisle at 16st 4lb had Amanda in tears.*
4. *She swallowed several times and tried to speak, but bitter shame held her tongue.*
5. *Shame at what one has done, or is doing, may cause someone to cover his or her vice with the appearance of holiness.*
6. *Did he not beat ye? No ... now and again when we were bold, but like any house. Shame as much as love prompted the denial.*
7. *For it is the fear of shit and pee and shame and awkward smells which finally makes families crack and pack their relatives off to homes.*
8. *He answers that first God should be loved with the humility and strength which makes all labour light so that no shame or anguish can destabilise the delight.*

9. But when he did appear *a suffocating shame kept her rooted to the spot*. She watched him along the road and then ran in the opposite direction.
10. I spent a little while there and enjoyed a helicopter trip for the very first time, although not without considerable trepidation having once or twice seen pictures of them whizzing down to the ground in pieces. On this occasion, however, *shame compelled me to travel* in a helicopter since the Lieutenant-Governor of Newfoundland and his wife were also taking this short trip...When she stepped into the helicopter in front of me, I had no alternative but to follow her with my heart in my boots.
11. I think, though, what's very important in that as well is that I know that there are young men in the colleges who are really ashamed of the sort of picture that's increasingly being presented. *Whether that shame is yet moving them to have an impact on the men* who they see perpetrating this sort of behaviour in colleges I don't know, but certainly some of the undergraduates I have spoken to feel very embarrassed that this is the portrait of male behaviour that's being perpetrated.
12. From what I saw of the match he played well... I also think *shame is as good a motivator as anger*.
13. *Shame and honour were what motivated men*. To die for your lord was noble, to betray or forsake him was base, while to outlive him in battle brought disgrace, not only on you but on your kin.
14. ... *a natural sense of shame, forbade them to recognise* that they were doing so merely out of unwillingness to recognise that 1914 prices and money values had gone for ever.
15. Shame, it is said, frequently *leads to repentance*.
16. He supports the curtailment, apparently, of green-form advice, which I believe is largely *motivated by the embarrassment* which the Government have suffered..
17. ...the sheer relentlessness of pressure and *eventual embarrassment at being seen to do nothing may also prompt parliament or Government* to introduce new policies.
18. She turned her face away, *embarrassment bringing her to the brink of tears*.
19. *Embarrassment* more acute than anything she'd ever known before *rooted her to the spot*.
20. *The embarrassment made me postpone going to the clinics* for weeks...
21. ...feelings of doubt, indecision, *embarrassment*, fear and anger *drain energy from both individuals and organizations*..
22. One tradition maintains that *embarrassment drove him off* after he had spent several nights in Ayr tolbooth (jail) for stealing a magistrate's apples.
23. ...*embarrassment* at her own state of undress *forced her to make a grab for the material*.

Srpski

1. I možda *taj potajni stid*, delimično bar, *doprinosi njihovom ustručavanju* da razgovaraju s njim.
2. *Stid* zbog javnog izobličavanja *doprinosio je da se lakše savladaju* i prestanu ponavljati.
3. Spavačica je uveli ljljan iz koga kao tučak vire *mršave noge vezane stidom*.
4. *Stid*, dostojanstvo mog položaja *posavetovali bi mi da se pobožno priklonim obazrivosti*.
5. Hatalija je plela čuteći. Jedva presedešći do kraja, otišla je kući, odnoseći u duši neobličenu odluku. *Stid zbog svoga neodređenog položaja podstakao ju je na ovo*
6. ...pomisao da pre mojim nogama kleči čovek koji je razbio toliko indijanskih glava, uz to i *stid što igram ulogu* koja je suprotna mome polu, najzad, ni sam ne znam kakva zbrka *učiniše da umalo ne padoh u nesvest*.
7. Zatim, da li je *treptaj Nedremanog Oka uzrokovan* tek prekidom dremeža, možda *sopstvenim stidom* što je svet ostao prepušten samome sebi ili stidom zbog ljudskih postupaka?
8. Nije li i mene taj greh i *taj stid doveo na ovo mesto?*

9. ...plemići, štitonoše i njihova pratnja, poneki građanin i njegove sluge, počeli su da nose tako uske i kratke tunike koje su otkrivale ono što *stid nalaže da se sakrije*
10. Da je mogla ikoga da pita ili ma s kim da se posavetuje, bilo bi joj nesumnjivo lakše, *ali stid joj to nije dopuštao.*
11. Već deset godina *ju je stid sprečavao da se nekome ispovedi.* Stresla bi se na samu pomisao o tome.
12. *Devojke obuzdava* i familija, i svet, i *stid*, i strah, ali sve to ne pomaže, ako ih ne drže kao kuće na lancu.
13. Ali *stid* i strah *nas odvrćaju da otpočnemo priču* o tome kakva je to bila tutnjava i šta se dogodilo.
14. Nisam znao kako da stignem do Napulja i, *da me nije zadržao lažan stid*, sigurno bih se vratio u Palermo.
15. *Dva čuvara će biti dovoljno jaka da to spreče:* strah i stid; *stid će ga odvratiti od toga da stavi ruku na roditelje*, a strah da drugi ne pomognu ganjanom.

Na kakve nas reakcije emocija stida podstiče? Uočavamo spektar reakcija od veoma neprijatnih (tears, stroke, suicide), preko težnje da poričemo ili prećutkujemo uzrok stida (E: 4, 5, 6), do pokušaja da sprečimo situaciju koja bi nas dovela do toga da osećamo stid (E: 10, 12, 17). Engleski primer (13) takođe ukazuje na blisku vezu stida i časti – i čast i stid (to jest sramota) se doživljavaju kao neko ko nas motiviše da poštujemo svoju čast, i time izbegavamo stanja stida i obeščašćenja. I na osnovu navedenih primera vidimo da stid kao ČOVEK U POZICIJI MOĆI najčešće odvrća subjekta od ponašanja koje bi izazivalo društvenu osudu, kao i da ga sprečava da ispriča drugima uzroke svog stida iz straha od društvene osude (kao u srpskim primerima 1, 10, 11, 13). Iz ovoga je očigledno sledeće: u primerima u kojima se stid konceptualizuje kao VLADAR KOJI SUBJEKTA SPREČAVA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK ne govorimo o tipičnom scenariju koji leži u strukturi emocionalnih pojmova, to jest situaciji u kojoj određeni stimulus (u ovom slučaju bi to bio društveno neprihvatljiv postupak) izaziva emociju (u ovom slučaju emociju stida). U datim primerima imamo sledeći scenario: čovekova sposobnost da oseća stid u situacijama kad uradi nešto loše, ili možemo reći njegova svest o tome da bi osećao stid usled takvog postupka sprečava ga da tako nešto učini, te u tom slučaju možemo govoriti o „potencijalnom, hipotetičkom stidu”, a ne stidu kao reakciji na neki realan događaj (kao u primerima iz srpskog korpusa 3, 4, 12, 14, 15). U primerima u kojima stid sprečava nekoga da se ispovedi, sraman postupak se dogodio, a stid ne dopušta subjektu da takav postupak obelodani. Postojanje „potencijalnog stida” izuzetno je važan nalaz budući da pokazuje da osnovne lekseme koje izražavaju stid u oba jezika mogu

označavati (iako ređe) i emocionalni doživljaj „straha od stida”, tj. straha koji subjekta odvraća od grešnog postupka, a koji se u nekim jezicima označava i putem diskretnih leksičkih jedinica – na primer, reč *hri* u indijskoj filozofiji (Bilimoria prema Edelstein & Shaver 2007), ili aboridžinski pojmovi *kunta* i *kuyan*, koji su, kako Vježbicka (1986: 591–592) tvrdi, bliži emociji straha nego stida. Naši nalazi potvrđuju postojanje ovakvog pojma i u engleskom i naročito srpskom jeziku, samo što u ovim jezicima ne postoje zasebne lekseme kojima se takav pojam izražava.

I SRAMOTA se u dva primera konceptualizuje kao VLADAR, odnosno VLADAR KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA NEŠTO URADI:

Srpski

1. ...pa čak *ni sama sramota, ne bi me mogli odvratiti da se pokorim tvojim naredbama.*

5.2.2.3. Kako smo rekli na početku, stid, sram i sramota često se konkretizuju u oba jezika i kao PROTIVNIK U BORBI i NEPRIJATELJ, a to je i ujedno i jedina konkretizacija metafora SRAM i SRAMOTA JE ČOVEK. Iako je, kako smo već istakli u analizi prekomernog ponosa, najčešće teško odlučiti u kojim izrazima se očituju metafore sa izvornim domenom PROTIVNIKA U BORBI, a u kojima sa izvornim domenom NEPRIJATELJA, i ovde smo izdvojili konkretizaciju STID JE NEPRIJATELJ, jer se i ovde radi o izrazima koji izazivaju slike opasnog i ljutog neprijatelja, koji subjekta sputava, proganja, a može ga i uništiti. Poseban ton koji nose ti izrazi, i slike opasnosti koje izazivaju, naveli su nas da date izraze smatramo realizacijama metafora STID JE NEPRIJATELJ i PROGONITELJ. Putem njih se ističu negativne konotacije emocija stida i srama.

Engleski

1. Suddenly she *felt quite overcome with shame* to think that Kirsty's illness might be all her fault.
2. Then, only a beat later it seemed to him, *shame* and anger *raced back to take possession of him again*, and so *overcome by* these conflicting feelings was he that he had no consciousness of her in all this.
3. ...but he saw Sally-Anne's face, and read there only guilt, not *the shame which gripped her*.
4. She had her arrogance: she did not believe he had fully imagined *her physical battle with the turkey*, her anger, and *shame at her anger*.
5. I felt totally drawn into the piece as I recognised *struggles I've had with my own mother and my feelings of shame*.
6. *An act of defiance* was her only defence, not so much against a world that suddenly seemed black and horrible to her, but *against the shame* in her own bewildered mind.

7. In society the mirza should [always] *try to guard against the shame* of committing any mistake in conversation, for such incorrectness in speech is considered a great fault in a gentleman.
8. Jesu for thy holy name And for thy bitter passion, *Save us fro synne and shame.*
9. ...*we protect men from the shame of their participation* in women's poverty by keeping the secret.
10. ...*the subsequent shame and guilt that haunted me for months.*
11. Many solicitors *never overcome their own embarrassment* about the amount that they charge, though few go on to lower their fees.
12. Ducking her head, she busied herself arranging her skirts comfortably, *fighting embarrassment* and wondering how she could have forgotten all about their audience.
13. She really was enchanting, very earnest as *she tried to save Andrew from embarrassment.*
14. ...the civil servants' commendable desire *to protect their Minister from criticism or embarrassment.*

Srpski

1. *Stid i jad što više nije čovek savladaše ga. On se okrete i pobeže.*
2. Odjednom ono osećanje sramote, o kome sam ti govorio, kao da si celom svetu samo i uvek lažne dinare razdavao, obuze me, jako, tako jako da te do srca zaboli. *A kada nadvladaš stid, osetiš strah pred tim čistim i nevinim pogledom.*
3. ...deca okupatora i neprijatelja " se odlučuju da krenu u potragu za svojim neznanim očevima kad su, posle ličnih i porodičnih trauma, pregmela najgore. *I kad su prevladala osećanje stida.*
4. Znano ti je da je ono u takvoj prilici na sve spremno, *jer je oslobođeno i nesputano od svakog stida i razumnosti.*
5. Svojim sledbenicima on otvara dotad zatvorena vrata , dozvoljava im dotle neslućene slobode ili neizrečene smelosti, otklanja im *stid i strahove koji su ih predugo sputavali.*
6. sudar sa laži, pretnja da se otkrije tajna, *napad stida*, pred čim ću opet stajati nemoćan, razgolićen, opet zamoćen u ljigavo tkivo greha koje nikad više neću moći sprati
7. Da nije morao ići u redakciju , on ne bi izlazio iz sobe i tu bi ostao *skriven od stida i srama.*
8. *Sram i stid me ljuto gone!*
9. Znaš, Čeperu, sad to pričam i *sram me hvata* zbog zablude što smo drugu otadžbinu toliko voleli.
10. *Stid i sram je pogodio palanku pravo u obraz i u srce.* Mrtva tišina usred podneva . Ljudi , braćo ! Mrtva tišina . Smrt je prema tome mala stvar . Stid i sram su opoganili život
11. Jedino što je *Gordija " spaslo " srama* jeste činjenica da je zadržao unosna autorska prava " Motauna "
12. Radecki nije ni zucnuo, *spopala ga je još veća sramota.*
13. . Ja . . . ja sam služio časno, Kolja; služio sam blagorodno, ali sramota, *sramota me progoni!*
14. Ovaki se ljudi ne mogu popraviti, nego *samo mladež može izbaviti nas od ove sramote* i jezik naš sačuvati od propasti .
15. Međutim, Isakovići su znali da se dešavalo u Sremu i Slavoniji, da je dolazilo i do takvih ljubavi, u familijama, *pa su se čuvali te sramote* i nesreće dobro.
16. Ali, rekao je u sebi, samo mi ga nebo šalje da povratim svoju čast i *da se spasem sramote* koja bi ukaljala moju vojničku karijeru.
17. - *Bojim se sramote* - prošaputa on tajanstveno.

Primećujemo da reč *sramota* u datim primerima često označava „položaj” (npr. 14, 15, 16), mada, moguće je da se profiliše i emocionalna komponenta. U primeru (11) i *sram* podrazumeva položaj obeščašćenosti. Na osnovu engleskih primera primećujemo da STID–PROTIVNIK U BORBI u većem broju primera odnosi pobedu nad subjektom. Na sliku stida kao NADMOĆNOG PROTIVNIKA nadovezuje se i konceptualizacija stida kao PROGONITELJA (E: 10, S: 13) – ovakva konkretizacija uz protivnika koji ima preimućstvo usmerava se na doživljaj stida kao intenzivnog osećanja koga subjekt (bezuspešno) pokušava da se oslobodi.

5.2.2.4. Izdvajamo skup izraza u kojima se stid eksplicitno opisuje kao entitet koji *fizički deluje na subjekta, nanoseći mu najčešće fizička oštećenja*. Tako u engleskom korpusu nailazimo na sliku stida koji je subjekta *fizički obogaljio, uzdrmao i protresao, izmućio*, dok je, slično tome, u srpskom korpusu posvedočena predstava u kojoj se stid poredi sa *ubicom, kida subjektovu dušu, drži ga za gušu, bije po njemu*, i čak *proždire*. Pre nego što prokomentarišemo pojmovna preslikavanja u osnovi datih primera, navešćemo najrečitije od njih:

Engleski

1. Tremayne and Gareth *wouldn't be crippled by undeserved shame*.
2. *His shame at the hands of the Doctor parasite seems to have unhinged him*.
3. ‘How could you?’ she wept, *shaken by a deep shame*.
4. *Shame and guilt tormented the innocent more than the wicked*.
5. ...innumerable women [...] *were wracked with guilt and shame* when they ‘mawkishly’ rocked the child.
6. I tiptoed and genuflected like a little Quasimodo, *crippled by embarrassment*.

Srpski

1. Aćim žmuri i sedi naslonjen na zid. Ako sam pomilovan? *bije po njemu nešto što samo liči na stid*.
2. Na njezinom licu u koje je udarila vatra, ogledalo se nešto strašno i zaprepašćeno, s očima, punim suza, *ubijena stidom*, osjećajući poniženje svoga oca, kao da i na nju pada jedan dio njegove sramote.
3. Čutanje i *stid su ubice* isto koliko i sama bolest. Time se bolest potiskuje u podzemlje i onemogućava se da se ona prati i leči.
4. U tom času, *njezinu dušu opet kidaju* gnev, žalost i *stid*.
5. Ali voda ne utiša *strašno osećanje stida* i nepravde, *koje ga je držalo za gušu*.
6. To naglo buđenje iz sna, *ta sramota* kojom mi se san narugao i kojom mi se osvetio, *još više me ubija*.
7. *Njega je naročito mućio stid*, mada se cele te nedelje nismo ni s kim videli; uvek smo bili sami; ali on se i od mene stideo, i to u toj meri da se utoliko više na mene ljutio ukoliko mi se više poveravao.
8. Volim ga kao da mi je otac, ili stric, ali ga moram napustiti – *sram me živog pojede* što mu imanje upropastih.
9. O bože, *živ sram da te pojede!*

Prvo, nameće se pitanje zašto smo navedenu grupu izraza izdvojili budući da se dati izrazi mogu smatrati i realizacijama metafora STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, NEPRIJATELJ ili pak ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE I UTIČE NA PSIHO-FIZIČKE REAKCIJE. Razlog za našu odluku je činjenica da se u njima eksplicitnije naglašavaju fizičke interakcije stida i subjekta, odnosno nepovoljno fizičko dejstvo stida na subjekta. Prisetimo se da se i prekomerni ponos konceptualizuje kao opasan neprijatelj (naročito u kontekstu vere) od kog subjekta treba spasiti i izbaviti. U jezičkim realizacijama metafore PREKOMERNI PONOS JE NEPRIJATELJ nije, međutim, kao kod stida, toliko prisutna slika neprijatelja koji udara, drma, kida, razapinje subjekta, to jest, jednom rečju, fizički uništava subjekta. Konceptualizacija STIDA kao ENTITETA KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM zapravo se oslanja na nekoliko osnovnijih metaforičkih preslikavanja. Na prvom mestu, reč je o preslikavanju DRUŠTVENO (ILI PSIHIČKO) OŠTEĆENJE JE FIZIČKO OZLEĐIVANJE (Lakoff 1987: 448), utemeljenom u metafori UM JE TELO (Sweetser 1990), a stid je, dakle, ENTITET KOJI OBAVLJA REČENO FIZIČKO UNIŠTAVANJE. Budući da se fizičke ozlede preslikavaju na duševnu patnju i nefunkcionalnost, očigledno je da je osnovni fokus metafore STID JE ENTITET KOJI UNIŠTAVA SUBJEKTA izrazita neprijatnost, muka i patnja koju stid kod subjekta izaziva. Iz navedenih primera formulisaćemo i nekoliko metafora nižeg nivoa opštosti. Uočavamo konkretizacije STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE FIZIČKI OBOGALJITI²¹ (E: 1), RAZAPINJATI I KIDATI (E: 5; S: 4), UDARATI (S: 1), MUČITI (E: 4; S: 7), UBITI (S: 3, 5) ili pak ŽIVOG POJESTI (S: 8, 9)²². U engleskom primeru (3), u kojem stid subjekta *drma* i *potresa*, prepoznajemo i osnovnije

²¹ Očigledno je, naravno, da u datim konkretizacijama ne govorimo o prototipičnom slučaju personifikacije stida; štaviše, STID je u datim primerima možda i bliži polu nespecificovane sile. Pomoću ove metafore naglašava se, pored duševne patnje, i nefunkcionalnost izazvana stidom. To se postiže u sadejstvu sa metaforom NAPREDOVANJE JE KRETANJE UNAPRED, pa se tako, u skladu s njom, subjektovo otežano kretanje (on je obogaljen) preslikava na nesposobnost obavljanja svakodnevnih funkcija i napretka u životu.

²² Konceptualizacija srama kao OPASNOG ŽIVOG STVORA KOJI PROŽDIRE SUBJEKTA naglašava se i opisom srama kao *živog*, pa tako *nekoga živ sram može pojesti*. Konceptualizacija srama kao bića koje guta subjekta, i samim tim čini da subjekt fizički nestane i ne bude vidljiv više drugim ljudima motivisana je i tipičnom reakcijom na emociju srama – subjekt koji se stidi ne želi da bude izložen pogledima svedoka svog nepodobnog postupka; sram je stoga sila koja čini da subjekt želi da nestane, te se takva sila prikazuje kao nešto što čini da subjekt nestane. Ovakva konceptualizacija se stoga može povezati sa metaforama STID JE POKRIVAČ i SRAM JE POKLOPAC. Interesantno je primetiti da se ovakva konkretizacija javlja samo u srpskom korpusu, kao i da se jedino leksema *sram* javlja u sklopu datog izraza, a ne i *stid* i *sramota*. Ne možemo predložiti objašnjenje za takvu pojavu, osim da je to stvar konvencije. I žargonska reč *blam* često se javlja u sklopu izraza *blam me pojeo*, što potvrđuje i neformalna pretraga interneta preko pretraživača *Google*.

metaforičko preslikavanje EMOCIONALNA POTREŠENOST JE FIZIČKA POTREŠENOST (eng. EMOTIONAL DISTURBANCE IS PHYSICAL DISTURBANCE), koje formuliše Kevečeš (2007)²³, te vidimo da je značenjski fokus preslikavanja STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE PRODRMATI i isticanje uzrujanosti i potrešenosti izazvane stidom. Pored toga, primer (2) ukazuje na preslikavanje STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE IZBACITI IZ FIZIČKE RAVNOTEŽE ili pak ENTITET KOJI SUBJEKTA IZMEŠTA SA UOBIČAJENE LOKACIJE²⁴. Prva od dve pomenute metafore utemeljena je u preslikavanju PSIHOLOŠKA/EMOCIONALNA RAVNOTEŽA JE FIZIČKA RAVNOTEŽA (Johnson 1987: 88), dok se druga oslanja na primarnu metaforu SAMOKONTROLA JE NALAŽENJE NA UOBIČAJENOM MESTU, motivisanu našim svakodnevnim iskustvom da imamo veći stepen kontrole nad situacijom kad se nalazimo u dobro poznatom okruženju (Lakoff & Johnson 1999: 274). Koja god od dve pomenute metafore da je u osnovi izraza *shame unhinged him*, možemo reći da se pomoću obe ističe da stid uzrokuje nefunkcionalnost i ukidanje sposobnosti kontrolisanja sopstvenih reakcija i emocija.

Uopšte uzev, metaforičke slike stida koji vrši neku vrstu fizičkog nasilja nad subjektom, prikazane kroz ove primere, imaju dramatičan ton, te se njima na efektan način naglašava koliko je iz perspektive subjekta osećanje stida neprijatno i mučno osećanje.

5.2.2.5. Najzad, nekoliko primera iz srpskog korpusa svedoči i o tome da se STID javlja kao PROTIVNIK U BORBI DRUGIM SUBJEKTOVIM PSIHOLOŠKIM STANJIMA, a u jednom primeru neki drugi pojedinac se bori sa subjektivim stidom:

Srpski

1. ...divljenje je kod mladića pobedilo stid zbog poraza.
2. kako ljubavnom nagonu tako i onim suprotnim impulsima, među kojima treba naročito spomenuti stid i gađenje, - i ta borba među njima, vođena u podzemlju duše
3. Čak ni stid da je tako sramno uhvaćen u svojoj igri nije mogao da nadvlada tu nepomičnost.
4. I kad je seo pokraj nje, imao je mnogo muke dok je savladao njen stid zbog toga toga što je tako zatečena, i nagovorio je da slobodno otvori srce.

5.2.2.6. Rezime:

²³ On pruža sledeće jezičke realizacije ovog preslikavanja: *stir up, be shook up, be worked up, upset, disturb, be excited, be paralyzed, and calm down* (Kövecses 2007: 35).

²⁴ OED rečnik kao figurativno značenje glagola *to unhinge* navodi „*Make (someone) mentally unbalanced*“, dok se osnovno značenje definiše kao „*Take (a door) off its hinges*“. Dok preneseno značenje više upućuje na slikovnu shemu RAVNOTEŽE, osnovno značenje je više vezano za izmeštanje sa uobičajenog mesta nalaženja.

Tabela 18: Uloga izvornog domena BICA u metaforičkoj konceptualizaciji STIDA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi domena i konkretizacije	Metaforički izrazi	Embarrasment	Shame	Metaforički izrazi	Stid	Sram	Sramota
Biće (čovjek) je prisutan, odsutan, kod X							
a) Biće prati X	Shame (an humiliation) follows sramni postupak, impuise accompanied by shame 2; the lingering shame that rose above all else Sh is followed by embarrassment	2	4	Stid (nekog događaja) prati X, gubitak moći (neki događaj) praćen stidom 2, stid sledi neki događaj, Sramota prati X	4		1
b) Biće se drži neke aktivnosti	A sense of shame clings to the buying of castoffs		1			1	
c) X i čovek idu jedan pored drugog				X podnuku sa sramom			
d) Dolazi nekome, vraća mu se	Shame returns to X's numbed consciousness, shame comes with pleasure Embarrassment returns, comes	2	2	Stid se vraća nekome, muči starenja pridružio se stid Sramn čeka X, tica stida uletela subjektu u grudi, u dušu se ušunjao stid Sramota dolazi, sramota ostala iza X	4		2
e) Odlazi od nekoga	X's shame gone Embarrassment flees, succeeded by fear	2	1	Izlete kroz prozor stid, stid se povlači pred nećim, stid nas napušta	3		
f) Pojavljuje se				Javio se stid (u nećijem životu) 2, stid se pojavio 1	3		
g) Sustanar	X live with the shame that X failed to achieve sth To live with shame and humiliation		4				
h) Životni ciklus (traganje, umiranje)	Shame turns to anger, rage and shame pass into glassy remorse The shame died		2				
Rast, jačanje, snaga bica, razviti nećije bice	Develop the child's sense of shame Embarrassment grows	3	1	Stid će X nadživeti, u savesti se plodi i rada stid Sramota se rada (u ishodu lične upotrebe vlasti) X's stid poraste, nešto prerasta u stid 3, bes jači od stida	3		1
Povrediti stid	The ever-weakening voice of stung shame		1	Nećim se stid povređuje, ne povređuje	1		
Izazvati, buditi stid kod nekoga, u nekome	Relieve the vicarious shame Y inspires in X, excite feelings of shame, provoke in X the deepest shame, arouse embarrassment 2, provoke e 1	3	3	Izazvati (najdubji) stid kod nekoga, izazivati stid u nekome (2) Izazivati sramotu 2	12		2
Podizanje bica u X	Feel the old shame rise in X		1				
Čovek-stid usmerava subjektivno ponašanje (i fizičke reakcije)							
a) Blize nespecifickovan oj sili (Čini subjektu mentalno nestabilnim i nesposobnim za normalno funkcionisanje, izaziva različite	Shame makes it cower/shame makes families crack Shame has X in tears/shame destabilizes the delight/Biter shame holds X's tongue /Memory buried by shame /Shame drive X to do sth (suicide) 2/ Shame cause X to do sth 3 (the shame of sth cause the slight stroke) /shame makes X flush embarrassment drains energy from/ e makes sb do sth2/makes sb awkward/ e caused sb's protest to come/e brings sb to tears/sb inhibited by e	7	12	Noge vezane stidom, osećanje stida ne umanjuje nećiji trijumf, stid udvostručio nećiju ljutinu, treptaj nedremanog oka uzrokovan stidom, stid raspolutio istinu Stid paratiše X, stid udario u obraze	7		

	fiziološke i fizičke reakcije)								
	b) Uopštenije	Shame prompted the denial/Shame moving X to have an impact /Shame and honour were what motivated men, shame a good motivator 3/Shame is a distorter	2	6	Stid doprinosi da X nešto uradi (češće ne uradi) 2, stid podstiče X na nešto, stid savetuje X da nešto uradi, stid pomaže, stid učini da X (pribere misli, padne u nesvest) 2, /Ostatak stida koji je ostao u duši čoveka oterao želje	8			
	c) Voditi	Shame leads to repentance, a deep and brooding sense of shame and failure led him to turn in upon himself	2	2	Stid doveo X na neko mesto, stid ničemu ne vodi	3			
	d) Nosilac društvene sile	Shame compel X to do sth Embarrassment forces sb to/sb pressured by e	2	2	Stid nalaze da se X sakrije U svetu vlada sramota	1		1	
	e) Vladar koji nas sprečava nešto da uradimo	A sense of shame forbids X to do sth Shame prevented humiliation Embarrassment prevents sb from doing sth	2	2	Stid sprečava X da nešto uradi, urođeno osećanje stida sprečava X da, stid zadržava nekoga, stid čuvar, stid ne dopušta, ne daje X da nešto uradi, stid odvraca, uzdržava obuzdava X da nešto uradi, Stid potiskuje zadovoljstvo, uprkos stidu Sramota odvratila X od nečega	13		1	
	Neko ko subjekta muči fizički, udara, uništava, kida (vrši fizičko nasilje nad subjektom)	A suffocating shame kept her rooted to the spot /X's shame unhinges X /Shame cripples lives /X shaken by a deep shame /X feels the odd shudder of shame/Shame creates mental and emotional paralysis /X wracked with shame /Paralysed with shame 1 Sb shaken awake by e/e rooted sb to the spot/e paralysed sb/a stab of e/ sb unsettled by e/crippled by embarrassment/paralysed by e/	7	8	Osećaj sramote, udar, biće				1
	Mučitelj	X be tormented by shame, shame and guilt torment the innocent		2	Stid muči X, stid muči Xovu dušu	3			
	Protivnik u borbi, neprijatelj	X overcome with/by shame 4, shame raced back to take possession of X 1 / Overwhelmed by shame 1/Shame grips X /X have struggles with X's feelings of shame/ physical battle with shame/ an act of defiance against the shame (in her own bewildered mind)/Counteract shame Y protect X from the shame of an act; save X from shame; to confront shame, to guard against shame Face shame (face the shame of interrogation) 4 Overcome embarrassment 10 To fight e, escape from e To protect sb from e 2/save from e 8/to face e/e drives sb off	24	21	Stid savlada X, prevlada, nadvlada, ili X može nadvladati, prevladati stid /Osloboden i nesputan od svakog stida, otkloniti stid koji X sputava /Nastup, napad stida/ biti skriven od stida/Izbaciti i terati u izgnanstvo stid stid i sram pogodio palanku pravo u obraz i u srce sram hvata X, spasiti X (Xovo ime) (od) srama 2, skriven od srama 1 sram (i siege) prognani iz sveta Xova duša se bori između srama nekog postupka i poezije Spasiti X (od) sramote, spas od sramote 8 Izbaviti od sramote, čuvati se sramote, osloboditi se sramote 3, bojati se sramote/Suočavanje sa sramotom/ Sramota spopada X	19	7	16	
	Progonitelj	Shame and guilt haunt X		1	Stid i sram liuto gone X/Sramota progoni X	1		1	1
	Ubica, neprijatelj	Embarrassment kills sb	1		X ubijen stidom, stid je ubica, stid ubija X Nečiju dušu kida stid, stid bje po X, osećanje stida drži X za gušu Sramota ubija X, uništava	6			2
	Opasno biće koje jede X				Sram pojео X, živ sram pojео X, sram pojео živog X			7	
	Protivnici u borbi				Divljenje pobedio stid, borba između ljubavnog nagona i stida koja se vodi u podzemlju duše, stid nadvlada nepomičnost Y savladao Xov stid	4			
			57	76		99	17	28	

Analiza nas je dovela do zaključka da se, u okviru konceptualizacije STIDA kao BIĆA, stid u oba jezika često konceptualizuje kao ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM I PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA. Posebno značajan nalaz jeste i to da u okviru ovakve konceptualizacije postoji i konkretizacija STID JE VLADAR KOJI SUBJEKTA SPREČAVA DA POČINI DRUŠTVENO NEPRIHVATLJIV POSTUPAK, što svedoči o tome da se u oba jezika putem leksema koje označavaju emociju stida može izraziti i emocionalni doživljaj tzv. „hipotetičkog stida”, ili straha od ogrešenja o moralne norme koji subjekta najčešće sprečava da počini nedoličan akt.

U oba jezika primetna je i velika zastupljenost konkretizacija putem kojih se naglašava izrazita neprijatnost emocije stida, nemoć subjekta da joj se odupre, kao i njeno pogubno dejstvo na subjektovo psihičko i fizičko blagostanje, stabilnost i funkcionalnost. U pitanju su metafore STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, NEPRIJATELJ, PROGONITELJ i STID JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM. Metafora STID JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM posvedočena je u oba jezika – na razlike među jezicima naišli smo na nivou konkretnijih metaforičkih slika.

5.2.3. Izvorni domen MATERIJE

5.2.3.1. Jedno od najčešćih metaforičkih preslikavanja u sklopu metafore STID JE MATERIJU u oba jezika jeste STID JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Pri tome, stid-materija ispunjava sadržatelj u potpunosti, na šta upućuju realizacije ovog preslikavanja – *X is full of shame, shame fills X (up)*, a u jednom primeru STID-MATERIJU SE SMEŠTA U SRCE. Data preslikavanja posvedočena su sledećim primerima:

Engleski

1. But as I approached home, *I was filled with a sense of shame*, of uncertainty about how Mum would react when I told her.
2. She sat up in a kind of horror, *her feelings filling her up with shame*.
3. If I was too embarrassed, *too full of shame* to go and see them, it wasn't just my fault.
4. *He gritted his teeth against the shame that welled up* at the thought of what he'd let happen to her, then met her eyes again, smiling.
5. But immediately *my heart was suffused with shame*.
6. *He felt he would burst with anger and shame*.

Srpski

1. Ljubav prema sinu, prema sinu koji se zove Branko Kalenić, preli naglo svu dušu starčevu. *On se ispuni stidom.*
2. *Nešto kao stid od samoga sebe prože ga*, ali i to tako slabo, tako neodlučno, da ne uspe da mu pokvari srećno raspoloženje.
3. I dešavalo mu se po nekoliko puta u toku jedne noći da odjednom skoči od stola ili sa postelje, krv mu pojuri u glavu, oči se zamagle, *ispuni ga svoga ono osećanje stida* i gneva na samog sebe, osećanje koje kod mladih ljudi može da bude još tako živo i jako .
4. Uplašena od svih, *puna stida zbog same sebe*, i čežnje za kućom, koju je ostavila, ona nije znala kud da gleda.
5. *Stojim osramoćen do srži, pun stida* i besa.
6. Pipajući, bez misli, bez osećanja, u crnoj tuzi koja joj je šćepala u svoje kandže *dušu, punu stida i oćajanja*, ona dođe do ugla.
7. Zaricao se da neće više igrati, pa opet je dolazio i gubio sve do poslednje pare i vraćao se kući, *pun jeda i srama*.
8. Vojnici nezadovoljni, *pukovnici puni srama i stida*, osećajući da sjajna njihova dela poćinju da tamne bez razloga.

U engleskom primeru (4) MATERIJA se konkretizuje kao TEĆNOST. U svakom slućaju, navedeni primeri izazivaju slikau materije *koja u potpunosti ispunjava ćoveka*, ćime se naglašava veliki intenzitet emocije stida. Međutim, budući da nije u pitanju slika ćoveka koji ne može da zadrži materiju u sebi (osim u engleskom primeru 6), oćigledno je da se ne naglašava da subjekt gubi kontrolu nad svojim ponašanjem i reakcijama.

Slika ogromne kolićine materije koja silovito napušta sadržatelj posvedoćena je u dva primera u srpskom korpusu:

Srpski

1. Shvativši šta je ućinio, komandant stoji u mestu kao ukopan, a lice mu se, sekundu ranije unakaženo grimasom divljaćkog besa, odjednom smekšava kao da je od voska, te se on, s klonućem ramena što podrhtavaju od gorkog plaća, sagiba ka zemlji [...] da bi, *u provali silnog stida*, od prisutnih sakrio svoje suze.
2. Tada pisac, prezrevši svoj strah, ubija svog dvojnika, i *u toj moćnoj provali dugo gomilane opreznosti, srama i poniženja*, metafore se raspadaju, perifraze se rasturaju, ostaje samo goli jezik ćinjenica, pamphlet.

Nemogućnost ćoveka da zadrži u sebi dugo gomilanu materiju koja teži da se oslobodi preslikava se na nemogućnost zadržavanja reakcija izazvanih osećanjem stida. Osim u strukturi stida i srama, vidimo da je takva konceptualizacija produktivna i u strukturi osećanja PONIŽENOSTI (2).

5.2.3.2. Najviši stepen doživljavanja stida, koji subjekt ne može da kontroliše postiže se u engleskom jeziku konkretizacijom tećnosti kao BUJICE ili PRIRODNE SILE koja iznutra

preplavljuje ili se silovito kreće u čoveku, dok u dva primera bujica preplavljuje subjekta spolja. U srpskom jeziku posvedočene su slične predstave – u nekoliko primera osećanje stida konceptualizuje se kao TEČNOST KOJA SUBJEKTA PRELIVA I OBLIVA SPOLJA, s tim što se SRAM konkretizuje kao TEČNOST KOJA OBLIVA SUBJEKTA, a stid kao moćniji nalet vodene mase, TALAS KOJI PREPLAVLJUJE SUBJEKTA. U dva primera nailazimo i na sliku sramote kao VODE KOJA PREPLAVLJUJE SUBJEKTA.

Engleski

1. *Shame swept through her.*
2. Most of the time one was all right — or at least as all right as one had ever been — and then out of the blue it struck, *a hideous uprush* of fear, of longing, *of shame*.
3. *She felt shame wash through her.*
4. *Shame churned inside her*, and the storm was forgotten.
5. *Shame flooded her*, and she said fiercely, ‘I know what you're trying to do!’
6. *Shame*, cloying, dirty, *engulfed her*.
7. Which, at one point last night, she remembered *with a rising tide of embarrassment*, was just about what she had decided was happening.

Srpski

1. *Nov neizdržljiv talas stida*, skoro očajanja, *prikova ga na mestu*, na samom ulazu u kapiju. On na časak zastade. Tako neki put biva s ljudima: nepodnošljive iznenadne uspomene, naročito one skopčane sa stidom, obično zaustave čoveka za jedan trenutak na mestu.
2. *Najednom me preplavi talas stida*. Možda držim pridiku svojoj biološkoj majci.
3. I uvek se to svršava tako što me ona išamara, izudara po licu, a ponekad i ispljuje - sa licem iskrivljenim od gađenja pljune na mene, i *ja se onda razbudim obliven* znojem, *sramom* i uživanjem.
4. I tek kad sam svršio u tacnu Rođakinog dlana, spazio sam bubuljice na njenim obrazima, i *sramota me je preplavila*.

5.2.3.3. U vezi sa doživljajem stida kao sile, u srpskom jeziku imamo i sledeću često zastupljenu konceptualizaciju stida, a to je MATERIJAKOJA OBAVIJASUBJEKTA. Metafora STIDJE MATERIJAKOJA OBAVIJASUBJEKTA očituje se kroz glagol *obuzimati*, *obuzeti*, i u skladu je sa metaforom OBUZETJE OBAVIJENSASVIH STRANA (Klikovac 2004: 91). Ova metaforična slika u potpunosti izostaje u engleskom jeziku.

Srpski

1. Sen - Malin, *sav obuzet mržnjom i stidom*, sav obuzet ambicijom, nabranih veđa i usplamtela srca.
2. Uostalom, ne sećam se više svih tih tupoglavih izmišljotina, a sve je bilo otprilike isto, *tako da me naposletku obuze mučan stid*.
3. *Obuzet stidom i strahom*, skoči s konja, da zategne kolan i u tom trenutku ču topot konjskih kopita, koji se brzo udaljivao.

Putem ove metafore naglašava se da subjekt oseća stid velikog intenziteta; međutim, samo u primeru (3) stid uzrokuje i određeno ponašanje.

5.2.3.4. Treća po učestalosti konkretizacija opšte metafore STID JE MATERIJALNA u oba jezika jeste konceptualizacija emocije stida putem domena VRELINA. Imajući u vidu snažnu iskustvenu korelaciju između osećanja stida i povišene telesne temperature, kao i prateće vidljive manifestacije crvenila u licu, postojanje metafore STID JE VRELINA je sasvim očekivano. I u engleskom i u srpskom korpusu naišli smo na veliki broj primera koji govori o telesnim manifestacijama emocije stida:

Engleski

1. ..wake up *blushing with shame* or racked with guilt.
2. The words of the man came back to him, rising up to his face like *a blush of shame*.
3. *Shame burnt a fiery path across her cheeks*.
4. That was another lie, and *her cheeks reddened with the shame of it*.
5. *Her face burned with the shame of it*.
6. *I feel a flush of pure shame* inside my beard
7. *Shame flushed heat all through her*.
8. *Shame made him flush*.
9. *Geoffrey flushed with embarrassment* and looked away.
10. Flustered anew, *she felt a warm flush of embarrassment flood her face* as she searched vainly for an answer.
11. She saw *his face was scarlet with embarrassment*.
12. *She felt her face go hot with embarrassment* as he straightened up and gave her a piercing look.

Srpski

1. A meni *stid udario u obraze*
2. Zgrčio se [...] oborio glavu, mišići na obrazima tresu se pod crvenilom pravog stida
3. *Tetka Polu obli rumen stida*.
4. *Devojka čije je lice od stida plamtelo kao rascvetala bulka*.
5. *Sva zajapurena od stida*
6. *(po)rumeneti od stida/(po)crveneti od stida*

Navedene telesne manifestacije motivišu nastanak opšte metafore STID JE VRELINA u oba jezika. Pogledajmo njene jezičke realizacije posvedočene u korpusu:

Engleski

1. She was *hot with shame*
2. I remember *the burn of shame*
3. I could feel [the shame at doing nothing] *burning through them*
4. *Shame burned within her*.
5. *Shame rose in a hot wave*, governing her actions, defying caution.
6. Feelings of *shame* and anger *boiled up inside me*.
7. *Scalded by shame*.
8. Chesarynth thought it was her own screaming and *embarrassment boiled through her*.

9. Her brief confusion at his sudden rejection of her had evaporated; now she could see things very clearly indeed, and *the hot flush of embarrassment washed over her*.
10. Robyn gave a small cry of frustration and wrapped the gown close around her naked breasts, cursing *the flush of embarrassment that surged upwards until she felt as if she'd burn with the intensity of it*.
11. How did you start? I asked, *fiery with embarrassment*.
12. *Her whole body was aflame, with rage, embarrassment*.
13. *She was burning hot with embarrassment and guilt*.
14. ... *Tristram in a flame of embarrassment* at having her so near and yet so far.

Srpski

1. *I pekao je Natu stid.*
2. *Ali još vrući od bola je stid*
3. *A vatra me obuže da sagori ne samo mene, nego i postelju i sve oko mene..mislim da umirem od stida i od ognja koji me sagoreva.*
4. *Goreći od stida, pružio sam mu listić.*
5. *Spontano ću se zapaliti od stida....*
6. *planuvši od stida i besa.*
7. *Drhtala je plamtećim stidom...*
8. *Anđeli, razdiranoj učestalim grizama savesti, i plimama plamtećeg stida...*
9. *U meni je sve vrilo od stida i gneva.*

Dati primeri pokazuju da se u engleskom jeziku stid-vrelina konkretizuje kao VATRA/PLAMEN (U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) (primeri 2, 3, 4, 10, 11, 12, 13, 14), VREO TALAS U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (5), PLAMENI TALAS (9), VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (6, 8), ili VRELA TEČNOST, PARA (7), a u srpskom kao (VRELA, USIJANA) MATERIJAKOJA SUBJEKTU NANOSI OPEKOTINE (1), VATRA/PLAMEN (3, 4, 5, 6, 7), PLAMENI TALAS (8) i VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (9). Ono što je najočiglednije na osnovu dobijenih nalaza je, dakle, da se stid ne vezuje za toplotu, već za najviši stepen vreline. Metaforički izrazi kojima se realizuje ovo preslikavanje izazivaju sliku stida kao moćnog izvora vreline, vrelog talasa ili plamena, dakle sile, koja moćno deluje na subjekta, nanoseći mu ogromnu fizičku štetu. Stid tako može subjekta *opeći, spaliti ili ključati u njemu i sagoreti ga*. Slika stida kao moćne vatrene stihije naročito je razrađena u primerima iz srpskog korpusa. Naime, navedeni izrazi potiču iz književnog diskursa i u njima su ove metafore razrađene, a izrazi, baš zbog toga što nisu svojstveni svakodnevnom jeziku, stvaraju naročit stilski efekat, čime se postiže određeni emotivni naboj.

Iskorišćeni elementi i aspekti izvornog domena vreline, i njenih konkretizacija, odnose se na moć vatre i ključale tečnosti da fizički unište sve oko sebe. U slučaju stida, takva moć vreline da uništava preslikava se na psihičko i moguće fizičko oštećenje koje

osećanje stida čoveku nanosi. Stoga je osnovni značenjski fokus metafore STID JE VRELINA, i njenih konkretizacija, *intenzitet stida*, kao i *psihički bol (nanet subjektu)* i *neprijatnost* iz perspektive onoga koji stid doživljava.

Ono što čini predstavljanje fizičkog oštećenja u terminima oštećenja izazvanog vatrom posebno prirodnim u slučaju stida jeste utemeljenost takve metaforičke predstave u našem telesnom iskustvu. Takođe, ova metaforička preslikavanja imaju utemeljenje u našem znanju o destruktivnoj moći ekstremnih temperatura, ili konkretnije fizičkom bolu i oštećenju koje nam visoka temperatura (vatra) može naneti. Najzad, ova preslikavanja su u potpunom saglasju sa metaforom višeg stepena opštosti DUŠEVNA PATNJA JE FIZIČKI BOL, koja se oslanja na metaforu UM JE TELO (Sweetser 1990).

Još jedno interesantno zapažanje proizilazi iz primera koje smo naveli u ovom odeljku. Naime, kada govorimo o telesnim manifestacijama povišene telesne temperature i rumenila, u srpskom jeziku najviše, ili čak isključivo, koristimo leksemu *stid*. Iz ovoga uočavamo još neke specifičnosti pojma STIDA u odnosu na pojmove SRAMA i SRAMOTA u srpskom jeziku – u pojmu stida se, naime, najviše profilise fizička dimenzija osećanja lične nepodobnosti koja se odnosi na povišenu telesnu temperaturu i crvenilo lica.

5.2.3.5. Istakli smo da se u engleskom jeziku uzrok stida može konceptualizovati kao SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET. Ovakva konceptualizacija produktivna je i u okviru konceptualizacija stida kao materije, čime dobijamo preslikavanje UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-MATERIJU, posvedočeno u oba jezika:

Engleski

1. If *there is shame in this story*, it is less that the Marcoses finally stood revealed as nobodies and as thieves.
2. Remember that *there is no shame in failing* in the short-term provided you learn from that failure.

Srpski

1. *Laž puna stida..*

5.2.3.6. Negativan doživljaj emocije stida u engleskom jeziku postiže se i konceptualizacijom stida kao BEZVREDNE, PRLJAVE MATERIJE, ili čak OTPADNE MATERIJE. Ovakva konceptualizacija posvedočena je u nekoliko primera. Doživljaj sramote kao bezvredne materije posvedočen je i u srpskom korpusu, mada se takva materija specifikuje kao

MATERIJA KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE. To je u ujedno i jedina konkretizacija koja se očituje u strukturi SRAMOTE, a ne i STIDA. Uopšte uzev, domen materije nije mnogo produktivan u strukturi pojma sramote.

Engleski

1. You leapt for the cleaner banks and I allowed myself to *be carried on by the filth of deceit, of shame*, and of a guilt that even now I cannot put into public or private words.
2. *I'd cleaned* the spurious wounds and known humiliation, *shame* and hopelessness and for those very reasons, loved her the more.
3. The blood of Jesus *washes your shame away*.
4. And still it seemed right still it was *free of the slightest tinge of shame*.
5. *Produce a festering sense of indignity, shame* and anger.

Srpski

1. A treba pomisliti da često baš on iziđe kao pobednik iz te borbe, *oprano od sramote u očima sveta*, i da mu je na izvestan način bog oprostio grehove.
2. Hrvatski narod ima sve mogućnosti *da opere sramotu sa svog imena*, koju mu je nanio ogavni hrvatski izdajnik. Ta se sramota može oprati samo s oružjem u ruci, uništavanjem izroda Pavelića i njegove krvave rulje pljačkaških bandita.
3. I onda dočekan od svojih, praćen njima, halakajući, dojurili svi ovamo i gore, na kući pobili mrtvu Jusufčićevu glavu, *te njome oprali greh i sramotu sa kućnog starog i kamenog slemena*.
4. Tek kada su videli da *ih od sramote neće oprati ni Sava ni Dunav*, "crveno - beli" su pojačali odbranu i presingom uspjeli da izbore iole častan poraz..
5. ...mi ćemo uzeti na sebe komandu i *umećemo časno sprati sa sebe sramotu* što smo bili u redovima Crvene vojske.

Leksema *sramota* u ovom slučaju označava gubitak ugleda i položaj obeščašćenosti prouzrokovan nečasnim, nemoralnim postupkom. Da je takav položaj uzrokovan baš *nemoralnim postupkom* potvrđuje i predstava sramote kao materije koja je *uprljala* subjekta i koju on mora da *spere sa sebe* (*svog imena, svoje kuće*), a u čijem se korenu nalazi metafora NEČASNO, NEMORALNO JE PRLJAVO, to jest MORALNO JE ČISTO (eng. MORALLY GOOD IS CLEAN, Grady 1997a). Pored toga, slikom materije kojom je subjekt uprljan spolja potcrtava se spoljašnja perspektiva, jer takvu materiju svi mogu videti.

5.2.3.7. Primeri iz engleskog korpusa, naročito oni koji sadrže leksemu *embarrassment*, svedoče i o postojanju metafore UZROK STIDA JE IZVOR STIDA-TEČNOSTI:

1. The premature release of these plans was *a source of embarrassment* and irritation to minister.

5.2.3.8. Aspekt količine emocije usmerava se, što je sasvim očekivano, na stepen doživljaja stida i srama, a aspekt posedovanja određene količine materije na meru u kojoj je pojedinac sposoban da oseća adekvatan stid u situacijama u kojima društvene norme to nalažu. O istovremenom javljanju emocije stida i drugih emocija govori se kao o *mešavini* više vrsta materije.

Engleski

1. But *shame was there in vast amounts* as, sleepless, she waited for the night to pass.
2. Looking back my emotions were complicated, *a mixture of horror, disbelief and, well, shame.*
3. At the sight of him I would smell the dust of the confessional and remember *the mixture of boredom, shame and relief* as I said my penances.
4. A sense of *his own arrogant stupidity blended with the shame.*
5. I put him in that group, *reacted with a mixture of impatience, embarrassment, and guilt.*

Srpski

1. - I ni to nije bilo dosta? . . uzviknu starac *ne osećajući ni trunke stida.*
2. Da paradoks bude potpun, čak i kreatori ratova u svetu, i na našim prostorima, *bez imalo stida i srama* obmanjuju svet svojim takozvanim mirovnim inicijativama.
3. Još dobro što ovde nisam tražio. *Toliko stida sam ipak imao.*
4. On je naša krv, ali *On ima još manje stida nego mi*, poslednje sluge divne Austrije.
5. a pride su toliko arogantni da svoje neznanje, *bez trunke srama*, serviraju srpskoj i široj javnosti?
6. dok narod sit revolucionarnog zanosa skapava od gladi, *bez trunke stida i srama* jedu i piju svakojaki profiteri za koje će u svim režimima uvek biti šampanjca , berze i ruleta..
7. *U meni su još bili pomešani osećaj ponosa* zbog njegove pažnje i *stida* zbog opšte pažnje upravljene na nas.

U najvećem broju primera iz srpskog korpusa aspekt količine materije služi da se pomoću njega istakne da neko ne oseća stid, a itekako bi trebalo, jer postupa na nedoličan način; neprihvatljivost izostanka emocije stida naglašava se pomoću izraza u kojima se ističe minimalna količina stida i srama, pa tako subjekt nešto čini *bez trunke stida i srama*, ili *bez imalo stida*.

5.2.3.9. Rezime:

Tabela 19: Uloga izvornog domena MATERIJU u metaforičkoj konceptualizaciji STIDA u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkrizacije	Metaforički izrazi	Embar rassment	Shame	Metaforički izrazi	Stid	Sram	Sramota
Količina materije	Shame was there in vast amounts Sth doubles X's shame A massive dose of embarrassment/with an ounce of e/a shed of e/ a lack of e/ with little embarrassment	8	4	X ne oseća ni trunku stida, ni minimum stida Negde ima puno stida, više stida Bez trunku stida 4, bez grama stida 1/ Toliko stida X ipak ima, X ima malo pravog stida, X ima manje stida nego Y/ Stida je nestalo, Nestaje stida među ljudima	15	6	
Mešavina više vrsta materije	A mixture of shame and. 5/ A sense of stupidity blended with shame /A strong sense of shame is combined with arrogance 2/ Shock, fury compounded of shame at sth 2 Shame and repentance mixed their ingredients in X's soul A mixture of/blend of embarrassment and	2	11	Raditi nešto sa dozom srama 2 Bez trunku srama (a trebalo bi sa sramom) 4 Mešavina mnogih osećanja – stida.. Doživeti pomešano osećanje stida, srama i povrednog samoljublja	1	1	
Materija u X	a. X ispunjen materijom u određenom stepenu, obično u potpunosti (ta materija može biti pomešana sa drugom materijom)		<u>28</u>	Bilo je unutrašnjeg stida X se ispuni stidom, stid ispuni X, pomisao, postupak ispunjava X stidom, ispunjava Xovu dušu 7, stid ispunio obraze X pun stida 6 duša puna stida 1 = 7 Sećanje stvrđnu se u X u stid U X pomešani psećaj ponosa i stida X izvlači iz sebe deceniju stida U X se prepliche osećanje stida, straha.. U nečijem srcu 2, duši stid 1, u nekome ima stida 2, nema stida X pun srama 2 U provali stida U moćnoj provali dugo gomilanog srama	<u>27</u> 26	2	
b. Materija pod pritiskom u X					1	1	
c. More, reka, bujica u X	Shame sweeps through X 3/ A hideous uprush of shame X feels shame wash through X /Shame churns inside X		6				
Oblici X spolja tečnošću				X obliven sramom		1	
More, reka, bujica	Shame floods X/Shame engulfs X X washed with embarrassment/a rising tide of e/a rush of e/a surge of e 2	5	2	Talas stida preplavi X /Talas stida prikovu X na mestu /Proticanje stida Sramota preplavi X 2	3		2
Izvor tečnosti	A source of embarrassment A source of shame	20	3				
Materija obavlja X				Stid obuzima X		<u>16</u>	
Topla vodena struja u X				Neka neobična toplota razli mu se telom. Bi ga sram			1
Vreliina		<u>18</u>	<u>16</u>		<u>24</u>		

a. Vruća, materija koja izaziva opekotine	X hot with shame 2/X senses the heat of shame /Shame heats our cells /Shame flushed heat all through her X hot with embarrassment/the heat of intense e	2	5	Nešto X peče stidom, stid peče X Stid vrući od bola, stid zazario obraze Xoga peče sram	4	1	
b. Vatra (u X)	Shame burns within X/ Shame burns in X's brow X be burning with shame 2/ Shame be burning though X The burn of shame X in a flame of embarrassment/X fiery/burns with embarrassment/2/e burns in X's eyes/e flames X's face 2/X burns hot with e/ To stoke up X's e/X's body aflame with e/flaring e/e curls hotly inside X	12	6	Stid i ogranj sagorevaju X/ X zapali se od stida /X plane od stida 2 X dhtiti plamećim stidom/ Ugasiti stid /Stid se Xome razgore u glavi i na licu /U stidu izgore osmeih/ Vide se plamovi stida X gori od stida 7/ Obrazi bukte od stida, lice plamni od stida 2 Sramota sažeže X	18		1
c. Vrela tečnost u X, para	Feeling of shame boils up inside X/ X scalded by shame Shame bubbling in hot pain in ligaments Embarrassment boils through X/X seethed with e	2	3	U X je vrio stid	1		
d. Vreo talas (u X)	Shame rises in a hot wave (in X) Hot flush of embarrassment washes over X/flush of e surges upwards and X bums/	2	1	X razdiran plimama plamtećeg stida	1		
Materija u Xovom glasu, očima	There is shame in X's eyes/expression Embarrassment in X's voice, manner, on face	6	2	U svakom Xovom pokretu se vidi stid/ Osmeih pun stida Prizvuk stida u glasu/ Stid u očima 2	5		
Materija u nečemu	There is shame in...		28	Susret ispunjen stidom, posao, laž pun stida/ Mladički dani ispunjeni stidom Život pun srama/ Istorija puna srama/ Koferi puni srama Reči, okolnosti pune sramote 2, sramota se nalazi u izazivaču sramote 2	4	3	4
Bezvređna materija, prljavština	X carried on by the filth of deceit, shame and guilt/Wash away X's shame 2/ To clean shame/ Sth is free of the slightest tinge of shame Produce a festering sense of indignity, shame and anger		6	Posle srama ostaje sram		1	
Mrlja, prljava materija na X				Sprati sram X /Prati sram sa svog oružja/ Mrlja srama /Beleg srama		4	12
Razno		59	2	Oprati X od sramote/ Oprati sramotu/ Sprati sa sebe sramotu Oprati sramotu sa svog imena/ Postupkom oprati sramotu sa kućnog praga / X od sramote neće oprati ni Sava ni Dunav Odstraniti svaki trag sramote	3	4	2
			101		99	25	21

Analiza je pokazala da je u oba jezika jedna od tri najčešće konkretizacije metafore STID JE MATERIJAM metafora STID JE MATERIJAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU. Takođe, u oba jezika manifestuju se istovetne jezičke realizacije ovog preslikavanja – u najvećem broju primera *ispuniti* u srpskom i *to fill* u engleskom, koje pokazuju da se ova metafora usmerava na visok stepen doživljaja stida, koji, međutim, ne dovodi do toga da subjekt gubi kontrolu nad svojim ponašanjem.

Sledeća značajna podudarnost jeste postojanje i velika kvantitativna zastupljenost metafore STID JE VRELINA u oba jezika, sa konkretizacijama STID JE VATRA/PLAMEN, VREO TALAS, VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i PLAMENI TALAS u engleskom, i (VRELA, USIJANA) MATERIJAM KOJA SUBJEKTU NANOSI OPEKOTINE, VATRA/PLAMEN, PLAMENI TALAS i VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU u srpskom jeziku. Postojanje ove metafore u oba jezika, kao i njenu potencijalnu univerzalnost, objasnili smo iskustvenom korelacijom osećanja stida i povišene telesne temperature. Takođe, ova metafora utemeljena je u našem znanju o moći vatre i ekstremnih temperatura da nam nanese fizičko oštećenje i bol. Njen značenjski fokus je isti u oba jezika – intenzitet i neprijatnost osećanja stida, koje nam nanosi i psihički bol (a moguće i narušava zdravlje), i čini nas nefunkcionalnim. Intenzitet stida naglašava se u srpskom jeziku i putem metafore STID JE MATERIJAM KOJA OBAVIJAM SUBJEKTA.

U oba jezika (iako u manjem broju primera), posvedočena je i metafora STID JE PRLJAVA, OTPADNAM MATERIJAM, odnosno SRAM, SRAMOTA JE MATERIJAM KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE. To je ujedno i jedina konkretizacija domena materije posvedočena u korpusu samo u strukturi srama i sramote, a ne i stida. Pojmovi sram i sramota se, kako smo videli, ređe od pojma stida konceptualizuju kao materija. Budući da je subjekt takvom materijom uprljan spolja, zaključili smo da i ova metafora ukazuje na već pomenute dominante aspekte ovih pojmova – gubitak reputacije i stanje obeščašćenosti, kao i na to da je uzrok obeščašćenosti nemoralan postupak. Uopšte uzev, u srpskom jeziku najviše se putem lekseme *stid* profilisu unutrašnji doživljaj i telesne reakcije koje subjekt ima dok oseća stid budući da se u jezičkim realizacijama metafora koje se najviše usmeravaju na ove aspekte – STID JE VRELINA, MATERIJAM KOJA OBAVIJAM SUBJEKTA I MATERIJAM KOJA ISPUNJAM SUBJEKTA-SADRŽATELJA – isključivo ili ubedljivo najčešće javlja upravo ova leksema.

Što se tiče ispoljenih razlika među jezicima, uočili smo i daleko veću zastupljenost metafore UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-MATERIJU u engleskom jeziku u odnosu na srpski. Ta metafora ujedno predstavlja i jednu od tri najčešće konkretizacije u okviru opšte metafore STID JE MATERIJU u engleskom jeziku.

5.2.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme *shame/embarrassment* odnosno *stid/sram/sramota*

Na samom početku treba istaći da postoje upadljive razlike među jezicima u pogledu učestalosti upotrebe predloga koji se koriste uz lekseme koje označavaju emociju stida. Radi veće preglednosti, predstavimo kvantitativnu zastupljenost predloga tabelom²⁵:

Tabela 20: Učestalost upotrebe predloga koji se javljaju sa leksemama koje označavaju emociju stida u engleskom i srpskom jeziku

	Embarrassment	Shame	Stid	Sram	Sramota
<i>(With, without/s(a), bez)</i> (Predmet-pratilac)	46 + 88 (uzročno značenje, nevoljne reakcije) = 134	43 (with shame 21, without shame 22) + 27 (uzročno značenje = 70	110 (<i>sa stidom</i> 39, <i>bez stida</i> 71)	12 (<i>sa sramom</i> 3, <i>bez srama</i> 9)	8
Mesto u prostoru	6	11	4	5	7
<i>from/ od</i> (uzročno značenje, nevoljne reakcije)	3	8	166	24	22
Sadržatelj	13 + 53 (predlog <i>in</i> , uzročno značenje, nevoljne reakcije) = 66	4 + 45 (predlog <i>in</i> , uzročno značenje, nevoljne reakcije) = 49	8	4	17
<i>Out of / iz</i> (uzročno značenje)	8	1	7	/	1

Rezultat koji najviše rezultata koji upada u oči jeste učestalost predloško-padežne sintagme *od stida* u srpskom korpusu – ona obuhvata 17% od ukupnog broja svih primera iz naše građe koji sadrže leksemu *stid*. Kao što je već navedeno, konstrukcija *od* + genitiv koristi se kada je određeno stanje uzrok nevoljnih i spontanijih reakcija (Ivić 1954), a motivisana je

²⁵ S obzirom na to da smo u više navrata, i u svetlu relevantnih istraživanja, detaljnije analizirali značenja predloga u kontekstu njihovog javljanja sa predmetnim leksemama, kao i konceptualizacije na koju upućuju, u ovom odeljku takvu detaljniju analizu nećemo ponavljati, već se čitalac upućuje na prethodna poglavlja.

preslikavanjem UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA. S druge strane, u engleskom jeziku često se javljaju sintagme *with* i *in + shame/embarrassment*, koje takođe, kako vidimo iz Tabele 20, najčešće upućuju na uzročno značenje. U oba jezika učestala je i upotreba predloga *with*, odnosno *sa* koja svedoči o preslikavanju STID JE PREDMET-PRATILAC. Interesantno je zapaziti u oba korpusa veću učestalost predloga *bez*, tj. *without* u odnosu na *sa*, tj. *with*. Razmotrićemo, najpre, upotrebu predloga *with*, odnosno *sa*.

5.2.4.1. Tokom dosadašnjeg izlaganja ukazali smo na razlike između engleskog i srpskog u upotrebi predloga *with* i *sa* u kontekstu emocija – predlog *with* upućuje kako na, s jedne strane, načinsko značenje i značenje istovremenosti, tako i na, s druge strane, uzročno značenje. Za srpski predlog *sa* su pak karakteristična samo prva dva. Na iste razlike nailazimo i u kontekstu emocije stida. Naime, predlog *with* često prati imenicu *shame* onda kada govorimo o stidu kao uzročniku određenih nevoljnih reakcija. Najčešće su u pitanju tipične manifestacije stida, fiziološke reakcije, poput povišene telesne temperature i pratećeg crvenila u licu, kao i ponašanje – obaranje glave ili pogleda. Naišli smo i na primere koji govore o drugim manifestacijama. Takođe, u korpusu smo naišli i na primere u kojima izrazi *with* ili *without shame* upućuju na istovremenost neke aktivnosti i osećanja stida. Naime, subjekt obavlja neku radnju ili misli o nečemu osećajući/pokazujući, odnosno ne osećajući/ne pokazujući stid. S druge strane, u srpskom jeziku, za razliku od engleskog, predlog *sa* koristi se samo kada ističemo da subjekt čini nešto istovremeno osećajući stid ili pokazujući da oseća stid:

Engleski

1. Standing before the coffin *he flushed with shame*.
2. ‘When I read it now’, says Hoyland, ‘*I blush with shame*, it was so patronizing’.
3. That was another lie, and *her cheeks reddened with the shame* of it.
4. She stood, *numb with shame*, fingers tugging at the bracelet round her wrist until it caused her pain.
5. *The girl was rigid with shame*, poor thing.
6. And I had a thought that made *my whole body thrill with shame*.
7. ...making Fabia *cringe with shame* that she too was being served some of the deception she was practising.
8. He had a lump in his throat and *he felt his skin prickling with shame* at the thought.
9. The consequences left her *sick with shame*.
10. But she had already begun *to feel ill with shame* at the fear that no one would choose her, the way she always felt when they picked teams at school.

11. Love had nothing to do with it!’ shrieked Isabel, almost *beside herself with rage and shame*.
12. He was aware of his father, glancing at the frozen man *whose darkly bearded head still hung as if with shame, his body hunched*.
13. Oh, Fernando,’ she spluttered, *lowering her head with shame*.
14. As Penry's breathing quickened *she pushed herself closer without shame*, desperate to keep him with her.
15. ‘After the Fall, but *accepting our past without guilt and shame*’.
16. Churchill was quick to repudiate the Munich agreement, but *we still remember it with shame*.
17. *She observed him without shame* as he looked at every part of her.
18. After that first shock of entry *she had offered herself without shame*.
19. To Masters, this film is a vivid parable of the very notion of contamination and a badge *our species wears with shame*.
20. Jehan glanced at Jehana to see why she had not answered, and he saw that her face was *crimson with embarrassment*.
21. *She has to squirm with embarrassment* as the others answer questions about her lifestyle.
22. *I shudder with embarrassment* every time I think about it.
23. *He writhed with embarrassment* as he remembered the conversation, and cursed his lack of perception.
24. Laura still *felt almost sick with embarrassment*.
25. Charity felt herself *cringe with embarrassment*.
26. He's picked you out of the pack and thinks you can win the Open. *I was beside myself with embarrassment*, but really chuffed that Peter had said, ‘He does a very good job’.

Srpski

1. *Sa stidom misli o tome kako se tada nije, ni za trenutak, dvoumio: bio je spreman i da žrtvuje tuđe živote i da na sebe primi težak greh.*
2. Ah ništa naročito, samo roman! odgovara mlada dama i *odlaže knjigu sa nameštenom ravnodušnošću ili trenutnim stidom*.
3. *Priznajem sa stidom* da me je sablaznio prestupnički razvrat.
4. *Sa velikim stidom stojim pred vama* i priznajem da sam izneverila vaše poverenje.
5. Ne znam da li to treba da bude tako, izvesno je da budalaste stvari prestaju da budu budalaste ako ih *bez ikakva stida rade pametni ljudi*.
6. Trifun je sad *odgovarao mirno, bez stida*, kao da je to neka šala.
7. Taj katolički red *sa sramom je prihvatio* saznanje Istražne komisije o zlostavljanju dece i molio za oproštaj.

Kako smo već istakli, ovakva konceptualizacija u engleskom jeziku može ukazivati da je stid uzročnik određenih (nevoljnih) reakcija (izrazu *with shame* u tom slučaju najčešće, mada ne nužno, prethode pridevi) – iz primera vidimo da se radi i o izrazito neprijatnim i štetnim posledicama, npr. stid može u subjektu izazivati mučninu i bolest (E: 9, 10, 24), a iz primera (11 i 26) rekonstruišemo i metaforu SILA KOJA IZMEŠTA UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG. S druge strane, upotreba predloga *with* pokazuje da se osećanje stida javlja istovremeno s nekom aktivnošću subjekta (najčešće se radi o mentalnim radnjama poput prisećanja, razmišljanja o nečemu), a osim istovremenog javljanja, u nekim od primera se govori i o

načinskom značenju. Takođe, da subjekt nešto čini *without shame*, to jest *bez stida* ističe se u situacijama kada se ukazuje na neobičnost činjenice da subjekt ne oseća stid, a bilo bi očekivano da ga oseća. To se ponekad i eksplicitno naglašava, kao u srpskom primeru (5) – *bez ikakva stida*, a sličan fokus videli smo i kod konceptualizacije stida kao materije, kada se ističe da subjekt postupa *bez trunke/ grama stida/srama*.

5.2.4.2. Preći ćemo sada na primere iz srpskog korpusa koji sadrže predloško-padežnu sintagmu *od stida/srama/sramote*, kao i one iz engleskog sa predlogom *from*:

Engleski

1. The memory of my encounter with Jeanne Kennedy and how I'd run away remained and *I thought it stayed with me from shame*.
2. She knew nothing about either and in the dream *wept bitterly from shame* and impotence.
3. *Whether from shame* or fear of the all-pervasive Mukhabarat security police, *people are reluctant to talk of the four civilians in Maan who were killed*.
4. *I could have died from embarrassment!*

Srpski

1. A kad je tako - produži ona brišući suze i pribirajući svoje snage - kad je tako, neću da umrem od griže savesti, *više volim da umrem od stida*.
2. To bi ubilo vašu majku. – Jadna majka, – reče Albert prešavši rukom preko očiju – znam ja to. Ali, *bolje je da umre od toga nego da umre od stida*.
3. Nije nam poznato šta su osvajači odgovorili ovoj mudroj starini. *Da su imali obraza, umrli bi od stida*.
4. Ipak je mesto bledila na licu sad naišlo neko *crvenilo*, *za koje se ne bi reklo da je od stida*.
5. Devojka se, *čije je lice od stida plamtelo kao rascvetala bulka*, ustezala da se odupre pijanim nasrtljivcima.
6. Ali setivši se da Vokulski uopšte nije molio da dođe k njima u posetu, *porumenela je od stida*.
7. Sasvim ubijena i *ne mogući Sofki u oči da gleda, od stida, srama*, kao da je ona za sve to kriva, po nekoliko dana ne bi je bilo kod kuće.
8. Još manje, kao što bi druga, da pocrvene, zamuca i *od stida pobeže*, ostavljajući roditeljima da mesto nje oni odgovaraju.
9. Istoga jutra, Jana nije donela ni propis ni crtanku, i nije znala lekciju, i ovo poslednje je bilo takvo čudo da učitelj *umalo sam nije propao u zemlju od stida*.
10. *Pogrbljen od stida*, ostao sam bez odgovora, što sam i zaslužio.
11. Zato se posle *od stida i zagnjurio u sos*.
12. Dobro – reče Muharem i *od stida obori glavu*.
13. Ipolit Matvejevič, *sav zguren i propadajući u zemlju od stida*, stajao pod bagremom i, *ne gledajući u prolaznike*, žvakao tri naučene rečenice.
14. *Uskoro joj potekoše suze; bilo je to od stida* što se ponizila da mu prebacuje.
15. Vide da joj drhte ramena, i u njemu sve drhti, ne treba mu odgovor, i on opet pođe u polje, jer ne može da stoji, da bude u kući, *ne može da je gleda od stida*.
16. ...videla Nikoline oči prikovane za tavanicu, *pa se kao od stida sakrila u njegovu gustu i dugu bradu*.
17. Davil je nastojao da objasni stvar oficirima, *ali se u sebi grizao od stida* što je dobio Francuze kao svedoke svoje nemoći i poniženja u kom živi.

18. I Bošan ispriča *mladom čoveku, utučenom od stida i bola*, činjenice.
19. *Kako bi mogao od srama da se pojavi na ulici!?*
20. Todora *tresući se od bola, jada, srama i nesreće*, okrenula se i, pre no što je on izašao, ona ušla u kuću, i tamo, ko zna gde, u kakav kut i polumrak srušila se plačući i grcajući.
21. *Lucija je obamrla od straha i srama* kad je čula šta joj sestra predlaže.
22. Oko nje se skupljaju žene, užurbale se, greju vodu, a ja, grdna, *od srama, ne smem nikome u oči da pogledam*, nego beži iza staja da me ne vide i ne čuju.
23. A taj se papagaj, *od stida i srama* što je ostao bez repa, *razboleo*, a neki veterinar, pomoću nekih praškova, sasvim ga je dokusurio.
24. Kad bi se takva jedna reka pojavila dole na jugu zemlje, sve bi reke i rečice južno od Dalefa *propale u zemlju od silnoga srama*.
25. *Od srama Nenad poče tonuti u ševar*.
26. Matronku, kad su ovi dolazili na nedeljno bogoslužjenje: ona – sa neprestano, kao *od srama, spuštenom glavom*.
27. Da joj se ovo desilo druge, ili treće godine, *ona bi bila umrla od stida i srama*.
28. Stari Gaon *je kopneo od sramote* i žalosti za prvencem sinom, a sva jevrejska opština je osećala tu nesreću kao svoju.
29. Ursula je mislila da će *izludeti od sramote*.
30. *Ovde bre ni u zemlju ne možeš da propadneš, od sramote*, samo nečijoj tuđoj publici na glavu.
31. *Ja od sramote u šal glavu zavila*, a ona nesrećnica zacenila se od smeja.

U najvećem broju primera reakcije izazvane stidom jesu tipične fiziološke i telesne manifestacije stida – zajapurenost i crvenilo lica (u 50 primera). Takođe, primeri ubedljivo ukazuju na ekstremnu neprijatnost i bol koji osećanje stida podrazumeva – vidimo da se vezuje za jad, bol, subjekt može izludeti od sramote, a u velikom broju primera (18 ukupno u srpskom korpusu za stid, 5 za sram, za sramotu 3) subjekt *umire od stida*. Takvim hiperboličnim predstavljanjem patnje i očaja koje stid izaziva (mada u nekim od primera nailazimo i na nagoveštaj da neko zaista može umreti od stida) ističe se doživljaj neprijatnosti. Iz primera koji govore o *umiranju od stida* možemo rekonstruisati preslikavanje MUKE IZAZVANE STIDOM SU SAMRTNIČKE MUKE, utemeljeno u metaforama DUŠEVNA PATNJA JE FIZIČKI BOL i UM JE TELO. Ova metafora je posvedočena i u engleskom korpusu u okviru izraza *to die of shame*. Takođe, iz srpskog primera (17) vidimo da stid dovodi do toga da subjektovo unutrašnje „ja” sebe grize (u istom primeru uočavamo i metaforu PONIŽENJE JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA, tj. neko može *živeti u poniženju*), a primeri svedoče i o preslikavanju STID JE BOLEST.

Primeri potvrđuju i većinu tipičnih telesnih manifestacija svojstvenih isključivo emociji stida – subjekt želi da nestane i ne bude vidljiv ostalim ljudima, te se on sakriva, beži ili pak fizički skuplja i smanjuje. Takvo fizičko smanjivanje i nestajanje predstavlja se

figurativno i kao da *subjekt tone* ili *propada u zemlju*. Takvo ponašanje u skladu je i sa doživljajem subjekta da manje vredi usled nekog svog nedoličnog postupka – dok se kod ponosa čovek ispravlja, i samim tim postaje fizički veći i viši, jer se i oseća vrednijim, kod stida čovek svojim ponašanjem pokazuje da se oseća manje vrednim. Vidimo da jedna od najutemeljenijih primarnih metafora VAŽNO JE VELIKO svoje manifestacije ima i u obrascima ponašanja.

Iz primera (3) zapažamo ponovo i vezu između pojma časti i stida – čovek koji ima *obrazu*, to jest metonimijski *čast*, jeste čovek koji oseća stid u situacijama kad se ogreši o moralne norme. Uopšteno govoreći, u okviru ovakve konceptualizacije najviše se ističu telesne i nevoljne reakcije, kao i izrazita neprijatnost prouzrokovane stidom.

Kada je stid uzročnik određenih nevoljnih (telesnih) reakcija, u engleskom jeziku se, osim konstrukcije sa predlogom *with*, koristi i konstrukcija sa predlogom *in*, koja upućuje na preslikavanje STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA. U srpskom jeziku je, kao što smo pokazali, u tom kontekstu dominantna upotreba konstrukcije sa predlogom *od*; ipak, i u srpskom korpusu posvedočeno je nekoliko primera u kojima se u okviru konceptualizacije stida kao SADRŽATELJA ZA SUBJEKTA realizuje i uzročno značenje:

Engleski

1. *Noreen bowed her head blushing in shame* and was about to walk off.
2. *I bow my head in shame* when I think of the countries we've looted and the people we've subjugated.
3. It was so seldom that Aggie heard herself addressed by her surname that she turned and looked at the nun, but *the woman's eyelids were lowered as if in shame*.
4. *We hide our heads in embarrassment*.
5. Greg, who *had retreated to the window in embarrassment*, heard her hiss in conclusion.
6. Harry nearly jumped back in surprise and *flushed instantly in embarrassment*.

Srpski

1. *Ona, u stidu li*, u ponosu li nekom, *ni glave da okrene*, kamoli Boga im prihvati, kao da je ona gospodskog roda, a oni poslednji među poslednjima.
2. Tada, *u svom gnevu i stidu*, *prekrsti noge* na kamenoj klupi, propuši i sede kao Turčin.

Takođe, u oba jezika, mada daleko ređe, uzročno značenje se može realizovati i kada se lekseme koje označavaju stid nađu u konstrukciji sa predlogom *out of*, odnosno *iz*:

Engleski

1. On her way, *out of shame that she would mess up the arrangements*, she stopped at a small shop and got some fresh rolls and ham, some butter and some tins of Smithwicks bitter.

2. The exhumation of the body, which was buried at Great Casterton church, was ordered, but the Stamford and Rutland officials refused to co-operate, probably *out of embarrassment* if a different judgement were to be found.
3. After a while the British press stopped reporting the Indian gifts *out of sheer embarrassment*.

Srpski

1. ...ne možemo pouzdano znati da li se *Lotova žena osvrnula iz lakomislenosti ili iz očajanja, iz stida ili iz osećanja gubitka*.
2. *O ovom problemu se čuti iz straha i sramote*.

U engleskim primerima (1) i (2) opet je reč o „hipotetičkom stidu”, za koji osoba veruje da bi osećala u slučaju da dođe do određenog postupka, i koji je zatim navodi na određeno ponašanje. Dakle, svest o tome da bi određeni postupak doveo do osećanja stida može i sprečiti takav postupak.

Uopšte uzev, činjenica da je u oba jezika u uzročnom značenju dominantna upotreba *with* i *in*, odnosno *od* pokazuje nam da važnu ulogu u konceptualizaciji stida imaju *nevoljne reakcije* i (izrazito neprijatna) osećanja potaknuti ovom emocijom, kao i fiziološke promene koje se dešavaju u telu čoveka koji oseća stid.

5.2.4.3. U skladu sa METAFOROM STRUKTURE DOGAĐAJA (Lakoff 1993), i nekim od njenih osnovnih preslikavanja, stid se u oba jezika konceptualizuje kao MESTO:

Engleski

1. *...the sudden transition from despair to triumph, from shame to pride.*
2. *His impulse to clutch at her and lift her skirt and dabble with finger and thumb in her recesses led to a quick shame.*
3. Unless you can overcome these perverse desires, by a great effort of will, *you are on the road to shame and degradation.*
4. ACTRESS Antonia de Sancha — whose affair with David Mellor *started his slide to shame*..
5. *The onset of bladder dysfunction... leads to considerable distress and embarrassment.*

Srpski

1. To što knez Pavle, ljubitelj umetnosti i anglofil, protivno svojim najdubljim opredeljenjima, bira potčinjavanje germanskoj sili i *put ka sopstvenom stidu*...
2. *Vi ste jednog samrtnika do stida doveli*, vi, vi ste krivi za ovu moju podlu malodušnost!
3. Kraj nje bi se odmorila, čini joj se, razbistrila bi *ovaj mutljag u sebi koji ju je*, evo, *doveo do srama*, skoro skrnavljenja.
4. Ali Rusija, kroz ceo svoj hiljadugodišnji glupi život, *još nikad nije dosegla do ovakvog srama*.
5. Lisjen, *koji nije bio svestan toga da se nalazi između robijaškog srama i genijevog lovorovog venca*...
6. Umetnički integritet i *politika Između slave i sramote*.
7. Od vremena Kronštatskog ustanka 1921. godine nije bilo nijednog kolektivnog delovanja opozicije, koje sovjetska vlast *ne bi dovela do raskola*, izdaje i *sramote*.

8. Odnos prema velikom stvaraocu *graniči se u godini jubileja sa nacionalnom sramotom*.
9. Neimenovanje novog guvernera je tačka koju "Fajnenšel tajms" ocenjuje polaznom za slovenačku bruku, *koja klizi ka sve većoj sramoti*.

Izrazi koje smo naveli, a koji realizuju dato metaforičko preslikavanje, svojstveni su svakodnevnom jeziku, pa tako govorimo o nečijem *putu ka stidu*, neko se nalazi *između slave i sramote*, srama, postupak se *graniči sa sramotom*, postupak ili druga osoba subjekta može *dovesti do sramote*. U primeru (4) iz engleskog korpusa, i (9) iz srpskog, u kojima subjekt *klizi ka sramoti* imamo sliku nezaustavljivog i nevoljnog kretanja ka stanju srama. (Vidi analizu ponos (4.2.4) i prekomerni ponos (4.5.5.)).

5.2.4.4. Navešćemo još primera u kojima se očituje preslikavanje STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA, a pojedini primeri ukazuju i na postojanje dinamičkih aspekata ovog preslikavanja, pa tako subjekt npr. *dolazi, ulazi ili pada u stid/sramotu*:

Engleski

1. *She entered into the shame of bearing God's Son and even ran the risk of being called a loose woman.*
2. It is possible to imagine that one of them was brightening with the low cunning of unscrupulous greed and that the other *was already stepping into that heavy gloom of shame and guilt* which could only take him to the hospital or worse.
3. If you think I shall allow you *to sink into this silly shame of yours* and eat out your own heart until you die of despair, you are in a great mistake, boy.
4. Her eyes strayed to where Lorimer De Belving *was standing in agonised embarrassment*.
5. *You're not alone in your embarrassment* -- most of your friends will know exactly what you're going through.

Srpski

1. Deca će mu poskapati od gladi. *Stoji u nedoumici i stidu*.
2. - *Živimo li u 'vremenu pošljednjem u sramoti i stidu'?*
3. Ja nisam prorok Samuel, ali bolje je umreti časnno nego *živeti u sramu*.
4. *Ostarela sam u bedi i sramu*.
5. Ja ne ljubim zemlju, ne param joj grudi? Ja idem, a ne znam *da li sam u smrad pao i u sramotu*, ili u svetlost i u radost.
6. Samo da iz Tokaja iziđu živi, da se ne unesreće, *da ne ostanu u sramoti*.
7. Ona će uskoro sići da spremi doručak, kao što je rekla, i *on će stajati pred njom u svojoj svojoj sramoti*.
8. To je bio bedan i *sramotan život u svakodnevnom ponižavanju i sramoti*.
9. Pa ipak, da je pošao, tome je glavni razlog bio da je *Pavla video u bedi i nepravdi, i sramoti*.
10. *U sramotu i propast sam se uputila*.
11. Bože oprosti mi, nisam dostojan svom kumu ime da pomenem, ali moram da bih *opravdao sramotu u koju sam uveo i sebe i druge ljude*.
12. Pod firmom borbe za srpske interese, *srljalo se iz jednog poraza u drugi, iz jednog zločina i sramote u drugu*.

13. Stoga što *kad ja jednom poletim u bezdan, onda letim pravce, strmoglavce*, i sa stopalima naviše, i čak sam zadovoljan što baš u takvom ponižavajućem položaju padam, i smatram to za sebe kao nešto lepo. I eto, *baš u samoj toj sramoti najednom počinjem himnu*. Neka sam proklet, neka sam nizak i podao, ali neka i ja ljubim porub one odeće u koju se oblači bog moj: neka idem u isto vreme đavoljim tragom, ali ja sam ipak i tvoj sin, Gospode...
14. A opet *ona druga sirota duša* - da bi izbegla nominalnu sramotu prouzrokovanu slabošću svog karaktera, *srozavala se u stvarnu sramotu* robovanju tiraninu koji je prezire.
15. Toj je ženi još malopre on bio neumoljivi sudija, on ju je osudio na smrt, i ta se *jadna žena*, obuzeta užasom, skrhana grižom savesti, *potonula u sramotu* koju joj je u lice bacio rečitošću svoje besprekorne vrline.

Osim „opšteg” preslikavanja STID/SRAMOTA JE SADRŽATELJ (E: 4, 5; S: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9), u nekim od primera nailazimo i na preslikavanje STID JE OGRANIČENI 2-D PROSTOR (E: 1; S: 10, 11, 12), a u engleskom primeru (2) SHAME se konkretizuje i kao MRAČNA PROSTORIJA. Takođe, primeri svedoče i o preslikavanjima STID JE MATERIJU u koju *subjekt tone* (E: 3; S: 15), a primeri iz srpskog korpusa svedoče i o konkretizaciji STID JE RUPA/JAMA (PROVALIJA) (S: 15, 13, 14), u koju subjekt dolazi protiv svoje volje nemajući kontrolu nad kretanjem koje se dešava munjevito, to jest *subjekt pada u sadržatelj, kreće se ka njemu strmoglavce*. U svakom slučaju, metafore STID JE MATERIJU (U KOJU SUBJEKT TONE) i STID JE RUPA/JAMA ukazuju na vezu između pojma STIDA/SRAMOTE i pojma DOLE, čime se naglašava negativan doživljaj i neprijatnost stanja stida/sramote. S druge strane, negativna ocena se pojačava upotrebom leksema koje, naročito kad su upotrebljene u prenesenom značenju, ukazuju na dolazak u društveno neprihvatljivo, naročito nemoralno stanje, kao kada se *subjekt srozava u sramotu*. Rekli bismo stoga da se u korenu datih preslikavanja, osim metafore LOŠE/NEPOŽELJNO JE DOLE, nalazi i metafora NEMORALNO JE DOLE (Rasulić 2004: 213).

Negativna ocena postiže se takođe putem konkretizacije srama kao PROVALIJE, i sramote kao BESPUĆA:

Srpski

1. trofeja sa Zvezdom između ostalog bio prvak Evrope i sveta, *iznenada se našao na rubu srama*.
2. *Vajfertov legat nestao u bespuću sramote*.

5.2.4.4. Rezime:

Tabela 2.1: Pregled predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju STTD u engleskom i srpskom jeziku

Predlozi (i izvorni domeni na koje ukazuju)	Metaforički izrazi	Embarrassment	Shame	Metaforički izrazi	Stid	Sram	Sramota
To shame, between shame and.. from shame (Mesto)	Transition from shame to pride/ Sth leads to a sense of shame 2/ X is on the road to shame X's slide to shame /X torn between shame and ..2/ Attention comes from shame 2/ X's reserve springs from shame/ Tension comes from shame Lead to embarrassment 5, X passes beyond e	6	11	Put ka sopstvenom stidu/Y dovodi X do stida 2/ Granice stida Nešto dovodi X do srama /X dosegao do srama/Nešto je glupo do srama X nalazi između srama i.. Y dovodi X do sramote 2/Politika između slave i sramote/ X klizi ka sve većoj sramoti/ Odnos prema nekome se graniči sa nacionalnom sramotom/ X prolazi sramotu	4	4	6
<i>from shame/ od stida</i> (uzročno značenje)	X stays with sb, is reluctant to talk from shame X knees are trembling/ X weeps bitterly 2 cries like a baby 1/ Faints from shame 2 Die from embarrassment /X hides under her coat from embarrassment /X leaps to action from e	3	8	X pokriva lice rukama od stida/ Nadlanice na koljenima zadržtaše od stida X pogrbljen od stida/ X propada u zemlju od stida/ Srce stegnuto od stida X zguren i propada u zemlju od stida = 96 /Umirati, umreti od stida = 18 porumeneti od stida 6, pocrveneti od stida, crven od stida 40+ X rumen od stida 1, X zajapuren od stida 3, žut od stida 1, bled od stida 1 = 52 Pognuti glavu od srama /Tonuti od srama; umreti od srama 5 suze naviru, X izludeo, X se okreće, u zemlju propada, u šal glavu zavio od sramote /X od sramote nešto radi, ne može nešto da uradi/X izvan sebe od sramote 1/ Bolestan od sramote 1/Umreti od sramote 3 Vajfertov legat nestao u bespću sramote	166	24	22
Bespuće In, into, out of, through /U, iz							1
Sadržatelj za subjekta (ograničeni 2-D prostor, rupa/jama/provalija, materija u koju subjekt tone, mračna prostorija)	X enters into the shame of bearing God's son X steps into that heavy gloom of unavoidable shame or guilt 2, sink into shame X is pushed into embarrassment X is in embarrassment, X is struggling in e	13	4	X stoji u stidu/X živi u stidu X je u sramu/ Ostari, živeti u sramu, X se nalazi na rubu srama X srlja iz jedne sramote u drugu/ X ostaje u sramoti /X se izdžže u sramoti Nešto se događa u sramoti/ X živi u sramoti/ X stoji pred Y u sramoti/ X snašla velika nesreća u sramoti muža/ Y vidi X u sramoti /X uputio se u sramotu X uživa u svojoj sramoti/ X seli se u sramotu /X uvodi sebe i druge u sramotu Svakodnevan život u sramoti, X pada u sramotu/ X tone u sramotu X srozava se u sramotu /X pada u bezdan, strmoglace u sramoti X učinio nešto u stidu	2	4	17
<i>In shame, in embarrassment</i> (javlja se i uzročno značenje)	X hangs, bows X's head in shame, lowers X's head in shame/Flush in shame /X cries, closes X's eyes in shame /X leaves in shame X hide one's head, lower gaze, say sth, twitch, leaves in embarrassment (obično <i>nevoljne telesne reakcije</i>)	53	45		6		
<i>Out of shame, embarrassment iz stida</i> (uzročno značenje)	X does sth out of shame/X does sth out of embarrassment	8	1	O ovom problemu se čuti iz straha i sramote	7		1
<i>Through</i> (uzročno značenje)	X never speaks to sb through shame/ embar	4	2				

5.3. Kognitivni modeli u osnovi domena STIDA

U ovom odeljku predstavimo kognitivne modele do kojih smo došli pomoću uočenih metafora. Razdvojili smo, s jedne strane, kognitivni model koji se više odnosi na intimno, unutrašnje stanje pojedinca, od onog u kome se dominantno profilise gubitak ugleda.

5.3.1. Unutrašnje emocionalno stanje

I STID (SHAME/EMBARRASSMENT/STID/SRAM/SRAMOTA)

Srodni pojmovi – osećanje *krivice*, *poniženosti* (osećanje stida (izraženo leksemama *shame*, *stid*, *sram*, *sramota*) može obuhvatati osećanje krivice izazvane nedoličnim postupkom i ograđenjem o moralne norme, kao i osećanje poniženosti)

Nekada je ovo osećanje bliže osećanju nelagodnosti/nepodobnosti/stida u prisustvu drugih ljudi (izraženo leksemama *shame*, *stid*, *sram*, *sramota*, a putem engleske lekseme *embarrassment* dominantno se profilise takvo osećanje)

Srodan pojam može biti i *strah (od stida i obeščaćenja)*

Tabela 22a: Kognitivni model ‘STID 1’ (SHAME/EMBARRASSMENT/STID/SRAM/SRAMOTA)

Emocija stida ima početak	POČETAK EMOCIJE STIDA JE DOLAZAK STIDA-BIĆA, IZAZIVANJE STIDA-ČOVEKA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU PODIZANJE STIDA-BIĆA U ČOVEKU-SADRŽATELJU (*E) (NEVOLJAN) DOLAZAK DO STIDA-MESTA DOBIJANJE STIDA-PREDMETA STID JE PRATILAC (UZROKA STIDA)
Postoje situacije i postupci za koje je društveno ustanovljeno da dovode do osećanja stida Više različitih stimulusa može istovremeno izazivati osećanje stida	UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET/MATERIJU PREDMET ČIJI JE STID-PREDMET DEO PREDMET KOME JE STID-PREDMET SPOLJA PRIPOJEN (*E) PREDMET KOJEG SE STID-BIĆE DRŽI (*E) UZROK STIDA JE IZVOR STIDA-TEČNOSTI STID JE PREDMET KOJI SE SASTOJI IZ DELOVA KOJI PREDSTAVLJAJU RAZLIČITE IZAZIVAČE STIDA

Postojanje osećanja stida – neposredna emocionalna reakcija, dugotrajnije manifestacije stida, tendencija subjekta da oseća stid u vezi sa nečim	OSEĆATI STID JE POSEDOVATI STID-PREDMET
Postoji uverenje da je neophodno osećati stid u slučaju nedoličnih postupaka, verbalno se kritikuju ljudi koji ne osećaju stid	STID JE PREDMET KOJI TREBA DA PADNE NA POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA (*E) STID JE PREDMET KOJI TREBA DA DIREKTNO POGODI POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA (*S) NAGLAŠAVANJE DA SUBJEKT POSTUPA BEZ STIDA (E, S); IMALO/TRUNKE STIDA/SRAMA (*S)
Postoji društveno vrednovana <i>spособnost za osećanje adekvatnog stida</i> Pojedinač se ne rađa sa sposobnošću da oseća stid, već je to rezultat učenja, druga osoba mu može pomagati da tu sposobnost razvije Subjekt koji ima sposobnost za osećanje adekvatnog stida ima i <i>čast (obraz)</i> Društvo osuđuje pojedince koji takvu sposobnost nemaju	(SPOSOBNOST SUBJEKTA DA OSEĆA) STID JE STID-VREDAN PREDMET KOJI BI TREBALO POSEDOVATI (E <i>shame</i> , S <i>stid</i> , <i>sram</i>) POČETAK SPOSOBNOSTI DA OSEĆAMO STID JE STICANJE STIDA-PREDMETA RAZVIJANJE SPOSOBNOSTI ZA OSEĆANJE STIDA JE NEGOVANJE, POMAGANJE STIDU-BIĆU DA SE RAZVIJE STID JE ORUŽJE (S)
Subjekt oseća <i>odgovornost</i> za nedoličan postupak (ili mu se takva odgovornost pripisuje), vezuje se više za osećanje krivice	STID JE TERET STID-PREDMET SE NALAZI NA SUBJEKTU (S, <i>stid</i>)
Postoje različiti stepeni intenziteta stida, on može biti i intenzivno stanje	STEPEN IZRAŽENOSTI STIDA JE VELIČINA STIDA-PREDMETA, MERA KOLIČINE STIDA-MATERIJE POJAČANJE INTENZITETA STIDA JE RAST STIDA-BIĆA (U SUBJEKTU), PODIZANJE STIDA-BIĆA STID JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJA GA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA)
Osećanje stida može dugo trajati (implicira se i da subjekt može biti nemoćan da ga se oslobodi)	STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI STID JE PROGONITELJ STID JE PRATILAC STID JE SUSTANAR
Stid može biti izrazito intenzivno (stanje) osećanje, koje u potpunosti zaokuplja subjekta	STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA (*S) STID JE VRELINA (VATRA/PLAMEN, VREO TALAS, VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) (E, S) STID JE BUJICA, VODENA MASA KOJA IZNUTRA PREPLAVLJUJE SUBJEKTA, BUJICA KOJA SUBJEKTA PREPLAVLJUJE SPOLJA MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA (*S, <i>stid</i>) STID JE SILA KOJA IZMEŠTA UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG
Osećanje stida je izrazito neprijatno osećanje za subjekta, narušava njegov duševni mir i blagostanje (i psihičku ravnotežu), nanosi psihički bol, može imati i negativan uticaj na fizičko zdravlje i doslovno izazivati fizički bol, čini ga nefunkcionalnim Lišava subjekta sposobnosti da misli, oseća i adekvatno reaguje, on je zaokupljen tim osećanjem,	STID JE NEPRIJATELJ, MUČITELJ STID JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM (SUBJEKTA MOŽE OBOGALJITI, RAZAPINJATI, KIDATI, UDARATI, MUČITI, UBITI, ŽIVOG POJESTI)

nepovoljnim položajem, stid podrazumeva gubitak energije i vitalnosti	STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE IZBACITI IZ FIZIČKE RAVNOTEŽE ILI IZMESTITI IZ UOBIČAJENE LOKACIJE STID JE VRELINA (VATRA/PLAMEN, VREO TALAS, VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) STID JE OŠTAR PREDMET KOJI SUBJEKTA PROBADA (*E) STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA (*S) STID JE TERET MUKE IZAZVANE STIDOM SU SAMRTNIČKE MUKE STID JE BOLEST
Osećanje stida uzrokuje određene nevoljne reakcije i fiziološke i telesne manifestacije (najčešće crvenilo u licu, spuštanje glave, pogleda, a i osećaj ukočenosti, mučnine) Sakrivanje, bežanje, fizičko skupljanje	STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA (*uglavnom u E) STID JE PREDMET-PRATILAC (*E, <i>stid uzročnik telesnih reakcija</i>) UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD (STIDA)-UZROKA (*S, <i>dominantna u kvantitativnom pogledu</i>) (STID JE LUDILO, BOLEST, MUKE IZAZVANE STIDOM SU SAMRTNIČKE MUKE, STID ČINI DA UNUTRAŠNJE „JA” SEBE GRIZE)
Stid može izazivati vrlo neprijatne psiho-fizičke reakcije (suze, šlog) i dovesti do očaja, samoubistva	STID JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM I PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA
Subjekt koji oseća stid u prisustvu drugih obično teži da prikrije da oseća stid	STID JE PREDMET KOJI SUBJEKT ŽELI DA SAKRIJE (naročito u strukturi <i>embarrassment</i>)
Subjekt želi da se sakrije od drugih	STID JE PREKRIVAČ (S, <i>stid</i>) STID-PREDMET SE NALAZI NA SUBJEKTU (S, <i>stid</i>) SRAM JE POKLOPAC (*S, <i>sram</i>) SRAM JE ŽIV STVOR KOJI PROŽDIRE SUBJEKTA (*S, <i>sram</i>)
Stid sprečava subjekta da deluje nesputano (više se vezuje za osećanje nelagode, nego zbog osećanja krivice i nedoličnog postupka)	STID JE PREKRIVAČ (S, <i>stid</i>)
Strah od situacija koje bi subjekta osramotile i dovele do osećanja stida sprečavaju nedolične postupke* Hipotetički stid, strah*	STID JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM, NOSILAC DRUŠTVENE SILE STID JE VLADAR KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK
Subjekt može ponašanjem otkriti da oseća stid	POKAZIVANJE STIDA JE POKAZIVANJE STIDA-PREDMETA STID JE PREDMET-PRATILAC
Subjekt može istovremeno osećati stid i druge emocije	STID JE MATERIJA KOJA MOŽE BITI POMEŠANA SA DRUGIM EMOCIJAMA-MATERIJAMA
Osećanje stida može prestati	PRESTANAK STIDA JE ODLAZAK STIDA-BIĆA, SMRT STIDA-BIĆA, GUBITAK STIDA-PREDMETA

5.3.2. Gubitak ugleda i stanje osramoćenosti

II SHAME/SRAMOTA/SRAM

Tabela 22b: Kognitivni model 'STID 2' (SHAME/SRAMOTA/SRAM)

<p><i>subjekt</i> – pojedinac ili češće grupa ljudi (porodica, kolektiv itd.) gubi ugled među ljudima i trpi društvenu osudu kao rezultat nedoličnog postupka jednog svog člana, ili čoveka s kojim je povezana I sam počinitelj trpi društvenu osudu (i on je subjekt)</p>	<p>SRAMOTA JE (NEŽELJENI) PREDMET KOJI POČINILAC NEDOLIČNOG POSTUPKA DONOSI SUBJEKTU (E <i>shame</i> S <i>sramota</i>) PREDMET KOJI POČINILAC STAVLJA NA SUBJEKTA (E <i>shame</i>) SRAMOTA JE PREDMET KOJI PADA NA SUBJEKTA ODOZGO/NEŽELJENI PREDMET KOJI POČINILAC OSTAVLJA U NASLEĐE SUBJEKTU/ GOMILA PREDMETA KOJU NANOSI SUBJEKTU (*S, <i>sramota</i>, <i>metaforička slika predmeta na subjektu razrađenija</i>) POČETAK SRAMOTE JE (NEVOLJAN) DOLAZAK DO SRAMOTE-MESTA ULAZAK U SRAMOTU-SADRŽATELJ NEVOLJNO KRETANJE NADOLE KA SRAMOTI-SADRŽATELJU</p>
<p><i>Takav postupak je nemoralan</i></p>	<p>SRAMOTA JE SADRŽATELJ KOJI SE NALAZI DOLE (U NJEGA SUBJEKT TONE, PADA ITD.) SRAMOTA JE MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE (S, <i>sramota</i>, <i>sram</i>)</p>
<p>Postoje situacije i postupci za koje je društveno ustanovljeno da dovode do gubitka reputacije</p>	<p>UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET, PREDMET ČIJI JE STID-PREDMET DEO, PREDMET KOME JE STID-PREDMET SPOLJA PRIPOJEN (*E) PREDMET KOJEG SE STID-BIĆE DRŽI UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-MATERIJU UZROK STIDA JE IZVOR STIDA-TEČNOSTI</p>
<p>Subjekt se nalazi u nepovoljnom položaju, i drugi ljudi su svedoci takvog položaja</p>	<p>SRAMOTA JE (NEŽELJEN) PREDMET KOJI SUBJEKTU (POČINIOCU NEDOLIČNOG POSTUPKA) PRIPADA (*E <i>shame</i>, S <i>sramota</i>) SRAMOTA JE PREDMET KOJI SE NALAZI NA (OSRAMOĆENOM) SUBJEKTU MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE (S, <i>sramota</i>, <i>sram</i>) SRAM JE PREKRIVAČ/VEO (*S, <i>sram</i>) <i>stub srama, žig srama, zid srama</i></p>
<p>Stanje sramote/osramoćenosti lišava subjekta sposobnosti da misli, oseća i adekvatno reaguje, zaokupljen je nepovoljnim položajem, stid podrazumeva gubitak energije i vitalnosti, subjekt oseća odgovornost za nedoličan postupak (ili mu se takva odgovornost pripisuje)</p>	<p>SRAMOTA JE TERET SRAMOTA JE MRAČNA PROSTORIJA (*E) SRAMOTA-SADRŽATELJ SE NALAZI DOLE</p>

Položaj obeščašćenosti i gubitak ugleda uzrokuje određene telesne manifestacije (najčešće crvenilo u licu, spuštanje glave, pogleda)	STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA
Subjekt može povratiti dobar ugled	POVRATAK UGLEDA JE SKIDANJE SRAMOTE-PREDMETA SA SUBJEKTA (SUBJEKTOVOG IMENA) (S, <i>sramota</i>)

„Emocija stida”, onako kako se opojmljuje u engleskom i srpskom jeziku, ne predstavlja kategoriju emocionalnog doživljaja koja se jasno može odvojiti od ostalih emocija negativnog samovrednovanja – pregled rečničkih definicija, analiza konteksta i uočene metafore nedvosmisleno pokazuju da je pojam stida u oba jezika nekad vrlo blizak, ili se u manjoj ili većoj meri preklapa sa pojmovima krivice, poniženja ili nelagode (eng. *embarrassment*).

U vezi s tim jeste i zapažanje da se reči koje izražavaju stid u oba jezika ne odnose na „jednu emociju”, već na skup ili porodicu emocionalnih doživljaja. Tako govornici engleskog i srpskog jezika pomoću relevantnih leksema mogu označavati više različitih emocionalnih epizoda, što podrazumeva i isticanje različitih aspekata ovih pojmova – na primer, date reči se nekad više mogu odnositi na osećanje lične nepodobnosti koje proističe iz ogrešenja o moralne norme, što podrazumeva i osvetljavanje moralnih aspekata emocije stida; s druge strane, ponekad se težište stavlja na stanje obeščašćenosti i gubitak ugleda, čime se još više naglašavaju društveni aspekti, ili pak osećanje nepodobnosti proizilazi iz jednog opšteg osećanja umanjene lične vrednosti zbog pojedinih ličnih nedostataka, koja nije povezana sa nekim konkretnim postupkom. Dalje, u pitanju može biti osećanje neadekvatnosti koje je pojačano prisustvom svedoka naših nedostataka, koje izaziva želju da se sakrijemo od njih, i izaziva crvenilo u predelu lica i vrata itd. Bitno je ipak istaći da se putem leksema *embarrassment* prevashodno profiliše osećanje lične nepodobnosti koju osećamo u prisustvu drugih ljudi, te samim tim pojam EMBARRASSMENT podrazumeva užu emocionalnu kategoriju. Postojanje metafore STID JE VLADAR KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK ukazalo je i na to da u oba jezika leksema u vezi sa emocijom stida mogu označavati i emocionalni doživljaj *straha koji prethodi* nedoličnom postupku.

5.4. Metaforička konceptualizacija osećanja KRIVICE

5.4.1. Lekseme *guilt* i *krivica*

U ovom poglavlju ispitaćemo metaforičku konceptualizaciju osećanja krivice u engleskom i srpskom jeziku. Počecemo analizom relevantnih rečničkih odrednica. OED reč *guilt* u značenju osećanja definiše kao ‘A feeling of having committed wrong or failed in an obligation’. Ova definicija navedena je kao podtačka 1.1. u okviru značenja ‘the fact of having committed a specified or implied offence or crime’. S druge strane, LDCE ovo osećanje definiše pod tačkom 1. kao ‘a strong feeling of shame and sadness because you know that you have done something wrong’. Pod tačkama 2. i 3., ovaj rečnik navodi ‘the fact that you have broken an official law or moral rule’, odnosno ‘responsibility and blame for something bad that has happened’. Vidimo, dakle, da osećanje krivice suštinski proističe iz nekog nepodobnog postupka. Interesantno je primetiti i da LDCE osećanje krivice definiše pozivajući se na osećanje stida – a podsetićemo se da je isti rečnik osećanje stida definisao preko osećanja krivice – iz čega ponovo uočavamo da se ova dva pojma ne mogu smatrati kategorijama jasno omeđenih granica.

S druge strane, RSANU, RSJ i RMS samo navode značenja počinjene greške i odgovornosti za istu: „1.a. namerno ili slučajno učinjena greška, pogreška; odgovornost za učinjenu grešku” i „1.b. pravn. postupak ili ponašanje protivno zakonima i važećim normama (kriminalna radnja, prekršaj, prestup i dr.) koje povlači zakonsku odgovornost; odgovornost za takav postupak”, dok se značenje osećanja krivice uopšte eksplicitno ne navodi.

5.4.2. Izvorni domen PREDMETA

Navešćemo, najpre, preslikavanja koja se usmeravaju na sâmo postojanje osećanja krivice, kako smo u dosadašnjoj analizi ostalih emocionalnih pojmova činili.

5.4.2.1. Očekivano je da se POSTOJANJE KRIVICE konceptualizuje kao POSEDOVANJE KRIVICE-PREDMETA. U oba jezika iskorišćen je i dinamički aspekt ovog preslikavanja, pa nam tako

predmet-krivicu može neki drugi čovek ili postupak zbog kojeg se osećamo krivim *dati, ostaviti, doneti u naš život*, ili pak *stvoriti* ako prethodno nije postojao. Nalazi iz srpskog korpusa ubedljivo pokazuju da se takav predmet doživljava kao *neželjen* predmet. Naime, da je taj predmet neželjen pokazuju upravo izrazi u kojima se očituju dinamički aspekti ovog preslikavanja – predmet se subjektu *nameće, nabacuje, natura, nabija, stavlja na dušu*. Putem glagola *nabacivati* i izraza *stavljati na dušu* precizira se da se radi o nekoj vrsti tereta; *on se baca na subjekta odozgo*, kako vidimo na osnovu strukture glagola *nabaciti* (na + baciti), ili mu se stavlja *na dušu*. Izraz *nabiti, nabijati nekome osećanje krivice* može navoditi na zaključak da se krivica konceptualizuje kao neki oštar, zašiljen predmet¹, pa se njegovo zarivanje može preslikavati i na duševni bol koji nanosimo subjektu kada u njemu izazivamo osećanje krivice. S druge strane, iako ređe, krivica-predmet se može i *napraviti, stvoriti kod nekoga*, a u jednom primeru situacija *ostavlja krivicu-predmet u čoveku-sadržatelju*. Putem takve slike transfera predmeta, to jest metaforičke slike davanja neželjenog predmeta subjektu, ističe se da nam neko drugi može (ciljano) izazivati osećanje krivice, kao i da je krivica iz perspektive subjekta neprijatno osećanje. Metaforička slika transfera predmeta posvedočena je sledećim primerima:

Engleski

1. It wasn't the nuns, Harriet, *who gave me my guilt, my conscience*.
2. Everything was too bountiful in the New World, and after the austerity of wartime Britain, *it gave her a feeling of guilt to be bathing in luxury* when her countryfolk were fighting a war.
3. I discovered that we are not born with guilt, *we acquire it*. It is not one of our inherent feelings like love, hate, anger, or fear. It is a completely artificial emotion for which society, and in particular our parents are responsible.
4. ...it's guaranteed *to leave a feeling of guilt in your head* as you tuck into that rump steak.
5. Satan is interested in *bringing misery ... suffering ... pain ... and guilt into our lives*.
6. All the things that can *be passed down*, the inhibitions, *guilt* and fear.
7. Dodging the issue like this only *creates feelings of confusion, guilt* or resentment.

¹ Do zaključka o konceptualizaciji krivice kao oštrog predmeta u tom slučaju dolazimo na osnovu jednog od osnovnijih značenja koje RSJ navodi za glagol *nabiti*. Naime, pod tačkom 6 nailazimo na sledeću definiciju „zabiti, zariti, zabosti”, kao u *nabiti kolac u zemlju*. S druge strane, definicija navedena pod tačkom 1.a „zbijajući, sabijajući dobro ispuniti, napuniti unutrašnjost nečega” navodi na zaključak da bi se izraz *nabiti, nabijati osećanje krivice nekome* mogao smatrati isto tako i jezičkom realizacijom metafore KRIVICA JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, kojom neko drugi želi u potpunosti ispuniti subjekta. Dati izraz smo ipak podveli pod metaforu KRIVICA JE (NEŽELJENI) PREDMET budući da se on uklapa u doživljaj krivice kao predmeta koji se subjektu nameće protiv njegove volje. Takođe, bilo da protumačimo izraz *nabijati krivicu* kao realizaciju metafore sa izvornim domenom predmeta ili materije, značenjski fokus obe konceptualizacije bio bi isti – osećanje krivice se kod nekoga ciljano može izazivati, i to osećanje je neprijatno i neželjeno iz perspektive onoga koji ga doživljava.

Srpski

1. Uspela je da me poljubi...obriše svoj karmin s mog obraza i *nametne mi osećaj krivice*.
2. ...česta je mogućnost izbivanja otvorenog i žestokog rata između prve i druge generacije koji ima potencijal da traje decenijama, *pri čemu roditelju nasledniku „nabacuju”² ogromno osećanje krivice* zbog toga što je stao na stranu svog partnera.
3. Taj stari, porodični trik *da se deci naturi osećanje krivice*, nažalost, još uvek je u modi: majka kasnije često prebacuje već odraslom detetu sve ono što je učinila za njega, sve njene žrtve, odricanja, a ne tako retko *mu stavlja na dušu* i „da je zbog njega žrtvovala svoju sreću”.
4. Rozi je nastavila *da mi nabija krivicu, izaziva jaku grižu savesti*.
5. Fikret Abdić kao ustupak za svoje odricanje od predsedničkog mesta u korist Alije Izetbegovića), *mnogi mu na dušu stavljaju krivicu* za masakr vojnika bivše Jugoslovenske narodne armije 2. i 3. maja 1992.
6. Premijer RS smatra da *dosadašnji pristup Haškog tribunala stvara kod Srba osećaj kolektivne krivice*.

Dakle, posredstvom metaforičke slike davanja predmeta naglašava se da drugi ljudi mogu biti u velikoj meri odgovorni za osećanje krivice kod subjekta. Štaviše, širi kontekst primera (naročito iz srpskog korpusa) pokazuje nam da je nametanje predmeta subjektu, to jest izazivanje krivice, nekome cilj, a na osnovu primera vidimo da se takvo nametanje predmeta osuđuje, posebno kada je neopravdano. Stičemo utisak o krivici kao sredstvu pomoću kojeg se subjekt može mučiti i držati pod kontrolom. Takođe, zapažamo da se odgovornost za postupak, i samim tim i osećanje krivice doživljava kao TERET KOJI SE SUBJEKTU STAVLJA NA DUŠU. U engleskom primeru (1) i srpskom (4) ističe se veza između osećanja krivice i pojma savesti – onaj ko ima savest ima sposobnost i da oseća krivicu onda kada njegovi postupci odstupaju od moralnih normi. Konkretnije, onaj koga *savest grize*, oseća krivicu.

Postojanje krivice se zatim konceptualizuje kao POSEDOVANJE KRIVICE-PREDMETA. Iako je iz perspektive subjekta krivica neželjen predmet, društvene norme nalažu da je posedovanje krivice-predmeta neophodno i ispravno kad subjekt počini nedoličan postupak. Formulisaćemo stoga i metaforu IMATI SPOSOBNOST ZA ADEKVATNO OSEĆANJE KRIVICE JE IMATI KRIVICU–VREDAN PREDMET, koja je posvedočena u srpskom korpusu. Pogledajmo realizacije preslikavanja OSEĆATI KRIVICU JE POSEDOVATI KRIVICU-PREDMET:

Engleski

1. *You had this awful guilt about not doing anything.*

² Autor teksta stavlja reč „nabacuju” pod navodnike, iz čega zaključujemo da doživljava dati glagol kao metaforički upotrebljen. Iako smo i na drugim mestima istakli takvu pojavu, ovde je interesantno primetiti da se radi o kolokaciji svojstvenoj svakodnevnom jeziku, te pretpostavljamo da glagol *nabaciti* većina ljudi ne bi u datom kontekstu doživela kao metaforički upotrebljenu reč.

2. Strangely, *I had no sense of panic, only a feeling of guilt.*
3. He spoke of nothing so much as *his guilt at having depended* only upon his own staff for security.

Srpski

1. *Imam neki osećaj krivice* ako nešto ne uradim dobro.
2. Ona se osećaju anksiozno i uznemireno, jer žive sa tajnom koja ih opterećuje, *imaju snažan osećaj stida, krivice i manje vrednosti* u odnosu na svoje vršnjake.
3. Lažljivci mogu biti zadovoljni svojom veštinom laganja i obmanjivanja, a sлагanog ili sлагane mogu da preziru ili mrže. *Moralnih dvoumljenja i osećanja krivice najčešće nemaju.*
4. Psiholog Mila Alečković istakla je da nasilje u porodici najčešće čine psihopate – osobe koje *nemaju osećaj krivice i savesti* i nemaju strah od kazne za počinjeno nasilje.

Budući da primeri govore i o kratkotrajnijim manifestacijama osećanja krivice (npr. E: 2) i o dugotrajnijim (E: 3; S: 2), uočavamo da je aspekt posedovanja predmeta produktivan domen u konceptualizaciji i kratkotrajnih i dugotrajnih manifestacija osećanja krivice. S druge strane, srpski primer (2) nam ukazuje na vezu između krivice i osećanja manje vrednosti, a (4) opet na vezu krivice i savesti, te pojedinac koji nema savest, nema ni sposobnost za adekvatno osećanje krivice.

5.4.2.2. Metafora KRIVICA JE PREDMET u oba jezika najčešće se konkretizuje kao KRIVICA JE

TERET:

Engleski

1. A sense of relief as the, as *the burden of guilt* is removed!
2. ...men do not forgive them for *the burden of guilt they then have to bear.*
3. Fabia, *with her conscience overburdened with guilt*, fell into a tortured sleep.
4. Rory cried, *feeling the weight of guilt settle on her shoulders like a suffocating cloak*, even though she knew in her heart she couldn't be held to blame for this tragedy.
5. Dorian Gray, who entered a pact with an unseen devil *to have his portrait carry the weight of his ageing and guilt* while he maintained the freshness of youth and innocence.
6. *That feeling of guilt sat heavily with her* for most of the drive to Prague.
7. ...*the intolerable pressure of guilt that would inevitably descend like a black mantle over even the most vulgar and sensual head.*
8. *He carries with him from childhood an unconscious guilt* for his little sister's death in a freak accident.
9. The shame, *the guilt*, the remorse were *weighing heavily upon the parents.*
10. It was out: *the heavy weight of guilt*, which she had never confided in anyone before, was out in the open.
11. Hiding from others may save face, but at the cost of *an increased weight of private guilt.*
12. ...a young man from Glasgow, who seemed *to bear on his narrow shoulders guilt* for all the sins of the Western world.
13. *Deepest guilt lies heavy on the shoulders ...*

Srpski

1. Tibor je zato bio razočaran, pa sam ga stalno bodrio da se ponašamo advokatski, jer čak i psihološki gledano, da se Sud oglasio nenadležnim, *ostalo bi opterećenje o krivici* za genocid.

2. Onaj ko je ubio, *poneće pred Bogom breme svoje krivice*.
3. Nekoliko puta sam čula urbanu legendu da je izvesna akušerska sestra u penziji [...] *osetila toliki teret krivice jer se prisetila svog zločina*, pa na kraju nije izdržala te je priznala da je početkom 80-tih učestvovala u zameni beba u porodilištu.
4. „Creation” prikazuje čuvenog naučnika kao posvećenog porodičnog čoveka, *koji se muči pod teretom krivice*, jer sebe smatra odgovornim za ćerkinu smrt.
5. Nevin, nedužan je ljudski stvor, pa ipak živi i pati se, umire ozveren, *pod krivicom*, izludeo od onog što je činio, ne znajući šta čini.
6. Da li njegov super-ego – ako ga ima – može da podnese toliku količinu zločina, a *da se ne slomije pod osećanjem krivice?*
7. Pri tome je karakteristično da ovakav neurotičar ispoveda najčešće grehe koji su gotovo bez značaja, i *to pod pritiskom svoga osećanja krivice*.
8. ...posle Starija generacija *nosi osećaj krivice* pred mladima jer je izgubila zavičaj..

Osim izraza koji se čine svojstvenijim svakodnevnom jeziku i ne stiču status stilskih figura, poput *the burden of guilt*, *the heavy weight of guilt*, *X carries guilt with him/her*, uočavam (naročito u engleskom korpusu) i kreativnije konkretizacije i razrade ovog metaforičkog preslikavanja, pa se tako predmet koji subjekta pritiska konkretizuje kao *black mantle* koji se zatim spušta odozgo na čoveka koji doživljava krivicu ili u primeru (4) krivica se poredi sa „suffocating cloak” koji subjekt mora nositi na plećima, a primećujemo i da se krivicu-teret subjekt mora nositi na ramenima.

Metafora KRIVICA JE TERET naglašava neugodnost osećanja krivice, kao i to da je krivica osećanje koje subjekta tišti i koje zaokuplja njegovu pažnju. Konkretnije, čoveku koji nosi nešto teško otežano je kretanje, a takva otežanost kretanja preslikava se na nemogućnost subjekta koji oseća krivicu da normalno funkcioniše i deluje. Kreativnije realizacije tog metaforičkog preslikavanja oživljavaju metaforičku sliku čoveka koji se nalazi pod teretom nekog teškog predmeta, i stoga na efektan način dočaravaju i ističu aspekte nefunkcionalnosti i neugodnosti koje osećanje krivice kod subjekta izaziva.

Ono što pojam tereta prirodno čini produktivnim u strukturi pojma krivice u oba jezika jeste činjenica da je osećanje krivice tesno povezano sa pojmom osećanja odgovornosti za neki nepodoban postupak, na šta ukazuje i malopre pomenuta veza između pojma savesti i osećanja krivice. Istakli smo već da je osećanje odgovornosti u tesnoj vezi i sa osećanjem stida, što objašnjava postojanje metafore STID JE TERET. Možemo reći da je u slučaju krivice takva veza još jača – nepodoban postupak, praćen i svešću o odgovornosti za takav postupak inherentni su osećanju krivice, i predstavljaju prototipičan uzrok ove emocije, što potvrđuje

i pregled rečničkih definicija. S druge strane, videli smo da stid ne mora nužno biti uzrokovan nekim konkretnim postupkom.

Takvog tereta pojedinac nastoji *da se oslobodi* (samostalno ili uz nečiju pomoć), a da se radi o teretu koji pritiska subjekta odozgo zaključujemo na osnovu primera u kojima *subjekt mora da zbaci, ili skine sa sebe krivicu-teret*.

Engleski

1. The most she had hoped for was *a shedding of the burden of guilt she had carried*.
2. That's our stupidity, he said sadly as if *unburdening himself of a great guilt*.
3. She had her own shame, and *could not rid herself of the guilt* that came from loving a man who was not hers to love.
4. ...the event merely seemed to provide yet another photo opportunity for fat-walleted pop stars *to offload their liberal guilt* on the global stage.
5. The sexual revolution, which was thought *to free people from feelings of sexual guilt*, gave reasons for experiencing a whole new kind of guilt.
6. She could forgive him anything if only he'd go home and *take away the guilt she was feeling* at the idea of dragging him down.

Srpski

1. Želela sam da dam Ingmaru mogućnost da oprostí samom sebi, *da ga filmom rasteretim krivice* s kojom je živeo.
2. Jer *krivica* je teška stvar, ali *čovjek se nje može osloboditi* samo ako prihvati istinu.
3. *Gospodin Kroford ju je dosad sasvim oslobodio krivice* što ga je odbila.
4. S jedne strane, *taj čin uklanja osećaj krivice* zbog revizionističkog skretanja udesno u odnosu na sopstvene izvorno revolucionarne ideale.
5. Svi likovi mojih filmova bore se protiv ovih problema, pokušavaju da se oslobode, ali nisu u stanju da *zbace savest, osećaj krivice*, celu tu vreću trikova.
6. Ja jesam, i ovaj roman bio je za mene deo katarze, *obaveza koja me je nagonila da sa sebe skinem deo nečistoće, krivice*, i odbacim deo očaja što sam život od svoje dvadeset četvrte do trideset šeste proveo kao nevoljni talac ranijeg režima.

Iz navedenih primera rekonstruisaćemo preslikavanja UČINITI DA KRIVICA PRESTANE JE ZBACITI KRIVICU-PREDMET SA SEBE i POMOĆI SUBJEKTU DA KRIVICA PRESTANE JE SKINUTI KRIVICU-TERET SA NJEGA.

5.4.2.3. Druga po učestalosti konkretizacija metafore KRIVICA JE PREDMET u engleskom jeziku jeste KRIVICA JE OŠTAR PREDMET. Istakli smo da se nagoveštaj metaforičke predstave krivice kao oštrog predmeta stvara i u srpskom jeziku putem fraze *nabiti nekome osećanje krivice*; međutim, eksplicitna predstava krivice kao oštrog predmeta posvedočena je daleko većim brojem primera u engleskom korpusu:

Engleski

1. *Whatever pangs of grief and guilt* and shame Emilia might suffer had remained locked inside her, *an unapproachable wound*.

2. Lindsey experienced *a sharp pang of guilt*.
3. He put his arm around her waist and smiled at her and she thought, with *a sharp twinge of guilt*, that he was much too nice a man to use this way.
4. Obviously, she was disturbing him, but she refused to acknowledge *the twinge of guilt that prodded her*.
5. She *felt a sudden stab of guilt*, comparing him with Jenny.
6. The guilt she felt in depriving him of any pleasure was like a stitch in her side.
7. There was none of that *back-of-the-neck prickle of fear and guilt* associated with encountering the zone patrols back at Taler's Bump.
8. ...the once popular Sonja *feels the cutting edge of guilt*, outrage and scandal
9. Harriet had experienced *a moment's sharp guilt*.
10. Revelation went sweetly on, thus *impaling me on the hook of my own guilt once more*.
11. Emily avoided Hari's eyes, unable to suppress *the sudden dart of guilt* that brought the colour rushing to her cheeks.
12. *She felt a piercing guilt for that*.
13. Nonetheless, *guilt pricked at her*.
14. *Their grief sharpened his guilt*.

Srpski

1. Tako da on mora da iskoristi vreme koje sada ima kako bi stvarao za budućnost i upotrebio prošlost samo kao pomoć budućnosti, a ne kao *kaiš za oštrenje krivice* i strahova koji koče njegovo celokupno biće.

Iako svedoče o postojanju veze između „oštrine” i osećanja krivice, neki od navedenih izraza i leksema – *a pang, twinge of guilt* – ne označavaju u svom osnovnom značenju oštre predmete ili oštre delove predmeta. Međutim, imenice poput *pang* i *twinge* odnose se na fizički bol koji se doživljava kao oštar ili probadajući bol³, te smo odlučili da date izraze podvedemo pod datu metaforu, jer smatramo da se ona oslanja na metaforu UM JE TELO, i metaforu koja iz nje proističe – DUŠEVNA, EMOCIONALNA PATNJA JE FIZIČKI BOL, a u datom slučaju senzacija bola se opisuje kao doživljaj probadanja oštrim predmetom. Možemo reći da se u korenu metafore KRIVICA JE OŠTAR PREDMET nalazi i metonimija, jer snažno i neugodno osećanje krivice može podrazumevati i fizički bol. S druge strane, u nekim od primera se krivica i eksplicitno opisuje kao oštra, i kao predmet kojim se subjekt može ubosti. U primerima (7), (8), (10) primećujemo kreativnije razrade date metafore.

³ Većina reprezentativnih engleskih rečnika (na primer Cambridge Dictionary, Collins Cobuild, Oxford Dictionary) definiše *pang* kao ‘*a sharp feeling, a sudden sharp pain or painful emotion*’, a *twinge* kao ‘*a sudden, sharp localized pain*’. Osećanje bola se, dakle, opisuje i konceptualizuje kao OŠTAR PREDMET, a zahvaljujući metaforama DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL i UM JE TELO, i neprijatna emocija se konceptualizuje kao oštar predmet.

Važno je naglasiti da činjenica da u srpskom jeziku nije toliko produktivna konceptualizacija krivice kao oštrog predmeta ne znači da u srpskom jeziku ne postoji metaforički doživljaj krivice kao entiteta koji nam nanosi fizički bol. Rekli bismo da je u srpskom jeziku pandan *senzaciji oštrog bola* izazvanog *probadanjem oštrim predmetom*, doživljaj senzacije bola izazvan nečim što *nas grize*, o čemu svedoči produktivnost metonimije GRIŽA SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE u srpskom jeziku (vidi poglavlje 7). U prilog ovome svedoči i postojanje engleskog izraza *a pang of conscience* naspram izraza *grize savesti, savest me grize* ili *peče* u srpskom jeziku (detaljnije o krivici kao entitetu koji nanosi fizičke povrede subjektu vidi 5.4.3.4.).

5.4.2.4. Podaci iz tabele pokazuju da se u oba jezika krivica može konceptualizovati kao INSTRUMENT/SREDSTVO KOJI SLUŽI ZA MANIPULACIJU I KONTROLISANJE DRUGIH LJUDI. Konkretnije, posvedočeni izrazi upućuju na postojanje sledeće metaforičke slike: osoba Y koristi subjektovu krivicu-predmet kao sredstvo kojim može subjekta kontrolisati:

Engleski

1. And *they might use* the sympathy (and *sense of guilt* that you're better off than they are) you feel towards them *to control you*.
2. ...the governing elite has to be able and willing *to use* violence, corruption, *guilt* and deceit *to ensure public order*, national independence and social conditions for the growth of national prosperity.
3. The first thing I had to learn was that *my parents' use of guilt* was not for my benefit but for theirs.
4. The assassin *played upon his guilt* and fear and probably lured the hapless man to his grisly death in that lonely place.
5. *Guilt is the secret weapon for the control of children*. In my case, my parents used it with devastating overkill. *It was their means of controlling my behaviour* and getting me to do exactly what they wanted.
6. *People who manipulate use guilt* and blame – *they are powerful weapons to get people to do something*.

Srpski

1. On vlada strahom, *manipulišući krivicom*, a u propagandne svrhe mu baš dobro dođu mučenici i žrtve.
2. Savremena umetnost se koristi tom nesigurnošću, nemogućnošću zasnovane procene estetske vrednosti, i *špekuliše osećanjem krivice* onih koji ništa ne shvataju ili nisu shvatili da tu nije bilo ničega da se shvati.

U engleskim primerima (5) i (6) ovakvo sredstvo se konkretizuje kao ORUŽJE. Možemo zaključiti da je ovakva konceptualizacija u saglasju sa pomenutom konceptualizacijom krivice kao *predmeta koji nam neko drugi nameće*.

5.4.2.5. U manjem broju primera (manje od 10) govori se o aspektu *pokazivanja*, odnosno *skrivanja predmeta*, *veličine*, i *deljenja predmeta*, koji se preslikavaju na skrivanje/pokazivanje da se osećamo krivima, stepen izraženosti osećanja krivice i osećanje krivice koju istovremeno oseća više ljudi:

Engleski

1. There may be a lot of anxiety, *guilt*, anger, or desperation *locked away* and although this is often painful *to expose*, therapeutic progress is unlikely to be made until *openness* is achieved.
2. Given the evidence that punishment which immediately precedes a forbidden act maximizes resistance to temptation and *minimizes guilt*.
3. *A guilt shared* is a mutual bond of trust — or mistrust.

Srpski

1. ...žena uvek ta koja *oseća veću krivicu* za krah bračne veze, jer je žrtva kulturološkog mita da je ona ta koja treba da čuva i spasava brak.
2. Okrenuti se značilo bi *pokazati osećanje krivice*.
3. Ko oseti grižu savesti ima potrebu da to objasni, da traži izvinjenje, da *javno iznese osećanje krivice*.
4. *Skriveno osećanje krivice* usled izdaje svoje vere i naroda.

5.4.2.6. *Rezime:*

Tabela 23: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji KRIVICE u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog konkretnizacije	domena i	Metaforički izrazi – guilt	N	Metaforički izrazi – krivica	N
Dobijanje predmeta					
a.	Neko subjektu daje, donosi, ostavlja (u naslede) predmet	Sb, sth gives X a feeling of guilt 2/ Sth leaves a feeling of guilt 2 X left with a feeling of guilt 1/Guilt can be passed down Sth brings guilt into X's life /Y piles on the guilt/lays guilt on X, laying down of guilt	10	Nešto u nekomе ostavlja osećanje krivice	1
b.	Y nameće predmet X (subjektu)			<i>Nametati X osećaj krivice / Nabavirati osećanje krivice</i> <i>Naturiti, nabijati osećanje krivice/ Prebaciti na nekoga krivicu</i> <i>Staviti nekome na dušu krivicu za nešto</i>	17
c.	Stičemo predmet	X acquires guilt (is not born with it) 1 To earn guilt	2		
d.	Stvaranje predmeta	Sth creates feelings of guilt 2	2	Y stvara kod X osećaj krivice/ Y proizvodi osećaj krivice Stvaranje osećaja krivice	4
e.	Guilt-predmet zameniti drugi predmet, dodati se	Confidence replaced by a sense of guilt about 2 Guilt added to the turmoil of X's feelings	3		
Poseđovanje predmeta					
a.	X ima predmet koji ne želi da ima	X has feelings of guilt over sth/ Have guilt 11 The guilt is his own / our own guilt/ X's guilt 34 = 45 X dies with a feeling of guilt 2 X has a feeling of guilt, deep within	48	X ima osećaj, osećanje krivice / X sa osećanjem krivice Nekije osećanje krivice 4	16
b.	Dobro je posedovati predmet			X nema moralnih dvoumljenja i osećanja krivice Psihopate nemaju osećaj krivice i savesti X pati od nedostatka osećanja krivice	8
	Neko može odneti predmet	Take away X's guilt 3 Guilt swept from X's mind	4		
	X može odbaciti predmet	X gives up guilt X dispenses with small fragments of guilt	2		
	Teret		51		52
a)	X ga mora nositi, teret ga pritiska,	Guilt is weighing heavily on X's shoulders/ Guilt heavy, pressing down, hanging around X's shoulders/ deepest guilt lies heavy on the shoulders/ To impose guilt This brought guilt piling in on her head Burden of guilt 12/ the burden of guilt complexes An increased weight of guilt Burdened by guilt X (X's conscience) overburdened with guilt Guilt laden thoughts X feels the weight of guilt Guilt sits heavily with X The pressure of guilt descends on X X carries with X from childhood guilt, to carry guilt/ to bear guilt 6	43	Opterećenje o krivici, 1 X opterećen krivicom, Xova sudbina opterećena krivicom 9 Krivica pritisaka 4 X pod pritiskom osećanja krivice 1 Nositi (sa sobom) krivicu 6 Preuzeti na svoju dušu krivicu Teret krivice, X muči se pod teretom krivice 3 Breme krivice 2 X umire ozveren , pod krivicom X pod snažnim doživljavanjem krivice Ego se može slomiti pod osećanjem krivice 31	31

b) Otarasiti se predmetna (tereta, prepreke), neko nam ga može odneti	X unburden himself of a great guilt/A shedding of the burden of guilt X had carried /To offload guilt To free X from feelings of guilt /Free of guilt 3/To get rid of the guilt	8	X se oslobada krivice 21/ Y oslobada X krivice X nije u stanju da zbaci savest, osećaj krivice/Skinuti sa sebe deo krivice Nešto uklanja osećaj krivice 3 krivica neuklonjiva I 28	28
Oštar predmet	the prickings of conscience and the spiritual crushings of a guilt complex. pangs of guilt: 10 twinge of guilt (He felt a sharp twinge of guilt/ the twinge of guilt that prodded her.) 10 a stab of guilt 3 feel one twitch of guilt/ The guilt she felt in depriving him of any pleasure was like a stitch in her side back-of-the-neck prickle of fear and guilt feels the cutting edge of guilt experienced a moment's sharp guilt thus impaling me on the hook of my own guilt once more. the sudden dart of guilt 4 I felt the sting of another guilt guilt pricked at her pierced to the heart with a dreadful guilt. Their grief sharpened his guilt/ She felt a piercing guilt for that: dulled his feeling of guilt a	42	Kais za oštrenje krivice i strahova	1
Sredstvo, oružje, predmet koji služi za manipulaciju	Y uses X's guilt to control X 2 Y uses guilt to ensure public order To play on people's sense of guilt 5 Guilt is the secret weapon for the control of children Guilt is a powerful weapon to get people to do sth Guilt is an extremely powerful currency (many of us trade in it)	12	Y vlada strahom, manipulišući krivicom Špekulirati osećanjem krivice 2	3
Pokazivati, skrivati predmet	X hide guilt /X exhibit guilt Expose guilt 2 /Harbor guilt /Revelation of guilt /Sth gives away X's guilt	7	Prikrivati svoju nesvesnu krivicu /Prikriveno, skriveno osećanje krivice/ Smešak odaje osećaj krivice Javno izneti osećanje krivice/ Pokazati osećanje krivice	8
Predmet-pratilac	Do sth with guilt = 8, X does sth without guilt, accept the past without guilt 11 Eyes shift/ with guilt / to cry with guilt / X's voice sounds hollow with guilt/ X trembles with guilt/ groans with guilt/ X shudders with guilt/ rigid with guilt/ X goes light-headed with the guilt of her conscience =8	27	Raditi nešto sa osećanjem krivice 20/ Bez osećanja krivice 13	33
Deliti predmet	A guilt shared/ to share guilt	6		
Veličina predmeta	The greatest guilt of all Minimize guilt	2	Smanjiti, umanjiti Xov osećaj krivice; manji osećaj krivice 3 Veća krivica, veličina krivice, ogromno osećanje krivice	7
Razno		13		7
		231		164

Predstavljena analiza pokazala je da se KRIVICA-PREDMET u oba jezika najčešće konkretizuje kao TERET. Krivica–neželjeni predmet može se subjektu *nametati* i *ciljano donositi*, kako bi se subjektom moglo manipulirati. Konceptualizacija krivice kao tereta, i konkretnije, slika subjekta koji je ophrvan teškim predmetom koji ga pritiska i otežava mu slobodno kretanje, usmerava se na neugodnost i nefunkcionalnost koju osećanje krivice kod subjekta izaziva. Konceptualizacija krivice putem ovog domena izuzetno je produktivna i zbog toga što se osećanje krivice nalazi u suštinskoj vezi sa *osećanjem odgovornosti* za neki postupak.

Metafora koja je potvrđena velikim brojem primera u engleskom, a ne i u srpskom jeziku, jeste metafora KRIVICA JE OŠTAR PREDMET. Metafora KRIVICA JE OŠTAR PREDMET usmerava se na duševni i emocionalni bol koji nam osećanje krivice nanosi, a takvo preslikavanje motisano je mogućim istovremenim javljanjem osećanja krivice i senzacijom duševnog bola, koji se ovde metaforički predstavlja kao fizički bol uzrokovan probadanjem oštrim predmetom.

5.4.3. Izvorni domen BIĆA

5.4.3.1. Scenario „prisustva” bića je, sasvim očekivano, produktivan domen i u konceptualizaciji postojanja osećanja krivice. Tako se početak osećanja krivice konceptualizuje kao susret subjekta sa krivicom-bićem, prestanak ovog osećanja kao odlazak bića (iz engleskih primera vidimo da subjekt može krivicu-biće *pustiti da ode* ili *proterati*), a njegovo ponovno javljanje kao povratak, to jest vraćanje bića subjektu. Takođe, u oba jezika uočljiva je (javlja se u 10 primera u oba korpusa) konceptualizacija krivice kao PRATIOCA, koji *prati* (ili ide uz) *subjekta* ili *postupak koji uzrokuje osećanje krivice*. Budući da je krivica, kao i stid i tuga, nepoželjno osećanje, ovakav nalaz dodatno potvrđuje pomenuto zapažanje da se mahom neprijatne emocije konceptualizuju kao pratioci. U jednom primeru u engleskom korpusu uočavamo i sliku krivice *koja subjekta sustiže*. Javljanje krivice može se predstaviti i kao *buđenje bića* ili *pomeranje, meškoljenje bića*, a neko može krivicu-čoveka i *izazivati*.

U okviru METAFORE „ŽIVOTNOG CIKLUSA BIĆA”, javljanje i pojačanje intenziteta krivice može se predstaviti kao razvoj bića, krivica koju neko namerno podstiče kao negovanje, podizanje deteta, njen prestanak kao usmrćivanje bića, dok se krivica jakog intenziteta konceptualizuje kao snažno biće. U srpskom korpusu se u čak 15 primera krivica-biće opisuje kao *snažno biće*. Navedena preslikavanja ilustrovaćemo najrečitijim primerima:

Engleski

1. Those who cannot allow themselves to experience the pain and *the guilt that goes with it* cannot move through to acceptance.
2. *These binges were always followed by feelings of guilt* and depression.
3. *A nameless sense of guilt accompanies some bereaved.*
4. Eventually *guilt caught up with Mowbray* and myself so we joined the hospitallers, handing over what wealth we had left to the Order.
5. However, unhappiness, *guilt* and a sense of terrible loss *is with her almost constantly*.
6. And how does *she live with the guilt* and isolation she is feeling?
7. *Letting go of guilt* and self-recrimination is not always easy.
8. It requires great restraint not to smother children with good intentions, to endure those looks of disappointment, and *to banish feelings of guilt* when one puts oneself first.
9. That's a very different response from the man whose anxiety or *guilt are aroused by his partner's tears and shouts*
10. *the awakening of incipient guilt* over sexual freedom
11. trembling of angst, that *vibration of incipient guilt* and the plunging sensuality of a knowing, searching man
12. ...was brought up perfectly ordinarily in the Church of England but when I was sixteen or seventeen my reason naturally rejected such nonsense. No good can come of it. Its foundations are laid in *fostering guilt in people*.
13. This is particularly the case when *a child has already developed guilt feelings* around its own sexuality.
14. During this time *I would stifle all feelings of guilt*.
15. It becomes clear from Parker's researches that *Ackerley's strongest emotion* was guilt: over his supposed cowardice in the war.

Srpski

1. *Svakodnevni susret sa strahom i krivicom u nama samima*, kod naših rođaka i prijatelja, zahteva od nas da ozbiljno razmislamo o stvarnom poreklu ovih fenomena.
2. Ali treća osobina te upotrebe, ili te funkcije pisama, ne sprečava, na prvi pogled, *vraćanje osećanja krivice*, jedan edipovski, porodični ili bračni *povratak krivice*: da li sam sposoban da volim svog oca?
3. U braku jedno drugo ranjavamo i *osećanje krivice*, kad se više ništa ne može popraviti, *ne povlači se*, mada podleže stalnim promenama
4. ...ta *depresija uvek praćena osećanjima straha i krivice*.
5. Međutim, kako su u njemu rasli *strah i hipohondrija*, da bi se tome pridružile i *depresivne smetnje, uz osećanje krivice*.
6. *One agresivne tendencije su praćene osećanjem krivice* koje još više inhibira njihovu hostilnost.
7. *Ovo osećanje krivice nije ga napuštalo*, a bilo je pojačano i zlokobnim delovanjem popa Matveja.

8. Majčino pismo pobudilo je u meni osećanje krivice.
9. Zamena ponekad budi osećanje krivice kod ljudi koji su počeli da se vezuju za novog mezimca.
10. Kalemegdan kod drugih izaziva krivicu, kod nas ponos - ističe Mila Alečković.
11. I na kraju puta je depresija: snažno osećanje krivice, pomisao na samoubistvo, sumanute ideje propasti i osećanje beznađa.
12. Međutim, kasnije, kada je u njemu počelo da se razvija snažno osećanje krivice zbog narastajuće depresije, pokušao je da se tog osećanja krivice oslobodi koristeći svoj umetnički genije.

Dok su u engleskom korpusu najčešće konkretizacije metafore KRIVICA JE BIĆE metafore KRIVICA JE ČOVEK (U POZICIJI MOĆI) KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM (I FIZIČKIM REAKCIJAMA) i KRIVICA JE PROTIVNIK U BORBI, uočavamo da su u srpskom korpusu najčešće konkretizacije KRIVICA JE PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ i KRIVICA JE MUČITELJ.

5.4.3.2. U okviru preslikavanja KRIVICA JE ČOVEK (U POZICIJI MOĆI) KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM (I FIZIČKIM REAKCIJAMA) izdvajamo više metafora nižeg reda opštosti – u oba jezika krivica može biti NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR, MOĆAN ČOVEK), ČOVEK KOJI OMETA SUBJEKTOVO NORMALNO FUNKCIONISANJE I POSTAVLJA PREPREKE, ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO/TAMNIČAR i VODIČ.

Engleski

1. *Being governed more by fear than by guilt* they will be unable to control their impulses when their parents — or other authorities — are absent.
2. while morality was based partly on the exigencies of this society and partly on the *penance demanded by the sense of guilt*.
3. As the mind progressively clears in early recovery, *the sense of guilt* and remorse *can be so powerful* that the sufferer returns to the substance or process of addiction as the only known and practised method of suppressing unpleasant feelings.
4. IT was *the guilt of living a lie for 50 years that forced agony aunt Marje Proops into confessing her secret love affair*.
5. *It is often guilt or fear that stops us from telling the truth*.
6. *Unproductive guilt hinders your behaviour* in a variety of ways.
7. Now you can go *unhindered by* disapproval or *feelings of guilt* and ‘disloyalty’ and judge whether the activity really is in your line.
8. It is not as though we don't want to love these innocent victims or that they do not want to be loved, *but guilt and bitterness prevent it* — the guilt of all parties.
9. the guilt underlying anger may similarly impede love-making/relationships; or sexual pleasure may promote guilt which evinces itself as anger which ...
10. the Rasputin of Bridport, economic theorist and *prisoner of his nation's conscience, victim of its guilt*
11. Thus the rich and famous and the mega-rich and those who are famous for being mega-rich are *liberated from guilt* and encouraged to contribute.
12. Duncan is ‘clear’, really has that *freedom from guilt* or stain that his wife had urged Macbeth to assume.

13. *Guilt can also lead us to put a brave face on everything while we overload ourselves with responsibilities and goals.*
14. *...the national guilt over the genocide of indi-genous peoples led to an exultation of the Noble Savage*

Srpski

1. *...nesvesna osećanja krivice [...] su nagnala Hala da pokuša da prekine vezu sa Zemljom.*
2. *Tri puta je spaljivao rukopis " Mrtvih duša " jer je osećao da to što je napisao (a pisao je rukovođen unutrašnjom prinudom straha i osećanja krivice i potrebe da se iskupi) nije bilo vredno onog Gogolja iz mladih dana.*
3. *Osećanje krivice prisiljava na ispravljanje greške pre nego što bude otkrivena.*
4. *Njihovi postupci su i dalje rukovođeni besom, što onemogućava poboljšanje komunikacije među bivšim supružnicima, dok, sa druge strane, dominira osećaj krivice i potiskivanje ličnih potreba, čiji je krajnji ishod negativan, a ponekad i poguban po dete.*
5. *U suprotnom, on ostaje trajni zarobljenik lažnog osećanja krivice, zarobljenik svoga autoritativnog, zakonom formiranog Nad – ja.*
6. *Ako se podsetimo da je kod malog deteta najprimitivniji a istovremeno najprirodniji način reagovanja na razna lišavanja i nezadovoljstva nekontrolisano motorno pražnjenje, postaće nam jasnije da ukoliko je ovaj put pražnjenja usled straha od kaznenih mera i osećanja krivice sprečen.*
7. *Tako u delu Ja i Ono, Frojd priznaje da će borba analitičara protiv prepreka nesvesnog osećanja krivice biti vrlo teška.*
8. *Većom tolerancijom roditelja i prema ovim agresivnim ispoljavanjima deteta, kao i prema seksualnim, stvorena je sasvim nova atmosfera u porodici, u kojoj nisu više veštački gajeni strah i osećanje krivice, dva najteža biča koja nepovratno mogu da spreče normalan razvoj deteta i da od njega stvore trajnog neurotičara.*
9. *Osećaj krivice je bio toliko jak da ga je odveo u smrt.*
10. *Ovako neurotično osećanje krivice vodi često u beznađežnost i očajanje.*

Izbor leksema kojima se realizuje metafora KRIVICA JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR) – *krivica je nagnala, prinudila, prisilila* – upućuje na zaključak da je subjekt u potpunosti pasivan i nemoćan u odnosu na krivicu-vladara. Takođe, KRIVICA-ČOVEK U POZICIJI MOĆI postavlja prepreke normalnom i poželjnom funkcionisanju ljudi i razvoju dece, dok KRIVICA-VODIČ vodi subjekta u krajnje negativna duševna stanja, pa i smrt.

U primerima ekscerpiranim iz engleskog korpusa uočavamo i „nedovršene personifikacije” – u 27 primera krivica se na kontinuumu personifikovanosti nalazi između prototipičnog čoveka i nespecificovane sile.

Engleski

1. *It was what the doctors call a false pregnancy, probably brought on by her husband's sudden death, feelings of guilt.*
2. *...your feelings about your body, or constant dieting or guilt over food, makes you obsessive, or verging on an eating disorder.*
3. *I was thinking that responsibility, and maybe guilt, had turned Lachlan Cattanach onto the straight road.*

4. *Guilt can cause you to feel that you are a failure.*
5. *It is guilt, not age or misunderstanding, that withers cheeks and drives friends and lovers apart.*

Takođe, nekoliko primera iz engleskog korpusa mogu se smatrati realizacijama sadejstva metafore KRIVICA JE ČOVEK i metonimije POSTUPCI KRIVICE UMETO POSTUPAKA ČOVEKA KOJI OSEĆA KRIVICU:

Engleski

1. It will be seen again that the four ogres — anxiety, fear, guilt and anger — *all play their parts.*
2. *It was his guilt speaking, the burden on his conscience.*
3. ...as if *our guilt will somehow fill those hungry mouths.*

5.4.3.3. Konceptualizacija krivice kao PROTIVNIKA U BORBI/NEPRIJATELJA takođe je posvedočena velikim brojem primera u oba korpusa.

Engleski

1. The majority of infertile men face *an emotional struggle against guilt* and uncertainty.
2. *The awful triumvirate of fear, guilt and anger has to be faced* and the tension built up in the body dealt with.
3. *She struggled with her anger and guilt* for nearly a year, and had gradually resolved these feelings.
4. Leaning on the sink, she began to sob, *overcome by the hopelessness of her situation and guilt at her behaviour.*
5. *The guilt* which she had felt over her feelings about the amniocentesis test *assailed her once again.*
6. *Regret and guilt and pain just overwhelmed him.*
7. He disliked the exploitation, and *could not suppress a colonialist guilt.*
8. This presents Germany, still *haunted by guilt* from the Nazi years, with an awkward problem.
9. Bob had helped purge Martha of *the terrible guilt that had haunted her* since her sister Maria's death.
10. *Guilt besieged him for many years.*
11. This is *the guilt which plagues human happiness* and interferes with the happiness of our sexuality.

Srpski

1. *Ionako ću se sa osećajem krivice već nekako izboriti, sam sa sobom.*
2. *Lois se bori sa osećajem krivice i ne može da skupi hrabrosti da izađe iz kuće.*
3. Radilo se o poljupcu, ili potpunoj predaji, *žene se teško nose sa osećanjem krivice.*
4. *Formula nevinog đavolstva spasava vas od krivice.*
5. *Čuvajmo se kompleksa krivice, samoosušivanja i raspeća.* Najveći uspeh totalitarnih režima sastojao se u tome da građanima ulije osećanje sopstvene krivice.
6. Njena pobuna se zalagala za ljudsku nevinost, a evo je *kako se opire sopstvenoj krivici.*
7. Muž, koji je psihijatar, nada se *da će uspeti da pomogne svojoj ženi da savlada bol i osećanje krivice* tako što će je navesti da se suoči sa svojim najvećim strahovima.

8. ...onu vrstu otuđenja koju je Kafka tako intenzivno doživljavao otuđujući se od samog sebe, *ne savlađujući svoj neizbežno rasplamsali sukob sa egzistencijalijama svakog čoveka*, strahom, brigom i krivicom.
9. Onaj ko kaže da ne voli svoju majku, odobrava rušenje nečijeg doma, ili neće da uvede demokratiju, *treba da se suoči sa posramljenošću i krivicom iznutra*, i odbacivanjem ili napadom spolja.
10. Posle očeve smrti, *progonilo ga je osećanje krivice*.

Navedeni primeri naglašavaju doživljaj krivice kao snažnog i neprijatnog osećanja, kojeg subjekt teži da se oslobodi, ali slike koje oživljavaju u navedenim primerima uglavnom su slike krivice kao NADMOĆNOG PROTIVNIKA koji napada i savladava subjekta. Koliko je čovek bespomoćan kada oseća snažnu krivicu posebno pokazuje i srpski primer (5) u kojem se krivica predstavlja kao neprijatelj kojeg se treba čuvati – krivica-neprijatelj čini čoveka slabim i omogućava drugima (u našem primeru totalitarnom režimu) da njim u potpunosti upravlja. Uočavamo i konkretizaciju KRIVICA JE PROGONITELJ (E: 8, 9, 10, 11; S: 10), koja izaziva sliku krivice-progonitelja koji tokom dužeg vremenskog perioda subjekta uhodi i proganja. Ova metafora se, osim na neprijatnost izazvanu krivicom, usmerava i na nemoć subjekta da se krivici odupre, kao i na dugotrajnost ovog osećanja.

5.4.3.4. I u strukturi pojma krivice u oba jezika upadljivo je metaforičko preslikavanje koje smo uočili u strukturi pojma stida, i koje ćemo opet uopšteno formulirati kao KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM. Pogledajmo, najpre, na koje sve načine krivica fizički deluje na subjekta:

Engleski

1. *This guilt and regret will ruin us!*
2. One of the most *destructive* of all emotions, *guilt can inflict real damage upon both the physical and mental health* while at the same time causing us to feel that we may have irretrievably lost our spiritual path.
3. *Guilt does nothing but harm.*
4. Shame and *guilt tormented the innocent* more than the wicked.
5. The King – *tormented by guilt* — haunted by fear — decides to despatch his nephew to England
6. She's made me angry with her anger, and then turned it around so that *I'm eaten up with guilt* because she's been ill and I haven't noticed.
7. We also speak of being '*consumed*' with *guilt* and, although we are not literally *eaten away*, the phrase is not so very far from the truth when you consider the harmful effect guilt can have on the physical body.
8. Grief gave way to *a guilt which gnawed at him.*

9. *There was a crippling sense of guilt on him.*
10. ...the same mixture of guilt and hate and sorrow *would strike her anew*, each time as *forcefully*, each time she got off the train at Northam Station.
11. *The guilt still knocks me sideways* — just being alive.
12. At the mention of John's child, *Liza had been racked by renewed guilt.*
13. Caterina was trapped: she expected that overflowing fountain of love, and when it was stanchied, *the guilt took her in its fist and squeezed.*
14. ...*riven by sexual frustration and guilt*, this group suffered from mass hysteria in the form of fits and prophecies.
15. If he couldn't keep up the whacked — out, languid image, you feel *he'd be ripping himself apart with guilt* and recriminations.

Srpski

1. Amaranta se zatvorila i plakala, potištena zbog istog *osećanja krivice kakvo ju je mučilo* kada je umrla Remedios.
2. Da je odbio da pođe u misiju - čemu se Kerolajn veoma nadala - do kraja života bi ga *morilo osećanje krivice* i neispunjenja.
3. On je dalje negirao tvrdnje tužilaštva da Fricl nije pokazao znake kajanja, dodući da ga je „*24 godine mučio osećaj krivice*”.
4. Kako kadrirati krivicu? Slikati protagonistu *morenog grižom savesti* u krupnom planu?
5. Ovo je bilo mnogo gore. *Pritiskalo ju je. Razdiralo. Osećala je krivicu*. Nekomoljivost, *neumoljiva griža savesti*.
6. Malo zatim će, *raspeti gorkim silama uskraćenosti, krivice, griže savesti* i nerazrešive nemoći, postidjeni, uniženi i povređeni, čutke nastaviti do prve autobuske stanice.
7. Frojd je svoga junaka prikazao ne samo kao *rastrzanog osećanjem krivice*, nego i kao jedinog krivca.
8. ...priča o tinejdžerki hermafroditu *čije roditelje razara sasvim iracionalna krivica*.
9. *Krivica ga je izjedala*.
10. ...*pogođeni osećanjem krivice* zbog učinjenog zločina i u strahu da će se i sami međusobno istrebiti, sinovi su uspostavili, s jedne strane, tabu – incesta
11. *Prvo te udari osećanje krivice*, pa besa, a onda polako, ali sigurno, osećaj očajanja i gubitka.

Navedena metaforička preslikavanja, kao i izrazi koji ih realizuju dovode nas do više interesantnih zapažanja. Naime, ono što prvo upada u oči jesu, kao i kod stida, dramatične slike krivice kao moćnog entiteta koji subjektu nanosi najviši stepen fizičkog bola – ona ga pritiska, razdire, razapinje, mori, muči, udara, izjeda. Formulisaćemo i nekoliko metafora nižeg reda opštosti. Tako je KRIVICA ENTITET KOJI SUBJEKTA (UOPŠTENO) UNIŠTAVA (E: 1, 2, 3), RAZAPINJE I RAZDIRE (I TIME UGROŽAVA SUBJEKTOVU CELOVITOST) (E: 12, 14, 15; S: 5, 6, 7, 8), MUČITELJ⁴ (E: 4, 5; S: 1, 2, 3, 4), ENTITET KOJI SUBJEKTA UDARA (E: 10, 11; S: 10, 11),

⁴ Konkretizacija KRIVICA JE MUČITELJ posvedočena je velikim brojem primera u srpskom korpusu (25 primera). Konceptualizacija krivice kao mučitelja, kao i metafora KRIVICA JE PROGONITELJ, može upućivati na dugotrajniju manifestaciju krivice – kako primeri kazuju, krivica subjekta može mučiti dugi niz godina, a i u primerima u kojima se govori da je neko *izmučen krivicom*, stičemo o utisak o čoveku koji je izmučen posle nekog dugotrajnijeg neprijatnog stanja.

ENTITET KOJI MOŽE SUBJEKTA OBOGALJITI (E: 9) i OBORITI/IZBACITI IZ RAVNOTEŽE (E: 11). Zajedno uzev, navedene konkretizacije oslanjaju se na metafore PSIHIČKO OŠTEĆENJE JE FIZIČKO OŠTEĆENJE I EMOCIONALNA POTREŠENOST JE FIZIČKA POTREŠENOST (UZDRMANOST). Budući da u primerima vidimo da krivica subjektu nanosi fizički bol i oštećenja gotovo maksimalnog intenziteta, očigledno je da je osnovni značenjski fokus navedenih metaforičkih preslikavanja izraziti duševni bol koji osećanje krivice prouzrokuje. Možemo zaključiti da, povrh toga, date metafore mogu imati i metonimijsko utemeljenje, te ukazivati i na fizički bol uzrokovan ovim neprijatnim osećanjem⁵. Takođe, jako osećanje krivice može i doslovno uništiti naše zdravlje, što je moguća motivacija za metaforu KRIVICA JE ŽIVOTINJA KOJA ČOVEKA IZJEDA (JEDE, GRIZE) (E: 6, 7, 8; S: 9), koja se oslanja na metaforu ČOVEK JE HRANA ZA NEGATIVNE EMOCIJE I STANJA (Jovanović 2015). Uviđajući metaforičnost svakodnevnih izraza koje koristimo kada govorimo o delovanju krivice, autor engleskog primera (7) objašnjava da su izrazi koji govore o krivici koja izjeda onoga koji je oseća adekvatni imajući u vidu štetno delovanje krivice na naše zdravlje.

Najzad, iako se u samo tri primera eksplicitno govori o krivici koja subjektu nanosi bol i fizičke povrede tako što ga izjeda, navedeni primeri pokazuju da se osećanje krivice nalazi u suštinskoj vezi sa pojmom griže savesti – srpski primer (4) opisuje čoveka koji se oseća krivim kao čoveka *morenog grižom savesti*. Možemo stoga zaključiti da je preslikavanje DUŠEVNA NEPRIJATNOST KOJU OSEĆANJE KRIVICE NANOSI SUBJEKTU JE FIZIČKI BOL I OŠTEĆENJE KOJE MU NANOSI NEKO KO GA NAGRIZA, jedino što u datom preslikavanju nije krivica entitet koji vrši datu radnju, već savest, koja propisuje koji su postupci moralno prihvatljivi, a koji nisu.

Naši nalazi su i u vezi sa nalazima Kosanović (2016: 376), koja za osnovne prideve koji u engleskom jeziku označavaju osećanje krivice, a to su pridevi *guilt-ridden* i *conscience-stricken*, tvrdi da su zasnovani na metafori KRIVICA JE NADMOĆAN PROTIVNIK. Kosanović (2016), takođe, uočava da srpskom jeziku takva *slika udarca savesti* nije bliska, već se pandan u srpskom jeziku može naći u izrazima poput *ophrvan krivicom* i *mučen savešću*; u svakom slučaju, navedeni engleski pridevi i srpski izrazi motivisani su metaforom

⁵ Time se ove metafore logično nadovezuju na metaforu KRIVICA JE OŠTAR PREDMET.

KRIVICA JE NADMOĆAN PROTIVNIK (ibid. str. 376). Iako dato tumačenje smatramo ispravnim, ponovili bismo da smatramo da bi sve izraze u kojima krivica fizički nasilno deluje na subjekta trebalo smatrati i realizacijama metafore KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM, jer takva formulacija (ili, možemo reći specifičnija konkretizacija) na pravi način prenosi sve nijanse rečenog značenjskog fokusa. Smatramo da je ovaj korak važan kako bi se napravila razlika između npr. metafore PREKOMERNI PONOS JE NADMOĆAN PROTIVNIK (PROTIVNIK U BORBI ILI NEPRIJATELJ), čiji je osnovni značenjski fokus pasivnost subjekta u odnosu na prekomerni ponos, i metafore KRIVICA JE NADMOĆAN PROTIVNIK (KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM), putem koje se naglašava i izrazita neprijatnost iz perspektive subjekta, te duševna patnja, nefunkcionalnost, fizički bol itd.

Na tesnu vezu između osećanja krivice i pojma SAVESTI, odnosno GRIŽE SAVESTI ukazuje i njihovo učestalo naporedno javljanje u primerima koje smo našli u korpusu. Navešćemo još primera iz srpskog korpusa.

Srpski

1. Nesigurnost proizvodi strah, a to zahteva rešenje, nekada i očajničko: biti opasan, nasilan, učiniti drugima nešto opasno i nasilno, bez saosećanja, *bez krivice, bez griže savesti*.
2. Budući da se kod osoba koje se lažno predstavljaju najčešće radi i o poremećaju ovog dela ličnosti, to jest super ega, *one nemaju dovoljno razvijen osećaj za moral*. Otuda se javlja i *smanjenje griže savesti, a osećanje krivice maltene i ne postoji*.
3. Prošlo je *nekoliko dana punih griže savesti* pre no što se Viktor Sajfert usudio da ponovo uđe u 'Zlatni rog' i potraži Emiliju. Mrzeo je sebe zbog onoga što je učinio i zgražavao se nad tim, ne pokušavajući da ublaži svoju krivicu.
4. Rozi je nastavila da mi nabija krivicu, izaziva *jaku grižu savesti*.

5.4.3.5. Rezime:

Tabela 24: Uloga izvornog domena BICA u metaforičkoj konceptualizaciji KRIVICE u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog domena i konkretnacije	Metaforički izrazi – guilt	N	Metaforički izrazi – krivica	N
Biće (čovjek) je prisutan, odsutan, kod X				
a) Biće prati X, subjektive postupke, ili druga osećanja-bića	Actions followed by remorse and guilt 5 A sense of guilt accompanies an action 3 False guilt follows X's steps Guilt catches up with X	10	Osećanje krivice prati osećanje sažaljenja /Depresija praćena krivicom Agresivne tendencije praćene krivicom/ Krivica sledi Strahu se pridružuje krivica / Posle besa sledi osećanje krivice	10
b) Doziva drugo biće	Guilt catches up with X		Krivica dozove strah	1
c) Biće se drži neke aktivnosti	Guilt goes with s/h	1		
d) Pojavljuje se, javlja se	Guilt rears its ugly head	1	Nekome se javlja osećaj krivice/ Kod X se pojavljuje osećanje krivice Pojava kolektivne krivice / U strujanjima svesti javljaju se kao sablasti patnja i krivica	5
e) Dolazi nekome, vraća mu se	Guilt comes 9/ Guilt gets to X /X overtaken by guilt /X feels a creeping guilt	12	Susret sa krivicom/ Susret sa krivicom u nama samima /Povratak krivice/ Vraćanje osećanja krivice/ Na mesto jednog osećanja krivice dolazi drugo	6
f) Stalno je sa X	Guilt is with X constantly 1/ Guilt lingers into adulthood	2		
g) Živi sa X, sustanar mu je	X lives with guilt 2	2		
h) Odlazi od nekoga	Let the guilt go	1	Osećaj krivice postranljeno se povlači pred svešću/ Osećanje krivice ne povlači se / Osećanje krivice nije ga napuštalo	3
i) Oterati čoveka, biće	To banish feelings of guilt 3	3		
Budjenje bića	The awakening of guilt 2/ Guilt can be aroused 5	7	Pismo probudilo u X osećanje krivice/ Nešto budi osećanje krivice Probuditi u X osećanje krivice 2/ Nešto pobuđuje X krivicu	5
Pomeranje, podizanje bića	Vibration of incipient guilt/ Guilt stirred within X /X feels the guilt rise into X's throat/ Guilt rose in X To stir guilt feelings 2/ s/h stirred feelings of guilt in X = 3	7		
Izazivati čoveka			Izazivati, izazvati u X, kod X osećanje krivice	12
Životni ciklus bića	Stifle all feelings of guilt/ Wrath drowns out guilt	2	Y oživeo stare krivice /Iz njihovog susreta se rađa osećanje krivice	2
Biće se razvija, razvijati biće/dete, snaga bića	Guilt begins to develop 3/ To develop guilt 1 A seed of guilt that can sprout and eat at X's dreams To foster guilt in people = 6 Guilt becomes too strong 2	8	Razviti osećaj krivice kod X (u jednom primernu pozitivno) 1 U dva negativno (nikako ne razvijati osećaj krivice, bezrazložno gaje osećaj krivice kod potomaka) 2 Rastuće osećanje krivice/ Razvijena osećanja krivice praćena samoprakorima /Krivica se hrani sama sobom = 6/ Snažno osećanje krivice 14/ Izazivati snažno osećanje krivice Jako osećanje krivice = 16	22
Postupci (i osećanja, stavovi) čoveka-krivice	An active sense of guilt encourages a belief X's guilt fills those hungry mouths Guilt about over-eating maintains certain cognitions 2 It was the guilt speaking, the burden on his conscience Guilt plays a major part in s/h 4	9		
Čovek-krivica subjektivno ponašanje (i fizičke reakcije)				
a. Nespecificovana sila	Forces of guilt /Guilt drives friends and lovers apart X driven by guilt /Guilt blows X's temper to shreds instantly Juices drying up like a desert stream in summer... it was guilt	22	Osećanje krivice načinilo X oholim i bezobzirnim Krivica utiče na Xove odluke	2

		Sth brought on by feelings of guilt/ Guilt stimulates sexual difficulty/ Guilt makes X try to bury it deep in her subconscious Guilt over food makes X obsessive/ Guilt can make communication awkward/ Guilt can make people less harsh Sth (panic) caused by guilt/ Guilt transfigures X Guilt turns X onto the straight road/ A sense of guilt spurs X on A continuing sense of guilt and remorse reduces the sense of self-worth and well-being/ X is disturbed by an old guilt / Acts of generosity inspired by guilt			
	b. Voditi (u očajanje, smrt, beznađežnost)	Guilt leads to (depression) 3	3	Osećanje krivice dovode X do/ Krivica vodi X u beznađežnost i očajanje / Osećaj krivice toliko jak da je odveo X u smrt	3
	c. Nosi-lac društvene sile	Subjection to guilt /X governed by guilt 2 Guilt demands sth /The sense of guilt can be powerful A sense of guilt forces X to 2/ Guilt stops X from telling the truth (stops from..) / X's guilt prevented her 2	10	X rukovođen primdom osećanja krivice/ Kompleks krivice dominira tom pričom o ljubavi / Dominira osećaj krivice Osećanje krivice prisiljava na ispravljanje greške/ Osećanje krivice nagnalo X da	5
	d. Čovek koji ometa naše funkcionisanje, postavlja prepreke, sprečava nešto (i vladar koji nas sprečava nešto da uradimo)	Unproductive guilt hinders X's behaviour 3/ X unhampered by guilt 1/ X gets through the guilt obstacle /Guilt impedes love making /X trapped with feelings of guilt The guilt she felt was a self-destructive trap and one more wrong done to her by Y	9	Strah i osećanje krivice, dva najteža bića koja nepovratno mogu da spreče normalan razvoj deteta / Borba protiv prepreka osećanja krivice Mehanizam sprečen usled osećanja krivice Osećanje krivice sputava X	4
	e. Neko ko nas je zarobio	Bonds of fear and guilt /Prisoner of his nation's conscience, victim of its guilt./To liberate X from feelings of guilt 2 Freedom from guilt	8	X zarobljenik osećanja krivice	1
	Neko ko subjekta uništava (udara, razapinje, izbacuje iz ravnoteže, čini od njega bogalja)	Guilt and regret ruin X / Guilt (one of the most destructive of all emotions) can inflict real damage on both the physical and mental health Guilt does nothing but harm/ Guilt never does anybody any good /What guilt and shame can do to the human soul/ The utter devastation of the guilt, the destructive power of guilt, guilt a destructive feeling /Guilt knocks X sideways Stricken with guilt/ Guilt strikes X anew, each time as forcefully Guilt takes X in its fist and squeezes/ X riven with/ by guilt 2 X be ripping himself apart with guilt / There is a crippling sense of guilt on X 2 Racked by/with guilt 8	27	Krivica razara X Razorna krivica X rastrian osećanjem krivice / Krivica razdire X raspet gorkim silama krivice, grize savesti X raspet između osećanja krivice i osvetoljubivosti X pogodan osećanjem krivice 2 Osećanje krivice udara X	9
	Mučitelj	X tormented with guilt X tormented by guilt Shame and guilt torment the innocent more than the wicked X holds in check guilt	4	X mučen krivićom/ Krivica muči X /Osećanje krivice mori X Osećanje krivice koje ponižava X i muči osećanjem nesamopoštovanja Izmučen kajanjem i krivićom/ X moren grizom savesti	25
	Protivnik u borbi, neprijatelj u borbi, ubica	Confront guilt 2 X's struggle with evil, of guilt 3 X overcomes guilt 2	28	X se brani od osećanja krivice 2 X izbegava gnusan osećaj krivice 2 X se čuva krivice Izboriti se sa osećajem krivice Boriti se sa osećajem krivice	28

	<p>Guilt assails X To kill the guilt X feels at Guilt overwhelms X 11 X suppresses a colonialist guilt Having allowed them free rein, guilt and self-condemnation were riding X hard</p>		<p>X teško se nosi sa osećanjem krivice Spasavati X od krivice X se odupire osećanju krivice X opire se osećanju krivice X oči u oči sa osećanjem krivice Suočavanje sa krivicom 4 Osećanje krivice popušta Savladavanje osećanja krivice 3 Osećaj krivice napada X, napad osećanja krivice Krivica pritiška i na kraju tragično pobeđuje Makar vas krivica ubijala – nosite taj teret na duši</p>	
Progonitelj	X haunted by guilt 6/X plagued by guilt 3/Guilt besieges X for many years 1/ An obsessive guilt	11	Osećanje krivice proganja X	1
Protivnici u borbi	The exhausting conflict of mixed emotions ...love, anger, frustration and guilt	1	Osećanje krivice suprotstavlja se seksualnom zadovoljenju Krivica nadilazi razum Prevaga ljubavi nad krivicom	3
Životinja koja čoveka izjeda (jede, grize)	X eaten up with guilt 2/ Consumed with guilt 4/ A guilt that gnaws at X 2/ Guilt is eating at X	10	Krivica izjeda X 3	3
Biče razno		20		6
		215		156

Uočene konkretizacije u okviru preslikavanja KRIVICA JE BIĆE u oba jezika najviše se usmeravaju na nepovoljne aspekte ovog osećanja. KRIVICA JE ČOVEK (U POZICIJI MOĆI) KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE (I FIZIČKE REAKCIJE), KRIVICA JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, PROGONITELJ, PRATILAC, posvedočene u oba jezika, naglašavaju uticaj koji osećanje krivice ima na subjektovo psiho-fizičko stanje i ponašanje, potencijalnu dugotrajnost ovog stanja, i nemoć subjekta da mu se odupre. Takođe, oba jezika poznaju sliku krivice kao ENTITETA KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM, kojom se dodatno naglašava duševni bol izazvan krivicom, njeno potencijalno negativno dejstvo na subjektovo fizičko i mentalno zdravlje, kao i normalno funkcionisanje.

5.4.4. Izvorni domen MATERIJE

Izvorni domen materije u oba jezika posvedočen je manjim brojem primera u odnosu na domen predmeta i živog bića. I sami ispitivani jezici ispoljavaju razliku u pogledu takve konceptualizacije. Naime, 12,2% primera u engleskom korpusu možemo smatrati realizacijama metafore KRIVICA JE MATERIJA, dok je u srpskom korpusu taj procenat 3,92%.

5.4.4.1. Očekivano je da je domen materije produktivan domen u konceptualizaciji intenziteta krivice (u engleskom korpusu nailazimo na primere putem kojih se naglašava da je u pitanju *velika količina materije*), kao i istovremenog javljanja krivice i drugih emocija:

Engleski

1. It is never easy to come to terms with death — it brings with it *a surfeit of emotions*; disbelief, anger, *guilt*, resentment and *remorse*.
2. The key to the success of such releases, though, is always that *you do not have to pay for them with significant amounts of guilt or regret* the next morning.
3. ...*a mixture of helplessness, guilt and the desire* not to stare at a perfect stranger.

Srpski

1. Muškarci se pred uplakanom ženom osećaju bespomoćno, zbunjeno, *uz dozu krivice* - gde su to pogrešili, kad ona place.
2. ...mnogo je straha od gubitka identiteta u Srba, *straha pomešanog sa nesvesnim osećanjem krivice*, iluzornim nadanjima.
3. ...*u koktelu krivice i depresije* - samopoštovanje najlakše 'tone' na dno, objašnjava dr Vera Trbić.

U okviru konceptualizacije krivice kao materije, u oba jezika dve najučestalije konkretizacije su KRIVICA JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i KRIVICA JE PRIRODNA SILA – BUJICA/TALAS/NALET VODE.

5.4.4.2. Prva od ove dve najučestalije konkretizacije očituje se u sledećim primerima:

Engleski

1. On Freud's theory, after the killing of the father, the brothers, *filled with guilt and remorse*, set up totemic animals as father substitutes to allay these feelings.
2. Pressed to explain themselves, both Mr Hurd and Mrs Thatcher *were full of injured guilt*.
3. Any who dare to question this are quickly dealt with by being accused of faithlessness, invoking *that frighteningly powerful guilt feeling instilled into the human mind whilst the individual is still very young*.
4. It is likely that the implication of mothers Saving effort or time over the care of babies *produces some anxiety (guilt) in them*.
5. *Guilt suffused her*.
6. *Guilt is an unwanted feeling that frequently spills over into behaviour*.
7. He was high on *the flooding wave from the bursting dam of his dark nature*, all the anxiety, *guilt*, hate and repressions *sweeping out in a reckless torrent, no longer containable*.
8. All he had to do was ask, *and my guilt would have flooded out*.
9. She sat up abruptly, *more guilt rushing through her*.
10. Mitch looked stunned and *she felt an incredible burst of guilt* that she had not told him about this girl's problem.

Srpski

1. Čak i *prikrivanje istine ispunilo ga je osećanjem* nesavršenstva, ne celovitosti - onim što bi se kod ljudskih bića nazvalo *krivica*.
2. Najveći uspeh totalitarnih režima sastojao se u tome da *građanima ulije osećanje sopstvene krivice*. Srpska krivica izmišljena je upornom i agresivnom zapadnom propagandom.
3. Jednog dana, pomisli on, kada bude u boljem duševnom stanju, kada ga pritisak zbivanja bar malo oslobodi emocionalne napetosti, *kad suzbije u sebi osećaj krivice* što čeprka po tuđim stvarima, pobrinuće se da pribavi potpun i verodostojan prevod ovih rukopisa.

Na osnovu prikazanih primera vidimo da se takva materija može specifikovati – iz engleskih primera uočavamo konkretizaciju KRIVICA JE VODENA MASA (BUJICA) U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJA PRETI DA SE IZLIJE) (E: 6, 7, 8, 9); u primeru (7) ova slika je razrađena na naročito efektan način predstavom krivice kao moćne vodene stihije, a naglašavanjem da je ona i deo čovekove mračne prirode potcrtava se neprijatnost i destruktivnost ovog osećanja. Slično tome, krivica može biti i MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, ili pak MATERIJA KOJU SUBJEKT TEŽI DA SUZBIJE (E: 10; S: 3). Ovim metaforama naglašava se intenzitet krivice, i nemoć subjekta da joj se odupre. Takođe, iz primera u kojima neko sa strane proizvodi krivicu u čoveku-sadržatelju ili je uliva u čoveka primećujemo da izazivanje krivice u subjektu nekome može biti i cilj (E: 4; S: 2). Time je ova metafora po svom

značenjskom fokusu slična metafori KRIVICA JE INSTRUMENT/SREDSTVO KOJI SLUŽI ZA MANIPULACIJU.

5.4.4.3. Osim predstave o krivici kao bujici u čoveku-sadržatelju, u oba jezika nailazimo i na predstavu *vodene mase koja spolja preplavljuje subjekta*. I ona na efektan način dočarava koliko krivica može biti moćno i intenzivno stanje. U srpskom jeziku primetna je i predstava krivice kao MATERIJE KOJA SUBJEKTA OBAVIJA:

Engleski

1. *A wave of guilt washed over her* and receded, leaving her feeling slightly sick.
2. *Guilt swept over Constance* but she felt like saying 'nor for me'.
3. Those were, Mr Charles recalls, strangely unnerving moments during which he too, despite not having participated in the preceding behaviour, *felt engulfed with guilt*.
4. But as *feelings of guilt suddenly swamped her*, only then did Fabia appreciate how much she had been herself with Ven.
5. But when they reached his room Leonora wriggled out of his arms and stood on the bedside rug, hands behind her back, *guilt flooding her now in full force* at the look in his eyes.
6. *Guilt flooded her in waves* and she put a hand to her temple.
7. She had no idea of how she might use it: draining him of pity would be worse than draining him of mone, and *she would drown in guilt*.

Srpski

1. On zagnjuri glavu u šake i ostade tako, *preplavljen čemerom i osećanjem krivice*, pritiskajući oči prstima.
2. *Nasumična krivica plavila je njegov um*.
3. Dečak je stajao iznad njenog beživotnog tela i *osećao nepodnošljivo nadiranje krivice* jer je dozvolio da se to desi.
4. Dok su prolazili pored mene, na površinu je ponovo izbila neobična mešavina *krivice i uznemirenosti, koja me obuzima s vremena na vreme*.

5.4.4.4. Oba jezika poznaju predstavu o krivici kao MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE:

Engleski

1. You leapt for the cleaner banks and *I allowed myself to be carried on by the filth of deceit, of shame, and of a guilt* that even now I cannot put into public or private words.
2. But *he was tarred with Estabrook's guilt*.
3. They will not accept it as true that they murdered God, whereas we admit it and have been *cleansed of that guilt*.

Srpski

1. Pokušaji drugog toma "Mrtvih duša" , koje je spaljivao jedan za drugim, govorili su mu da njegova *želja za očišćenjem od greha i krivice* neće nikad biti ispunjena.
2. ...svi zarobljeni vojni begunci iz toga puka imaće *krvlju da speru tešku krivicu svoju*.

Kako vidimo iz primera, u slučaju ovakve konceptualizacije u pojmu krivice profliše se, osim emocionalne komponente, i uzročnik krivice, odnosno nedoličan postupak, te zaključujemo da je u njenom korenu i primarna metafora NEMORALNO JE PRLJAVO (Grady 1997a).

5.4.4.5. U engleskom jeziku nailazimo i na vezu između osećanja krivice i nedostatka svetlosti (KRIVICA JE TAMA) – konkretnije, *krivica baca mračnu senku na subjekta*. Njome se ističe negativno vrednovanje ovog osećanja.

Engleski

1. Only in her anger could she drown out *the dark shadow* that pity and *guilt had cast over her*.
2. *their collective mind unclouded by doubt, guilt or the smallest hint of compunction.*

Suprotno tome, naišli smo i na nekoliko primera koji ukazuju na to da se krivica može vezivati i za svetlost. Ipak, budući da je dato preslikavanje ograničeno samo na izraze poput *a flicker of* i *a flash (of guilt)*, koji se u svom osnovnom značenju odnose na blesak ili kratkotrajnu treperavu svetlost, smatramo da se iz izvornog domena preslikavaju samo svojstva kratkotrajnosti i slabog intenziteta, a ne i pozitivne asocijacije vezane za izvorni domen svetlosti.

5.4.4.6. I na kraju ćemo navesti još jedan primer iz engleskog korpusa koji svedoči o konceptualizaciji krivice kao MATERIJJE KOJA SE CILJANO MOŽE ŠIRITI. Njen značenjski fokus je sličan fokusu metafora KRIVICA JE INSTRUMENT/SREDSTVO KOJI SLUŽI ZA MANIPULACIJU i KRIVICA JE MATERIJJA KOJA SE CILJANO STAVLJA U SUBJEKTA.

Engleski

1. A turbulent priest who 'did his best to reduce guilt in the confessional,' Chad Varah clearly despises hypocrisy or humbug, especially in sexual matters, evincing contempt for *the 'guilt spreading' moral majority*.

5.4.4.7. *Rezime:*

Tabela 25: Uloga izvornog domena MATERIJE u metaforičkoj konceptualizaciji KRIVICE u engleskom i srpskom jeziku

Elementi izvornog konkretnizacije	domena i	Metaforički primeri – guilt	N	Metaforički izrazi – krivica	N
Količina materije		Less guilt, there is a great deal of guilt, so much guilt, a surfeit of guilt, a lot of guilt, a certain amount of guilt 2, a measure of guilt, significant amounts of guilt, a lack of guilt,	10	Uz dozu krivice	1
Imati materiju		X has little sense of guilt			
Mešavina više vrsta materije		A mixture of guilt and...5/Mixed feelings of guilt and anxiety 2/Guilt mingled with 1	8	Osećanje se mešalo sa osećanjem krivice/Strah pomešan sa krivicom/Razdrzljivost i umor mešaju se sa osećanjem krivice U koktelu krivice I depresije –samopoštovanje najlakše tone na dno	4
Materija u X			25		8
a. Materija u X		To instil a sense of guilt in X 2/Y fills X with guilt 2/X filled with guilt and remorse /X full of injured guilt /X pours out their guilt Guilt suffuses X /Guilt spills over into behaviour = 9 Cause guilt and shame in many people /Cause a great deal of guilt in X /A combination of guilt, anger and bitterness in X /The experience of guilt within X /Guilt within X /Guilt is usually nearer the surface in women /A bit of guilt might seep through /It's taken a long time for guilt to surface = 9/ produce guilt in X X's guilt floods out /X feels an incredible burst of guilt /Guilt rushing through X /Guilt sweeping out in a reckless torrent	21	Osećanje ispunjenosti prokano osećanjem krivice U X zudića pomešana sa krivicom Prikivanje istine ispunilo X osećanjem krivice Uiti X osećanje krivice 2 Potisnuti krivicu	6
b. Materija pod pritiskom, bujica u X		X's face full of frightening guilt /To see guilt in X's face 2 Guilt on X's face /X's face a maze of guilt and anger /There was no guilt in X's eyes /X's face shows guilt /Guilt in X's eyes /Guilt in every movement	4	Suzbiti (u sebi) osećaj krivice 2	2
Materija u Xovom licu, očima		X's face full of frightening guilt /To see guilt in X's face 2 Guilt on X's face /X's face a maze of guilt and anger /There was no guilt in X's eyes /X's face shows guilt /Guilt in X's eyes /Guilt in every movement	9		
Bujica, prirodna sila, plima, talas, nalet vode		The sudden surge of guilt 4/ A wave of guilt washes over X 4 The grinding weight of compassion and guilt sweeps over X 4 X feels engulfed with guilt /X feels completely swamped by guilt 3 Guilt rushes over X 3/ Guilt flooding X in full force /Guilt floods X in waves /To rechannel blame and guilt into sth more positive Guilt ebbs away/ X drowns in guilt	24	X preplavljen osećanjem krivice 2 Krivica preplavila X Krivica plavi Xov um Osećanje krivice nadire 2	6
Štetna, prljava materija		X carried on by the filth of deceit, shame and guilt/ To purge the sense of guilt 2/ X is cleaned of guilt /X is cleared of guilt Enjoyment untainted by guilt /X is tarred with Y's guilt	7	Sprati svoju tešku krivicu Očišćenje od greha i krivice	2
Svetlost		A flicker of guilt/ No flicker of guilt crosses his face X feels a flicker of guilt /Glimmer of guilt colouring X's face X beamed, radiating unrepentant guilt /X feels a flash of guilt	9		
Tama		X, X's mind, X's behaviour unclouded by guilt 2 Solid air of conscious rectitude threw a faint shadow of guilt over everyone Pity and guilt cast a dark shadow over X	4		
Materija koja obavlja				X obuzelo osećanje krivice	4
Materija se može širiti		The 'guilt spreading' moral majority	1		
Razno			25		3
			122		29

Krivica se rede konceptualizuje kao materija. Konkretizacije ove opšte metafore pokazuju da je ona u oba jezika najproduktivnija kada se naglašava intenzitet ovog osećanja, pri čemu su metafore KRIVICA JE BUJICA, TALAS KOJI PREPLAVLJUJE SUBJEKTA i KRIVICA JE MATERIJU POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU produktivne u oba jezika, dok je izvorni domen MATERIJU KOJA OBAVIJA SUBJEKTA, kao i u slučaju ostalih pojmova, posvedočen samo u srpskom jeziku. U oba jezika posvedočena je i metafora MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE, kojom se potcrtava da je uzrok krivice ogrešenje o moralne norme.

5.4.5. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme *guilt* odnosno *krivica*

5.4.5.1. Reči koje označavaju krivicu u oba jezika najčešće prate predlozi *with/without*, odnosno *s(a)/bez*, što ukazuje na konceptualizaciju krivice kao PREDMETA-PRATIOCA:

Engleski

1. Miss Havisham was *staring at me with guilt*.
2. Sometimes, before he drank the fourth or fifth glass of Côtes-du-Rhone that would incapacitate him, *he thought with guilt of the Flanders fields*.
3. Fussell is a past master of gallows humour; but every now and then one can *laugh without any sense of guilt*, usually when senior officers are being mocked.
4. She was angry, *trembling with rage* and maybe *with guilt* as well.
5. The realisation made her *shudder with guilt*.
6. *Her eyes were shifty with guilt*.

Srpski

1. Odmah sam zažalio što sam to rekao, jer se *ona osmehnula s osećanjem krivice* i bacila svoje cveće u jarak.
2. Njegova dokumenta, osim ove fotografije uz papirne ruže, bila su u kući retka i *o njemu se govorilo sa nekim osećanjem krivice*.
3. Bilo je očevidno da su je roditelji, ili neko ko ju je odgojio, kažnjavali zbog ove navike, pošto je *to radila krišom i sa osećanjem krivice*, pokušavajući da jede kad je niko ne vidi.
4. Nesigurnost proizvodi strah, a to zahteva rešenje, nekada i očajničko: *biti opasan, nasilan, učiniti drugima nešto opasno i nasilno, bez saosećanja, bez krivice, bez griže savesti*.

Kao što je to bio slučaj i kod ostalih predmetnih pojmova, vidimo da je ovakva konceptualizacija produktivna onda kada naglašavamo da ponašanje i izgled subjekta odaju njegovo osećanje krivice (E: 1; S: 1, 2), kao i kada subjekt misli o nečemu ili čini nešto istovremeno osećajući krivicu (E: 1, 2, 3; S: 1, 2, 3, 4). U engleskom jeziku, kao što smo to

više puta do sada istakli, upotreba predloga *with* ukazuje i na uzročno značenje – naročito fizičke i telesne reakcije izazvane osećanjem krivice (E: 4, 5, 6).

5.4.5.2. Sasvim očekivano, METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA produktivna je i u strukturi osećanja krivice u oba jezika. Pored toga, u engleskom korpusu nailazimo na konkretizaciju KRIVICA JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA, kao i na preslikavanje POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA-SADRŽATELJA:

Engleski

1. 'I'm not going to Thailand just to escape from the group,' *Kate says, still unable to move away from guilt.*
2. *I spent the day between anger and guilt.*
3. *This has led to feelings of [...] considerable guilt in younger relatives.*
4. ...a religious programme, which suggested that suffering, *guilt* and penance *is the path towards righteousness.*
5. In this way, protected by a structure created by a skilled therapist, we can cower in fear, howl with anger, weep with panic, *rend our clothes in guilt.*
6. Jews would only *vote for him out of guilt.*

Srpski

1. Efektivna proizvodnja znanja *dovodi do osećanja straha i krivice.*
2. Kako se razvija njihov odnos – od bliskosti, preko identifikacije, do nezavisnosti; *od osećaja krivice do osećaja duga* u toj bezuslovnoj roditeljskoj ljubavi.

Sledstveno implikacijama slikovne sheme sadržatelja (Klikovac 2004, 2006[2000]), krivica kao sadržatelj za subjekta utiče na subjektovo ponašanje (E: 5). Takođe, interesatno je zapaziti da se sâma krivica može konceptualizovati kao PUT (koji vodi ka moralnoj ispravnosti) (E: 4) – dakle, osećanjem krivice dolazimo do nekog stanja.

5.4.5.3. U engleskom korpusu naišli smo na još nekoliko konkretizacija metafore KRIVICA JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA, a koje se usmeravaju na neprijatnost ovog osećanja:

Engleski

1. *...the other already stepping into the heavy gloom of unavoidable and deserved shame or guilt.*
2. Trivial enjoyments that never quite roofed over *the abyss of guilt...*
3. Sexless, motiveless, *enmeshed in guilt* for the crimes of someone else.
4. He dispensed with the patriarchal rhetoric that de Gaulle had used to pamper *a nation stuck in the miasma of post-occupation guilt.*
5. *She was caught in a confusion of grief for her mother and guilt about her inability.*

U opisu krivice kao MRAČNE PROSTORIJE uočavamo gorepomenutu metaforu KRIVICA JE TAMA (E: 1), dok se u primeru (2) krivica konceptualizuje kao PROVALIJA. Konceptualizacija krivice kao provalije predstavlja konkretizaciju metafore STANJE JE RUPA/JAMA (Klikovac 2006[2000]: 136), koja se oslanja na metafore NEPRIJATNO/NEPOŽELJNO JE DOLE.

U preostalim primerima krivica se doživljava kao MESTO U KOM JE ČOVEK ZAGLAVLJEN (4, 5), ili pak kao neka MREŽA IZ KOJE NE MOŽE DA SE ISPETLJA (3). Putem ovakvih predstava, osim neprijatnosti, naglašava se da osećanje krivice čoveku otežava normalno funkcionisanje. Date mentalne predstave su u maksimalnom saglasju sa metaforom STANJE (KOJE PREDSTAVLJA ČOVEKU SMETNJU U NORMALNOM ŽIVOTU) JE MATERIJ (KOJA ČOVEKU OTEŽAVA HOD), koju beleži Klikovac (2006[2000]: 136), a koja se u krajnjoj instanci oslanja na metaforu ŽIVOT JE PUTOVANJE (ibid. 136). Putem ovakvih predstava naglašava se i nemoć subjekta da se odupre osećanju krivice; po tome su ove metafore u saglasju sa metaforom KRIVICA JE PROGONITELJ.

5.4.5.4. Rezime:

Tabela 26: Pregled predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme *krivica/guilt*

	Metaforički izrazi	<i>Guilt</i>	Metaforički izrazi	<i>Krivica</i>
From guilt, between guilt.and..., from...to/ od, do krivice (Mesto)	X removed from guilt/ X unable to move away from guilt X spends the day between anger and guilt /X torn between guilt and... /X alternates between guilt and... X's reaction can range from anger to guilt/ X's mood changes from guilt to defiance/X switches from guilt to collusion /A feeling halfway between guilt and unease Sth leads to guilt 5	15	Pobuna vodi na put krivice/ Emocije prešle put od ...preko...osećaja krivice i na kraju ljubavi/Dovodi do osećanja krivice /Nečiji odnos se razvija od bliskosti, od osećaja krivice do osećaja duga	4
<i>In, into, out of, through guilt</i>				
Sadržatelj za subjekta (mračna prostorija, mesto (sadržatelj, materija) iz kojeg X ne može da pobege, rupa/provalija)	X is stepping into the heavy gloom of shame and guilt X enmeshed in guilt X is caught in guilt X is stuck in guilt Trivial enjoyments that never quite roofed over the abyss of guilt	5		
Sadržatelj za subjekta (uzrokuje ponašanje)	Do sth in guilt	8		
<i>Out of guilt</i> (uzročno značenje)	Do sth out of guilt	8		
<i>Through guilt</i> (Kanal)	X makes no comment through guilt	1		
Putanja	Guilt is the path towards righteousness	1		

5.4.6. Razrada kognitivnog modela KRIVICE

Uočene metafore, zajedno uzev, sačinjavaju sledeći kognitivni model:

I GUILT/KRIVICA

Tabela 27: Kognitivni model KRIVICE

Svest o odgovornosti za počinjenu grešku, ili ružan postupak izaziva u subjektu osećanje krivice Drugi ljudi namerno mogu izazivati u subjektu osećanje krivice	POČETAK KRIVICE JE DOBIJANJE KRIVICE-PREDMETA/POJAVLJIVANJE KRIVICE-BIĆA/SUSRET SUBJEKTA SA KRIVICOM-BIĆEM/BUĐENJE, MEŠKOLJENJE, POMERANJE KRIVICE-BIĆA/IZAZIVANJE KRIVICE-ČOVEKA KRIVICA JE PRATILAC UZROKA KRIVICE POČETAK KRIVICE JE DOLAZAK DO KRIVICE-MESTA IZAZIVATI U SUBJEKTU OSEĆANJE KRIVICE JE DATI MU KRIVICU-NEŽELJEN PREDMET IZAZIVATI OSEĆANJE KRIVICE JE NABITI SUBJEKTU KRIVICU-OŠTAR PREDMET, BACITI KRIVICU-TERET NA SUBJEKTA (*S, <i>raznovrsnije metaforičke slike davanja predmeta</i>)
Ružan postupak može biti ogrešenje o moralne norme	MATERIJA KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE
Osećanje krivice postoji, može i dugo trajati (implicira se i da subjekt može biti nemoćan da ga se oslobodi)	OSEĆATI KRIVICU JE POSEDOVATI KRIVICU-PREDMET OSEĆATI KRIVICU JE BITI PRAĆEN KRIVICOM (KRIVICA JE PRATILAC) KRIVICA JE PROGONITELJ KRIVICA JE MUČITELJ
Inherentno osećanju krivice je <i>osećanje odgovornosti</i> za počinjenu grešku, kao i pojam savesti	KRIVICA JE TERET (<i>*prva po učestalosti konkretizacija u oba jezika, raznovrsne metaforičke slike</i>)
Drugi ljudi izazivaju krivicu u subjektu kako bi ga kontrolisali	INSTRUMENT/SREDSTVO KOJE SLUŽI ZA MANIPULACIJU I KONTROLISANJE DRUGIH LJUDI KRIVICA JE TEČNOST KOJU NEKO NAMERNO MOŽE ULITI U SUBJEKTA KRIVICA JE ORUŽJE (*E) MATERIJA KOJA SE CILJANO MOŽE ŠIRITI (*E)
Društvene norme nalažu da je neophodno imati savest i sposobnost za adekvatno osećanje krivice	IMATI SPOSOBNOST ZA ADEKVATNO OSEĆANJE KRIVICE JE IMATI KRIVICU-VREDAN PREDMET
Osećanje krivice ima stepen izraženosti, može postajati sve intenzivnije, često je veoma intenzivno	POJAČANJE INTENZITETA KRIVICE JE RAZVOJ KRIVICE-BIĆA KRIVICA JE SNAŽNO BIĆE KRIVICA JE VODENA MASA (BUJICA) U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJA PRETI DA SE IZLIJE) (*E) MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJU ČOVEK TEŽI DA SUZBIJE)

	BUJICA, TALAS KOJI SUBJEKTA PREPLAVLJUJE MATERIJA KOJA SUBJEKTA OBAVIJA (*S)
Osećanje krivice je neprijatno osećanje	KRIVICA JE NEŽELJEN PREDMET KRIVICA JE TAMA (*E) KRIVICA JE MRAČNA PROSTORIJA (*E)
Osećanje krivice je izrazito neprijatno osećanje za subjekta, tišti ga, narušava njegov duševni mir i blagostanje (i psihičku ravnotežu), nanosi psihički bol, može imati i negativan uticaj na fizičko zdravlje i doslovno izazivati fizički bol, čini ga nefunkcionalnim, sprečava razvoj deteta Izaziva druge negativne emocije – očajanje, beznadežnost, zbog njega subjekt sebi može oduzeti život	KRIVICA JE TERET KRIVICA JE OŠTAR PREDMET NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR ILI MOĆAN ČOVEK), ČOVEK KOJI OMETA SUBJEKTOVO NORMALNO FUNKCIONISANJE I POSTAVLJA PREPREKE, ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO/TAMNIČAR I VODIČ (U BEZNADEŽNOST, OČAJANJE, SMRT) KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM (RAZAPINJE GA I RAZDIRE, MUČI, UDARA, MOŽE GA OBOGALJITI, IZBACITI IZ RAVNOTEŽE, IZJEDATI, NAGRIZATI) KRIVICA JE ŽIVOTINJA KOJA SUBJEKTA IZJEDA (JEDE, GRIZE)
Subjekt je pasivan i nemoćan da se odupre osećanju krivice	KRIVICA JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE
Subjekt pokušava (najčešće bezuspešno) da se odupre krivici, ona može dugo da traje	KRIVICA JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, NEPRIJATELJ, PROGONITELJ MUČITELJ KRIVICA JE MESTO U KOM JE SUBJEKT ZAGLAVLJEN (*E) MREŽA IZ KOJE NE MOŽE DA SE ISPETLJA (*E)
Subjekt može ponašanjem otkriti da oseća krivicu	POKAZATI DA OSEĆAMO KRIVICU JE POKAZATI KRIVICU-PREDMET KRIVICA JE PREDMET-PRATILAC
Krivica može uzrokovati ponašanje	KRIVICA JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ (KRIVICE-)UZROKA SADRŽATELJA
Više ljudi može osećati krivicu za isti postupak	KRIVICA JE PREDMET KOJI SE MOŽE PODELITI
Osećanje krivice može prestati zahvaljujući subjektovom ličnom naporu Neko subjektu može pomoći u tome	UČINITI DA KRIVICA PRESTANE JE ZBACITI KRIVICU-PREDMET SA SEBE, OTERATI KRIVICU-BIĆE PRESTANAK KRIVICE JE ODLAZAK/SMRT KRIVICE-BIĆA POMOĆI SUBJEKTU DA KRIVICA PRESTANE JE SKINUTI KRIVICU-TERET SA NJEGA

6. Sličnosti i razlike u metaforičkoj konceptualizaciji emocija pozitivnog i negativnog samovrednovanja

U ovom poglavlju pružićemo opšti pregled uočenih sličnosti i razlika u metaforičkoj konceptualizaciji emocija samovrednovanja u oba ispitivana jezika. Iako smo na takve razlike i sličnosti upućivali i tokom dosadašnjeg izlaganja, sada će biti dat objedinjen pregled kako bi se osvetlile, s jedne strane, sličnosti i razlike u metaforičkoj konceptualizaciji među emocionalnim pojmovima unutar domena pozitivnog, odnosno negativnog samovrednovanja, i s druge strane, specifičnosti metaforičke konceptualizacije pojmova ponosa, samopoštovanja i prekomernog ponosa u odnosu na pojmove stida/sramote i krivice.

6.1. Izvorni domen PREDMETA

U vezi sa konceptualizacijom emocija samovrednovanja posredstvom izvornog domena predmeta, očekivan nalaz jeste i produktivnost metafore STRUKTURE DOGAĐAJA tj. varijante ove metafore koja je vezana za PREDMET (eng. The Object Event-Structure Metaphor, Lakoff & Johnson 1999: 195–198) u strukturi svih pojmova, kao i njenih najosnovnijih potpreslikavanja (Attributes are Possessions, Changes are movements of possessions (acquisitions and losses), Causation is Transfer of Possessions (giving and taking), Purposes are desired objects) (ibid. 196). Međutim, iako se o sličnostima može govoriti na visokom nivou opštosti, svaki od uočenih scenarija, kako smo videli i tokom analiza, razrađen je na sasvim specifičan način. Osim elemenata koji se neposredno tiču scenarija, zabeležili smo i raznovrsne konkretizacije takvih predmeta. Radi veće preglednosti, predstavimo, najpre, sličnosti i razlike tabelarno:

Tabela 28: Uloga izvornog domena PREDMETA u metaforičkoj konceptualizaciji EMOCIJA SAMOVREDNOVANJA

	Ponos	Samopoštovanje	Prekomerni ponos	Stid/sramota	Kritiča
Dobijanje predmeta	Razradsen aspekt, ali manje nego kod samopoštovanja	Razradsen aspekt i u kvantitativnom smislu, i po pitanju raznovrsnosti primera – ističe se <i>želja da ga steknemo, potruga, borba za predmet</i> Kod <i>dostojanstva</i> , ističe se da svaki (moralno ispravan) čovek <i>na njega ima pravo</i>	O tome se govori u svega nekoliko primera u oba korpusa	<i>Sramota</i> (kada se dominantno se profilise obeščašćenje i gubitak dobrog ugleda): počini-lac nedoličnog akta predmet <i>donosi</i> subjektu (obično većoj grupi ljudi), i predmet <i>stavlja</i> na subjekta, iskorišćen aspekt, mnoštvo primera <i>Predmet pada na subjekta</i> Neprotopičan predmet <i>pokriva, prekriva subjekta</i>	Iskorišćen aspekt U srpskom širi opseg leksema – predmet se <i>nameće, natura, nabacuje, prebacuje na nekoga, nabija nekome</i> Neko ga može <i>namerno davati</i> subjektu kako bi ga kontrolisao
Posedovanje	✓	✓	✓	Kod <i>sposobnosti da se oseća stid</i> , predmet se <i>stiče</i> <i>Sramota</i> naglašava se da predmet subjektu <i>pripada</i> Kod <i>sida</i> se često naglašava da subjekt nema predmet, a trebalo bi da ga ima	✓
Vrednovanje predmeta	U najvećem broju primera <i>vredan predmet</i> (409n a perspektive društva i subjekta) Oružje, oruđe za postizanje plemenitih ciljeva	✓	✓	Neželjen predmet iz ugla subjekta (stid, sramota) Kod <i>sposobnosti da osećamo stid</i> pozitivna društvena ocena, osuđuju se pojedinci koji nemaju predmet Ističe se želja da predmet <i>direktno pogodi</i> počinioca nedoličnog postupka (<i>akazati</i>)	Neželjen predmet iz ugla subjekta U manjem broju primera pozitivna društvena ocena
Čuvanje predmeta	Subjekt ga čuva	Još naglašenije nego kod ponosa (i naročito kod	/	U nekoliko primera se pominje očuvanje	/

	Osudjuju se pojedinci koji ne čuvaju dovoljno predmet	dostojanstva i časti), Očuvanje i odbrana predmeta je obaveza Osudjuju se pojedinci koji ne čuvaju dragocenost Političari, zakoni pomažu da se zaštiti kolektivno dostojanstvo	Izrazito zastupljen aspekt		predmeta kada govorimo o sposobnosti za osećanje stida	
Gubitak, uništavanje predmeta	Razrađen aspekt, izrazi koji o tome govore raznovrsni, različite slike uništavanja, veliki broj primera	Još razrađenije kod samopoštovanja	Postoji, ali nema slike opasnosti, nema evaluacije u vezi sa gubitkom predmeta, zastupljen malim brojem primera	Postoji, kod sposobnosti za osećanje stida postoji negativna društvena ocena gubitka predmeta	Neko drugi može odneti subjektov predmet, i to je pozitivno iz perspektive subjekta	
Odbacivanje predmeta	Predmet se ne sme odbaciti (prodati) (u srpskom jeziku) Ponekad je subjekt primoran da odbaci ili uništi predmet (npr. <i>činom gutanja</i>) Kod <i>ponosa kao prerane zaokupljenosti ličnom vrednošću</i> , odbacivanje predmeta je poželjno	Predmet se nipošto ne sme odbaciti (prodati, otluditi) Osudjuju se pojedinci koji tako nešto učine (narodi u srpskom jeziku)	Subjekt može odbaciti predmet, pozitivna društvena ocena takvog čina Ističe se da subjekt treba da odbaci predmet	Subjekt teži da se oslobodi neželjenog predmeta, i nekad uspeva, nekad mu drugi pomažu u tome	Subjekt teži da se oslobodi neželjenog predmeta, i nekad uspeva, nekad mu drugi pomažu u tome	
Vraćanje predmeta	Važan aspekt, kad je u pitanju <i>kolektivni ponos</i> , najčešće istaknuti pojedinac vraća kolektivnu predmet	Još naglašenije kod samopoštovanja	/	/	/	
Velicina predmeta	✓	✓	Narodično razrađen aspekt predmeta (pregriž jezika i vanjezičkih realizacija) posebno u strukturi <i>sužete</i> i <i>ega</i> – to je najčešće predmet <i>ogromnih dimenzija</i> , a imamo i manipulisanje veličinom – neprimodno uvećan, a kad je neprototipičan on je <i>nadašen</i> , <i>splasnjava</i> , <i>izdvajava se</i> .	✓	✓	
Pokazivanje i vidljivost predmeta	Postoji (predmet se pokazuje) U srpskom jeziku iskazuje se uverenje da takav predmet	Samo u nekoliko primera	Postoji, naročito u strukturi arogancije, on se usmerava <i>prema nekome</i> Subjekt želi da ga sakrije, ali drugi ga otkriva, izbor reči	<i>Sramota</i> – kroz sliku predmeta koji se stavlja na subjekta i na njemu potom nalazi uvodi se spoljašnja perspektiva, drugi mogu	Subjekt predmet može pokazati ili sakriti	

	treba sakriti (tako je sâm predmet vredan)		(<i>raskrinkavati, razobličiti</i>) potvrđuje da se predmet negativno vrednuje. Ponekad je predmet naročito <i>vidljiv</i> i <i>upadljiv</i> (kod <i>sujele</i> i <i>ega</i> u srpskom jeziku)	videti predmet, subjekt ga ne pokazuje Stid – subjekt predmet može pokazati ili češće sakriti	
Predmet-pratiлак	✓	✓	✓	✓	✓
Gradevina, temelj	Postoji, najiskorišćeniji je aspekt <i>rušenja</i>	Najviše od svih pojnova u domenu pozitivnog samovrednovanja, treba je graditi; neko nam pomaže, i održavati posle, neko je može rušiti	/	/	Neko drugi namerno subjektu gradi krivicu (kako bi ga kontrolisao) Govori se i o temelju gradevine
Orudje i orudje	Postoji, i to je orudje za ostvarivanje plemenitih ciljeva		Postoji, ali orudje za negativno vrednovane ciljeve		Neko drugi ga koristi kao sredstvo kako bi manipulisao subjektom
Predmet na visini	/	Kod <i>dostojanstva</i> , predmet na visini (u osnovi MORALNO JE GORE)	Predmet na visini (u osnovi MOĆ JE GORE)	/	/
Negativne konkretizacije (okovi, kočnice)	Postoje – kod prekomernog ponosa, ili uopšte preterano bavljenje ličnom vrednošću se negativno ocenjuje	U svega nekoliko primera	✓		
Pokrivaač	/	/	/	Prekriva subjekta (tako da drugi subjekta ne vide)	/
Teret	/	/	/	Neželjen predmet je teret, pritiska subjekta	Još zastupljeniji nego kod stida, mnoštvo raznovrsnih jezičkih realizacija
Predmet koji direktno pogađa subjekta	/	/	/	Subjekt <i>pogođen predmetom</i> , Često se iskazuje uverenje da <i>predmet treba da pogodi subjekta</i>	/
Oštar predmet	/	/	/	U nekoliko primera kod stida	Izrazito zastupljena konkretizacija u engleskom jeziku
Mehanizam	U nekoliko primera u srpskom korpusu		Kod <i>sujele</i> u srpskom jeziku		U nekoliko primera u engleskom jeziku

U domenu pozitivnog samovrednovanja, najviši stepen podudarnosti u pogledu metaforičke konceptualizacije putem izvornog domena PREDMETA ispoljavaju pojmovi PONOSA (KOGNITIVNI MODEL PRIDE/PONOS 2) i SAMOPOŠTOVANJA. Do sada smo više puta naglasili (a istovetno zapažanje proizilazi i iz ovog tabelarnog pregleda) da su razlike u metaforičkoj konceptualizaciji među ovim pojmovima više stvar naglašavanja – kod samopoštovanja (i posebno dostojanstva) scenario posedovanja vrednog predmeta je „razrađeniji i izrazitiji” u pogledu raznovrsnosti i kvantitativne zastupljenosti jezičkih realizacija. Činjenica da je pojam ponosa prilikom konceptualizacije putem datog scenarija blizak pojmu samopoštovanja ujedno i objašnjava visok stepen poklapanja.

S druge strane, kao što napomene iz Tabele 28 pokazuju, metafora STRUKTURE DOGAĐAJA VEZANA ZA PREDMET ostvaruje se u strukturi PREKOMERNOG PONOSA na posve drugačiji način. Budući da je u strukturi pojmova koji se odnose na prekomerni ponos dominantna spoljašnja perspektiva, te negativna društvena ocena takvog stanja, ne nailazimo na sliku vrednog predmeta, već se, nasuprot tome, prevashodno ističe uverenje da je poželjno takav predmet odbaciti, a pojedinci koji takav predmet vrednuju i stavljaju na počasno mesto u fizičkom prostoru se osuđuju. Shodno tome, elementi sticanja, očuvanja i vraćanja, ili bolje reći, težnje da se predmet dobije, odbrani ili vrati ukoliko je izgubljen uopšte se ne preslikavaju iz izvornog domena predmeta. Ovakav nalaz nedvosmisleno svedoči o važnoj ulozi *perspektive* u pojmovno-značenjskoj organizaciji emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku. Kao što smo videli, i u strukturi ponosa u značenju negativno vrednovane zaokupljenosti ličnom vrednošću ili prekomernog ponosa nailazimo na sliku predmeta koji bi valjalo odbaciti. Ipak, takva predstava očituje se u daleko manjem broju primera; globalno gledano, u okviru konceptualizacije emocija pozitivnog samovrednovanja putem izvornog domena predmeta, dominantno je poklapanje strukture ponosa i samopoštovanja.

Osvrnućemo se na još nekoliko upadljivih razlika. Prva među njima tiče se aspekta *pokazivanja* predmeta. Naime, kako je ranije napomenuto, ovaj element je iskorišćen u strukturi ponosa kao neposredne emocionalne reakcije, pri čemu je utvrđeno da se u srpskom jeziku naglašava da takav predmet treba skrivati. S druge strane, u slučaju samopoštovanja, o pokazivanju predmeta se govori u neznatnom broju primera. Kod prekomernog ponosa – i

konkretnije, arogancije u oba jezika – predmet se ne samo pokazuje, već i *usmerava prema nekome*, što upućuje, kao što smo već istakli, na perspektivizaciju ophođenja prema drugima u pojmu arogancije. Vidimo, dakle, da i suptilne razlike u načinima preslikavanja elemenata izvornih domena impliciraju i fine razlike u značenjskim nijansama. Isto tako, one ukazuju na aspekte koji se izrazito profilišu u konkretnim (emocionalnim) pojmovima.

Aspekt *veličine predmeta* predstavlja još jedan element izvornog domena predmeta koji je na sasvim specifičan način iskorišćen i razrađen u strukturi prekomernog ponosa. Iako je metafora INTENZITET JE VELIČINA produktivna u strukturi svih emocija, ona se u strukturi ega i sujete ispoljava na sasvim originalan način, o čemu jasno svedoči obilje prikazanih kako jezičkih, tako i vanjezičkih realizacija. Takođe, važno je skrenuti pažnju na razliku u motivisanosti metafora DOSTOJANSTVO JE PREDMET NA VISINI i PREKOMERNI PONOS JE GORE – iako se obe vezuju za mesto na visini, prva je utemeljena u metafori MORALNO JE GORE (Rasulić 2004), dok se druga oslanja na preslikavanja MOĆ JE GORE, KONTROLA JE GORE i VAŽNO JE VELIKO.

S druge strane, emocijama iz domena negativnog samovrednovanja svojstven je scenario posedovanja *neželjenog predmeta*. S obzirom na to da je naša analiza potvrdila da se, za razliku od krivice, „pojam stida” u oba jezika odnosi na jednu širu kategoriju, te da obuhvata skup emocionalnih doživljaja, upoređićemo prvo metafore koje strukturiraju pojam stida onda kada se u njemu dominantno profiliše emocionalna komponenta i unutrašnje intimno stanje pojedinca sa metaforama koje strukturiraju pojam osećanja krivice.

Postoje sličnosti između pojma krivice i pojma stida u oba jezika onda kada se u pojmu stida dominantno profiliše emocionalna komponenta. Tako uočavamo da se neželjeni predmet konkretizuje kao TERET – motivacija je ista u oba slučaja, i u vezi je sa osećanjem psihičkog opterećenja, neprijatnosti, i najviše strukturom pojma odgovornosti. Pojam osećanja lične odgovornosti za počinjenu grešku je inherentan osećanju krivice, i neodvojiv od osećanja stida onda kada je stid prouzrokovan nedoličnim postupkom, te je očekivano da se i osećanje krivice i stida konceptualizuju putem domena tereta. No, budući da je počinjena greška tipičan uzrok osećanja krivice, slika tereta je razrađenija u slučaju krivice. Iako smo na osnovu analize rečničkih definicija, konteksta u kojima se se primeri javljali, kao i uočenih metafora uvideli da osećanje stida izazvanog nedoličnim postupkom umnogome obuhvata

osećanje krivice, osećanje krivice u oba jezika ipak ispoljava određene specifičnosti u pogledu iskorišćenosti elemenata izvornog domena PREDMETA. Naime, kako je navedeno u Tabeli 28, prvi deo scenarija je razrađeniji u slučaju osećanja krivice – predmet se često proračunato daje subjektu u cilju manipulacije, a u srpskom jeziku se već tada predmet specifikuje kao neka vrsta tereta, čime dobijamo sliku predmeta koji se subjektu nabacuje, stavlja na dušu, natura. U vezi s tim je i eksplicitna konkretizacija predmeta kao instrumenta ili oružja za manipulaciju, koja se produktivna samo u strukturi krivice. Takođe, iako se i kod stida neželjen predmet može konkretizovati kao oštar predmet, takva predstava je daleko izrazitija u strukturi krivice u engleskom jeziku – kako u pogledu raznovrsnosti realizacija, tako i u pogledu učestalosti javljanja. S druge strane, slika predmeta koji subjekta *poklapa* svojstvena je samo osećanju stida; takva predstava motivisana je najviše željom subjekta da se sakrije, izazvanom ovim osećanjem.

Razlika među pojmovima stida i krivice u pogledu iskorišćenosti izvornog domena predmeta postaje upadljivija kada se u pojmovima SHAME i SRAMOTA prevashodno profilišu stanje obeščašćenosti i gubitak ugleda – tada se, kao što smo videli, neželjen predmet subjektu donosi, i najčešće, *stavlja na njega*. Iako je i u datom slučaju, ova predstava u saglasju sa predstavom o teretu, te se putem nje naglašava neprijatnost koju takvo stanje podrazumeva, istovremeno se iz izvornog domena preslikava i *svojstvo vidljivosti predmeta*, čime se naglašava da su i drugi ljudi svesni subjektove nepodobnosti i nepovoljnog položaja.

Da li se suprotstavljena emocionalna iskustva – u našem slučaju emocije pozitivnog samovrednovanja nasuprot emocijama negativnog samovrednovanja – konceptualizuju putem „oprečnih” metafora? Ispitujući razlike u metaforičkoj konceptualizaciji između SREĆE i TUGE u engleskom, Stefanović (2006b: 54) zaključuje da svaka od ovih emocija ima nezavisnu metaforičku strukturu – na primer, iako je izvorni domen SVETLOSTI značajno iskorišćen u strukturi emocije SREĆE, njegovi podaci nisu potvrdili izrazitu produktivnost domena TAME u strukturi TUGE. Bitno je ipak naglasiti da Stefanović tumači svoje nalaze prevashodno u svetlu statistički značajnih frekvencija.

U slučaju emocija samovrednovanja, o elementima koji se mogu smatrati suprotnostima možemo govoriti na opštijem nivou – s jedne strane, u domenu pozitivnog samovrednovanja imamo vredan, poželjan predmet, koji pojedinac želi da stekne, i potom ga

sačuva, i nasuprot njemu, u domenu negativnog samovrednovanja nailazimo na predstavu neželjenog predmeta kojeg subjekt teži da se oslobodi. Ipak, očigledno je da je svaki od ova dva scenarija elaboriran na jedinstven način, a ne doslovno putem oprečnih elemenata, kao i da su posredi specifične konkretizacije – na primer, iako se ponos–vredan predmet čuva, brani, može se uništiti, kod stida, ili krivice ne postoji predstava o predmetu koje se ne čuva, ne brani itd.; uz to, kao pandan stidu ili krivici-teretu ne nailazimo na ponos–lak predmet. Specifičnost iskorišćenih elemenata i konkretizacija može biti uslovljena različitim faktorima, između ostalih, uzrokom emocije (npr. odgovornost za nedoličan postupak je tipičan uzrok krivice), tipičnim reakcijama (želja da pobeđemo), gubitkom dobrog ugleda u slučaju sramote, i pojedinim aspektima emocionalnih doživljaja koji se profilišu. Jednom rečju, svaki od „suprotstavljenih” emocionalnih pojmova ponosa i stida – a i na leksičkom planu, lekseme *pride* i *shame*, i u srpskom *ponos* i *stid* mogu se smatrati kanoničkim parom antonima – ispoljava sebi svojstvene pojmovno-značenjske nijanse, što se i ogleda u finim razlikama u metaforičkoj konceptualizaciji.

Kompleksnost značenja emocionalnih pojmova ponosa i stida uslovljava i postojanje negativnog vrednovanja predmeta u slučaju ponosa, odnosno pozitivnog u slučaju stida. Postojanje takve dvojake evaluacije na najbolji način odražava društvenu ocenu i prihvatljivost, odnosno neprihvatljivost pojedinih aspekata emocija proisteklih iz samovrednovanja – osuđuje se neprihvatljiv stepen i neutemljenost pozitivnog samovrednovanja, kao i nipodaštavanje drugih. S druge strane, sposobnost za adekvatno osećanje stida i krivice neophodno je za uklopljenost u zajednicu.

Ono što takođe postaje očigledno iz izloženog pregleda jeste *veća fizička interakcija između predmeta i subjekta* u slučaju domena negativnog samovrednovanja. Naime, dok je slika predmeta kod domena pozitivnog samovrednovanja na neki način statična, kod stida i krivice uočavamo sliku predmeta koji *fizički deluje na subjekta*, i to na negativan način – vrši pritisak na njega kao teret, pogađa ga, probada. Možemo stoga zaključiti da se metaforička konceptualizacija emocija samovrednovanja putem domena predmeta oslanja u krajnjoj instanci i na shemu RAVNOTEŽE, budući da predmet vršenjem pritiska subjekta na neki način izbacuje iz fizičke ravnoteže (Johnson 1987).

Možda se aspekt statičnosti naspram veće dinamičnosti u izazvanoj metaforičkoj slici može povezati i sa manje ili više prototipičnim članovima kategorije emocija, i to na sledeći način – u strukturi centralnijih članova kategorije emocija uočljivija je veća dinamičnost i delovanje na subjekta, koje podrazumeva i izraženiji aspekt telesnosti – opredmećena emocija na neki način fizički deluje na subjekta, dok je u metaforičkoj strukturi postojanijih emocionalnih stavova očiglednija statičnost – građevina postoji u vremenu, postojana je, vredan predmet imamo stalno, čuvamo ga itd.

6.2. Izvorni domen BIĆA

Pregled uočenih razlika predstaviceo tabelarno.

Tabela 29: Uloga izvornog domena BIĆA u metaforičkoj konceptualizaciji EMOCIJA SAMOVREDNOVANJA

	Ponos	Samopoštovanje	Prekomerni ponos	Stid/sramota	Krivica
Biće (čovjek) dolazi, prisutan je, odsutan, kod X	Iskorišćen aspekt, naročito kada ponos označava samopoštovanje ili zaokupljenost ličnom vrednošću, u engleskom i kada <i>pride</i> označava prekomerni ponos, i tada <i>pride-čovjek dolazi pre pada</i> (manje od 10 primera)	Iskorišćen, takode u manjem broju primera u oba jezika (do 10 primera u oba jezika)	Iskorišćen (do 10 primera u oba jezika)	Iskorišćen Stid u oba jezika može pratiti neki postupak ili subjekta	Iskorišćeniji nego kod ostalih pojmova Najčešće se ističe da <i>krivica-čovjek prati</i> neka druga stanja i subjekta
Životni ciklus (rađanje, umiranje)	U par primera u engleskom korpusu	U nekoliko primera u oba korpusa	Iskorišćen, u malom broju primera	✓	✓
Jačanje, razvoj, rast, snaga bića	Iskorišćen aspekt izvornog domena bića, govori se o razvoju, kao i ciljanom osnaživanju bića	Iskorišćen, kao i kod ponosa, biće se namerno razvija, zastupljeniji kod samopoštovanja, nego kod dostojanstva u oba jezika	Iskorišćen, naročito u strukturi ega u engleskom jeziku, i sujete i ega u srpskom	✓	Veoma iskorišćen, ističe se da neko sa strane <i>ciljano razvija biće</i> U srpskom jeziku često se ističe da je u pitanju <i>snažno biće</i>
Buđenje bića (neko drugi budi to biće)	Biće se (naročito u srpskom jeziku) češće <i>budi</i> , nego što se rađa, tad je ponos samopoštovanje	U jednom primeru u S korpusu	Iskorišćen u par primera	/	✓
Meškojenje, podizanje bića	/	/	/	U jednom primeru u engleskom jeziku	Iskorišćen u engleskom jeziku
Podsticati čoveka	Postoji, ali samo po jedan primer u oba korpusa	U par primera u oba korpusa	U nekoliko primera	/	/
Izazivati čoveka	Retko zastupljen, jedan primer u srpskom korpusu	/	U nekoliko primera	Najčešće se stid izaziva u nekomе u srpskom	Veoma iskorišćen u srpskom jeziku
Čovek i u subjekt su jedno, prijatelji ili su u rodbinskim odnosima	/	/	Iskorišćen, u nekoliko primera	/	/
Biće koje treba hraniti i ugadati mu ili čovek kome treba ugadati na fizičkom i mentalnom planu, ističe se kad je čovek zadovoljan	Javlja se u svega nekoliko primera u oba korpusa, čoveku laska i zadovoljan je kad se subjektova vrednost potvrđuje, ponos u datom slučaju u oba jezika zaokupljenost ličnom vrednošću	Kao i kod ponosa – u svega nekoliko primera, i to samo u engleskom korpusu	*Izrazito iskorišćen, i to u strukturi <i>sujete</i> i <i>ega</i> u oba jezika, realizacije brojne i raznovrsne a) Biće se mora <i>hraniti</i> – pored jezičkih, i obilje slikovnih realizacija, koje svedoče i o kreativnosti u konceptualizaciji ega kao bića – ego može biti	/	/

			halapljivo, čudno vato, veliko stvorenje. b) Čoveku treba udovoljavati, laskati mu, podliaziti		
Biće, čovek koji se (lako) može povrediti, uvrediti, isitiće se kad je čovek nezadovoljan („sadejstvo metafore i metonimije“)	Izrazito iskorišćen aspekt, daleko iskorišćeniji od isticanja da je čovek nezadovoljan – u oba jezika biće je najčešće povredeno (kad je subjektova vrednost ugrožena), raznovrsne jezičke realizacije Uvredan čovek, (buni se)	Izrazito iskorišćen aspekt, naročito u strukturi dostojanstva. Nije posvedočena velika raznovrsnost jezičkih realizacija naročito u S jeziku (ograničene na <i>povrediti, uvrediti</i>)	Izrazito iskorišćen aspekt, u strukturi sujete i ega u oba jezika Brojne i raznovrsne realizacije	/	/
Postupci (i osećanja, stavovi) čoveka pripisuju se emociji („sadejstvo metafore i metonimije“)	Postupci imaju i pozitivnu i negativnu konotaciju, ali uglavnom negativnu: čovek koji misli da je subjekt bolji od drugih, tvrdoglav, agresivan čovek, sprečava saradnju i dobre odnose sa drugima Ponos u datom slučaju označava tvrdoglavu zaokupljenost ličnom vrednošću ili prekomerni ponos	/	Izrazito iskorišćen aspekt, negativna konotacija: čovek koji misli da je bolji od drugih ljudi, pohlepan, nezajajljiv, surevnjiv, takmičarski nastrojen, nasilan, bezobziran Otudjuje nas od drugih ljudi Svadjiv, osvetoljubiv, nije u stanju da ostvari saradnju s drugima, radi za zajedničke interese Slep čovek, ne vidi realnost	/	U nekoliko primera u engleskom jeziku
Čovek usmerava subjektivno ponašanje i vrši nekakvo dejstvo na subjekta	Iskorišćen, a) Najčešće se konkretizuje kao <i>nosilac društvene sile</i> (vladar, zapovednik) u oba jezika b) Može biti između nespecifickovane sile i čoveka c) Lopštenije usmerava postupke (i pozitivna i negativna konotacija) d) U nekoliko primera vodič Prilikom ovakve konceptualizacije, ponos označava samopoštovanje,	Iskorišćen manje nego kod ponosa, uglavnom nosilac društvene sile, u nekoliko primera uopštenije usmerava postupke ili je vodič	Iskorišćen aspekt a) Može biti između nespecifickovane sile i čoveka b) Uopštenije usmerava postupke c) Različite konkretizacije (najčešće nosilac društvene sile, u okviru toga robovlasnik (sujeta u srpskom jeziku), vodič, i <i>karakteristično samo za prekomerni ponos</i> : čovek koji subjekta vara i sprečava da vidi realnost, i odvaja od Boga)	Izrazito iskorišćen aspekt a) Stid je između čoveka i nespecifickovane sile (čini subjekta mentalno nestabilnim i nesposobnim za normalno funkcionisanje, izaziva različite fiziološke i fizičke reakcije) b) Lopštenije usmerava delovanje c) *Nosilac društvene sile, pri čemu najčešće subjekta sprečava da počini <i>nedolican postupak, karakteristično samo za stid</i> , ne i za ostale pojmove	Izrazito iskorišćen aspekt a) Između čoveka i nespecifickovane sile, naročito u engleskom jeziku b) Vodič (u očajanje, smrt, beznadežnost) c) Nosilac društvene sile (<i>daleko ređe nego kod ostalih pojmova</i>) d) Čovek koji <i>ometta</i> subjektivno funkcionisanje, postavlja prepreke, sprečava subjekta da napreduje e) Tamičar

	i	zaokupljenost	ličnom vrednošću			
Neko ko subjekta muči fizički, udara, uništava, kida (vrši fizičko nasilje nad subjektom)	/			/	Iskorišćen aspekt naročito u engleskom korpusu, subjekta muči, obogaľuje, drma, udara	Izrazito iskorišćen aspekt u oba jezika (Razapinje, razara, izbacuje iz ravnoteže, čini od subjekta bogalja); U srpskom jeziku najčešće <i>muči</i> subjekta
Opasno biće koje jede, proždire, izjeda subjekta	/			/	Samo u strukturi <i>svrma</i> u srpskom jeziku (ima veze i sa nestajanjem subjekta)	✓
Protivnik u borbi	Iskorišćen u manjim broju primera u oba korpusa, ređe nego nosilac društvene sile	/	Iskorišćen, to je najčešće opasan i nadmoćan protivnik	Izrazito iskorišćen	Izrazito iskorišćen	
Protivnici u borbi (različita stanja)	Ponos je zaokupljenost ličnom vrednošću	Iskorišćen, mada se javlja u svega nekoliko primera	Iskorišćen, u nekoliko primera	Iskorišćen, ne toliko čest u strukturi <i>sujeće</i> , sujeće različitih subjekata mogu biti protivnici u borbi	U svega nekoliko primera u srpskom korpusu	U svega nekoliko primera u oba korpusa
Neprijatelj, ubica	/	/	/	Iskorišćen, nadovezuje se na protivnika u borbi i nosioca društvene sile, robovlasnika – naglašava se koliko je subjekt nemoćan	Izrazito iskorišćen, nadovezuje se na protivnika u borbi	Izrazito iskorišćen, nadovezuje se na protivnika u borbi
Progonitelj	/	/	/	U strukturi oholosti i gordosti u S jeziku – Bog može pomoći subjektu da se oslobodi	U nekoliko primera	Upadljivo iskorišćen u engleskom jeziku
Subjekt se suprotstavlja „tuđem čoveku“	/	/	/	Iskorišćen, u strukturi <i>arogancije</i> u oba jezika	/	/
Grešnik, neprijatelj Boga, opasno biće, demon, Đavo	Ne, mada se u engleskom jeziku ponos izjednačava sa grehom	/	/	Iskorišćen u strukturi oholosti i gordosti u srpskom jeziku	/	/
Ostale konkretizije (posvedočene <i>daleko manjim brojem primera</i> u strukturi svih pojmova u odnosu na izvorni domen čoveka)	Divlja životinja Biljka Ptica	Ptica, biljka – obe u par primera u engleskom korpusu	Ptica, biljka – obe u par primera u srpskom jeziku	Divlja životinja, čudovište (sujeta i ego) Zmija (u strukturi oholosti u srpskom jeziku) Biljka	Opasno biće koje jede subjekta	/

Sasvim očekivano, metafore koje se usmeravaju na sâmo postojanje, početak i kraj emocionalnih stanja – metafore PRISUSTVA i ŽIVOTNOG CIKLUSA produktivne su u strukturi svih analiziranih pojmova. Osim njih, nailazimo i na pojam BUĐENJA BIĆA, kao i IZAZIVANJA ČOVEKA U SADRŽATELJU-SUBJEKTU, koji se preslikavaju na početak stanja. Kao što vidimo iz Tabele 29, pojam buđenja najproduktivniji je u strukturi domena ponosa, dok se u srpskom jeziku početak stida i krivice najčešće konceptualizuju kao izazivanje čoveka. Uz to, interesantno je primetiti i da samo u domenu negativnog samovrednovanja nailazimo na sliku stida i krivice koji *prate subjekta ili stanja i situacije koji ih izazivaju*, te smo, uzimajući u obzir i Stefanovićeve (2006b) nalaze za tugu u engleskom, izneli pretpostavku da je takva konceptualizacija najproduktivnija u strukturi nepoželjnih stanja.

U domenu pozitivnog samovrednovanja (naročito pojmova ponosa i prekomernog ponosa), značajan nalaz jeste i produktivnost pojmovnog mehanizma koji smo nazvali „sadejstvo metafore EMOCIJA JE BIĆE (NAJČEŠĆE) ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE EMOCIJE-BIĆA/ČOVEKA UMEMSTO (EMOCIONALNIH) REAKCIJA SUBJEKTA”. Taj mehanizam je, na prvom mestu, uočljiv prilikom konceptualizacije datih stanja kao osoba kojima, s jedne strane, nešto *prija*, moramo im *laskati* i *ugađati na fizičkom i mentalnom planu*, ili su pak *povređeni, uvređeni, bune se* itd. No, iz tabele vidimo da u sklopu ovakve konceptualizacije pojmovi iz domena pozitivnog samovrednovanja ispoljavaju razlike – dok je doživljaj ponosa i samopoštovanja kao bića ili čoveka kome treba fizički ugađati i potvrđivati vrednost realizovan malim brojem primera, raznovrsnost i brojnost primera u domenu prekomernog ponosa upućuje na zaključak da je ovakva konceptualizacija izrazito produktivna u strukturi prekomernog ponosa – naročito *sujete* i *ega* u oba jezika. O tome svedoči i pregršt uvršćenih najrazličitijih slikovnih realizacija. Takva razlika pokazuje da se u pojmovima *ega* i *sujete*, za razliku od ponosa i samopoštovanja, izrazito profilise subjektova *potreba za potvrđivanjem lične vrednosti*.

Nasuprot tome, metaforička slika uvređenog i fizički povređenog čoveka naročito je produktivna i razrađena u strukturi svih pojmova. Iz toga proizilazi da čovekova pozitivna slika o sopstvenoj vrednosti nije nešto nepromenljivo i imuno na spoljne uticaje; štaviše ona umnogome zavisi i od drugih ljudi. U strukturi svih pojmova takvo ugrožavanje subjektive vrednosti konceptualizuje se pozivanjem na *vredanje i ponižavanje čoveka*, što je i

očekivano, jer je to prototpičan način da se subjektova slika o sebi dovede u opasnost. Takođe, svim pojmovima je zajednička metaforička slika *fizičkog ozleđivanja bića*, koja se, oslanjajući se na metaforu DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL, usmerava na neprijatnost, a možda i fizički bol, izazvan ugrožavanjem lične vrednosti.

Dakle, metaforička preslikavanja koja naglašavaju pozitivna i negativna osećanja u vezi sa potvrđivanjem, odnosno umanjivanjem lične vrednosti karakteristična su za sve pojmove iz domena pozitivnog samovrednovanja, s tim što se u strukturi ponosa i samopoštovanja daleko manje profiliše želja za potvrdom vrednosti. U strukturi tih pojmova izrazitiji je doživljaj da se lična vrednost može dovesti u opasnost, što za subjekta može biti veoma neprijatno. Dok je u slučaju samopoštovanja u oba jezika mehanizam sadejstva metafore i metonimije ograničen na gorenavedenu metaforičku sliku čoveka „u (ne)povoljnom položaju”, iz tabele vidimo da se u slučaju ponosa i naročito prekomernog ponosa datim stanjima može pripisivati veći niz, mahom negativnih, postupaka, osećanja i kognitivnih funkcija svojstvenih ljudima. Interesantno je primetiti da je dati mehanizam u slučaju ponosa produktivan onda kada ponos označava tvrdoglavu zaokupljenost ličnom vrednošću, ili prekomerni ponos, što ujedno i objašnjava nalaz o negativnom vrednovanju takvih postupaka. Bitno je ipak istaći da su kod prekomernog ponosa negativni postupci i osobine daleko naglašeniji – dok kod ponosa nailazimo na tvrdoglavost, prkos, nesposobnost da oprostimo, mišljenje da je subjekt bolji od drugih, prekomerni ponos je čovek koji je nezajažljiv kad je potvrđivanje vrednosti u pitanju, agresivan prema drugima, nasilan u postizanju ciljeva, ne uviđa realnost itd.

Na ovom mestu uputno je naglasiti da, osim u manjem broju primera u strukturi krivice u engleskom jeziku, pojmovni mehanizam sadejstva metafore i metonimije nije produktivan u strukturi stida i krivice. Takođe, ne nailazimo na elemente izvornog domena bića koji bi predstavljali pandan čoveku/biću „u (ne)povoljnom položaju”. Takav nalaz potvrđuje zapažanje da „suprotstavljeni” emocionalni pojmovi u velikoj meri imaju nezavisnu i jedinstvenu metaforičku konceptualizaciju, uslovljenu elementima koji se primarno profilišu.

Karakteristična za pojmove kako iz domena pozitivnog, tako i negativnog samovrednovanja jeste i njihova konceptualizacija kao osoba koje usmeravaju subjektovo

ponašanje i vrše nekakvo dejstvo na subjekta, pri čemu se razlike, kao što vidimo, očituju na nivou metafora nižeg reda opštosti. Kod prekomernog ponosa uočavamo i najveću raznovrsnost konkretizacija, od kojih su neke posvedoče samo u strukturi prekomernog ponosa – ROBOVLASNIK, ČOVEK KOJI SUBJEKTA VARA, SPREČAVA DA UVIDI REALNOST, ZASLEPLJUJE GA, ODVAJA OD BOGA itd. Ove metafore osvetljavaju najtananije značenjske nijanse pojmova u vezi sa prekomernim ponosom. S druge strane, samo za stid je karakteristična predstava o *vladaru koji sprečava subjekta da počini nedoličan postupak*. Za krivicu je pak karakteristična predstava o čoveku koji sprečava subjektov razvoj i vodiča u očajanje, smrt, beznadežnost. Metaforička slika bitke između subjekta i personifikovane emocije produktivna je u strukturi svih pojmova osim samopoštovanja. Bitno je naglasiti da je u strukturi ponosa, predstava o PONOSU–PROTIVNIKU U BORBI posvedočena znatno manjim brojem primera u odnosu na sliku PONOSA–NOSIOCA DRUŠTVENE SILE. S druge strane, slika nadmoćnog protivnika i opasnog neprijatelja veoma je produktivna u strukturi kako prekomernog ponosa, tako i stida i krivice; njome se naglašava koliko je subjekt nemoćan spram tih stanja.

Međutim, od izuzetne je važnosti naglasiti da su samo u strukturi emocija iz domena negativnog samovrednovanja potvrđene slike nadmoćnog protivnika koji *fizički deluje na subjekta*, ili kako smo tokom analize naveli, vrši nekakvo *fizičko nasilje nad njim* ili ga mučki savladava – muči ga, razapinje, obogaljuje, udara itd. Iako je i kod prekomernog ponosa zastupljena slika robovlasnika ili opasnog neprijatelja od koga subjekt beži, u fokusu nije takvo nasilno fizičko dejstvo na subjekta. Otud i drugačiji značenjski fokus različitih konkretizacija – dok je, s jedne strane, kod prekomernog ponosa akcenat na potpunoj pasivnosti subjekta u odnosu na ovo stanje, i negativna društvena ocena, naročito u religijskom kontekstu, a ne prevashodno neprijatnost iz perspektive subjekta, kod stida i krivice perspektiva je u potpunosti unutrašnja – osim na nemoći subjekta da im se odupre, naglasak je primarno na neprijatnosti, nefunkcionalnosti, a moguće i štetnosti po zdravlje i bolu koji izazivaju. Otud i zapažanje da je metaforička slika stida i krivice kao nadmoćnog protivnika, za razliku od ponosa i prekomernog ponosa, suštinski utemeljena na osnovnijim preslikavanjima poput metafora DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL, EMOCIONALNA POTREŠENOST JE FIZIČKA POTREŠENOST, NAPREDOVANJE JE KRETANJE UNAPRED, kao i slikovnoj shemi

RAVNOTEŽE, što, zatim, upućuje i na značajne razlike u aspektima ciljnih domena koji se naglašavaju, kao i na *veći stepen utemeljenosti u telu* datih metaforičkih predstava. Iz ovoga se može izvesti i zaključak da emocije iz domena negativnog samovrednovanja podrazumevaju izraženiji aspekt (neprijatnog) telesnog doživljaja. Podsetićemo se da smo i u domenu pozitivnog samovrednovanja uočili stepen utemeljenosti u telu, tj. kontinuum „povređivanje–vređanje”. Međutim, iako i ovde nalazimo element fizičkog ozleđivanja, postoji odmak u odnosu na subjekta – subjekt se ne ozleđuje direktno, već *mu je ponos povređen*. Nasuprot tome, kod stida i krivice takvog odmaka nema, već data osećanja deluju na subjekta direktno i nasilno. U vezi s tim, očigledna je i paralela između entiteta koji fizički deluje na subjekta i pomenute slike predmeta koji subjekta probada ili vrši pritisak na njega, kao i dinamičnost inherentna obema predstavama.

Pomenućemo ukratko još nekoliko zapažanja koja proističu iz ovog tabelarnog pregleda. U strukturi sujete u srpskom postoji i metaforička slika borbe između različitih sujeta–protivnikâ u borbi u srpskom jeziku, kojom se opet na efektan način naglašava koliko sujeta upravlja čovekovim postupcima. Pored toga, svojstvena isključivo pojmu arogancije u oba jezika jeste i slika *sukoba sa tuđom arogancijom*, koja svedoči, kao što smo istakli, o dominantnoj perspektivizaciji neprijateljskog ponašanja u strukturi ovog pojma. S druge strane, jedino je u strukturi stida, i naročito krivice, posvedočena slika progonitelja, koja naglašava bezuspešan pokušaj subjekta da se oslobodi ovih neprijatnih stanja.

Uopšte uzev, ako je suditi po kvantitativnoj zastupljenosti primera, emocije samovrednovanja se ubedljivo najčešće personifikuju, što potvrđuje značaj mehanizma personifikacije i korišćenja znanja o sebi i ljudskoj prirodi u razumevanju apstraktnih pojava (Lakoff & Turner 1989: 72). U slučaju emocija samovrednovanja dodatno objašnjenje može se naći i u činjenici da su data stanja prevashodno svojstvena ljudima.

6.3. Izvorni domen MATERIJE

Tabela 30: Uloga izvornog domena MATERIJE u metaforičkoj konceptualizaciji EMOCIIA SAMOVREDNOVANJA

	Ponos	Samopoštovanje	Prekomerni ponos	Stid/sramota	Krivica
Količina materije	✓	✓	✓	✓	✓
Mešavina više vrsta materije	✓	✓	✓	✓	✓
Scenario dobijanja, posedovanja, gubitka određene količine materije	Pandan scenariju posedovanja predmeta, samo se materija koristi kako bi se profilisao i stepen izraženosti	✓	✓	✓	✓ U par primera
Materija u subjektu	Prva po učestalosti konkretizacija, izbor leksema pokazuje da je subjekt najčešće u potpunosti ispušten materijom, takva materija može i nadimati subjekta, ali u svega par primera u pitanju je materija pod pritiskom U E- j može biti i bezvredna materija kad je ponos prekomerni ponos, a u S u nekoliko primera bujica	U svega nekoliko primera u oba korpusa	Iskorišćen, naglašava se najčešće da je subjekt pun materije, u nekoliko primera u srpskom korpusu materija pod pritiskom	Iskorišćen, jedna od najučestalijih konkretizacija, subjekt najčešće pun materije, materija može biti i pod pritiskom, u engleskom jeziku i bujica (u srpskom jeziku samo u strukturi stida i srama)	Iskorišćen, jedna od najučestalijih konkretizacija, Materija može biti talas, bujica, ili pod pritiskom Karakteristično za krivicu – Neko drugi može ciljano ulivati tečnost u subjekta kako bi ga kontrolisao
Tečnost koja spolja obliva subjekta	U jednom primeru u S jeziku	/	/	U jednom primeru u srpskom korpusu	/
Prirodna sila – more, talas, bujica koja nosi subjekta	Iskorišćen u nekoliko primera	/	U nekoliko primera	U nekoliko primera	Izrazito iskorišćen u engleskom korpusu
Izvor tečnosti	U E jeziku izrazio iskorišćen	✓	/	Izrazito iskorišćen u strukturi pojma <i>embarrassment</i>	U nekoliko primera u engleskom korpusu
Alkohorno piće	U par primera u S korpusu, pozitivna konotacija, preslikava se gubitak kontrole i prijatno osećanje omanjenosti	/	U nekoliko primera, naglašava se gubitak kontrole, kao i sposobnosti rasuđivanja	/	/
Vetar, vazдушna struja	U par primera u S j	/	/	/	/
Vazdušni omotač oko subjekta	/	U E j u strukturi dostojanstva, profilise se držanje i ponšanje	U nekoliko primera u strukturi arogancije	/	U jednom primeru u engleskom korpusu
Materija koja obavlja subjekta	U nekoliko primera u S j	/	U nekoliko primera	Izrazito iskorišćen u srpskom jeziku	U nekoliko primera u srpskom korpusu
Materija u koju je uronjen (materija-sadržatelj)	/	/	U nekoliko primera, preslikava se na sposobnost takvog oblika materije da	Iskorišćen u srpskom jeziku	U nekoliko primera

(močvara, materija, blato)	mutna			ograničava delovanje i kretanje subjektu U nekoliko primera, preslikava se otežavanje percepcije subjektu, kao i negativne konotacije (na negativnu ocenu upućuje i izbor leksema, npr. <i>ogreznuti</i>)	Subjekt može tonuti sve dublje u materiju Preslikavaju se negativne konotacije, u vezi je sa NEMORALNO JE DOLE	
Svetlost	Druga po učestalosti konkretizacija Subjekt je izvor svetlosti ili je sam ponos svetlosti	U par primera	U par primera, nema pozitivnu konotaciju	/	/	Samo u engleskom jeziku, ali preslikava se samo kratkotrajnost bleska svetlosti
Tama	/	/	U jednom primeru pomračuje subjektu mozak, ograničava moći rasuđivanja, u osnovi je RAZUMEVANJE JE VIDENJE	/	/	U samo nekoliko primera u engleskom korpusu; preslikavaju se negativne konotacije tame, neprijatnost za čoveka, krivica baca mračnu senku na subjekta
Toplota	Naglašava se prijatnost, prijatna toplota u subjektu, u nekoliko primera	/	/	/	U jednom primeru u srpskom korpusu, fiziološke manifestacije	
Vrelna	U E. j – vatra – preslikava se aspekt paljenja vatre i plamena U S. j izbor leksema nije neutralan – uvodi se aspekt protačunatog paljenja vatre i <i>opasnosti koju ona podrazumeva po okolinu</i> (ne i subjekta) U S. j – vrela tečnost u sadržatelju i ciljano zagrevanje materije, fokus takođe na opasnosti po okolinu	/	Vatra i zagrevanje materije kao i kod ponosa, preslikava se potencijal vatre da uništava sve oko sebe Putem ovog domena, naglašava se i da je prekomerni ponos u suprotnosti sa razumom (u osnovi je RAZUM JE HLADNOĆA)	Izrazito iskorišćen aspekt Vrelna maksimalnog intenziteta, vatra, plameni talas, vrela tečnost, para, usijana materija, preslikava se sposobnost takve materije da <i>nanosi opекotine, bol, i oštećenja samom subjektu</i>	U dva primera u engleskom korpusu	
Hladnoća	Iskorišćen u nekoliko primera U osnovi je ENERGETSKI TRANSFER	/	U nekoliko primera, motivacija ista kao i kod ponosa	/	/	/
Materija u glasu, očima	✓	✓	✓	✓	Iskorišćen u nekoliko primera	U nekoliko primera u engleskom korpusu
Materija u izazivaču stanja	✓	✓	✓	✓	Veoma iskorišćen u E. j	/
Materija u posledicama stanja	/	/	/	Smešta se u postupak, način razmišljanja, neki produkt	/	/

Bezvrjedn materija (nepriljatnog mirisa, priljava)	U srpskom jeziku u par primera (u strukturi nacionalnog ponosa)	/	U par primera	√	/
Priljava materija, ljaga na subjektu	/	/	/	Iskorišćen u strukturi strama i sramote u S j U osnovi preslikavanje moralno je čisto, a preslikava se i <i>vidljivost</i> takve materije drugima	Subjekt uprljan materijom i treba da je spere sa sebe (u vezi sa nemoralno je priljavo)
Materija koja se širi	/	/	/	/	U jednom primeru u engleskom korpusu materija se namerno širi
Otrov	/	/	Nekoliko primera, negativna konotacija	/	/
Oblak	/	/	U jednom primeru, preslikava se visok položaj u vertikalnoj dimenziji	/	/

Iz izloženog pregleda očigledno je da je više konkretizacija i aspekata izvornog domena MATERIJE produktivno u strukturi svih pojmova – na primer, aspekti količine materije, mešavine više vrsta materije, kao i materije koja se nalazi u subjektu-sadržatelju. Prilikom konceptualizacije putem materije u subjektu-sadržatelju, u strukturi svih pojmova (osim pojma samopoštovanja, kod koga je u svega nekoliko primera posvedočena konceptualizacija putem materije u subjektu-sadržatelju) materija uglavnom ispunjava subjekta u potpunosti, ili se pak konkretizuje kao materija pod pritiskom, bujica, talas, čime se naglašava visok stepen izraženosti ovih stanja. Takođe, uočavamo da se samo prekomerni ponos može konceptualizovati kao materija koja se smešta u kolektiv, između ljudi, same međuljudske odnose, ili aktivnost koju grupa zajedno obavlja, čime se potcrtava da je prekomerni ponos (i konkretnije, sujeta) stanje koje umnogome utiče na međuljudske odnose. S druge strane, samo se krivica doživljava kao materija koju neko može ulivati u subjekta kako bi ga kontrolisao.

Poređenje uloge izvornog domena materije u strukturi analiziranih pojmova dovodi nas do više interesantnih zapažanja. Prvo, iako se i stid i ponos mogu konceptualizovati kao VATRA, ispitivanje jezičkih realizacija kao i kontekstâ u kojima se primeri javljaju dovelo nas je do zaključka da je u osnovi ovih metafora drugačija motivacija, a sledstveno tome, ove metafore imaju i različit značenjski fokus. Metafora PONOS JE VATRA utemeljena je u 1) korelaciji između intenzivnog osećanja ponosa i povišene telesne temperature i 2) našem znanju o potencijalu vatre da uništava sve oko sebe, što se preslikava na štetu koju grupa ljudi potaknuta osećanjem ponosa može da pričini drugima (u osnovi je, kao što smo istakli tokom analize metaforičke konceptualizacije ponosa, pojam *energetski transfer* (Rasulić 2015)). Metafora STID JE VATRA, utemeljena je, osim u korelaciji stida i povišene telesne temperature, takođe u znanju o moći vatre da nam nanese fizičko oštećenje. Međutim, takvo znanje se preslikava samo na fizički i mentalni bol koji osećanje stida *nanosi subjektu*, a ne i na tendenciju subjekta da impulsivno reaguje i nanosi štetu drugima. Otud metafore PONOS JE VATRA i STID JE VATRA imaju različit značenjski fokus uprkos činjenici da je u pitanju izvorni domen relativno niskog nivoa opštosti – PONOS JE VATRA usmerava se na intenzitet stanja ponosa i tendenciju subjekta da reaguje impulsivno i agresivno, dok se putem metafore STID JE VATRA naglašava, osim maksimalnog intenziteta, i duševni i (moguće fizički) bol koji

osećanje stida subjektu nanosi. Bitno je ipak naglasiti da je metafora STID JE VRELINA, budući snažno utemeljena u telesnom iskustvu tipičnom za osećanje stida, posvedočena daleko većim brojem primera u odnosu na metaforu PONOS JE VRELINA, i predstavlja jednu od najizrazitijih konkretizacija u okviru konceptualizacije stida putem izvornog domena materije.

Globalno gledano, naša analiza je potvrdila da se u obzir moraju uzimati kako kontekst primera tako i konotacije upotrebljenih jezičkih izraza¹ da bi se preciznije utvrdili elementi koji se preslikavaju iz pojedinih izvornih domena, kao i aspekti ciljnih domena koji se osvetljavaju. U prilog tome, podsetićemo se i nekih od realizacija metafore SUJETA JE VRELINA – *izgubivši pamet, sva upaljena od čežnje, sujete i usijana glava puna sujete*, u kojima se, u skladu sa metaforom RAZUM JE HLADNOĆA, očigledno naglašava i da je sujeta u suprotnosti sa razumom. I da ne nabrajamo dalje – u Tabeli 30 možemo naći još primera koji pokazuju da se mogu preslikavati različita svojstva izvornih domena, te da mogu postojati razlike u načinima na koje čak i izvorni domeni niskog reda opštosti strukturiraju različite emocionalne pojmove (npr. ALKOHOLNO PIĆE, MATERIJU U KOJU JE SUBJEKT URONJEN, MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I TREBA DA JE SPERE SA SEBE, TAMA).

Drugo, prikazani nalazi potvrđuju zapažanje da se suprotna emocionalna iskustva ne konceptualizuju nužno putem oprečnih metafora. Kao što vidimo, domen SVETLOSTI je izuzetno produktivan u strukturi ponosa kao neposredne emocionalne reakcije, i on se, kao što smo istakli, usmerava na pozitivno vrednovanje ponosa. S druge strane, realizacije domena TAME nisu posvedočene u strukturi stida. Ovaj domen je potvrđen malim brojem primera samo u strukturi krivice.

I najzad, i u okviru konceptualizacije stida putem domena vreline, tj. usijane materije ili vatre koja subjektu nanosi opekotine iznova uočavamo dinamičku sliku *stida koji fizički deluje na subjekta*. Istovremeno primećujemo da ovakva predstava ovog puta izostaje u strukturi krivice. Razlog za to se može naći u tome što su telesne reakcije povišene telesne temperature svojstvene samo osećanju stida, što ovaj domen, zatim, čini prirodnim u strukturi ovog osećanja.

¹ Prisetićemo se da je pretraga korpusa pokazala da, upotrebljene u figurativnom značenju, glagolske lekseme poput *potpaljivati*, *podgrevati*, *ogreznuti*, *obuzdati* imaju gotovo bez izuzetka negativnu konotaciju.

6.4. Dodatni aspekti metaforičke konceptualizacije osvetljeni kroz prizmu predloških sintagmi u kojima se javljaju lekseme koje označavaju EMOCIJE SAMOVREDNOVANJA

Tabela 3.1: Pregled aspekata metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja osvetljenih kroz prizmu predložskih sintagmi

Mesto	Ponos	Samopoštovanje	Prekomeni ponos	Stid/sramota	Krivica
<p>Mesto U osnovi je: METAFORA STRUKTURE DOGADAJA (STANJE JE MESTO/PROMENA STANJA JE PROMENA MESTA/NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA)</p>	<p>✓ U engleskom korpusu</p>	<p>✓ U svega nekoliko primera</p>	<p>Iskorišćen, subjekt dolazi na to mesto Ističe se često da subjekt <i>nešto dovodi do tog mesta</i> Izbor leksema opet ukazuje na negativnu konotaciju ovih stanja (npr. <i>navesti na</i>)</p>	<p>✓ *<i>Izrazito zastupljen u strukturi stida</i> u srpskom jeziku (17% ukupnog broja primera) Često i kod srama i sramote (ističu se tipične reakcije na stid – fizičko smanjivanje, crvenilo, neprimatnost) U E i u samo 8 primera</p>	<p>✓</p>
<p>Predlozi <i>od i from</i> U osnovi je: UZROKOVANJE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA Najviše se naglašavaju nevoljne fiziološke, psihičke i bihevioralne manifestacije</p>	<p>2 primera u engleskom korpusu U srpskom više (16, <i>svetlucati od ponosa</i> najčešće) Ponos ovde označava neposrednu emocionalnu reakciju</p>	<p>/</p>	<p>U nekoliko primera u srpskom korpusu (<i>nadaven od gordosti, besan od aholosti</i>) U engleskom jedan primer (uraditi nešto <i>from vanity</i>)</p>	<p>/</p>	<p>/</p>
<p>Mesto, sadržatelj na visini</p>	<p>/</p>	<p>/</p>	<p>U srpskom jeziku (subjekt čini nešto <i>sa tog mesta</i>, ili <i>pada</i>); U osnovi je MOĆ JE GORE</p>	<p>/</p>	<p>/</p>
<p>Sadržatelj za subjekta</p>	<p>✓ (ograničeni 2-D prostor, prostorija/zaklon)</p>	<p>✓</p>	<p>✓ (prostorija, pribežište/zaklon U jednom primeru u engleskom korpusu, subjekt <i>pada u sadržatelji/trupu</i> U osnovi su NEMORALNO JE DOLE, LOŠE JE DOLE</p>	<p>✓ Subjekt <i>pada, tone, srozava se u sramotu</i> (rupa/provalija/materija) U oba jezika se profilise stanje obeščašćenosti izazvano nedoličnim postupkom U osnovi su LOŠE JE DOLE i NEMORALNO JE DOLE</p>	<p>✓ Iskorišćeno u engleskom korpusu Različite konkretizacije koje naglašavaju neprimatnost osećanje krivice (mračna prostorija, subjekt je zaglavljen i ne može da pobegne, provalija)</p>
<p>X nešto čini, oseća se na određeni način ili ima fiziološke i bihevioralne manifestacije <i>dok se nalazi u sadržatelju</i></p>	<p>Iskorišćen, najviše se ističe da ponos direktno utiče na osećanja i ponašanje, ponos ovde označava samopoštovanje i zaokupljenost ličnom vrednošću</p>	<p>✓</p>	<p>U oba jezika iskorišćen, ističe se da sadržatelj utiče na postupke i osećanja</p>	<p>✓ <i>Izrazito iskorišćen u engleskom korpusu</i> najčešće se govori o nevoljnim fizičkim i fiziološkim manifestacijama U srpskom korpusu u manjem broju primera</p>	<p>✓</p>
<p>Out of / iz (POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA)</p>	<p>✓</p>	<p>U par primera</p>	<p>Iskorišćen u oba jezika U srpskom jeziku najiskorišćeniji aspekt</p>	<p>✓</p>	<p>✓</p>
<p>UZROK JE KANAL</p>	<p>U par primera u E korpusu</p>	<p>/</p>	<p>U par primera</p>	<p>U par primera u E korpusu</p>	<p>U 1 primeru u E korpusu</p>

Ono što prvo upada u oči iz izloženog uporednog pregleda jeste neuporedivo veća učestalost predložko-padežne sintagme ‘od + genitiv’ u slučaju leksema koje označavaju emociju stida u srpskom jeziku u odnosu na one kojima se izražavaju druge emocije samovrednovanja. Kao što smo već naglasili, pandan ovoj srpskoj konstrukciji u engleskom jeziku može se naći u javljanju predloga *in* (kao i *with*) uz reči koje označavaju emocije. Kao što Tabela 31 pokazuje, i u engleskom jeziku, konstrukcija *in + shame* posvedočena je većim brojem primera nego što je to slučaj sa ostalim stanjima. Budući da i u srpskom i u engleskom jeziku upotreba ovih predloga upućuje na doživljaj emocije kao uzročnika prevashodno nevoljnih stanja, kao i fizioloških i bihejvioralnih procesa, na osnovu velike brojnosti izraza koji upućuju na takvo uzročno značenje, može se izvesti zaključak o izuzetnoj važnosti takvih procesa u opojmljavanju emocije stida u oba jezika. Naime, premda naši podaci pokazuju da sve emocije samovrednovanja mogu uzrokovati nevoljne reakcije, nameće se zaključak da je stid u tom pogledu najtipičniji uzročnik takvih reakcija. Interesantno je zapaziti odsustvo takve konceptualizacije u domenu osećanja krivice sa kojom se osećanje stida često preklapa – očigledno je da se pojam stida u oba jezika odnosi na emocionalno iskustvo koje izaziva takve nevoljne, fiziološke reakcija (najčešće, crvenilo, fizičko skupljanje, želja da pobegnemo).

Pored toga, primetno je da je METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA (i njena potpreslikavanja) produktivna u strukturi svih emocija samovrednovanja, što je i očekivano budući da se svi pojmovi mogu podvesti pod kategoriju *stanja*. Takođe, interesantno je primetiti i dvojaku konceptualizaciju prekomernog ponosa – iako se ovo stanje najčešće konceptualizuje kao MESTO ILI SADRŽATELJ NA VISINI, u jednom primeru je posvedočena veza između prekomernog ponosa i pojma DOLE. Takav nalaz može se objasniti razlikama u osnovnijim metaforama na koje se ove metafore oslanjaju – MOĆ, KONTROLA JE GORE, odnosno LOŠE I NEMORALNO JE DOLE.

7. Dodatni aspekti metonimijske konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku

U ovom poglavlju pozabavićemo se metonimijskom konceptualizacijom emocija samovrednovanja. Budući da se u izrazima koji odražavaju metonimijsku konceptualizaciju emocija ne pominju reči koje označavaju emocije, relevantnu građu najbolje je potražiti u rečnicima idioma, koji obiluju izrazima motivisanim takvim pojmovnim metonimijama. I mnogi od primera koje smo naveli tokom analize metaforičke konceptualizacije naših pojmova upućivali su na najraznovrsnije reakcije karakteristične za data stanja, a sada ćemo razmotriti koje od njih predstavljaju produktivnu osnovu za metonimijsku konceptualizaciju emocija samovrednovanja. U ovom slučaju nećemo se baviti frekvencijskom analizom – naš cilj je samo da na osnovu podataka koje nam pružaju referentni rečnici, intuicija, nalazi prethodnih istraživanja, primeri prikupljeni iz korpusa i putem pretraživača *Google* pružimo što sveobuhvatniji opis pojmovnih metonimija u strukturi emocija samovrednovanja.

7.1. Metonimije vezane za emocije pozitivnog samovrednovanja

Počecemo od emocije ponosa, čija je metonimijska konceptualizacija najviše motivisana *karakterističnim ponašanjem*:

Engleski

The boy drew himself up proudly. He straightened up proudly. He carried himself proudly erect as he addressed his father. And there Mom stands straight as an arrow all pride and stubbornness. Hold your chin high and keep your pride. I was stumbling home, my head held high with pride. He spat out her name and then threw his shoulders back proudly.

Srpski

Eratosten se uspravi ponosno uvis. On se isprsi i reče sa ponosom. Onda je odjednom ponosno zabacio glavu, tako da mu je iskočila jabučica na vratu.

Premda se, kako smo videli tokom dosadašnje analize, za ponos vezuju i manifestacije poput sjaja u očima, rumenila i osmehivanja, jedino se gorenavedene reakcije smatraju reakcijama tipičnim prevashodno za emociju ponosa, te su, shodno tome, i jedine koje predstavljaju

produktivnu osnovu za metonimije vezane za ovu emociju¹ – ISPRSITI SE/ISPRAVITI SE/PODIĆI GLAVU ZA PONOS (USPRAVNO DRŽANJE ZA PONOS)². Ove metonimije motivišu izraze u oba jezika u značenju *biti ponosan* ili *na ponosan način*: *to hold one's head high/hold up one's head/stand tall/to sit tall in one's saddle/ with one's head held high/up* i *stajati uspravno/ostati uspravan/ne pognuti glavu/ ići uzdignute glave/držati glavu visoko/uzdignuta čela/ispriti selisturiti grudi* (Kovačević 2007). Navešćemo i neke od primera koje navodi Kovačević (2007) za engleski jezik, kao i primere iz KSSJ za srpski jezik:

Engleski

1. India is now undeniably one of the world's leading industrial nations, so it has good reason *to hold its head high* in the world.
2. Our athletes *stand tall* in the knowledge that they did their best. If you depend too much upon others you will never be able *to walk tall*.
3. Despite all the hardships, *he still sat tall in the saddle*.
4. Either you face the gossip *with your head held up*, or you take a deep breath, sit your husband down and tell him what people are saying and why.
5. *He threw out his chest* boasting of his ability as a fighter.

Srpski

1. Svetska liga u Rijuu je samo jedan stepenik ka Olimpijadi [...]. *Uzdignute glave* se vraćamo kući i odlazimo u Peking.
2. Sem Podgorice i Cetinja, sva je Crna Gora u našim rukama! – *isprsi se* Dragan Žirević.

Očigledno je da naše telesno iskustvo – u ovom slučaju ponašanje koje u tipičnom slučaju prati emociju ponosa – motiviše nastanak istovetnih metonimija i jezičkih izraza u oba ispitivana jezika.³ U mnogim od primera koje smo naveli tokom analize dostojanstva i samopoštovanja videli smo da je i za ta stanja karakteristično slično ponašanje. Štaviše, kako smo istakli, u pojmu dostojanstva često je dominantna perspektivizacija naročitog vida ponašanja, koje može podrazumevati i *uspravno držanje*. Stoga se izrazi koje smo upravo naveli, iako možda snažnije asocijativno vezani za pojam ponosa u oba jezika, mogu odnositi i na pojam samopoštovanja, i konkretnije dostojanstva (na primer, engleski primeri (3) i (4)), ili kao u rečima pesme „Let the sky fall, When it crumbles, *We will stand tall*, Face it all together”.

¹ Istraživanje koje su sproveli Trejsi i Robins (2008) potvrđuje univerzalnost ovih telesnih manifestacija.

² Kevečeš (2008a) uočava date metafore za engleski jezik (eng. CHEST OUT FOR PRIDE i HEAD UP FOR PRIDE).

³ Kevečeš (2008a) ovakav tip metonimija naziva POSLEDICE EMOCIJE ZA EMOCIJU (eng. THE EFFECTS OF THE EMOTION FOR THE EMOTION), i ističe da su one učestalije od metonimija tipa UZROK EMOCIJE ZA EMOCIJU.

Tokom analize metaforičke konceptualizacije prekomernog ponosa istakli smo da je držanje koje subjekta čini višim i većim karakteristično i za prekomerni ponos, s tim što je, za razliku od opravdanog i pozitivnog ponosa, prisutna slika subjekta kod koga je takvo držanje prenaplašeno, te se on, sledstveno tome, prikazuje kao *preterano uvećan*, kao u izrazima *naduti se od gordosti* i *naduven od gordosti*. Slika subjekta koji je preterano uvećan, i samim tim teži ka visini, bogato je razrađena u oba jezika. Pogledajmo još neke od takvih izraza:

Engleski

1. *To have one's nose in the air*
2. *To be swollen*
3. *He is swollen-headed*
4. *big-headed*
5. *too big for one's breeches*
6. *too big for one's boots*
7. *a stuffed shirt*
8. *Cut sb down to size*
9. The Mayeners were *puffed up over* being the rear guard, laughing and shouting boasts to the Cairhienin of what they would have done had the Shaido returned.

Srpski

1. *Dići nos*
2. Sva je umišljena, *nosem para oblake*, glumi neku zvezdetinu, pljuje druge.
3. *Prsiti se*
4. *Šepuriti se kao paun*
5. *Širiti se*
6. *Nadimati se*
7. *Biti naduven, nadut*
8. *Nadukenko*
9. Komunizam je u Srbiji izgradio tip nadmenog prostaka, koji ima olaka rešenja za sva pitanja i *kome more nije ni do kolena*.
10. *Punjena ptica*
11. Pazite samo izbor reči koje se ponavljaju 'lider', 'snaga', 'šarmer', 'hrabrost'... Tadić će da *raste kao kvasac* kada ovo bude čitao.

Primećujemo da se neki od navedenih izraza još uvek nedvosmisleno vezuju za karakteristično za prekomerni ponos ponašanje (E: 1; S: 1, 2, 3, 4,5), s tim što izbor jezičkih sredstava, upotreba hiperbole u izrazu i karikaturalan prikaz koji često podrazumeva i nemoguć položaj tela jasno upućuju na neprihvatljivost stepena uverenosti u ličnu vrednost, te negativno društveno vrednovanje prekomernog ponosa. Pomenute primere možemo smatrati realizacijama metonimije PRETERANO PODIĆI GLAVU I ISTURITI PRSA ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN. Međutim, bogatstvo izraza u vezi sa prekomernim ponosom u oba

jezika koji na najrazličitije načine koriste pojmove veličine i težnje ka visini postavlja pred istraživača pitanje: koji od datih izraza su nedvosmislene realizacije metonimije utemeljene na tipičnim telesnim reakcijama, a gde počinje metafora? Kako bismo ilustrovali rečenu dilemu, pomenućemo relevantan nalaz koji pruža Kosanović (2016: 291–292). Ova autorka, naime, na nivou prideva *big-headed*, *swollen-headed*, *puffed up* u engleskom, i *nadut*, *naduvan* u srpskom beleži metaforu PRETERAN PONOS JE NADUTOST, ističući da „Ovde se ne može smatrati da je u pitanju metonimija, pošto preterano ponosan čovek nije zaista nadut, niti mu na bilo koji način otiče glava. Ipak pošto se čini da ovaj karikaturalni portret gordog čoveka nastaje preuveličavanjem podizanja glave i isprsavanja grudnog koša, umesno je dovesti u vezu ovu metaforu sa metonimijom”. Ipak, ako reči poput *nadut* i *naduvan* protumačimo samo kao karikaturalni prikaz doslovnih fizičkih manifestacija, ovi pridevi bi se mogli smatrati i realizacijama gorenavedene metonimije PRETERANO PODIĆI GLAVU I ISTURITI PRSA (BITI PRETERANO I NEPRIRODNO UVEĆAN) ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN. Korisno u tumačenju ovakvih slučajeva može biti i objašnjenje koje pruža Kevečeš (2014). Kevečeš, naime, objašnjava kako je metafora TUGA JE DOLE nastala procesom „generalizacije ili shematizacije” bihevioralnih manifestacija spuštene glave i klonulosti tela, ili kako on eksplicitno navodi „DOWN is a spatial concept that, in virtue of the process of generalization (or schematization) from behavioural responses [...] is divorced and distinct from the actual behavioral responses associated with sadness inside the SADNESS frame. As a result of the generalization, it (DOWN) can now be seen as a (source domain of a) metaphor for sadness: hence the conceptual metaphor SAD IS DOWN” (str. 20).

Mi bismo, međutim, rekli da u slučaju emocija pozitivnog samovrednovanja izuzetna brojnost i raznovrsnost izraza koji odražavaju sliku *subjekta koji je uvećan i nalazi se visoko u prostoru (ili takvom položaju teži)* nastaje kao rezultat, ne samo pomenutog procesa shematizacije tipičnih telesnih manifestacija, već prevashodno *subjektovog uverenja da je važan i moćan*, koje se konceptualizuje putem metafora VAŽNO JE VELIKO, MOĆ JE GORE itd. Možemo čak pretpostaviti da su i naše telesne manifestacije (ispravljamo se kako bismo bili veći i viši) produkt metafore VAŽNO JE VELIKO⁴. U prilog ovakvoj tvrdnji možemo navesti i

⁴ Ideju o uticaju metafore VAŽNO JE VELIKO na telesne manifestacije, kao i na izraze u kojima se (prekomerno) ponosan čovek prikazuje kao veliki izložili smo u preliminarnim istraživanjima (Bročić 2012, 2014).

podatke do kojih dolazi Davitz (1969). Njegovi ispitanici su, naime, sopstveno osećanje ponosa opisivali izjavama poput “*I feel taller, stronger, bigger, strong inside; I have a sense of sureness, a sense of being important and worthwhile*” (str. 77). Možemo pretpostaviti i da bi većinu sličnih izraza pravilnije bilo tumačiti kao produkt interakcije metonimije i metafore.

Štaviše, neki od navedenih izraza odslikavaju i dodatna preslikavanja. Tako, na primer, u engleskom izrazu ‘*cut sb down to size*’, u kojem se prekomerno ponosna osoba smanjuje, tj. vraća na veličinu koja joj zapravo „odgovara” prepoznamo i metaforičko preslikavanje ČOVEK KOJI JE U OPRAVDANOJ MERI UVEREN U SOPSTVENU VREDNOST JE ČOVEK ODGOVARAJUĆE VELIČINE⁵.

U oba jezika preterano ponosna osoba poredi se sa pticom – *paunom* ili *petlom*: S: *Vratio se u Evropu ponosan kao petlić. Svi smo čuli za izraz ponosan kao paun* i E: [...] I found him *strutting about as proud as a peacock. He struts around like a rooster in a henhouse*. U osnovi ovih izraza nalazi se slikovna metafora (Bugarski 2005; Klikovac 2008), zasnovana na tome da ponašanje čoveka koji zabacuje glavu i širi ramena kako bi bio viši i veći vizuelno podseća na pticu koja hoda lepezasto raširenog repa, tj. koja *se šepuri*. Kako smo naveli u preliminarnom istraživanju (Bročić 2012), „neke od leksema koje pripadaju ovom izvornom domenu – *petlić, šepuriti se, pauniti se* – zahvaljujući ovoj slikovnoj metafori razvijaju sekundarna značenja, pa tako RMS za reč *petlić* pod drugom tačkom navodi „dečak ili mladić naduven, ohol, prznica”, a za *pauniti se* i *šepuriti* „držati se oholo, razmetati se, praviti se važan” (ibid. str. 131). U svakom slučaju, i reči poput *šepuriti se* ili *petlić* u figurativnom značenju mogli bismo smatrati realizacijama interakcije metonimije HODATI TAKO DA DELUJEMO VIŠI I VEĆI ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN i slikovne metafore PREKOMERNO PONOSAN ČOVEK JE PETAO/PAUN/ĆURAN.

Na liniji sve većeg udaljavanja od izraza motivisanih isključivo karakterističnim telesnim manifestacijama, nailazimo i na izraze u kojima se više ne govori o ponašanju subjekta, već subjekt sebe smešta visoko u fizičkom prostoru, tj. GORE. Ovakvu konceptualizaciju smo do sada više puta zapazili, kao i metaforu PREKOMERNI PONOS JE GORE.

⁵ Slično preslikavanje uočili smo i tokom analize metaforičke konceptualizacije prekomernog ponosa – i sama stanja koja označavaju prekomerni i neopravdani ponos, to jest osećanje lične vrednosti konceptualizuju se kao PRETERANO UVEĆAN, PRENADUVEN PREDMET (*inflated ego, prenaduveni ponos, oholost je nešto što se naduvava* itd.), koji takođe neko sa strane može smanjiti/izdovati (*to deflate one's ego*).

Navešćemo sada izraze koji bi se mogli smatrati realizacijama metonimije BITI GORE ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN. Ova metonimija je u maksimalnom saglasju sa, a može se reći i da se oslanja na metaforu PREKOMERNI PONOS JE GORE, kao i na metafore KONTROLA JE GORE i MOĆ JE GORE:

Engleski

1. *To ride one's high horse*
2. It is good to be washed over with humour, *to be teased off high horses* and out of self-importance.
3. *Climb on one's high horse*
4. If Dorothy wouldn't *act so high* and mighty, she would have more friends.
5. *To get, rise, be above oneself*

Srpski

1. *Spustiti nekoga na zemlju*

Kao i u slučaju metonimije BITI PRETERANO I NEPRIRODNO UVEĆAN ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN, i u jezičkim realizacijama metonimije BITI GORE ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN upotreba hiperbole u opisu ima za cilj da na efektan način istakne neopravdanost i društvenu neprihvatljivost ovih psiholoških uverenja. Iz engleskog izraza *be, get, rise above oneself* uočavamo još jednu pojavu – čovek koji je u opravdanoj meri uveren u sopstvenu vrednost u mentalnoj predstavi se nalazi na mestu koje mu zaslužen pripada na vertikalnoj skali, dok čovek koji je u neprihvatljivoj meri uveren u istu sebe smešta na višu poziciju, te se on samim tim nalazi *iznad sebe*, to jest iznad pozicije koja mu zaslužen pripada.

U oba jezika uočavamo i izraze koji osvetljavaju još jedan aspekt konceptualizacije pojma prekomernog ponosa, a koji smo u više navrata naglasili i tokom dosadašnje analize:

Engleski

1. The modern Tory Party – it's run by 'arrogant posh boys' who [...] *actively look down on most people*.
2. *Turn up one's nose at*
3. *Look down one's nose at*
4. The manager insulted everyone in the office by *talking down to them*.
5. *To high-hat someone*

Srpski

1. *Gledati sa nipodaštavanjem na nekoga*
2. *Gledati s visine na koga*
3. *Govoriti s visoka*
4. [...] *da leti visoko iznad svih ljudi na zemlji* [...] *gord i velik* [...] *leti iznad svega*.

Navedeni primeri otkrivaju da entitet (subjekt koji je nadmen) sebe locira u odnosu na eksplicitnu referentnu vrednost, jer pojedinac sebe smatra nadmoćnim u odnosu na druge ljude, i samim tim „iznad” njih na vertikalnoj skali. Ovakva konceptualizacija je blisko povezana sa preslikavanjem BITI BOLJI/LOŠIJI OD NEKOG ENTITETA JE BITI IZNAD/ISPOD NJEGA, koje formuliše Rasulić (2004: 203).

U skladu sa tesnom vezom između arogantnog čoveka i uzvišenosti (mesta koje se nalazi visoko), možemo pretpostaviti i da u ekstremnim slučajevima nadmenu individuu karakteriše težnja da se približi bogu (tj. pripiše sebi „božanske attribute”), koji se u mentalnoj predstavi nalazi GORE (v. Rasulić 2003). Dokaz za ovakvu konceptualizaciju jesu neki od izraza navedeni u Kovačević (2007), kao i mnogi od primera koje smo naveli u sklopu analize metaforičke konceptualizacije prekomernog ponosa:

Engleski

1. *He thinks he is God Almighty*

Srpski

1. *Ponašati se kao mali bog*
2. *Misli da je uhvatio boga za bradu*

Dosadašnju analizu možemo rezimirati na sledeći način: u strukturi ponosa (i dostojanstva) nailazimo na prototipične metonimije utemeljene na telesnim manifestacijama, a koje su, u suštini, maksimalno koherentne sa metaforom VAŽNO JE VELIKO. Ova metafora strukturira prvi deo kognitivnog modela ponosa, tj. pozitivnu ocenu lične vrednosti („Ja sam važan i vredan”). Ponosan subjekt je *veliki*, tj. *uvećan u prihvatljivoj meri*. Kako društveno prihvatljivo osećanje lične vrednosti prelazi gornju granicu i zadire u zonu prekomernog ponosa, telesne manifestacije postaju prenaplašene, a subjekt *neprihvatljivo i neprirodno uvećan*; istovremeno on *teži da bude sve veći* i da *ide u visinu, iznad drugih ljudi*, i, u ekstremnom slučaju, da se približi bogu.

Navešćemo još neke pojmovne metonimije svojstvene prekomernom ponosu. Izrazi poput *gledati nekoga s visine* i *govoriti s visoka* mogu se istovremeno smatrati i realizacijama metonimije PREZIR PREMA DRUGIMA ZA PREKOMERNI PONOS, što je zapravo metonimija tipa DEO ZA CELINU, jer je, kako je pokazala analiza rečničkih definicija, omalovažavanje drugih najčešće sastavni deo pojma prekomernog ponosa.

Dalje, pojedine imeničke i pridevske lekseme u vezi sa prekomernim ponosom u oba jezika – E *conceit, conceited* i S *uobraženost, umišljenost, uobražen, umišljen* upućuju na misaoni proces koji prethodi osećanju prekomernog ponosa, a to je, kako vidimo na osnovu same strukture datih reči, kao i njihovih definicija⁶, neosnovana i neutemeljena procena subjekta da je bolji i važniji od drugih ljudi. U vezi s tim, Kosanović (2016: 292) na osnovu srpskog prideva *umišljen* formuliše metaforu PRETERANI PONOS JE FANTAZIJA. Međutim, budući da je *uobražavanje* da smo superiorni samo deo osećanja prekomernog ponosa, date reči možemo tretirati i kao realizacije metonimije NEOSNOVANA PROCENA DA SMO BOLJI OD DRUGIH ZA PREKOMERNI PONOS.

U vezi sa metonimijskom konceptualizacijom prekomernog ponosa, Kosanović (2016: 291–292) beleži i metonimijski prenos utemeljen na tipičnoj akciji – *hvalisanju*, kao u pridevima E *boastful* i S *hvalisav, razmetljiv, gzdav, kaćiperan*, kao i onaj utemeljen na tipičnom nosiocu osobine, kao u E *narcissistic, imperious, lordly, cocky* S *narcisoidan, našepuren*.

7.2. Metonimije vezane za emocije negativnog samovrednovanja

7.2.1. Mnogi od primera iz oba korpusa koje smo naveli u okviru analize metaforičke konceptualizacije emocije stida govore o tipičnim manifestacijama ove emocije – u pitanju je širok dijapazon najrazličitijih reakcija. Međutim, od reakcija karakterističnih samo za emociju stida, a ne i za druge emocije, odnosno reakcija koje spadaju u najkarakterističnije simptome ove emocije, možemo izdvojiti *zajapurenost* i *crvenilo u licu, obaranje glave, pogleda*, jednom rečju *fizičko skupljanje*, koje je zapravo posledica subjektive želje da ne bude izložen pogledima drugih ljudi. Takva *želja subjekta da 'nestane'* i ne bude vidljiv drugima, tipična je manifestacija emocije stida. Kao što smo videli i tokom dosadašnje analize, takva želja se izražava putem figurativnih izraza u kojima subjekt izražava želju da se zemlja otvori, proguta ga itd.

⁶ RMS, na primer, pojam *uobraženosti* definiše kao osobinu onoga ko „*uobražava* da je nešto više, bolje od drugih, koji sebe precenjuje, umišljen, nadmen, ohol”.

Iako se, osim ovih reakcija, u primerima pominje i niz drugih manifestacija, logično je da samo ove prototipične reakcije, to jest reakcije karakteristične samo za emociju stida, a ne i za druge emocije, predstavljaju osnovu za metonimijsko predstavljanje stida. Naime, pominjanjem samo reakcija koje se mogu pripisati i drugim emocionalnim stanjima, npr. *izludeti, kopneti, umirati* bez eksplicitnog naznačavanja da su podstaknute stidom, ne bi bilo jasno o kojoj emociji je reč. Čak i neke od reakcija koje su posvedočene velikim brojem primera, poput prenaplašenog izražavanja duševnog bola putem izraza *to die of shame* i *umirati od stida* ne predstavljaju produktivnu osnovu za metonimijske izraze, jer se mogu pripisati svim izrazito neprijatnim emocionalnim stanjima (npr. ožalošćenosti, očaju, patnji).

Da samo navedene, tipične manifestacije stida motivišu pojmovne metonimije koje se odnose na stid pokazuje i činjenica da su izrazi koji označavaju takve reakcije – na primer, *E hang your head, to blush, go/turn beetroot, can't look sb in the eye* i *S u zemlju da propadnem, pokriti/poklopiti se ušima*, razvili značenje *osećati stid*, koje reprezentativni engleski i srpski rečnici i eksplicitno izdvajaju.

Navešćemo prvo primere iz oba korpusa u kojima se o emociji stida govori pozivanjem na njenu tipičnu fiziološku reakciju – *crvenilo lica*.

Engleski

1. *With a bright red face* I was forced to admit that I had no real idea.
2. I don't care if you smack my bottom, Mummy. That's what you said to Daddy last week when he said he'd do it to you. I was playing with my trucks and my action garage, and I heard you say you liked it.' 'Really, kids!' the young woman cried. 'My God, *they do give you a red face* when you're least expecting it.'
3. But *Mother went scarlet* when the boss's wife told me what a nice suit I was wearing, and I told her that Mother had spent nearly all night making it.
4. Whenever I talked about his past life, he would *go beetroot*.
5. Anyway, everybody knows you're the biggest liar in the mill. *You'd make a politician blush*.
6. *He blushed* at the thought of what he'd done.

Srpski

1. Neki ljudi veruju da je dobar ribolovac samo onaj ko zna masno da laže, a *da pri tom ne pocrveni*.
2. Izgovarajući reč „muzičkog”, Aleksandar Jakovljevič *pocrveni kao bulka*. Prvo mu je planula brada, onda čelo, pa najposle obrazi.

Tipična reakcija na emociju stida jeste i *obaranje glave i pogleda*. Takva reakcija je posledica subjektove želje da izbegne pogled drugih. Takođe, on se skuplja, čineći sebe manjim, tj. manje upadljivim:

Engleski

1. *I should have hung my head* and scuttled along to the hideously entitled 'family carriage' where anyone in a nappy is conventionally banished.'
2. We played a great game – *we have no reason to hang our heads*.

Srpski

1. Ona me brzo pogleda, *obrazi joj planuše, obori pogled*, pa, stupivši dva koraka prema meni, najedared me zagrlj obema rukam.

Kako smo naglasili, svojstvena stidu jeste i subjektova želja da ne bude izložen pogledima okoline, kao i njegov strah da pogleda osobu pred kojom oseća stid:

Engleski

1. This sometimes happens when managers must prepare for press conferences and they develop a superb presentation *only to drop through the floor* when an awkward press vulture homes in on the one weak link in the chain of argument.
2. Claudia put her hands to her burning face and *wished she could fall through the floor*.
3. Maybe he would have the best policies, but I could never support any politician who *can't look me in the eye* and give a straight answer to a question.

Srpski

1. *Ne smem da joj izadem na oči*. Rekla je da se ne vraćam dok ne nađem bilo kakav trag. Kako da joj sada saopštim da smo pratili sasvim pogrešan.
2. Ima tako časova, kada se osećam strašno podao i pokvaren, i *onda ne mogu da pogledam u oči nekoga koga bih voleo da mogu gledati otvoreno, jasno, pravo*.
3. Jasno se sećam dana *kada sam želeo da propadnem u zemlju* jer smo se sreli ispred stanice podzemne železnice .
4. Jao, ne lupaj više, idiote! *Zemljo, otvori se!*, pomisli Veselin i *još dublje uvuče glavu, sam bi u sebe da propadne*.

Iz navedenih izraza rekonstruisaćemo metonimije PORUMENETI, OBORITI GLAVU I POGLED ZA EMOCIJU STIDA, NE SMETI IZAĆI NEKOME NA OČI/GLEDATI NEKOGA U OČI ZA EMOCIJU STIDA (U NEČIJEM PRISUSTVU) i (ISKAZIVANJE ŽELJE) ŽELJA DA SE SMANJIMO I NESTANEMO (PROPADNEMO U ZEMLJU) ZA EMOCIJU STIDA.

Primetno je i da se neke od najkarakterističnijih manifestacija stida nalaze u opoziciji prema manifestacijama emocije ponosa – dok se, osećajući ponos (i dostojanstvo), te sopstvenu vrednost i važnost, subjekt ispravlja kako bi bi veći i viši, subjekt pogođen osećanjem stida obara glavu, skuplja se, s težnjom da propadne u zemlju i nestane. Kao i kod ponosa, kod koga, osim izraza koji su neposredno motivisani metonimijom utemeljenom na rečenim fizičkim reakcijama, nailazimo i na one koji bi se pre mogli objasniti interakcijom metonimije i metafore VAŽNO JE VELIKO, i kod emocija negativnog samovrednovanja

nailazimo na takvu „šire postavljenu” vezu između njih i pojmova MALO i DOLE. Pogledajmo sledeće primere:

Engleski

1. Initially *I felt small and ashamed of myself.*
2. In the experience of *shame, one's whole being seems diminished or lessened.*
3. He had a tendency *to shrink up* whenever attention was focused on him.
4. Time to disabuse him with *a withering put-down.*
5. ..if a person was constantly ridiculed, *put down and shamed* as a child.
6. His father would win through his capacity *to make his son feel small, ashamed and humiliated.*

Srpski

1. *Nema stida, srama....a trebalo bi da bude manja od makova zrna!*
2. Mnoge sam *osramotio i spustio.*

Dodatni dokaz da o osećanjima iz domena negativnog samovrednovanja razmišljamo i govorimo pozivanjem na pojmove UMANJENE VELIČINE i DOLE jesu i nalazi istraživanja Holland i Kipnis (1995) u kome su ispitanici o svom doživljaju stida rekli i sledeće: „*I felt small. I felt so big (with fingers held an inch apart). I felt so low I could have crawled under a snake's belly*”. Slično tome, ispitivanjem prototipske strukture pojma PONIŽENJA, Elshout i dr. (2017: 1584) dolaze do sledećih centralnih karakteristika ovog pojma: *omalovažavanje* (eng. *belittling*; ispitanici su navodili: *Belittling, patronising, being belittled, belittlement*), *spuštanje* (eng. *bringing down*; *Bringing down, offending, slating*), *osećanje da smo mali* (eng. *feeling small*; *Feeling small, feeling little*), *želja da odemo* (eng. *wanting to leave*; *wanting to crawl away, wanting to sink through the floor, wanting to disappear*). Iz reči koje Elshout i dr. (2017) koriste, a i njihovih prevodnih ekvivalenata u srpskom jeziku proističe zaključak da o datim iskustvima i ne možemo govoriti drugačije nego pozivanjem na pojmove DOLE i MALO. Osim toga, na rečenu vezu upućuje i etimologija glagola „humiliate” i „humble” – od latinskog *humilis* ‘lowly, humble’, doslovno ‘on the ground’, od *humus* ‘earth’⁷, a njihov prevodni ekvivalent u srpskom jeziku „*poniziti*” takođe ispoljava izvestan stepen *metaforičke transparentnosti* (Barcelona 2001), te ukazuje na pomenutu vezu.

Kao što je to bio slučaj i kod pojmova iz domena pozitivnog samovrednovanja, postojanje obilja jezičkih izraza čiji se dijapazon proteže od onih koji se mogu smatrati neposrednim realizacijama metonimija utemeljenih na ponašanju, preko grupe primera koji

⁷ Preuzeto sa <https://www.etymonline.com/search?q=humiliate>.

i jesu i nisu metonimije (npr. *naduvan, shrink up*), pa do onih koji su više realizacije pojmovnih metafora može se objasniti produktivnošću metafore NEVAŽNO JE MALO u strukturi pojmova negativnog samovrednovanja. Ova metafora strukturira prvi deo kognitivnog scenarija koji je inherentan datim emocionalnim stanjima, tj. našu procenu umanjene lične vrednosti. Kao što smo već istakli, moguće je i da su same telesne manifestacije produkt tih metafora.

7.2.2. Uočili smo da je pojam savesti u tesnoj vezi sa osećanjem krivice, tj. da se osećanje krivice javlja naporedo sa grižom savesti. Stoga ne iznenađuje nalaz da je metonimija MUČENJE SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE najproduktivnija metonimija u slučaju osećanja krivice u oba jezika. Bitno je ipak istaći da u oba jezika savest subjekta može „mučiti” na razne načine – engleskom jeziku je svojstvena slika savesti koja subjekta *udara* (kao u pridevu *conscience-stricken*) ili *probada*, što je u skladu sa uočenom metaforom KRIVICA JE OŠTAR PREDMET. U srpskom jeziku savest subjekta najčešće *grize, peče, muči*, a može ga i *žacnuti*. S druge strane, i sama savest može se u oba jezika konceptualizovati kao čovek koji nosi teret ili je uznemiren, čime dobijamo metonimije OPTEREĆENA SAVEST ZA OSEĆANJE KRIVICE i UZNEMIRENA SAVEST ZA OSEĆANJE KRIVICE. Pre nego što se osvrnemo na narodnu teoriju o čoveku na koju upućuju pomenute metonimije, pogledajmo neke od primera kojima su realizovane:

Engleski

1. It has been shown that the human conscience is a product of civilisation, and its existence the responsibility of the human race. It may be asked what it is that disturbs a person when *he feels the 'prick of conscience'*.
2. *Fin has pangs of conscience over using the stolen exam papers.*
3. Yesterday I ignored an old woman who asked me for money in the street, and *it's been on my conscience ever since*
4. He is shocked, *conscience-stricken*, remorseful.

Srpski

1. Njegova smrt *proizvela je kod mene strašnu grižu savesti* zbog moje svireposti – mada se nadam da je umro zbog tuberkuloze, a ne sasvim zbog mene.
2. Zbunjen i zabrinut zbog Suzane i Arabele, *i uznemirene savesti* zbog svog zamršenog položaja, on jako požele da se upozna s tim čovekom!
5. *Stalno mi je bilo na savesti* što nisam izneo više protivrazloga tvojoj odluci da je pustiš da ide...
6. ...kardinal mu je ponovo pisao kako *ga muči savest* zbog njegova neprekidna oklevanja...
7. *Polu odjednom žacnu savest*. Stvar joj se pokazala u novoj svetlosti : ono što je svirepo prema jednom mačoru, pa to bi mu moglo biti svirepo i prema jedno

8. ...ipak, ja sam smatrao da sam zgrešio pred Bogom , naročito što sam oskrnavio sveto pričešće, *i savest me je gorko pekla*. To je trajalo nedelju dana.
9. *Neću da me savest jede*, neću da činim nepravdu i silu..

Očigledno je da navedeni primeri odslikavaju doživljaj savesti kao sudije ili procenitelja moralnosti čovekovih postupaka. Srpski i engleski rečnici pojam savesti definišu kao „osećanje moralne odgovornosti za svoje postupke” (RSJ, RMS), odnosno „the part of you that judges how moral your own actions are and makes you feel guilty about bad things that you have done or things you feel responsible for” (Cam Dict). Dakle, u narodnim teorijama ličnosti, onako kako se odslikavaju u engleskom i srpskom jeziku, postoji deo čoveka (najverovatnije čovekovog uma) koji ocenjuje da li je čovek postupio u skladu sa moralnim normama, s tim što je taj aspekt ličnosti personifikovan, te u slučaju nedoličnog subjektivog postupka takav personifikovani sudija subjekta kažnjava – muči, peče, kinji, bode – ili je pak on sâm opterećen ili uznemiren. Može se reći i da pojedine psihološke teorije u pojmovima poput 'super-ega' ili 'roditelja' manje-više prate narodne teorije ličnosti.

Kako se pojam (grize) savesti uklapa u scenario vezan za osećanje krivice? Možemo govoriti o sledećem redosledu: savest procenjuje da li je subjekt postupio u skladu sa moralnim normama (aspekt procene ili evaluacije događaja), i ukoliko nije, subjekt sebe osuđuje i doživljava pri tom izrazitu neprijatnost, što se metaforički konceptualizuje kao kažnjavanje savesti. Dakle, iz rečenog proizilazi da je u slučaju krivice najproduktivnija pojmovna metonimija utemeljena ne na uzroku ili telesnim manifestacijama ovog osećanja, već na samoosuđivanju, tj. *izrazitoj neprijatnosti takve samoosude*. Ovaj aspekt je egzistencijalno povezan sa osećanjem krivice, i s obzirom na to da predstavlja osnova za najizrazitiju metonimiju vezanu za ovo osećanje, očito je da se dominantno profiliše u pojmu krivice u oba jezika.

Interesantno je i ovde zapaziti koliko su pojmovna preslikavanja u slučaju pojma krivice zasnovana na metaforama UM JE TELO i DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL. Kao i kod metafora poput KRIVICA JE OŠTAR PREDMET i KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM, neprijatnost izazvana osećanjem krivice konceptualizuje se kao *nanošenje intenzivnog fizičkog bola subjektu*, samo što u slučaju metonimijskog prenosa takvo nanošenje bola vrši savest, a ne sama krivica.

7.3. Zaključak

Pre nego što pružimo sumarni pregled uočenih metonimijskih preslikavanja, podsetićemo se da Kevečeš (2000, 2008a: 136–137) ističe da su, uopšteno govoreći, metonimije vezane za emocionalne pojmove najčešće utemeljene u reakcijama prouzrokovanim nekom emocijom. U takve reakcije Kevečeš prevashodno ubraja ponašanje, fiziološke reakcije i ekspresivne manifestacije (sjaj u očima, smeh). Metonimije vezane za emocije ređe su utemeljene u prototipičnom uzroku emocije, kao, na primer, BITI BEZ ODEĆE ZA OSEĆATI STID (koja je osnova za metaforu OSEĆATI STID JE BITI BEZ ODEĆE (eng. SHAME IS HAVING NO CLOTHES ON) (Kövecses 2000)).

Kako se naši nalazi za emocije samovrednovanja uklapaju u Kevečeševa zapažanja? Kod ponosa i prekomernog ponosa metonimije su *motivisane karakterističnim ponašanjem*; međutim, činjenica da u oba jezika postoji kontinuum koji se pruža od izraza motivisanih tipičnih ponašanjem, preko grupe primera koji se mogu smatrati realizacijama i metafora i metonimija, do onih koji su primarno motivisani metaforom VAŽNO JE VELIKO (kao i ostalim srodnim metaforama čiji je izvorni domen vezan za pojmove VELIČINE i VERTIKALNE DIMENZIJE), navela nas je na zaključak da su uočene pojmovne metonimije, kao i pojmovne metafore, istovremeno utemeljene i u prvom delu kognitivnog modela – *svesti o ličnoj važnosti*. Takođe, u strukturi prekomernog ponosa uočili smo još neke metonimije zasnovane na uzroku ovog stanja, a to je *neosnovano uverenje da smo bolji od drugih*.

Kod stida smo uočili metonimije koje proističu iz sledećih aspekata: 1) *karakterističnog ponašanja*, s tim što su i ovde neki od izraza u vezi sa umanjnjem i kretanjem nadole motivisani i prvim delom scenarija – *svešću o umanjenoj vrednosti*, 2) *fizioloških manifestacija (rumenila)*, 3) *straha da se suočimo sa svedocima naše nepodobnosti i želje da se od istih sakrijemo*.

U strukturi osećanja krivice u oba jezika pak preovlađuje metonimijski prenos utemeljen na *osećanju izrazite neprijatnosti koje proističe iz samoprekorevanja*. Može se, dakle, zaključiti da ovaj aspekt podrazumeva kognitivni aspekt samokrivljavanja, koje potom uzrokuje osećanje neprijatnosti.

Naša analiza je, dakle, otkrila da pojmovne metonimije u osnovi emocionalnih pojmova mogu biti utemeljene i u drugim aspektima emocionalnih pojmova, a ne samo u onim koji su se do sada najčešće navodili u literaturi. Osim tipičnih fizioloških i telesnih reakcija, videli smo da se metonimijski prenos ostvaruje i upućivanjem na aspekte kao što su želja ili poriv (da nestanemo), osećanje straha (da se suočimo sa drugima), neprijatnosti, ili elemente koji pripadaju aspektu procene situacije – samoosušivanje, procena lične vrednosti, ili pak umanjene vrednosti.

Dalje, bitno je istaći da ispitivani jezici ispoljavaju gotovo stoprocentno podudaranje u pogledu metonimijske konceptualizacije. Na razlike smo naišli na nivou konkretizacija opštijih preslikavanja i jezičkih realizacija, pa se tako, na primer, u srpskom jeziku ceo subjekt prikazuje kao naduven, dok je u engleskom jeziku naduvenost ograničena na subjektovu glavu (*swollen-headed*). Takođe, oba jezika poznaju sliku savesti koja fizički muči čoveka, ali se, kako smo videli, slika fizičke torture specifikuje na različite načine. Objašnjenje za rečenu podudarnost nalazimo, s jedne strane, u potencijalno univerzalnim telesnim manifestacijama (podizanje glave, ispravljjanje, odnosno obaranje glave, skupljanje, bežanje), kao i fiziološkim reakcijama (povišena telesna temperatura i crvenilo) svojstvenim osećanjima ponosa i stida. I uopšte uzev, u vezi sa pitanjem koji se sve vidovi telesnog iskustva mogu smatrati relevantnim u objašnjenju univerzalnosti pojmovnih metafora i metonimija podsetićemo se da je u kognitivnolingvističkoj literaturi uglavnom istican značaj sledećih aspekata: *fizioloških reakcija* koje su sastavni deo emocija, kao i vidljivih manifestacija poput *rumenila, sjaja u očima* i sl. (Lakoff 1987; Kövecses 2000; Pavlović 2008), mada nije isključeno ni telesno iskustvo u širem smislu, pa se tako uspravan hod i uzdignuta glava vezuju za pozitivno stanje duha, a pognuta glava i povijeno telo za negativna stanja duha (Lakoff & Johnson 1980; Rasulić 2004), a za ponašanje poput *skakanja* i *poskakivanja* utvrdilo se da motiviše postojanje istovetnih metafora u nesrodnim jezicima kad je u pitanju emocija sreće (Kövecses 2000; Kosanović 2009). S obzirom na to da je naša analiza kako metonimijske tako i metaforičke konceptualizacije ukazala na prominentnost primarne metafore VAŽNO JE VELIKO, tj. NEVAŽNO JE MALO u strukturi emocija samovrednovanja, smatramo da se potencijalna univerzalnost uočenih preslikavanja može objasniti i univerzalnošću primarne metafore VAŽNO JE VELIKO, kao i metafora KONTROLA,

MOĆ JE GORE itd. Možemo stoga pretpostaviti da u različitim jezicima nećemo naići na metafore koje se kose sa metaforama BITI (PREKOMERNO) PONOSAN JE BITI VELIKI I BITI GORE, i OSEĆATI STID, PONIŽENJE JE BITI MALI I BITI DOLE. Iz ovoga proizilazi važna implikacija za ispitivanje univerzalnosti pojmovnih metafora i metonimija koje strukturiraju emocije – ponekad se ključ za objašnjenje univerzalnosti može naći i u potencijalno univerzalnoj strukturi pojmova koji su inherentni emocionalnim pojmovima – u ovom slučaju u pitanju su pojmovi *važnosti* i *vrednosti*. Ovaj zaključak logično se nadovezuje i na zaključak koji smo izveli tokom analize metaforičke strukture pojma stida i naročito krivice – potencijalna univerzalnost metafora KRIVICA JE TERET i STID JE TERET može se pripisati potencijalnoj univerzalnosti metafore ODGOVORNOST JE TERET.

8. Međujezičke i međukulturne sličnosti i razlike u konceptualizaciji emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku

U ovom poglavlju biće dat objedinjeni pregled međujezičkih i međukulturnih sličnosti i razlika u konceptualizaciji emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku.

8.1. Emocije pozitivnog samovrednovanja

Počnimo od pojma ponosa. Radi veće preglednosti, prvo će biti dat tabelarni pregled uočenih metafora i metonimija.

Tabela 32: Pregled sličnosti i razlika u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

	<i>Engleski</i>	<i>Srpski</i>
PONOS JE PREDMET	46,9%	54,1%
PONOS JE VREDAN PREDMET <i>Scenario „posedovanja vrednog predmeta”</i> (Uz PONOS JE PREDMET-PRATILAC najučestalija konkretizacija metafore PONOS JE PREDMET u oba jezika; ponos označava postojani emocionalni stav i samopoštovanje)		
<i>Dolaženje u posed vrednog predmeta:</i>		
a) POČETAK OSEĆANJA PONOSA JE DOLAŽENJE U POSED PONOSA-PREDMETA, PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO DAJE/DONOSI	√	√
b) PONOS JE PREDMET KOJI TREBA NAĆI (U UZROKU PONOSA-SADRŽATELJU)	√	/
OSEĆATI PONOS JE POSEDOVATI PONOS-PREDMET	√	√
PONOS JE VREDAN PREDMET		
a) PONOS JE UKRAS, PONOS JE PREDMET KOJI TREBA ZASLUŽITI	√	√
b) PONOS JE LUKSUZAN PREDMET KOJI SUBJEKT NE MOŽE UVEK SEBI DA PRIUŠTI	√	/
c) ORUĐE, ORUŽJE	/	√
d) PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA	/	√
e) PONOS JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI	√	√
f) KOLEKTIVNI PONOS JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC	/	√(poslednje tri u srpskom jeziku – mahom kolektivni ponos, retorička upotreba metafore,

		novinski diskurs)
DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI PONOSA JE GUBITAK PONOSA-PREDMETA ILI NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU a) PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI, KOJI SUBJEKTU NEKO SA STRANE MOŽE OTETI ILI UKRASTI, UGROŽAVANJE PONOSA JE OTIMANJE PONOSA-PREDMETA b) STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA PONOSA JE STEPEN OTPORNOSTI PONOSA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE (PONOS JE LOMLJIV PREDMET, PONOS JE PREDMET KOJI JE OČUVAN U CELOSTI) c) UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU	√ √ √ (oštećenje se može konkretizovati kao <i>ulubljanje</i>)	√ √ √ (retorička upotreba metafore)
PONOVO OSEĆATI PONOS JE PONOVO DOĆI U POSED PONOSA-PREDMETA (ZAHVALJUJUĆI ČOVEKU KOJI NAM VRAĆA PONOS-PREDMET) (KOLEKTIVNI PONOS) JE PREDMET KOJI NAM NEKO (ISTAKNUTI POJEDINAC) MOŽE VRATITI	√	√
PRESTANAK PONOSA JE ODBACIVANJE, GUTANJE PONOSA-PREDMETA POSTUPANJE KOJE NIJE U SKLADU SA NAČELIMA KOJE PONOS DIKTIRA JE GUTANJE/ODBACIVANJE/STAVLJANJE NA MANJE PROMINENTNO MESTO PONOSA-PREDMETA	√ √	√ √
PONOS JE PREDMET-PRATILAC (Uz PONOS JE VREDAN PREDMET najučestalija konkretizacija metafore PONOS JE PREDMET u oba jezika, ponos se uglavnom odnosi na neposrednu emocionalnu reakciju)	√	√
PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE POKAZATI PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI (neposredna reakcija)	√ /	√ √
PONOS JE GRAĐEVINA, STEPEN INTENZITETA PONOSA JE VELIČINA PONOSA-PREDMETA, PONOS JE PREDMET KOJI SE MOŽE PODELITI, PONOS JE PRESKUPA ROBA (<i>manje od 10 primera u oba jezika</i>)	√	√
PONOS JE MEHANIZAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU, BEZVREDAN PREDMET	/	√
PONOS JE BIĆE (u okviru ovakve konceptualizacije ponos označava u oba jezika 'insistiranje na ličnoj vrednosti', samopoštovanje, prekomerni ponos)	19,3%	16,4%
PONOS JE ČOVEK (prva po učestalosti konkretizacija PONOS JE BIĆE u oba jezika)	√ (55% u okviru PONOS JE BIĆE)	√ (58%)
Sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE/UVERENJA/POSTUPCI PONOSA UMESTO REAKCIJA ČOVEKA KOJI JE PONOSAN Metaforička slika PONOSA-ČOVEKA „U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU” a) UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-ČOVEKA (BIĆA) (<i>raznovrsne jezičke realizacije u oba jezika</i>) b) UGROŽAVANJE PONOSA JE VREĐANJE PONOSA-ČOVEKA (PONOS JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREĐA, BUNI/LJUTI KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST DOVODI U OPASNOST, BUNTOVNA/NEPOKORNA/LJUTA OSOBA) Metaforička slika PONOSA-ČOVEKA „U POVOLJNOM POLOŽAJU” a) PONOS JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI/UDOVOLJAVATI (KOJI SE SREĆAN, ZADOVOLJAN KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE) (<i>u samo nekoliko primera u oba korpusa</i>)	√ √ √	√ (upotreba afektivnog dativa) √ √

Sadejstvo metafore PONOS JE ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE/UVERENJA/POSTUPCI PONOSA UMEMSTO REAKCIJA ČOVEKA KOJI JE PONOSAN (postupci i osobine uglavnom negativni) PONOS JE TVRDOGLAV ČOVEK, PONOS JE AGRESIVAN ČOVEK, PONOS JE ČOVEK KOJI SMATRA DA JE SUBJEKT (ILI ON SÂM) BOLJI OD DRUGIH LJUDI, ČOVEK KOJI SPREČAVA SARADNJU I DOBRE ODNOSSE SA DRUGIMA	√	√
PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVALA SUBJEKTOVO PONAŠANJE (i pozitivna i negativna konotacija)	√	√
a) PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR, ZAPOVEDNIK) (<i>prva po učestalosti</i> konkretizacija PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVALA SUBJEKTOVO PONAŠANJE u oba jezika)	√	√
b) PONOS JE VODIČ	/	√
c) PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTU POMAŽE	√	√
d) PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTU ODMAŽE	/	√
e) „NEDOVršENA PERSONIFIKACIJA”	√	√
PONOS JE PROTIVNIK U BORBI (oko 10 primera u oba jezika, ređe nego PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE)	√	√
PONOS JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM STANJIMA	√	√
JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA metafora ŽIVOTNOG CIKLUSA	√	√
POSTOJANJE PONOSA JE PRISUSTVO PONOSA-ČOVEKA (BIĆA)	√	√
<i>Metafore posvedočene u manje od 10 primera u oba korpusa</i> PONOS JE PTICA PONOS JE BILJKA PONOS JE BOŽANSTVO PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA	√ √ √ √	√ √ / √ (jezičke realizacije ukazuju na destruktivne aspekte ponosa)
PONOS JE MATERIJALNA	13,5%	13,4%
PONOS JE MATERIJALNA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (<i>prva po učestalosti konkretizacija</i> metafore PONOS JE MATERIJALNA u oba jezika, ponos je u najvećem broju primera neposredna emocionalna reakcija)	√ (25% u okviru PONOS JE MATERIJALNA)	√ (30%)
a) PONOS JE MATERIJALNA KOJA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA SUBJEKTA-SADRŽATELJA (ONA SE UNOSI U SADRŽATELJ) (prva po učestalosti konkretizacija u oba jezika u okviru metafore PONOS JE MATERIJALNA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU)	√	√
b) PONOS JE MATERIJALNA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	√	√
c) PONOS JE BEZVREDNA MATERIJALNA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (ponos označava prekomerni ponos)	√	/
d) PONOS JE BUJICA, MORE U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	/	√
PONOS JE SVETLOST (<i>druga po učestalosti konkretizacija u oba jezika</i> , ponos kao neposredna reakcija)	√ (15% u okviru PONOS JE MATERIJALNA)	√ (15,67%)
UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI	√	√
PONOS JE MATERIJALNA KOJA SE NALAZI U UZROKU PONOSA-SADRŽATELJU	√	√
PONOS JE MATERIJALNA KOJA SE NALAZI U SUBJEKTOVIM OČIMA, GLASU ITD.	√	√
<i>Metaforička preslikavanja potvrđena u manje od 10 primera</i>		

PONOS JE TEČNOST (BUJICA, MORE)	√	√
PONOS JE ALKOHOLNO PIĆE	/	√
PONOS JE MATERIJAKOJA OBAVIJASUBJEKTA	/	√
PONOS JE VAZDUŠNASTRUJANALET VETRA	/	√
PONOS JE TOPLOTA	√	√
PONOS JE VRELINA a) PONOS JE VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU b) PONOS JE MATERIJAKOJA SE MOŽE (NAMERNO) ZAGREVATI c) PONOS JE VATRA	/ / √ (naglašava se samo intenzitet, početak i kraj ponosa)	√ √ √ (naglašavaju se kod svih konkretizacija i destruktivni aspekti ponosa)
PONOS JE HLADNOĆA	√	√
NACIONALNI PONOS JE BEZVREDNA MATERIJANEPRIJATNOG MIRISA	/	√
PONOS JE MESTO (najređe zastupljen izvorni domen u strukturi ponosa u oba jezika)	0,5%	0%
PONOS JE MESTO (METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA, NASTANAK STANJA IZ SUBJEKTOV DOLAZAK DO STANJA)	√	/
PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA	1,3%	1,3%
PONOS JE PROSTORIJA/ZAKLON	/	√
PONOS JE OGRANIČENI 2-D PROSTOR	√	/
PONOS JE KANAL	√	/
UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA (<i>from pride/od ponosa</i> – uzročno značenje)	√	√
POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA-SADRŽATELJA (<i>out of pride/iz ponosa</i> – uzročno značenje)	√	√
PONOS JE SILA KOJA IZMEŠTA SUBJEKTOVO UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG	√	√
USPRAVNO DRŽANJE ZA PONOS	√	√

Tabela 32 pokazuje da postoji izuzetno velika podudarnost među ispitivanim jezicima u pogledu metaforičke i metonimijske konceptualizacije, čime se još jednom potvrđuje kognitivnolingvistička teza o utemeljenosti značenja u telesnom iskustvu.

Takođe, iz tabelarnog pregleda očigledno je da analizirani jezici ispoljavaju visok stepen sličnosti i u pogledu kvantitativne zastupljenosti opštih metaforičkih preslikavanja – kako vidimo, metafora PONOS JE VREDAN PREDMET (i konkretnije scenario „posedovanja vrednog predmeta”), kao i PONOS JE PREDMET-PRATILAC najzastupljenije su konkretizacije opšte metafore PONOS JE PREDMET u oba jezika. Pored toga, metafora PONOS JE BIĆE u oba jezika najčešće se konkretizuje kao PONOS JE ČOVEK, a u okviru konceptualizacije ponosa

putem izvornog domena BIĆA izrazito preslikavanje kako u pogledu raznovrsnosti jezičkih realizacija tako i brojčane zastupljenosti jeste i UGROŽAVANJE PONOSA JE RANJAVANJE PONOSA-BIĆA (obuhvata 27% jezičkih manifestacija metafore PONOS JE BIĆE u engleskom i 19% u srpskom korpusu). S druge strane, PONOS JE MATERIJU najčešće se konkretizuje u oba jezika kao PONOS JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i PONOS JE SVETLOST, dok su izvorni domeni MESTA i SADRŽATELJA najređe zastupljeni domeni u metaforičkoj strukturi ponosa u oba jezika.

Posvedočene razlike među jezicima mogu se rezimirati na sledeći način:

1. Razlike su se najviše ispoljile na nivou *konkretizacija metafora višeg reda opštosti*. Tako se, recimo, slika *uništavanja ponosa-predmeta* u engleskom jeziku, za razliku od srpskog, specifikuje kao *ulubljuvanje*; zatim, kako vidimo iz tabele, iako se u oba jezika ponos konceptualizuje kao ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, takav čovek se u srpskom jeziku može spustiti na niži stupanj opštosti, i konkretizovati kao VODIČ. Ipak, tokom analize smo istakli da svaka od uočenih metafora nižeg reda opštosti može imati i svoj poseban značenjski fokus. Na primer, iako se metafore PONOS JE ORUŽJE i PONOS JE ORUĐE, posvedočene samo u srpskom korpusu, mogu podvesti pod metaforu PONOS JE VREDAN PREDMET, obe metafore, osim pozitivnog vrednovanja ponosa, osvetljavaju i dodatne nijanse pojmovno-značenjske strukture pojma ponosa u srpskom jeziku – PONOS JE ORUŽJE i ORUĐE naglašavaju da nam ponos daje snagu da se borimo protiv negativnih emocija, odnosno istrajavamo u naporima da stvorimo nešto plemenito.

2. Posvedočene su, mada daleko ređe, i razlike *u opsegu ciljnog domena*. Kako podaci iz Tabele 32 pokazuju, samo su u srpskom jeziku posvedočene metafore PONOS JE MEHANIZAM, MATERIJU KOJA OBAVIJA SUBJEKTA, ALKOHOLNO PIĆE, ili MATERIJU NEPRIJATNOG MIRISA, dok smo samo u engleskom jeziku naišli na metaforu PONOS JE BOŽANSTVO. Ipak, takve metafore su uglavnom potvrđene manjim brojem primera u odnosu na one koje su zajedničke engleskom i srpskom jeziku – na primer, metafore PONOS JE BOŽANSTVO, PONOS JE PREDMET KOJI TREBA NAĆI (U UZROKU PONOSA-SADRŽATELJU) i PONOS JE LUKSUZAN PREDMET KOJI SUBJEKT NE MOŽE UVEK SEBI DA PRIUŠTI posvedočene su u par primera u engleskom korpusu, dok je metafora PONOS JE VODIČ potvrđena u tri primera u srpskom korpusu.

3. Neke od razlika tiču se i razlike u *učestalosti javljanja* pojedinih preslikavanja. Tako je metafora UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI posvedočena većim brojem primera u engleskom jeziku (čini 16,5% primera u okviru konceptualizacije ponosa kao materije, a u srpskom se javlja u samo dva primera), dok je metaforička slika *skrivanja ponosa-predmeta* upadljivija u srpskom korpusu. Bitno je naglasiti da su u slučaju skrivanja ponosa-predmeta posvedočene razlike i na nivou konkretnih jezičkih manifestacija, te smo iz njih i eksplicitno rekonstruisali preslikavanje PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI, koje nije potvrđeno u engleskom jeziku. Postojanje ove metafore u srpskom jeziku povezali smo i sa rečenim ispitivanjima razlika u ispoljavanju emocije ponosa uslovljenim kulturološkim činiocima (e.g. Fischer et al. 1999; Rodriguez Mosquera et al. 2000), i pretpostavili da je u srpskoj kulturi takva težnja prikrivanja ponosa, naročito na lični uspeh, uslovljena i izraženijim indeksima kolektivismu i distance moći. Ovakvim nalazom je ujedno i potvrđena hipoteza koja je glasila da će, zbog izraženijih indeksa kolektivismu i distance moći u srpskoj kulturi, metafore koje se usmeravaju na to da manifestacije ponosa na lični uspeh treba prikrivati biti upadljivije u srpskom jeziku.

4. Razlike su utvrđene i *na nivou konkretnih jezičkih manifestacija* uočenih preslikavanja. Takve razlike mogu upućivati na razlike u motivisanosti uočenih metafora, kao i one koje se tiču konkretnih elemenata koji se preslikavaju iz izvornog domena, čak i kada su u pitanju metafore niskog nivoa opštosti. Tako se, recimo, u engleskom jeziku putem metafore PONOS JE VATRA naglašavaju samo početak, kraj i intenzitet ponosa, dok se putem iste metafore u srpskom jeziku naglašavaju i destruktivni aspekti (kolektivnog) ponosa, kao i uloga spoljnog faktora u podsticanju takvih aspekata.

S druge strane, razlike u jezičkim manifestacijama ukazale su i na dodatne međukulturne razlike u konceptualizaciji ponosa. Naime, kako je navedeno i u Tabeli 32, jezičke realizacije metafora UGROŽAVANJE PONOSA JE NANOŠENJE ŠTETE PONOSU-PREDMETU, PONOS JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, PONOS JE PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI I KOLEKTIVNI PONOS JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC u srpskom jeziku ukazuju na retoričku upotrebu metafore u cilju oblikovanja javnog mnjenja. Posvedočeni primeri, koji mahom potiču iz srpskog novinskog diskursa, ukazuju na doživljaj ponosa, naročito kolektivnog i nacionalnog, kao osećanja čija

se važnost može dodatno podsticati u vrednosnom sistemu ljudi, pa se njim može i svesno manipulirati. Razlika među jezicima možda se može objasniti, s jedne strane, kulturološkim činionicima, te pretpostaviti da se u srpskoj kulturi ponos (kao i dostojanstvo i čast), naročito na kolektivnom nivou, nalaze u vrhu vrednosnog sistema. S druge strane, ona se može dovesti u vezu i sa turbulentnim istorijskim i društvenim okolnostima u srpskom društvu poslednjih decenija i objasniti većim udelom u korpusu tekstova iz tog perioda.

U vezi sa međukulturnim razlikama u konceptualizaciji ponosa bitno je istaći da ispitivanje metaforičke konceptualizacije nije pružilo potporu i ostalim hipotezama koje smo ranije izneli (2.6.). Naime, podsetićemo se da smo, u svetlu dostupnih nalaza koji ukazuju na međukulturne razlike u konceptualizaciji ponosa, pošli od pretpostavke da će u engleskom jeziku biti zastupljenije metafore koje naglašavaju pozitivno vrednovanje ponosa, kao i da ćemo u srpskom jeziku naići na više metafora koje se usmeravaju na različite aspekte kontrole emocije ponosa. Kako vidimo, naši nalazi su, suprotno takvim pretpostavkama, ukazali na visoko vrednovanje ponosa u srpskoj kulturi. S druge strane, razlog za takav nalaz se može naći i u činjenici da najveći broj uočenih metafora strukturira kognitivne modele 'PRIDE/PONOS 2 i 3', dok su se hipoteze koje smo postavili odnosile na međukulturne razlike u konceptualizaciji *ponosa kao neposredne reakcije na lični uspeh*. Otud i potreba da se takve razlike ispituju primenom drugih metodologija.

Tabela 33: Pregled sličnosti i razlika u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji SAMOPOŠTOVANJA u engleskom i srpskom jeziku

	<i>Engleski</i>	<i>Srpski</i>
SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET (Najzastupljenija metafora u strukturi samopoštovanja u oba jezika)	Dignity (74,39%) Self-esteem (52,49%) Self-respect (55,26%)	Dostojanstvo (80%) Samopoštovanje (68,79%)
SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET (DRAGOCENOST) <i>Scenario „posedovanja vrednog predmeta (dragocenosti)”</i> (Čini sržnu strukturu pojma samopoštovanja u oba jezika)		
<i>Dolaženje u posed vrednog predmeta:</i>		
a) POČETAK OSEĆANJA PONOSA JE DOLAŽENJE U POSED SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA, SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO DAJE/DONOSI	√	√
b) SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI TREBA NAĆI (U UZROKU SAMOPOŠTOVANJA-SADRŽATELJU)	√	/
c) SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI TREBA STEĆI SVOJIM ZALAGANJEM	√	√

d) DOSTOJANSTVO JE PREDMET KOJI (SVAKI) ČOVEK ZASLUŽUJE I KOJI MU S PRAVOM PRIPADA	√	√
OSEĆATI SAMOPOŠTOVANJE JE POSEDOVATI SAMOPOŠTOVANJE-PREDMET	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE VREDAN PREDMET (DRAGOCENOST) (u oba jezika izraziti aspekt pojma samopoštovanja)		
a) SAMOPOŠTOVANJE JE DRAGOCENOST/PREDMET KOJI JE SUBJEKTU NEOPHODAN	√	√
b) SAMOPOŠTOVANJE JE NAGRADA	√	/
c) SAMOPOŠTOVANJE JE ORUĐE, ORUŽJE, UKRAS	/	√
d) DOSTOJANSTVO JE PREDMET KOJI DRUGI LJUDI TREBA DA VREDNUJU I POŠTUJU	√	√
e) SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA	√	√
f) PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI	√	√
g) KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE (DOSTOJANSTVO, ČAST) JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC	√	√ (poslednje tri u srpskom jeziku retorička upotreba metafore)
DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI SAMOPOŠTOVANJA JE GUBITAK SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA ILI NANOŠENJE ŠTETE SAMOPOŠTOVANJU-PREDMETU (izraziti aspekt pojma samopoštovanja u oba jezika, brojnost i raznovrsnost jezičkih realizacija)		
a) SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE MOŽE IZGUBITI, KOJI SUBJEKTU NEKO SA STRANE MOŽE OTETI ILI UKRASTI, UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE OTIMANJE SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA	√	√
b) STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA SAMOPOŠTOVANJA JE STEPEN OTPORNOSTI SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE	√	√
c) UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE NANOŠENJE ŠTETE SAMOPOŠTOVANJU-PREDMETU	√	√ (retorička upotreba metafore)
PONOVO OSEĆATI SAMOPOŠTOVANJE JE PONOVO DOĆI U POSED SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA	√	√
DOSTOJANSTVO JE PREDMET-PRATILAC	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE GRAĐEVINA	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE TEMELJ	√	√
DOSTOJANSTVO JE PREDMET NA VISINI	√	√
<i>Metafore posvedočene u manje od 10 primera</i>		
STEPEN INTENZITETA SAMOPOŠTOVANJE JE VELIČINA SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA, SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE MOŽE POKAZATI, DOSTOJANSTVO JE ŠTIT, OGRTAČ	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE PRESKUPA ROBA	√	/
INTENZITET SAMOPOŠTOVANJA JE MESTO SAMOPOŠTOVANJA-PREDMETA NA VERTIKALNOJ SKALI	/	√

SAMOPOŠTOVANJE JE BIĆE	Dignity (7,85%) Self-esteem (7,38%) Self-respect (7,89%)	Dostojanstvo (8,9%) Samopoštovanje (7,89%)
SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK (<i>prva po učestalosti konkretizacija SAMOPOŠTOVANJE JE BIĆE u oba jezika</i>)	√	√
Sadejstvo metafore SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE SAMOPOŠTOVANJA UMESTO REAKCIJA SUBJEKTA Metaforička slika SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA „U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU”		
a) UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE RANJAVANJE SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA (BIĆA)	√	√ (isključivo dostojanstvo)
b) VREDANJE SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA (SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREDA, BUNI/LJUTI KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST DOVODI U OPASNOST, BUNTOVNA/NEPOKORNA/LJUTA OSOBA)	√	√ (isključivo dostojanstvo)
Metaforička slika SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA „U POVOLJNOM POLOŽAJU”		
a) SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOME TREBA LASKATI/UDOVOLJAVATI (KOJI JE SREČAN, ZADOVOLJAN KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST POTVRĐUJE) (<i>u samo nekoliko primera u engleskom korpusu</i>)	√	/
SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE	√	√
a) SAMOPOŠTOVANJE JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR, ZAPOVEDNIK) (<i>prva po učestalosti konkretizacija SAMOPOŠTOVANJE JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE u oba jezika</i>)	√	√
b) SAMOPOŠTOVANJE JE VODIČ	√	/
PORAST INTENZITETA SAMOPOŠTOVANJA JE JAČANJE I RAST SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA	√	√
<i>Metafore posvedočene u manje od 10 primera</i>		
POSTOJANJE SAMOPOŠTOVANJA JE PRISUSTVO SAMOPOŠTOVANJA-BIĆA metafora ŽIVOTNOG CIKLUSA	√	√
PORAST INTENZITETA SAMOPOŠTOVANJA JE PODSTICANJE SAMOPOŠTOVANJA-ČOVEKA		
SAMOPOŠTOVANJE JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM STANJIMA	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE PTICA, BILJKA	√	/
SAMOPOŠTOVANJE JE MATERIJIA	Dignity (3,38%) Self-esteem (4,98%) Self-respect (7,36%)	Dostojanstvo (3,1%) Samopoštovanje (8,64%)
STEPEN IZRAŽENOSTI SAMOPOŠTOVANJA JE MERA KOLIČINE SAMOPOŠTOVANJA-MATERIJE	√	√
<i>Metafore posvedočene u manje od 10 primera</i>		
SAMOPOŠTOVANJE JE MATERIJIA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	√	√
SAMOPOŠTOVANJE JE MATERIJIA KOJA SE NALAZI U UZROKU SAMOPOŠTOVANJA	√	√
UZROK SAMOPOŠTOVANJA JE IZVOR SAMOPOŠTOVANJA-TEČNOSTI	√	√
DOSTOJANSTVO JE SVETLOST	√	√

DOSTOJANSTVO JE VAZDUŠNI OMOTAČ KOJI OBAVIJA SUBJEKTA	√	/
SAMOPOŠTOVANJE JE MESTO	Dignity (0%) Self-esteem (0%) Self-respect (0,1%)	Dostojanstvo (0%) Samopoštovanje (0,3%)
SAMOPOŠTOVANJE JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA	Dignity (1,08%) Self-esteem (0%) Self-respect (0,1%)	Dostojanstvo (1,2%) Samopoštovanje (0,3%%)
POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA (<i>out of iz</i> – uzročno značenje)	√	√
USPRAVNO DRŽANJE ZA SAMOPOŠTOVANJE	√	√

Kako vidimo iz tabele, ispitivani jezici ispoljavaju gotovo stoprocentno podudaranje kako u pogledu uočenih preslikavanja, tako i u pogledu njihove kvantitativne zastupljenosti. Naime, u oba jezika „scenario posedovanja dragocenosti” čini sržnu strukturu pojmova u vezi sa samopoštovanjem, dok su metafore sa izvornim domenima bića, materije, mesta i sadržatelja posvedočene daleko manjim brojem primera.

Kao što smo istakli i za međujezičke razlike u konceptualizaciji (kolektivnog) ponosa, na međujezičke razlike u konceptualizaciji samopoštovanja prevashodno smo naišli na nivou jezičkih manifestacija uočenih preslikavanja. Tako su, recimo, u srpskom korpusu jezičke realizacije metafora SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI I BRANITI, KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE (DOSTOJANSTVO, ČAST) JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC i UGROŽAVANJE SAMOPOŠTOVANJA JE NANOŠENJE ŠTETE SAMOPOŠTOVANJU-PREDMETU ukazale na retoričku upotrebu tih izraza u cilju oblikovanja javnog mnjenja. Povrh toga, uočljive su razlike i u pojedinim aspektima koji se tiču brojčane zastupljenosti. Naime, primeri u kojima se govori o *odbrani* i *zaštiti dostojanstva-predmeta* dominantni su u tom pogledu – oni obuhvataju čak 22% od ukupnog broja ekscerpiranih primera iz srpskog korpusa koji sadrže leksemu *dostojanstvo*.

Tabela 34: Pregled sličnosti i razlika u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji PREKOMERNOG PONOSA u engleskom i srpskom jeziku

	<i>Engleski</i>	<i>Srpski</i>
PREKOMERNI PONOS JE PREDMET	Arrogance (38,49%) Ego (20,56%) Vanity (11,24%)	Sujeta (26%) Gordost (23,79%) Arogancija (38,65%) Oholost (19%) Nadmenost (38,33%) Ego (27,1%)
POČETAK PREKOMERNOG PONOSA JE STICANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA	√	√
OSEĆATI PREKOMERNI PONOS JE POSEDOVATI PREKOMERNI PONOS-PREDMET	√	√
DOŽIVLJAJ UGROŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE GUBITAK ILI FIZIČKO UNIŠTAVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA	√	√
STEPEN POSTOJANOSTI DOŽIVLJAVANJA PREKOMERNOG PONOSA JE STEPEN OTPORNOSTI PREDMETA NA FIZIČKO UNIŠTAVANJE (<i>ego u oba jezika</i>)	√	√
PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI NE TREBA VISOKO VREDNOVATI (I KOJI TREBA ODBACITI) (<i>posebno ego i sujeta u oba jezika</i>)	√	√
PRESTANAK PRIDAVANJA VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE ODBACIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA (<i>kreativnija jezičke realizacije</i>)	√	√
PRIDAVANJE VELIKOG ZNAČAJA LIČNOJ VREDNOSTI JE STAVLJANJE EGA/SUJETE NA NAJZNAČAJNIJE MESTO U FIZIČKOM PROSTORU	/	√
POTVRĐIVANJE VISOKOG MIŠLJENJA O SEBI JE FIZIČKO ULEPŠAVANJE SUJETE-PREDMETA	/	√
Aspekt vidljivosti predmeta:		
a) UOČAVANJE SUBJEKTOVOG PREKOMERNOG PONOSA JE PREPOZNAVANJE I OTKRIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA	√	√
b) PREKOMERNI PONOS (EGO/SUJETA) JE UPADLJIV PREDMET	/	√
c) PREKOMERNI PONOS JE PREDMET KOJI SUBJEKT (PONEKAD) TEŽI DA SAKRIJE	√	√
PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNOG (AROGANTNOG) SUBJEKTA (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA (<i>U strukturi arogancije u oba jezika</i>)	√	√
AROGANCIJA JE PREDMET NA KOJI DRUGI LJUDI MOGU NA NAIĐU	/	√
PREKOMERNI PONOS JE (PRE)VELIKI PREDMET (<i>značajno preslikavanje naročito u strukturi ego i sujete, kreativne jezičke i (vanjezičke) realizacije</i>)	√	√
PREKOMERNI PONOS JE PRENADUVEN PREDMET	√	√
POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE POVEĆAVANJE (NADUVAVANJE, PUMPANJE) PREKOMERNOG PONOSA-PREDMETA	√	√
POKAZATI NEKOME DA NIJE TOLIKO VAŽAN JE SMANJITI (IZDUVATI, PROBUŠITI) PREKOMERNI PONOS-PREDMET	√	√
PREKOMERNI PONOS JE PREDMET-PRATILAC	√	√
PREKOMERNI PONOS JE MASKA, FASADA	√	√

PREKOMERNI PONOS JE PRESKUPA ROBA	/	√
PREKOMERNI PONOS (AROGANCIJA) JE ORUĐE/ORUŽJE	/	√
PREKOMERNI PONOS JE TERET	/	√
SUJETA JE MEHANIZAM	/	√
SUJETA JE KOČNICA, SUJETE SU OKOVI	/	√
PREKOMERNI PONOS JE BIĆE	Arrogance (17,15%) Ego (54%) Vanity (27,9%)	Sujeta (46,47%) Gordost (26,06%) Arogancija (20,85%) Oholost (36,26%) Nadmenost (25%) Ego (45,78%)
metafora ŽIVOTNOG CIKLUSA	√	√
POSTOJANJE PREKOMERNOG PONOSA JE PRISUSTVO PREKOMERNOG PONOSA-ČOVEKA (BIĆA) (<i>Nije posvedočena u strukturi ega ni u engleskom ni u srpskom</i>)	√	√
POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE RAST, RAZVOJ PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA, OHRABRIVANJE/PODSTICANJE PREKOMERNOG PONOSA-ČOVEKA	√	√
OŽIVLJAVANJE I JAČANJE SUBJEKTOVE ŽELJE ZA POTVRDOM VREDNOSTI JE BUĐENJE SUJETE-BIĆA	/	√
SUBJEKT JE EGO-ČOVEK (NEZAJAŽLJIV I OSION)	√	√
PREKOMERNI PONOS JE SUBJEKTOV ROĐAK, PRIJATELJ	/	√
Metaforička slika PREKOMERNOG PONOSA-BIĆA/ČOVEKA „U POVOLJNOM POLOŽAJU”		
PREKOMERNI PONOS JE BIĆE (ČEŠĆE ČOVEK) KOME TREBA UGAĐATI (NA FIZIČKOM PLANU I MENTALNOM PLANU – HRANITI GA, GOLICATI, MASIRATI, LASKATI MU, DODVORAVATI MU SE; SUJETA JE ČOVEK KOJI JE ZADOVOLJAN KADA SUBJEKT DOŽIVI USPEH) (<i>izrazito produktivno preslikavanje u strukturi ega i sujete</i>)	√	√
EGO JE HALAPLJIVO/NEZASITO BIĆE	√	√
Metaforička slika PREKOMERNOG PONOSA-ČOVEKA „U NEPOVOLJNOM POLOŽAJU”		
a) UGROŽAVANJE PREKOMERNOG PONOSA JE RANJAVANJE PREKOMERNOG PONOSA-ČOVEKA (BIĆA) (<i>produktivna naročito u strukturi ega i sujete</i>)	√	√
b) UGROŽAVANJE PREKOMERNOG PONOSA JE VREĐANJE PREKOMERNOG PONOSA-ČOVEKA (PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI SE (LAKO) VREĐA, PATI KADA SE SUBJEKTOVA VREDNOST DOVODI U OPASNOST)	√	√
Sadejstvo metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK i metonimije (EMOCIONALNE) REAKCIJE/UVERENJA/POSTUPCI PREKOMERNOG PONOSA UMEMO REAKCIJA PREKOMERNO PONOSNOG ČOVEKA (<i>izrazito produktivno preslikavanje u strukturi prekomernog ponosa</i>) Postupci i osobine koji se pripisuju prekomernom ponosu u oba jezika izrazito negativni:	√	√

PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI MISLI DA JE BOLJI OD DRUGIH (I DA JE SUBJEKT BOLJI OD DRUGIH), POHLEPAN/NEZAJAŽLJIV ČOVEK, SUREVNJIV/TAKMIČARSKI NASTROJEN ČOVEK PREKOMERNI PONOS (AROGANCIJA) JE NASILAN/BEZOBZIRAN ČOVEK PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTA OTUĐUJE OD DRUGIH, SVADLJIV ČOVEK KOJI NIJE U STANJU DA OSTVARI SARADNJU, RADI ZA ZAJEDNIČKE INTERESE, OSVETOLJUBIV ČOVEK PREKOMERNI PONOS JE SLEP ČOVEK		
PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE		
a) „Nedovršena personifikacija”	√	√
b) PREKOMERNI PONOS JE VODIČ (U KRIZU, NESREĆU, NEUSPEHE, ZABLUDE)	√	√
c) PREKOMERNI PONOS JE LOŠ SAVETNIK	/	√
d) PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTA POKUŠAVA DA PREVARI	√	√
e) PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI SUBJEKTU STAVLJA POVEZ PREKO OČIJU ILI GA OSLEPLJUJE	√	√
f) PREKOMERNI PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR, CAR)	√	√
g) PREKOMERNI PONOS (SUJETA) JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (ROBOVLASNIK, ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO)	/	√
h) POVREĐENA/UVREĐENA SUJETA JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM POSTUPCIMA	√	√
PREKOMERNI PONOS JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, NEPRIJATELJ, UBICA	√	√
TUĐA AROGANCIJA JE PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ OD KOJEG SUBJEKTU TREBA ZAŠTITA	√	√
PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM STANJIMA	√	√
PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK RAZUMU	√	√
SUJETE RAZLIČITIH LJUDI SU PROTIVNICI U BORBI	/	√ (u strukturi sujete i ega)
PREKOMERNI PONOS JE PROTIVNIK BOGU	√	√
PREKOMERNI PONOS JE NADMOĆAN PROTIVNIK OD KOJEG SUBJEKTA MOGU SPASITI VERA I BOG	/	√
PREKOMERNI PONOS JE GREŠNIK, ČOVEK KOJI JE POGREŠIO I ZASLUŽUJE BOŽJU KAZNU, ČOVEK KOJI SUBJEKTA ODVAJA OD BOGA	/	√ (oholost)
PREKOMERNI PONOS JE DEMON, ĐAVO	/	√
PREKOMERNI PONOS JE BOŽANSTVO (IDOL)	/	√ (oholost, gordost)
GORDOST JE MAJKA GREHOVA	/	√ (gordost)
PREKOMERNI PONOS JE ČUDOVIŠTE	√	√
PREKOMERNI PONOS JE RAZULARENA/DIVLJA ŽIVOTINJA	√	√
PREKOMERNI PONOS JE ZMIJA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE BILJKA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA	Arrogance (7,74%) Ego (0,27%) Vanity (3,03%)	Sujeta (7,19%) Gordost (9,63%) Arogancija (9,81%) Oholost (12,67%) Nadmenost (11,66%) Ego (2,8%)

STEPEN IZRAŽENOSTI PREKOMERNOG PONOSA JE MERA KOLIČINE PREKOMERNOG PONOSA-MATERIJE	√	√
ISTOVREMENO JAVLJANJE RAZLIČITIH STANJA JE MEŠAVINA VIŠE VRSTA MATERIJE	√	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (KOJA GA U POTPUNOSTI ISPUNJAVA)	√	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA POD PRITISKOM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MORE/REKA/BUJICA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA KOJA SE SMEŠTENA U KOLEKTIV, MATERIJA KOJA SE SMEŠTA MEĐU LJUDE, U MEĐULJUDSKE ODNOSI, ILI AKTIVNOST KOJU GRUPA ZAJEDNO OBAVLJA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA KOJA SE NALAZI U SUBJEKTOVIM OČIMA, HODU, ISKAZIMA, POSTUPKU, NAČINU RAZMIŠLJANJA	√	√
AROGANCIJA JE VAZDUŠNI OMOTAČ KOJI OBAVIJA SUBJEKTA	√	/
PREKOMERNI PONOS JE VRELINA	√ (naglašava se samo intenzitet)	√ (naglašavaju se i destruktivni aspekti prekomernog ponosa, kao i suprotstavljenost razumu)
POJAČANJE PRIJATNOSTI IZAZVANE POTVRĐIVANJEM LIČNE VREDNOSTI JE PODGREVANJE SUJETE-MATERIJE	/	√
PREKOMERNI PONOS JE HLADNOĆA	√	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE VELIKA KOLIČINA MATERIJE, VODE, MORA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MATERIJA U KOJU JE SUBJEKT URONJEN	/	√
PREKOMERNI PONOS JE TAMA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MOČVARA	/	√
PREKOMERNI PONOS JE OTROV, ALKOHOLNO PIĆE	/	√
PREKOMERNI PONOS JE OBLAK	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MESTO	Arrogance (2,51%) Ego (0%) Vanity (0,77%)	Sujeta (0,53%) Gordost (2,26%) Arogancija (3,06%) Oholost (2,11%) Nadmenost (0%) Ego (0%)
PREKOMERNI PONOS JE MESTO NA VISINI	/	√
PREKOMERNI PONOS JE MESTO (METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA, NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA)	√	√
PREKOMERNI PONOS JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA	Arrogance (2,09%) Ego (0%) Vanity (0,77%)	Sujeta (0,53%) Gordost (2,83%) Arogancija (1,22%) Oholost (2,81%) Nadmenost (4,16%) Ego (0%)
PREKOMERNI PONOS JE PROSTORIJA/ZAKLON/PRIBEŽIŠTE	/	√
PREKOMERNI PONOS JE SADRŽATELJ NA VISINI	/	√

PREKOMERNI PONOS JE SADRŽATELJ KOJI SE NALAZI DOLE/RUPA	√	/
PREKOMERNI PONOS JE KANAL	√	√
UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA (<i>from/od</i> – uzročno značenje)	√	√
POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA-SADRŽATELJA (<i>out of pride/iz</i> – uzročno značenje)	√	√
PRETERANO PODIĆI GLAVU I ISTURITI PRSA ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN	√	√
BITI PRETERANO I NEPRIRODNO UVEĆAN ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN	√	√
PREKOMERNO PONOSAN ČOVEK JE PETAO/PAUN/ĆURAN	√	√
BITI GORE ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN	√	√
BITI IZNAD DRUGIH LJUDI ZA BITI PREKOMERNO PONOSAN	√	√
PREZIR PREMA DRUGIMA ZA PREKOMERNI PONOS	√	√
NEOSNOVANA PROCENA DA SMO BOLJI OD DRUGIH LJUDI ZA PREKOMERNI PONOS	√	√
PREKOMERNI PONOS JE GORE	√	√
BITI PREKOMERNO PONOSAN JE BITI VELIKI I BITI GORE	√	√

Uočena preslikavanja pokazuju da je u oba jezika *negativna društvena ocena prekomernog ponosa* suštinski **dominantna** u strukturi pojmova u vezi sa prekomernim ponosom. Ispitivani jezici su ispoljili, kako vidimo iz tabele, visok stepen podudaranja kada je u pitanju konceptualizacija prekomernog ponosa. Očigledno je da su poklapanja posvedočena i na nivou individualnih pojmova u vezi sa prekomernim ponosom – tako je, na primer, u oba jezika posvedočeno preslikavanje PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNOG (AROGANTNOG) SUBJEKTA (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (AROGANCIJE)-PREDMETA I TUĐA AROGANCIJA JE PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ OD KOJEG SUBJEKTU TREBA ZAŠTITA budući da je u strukturi pojma arogancije u oba jezika dominantna perspektivizacija ponašanja prekomerno ponosnog čoveka prema drugim ljudima. S druge strane, SUJETA/EGO JE BIĆE (ČEŠĆE ČOVEK) KOME TREBA UGAĐATI (NA FIZIČKOM I MENTALNOM PLANU) predstavlja izrazito preslikavanje u strukturi pojmova ega i sujete u oba jezika s obzirom na to da se u njihovoj strukturi dominantno profiliše subjektova potreba za potvrđivanjem lične vrednosti.

Sve u svemu, uočena preslikavanja ubedljivo pokazuju da se prekomerni ponos u oba jezika konceptualizuje kao moćni pokretač ljudskog delovanja. To, najpre, vidimo iz

produktivnosti pojmovnog mehanizma koji implicira pripisivanje ovim crtama ličnosti osobina, osećanja i postupaka koje one zapravo izazivaju kod ljudi, pri čemu u metaforičkoj slici „vidimo” samo njih, a ne i subjekta. Na ovaj način se ističe moć koju takve crte ličnosti imaju nad ljudima i ojačava uverenje da im ljudi „robuju” i da su pasivni kad je u pitanju zaokupljenost ličnom vrednošću i želja da ostali takvu vrednost potvrđuju. Postupci i osobine koji se pripisuju takvim personifikovanim stanjima/osobinama izrazito su negativni – prekomerni ponos-čovjek je nezajažljiv, surevnjiv, želi da bude u centru pažnje, zahteva da mu drugi laskaju, strašno pati kada potvrda njegovih vrednosti izostane, ili mu je vrednost pak ugrožena, i tada je spreman i na osvetu. S druge strane, sukobljava se s drugim ljudima, i može čak dovesti do fizičkih sukoba i ratova. Pored toga, da prekomerni ponos moćno utiče na čovekov psihički život i ponašanje pokazuju i raznovrsne konkretizacije metafore PREKOMERNI PONOS JE ČOVEK KOJI USMERAVA SUBJEKTOVO PONAŠANJE, kao i metafore PREKOMERNI PONOS JE NADMOĆAN PROTIVNIK U BORBI I NEPRIJATELJ.

Razlike među jezicima najviše su se ispoljile na nivou domena spram kojih se prekomerni ponos profiliše – tako se lekseme *oholost* i *gordost* u srpskom jeziku javljaju u kontekstu religije, što je ujedno i objašnjenje za postojanje preslikavanja PREKOMERNI PONOS JE GREŠNIK, ČOVEK KOJI JE POGREŠIO I ZASLUŽUJE BOŽJU KAZNU, ČOVEK KOJI SUBJEKTA ODVAJA OD BOGA, PREKOMERNI PONOS JE DEMON, ĐAVO, PREKOMERNI PONOS JE BOŽANSTVO (IDOL), GORDOST JE MAJKA GREHOVA, PREKOMERNI PONOS JE ZMIJA samo u srpskom jeziku. Pored toga, podaci iz tabele pokazuju da srpski jezik poseduje nešto širi opseg metafora posredstvom kojih se opojmljuje prekomerni ponos.

8.2. Emocije negativnog samovrednovanja

Tabela 35: Pregled sličnosti i razlika u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji STIDA u engleskom i srpskom jeziku

	<i>Engleski</i>	<i>Srpski</i>
STID JE PREDMET	Shame (30,66%) Embarrassment (35,97%)	Stid (36,27%) Sram (38,04%) Sramota (62,44%)
(SPOSOBNOST SUBJEKTA DA OSEĆA) STID/SRAM JE STID–(VREDAN) PREDMET KOJI BI TREBALO POSEDOVATI	√ (<i>shame</i>)	√ (<i>stid, sram</i>)
POČETAK STIDA JE DOBIJANJE STIDA-PREDMETA		
OSEĆATI STID JE POSEDOVATI STID-PREDMET	√	√
SRAMOTA JE (NEŽELJEN) PREDMET KOJI SUBJEKTU (POČINIOCU NEDOLIČNOG POSTUPKA) PRIPADA	√ (<i>shame</i>)	√ (<i>sramota</i>)
SRAMOTA JE NEŽELJEN PREDMET KOJI POČINILAC NEDOLIČNOG AKTA DONOSI/OSTAVLJA U NASLEĐE GRUPI KOJOJ PRIPADA (SUBJEKTU)	√	√
STID JE PREDMET KOJI SE NALAZI NA SUBJEKTU		
SRAMOTA JE PREDMET KOJI SE SUBJEKTU DONOSI I STAVLJA NA NJEGA (I POTOM NA NJEMU NALAZI)	√ (<i>shame</i>)	√ (<i>sramota</i>)
SRAMOTA JE (TEŽAK) PREDMET KOJI PADA NA SUBJEKTA	/	√ (<i>sramota</i>)
SRAMOTA JE PREDMET (GOMILA PREDMETA, MATERIJA) KOJA SE MOŽE NANETI SUBJEKTU	/	√ (<i>sramota</i>)
STID JE PREKRIVAČ	/	√ (<i>stid, sram</i>)
STID JE POKLOPAC	/	√ (<i>sram</i>)
STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA (<i>dominantna u kvantitativnom pogledu u srpskom korpusu</i>)	/	√
STID JE TERET	√	√
STID JE PREDMET KOJI TREBA DA PADNE DA POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA	√	/
STID JE PREDMET KOJI TREBA DA DIREKTNO POGODI POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA (<i>dominantna u kvantitativnom pogledu u srpskom korpusu</i>)	/	√
STID JE PREPREKA MEĐU LJUDIMA	√ (<i>embarrassment</i>)	√ (<i>stid</i>)
UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-PREDMET	√	/
STID-PREDMET JE DEO UZROKA STIDA-PREDMETA	√	/
STID-PREDMET JE PRIPOJEN UZROKU STIDA-PREDMETU	√	/
PREDMET KOJI JE SPOLJA PRIPOJEN UZROKU STIDA-PREDMETU	√	/
STID JE OŠTAR PREDMET KOJI SUBJEKTA PROBADA I NANOSI MU FIZIČKI BOL	√	/
STID JE PREDMET-PRATILAC (<i>u engleskom korpusu upotreba predloške sintagme with embarrassment/shame u uzročnom značenju dominantna u kvantitativnom pogledu</i>)	√	√
ISPOLJAVANJE MANIFESTACIJA STIDA JE POKAZIVANJE STIDA-PREDMETA		
STID JE PREDMET KOJI SUBJEKT ŽELI DA SAKRIJE	√ (<i>embarrassment</i>)	√
STID JE ORUŽJE	/	√
STID JE BIĆE	Shame (8,23%) Embarrassment (6,55%)	Stid (10,03%) Sram (3,53%) Sramota (6,11%)

STID JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM (I PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA (<i>uz stid je</i> STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI, <i>najučestalija konkretizacija metafore</i> STID JE BIĆE u oba jezika)	√	√
a) STID JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE	√	√
b) STID JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK	√	√
c) STID UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM (UZROKUJE NEPRIJATNE I ŠTETNE PSIHO-FIZIČKE REAKCIJE („NEDOVRŠENA PERSONIFIKACIJA”)	√	√
d) STID JE VODIČ	√	√
STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI I NEPRIJATELJ	√	√
STID JE PROGONITELJ	√	√
STID JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM	√	√
a) STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE OBOGALJITI, IZBACITI IZ FIZIČKE RAVNOTEŽE, IZMESTITI IZ UOBIČAJENE LOKACIJE	√	/
b) STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE RAZAPINJATI I KIDATI	√	√
c) STID JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE UDARATI, ŽIVOG POJESTI	/	√
d) STID JE MUČITELJ	√	√
STID JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM PSIHOLOŠKIM STANJIMA	/	√
metafora ŽIVOTNOG CIKLUSA	√	√
POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI STIDA JE RAST, RAZVOJ STIDA-BIĆA	√	√
POSTOJANJE STIDA JE PRISUSTVO STIDA-ČOVEKA (BIĆA)	√	√
a) STID JE PRATILAC	√	√
b) STID JE SUSTANAR	√	/
STID JE MATERIJU (STID JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU i STID JE VRELINA <i>najzastupljenije konkretizacije u oba jezika)</i>	Shame (10,94%) Embarrassment (6,78%)	Stid (10,03%) Sram (5,19%) Sramota (4,58%)
STID JE MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	√	√
STID JE VRELINA	√	√ (stid)
a) STID JE VATRA, PLAMEN (U SUBJEKTU-SADRŽATELJU), PLAMENI TALAS, VRELA TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU)	√	√
b) STID JE VRELA TEČNOST, PARA	√	/
c) STID JE (VRELA, USIJANA) MATERIJU KOJA SUBJEKTU NANOSI OPEKOTINE	/	√
BUJICA, TALAS KOJI PREPLAVLJUJE SUBJEKTA	√	√
STID JE MATERIJU KOJA OBAVIJA SUBJEKTA	/	√
UZROK STIDA JE SADRŽATELJ ZA STID-MATERIJU	√	√
UZROK STIDA JE IZVOR STIDA-TEČNOSTI	√	/
STID JE BEZVREDNA, PRLJAVA MATERIJU	√ (<i>shame</i>)	√ (<i>sramota</i>)
a) MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE	/	√
STEPEN INTENZITETA STIDA JE MERA KOLIČINE STIDA-MATERIJE	√	√
STID JE MESTO	Shame (1,19%) Embarrassment (0,68%)	Stid (0,4%) Sram (1,03%) Sramota (1,52%)

STID JE MESTO (METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA, NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA)	√	√
STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA	Shame (5,3%) Embarrassment (7,58%)	Stid (0,81%) Sram (0,83%) Sramota (3,71%)
STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA (<i>u engleskom korpusu upotreba predloške sintagme in shame/embarrassment u uzročnom značenju dominantna u kvantitativnom pogledu</i>)	√	√
STID JE OGRANIČENI 2-D PROSTOR	√	√
STID JE MRAČNA PROSTORIJA	√	/
STID JE MATERIJU U KOJU SUBJEKT TONE	√	√
SRAM JE RUPA/JAMA/PROVALIJA	/	√
SRAMOTA JE BESPUČE	/	√
STID JE KANAL	√	/
UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA (<i>from/od</i> – uzročno značenje) (<i>u srpskom korpusu dominantna u kvantitativnom pogledu</i>)	√	√ Stid (17,22%)
POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ SADRŽATELJA (<i>out of/iz</i> – uzročno značenje)	√	√
SILA KOJA IZMEŠTA UNUTRAŠNJE „JA” IZ SPOLJAŠNJEG	√	√
MUKE IZAZAVANE STIDOM SU SAMRTNIČKE MUKE	√	√
STID JE BOLEST	√	√
STID JE LUDILO	/	√
PORUMENETI ZA EMOCIJU STIDA	√	√
OBORITI GLAVU I POGLED ZA EMOCIJU STIDA	√	√
NE SMETI IZAĆI NEKOME NA OČI/GLEDATI NEKOGA U OČI ZA OSEĆATI STID (U NEČIJEM PRISUSTVU)	√	√
ŽELJA (ISKAZIVANJE ŽELJE) DA SE SMANJIMO I NESTANEMO (PROPADNEMO U ZEMLJU) ZA EMOCIJU STIDA	√	√
OSEĆATI STID (PONIŽENJE) JE BITI MALI/DOLE	√	√

Podaci iz Tabele 35 pokazuju da je najveći broj uočenih preslikavanja posvedočen i u engleskom i u srpskom jeziku, te se može reći da ispitivani jezici ispoljavaju visok stepen podudarnosti i u pogledu konceptualizacije emocije stida.

Najupadljivije razlike u konceptualizaciji stida u engleskom i srpskom jeziku uslovljene su, na prvom mestu, međujezičkim razlikama u uzročnim značenjima prostornih predloga u kontekstu emocionalne kauzalnosti. Naime, u srpskom jeziku je izrazita upotreba predloško-padežne sintagme *od + genitiv* u kontekstu u kome je emocija uzročnik nevoljnih fizioloških reakcija i telesnih manifestacija, dok je u tom slučaju u engleskom jeziku dominantna upotreba predloga *in* i *with*. To je ujedno i objašnjenje za učestalost javljanja predloško-padežne sintagme *od stida* u srpskom korpusu (kao što vidimo iz tabele, ona

obuhvata 17% od ukupnog broja svih primera iz naše građe koji sadrže leksemu *stid*) budući da emocija stida često uzrokuje nevoljne fiziološke procese, osećanja i bihevioralne manifestacije poput povišene telesne temperature, pratećeg crvenila u licu, obaranja glave i pogleda, fizičkog skupljanja, negativnih osećanja, patnje i nefunkcionalnosti. Upotreba predloga *od* upućuje na metaforu UZROKOVANJE JE UDALJAVANJE POSLEDICE OD UZROKA. S druge strane, u istom kontekstu, upotreba predloških sintagmi *with shame/embarrassment* i *in shame/embarrassment* upućuje na preslikavanja STID JE PREDMET-PRATILAC i STID JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA.

Dalje, međujezičke razlike u metaforičkoj konceptualizaciji emocije stida uslovljene su i postojanjem padežnog sistema u srpskom jeziku. Naime, metafora STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA (kao i STID JE PREDMET KOJI TREBA DA POGODI POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA), a koja je dominantna u kvantitativnom pogledu u srpskom korpusu (obuhvata 53% od ukupnog broja realizacija metafore STID JE PREDMET, 81% SRAM JE PREDMET i 72% SRAMOTA JE PREDMET), realizovana je akuzativnim oblikom imenice, to jest zamenice, koja označava subjekta.

Pored gorenavedenih razlika, i u konceptualizaciji stida razlike su se ispoljile prevashodno na nivou specifičnih konkretizacija i jezičkih realizacija opštijih preslikavanja posvedočenih u oba jezika. Tako je, recimo, metaforička predstava stida–predmeta koji se stavlja na subjekta i potom na njemu nalazi realizovana širim opsegom jezičkih sredstava u srpskom jeziku, te smo iz njih za srpski jezik rekonstruisali više preslikavanja nižeg reda opštosti: STID JE POKRIVAČ, POKLOPAC, SRAMOTA JE (TEŽAK) PREDMET KOJI PADA NA SUBJEKTA, SRAMOTA JE PREDMET (GOMILA PREDMETA) KOJA SE MOŽE NANETI SUBJEKTU. S druge strane, neke od uočenih metafora posvedočene su u samo jednom od dva ispitivana jezika – kao što vidimo, metafore STID JE MATERIJAL KOJA OBAVIJA SUBJEKTA, SRAMOTA JE BESPUĆE, PROVALIJA posvedočene su samo u srpskom jeziku, dok su metafore STID JE KANAL i MRAČNA PROSTORIJA potvrđene samo u engleskom jeziku.

Možemo dodati da ispitivanje metaforičke konceptualizacije emocije stida nije potvrdilo hipotezu koja se ticala pretpostavke da će rezultati ukazati na veću zastupljenost metafora kojima se ističe pozitivno vrednovanje emocije stida u srpskom jeziku. Naime, u oba jezika posvedočena je metafora (SPOSOBNOST SUBJEKTA DA OSEĆA) STID JE STID–VREDAN

PREDMET KOJI BI TREBALO POSEDOVATI, a podaci su ukazali i na izrazitu brojčanu zastupljenost u oba jezika izraza kojima se iskazuje društvena osuda uperena protiv počinioca nedoličnog postupka. Konkretnije, u engleskom jeziku posvedočeni su ustaljeni izrazi u kojima se iskazuje želja i neophodnost da „na počinioca stid-predmet padne” (STID JE PREDMET KOJI TREBA DA PADNE NA POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA), dok u srpskom jeziku „stid-predmet počinioca treba direktno da pogodi” (STID JE PREDMET KOJI TREBA DA POGODI POČINIOCA NEDOLIČNOG POSTUPKA). Pored toga, analiza nije potvrdila veću zastupljenost metafora koje se usmeravaju na to da subjekt želi da pobegne, i da kontroliše stid i njegove manifestacije u engleskom jeziku (u oba jezika tipične reakcije na stid jesu fizičko skupljanje i želja subjekta da pobegne), kao ni izrazitost metafora koje se usmeravaju na to da drugi ljudi izazivaju osećanje stida i krivice u drugima u srpskom jeziku.

Tabela 36: Pregled sličnosti i razlika u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji KRIVICE u engleskom i srpskom jeziku

	<i>Engleski</i>	<i>Srpski</i>
KRIVICA JE PREDMET	23,1 %	22,22%
POČETAK KRIVICE JE DOBIJANJE KRIVICE–NEŽELJENOG PREDMETA	√	√
KRIVICA JE PREDMET KOJI SUBJEKTU NEKO NAMEĆE	√	√
a) KRIVICA JE PREDMET KOJI SE BACA NA SUBJEKTA	/	√
b) KRIVICA JE OŠTAR PREDMET KOJI NEKO MOŽE ZARITI U SUBJEKTA	/	√
c) KRIVICA JE TERET KOJI SE SUBJEKTU STAVLJA NA DUŠU	/	√
OSEĆATI KRIVICU JE POSEDOVATI KRIVICU-PREDMET	√	√
KRIVICA JE (NEŽELJEN) PREDMET	√	√
IMATI SPOSOBNOST ZA ADEKVATNO OSEĆANJE KRIVICE JE IMATI KRIVICU–VREDAN PREDMET	√	√
KRIVICA JE TERET (<i>prva po učestalosti konkretizacija metafore KRIVICA JE PREDMET u oba jezika</i>)	√	√
UČINITI DA KRIVICA PRESTANE JE ZBACITI KRIVICU-PREDMET SA SEBE	√	√
POMOĆI SUBJEKTU DA KRIVICA PRESTANE JE SKINUTI KRIVICU-TERET SA NJEGA	√	√
KRIVICA JE OŠTAR PREDMET (<i>druga po učestalosti konkretizacija metafore KRIVICA JE PREDMET u engleskom jeziku</i>)	√	√
KRIVICA JE PREDMET-PRATILAC (<i>druga po učestalosti u srpskom i treća u engleskom konkretizacija metafore KRIVICA JE PREDMET</i>)	√	√
KRIVICA JE SREDSTVO KOJE SLUŽI ZA MANIPULACIJU I KONTROLISANJE DRUGIH LJUDI	√	√
a) KRIVICA JE ORUŽJE ZA KONTROLISANJE DRUGIH LJUDI	√	/
ISPOLJAVANJE MANIFESTACIJA KRIVICE JE POKAZIVANJE KRIVICE-PREDMETA	√	√

STEPEN INTENZITETA KRIVICE JE VELIČINA KRIVICE-PREDMETA	√	√
KRIVICA JE PREDMET KOJI VIŠE LJUDI MOŽE PODELITI	√	/
KRIVICA JE BIĆE	21,5%	21,13%
KRIVICA JE ČOVEK KOJI UPRAVLJA SUBJEKTOVIM PONAŠANJEM (I PSIHO-FIZIČKIM REAKCIJAMA (uz KRIVICA JE PROTIVNIK U BORBI najučestalija konkretizacija u engleskom jeziku)	√	√
a) KRIVICA JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE	√	√
b) KRIVICA JE ČOVEK KOJI OMETA SUBJEKTOVO NORMALNO FUNKCIONISANJE I POSTAVLJA PREPREKE	√	√
c) KRIVICA JE ČOVEK KOJI JE SUBJEKTA ZAROBIO/TAMNIČAR	√	√
d) KRIVICA JE VODIČ (U OČAJANJE, SMRT, BEZNAĐE)	√	√
e) „NEDOVršENA PERSONIFIKACIJA”	√	√
Sadejstvo metafore KRIVICA JE ČOVEK i metonimije POSTUPCI KRIVICE UMESTO POSTUPAKA SUBJEKTA	√	/
KRIVICA JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI I NEPRIJATELJ (uz KRIVICA JE MUČITELJ najučestalija konkretizacija u srpskom jeziku)	√	√
KRIVICA JE PROGONITELJ	√	√
KRIVICA JE ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM	√	√
a) KRIVICA JE ENTITET KOJI SUBJEKTA MOŽE OBOGALJITI, IZBACITI IZ FIZIČKE RAVNOTEŽE	√	/
b) KRIVICA JE ENTITET KOJI SUBJEKTA RAZAPINJE I RAZDIRE	√	√
c) KRIVICA JE ENTITET KOJI SUBJEKTA UDARA	√	√
d) KRIVICA JE MUČITELJ	√	√
e) KRIVICA JE ŽIVOTINJA KOJA ČOVEKA IZJEDA (JEDE, GRIZE)	√	√
KRIVICA JE PROTIVNIK U BORBI DRUGIM PSIHOLOŠKIM STANJIMA	√	√
metafora ŽIVOTNOG CIKLUSA	√	√
POVEĆANJE STEPENA IZRAŽENOSTI KRIVICE JE RAST, RAZVOJ KRIVICE-BIĆA	√	√
JAVLJANJE KRIVICE JE BUĐENJE KRIVICE-BIĆA	√	√
JAVLJANJE KRIVICE JE IZAZIVANJE KRIVICE-ČOVEKA	√	√
JAVLJANJE KRIVICE JE MEŠKOLJENJE, PODIZANJE KRIVICE-BIĆA	√	/
POSTOJANJE KRIVICE JE PRISUSTVO KRIVICE-ČOVEKA (BIĆA)	√	√
a) KRIVICA JE PRATILAC	√	√
b) KRIVICA JE SUSTANAR	√	/
KRIVICA JE MATERIJA (KRIVICA JE MATERIJA U ČOVEKU-SADRŽATELJU i KRIVICA JE PRIRODNA SILA (BUJICA, TALAS, NALET VODE) najzastupljenije konkretizacije u oba jezika)	12,2%	3,92%
KRIVICA JE MATERIJA U SUBJEKTU-SADRŽATELJU	√	√
a) KRIVICA JE VODENA MASA U ČOVEKU-SADRŽATELJU (KOJA PRETI DA SE IZLIJE)	√	√
b) KRIVICA JE MATERIJA KOJA SE CILJANO STAVLJA U SUBJEKTA	√	√
KRIVICA JE BUJICA (PLIMA, TALAS) KOJA PREPLAVLJUJE SUBJEKTA	√	√
KRIVICA JE MATERIJA KOJA OBAVIJA SUBJEKTA	/	√
UZROK KRIVICE JE IZVOR KRIVICE-TEČNOSTI	√	/
KRIVICA JE BEZVREDNA, PRLJAVA MATERIJA	√	√
a) MATERIJA KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN I KOJU TREBA DA SPERE SA SEBE	√	√

STEPEN INTENZITETA KRIVICE JE MERA KOLIČINE KRIVICE-MATERIJE	√	√
KRIVICA JE TAMA	√	/
KRIVICA JE SVETLOST	√ (preslikava se samo kratkotrajnost bleska svetlosti)	
KRIVICA JE MATERIJA KOJA SE CILJANO MOŽE ŠIRITI	√	/
KRIVICA JE MESTO	1,5%	0,54%
KRIVICA JE MESTO (METAFORA STRUKTURE DOGAĐAJA, NASTANAK STANJA JE ČOVEKOV DOLAZAK DO STANJA)	√	√
KRIVICA JE SADRŽATELJ ZA SUBJEKTA	1,3%	0%
KRIVICA JE MRAČNA PROSTORIJA	√	/
KRIVICA JE MESTO U KOM JE ČOVEK ZAGLAVLJEN	√	/
KRIVICA JE MREŽA IZ KOJE ČOVEK NE MOŽE DA SE ISPETLJA	√	/
KRIVICA JE RUPA/PROVALIJA	√	/
KRIVICA JE PUT	√	/
POSLEDICA JE OBJEKAT KOJI IZLAZI IZ UZROKA-SADRŽATELJA (<i>out of iz</i> – uzročno značenje)	√	/
MUČENJE SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE	√	√
a) SAVEST ČOVEKA UDARA, PROBADA	√	/
b) SAVEST ČOVEKA GRIZE, PEČE, MUČI	/	√
OPTEREĆENA SAVEST ZA OSEĆANJE KRIVICE	√	√
UZNEMIRENA SAVEST ZA OSEĆANJE KRIVICE	/	√

Kako vidimo iz tabele, analizirani jezici su ispoljili visok stepen podudarnosti i u pogledu konceptualizacije osećanja krivice. Najveći broj uočenih metafora u oba jezika usmerava se na izrazitu neprijatnost ovog osećanja iz perspektive subjekta, negativan uticaj koji osećanje krivice ima na subjektovo psiho-fizičko stanje, ponašanje i funkcionisanje, potencijalnu dugotrajnost ovog stanja, i nemoć subjekta da mu se odupre, kao i duševni bol izazvan krivicom. U okviru njih, u oba jezika se izdvojio skup pojmovnih metafora i metonimija koje su suštinski utemeljene u preslikavanjima DUŠEVNA, EMOCIONALNA PATNJA JE FIZIČKI BOL i UM JE TELO. U pitanju su metafore KRIVICA JE OŠTAR PREDMET, ENTITET KOJI VRŠI FIZIČKO NASILJE NAD SUBJEKTOM i metonimija MUČENJE SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE. Razlike među jezicima i u slučaju osećanja krivice ispoljile su se prevashodno na nivou konkretizacija opštijih preslikavanja i jezičkih realizacija. Tako se, na primer, slika savesti koja muči čoveka

konkretizuje na različite načine – engleskom jeziku je svojstvena slika savesti koja čoveka *udara* ili *probada*, dok u srpskom jeziku savest subjekta najčešće *grize*, *peče*, *mori*, a može ga i *žacnuti*. Uopšte uzev, engleskom jeziku je svojstvenija konceptualizacija duševnog bola izazvanog krivicom kao fizičkog bola izazvanog *probadanjem oštrim, šiljatim predmetom*, o čemu svedoči i veća produktivnost i kvantitativna zastupljenost konkretizacije KRIVICA JE OŠTAR PREDMET u engleskom korpusu, kao i postojanje metonimije UBOD SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE. U srpskom jeziku je pak prisutniji doživljaj senzacije bola koji je izazvan nečim što *nas grize*, o čemu svedoči i produktivnost metonimije GRIŽA SAVESTI ZA OSEĆANJE KRIVICE u srpskom jeziku.

U vezi sa predstavom savesti koja muči čoveka, interesantno je primetiti da je u oba jezika deo čovekovog uma koji procenjuje da li je čovek postupio u skladu sa moralnim načelima personifikovan, te u slučaju nedoličnih postupaka takav sudija subjekta kažnjava, ili je pak on sâm opterećen ili uznemiren.

I u pogledu učestalosti uočenih preslikavanja postoji velika podudarnost među jezicima – tako je, recimo, KRIVICA JE TERET prva po učestalosti konkretizacija metafore KRIVICA JE PREDMET u oba jezika. Njenu izrazitost i potencijalnu univerzalnost u strukturi pojma osećanja krivice objasnili smo neodvojivošću osećanja odgovornosti za nedoličan postupak od osećanja krivice. Takođe, u oba jezika posvedočena je grupa metafora koje naglašavaju doživljaj krivice kao osećanja koje drugi ljudi mogu proračunato izazivati u subjektu, a to su metafore KRIVICA JE SREDSTVO KOJE SLUŽI ZA MANIPULACIJU I KONTROLISANJE DRUGIH LJUDI, KRIVICA JE MATERIJA KOJA SE CILJANO STAVLJA U SUBJEKTA, i u engleskom jeziku KRIVICA JE MATERIJA KOJA SE CILJANO MOŽE ŠIRITI.

9. Specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom u odnosu na konceptualizaciju osnovnih emocija

U ovom poglavlju ispitujeemo specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja u odnosu na metaforičku konceptualizaciju emocija sreće, tuge, ljutnje i straha posvedočenu u literaturi. Iako su brojne studije na materijalu najraznorodnijih jezika posvećene upravo proučavanju pojmovnih metafora u strukturi bazičnih emocija, istraživači koji žele da uporede svoje nalaze sa nalazima prethodnih studija nailaze na izvestan broj problema koji se tiču sledećeg: istraživači se razlikuju u procenama koji su jezički izrazi metaforički, a koji nisu (osnovni motiv za stvaranje metoda kao što je MIP(VU) upravo je uvođenje doslednosti u analizu, i potom mogućnosti da se istraživanja ponove (Steen, Dorst et al. 2010.), a postoje i razlike u rekonstruisanju pojmovnih metafora iz uočenih izraza (na primer, mi smo na osnovu izraza *krivica muči X* formulisali metaforu KRIVICA JE MUČITELJ, dok Stefanović (2006b) izraz poput *fear tortures X* smatra realizacijom metafore STRAH JE PROTIVNIK U BORBI). Zatim, pojedini istraživači ne primenjuju frekvencijsku analizu, a drugi se pak u tumačenju nalaza primarno oslanjaju na statističke proračune, što ne predstavlja pristup primenjen u ovom istraživanju. Takođe, fokus istraživanja može biti različit – na primer, većina studija proučava samo izolovane aspekte i metafore – na primer, iskorišćenost izvornog domena sadržatelja u konceptualizaciji besa na materijalu više jezika (Ogarkova & Soriano 2014a), ili ispitivanje univerzalnosti i međukulturnih varijacija pojedinih metafora na materijalu najraznorodnijih jezika (Kövecses 2005).

Rad koji ćemo uzeti kao osnovu za poređenje jeste upravo rad Anatola Stefanovića (2006b) budući da je njegov pristup najpribližniji metodologiji primenjenoj u našem istraživanju. Prvo, njegovu građu za engleski jezik takođe čine primeri ekscerpirani iz *Britanskog nacionalnog korpusa* (po 1000 primera za svaku leksemu), a pojmovne metafore formuliše na osnovu značenja reči koje kolociraju sa leksemama koje izražavaju apstraktne pojmove emocija sreće, tuge, ljutnje i straha. Dalje, fokus njegovog istraživanja nisu samo pojedinačne metafore u osnovi emocionalnih pojmova, već on pruža sveobuhvatniju sliku metaforičke konceptualizacije predmetnih emocija utoliko što beleži sve metafore potvrđene

u korpusu. Pored toga, koristićemo i radove Z. Kevečeša (1998, 2000, 2007, 2008a). Za srpski jezik koristićemo reprezentativna i dostupna istraživanja (na primer, za metaforičku konceptualizaciju ljutnje i tuge Dragičević (2006a, 2006b), za sreću Kosanović (2009) i strah Jovanović (2015)).

Ovo je ujedno i dobra prilika da uporedimo pristup primenjem u našem istraživanju sa dominantnim kognitivnolingvističkim istraživanjima konceptualizacije emocionalnih pojmova. Bitno je istaći da nam je cilj da pružimo jednu opštu sliku osnovnih razlika između metafora u osnovi bazičnih emocija nasuprot onih u osnovi emocija samovrednovanja – detaljno poređenje jezičkih realizacija, konkretizacija i kvantitativne zastupljenosti, kao i razlika koje ispitivani jezici ispoljavaju u tom pogledu van domašaja je ovog rada, i svakako predstavlja interesantan predmet za buduća istraživanja.

Pre nego što pređemo na razmatranje pojedinačnih osnovnih emocija, važno je naglasiti da Stefanović uočava da metafora STRUKTURE DOGAĐAJA, i to verzija vezana za predmet (eng. the Object Event metaphor, Lakoff & Johnson 1999) čini ubedljivo najveći broj metaforičkih preslikavanja u strukturi svih predmetnih emocionalnih pojmova – na primer, 56% od ukupnog broja metaforičkih izraza u strukturi besa¹, i čak 69,31% u strukturi sreće. Polazeći od stanovišta da je brojčana zastupljenost ključni pokazatelj utvrđenosti (eng. *entrenchment*) određenog metaforičkog preslikavanja u pojmovnom sistemu, Stefanović ističe da se takve naizgled „opšte” metafore nipošto ne smeju zanemariti, te kritikuje pobornike introspektivnog metoda, koji takve metafore često ne uzimaju u obzir. Osim važnosti ove metafore u pogledu kvantitativne zastupljenosti, Stefanović (2004, 2006b) pokazuje kako se bliski sinonimi poput *happiness* i *joy* u engleskom jeziku razlikuju upravo u aspektu koji se tiče sticanja predmeta – naime, element *aktivnog traženja sreće-predmeta* produktivan je samo u strukturi pojma HAPPINESS, a ne i pojma JOY, te osvetljava, osim uverenja da je svaki pojedinac odgovoran za svoje osećanje sreće, i razliku između ovih bliskih sinonima. Nalazi izloženi u prethodnim poglavljima potvrdili su veliku produktivnost metafore STRUKTURE DOGAĐAJA vezane za predmet i u strukturi emocija samovrednovanja.

¹ Primećujemo, međutim, da su neki od izraza koje on navodi kao realizacije ove metafore problematični – na primer, *anger returns, sweeps through, follow its course*, a očigledno je i da ne uzima u obzir ni osnovnu podelu na izvorne domene predmeta i materije, te izraze poput *much* i *more anger* svrstava u domen predmeta.

Takođe, naša analiza je podrazumevala detaljno razmatranje razlika koje predmetni pojmovi ispoljavaju u pogledu iskorišćenosti potpreslikavanja date metafore, što nam je ukazalo na bitne razlike u pojmovnoj strukturi (Vidi poglavlje 6). I dok se Stefanovičeva analiza potpreslikavanja METAFORE STRUKTURE DOGAĐAJA završava na pomenutom aspektu aktivnog traženja predmeta u strukturi sreće, mi smo se trudili da ispitamo sve relevantne elemente, kao i načine na koje su uočeni elementi povezani u okviru jednog objedinjujućeg scenarija.

S druge strane, varijanta METAFORE STRUKTURE DOGAĐAJA koja se odnosi na MESTO U PROSTORU (EMOCIJA JE MESTO) daleko je manje zastupljena u strukturi svih bazičnih emocija, što se poklapa sa našim nalazima za emocije samovrednovanja.

9.1. SREĆA i emocije samovrednovanja

Izlaganje ćemo započeti poređenjem realizacije metafore strukture događaja, a zatim ćemo taksativno porediti metafore redosledom kojim su navedene u Stefanovičevim radu.

S obzirom na to da emocionalno stanje sreće, kao i ponosa i samopoštovanja spadaju u poželjne i društveno prihvatljive emocije, očekivano je da dati emocionalni pojmovi (a verovatno i sva pozitivna emocionalna iskustva) dele skeletnu strukturu „scenarija posedovanja vrednog predmeta”. Takva konceptualizacija u skladu je sa potencijalno univerzalnom metaforom VAŽNI ASPEKTI ISKUSTVA SU VREDNA SVOJINA (Grady 1999). Razmotrićemo u opštim crtama i razlike koje postoje na nivou individualnih elemenata datog scenarija:

1. *Dolaženje u posed predmeta*: kod sreće se više ističe aspekt aktivnog traženja i borbe da steknemo predmet, koje pojedini istraživači izdvajaju kao zasebne metafore; na primer, Stefanovič za engleski jezik beleži metaforu POKUŠAJ DA SE STEKNE SREĆA JE TRAJENJE PREDMETA (eng. TRYING TO ATTAIN EMOTION IS SEARCHING FOR AN OBJECT), i tvrdi da je ona deo tzv. kulturnog modela ‘pursuit of happiness’, svojstvenog kulturama engleskog govornog područja. Štaviše, kvantitativna zastupljenost ove metafore je statistički značajna. Slično tome, Kevečes (2008a: 140) formuliše metafore SREĆA JE VREDAN PREDMET i ŽELJENI SKRIVENI PREDMET (eng. HAPPINESS IS A VALUABLE COMMODITY i HAPPINESS IS A DESIRED

HIDDEN OBJECT). I Kosanović (2009: 235) za engleski i srpski jezik beleži grupu metafora koje se usmeravaju na aktivno učešće čoveka u dostizanju stanja sreće – između ostalih i SREĆA JE SAKRIVEN PREDMET KOJI TREBA NAĆI (koja je pandan Stefanovićevoj metafori), SREĆA JE PREDMET ZA KOJI SE BORI, kao i SREĆA JE NAGRADA. Primeri iz našeg korpusa potvrdili su istu konceptualizaciju i u strukturi ponosa i samopoštovanja, s tim što je, kako smo istakli, u strukturi sreće metaforička slika traženja skrivenog predmeta ili borbe da se on stekne izraženija. U prilog zaključku da se sreća „aktivnije traži” svedoči još jedna od metafora koje Kosanović u okviru ove skupine navodi, a to je SREĆA JE ŽIVOTINJA KOJA SE LOVI (na osnovu izraza *E hunt, pursue happiness, i S loviti sreću*)². Metaforička slika *nečega što se juri i lovi* nije posvedočena u strukturi emocija pozitivnog samovrednovanja ni u jednom jeziku. Takođe, u jednom primeru iz našeg korpusa subjekt *se bori da sačuva* ponosvredan predmet, a ne da ga stekne.

2. *Posedovanje predmeta*: Istraživači se ne bave toliko tim aspektom preslikavanja. Naša analiza je, međutim, pokazala da *isticanje da posedujemo ponos-predmet* može imati jedno specifično značenje – naime, često izrazi poput *I have my pride* u engleskom i *Imam svoj ponos* znače da ne dozvoljavamo nekome da nas omalovažava i drži u potčinjenom položaju. U tom pogledu ponos je sasvim specifičan.

3. *Gubitak, otimanje i uništavanje predmeta* iskorišćeni su aspekti i u strukturi pojma sreće. Stefanović na osnovu izraza *damage, destroy, ruin happiness* za engleski jezik beleži metaforu SREĆA JE LOMLJIV PREDMET. Kosanović (2009: 151), međutim, za oba jezika navodi samo metaforu SREĆA JE PREDMET KOJI SE MOŽE UKRASTI ILI OTETI, iz čega proističe da je u strukturi sreće produktivnija metaforička slika gubitka od slike uništavanja. Primeri iz našeg korpusa potvrdili su da je slika uništavanja predmeta razrađena u strukturi ponosa, i naročito dostojanstva u srpskom korpusu, kao i da primeri kojima se realizuje svedoče o retoričkoj upotrebi metafore.

4. *Zaštita i vraćanje predmeta*. U dostupnim istraživanjima nismo naišli na metafore koje se eksplicitno usmeravaju na ovaj deo scenarija u strukturi pojma sreće. S druge strane, naši nalazi pokazuju da je on itekako iskorišćen u strukturi pojmova ponosa i samopoštovanja

² I Stefanović navodi izraze poput *pursuit of* ili *chase (after) happiness*.

kako u pogledu raznovrsnosti realizacija ovog preslikavanja, tako i u pogledu njihove kvantitativne zastupljenosti (posebno u strukturi dostojanstva i časti u srpskom jeziku).

Dakle, iako su osnovne konture scenarija zajedničke ispitivanim pojmovima, na razlike smo naišli na nivou iskorišćenosti i razrade pojedinih elemenata scenarija, kao i njihovih jezičkih realizacija (na primer, za emociju sreće nije posvedočena retorička upotreba metafore na nivou specifičnih jezičkih realizacija). Bitno je još naglasiti da je i kod sreće, kao i kod ponosa, dati scenario uglavnom produktivan u strukturi dugotrajnijih, manje intenzivnih i stabilnijih manifestacija ove emocije – Kevečeš (2008a: 139) ovaj kognitivni model sreće naziva ‘Happiness as a Value’. Još jedna upadljiva razlika tiče se činjenice da se u okviru ovakve konceptualizacije pojmova ponosa i samopoštovanja često radi i o *kolektivnom ponosu* i *samopoštovanju*, što nije zabeleženo za emociju sreće. Takođe, iz analize scenarija uočili smo da se vrednost emocionalnih stanja ponosa i dostojanstva može potencirati u vrednosnom sistemu ljudi, te je uočljivo i osuđivanje ljudi koji dovoljno *ne čuvaju svoj ponos i dostojanstvo* (DOSTOJANSTVO JE DRAGOCENOST, PONOS/SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA).

Sada ćemo pobrojati metafore koje su produktivne u strukturi emocije sreće, prateći Stefanovičev redosled izlaganja – on prvo navodi metafore koje je uočio Kevečeš (1998), a zatim dodaje one do kojih je došao ispitivanjem korpusne građe. Ove nalaze dopunićemo i relevantnim nalazima drugih studija.

1. SREĆA JE GORE (i njene konkretizacije u engleskom jeziku HAPPINESS IS BEING OFF THE GROUND i IN HEAVEN, Kevečeš 1998), produktivna je i u strukturi sreće u srpskom jeziku (Kosanović 2009), i potencijalno univerzalna (Kevečeš 2005). Metafora najbližnja ovoj u strukturi emocija pozitivnog samovrednovanja je metafora PONOS JE PTICA u srpskom jeziku. I ova metafora, kao i date metafore za sreću, u vezi su sa metaforom POZITIVNO STANJE DUHA JE GORE (Rasulić: 2004: 219), koja je snažno utemeljena u svakodnevnom iskustvu, jer pozitivna stanja podrazumevaju povišen energetski nivo, uspravno držanje i uzdignutu glavu (ibid. str. 219). Iako je i u strukturi pojmova iz domena pozitivnog samovrednovanja posvedočen veliki broj preslikavanja sa izvornim domenima GORE i VELIKO, njihova motivacija je, kako smo videli, posve drugačija, i proističe iz preslikavanja VAŽNO JE VELIKO, MOĆ/KONTROLA JE GORE, BITI BOLJI OD NEKOGA JE BITI IZNAD NJEGA NA VERTIKALNOJ SKALI.

2. SREĆA JE SVETLOST – i u strukturi ponosa u oba jezika onda kada označava neposrednu emocionalnu reakciju na događaj i podrazumeva i osećanje sreće, motivacija ista kao i kod sreće. U strukturi krivice je iskorišćen samo element kratkotrajnosti bleska svetlosti.

3. SREĆA JE VITALNOST (E *to feel alive with joy, vivacious, spry*, i S *živnuti, biti pun života*) (Kövecses 1998, 2008a, 2010[2002]); KOSANOVIĆ 2009) i SREĆA JE LAKOĆA (eng. HAPPINESS IS FEELING LIGHT, Kövecses 2008a), PRIJATAN FIZIČKI OSEĆAJ i SREĆAN ČOVEK JE ZADOVOLJNA ŽIVOTINJA u oba jezika nisu potvrđene u strukturi ponosa. Iako je osećanje sreće inherentno osećanju ponosa kao neposredne reakcije, može se pretpostaviti da se taj aspekt toliko ne naglašava u strukturi ponosa. Mada, sudeći po izrazima kojima se potkrepljuje ova metafora, nije isključeno da subjekt može *živnuti* i dok oseća ponos.

4. SREĆA JE TOPLOTA – ista motivacija kao i kod ponosa, odražava prijatan osećaj topline koja nas može prožimati kad osećamo sreću i ponos.

5. SREĆA JE TEČNOST U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (E *overflow/heart swell with/brim over with joy*, S *izliv radosti, poplava radosti*) – produktivna i u strukturi emocija samovrednovanja.

6. SREĆA JE ZAROBLJENA ŽIVOTINJA (eng. CAPTIVE ANIMAL, Kövecses 1998, 2010[2002]) i SREĆA JE ŽIVOTINJA KOJA SE OTRŽE KONTROLI (Kosanović 2009) (E: *His feelings of happiness broke loose, can't keep happiness/joy to oneself, unleash joy, can't control joy*, S: *ukrotiti sreću, obuzdati, zadržati suze radosnice, uzdah, osmeh se oteo, zadržati radost za sebe*) usmeravaju se na nemogućnost kontrolisanja reakcija potaknutih osećanjem sreće. Navedene reči nisu kolocirale sa rečima koje označavaju emocije samovrednovanja. Stefanović rekonstruiše i metaforu SREĆA JE AGRESIVNA ŽIVOTINJA na osnovu sledećih izraza iz korpusa: *wild, fierce, savage joy*. Smatramo, međutim, da takva formulacija ne odslikava na najbolji način značenjski fokus date metafore, koja se najverovatnije usmerava samo na intenzitet radosti. Mi smo pak na osnovu jezičkih sredstava i konteksta uočili da metafora PONOS/PREKOMERNI PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA, osim intenziteta, može osvetljavati i destruktivne aspekte ovih stanja.

7. SREĆA JE PROTIVNIK U BORBI (E: *overwhelming joy, be/feel overcome, seized with joy*, S: *radost savladala, nadvladala, uhvatila subjekta*); ovaj izvorni domen posvedočen je u

strukturi svih emocija samovrednovanja³. Za razliku od Kevečeša i Stefanovića, Kosanović (2009: 114) beleži i metaforu SREĆA JE VLADAR za engleski i srpski jezik; međutim, većina primera koje navodi bitno se razlikuju od primera koje smo mi naveli kao realizacije metafora PONOS JE NOSILAC DRUŠTVENE SILE (VLADAR) i STID JE VLADAR KOJI SUBJEKTA SPREČAVA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK. Dok je u našim primerima akcenat na tome da ponos, odnosno stid usmeravaju subjektovo ponašanje (npr. *her pride refused to let her ask him, ponos mu ne bi dao da tako nešto učini, stid ju je sprečavao da se nekome ispovedi* itd.), primeri poput *Happiness reigns in the village, a reign of happiness on earth* i *u zemlji je vladala radost, radost je zavládala, caruje* naglašavaju da je osećanje radosti najdominantnija (od svih emocija), tj. emocija koju grupa ljudi najintenzivnije doživljava, ili pak samo nju doživljava, a ne i ostale emocije. Otud date metafore, uprkos istom izvornom domenu, imaju različit značenjski fokus. Ovakvo zapažanje opet ukazuje na moguće probleme pri sprovođenju komparativnih studija u kognitivnolingvističkim istraživanjima, kao i na neophodnost razmatranja izraza koje su prethodni istraživači koristili kao dokaz za rekonstruisanje pojmovnih preslikavanja. Bitno je istaći i da prilikom konceptualizacije kao vladara, ponos nije više u tesnoj vezi sa emocijom sreće, već se najčešće odnosi na zaokupljenost ličnom vrednošću.

8. ZANESENOST, PIJANSTVO, LUDILO (Kövecses 1998, 2010[2002]), a Kosanović (2009: 117) dodaje i magiju (*drunk with joy, heady joy, ecstasy of joy, pijan od sreće, opijen srećom*). I u strukturi ponosa posvedočena je metafora sa izvornim domenom alkoholnog pica; isti značenjski fokus – pasivnost subjekta, ali i prijatnost datog osećanja, dok se u strukturi sujete iz izvornog domena alkoholnog pića preslikava samo svojstvo alkohola da ograničava moć rasuđivanja.

Pretragom korpusa, Stefanović dolazi i do preslikavanja koja Kevečeš ne beleži:

9. VRELINA, VATRA (*seething joy, flare, sparks of joy, smother joy*). Kosanović nije uočila metafore sa ovim izvornim domenom za srpski jezik. Naša analiza je ukazala na specifičnosti u pogledu aspekata izvornog domena koji se preslikavaju, kao i motivacije.

³ Osvrnućemo se na ovaj izvorni domen kad budemo razmatrali metafore pomoću kojih se konceptualizuje emocija straha.

10. TEČNOST; Stefanović potkrepljuje preslikavanje SREĆA JE TEČNOST primerima poput *effervescent joy, source, spring of joy, joy spring from, X drink joy*. Kosanović pak za oba jezika izdvaja niz metafora nižeg reda opštosti, kao što su, recimo, SREĆA JE REKA, POTOK, VODENI TOK KOJI IMA IZVOR, KIŠA, BUJICA, MORE, OKEAN, JEZERO itd. Izvorni domen tečnosti produktivan je u strukturi svih emocija samovrednovanja; razlike se mogu naći na nivou specifičnih konkretizacija koje povlače za sobom i određenu konotaciju – na primer, slika sreće kao okeana, mora u koje želimo da uronimo (E: *to dive in the ocean of happiness, a pool of happiness to dive into*, S: *Želimo vam more sreće, jezero sreće*), nasuprot slici močvare ili materije u koju je subjekt uronjen protiv svoje volje i iz koje ne može da se izvuče (npr. *močvara arogancije, ogrezao u gordosti, oholosti, sujeti, izvući svoju zemlju iz blata i srama, subjekt tone u najdublji sram*).

11. MATERIJU U SUBJEKTU-SADRŽATELJU (POD PRITISKOM) kao u (*filled with, full of, explosion of joy, explode, burst with joy, X erupt in joy*). Kosanović u okviru ovog preslikavanja izdvaja SREĆA JE MATERIJU KOJA EKSPLODIRA (E: *we exploded with happiness, an explosion of happiness, the country exploded with joy*; S: *sala je eksplodirala od radosti, eksplozija sreće*) budući da je u ovoj konkretizaciji sadržan i vizuelni i zvučni efekat koji proizvodi masa ljudi koja iskazuje radost. U strukturi emocija samovrednovanja uočili smo metafore sa izvornim domenom materije pod pritiskom, ali ne i materije koja eksplodira⁴.

Uopšte uzet, sudeći po opsegu metafora koje se usmeravaju na intenzitet ponosa kao *neposredne emocionalne reakcije* i onih koje naglašavaju intenzitet samo emocije sreće, rekli bismo da se aspekti intenziteta i nemogućnosti kontrolisanja reakcija više naglašavaju u strukturi pojma sreće; naime, nailazimo na raznovrsnije metaforičke slike (SREĆA JE ŽIVOTINJA KOJA SE OTRŽE KONTROLI, OKEAN, MORE, JEZERO, ZANESENOST, LUDILO).

12. MEŠAVINA VIŠE VRSTA MATERIJU (*mixture of emotion*) potvrđena u strukturi svih emocija samovrednovanja, ali ne i MATERIJU BEZ PRIMESA DRUGIH MATERIJU (eng. A MIXED, PURE SUBSTANCE) (kao u *pure, unalloyed joy*). Putem ove druge naglašava se visoko vrednovanje emocije sreće.

⁴ Naišli smo samo na jedan primer u kome se govori o „eksploziji ponosa”, ali čini se da se u njemu naglašava samo negativno vrednovan nagli porast intenziteta prekomernog ponosa, ili zaokupljenosti ličnom vrednošću, a ne i elementi koje uočava Kosanović (2009: 65).

9.2. TUGA i emocije samovrednovanja

Više autora zapazilo je da se tuga, ili šire neprijatna i nepoželjna stanja duha nasuprot pozitivnim, vezuju za DOLE – na primer, SAD IS DOWN, kao u primerima *I'm feeling down, low, I fell into a depression, My spirits sank* (Lakoff & Johnson 2003[1980]: 15), TUGA/NEGATIVNO EMOTIVNO STANJE DUGA JE DOLE u srpskom i engleskom (*Spirits were lowered, Feeling low, pasti u očaj, depresiju, melanholiju* itd.) (Rasulić 2004: 219–221), Barcelona (2000), OČAJANJE JE JAMA, kao u *in the depths of despair* (Klikovac 2006[2000]: 261), Kevečeš (1998, 2000), Dragičević (2006b). Kako Rasulić (2004: 219–221) ističe, u osnovi ovakve konceptualizacije nalazi se orijentaciona metafora NEGATIVNO/NEPOŽELJNO/NEPRIJATNO JE DOLE, a ona je snažno motivisana tipičnim telesnim manifestacijama neprijatnih stanja duha: pognutom glavom i opuštenim, klonulim položajem tela.

Istakli smo da je više autora zapazilo vezu između bolnih i neprijatnih emocija i izvornog domena tereta. Metaforu TUGA JE TERET u engleskom jeziku uočavaju Apresjan (1997) i Kevečeš (1998, 2000), a Dragičević (2006b) u srpskom jeziku. Stefanović u korpusu pronalazi sledeće primere *heavy sadness, burden of sadness, X make sadness heavy, sadness weight heavily in heart*. Videli smo da se i stid/sramota i krivica, kao nepoželjna stanja, konceptualizuju putem pojmova DOLE i TERET. Međutim, motivacija za postojanje metafora sa ovim izvornim domenima (osim gorenavedene, svojstvene svim nepoželjnim stanjima) u strukturi emocija iz domena negativnog samovrednovanja može se naći u osnovnijim preslikavanjima NEMORALNO JE DOLE, NEVAŽNO JE MALO/DOLE, ODGOVORNOST JE TERET. U tom pogledu, emocije iz domena negativnog samovrednovanja su, dakle, sasvim specifične. Takođe, analiza scenarija ukazala je i na specifičnosti aspekta koji se tiče sticanja takvog neželjenog predmeta – na primer, neko sa strane krivicu-neželjen predmet subjektu može ciljano *nametati, nabacivati*. Najzad, kroz sliku predmeta koji se nalazi na subjektu u strukturi pojma sramote u oba jezika naglašava se da je takav predmet vidljiv drugima. Drugim rečima, preslikava se i svojstvo vidljivosti takvog predmeta.

3. TUGA JE TAMA (Kövecses 1998, *He is in a dark mood*), Dragičević (2006b) navodi primere *u crno zaviti, crni dani, godine*. U našem korpusu posvedočeno je samo nekoliko primera metafore KRIVICA JE TAMA u engleskom jeziku.

4. NEDOSTATAK TOPLINE; Stefanović navodi primere *dank sadness, sadness manifest as cold feeling*, dok Dragičević ističe da nema primera u srpskom jeziku koji bi svedočili o ovom preslikavanju.

5. NEDOSTATAK VITALNOSTI, BOLEST (Kövecses 1998 navodi *This was disheartening news, time heals all sorrows*), Stefanović dodaje *X suffer sadness, X heal Y of sadness*, a za srpski jezik Dragičević *lek protiv tuge, lečenje tuge*. I mi smo uočili metafore STID JE BOLEST i KRIVICA JE BOLEST. Izvorni domen bolesti očito je produktivan u strukturi nepoželjnih emocija, i u krajnjoj instanci je zasnovan na preslikavanju DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL. Na osnovu izraza poput *boli me srce, boli me duša, nisam mogla savladati bole srca svoga*, Dragičević (2006b: 312) zaključuje da se tuga razumeva kao BOL.

6. Metafore sa izvornim domenima PRIRODNA SILA (*rush, wave of sadness, sadness wash over, S: preplavili su ga talasi depresije*), MATERIJA U SADRŽATELJU (*sadness fills heart*), ŽIV ORGANIZAM (E: *drown your sorrow, sadness grow S: ubiti tugu*), ZAROBLJENA ŽIVOTINJA (*His feelings of misery got out of hand, X control sadness, X release sadness, S: tuga je izmakla kontroli*), PROTIVNIK U BORBI (E: *overwhelming sadness, overcome, overpowering, sadness take hold of X, confront*) produktivne su metafore u strukturi tuge. Bitno je naglasiti da Kevečeš (1998) navodi i metaforu TUGA JE NASILNIČKA FIZIČKA SILA, ilustrujući je primerom *That was a terrible blow*, koju Stefanović ne potvrđuje u svojoj korpusnoj analizi. Objašnjenje za izostanak ovakve konceptualizacije može se naći u tome da imenica *sadness* u engleskom ne podrazumeva toliko izražen stepen duševnog bola – data metafora je produktivnija u konceptualizaciji izrazito neprijatnog emocionalnog iskustva tuge, koje podrazumeva i stanje šoka. Izrazi koje Dragičević (2006b: 313) navodi kako bi potkrepila ovu metaforu u srpskom jeziku takođe se više odnose na emocionalno stanje koje podrazumeva maksimalni stepen duševne patnje – *ovoliki (duševni) udari satrli su je, budi hrabra da podneseš udarac koji te očekuje, pa me stegne jad i nesreća, steglo me u srcu, oko srca, tuga pritiska*, iz čega Dragičević zaključuje da „tuga može biti nasilnička sila koja napada, steže ili pritiska čoveka” (str. 313). Iako smatramo da bi ciljni domen u okviru date

metafore trebalo drugačije formulirati, za nas je bitno zapažanje da se metaforička konceptualizacija emocija negativnog samovrednovanja (stida i posebno krivice) poklapa sa onom u osnovi intenzivnog duševnog bola i šoka (koji je intenzivniji od osećanja tuge), te da se razumeju kao ENTITET KOJI FIZIČKI NASILNO DELUJE NA SUBJEKTA. Time se opet potcrtava koliko su data stanja neprijatna za čoveka.

7. I najzad, kao što smo već pomenuli tokom analize metafora vezanih za emocije negativnog samovrednovanja, Stefanović ukazuje na značaj metafore OSEĆATI TUGU JE BITI PRAĆEN TUGOM (eng. BEING IN AN EMOTIONAL STATE (SADNESS) IS BEING ACCOMPANIED BY AN EMOTION), te smo zaključili da je izvorni domen PRATIOCA naročito produktivan u strukturi *nepoželjnih emocija*.

9.3. STRAH i emocije samovrednovanja

Navešćemo, najpre, metafore koje emocija straha deli sa ostalim emocijama (i bazičnim i emocijama samovrednovanja) i koje smo već razmotrili, te ne iziskuju dodatno objašnjenje. Kevečeš (1998, 2000, 2007) zapaža da emociju straha, osim „opštih” metafora, svojstvenih svim emocijama (na primer, STRAH JE TEČNOST U SADRŽATELJU, PROTIVNIK U BORBI, TERET, PRIRODNA SILA, VLADAR) strukturira i skup metafora karakterističnih samo za nju, a to su STRAH JE SKRIVENI NEPRIJATELJ (*Fear slowly crept up on him, to be hounded by fear, the thought continued to prey on her mind*), MUČITELJ (*be tormented by fear*) i NATPRIRODNO BIĆE (*He was haunted by fear*). Kevečeš (2007) tvrdi da rečena specifičnost metaforičke konceptualizacije straha potiče od tipičnih ili čak praiskonskih (kako on kaže „arhetipskih”) uzroka emocije straha, kao što su skriveni neprijatelj, mučitelj ili natprirodno biće, te da je posredi metonimijsko utemeljenje budući da emociju razumevamo putem njenog tipičnog uzroka.

Ipak, ako pažljivije razmotrimo osnovnija značenja reči u primerima kojima Kevečeš potkrepljuje ove metafore, primećujemo da je u gotovo svim primerima težište na doživljaju straha kao osećanja koje *tokom dužeg perioda subjekta mori i proganja* – npr. *to hound* ‘Harass, persecute, or pursue *relentlessly*’ (OED) i ‘*to keep following* someone and asking them questions in an annoying or threatening way’ (LDCE); *to haunt* ‘(of a ghost) manifest

itself at (a place) regularly' i '(of a person or animal) *frequent* (a place)' (OED); *continued to prey on her mind*. Otud smatramo da bi izraze poput *fear hounds*, *continues to prey on sb*, *haunts* trebalo smatrati realizacijama metafore STRAH JE PROGONITELJ, jer su elementi proganjanja i implicitne neprijatnosti ključni elementi koji se preslikavaju u ciljni domen. Osnovni značenjski fokus metafore STRAH JE MUČITELJ, osim neprijatnosti, može isto biti i dugotrajnost i nemogućnost subjekta da se oslobodi ovog osećanja – kao što smo istakli i u analizi konceptualizacije krivice. Iz svega rečenog proizilazi da se Kevečeševu objašnjenje o metonimijskom utemeljenju ovih metafora preko tipičnog uzroka može dovesti u pitanje – naročito ako se podsetimo da su ovi izvorni domeni produktivni i u strukturi stida, i posebno krivice, a možemo pretpostaviti da su produktivni i u konceptualizaciji svih nepoželjnih misli i stanja koja čoveku „ne daju mira”.

Navedena preslikavanja potvrđuje i Stefanović (2006b) u korpusnoj analizi, a većinu navedenih metafora Jovanović (2015) uočava i u srpskom jeziku – između ostalih, STRAH JE TERET, PROTIVNIK U BORBI (u okviru koje Jovanović izdvaja i konkretizacije STRAH JE NEPRIJATELJ, SUPARNIK, NAPADAČ KOGA TREBA SAVLADATI, POBEDNIK I PORAŽENI, str. 542), GOSPODAR, MUČITELJ, PROGONITELJ, TEČNA MATERIJAKOJA SE SMEŠTA U ČOVEKA. Za nas je posebno zanimljiv primer „Može li strah da pojede čoveka?”, iz kog Jovanović (2015: 543) formuliše preslikavanje STRAH JE AGRESIVNA, OPASNA ŽIVOTINJA, ZVER, ističući da „ovakva konceptualizacija još jednom potvrđuje destruktivnost straha i implicira pojmovnu metaforu ČOVEK JE HRANA ZA NEGATIVNE EMOCIJE I STANJA” (str. 543). U svetlu naših nalaza o konceptualizaciji neprijatnih stanja stida i krivice kao bića koja na najrazličitije načine fizički muče subjekta – između ostalog, subjekta sram može pojesti i krivica izjedati – interesantno bi bilo detaljnije ispitati da li i strah, kao nepoželjna emocija, na isti način fizički muči subjekta kao i stid i krivica. Sudeći po raznovrsnosti metaforičkih slika koje smo u tom pogledu uočili u strukturi pojmova stid i krivica, rekli bismo da je metaforička konceptualizacija stida i krivice ipak više utemeljena u metaforama UM JE TELO I DUŠEVNI BOL JE FIZIČKI BOL.

S druge strane, više autora je pokazalo da važnu ulogu u metaforičkoj i metonimijskoj konceptualizaciji straha ima i mnoštvo tipičnih fizioloških i telesnih manifestacija straha. Jedna od najtipičnijih reakcija je svakako pad telesne temperature, koja je u osnovi

konceptualizacije emocije straha putem domena HLADNOĆE (Kövecses 1998, 2000, 2007; Pavlović 2008). Pokazali smo da je, za razliku od straha, metaforička konceptualizacija pojmova ponosa i prekomernog ponosa putem domena hladnoće utemeljena u preslikavanju NEPOKAZIVANJE (PRIJATELJSKIH) EMOCIJA JE HLADNO (NOT SHOWING (FRIENDLY) EMOTIONS IS COLD) (Rasulić 2015).

Dodaćemo još da, slično našim nalazima za ponos, Jovanović (2015: 538) uočava veliku frekventnost primera u kojima se govori o *skrivenom strahu* ili *strahu koji treba sakriti*, iz čega rekonstruiše preslikavanje STRAH JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI u srpskom jeziku. S druge strane, leksema *strah* – kao što smo utvrdili i za leksemu *stid* – često se nalazi u konstrukciji sa predlogom *od* onda kada je strah uzročnik fizioloških reakcija; s druge strane, Jovanović ističe da se strah kao uzročnik ponašanja često konceptualizuje kao SADRŽATELJ (str. 545–547)⁵.

9.4. LJUTNJA i emocije samovrednovanja

Kao što su nebrojene studije pokazale, najproduktivnije metonimije i metafore u strukturi besa su one koje su motivisane tipičnim fiziološkim reakcijama na bes, a to su povišena telesna temperatura i pritisak. Kevečeš (1998, 2007) je na osnovu istraživanja Kevečeš (1986) i Lejkof (1987) izdvojio najznačajnije metafore u strukturi besa: LJUTNJA JE VRELA TEČNOST U ČOVEKU-SADRŽATELJU, VATRA, LUDILO, PROTIVNIK U BORBI, ZAROBLJENA ŽIVOTINJA, TERET, LJUTITO PONAŠANJE JE AGRESIVNO PONAŠANJE TIPIČNO ZA ŽIVOTINJU, NOSILAC DRUŠTVENE SILE i PRIRODNA SILA. Dragičević (2006a) je na primerima iz srpskog jezika pokazala da su sve navedene metafore produktivne u strukturi ljutnje i u srpskom jeziku.

Lejkof (1987: 383–385) i Kevečeš (2000, 2007) ističu da je metafora BES JE VRELA TEČNOST U ČOVEKU-SADRŽATELJU ključna metafora (eng. *central metaphor*) u našem poimanju emocije besa. Kako Kevečeš (2007) objašnjava, centralno mesto ove metafore u

⁵ Videli smo da je konceptualizacija emocija samovrednovanja kao sadržatelja i mesta u prostoru daleko reda u odnosu na njihovu konceptualizaciju putem domena predmeta i bića, što je nalaz do kog dolazi i Stefanović za bazične emocije u engleskom jeziku. Budući da Jovanović nije sprovela i kvantitativnu analizu, bilo bi interesantno ispitati da li je takva konceptualizacija zastupljenija u strukturi straha u srpskom jeziku.

strukturi besa može se objasniti dvojako – s jedne strane, ona osvetljava raznovrsne aspekte pojma besa (npr. intenzitet, pokušaj kontrole, gubitak, kontrole, opasnost koju takav gubitak podrazumeva), a s druge, veoma je razrađena kako u pogledu iskorišćenosti nužnih implikacija, tako i jezičkih realizacija. I Stefanović (2006b: 41) korpusnom analizom dolazi do zaključka da je učestalost javljanja u korpusu metafora koje su najviše razmatrane u literaturi – BES JE VRELA TEČNOST, MATERIJA POD PRITISKOM, VRELINA, VATRA, DIVLJA, ZAROBLJENA ŽIVOTINJA – statistički značajna.

Ulogu izvornog domena VRELINE (i u okviru njega VATRE i VRELE TEČNOSTI U SUBJEKTU-SADRŽATELJU) u strukturi emocija samovrednovanja detaljno smo razmatrali u prethodnim poglavljima. Ovde možemo samo dodati da konceptualizacija (kolektivnog) ponosa i prekomernog ponosa posredstvom ovih izvornih domena umnogome podseća na konceptualizaciju intenzivnog besa putem istih domena utoliko što se u oba slučaja naglašavaju opasne i štetne reakcije po okolinu. Međutim, ako uzmemo u obzir i frekventnost javljanja primera, tj. činjenicu da je Stefanović utvrdio da je učestalost javljanja ovih domena u strukturi besa statistički značajna, bitno je ipak naglasiti da je ovakva konceptualizacija posvedočena malim brojem primera u strukturi ponosa, i to samo u srpskom korpusu. Razlog za razliku u učestalosti treba tražiti u snažnom utemeljenju metafore BES JE VRELINA u telesnom iskustvu. Uz to, analiza jezičkih realizacija, kao i kontekstâ u kojima su se primeri javljali, ukazala je i na postojanje „spoljnog faktora” u slučaju ovakve konceptualizacije – naime, podsetićemo se da ponos-materiju i neko sa strane može proračunato zagrevati. U postojećim studijama nismo našli takav nalaz u vezi sa konceptualizacijom besa putem ovih domena.

Takođe, Stefanović (2006b: 19) uočava metafore BES JE ZAROBLJENA ŽIVOTINJA (e.g. ANGER IS A CAPTIVE ANIMAL, kao u *anger be loosed*, *X unleash*, *let loose*, *release anger*, *X lock away*, *domesticate anger*) i BES JE DIVLJA ŽIVOTINJA (eng. ANGER IS A FIERCE ANIMAL, kao u *fierce*, *savage anger*). I mi smo za ponos i prekomerni ponos zabeležili PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA i PREKOMERNI PONOS JE RAZULARENA/DIVLJA ŽIVOTINJA (NEMOGUĆNOST DA OBUZDAMO DIVLJU ŽIVOTINJU JE NEMOGUĆNOST DA SPREČIMO REAKCIJE POTAKNUTE PREKOMERNIM PONOSOM–DIVLJOM ŽIVOTINJOM). Na osnovu primera kojima su realizovane uočili smo više značajnih aspekata pojmova ponosa i prekomernog ponosa koje osvetljavaju:

intenzitet, impulsivne i moguće agresivne reakcije čoveka koji je u takvom stanju; u slučaju prekomernog ponosa i nemoć subjekta da se odupre osećanju prekomernog ponosa, kao i da kontroliše reakcije potaknute njim, a koje odbijaju druge ljude. Uz to, i u okviru ove konceptualizacije uočili smo postojanje „spoljnog faktora”, tj. (nacionalni) ponos se može *ciljano (demagoški) 'razdraživati'* kako bi se ljudi doveli u stanje u kojem su neprijateljski nastrojeni prema pripadnicima drugih grupa.

U vezi sa neprijateljskim stavom prema drugima možemo navesti još jedan izvorni domen koji je posvedočen kako u strukturi besa, tako i prekomernog ponosa, a to je domen PREDMETA KOJI SE PREMA NEKOME USMERAVA. Kako Stefanović (2006b: 41) navodi, metafora BES JE PREDMET KOJI SE PREMA NEKOME USMERAVA (eng. ANGER IS AN OBJECT DIRECTED AT SOMEONE, *X direct/target anger at Y*) značajna je u strukturi besa, a mi smo uočili preslikavanje PONAŠANJE PREKOMERNO PONOSNOG (AROGANTNOG) SUBJEKTA (PREMA DRUGIMA) JE POKAZIVANJE PREKOMERNOG PONOSA (AROGANCIJE)-PREDMETA.

I jedan ovako kratak uporedni pregled metafora dovoljan je da se uoči da su neke od centralnih metafora karakterističnih za emociju ljutnje produktivne i u strukturi ponosa i posebno prekomernog ponosa, na osnovu čega opet postajemo svesni koliko (kolektivni) ponos, i naročito prekomerni ponos, mogu podrazumevati i neprijateljske, opasne reakcije, koje nepovoljno deluju na međuljudske odnose. Bitno je ipak naglasiti da su ove metafore, kao i one sa sličnim značenjskim fokusom, daleko izrazitije u strukturi prekomernog ponosa; kao što je naša dosadašnja analiza pokazala, one su posvedočene daleko manjim brojem primera u strukturi ponosa. Ipak, njihovo postojanje svedoči o tome da i u strukturi ponosa, naročito na kolektivnom nivou, „tinja” taj element opasnosti.

10. Zaključna razmatranja

Budući da smo u svakom od prethodnih poglavlja pružili i tekstualne i tabelarne preglede i sistematizacije dobijenih nalaza, u zaključnom poglavlju osvrnućemo se na glavne rezultate i opšte zaključke ovog istraživanja.

Ovo istraživanje se na osnovu teorijskih postavki kognitivne lingvistike i u metodološkim okvirima analize korpusa bavilo ispitivanjem pojmovno-značenjske organizacije i metaforičke i metonimijske konceptualizacije emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku. Uopšte uzev, rezultati ovog istraživanja još jednom su potvrdili validnost teorijsko-metodološkog aparata kognitivne lingvistike u objašnjenju organizacije emocionalnih pojmova, ukazavši na taj način na opravdanost daljih istraživanja u okviru istog modela.

10.1. Na prvom mestu, rezultati istraživanja potvrdili su da kategorija emocija samovrednovanja, kao i kategorija emocija uopšte, ima složenu unutrašnju strukturu i nema jasno omeđene granice, te da se adekvatnije može opisati i objasniti u skladu *sa principima prototipske organizacije*. Povrh toga, u objašnjenju strukture ove kategorije adekvatnim su se pokazali još neki od deskriptivnih konstrukata svojstvenih kognitivnolingvističkoj paradigmi, poput *perspektive* ili uzimanja u obzir *domena* spram kojih se ovi emocionalni pojmovi *profilisu*.

Organizacija i struktura kategorije emocija samovrednovanja u oba analizirana jezika može se sažeti na sledeći način: emocionalni pojmovi unutar ove kategorije dele se na one koji, s jedne strane, pripadaju domenu pozitivnog samovrednovanja, i na one koji se mogu svrstati u domen negativnog samovrednovanja. Za članstvo u ovoj kategoriji postoji i jedan neophodan uslov, a to je *osećanje lične vrednosti*, tj. *procena subjekta da je vredan ili važan* u domenu pozitivnog samovrednovanja, i *osećanje niže ili umanjene vrednosti* u domenu negativnog samovrednovanja.

10.1.1. U kategoriji emocija pozitivnog samovrednovanja u oba jezika postoji član koji se može smatrati *centralnim članom* ili kognitivnom referentnom tačkom iz koje se razvijaju

ostali članovi kategorije, a to je *ponos kao neposredna emocionalna reakcija* (na lični uspeh ili uspeh bližnjih), i koji smo u našem istraživanju izdvojili kao ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 1’. Do zaključka o njegovom posebnom statusu došli smo kako na osnovu pomenutih nalaza prethodnih istraživanja – on je prototipičniji član kategorije emocija, odslikava izvesnu ravnotežu i pravu meru stepena izraženosti spram stepena vrednosti onoga što dovodi do osećanja ponosa, a na jezičkom planu, reč *pride*, kao i u srpskom reč *ponos*, koristi se kako bi se označio ne samo ovakav prototipični ponos, već i ostali pojmovi iz ovog domena, obično uz određenu modifikaciju (Kövecses 1986) – tako i na osnovu naše analize metaforičke konceptualizacije ponosa u oba jezika, koja se potvrdila postojanja oblika ponosa kao potencijalno vrlo intenzivne emocionalne reakcije koja se javlja sa emocijom sreće.

Udaljavanje od centralnog člana odvija se na liniji *produžetka trajanja ponosa* (a i smanjenja intenziteta doživljaja u smislu izraženosti pratećih fizioloških reakcija, fokusiranosti na to stanje itd.), čime dobijamo, s jedne strane, *postojani emocionalni stav prema nekom objektu* (konkretnom kvalitetu, postignuću), i, s druge strane, postojani emocionalni stav *samopoštovanja*, pri čemu u slučaju samopoštovanja dolazi i do izvesnog „proširenja uzroka”, tj. prebacivanja težišta sa nekog konkretnog ličnog uspeha i kvaliteta na vrednovanje *sopstvenog bića u celini*. Ponos kao samopoštovanje se svojom izrazitošću, a i dovoljnom udaljenošću od centralnog člana izdvojio kao novi „čvor pojmovno-značenjske mreže”, te smo ga izdvojili kao ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 2’. Takođe, i referentni engleski i srpski rečnici eksplicitno izdvajaju ovo značenje, a oko ovog „fokalnog značenja” razvio se i veliki broj sinonimnih pojmova. Neki od njih su razvili i sasvim specifične značenjske nijanse, pa se tako putem leksema *dignity* i *dostojanstvo*, osim osećanja lične vrednosti, često istovremeno profilisu i *inherentna vrednost ljudskog bića, subjektov ugled i poštovanje koje uživa u zajednici*, kao i *uzdržano i hrabro držanje u teškim životnim situacijama*, pri čemu su ovi slojevi značenja, u zavisnosti od konteksta, manje ili više prisutni. Pored toga, činjenica da se u pojmovima kao što su dostojanstvo često dominantno profilise i ugled pojedinca pokazuje nam da se ovi pojmovi odnose na samopoštovanje koje je tesno povezano sa mišljenjem drugih ljudi o nama. Takođe, na osnovu kontekstualne analize i rečničkih definicija uvideli smo i da su ovi pojmovi često zasnovani na moralnoj

ispravnosti. S druge strane, analiza metaforičke konceptualizacije pojmova (kolektivnog) ponosa, dostojanstva i časti ukazala je na izvesne specifičnosti u opojmljavanju ovih iskustava u srpskom jeziku, naročito na nivou kolektiva.

Dalje proširenje od centralnog člana kategorije ide ka povećanju intenziteta zaokupljenosti ličnom vrednošću, čime dobijamo, s jedne strane, pojam koji se preklapa sa pojmovima prkosa i tvrdoglavosti – ili konkretnije, samopoštovanje koje dovodi do toga da tvrdoglavo insistiramo da nas drugi poštuju, sprečava nas da pokazujemo svoje slabosti, oprostimo drugima ako nas uvrede itd. Takav ponos izdvojili smo u oba jezika kao ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 3’. S druge strane, dolazi i do proširenja u pravcu prekoračenja opravdanog i društveno prihvatljivog stepena u kojem pojedinac sebe vrednuje, a kao rezultat toga nastao je i ‘PRIDE/PONOS-KOGNITIVNI MODEL 4’, koji podrazumeva *preterano visoko mišljenje o sebi*, kao i *osećanje superiornosti u odnosu na ostale ljude*. Razlog za razdvajanje kognitivnih modela 3 i 4 jeste činjenica da se ‘ponos 3’ više vezuje za prkos i tvrdoglavost, i ne implicira nužno da subjekt ima *preterano visoko* mišljenje o sebi, kao i da *omalovažava druge ljude*. Iako referentni rečnici ne izdvajaju značenje leksema *pride* i *ponos* koje bi odgovaralo našem kognitivnom modelu 3, gorepomenuti razlozi, analiza konteksta, kao i uočene metafore ukazuju na postojanje naročite vrste samopoštovanja, koja podrazumeva prkos, ali ne nužno i osećanje superiornosti. ‘Ponos-kognitivni model 4’ predstavlja ujedno i „najleksikalizovaniji” pojam u domenu pozitivnog samovrednovanja, tj. njega izražava daleko veći broj imeničkih leksema, nego što je to slučaj sa ponosom kao neposrednom reakcijom ili čak ponosom kao samopoštovanjem. Postojanje velikog broja imeničkih leksema koje se vezuju za ovaj čvor značenjske mreže odražava potrebu za naglašavanjem različitih aspekata svojstvenih prekomernom ponosu – tako se, na primer, u pojmu arogancije u oba jezika dominantno profiliše ponašanje prekomerno ponosne osobe prema drugima ljudima, dok pojmovi *ega* i *sujete* podrazumevaju izrazitu potrebu za potvrđivanjem lične vrednosti i lakomost na priznanja i komplimente. S druge strane, mnoštvo sinonimnih leksema proističe i iz potrebe da se izrazi društvena osuda ovakvog emocionalnog stava.

Uočili smo i izuzetno važnu ulogu *perspektive* i *domena* u opojmljavanju emocionalnog doživljaja koji proističe iz pozitivnog samovrednovanja. Naime, dok se u

okviru prva dva kognitivna modela, emocionalno iskustvo ponosa opojmljuje, i doživljava kao pozitivno iskustvo kako iz perspektive subjekta, tako i iz perspektive društva, u strukturi kognitivnih modela 3 i 4 *spoljašnja perspektiva postaje dominantna*. Otud i zapažanje da se ovaj segment emocionalnog iskustva opojmljuje gotovo u potpunosti iz perspektive društva – iako se implicitno podrazumeva da subjekt sebe visoko vrednuje, te da mu je osećanje lične vrednosti i potvrda iste na prvom mestu, sâmo *značenje* pojmova u vezi sa prekomernim ponosom podrazumeva *dominantnu spoljašnu perspektivu*. Stoga možemo reći da se prijetnost ili neprijetnost po subjekta u daleko manjoj meri profilisu u datim pojmovima. Takođe, prekomerni ponos može se profilisati i spram domena vere, pri čemu smo uočili da se u engleskom jeziku takav ponos još uvek izražava leksemom *pride*, dok se u srpskom jeziku u tom slučaju koriste reči *gordost* i *oholost*.

Naglasili smo i da ostala fokalna značenja ne predstavljaju manje prototipične varijante scenarija sadržanog u ‘ponosu-kognitivnom modelu 1’, u smislu u kom Lejkof (1987: 400–405) analizira odstupanja od prototipičnog scenarija ljutnje. Iako je, iz svih razloga koje smo naveli, ponos kao neposredna emocionalna reakcija centralni član ove kategorije, svaki od uočenih kognitivnih modela ponosa (zajedno sa sinonimnim pojmovima) izdvojio se kao „nezavisan” član kategorije, koji je i sâm organizovan oko prototipa.

S tim u vezi, uočili smo i da se sama značenja leksema *pride* i *ponos* ne razlikuju međusobno samo po kriterijumu *trajnosti doživljaja*. Naime, u našim preliminarnim istraživanjima (Bročić 2012: 122) istakli smo da činjenica da na leksičkom planu reč *ponos* razvija i značenje *ponositosti* (prema RMS, „osobina onoga koji je ponosit”, kao u primeru „Kod njih su se do najvišeg stupnja razvile neke od dinarskih *osobina*, naročito osetljivost i *ponos*”) odslikava određeni kontinuum na pojmovnom planu – nečija sklonost da često ima neko osećanje prelazi u osobinu. Međutim, iako bi se moglo reći da ponos u slučaju ‘kognitivnog modela 3’ spada u kategoriju osobine, takva osobina, sa svim specifičnim značenjskim nijansama prkosa, tvrdoglavosti, društvene osude itd., ne bi se mogla svesti na osobinu koja samo odražava subjektovu težnju da često oseća ponos – taj pojam je pak razvio jednu sasvim specifičnu značenjsku dimenziju, udaljenu od *kvalitativne dimenzije ponosa* kao neposredne emocionalne reakcije na lični uspeh.

U vezi s tim, a u skladu sa teorijom prototipa, uočili smo i da sami kognitivni modeli predstavljaju kategorije rasplnutih granica – iako se svaki od njih svojom izrazitošću izdvojio kao posebna kategorija, da se i ovde ne radi uvek o kategorijama jasno omeđenih granica pokazali su nam primeri u kojima se u značenju leksema *pride*, odnosno *ponos* preklapaju ovako određena stanja, zatim pojava da ista metafora može strukturirati više različitih kognitivnih modela, kao i nedoslednost referentnih rečnika prilikom navođenja ilustrativnih primera.

10.1.2. S druge strane, pojmovi koji sačinjavaju domen emocija negativnog samovrednovanja ograničeni su na sledeći način: Prvo, pojmovi *shame* u engleskom i *stida/sramote* u srpskom jeziku imaju poseban status u ovoj kategoriji utoliko što rasponom svojih značenja pokrivaju širi opseg srodnih emocionalnih doživljaja u odnosu na ostale pojmove u ovoj kategoriji. Drugo, pojam stida, onako kako se opojmljuje u engleskom i srpskom jeziku, ne predstavlja kategoriju koja se jasno može odvojiti od ostalih emocija negativnog samovrednovanja. Naime, pregled rečničkih definicija, analiza konteksta i uočene metafore nedvosmisleno pokazuju da je pojam stida u oba jezika nekad vrlo blizak, ili se u manjoj ili većoj meri preklapa sa pojmovima osećanja krivice, poniženosti ili nelagodnosti u prisustvu drugih ljudi.

Iz toga proizilazi da se, slično ponosu, reči koje izražavaju 'stid' u oba jezika ne odnose na „jednu emociju”, već na skup ili porodicu emocionalnih doživljaja. Shodno tome, govornici engleskog i srpskog jezika pomoću relevantnih leksema mogu označavati više različitih emocionalnih epizoda, što podrazumeva i isticanje različitih aspekata ovih pojmova – na primer, date reči se nekad više mogu odnositi na osećanje lične nepodobnosti koje proističe iz ogrešenja o moralne norme, što podrazumeva i osvetljavanje moralnih aspekata emocije stida; s druge strane, ponekad se težište stavlja na stanje obeščašćenosti i gubitak ugleda, čime se još više naglašavaju društveni aspekti, ili pak osećanje nepodobnosti proizilazi iz jednog opšteg osećanja umanjene lične vrednosti zbog pojedinih ličnih nedostataka, koje nije povezano sa nekim konkretnim postupkom. Dalje, u pitanju može biti osećanje neadekvatnosti koje je pojačano prisustvom svedoka naših nedostataka, a koje, zatim, izaziva želju da se sakrijemo od njih, crvenilo u predelu lica i vrata itd.

Uz to, putem leksema *shame* u engleskom i *stid/sram* u srpskom jeziku, osim osećanja, profiliše se i društveno vrednovana sposobnost za osećanje adekvatnog stida. Interesantan nalaz ovog istraživanja jeste i metafora STID JE VLADAR KOJI SPREČAVA SUBJEKTA DA POČINI NEDOLIČAN POSTUPAK. Njeno postojanje upućuje na zaključak da u oba jezika lekseme u vezi sa emocijom stida mogu označavati i emocionalni doživljaj „potencijalnog ili hipotetičkog stida”, tj. straha koji subjekta odvraća od grešnog postupka, a za koji se utvrdilo da se u pojedinim jezicima izražava i putem diskretnih leksičkih jedinica (Wierzbicka 1986; Edelstein & Shaver 2007).

Nasuprot stidu, za ostale pojmove iz domena emocija negativnog samovrednovanja može se reći da predstavljaju uže kategorije – tako se u pojmu poniženja dominantno profiliše osećanje umanjene vrednosti prouzrokovano uvredom, ili izrazima neuvažavanja, osećanje krivice nastaje isključivo kao rezultat kakvog nepodobnog postupka ili ograđenja o moralne norme, dok se osećanje nelagodnosti (eng. *embarrassment*) javlja isključivo u prisustvu drugih ljudi.

10.1.3. S druge strane, rezultati istraživanja potvrdili su efekte prototipičnosti, i uopšte, pojmova kontinualnosti i gradijentnosti, ne samo u strukturi kategorije emocija samovrednovanja, već i samih fenomena koji su bili predmet analize, pa su tako neke od uočenih metafora „metaforičnije” od drugih, ili pak emocija može biti *manje ili više* personifikovana. Na osnovu jezičkih izraza koji govore o *fizičkom ozleđivanju* i *vredanju* ponosa i prekomernog ponosa, kao i onih u kojima se izaziva slika *fizičkog ugađanja* i *laskanja* prekomernom ponosu, rekonstruisali smo kontinuum „povređivanje–vredanje” i „fizičko ugađanje (hranjenje, golicanje, masiranje)–laskanje”, pri čemu su izvorni domeni fizičkog ozleđivanja i npr. hranjenja bliži prototipu kategorije *izvorni domen* u teoriji pojmovne metafore (kao konkretniji, opipljiviji, jasnije ocrtani, u vezi sa nekom telesnom aktivnošću). Dodatni dokaz za ovakvu tvrdnju našli smo i u obilju slikovnih realizacija preslikavanja ZADOVOLJENJE ŽELJE ZA POTVRĐIVANJEM LIČNE VREDNOSTI JE HRANJENJE EGA-BIĆA, koje smo prikazali tokom izlaganja. Pored toga, uočili smo razlike u pogledu stepena utemeljenosti u telu i između metafora vezanih za emocije iz domena pozitivnog samovrednovanja, s jedne, i negativnog vrednovanja, s druge strane; kao što smo videli iz

uočenih metafora, emocije stida i krivice daleko češće *fizički (nasilno i direktno) deluju na subjekta*.

U vezi s tim možemo pomenuti još jedno zapažanje, a koje se tiče *stepena u kojem se realizacije određenih pojmovnih preslikavanja osećaju kao metafore*. Kako Klikovac (2004: 93–102) ističe, „doslovni metaforički izrazi” ne doživljavaju se kao metaforički, jer „metafore ostaju na određenom nivou opštosti i u određenom horizontu razrađenosti” (str. 101); efekat figurativnosti postiže se razradom i konkretizacijom postojećih metaforičkih predstava, pri čemu je granica između doslovnih i figurativnih izraza proizvoljna, te je samo moguće govoriti o stepenu figurativnosti. Budući da jezička realizacija konceptualizacije, i konkretnije metaforičke konceptualizacije, ne znači samo leksičku realizaciju, već se ona može realizovati i drugim jezičkim sredstvima, kao što su, recimo, morfo-sintaksička svojstva imenica, padeži, itd., možemo pretpostaviti da se realizacija takvim drugim jezičkim sredstvima doživljava još manje metaforičnom i od „doslovnih metaforičkih izraza”. Na primer, samim tim što je pojedini emocionalni doživljaj nazvan imenicom, dovodi do njegovog *opredmećenja* (putem ontološke metafore), morfo-sintaksička svojstva ili brojivost upotrebljenih imenica dalje preciziraju da li je u pitanju predmet ili materija, zatim, položaj imenice u rečenici, predlozi, padeži u srpskom jeziku (npr. upotrebom instrumentala predmet se specifikuje kao sredstvo, oruđe) – sva ova jezička sredstva realizuju metaforičku konceptualizaciju iako ih niko ne bi doživeo kao metafore. Leksička realizacija – naročito ona u kojoj se očituju razrada i konkretizacija postojećih metaforičkih predstava – je ta koja proces metaforizacije „izvlači do maksimuma” i nameće je našoj pažnji.

10.2. Rezultati istraživanja ukazali su na *razvijenu i raznovrsnu metaforičku i metonimijsku konceptualizaciju* svih emocija samovrednovanja u oba jezika. To se, na prvom mestu, ogleda u samom broju uočenih pojmovnih metafora različitih nivoa opštosti: zabeležili smo 89 metafora koje su produktivne u strukturi ponosa, 58 u strukturi samopoštovanja, čak 110 metafora u strukturi prekomernog ponosa u oba jezika, 80 u strukturi stida i sramote, i 66 u strukturi krivice.

Zajedno uzev, uočene metafore osvetljavaju najtananije značenjske nijanse emocionalnih pojmova u vezi sa samovrednovanjem, a možemo slobodno reći da je predstava

o ovim pojmovima, onako kako se odlikava u engleskom i srpskom jeziku, daleko raskošnija i iznijansiraniya od one koju nam pružaju, na primer, Trejsi i Robins (2004a), govoreći o (samo) „dva lica ponosa” ili Milivojević (2004: 582–584), koji ponos definiše kao infantilno osećanje za koje je potrebno stvarno ili mentalno prisustvo drugih ljudi.

10.2.1. U pogledu opštih metaforičkih i metonimijskih preslikavanja, ispitivani jezici su ispoljili veliki stepen sličnosti, čime je ujedno i potvrđena hipoteza koju smo izneli na početku istraživanja. Razlike između jezika mogu se sažeto izložiti na sledeći način:

1) Najčešća razlika među jezicima ispoljila se na nivou specifičnih konkretizacija i jezičkih realizacija opštijih metafora i metonimija posvedočenih u oba jezika. Na primer, slika uništavanja ponosa-predmeta, prisutna u oba jezika, samo se u engleskom jeziku konkretizuje kao *ulublјivanje predmeta*. Takođe, oba jezika poznaju sliku savesti koja fizički muči čoveka, ali je, kako smo videli, samo engleskom jeziku svojstvena slika savesti koja *udara* ili *probada subjekta*, dok u srpskom jeziku, savest čoveka najčešće *grize, peče, muči*, a može ga i *žacnuti*.

2) Posvedočene su, mada daleko ređe, i razlike u opsegu ciljnog domena. Na primer, metafore, poput PONOS JE MEHANIZAM, BEZVREDNA MATERIJ A NEPRIJATNOG MIRISA, PREDMET KOJI TREBA SAKRITI, POTVRĐIVANJE VISOKOG MIŠLJENJA O SEBI (POTVRĐIVANJE SOPSTVENOG ZNAČAJA) JE FIZIČKO ULEPŠAVANJE SUJETE-PREDMETA, PREKOMERNI PONOS JE TERET, SUJETA JE MEHANIZAM, KOČNICA, STID JE MATERIJ A KOJA OBAVIJA SUBJEKTA posvedočene su samo u srpskom, dok su metafore kao što su, recimo, UZROK STIDA JE PREDMET KOME JE STID-PREDMET SPOLJA PRIPOJEN, STID JE OŠTAR PREDMET KOJI SUBJEKTA PROBADA, KRIVICA JE MRAČNA PROSTORIJA ili PONOS JE BOŽANSTVO posvedočene samo u engleskom.

Neke od međujezičkih razlika u metaforičkoj konceptualizaciji uslovljene su, s jedne strane, postojanjem padežnog jezičkog sistema u srpskom jeziku, i, s druge strane, međujezičkim razlikama u uzročnim značenjima predloga. Na primer, metafore PONOS/AROGANCIJA JE ORUŽJE/ORUĐE i STID JE PREDMET KOJI DIREKTNO POGAĐA SUBJEKTA, posvedočene samo u srpskom korpusu, realizovane su instrumentalnim, odnosno akuzativnim oblikom relevantnih leksema, što ujedno i objašnjava njihovo javljanje samo u srpskom jeziku. S druge strane, u srpskom jeziku je izrazita upotreba predložko-padežne

sintagme *od* + genitiv (od stida/srama/ponosa) u kontekstu u kom je emocija uzročnik nevoljnih fizioloških reakcija i telesnih manifestacija (nalazi su pokazali da sintagma *od stida* obuhvata čak 17% od ukupnog broja svih primera iz naše građe koji sadrže leksemu *stid*), dok je u engleskom jeziku u tom slučaju dominantna upotreba predloga *in* i *with*; razlika u upotrebi predloga upućuje i na razlike u konceptualizaciji.

Takođe, pojedine razlike u opsegu ciljnog domena uslovljene su i razlikama na nivou domena spram kojih se ispitivani pojmovi profilišu. Na primer, lekseme *oholost* i *gordost* u srpskom jeziku najčešće se javljaju u kontekstu religije, što je ujedno i objašnjenje za postojanje preslikavanja PREKOMERNI PONOS JE GREŠNIK, ČOVEK KOJI JE POGREŠIO I ZASLUŽUJE BOŽJU KAZNU, ČOVEK KOJI SUBJEKTA ODVAJA OD BOGA, PREKOMERNI PONOS JE DEMON, ĐAVO, PREKOMERNI PONOS JE BOŽANSTVO (IDOL), GORDOST JE MAJKA GREHOVA, PREKOMERNI PONOS JE ZMIJA samo u srpskom jeziku. Pored toga, postojanje metafore PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI u srpskom jeziku uslovljeno je kulturološkim činiocima (v. 10.3.).

3) Neke od međujezičkih razlika u jezičkim manifestacijama pojedinih preslikavanja javile su se i na nivou razlika u afektivnoj dimenziji posvedočenih izraza. Na primer, u srpskom korpusu, jezičke manifestacije metafora SAMOPOŠTOVANJE JE PREDMET KOJI SE NE SME ODBACITI I TRETIRATI KAO ROBA, PREDMET KOJI SE MORA ČUVATI, ODBRANITI, ZA KOJI SE SUBJEKT BORI, KOLEKTIVNO SAMOPOŠTOVANJE (DOSTOJANSTVO, ČAST) JE PREDMET KOJI U IME ZAJEDNICE BRANI ISTAKNUTI POJEDINAC ukazale su na retoričku upotrebu tih izraza u cilju oblikovanja javnog mnjenja. Takve međujezičke razlike objasnili smo kulturološkim i društveno-istorijskim činiocima, kao i naročitim kontekstima u kojima se dati primeri javljaju u srpskom korpusu.

4) U pojedinim slučajevima, razlike su se ispoljile i na nivou učestalosti javljanja pojedinih preslikavanja. Na primer, metafore UZROK PONOSA JE IZVOR PONOSA-TEČNOSTI i STID JE PREDMET KOJI SUBJEKT ŽELI DA SAKRIJE posvedočene su većim brojem primera u engleskom jeziku, dok su u srpskom korpusu zastupljeniji primeri u kojima se govori o skrivanju ponosa-predmeta.

10.2.2. S obzirom na to da je analiza izvršena na primerima iz reprezentativnih korpusa, koji daju osnova za izvesna uopštavanja rezultata, vrednost i doprinos ovako postavljenog istraživanja leži u sledećem:

Prvo, rezultati ove studije pružili su *sveobuhvatniji uvid u metaforičku konceptualizaciju emocija samovrednovanja*, što je očigledno čak i ako samo uzimamo u obzir broj uočenih metafora – dovoljno je da uporedimo gorenavedene brojčane podatke sa brojem metafora koje je uočio, na primer, Kevečeš (9 metafora za emociju stida u engleskom jeziku, 6 za osećanje krivice, 6 za ponos i samopoštovanje zajedno, i 8 za prekomerni ponos). U tom pogledu, ovo istraživanje je značajna dopuna dosadašnjim kognitivnolingvističkim istraživanjima predmetnih pojmova, kao i kontrastivnim proučavanjima, te možemo reći da je obogatilo naša saznanja o metaforičkoj konceptualizaciji emocija samovrednovanja, naročito u srpskom jeziku, u kom nije bila temeljno proučavana. Istraživanje utemeljeno na primerima koji odslikavaju funkcionisanje jezika u stvarnoj upotrebi omogućilo nam je i da proverimo valjanost nekih od tvrdnji iznetih u prethodnim radovima – tako je, na primer, nasuprot Kevečeševim (2000: 37–38) tvrdnjama, naše istraživanje potvrdilo izrazitost metafore STID JE (NADMOĆAN) PROTIVNIK U BORBI/NEPRIJATELJ u strukturi ove emocije; ova metafora je ujedno i jedna od najučestalijih konkretizacija u okviru konceptualizacije stida kao bića. Slično tome, metaforu STID JE VRELINA (koja je, podsetićemo se, treća po učestalosti metafora u okviru konceptualizacije stida kao materije u oba korpusa) ovaj autor uopšte i ne beleži, a naši nalazi se kose i sa njegovim zapažanjem da emocija ponosa nema razvijenu metaforičku strukturu (Kövecses 2000).

10.2.3. U studijama posvećenim pojedinačnim emocionalnim pojmovima nije se razmatrao pojmovni mehanizam koji smo nazvali „*sadejstvo metonimije i metafore*”, a koji podrazumeva da ljudskim emocijama i crtama ličnosti pripisujemo postupke, osećanja i osobine koje zapravo date emocije izazivaju kod ljudi, pri čemu su u metaforičkoj slici „u prvom planu” takve personifikovane emocije, a ne i čovek koji ih doživljava. Naši nalazi pokazali su da je interakcija metafore (PREKOMERNI) PONOS JE ČOVEK i metonimije POSTUPCI/UVERENJA/(EMOCIONALNE) REAKCIJE (PREKOMERNOG) PONOSA UMEMSTO POSTUPAKA/UVERENJA/(EMOCIONALNIH) REAKCIJA SAMOG SUBJEKTA izuzetno produktivan

mehanizam u strukturi ponosa (kognitivnih modela 2 i 3) i, naročito prekomernog ponosa, kako u pogledu raznovrsnosti jezičkih realizacija, tako i u pogledu kvantitativne zastupljenosti.

10.2.4. Istraživanje je doprinelo i osvetljavanju nekih od *specifičnosti metaforičke i metonimijske konceptualizacije emocija samovrednovanja*, naročito u odnosu na tzv. osnovne emocije. Bitno je ponoviti da pod 'specifičnim' metaforama smatramo one koje su 1) najproduktivnije prevashodno u pogledu raznovrsnosti i brojnosti (konvencionalnih i kreativnih) jezičkih, a i vanjezičkih manifestacija, 2) karakteristične samo za emocije samovrednovanja, a ne i za druge emocije (s tim što smo u ovom istraživanju videli da se takva specifičnost može ispoljiti i u vidu jedinstvene *motivisanosti* metafora), kao i 3) one koje su izrazite u pogledu kvantitativne zastupljenosti.

Ponovićemo samo neke od najznačajnijih. To je, najpre, sasvim jedinstvena uloga pojmova VELIČINE i GORE/DOLE, koji su jedino u slučaju emocija samovrednovanja u suštinskoj vezi sa pojmovima vrednosti i važnosti, te su metafore poput BITI (PREKOMERNO) PONOSAN JE BITI VELIKI I BITI GORE, PREKOMERNI PONOS JE GORE, i OSEĆATI STID, PONIŽENJE JE BITI MALI I BITI DOLE suštinski utemeljene u preslikavanjima VAŽNO JE VELIKO, MOĆ/KONTROLA JE GORE, BITI BOLJI OD NEKOGA JE BITI IZNAD NJEGA NA VERTIKALNOJ SKALI, odnosno, NEVAŽNO JE MALO I DOLE. Za metafore VAŽNO JE VELIKO i NEVAŽNO JE MALO možemo reći da su ujedno i metafore koje strukturiraju neophodan uslov za pripadnost kategoriji emocija samovrednovanja – osećanje lične vrednosti, tj. osećanje niže vrednosti; zatim, PREKOMERNI PONOS JE (PRE)VELIK PREDMET/PRENADUVEN PREDMET, produktivna naročito u strukturi ega i sujete, pri čemu je metafora EGO JE VELIKI PREDMET posvedočena i najraznovrsnijim vanjezičkim realizacijama. Aspekti *uništavanja, očuvanja i vraćanja* vrednog predmeta naročito su iskorišćeni u strukturi ponosa (ponosa-kognitivnog modela 2) i samopoštovanja, dok je metaforička slika *gutanja ponosa-predmeta* svojstvena isključivo ponosu; takav nalaz može se objasniti njenom utemeljenošću u metafori PRISTAJANJE NA NEŠTO JE GUTANJE. Važan nalaz jeste i produktivnost pomenutog pojmovnog mehanizma „*sadejstva metafore i metonimije*” u strukturi ponosa (ponosa-kognitivnog modela 2 i kognitivnog modela 3) i prekomernog ponosa, a koji je izrazit i u pogledu kvantitativne

zastupljenosti. Takođe, karakteristična samo za domen emocija pozitivnog samovrednovanja jeste i slika *ranjavanja* i *vređanja bića/čoveka*, a za prekomerni ponos i slika *hranjenja*, *golicanja*, *masiranja*, i uopšte ugađanja biću na fizičkom planu, kao i *laskanja čoveku*. Budući da je prekomerni ponos jedinstven utoliko što je u njemu dominantna perspektivizacija društvene osude takvog stanja, ne iznenađuje činjenica da je u njegovoj strukturi posvedočen i najveći broj „jedinstvenih” metaforičkih predstava (npr. EGO JE HALAPLJIVO/NEZASITO BIĆE, ČOVEK KOJI SUBJEKTU STAVLJA POVEZ PREKO OČIJU ILI GA OSLEPLJUJE itd.).

S druge strane, konceptualizacija STIDA/SRAMOTE i KRIVICE putem izvornih domena DOLE i TERET razlikuje se od konceptualizacije ostalih nepoželjnih stanja putem ovih domena utoliko što je utemeljena i na preslikavanjima NEMORALNO JE DOLE, NEVAŽNO JE MALO/DOLE, ODGOVORNOST JE TERET. U tom pogledu, emocije iz domena negativnog samovrednovanja su, dakle, sasvim specifične. Dalje, kroz sliku *predmeta koji se nalazi na subjektu* u strukturi pojma SRAMOTE u oba jezika naglašava se i da je takav predmet vidljiv drugima, tj. preslikava se i svojstvo vidljivosti takvog predmeta. Takođe, za emociju stida u oba jezika karakteristična je i izrazitost izvornog domena VRELINJE, a u strukturi krivice izuzetno je značajna metonimija GRIŽA/UDAR SAVESTI/OPTEREĆENA SAVEST ZA OSEĆANJE KRIVICE, kao i metafora KRIVICA JE OŠTAR PREDMET u engleskom jeziku.

10.2.5. Budući da smo se u ovom istraživanju bavili i konceptualizacijom „suprotstavljenih” emocionalnih doživljaja, vrednost dobijenih rezultata leži i u pružanju novih uvida u način na koji ***metaforičkim putem rasuđujemo o iskustvima koja se doživljavaju kao suprotnosti***.

Nalazi su potvrdili postojanje izvesnih oprečnih metafora, a to su prevashodno one koje strukturiraju aspekt emocija samovrednovanja koji čini neophodan uslov za pripadnost ovoj kategoriji – kao što smo istakli, posredi su opozicije GORE-DOLE i VELIKO-MALO. Pored toga, u okviru konceptualizacije ponosa i stida kao predmeta uočljiv je kontrast između, s jedne strane, vrednog predmeta, koji pojedinac želi da stekne i sačuva u strukturi ponosa i samopoštovanja, i nasuprot tome, neželjenog predmeta kojeg subjekt teži da se oslobodi u strukturi stida i krivice. Međutim, analiza je pokazala da se o oprečnim elementima može govoriti samo na visokom nivou opštosti – svaki od ova dva scenarija elaboriran je na

jedinstven način, a ne doslovno putem oprečnih elemenata, kao i da se opšte predstave konkretizuju na specifičan način. Takođe, iako je, na primer, domen SVETLOSTI izuzetno produktivan izvorni domen u strukturi ponosa kao neposredne emocionalne reakcije, realizacije metafora sa izvornim domenom TAME nisu posvedočene u strukturi stida.

Isto tako, samo za emocije iz domena negativnog samovrednovanja utvrdilo se da daleko češće *fizički (nasilno i direktno) deluju* na subjekta – takva emocija vrši pritisak na subjekta, pogađa ga direktno, probada, razapinje, kida, udara, nanosi mu opekotine itd. Kako je navedeno, iako i kod ponosa nailazimo na element fizičkog ozleđivanja, postoji odmak u odnosu na subjekta – subjekt se ne ozleđuje direktno, već *mu je ponos povređen*. Nasuprot tome, kod stida i krivice takvog odmaka nema, već data osećanja deluju na subjekta direktno i nasilno. Uopšte uzev, nalazi za emocije pozitivnog i negativnog samovrednovanja pokazuju da „suprotstavljeni” emocionalni pojmovi u najvećoj meri imaju nezavisnu i jedinstvenu metaforičku konceptualizaciju, te se ne konceptualizuju prevashodno posredstvom međusobno suprotstavljenih metafora. Emocionalni pojmovi su izuzetno kompleksni pojmovi, i njihova metaforička konceptualizacija je primarno uslovljena elementima koji se u njima dominantno profilisu.

10.2.6. Globalno gledano, naša analiza je potvrdila da se ***u obzir moraju uzimati kako kontekst primera tako i konotacije upotrebljenih jezičkih izraza*** da bi se preciznije utvrdili elementi koji se preslikavaju iz pojedinih izvornih domena, aspekti ciljnih domena koji se osvetljavaju, kao i motivisanost uočenih metaforičkih preslikavanja. To smo videli na primeru metafora PONOS JE VATRA i STID JE VATRA, koje su zasnovane i na znanju o moći vatre da nam nanese fizičko oštećenje. Međutim, znanje o potencijalu vatre da uništava sve oko sebe, u slučaju metafore PONOS JE VATRA, preslikava se samo na štetu koju grupa ljudi potaknuta osećanjem ponosa može da pričini drugima (u osnovi je pojam *energetski transfer* (Rasulić 2015)), dok se, u slučaju metafore STID JE VATRA, takvo znanje preslikava samo na fizički i mentalni bol koji osećanje stida *nanosi subjektu*, a ne i na tendenciju subjekta da impulsivno reaguje i nanosi štetu drugima. Otud metafore PONOS JE VATRA i STID JE VATRA imaju različit značenjski fokus uprkos činjenici da je u pitanju izvorni domen relativno niskog nivoa opštosti – PONOS JE VATRA usmerava se na intenzitet stanja ponosa i tendenciju subjekta

da reaguje impulsivno i agresivno, dok se putem metafore STID JE VATRA naglašava, osim maksimalnog intenziteta, i duševni (a moguće i fizički) bol koji osećanje stida subjektu nanosi. Osim ovih, istraživanje je otkrilo više metafora (npr. SRAM JE PREKRIVAČ, STID JE PREKRIVAČ, SUJETA JE VRELINA, metafore sa izvornim domenima ALKOHOLNOG PIĆA, MATERIJU U KOJU JE SUBJEKT URONJEN, MATERIJU KOJOM JE SUBJEKT UPRLJAN, TAME itd.) koje potvrđuju da se mogu preslikavati različita svojstva izvornih domena, što implicira razlike u načinima na koje čak i metafore niskog reda opštosti strukturiraju različite emocionalne pojmove. Ovakav nalaz istovremeno upućuje i na zaključak da je prilikom upoređivanja uočenih metafora vezanih za emocionalne pojmove sa nalazima prethodnih istraživača neophodno razmatrati i jezička sredstva koja su oni koristili da bi potkrepili uočene metafore (kao što smo pokazali u prethodnom poglavlju kroz primer metafora SREĆA JE VLADAR i PONOS JE VLADAR).

Doprinos istraživanja ogleda se i u *povezivanju uočenih metafora sa kognitivnim modelima* na koje se usmeravaju, što se pokazalo naročito korisnim u slučaju emocije ponosa. U tom pogledu, ovo istraživanje je korak dalje u odnosu na naše preliminarno istraživanje metaforičke konceptualizacije ponosa u srpskom jeziku (Bročić 2012), u kojem, na primer, pominjemo metaforu JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA, ali ne preciziramo da u tom kontekstu ponos označava samopoštovanje, kao i da se ovo metaforičko preslikavanje, osim na javljanje ponosa, usmerava i na rađanje snage da se borimo za sebe. Samim tim, ova metafora ima kompleksniji značenjski fokus, i putem nje se ne naglašava samo pojava emocije.

Pored toga, upravo nas je povezivanje uočenih metafora sa različitim kognitivnim modelima pojma ponosa dovelo do zaključka da je moguće da su nalazi u vezi sa razlikama u vrednovanju *uzroka ponosa* dobijeni u pojedinim studijama u kojima je korišćen instrument GRID uslovljeni i kompleksnošću značenja reči koje izražavaju ponos, a ne kulturološkim činiocima. Naime, neke od metafora posvedočene u našim korpusima, a koje se usmeravaju na javljanje ponosa, poput malopre pomenute metafore JAVLJANJE PONOSA JE BUĐENJE PONOSA-BIĆA ili PONOS JE MEHANIZAM U SUBJEKTU-SADRŽATELJU pokazale su da se *ponos javlja* u situacijama koje subjekt može doživeti kao neprijatne (npr. neko nas vređa ili potcenjuje). Otud i zapažanje da je moguće da ispitanicima koji su uzrok ponosa vezivali za

negativna osećanja prva asocijacija na reč ponos u italijanskom nije bila neposredna reakcija na lični uspeh, te da je u psiholingvističkim ispitivanjima u kojima se kao stimulusi koriste izolovane imeničke lekseme koje izražavaju emocionalne pojmove važno imati i uvid u značenje koje su ispitanici imali u vidu.

Istraživanje je, takođe, podrazumevalo **povezivanje u objedinjeni scenario** elemenata koji sačinjavaju opštu metaforu STRUKTURE DOGAĐAJA vezanu za PREDMET (eng. *The Object Event-Structure Metaphor*, Lakoff & Johnson 1999). Nalazi su pokazali da se razlike među emocionalnim pojmovima mogu ispoljavati upravo na nivou pojedinačnih elemenata – tako su, recimo, u strukturi emocije sreće zastupljenija metaforička preslikavanja koja se usmeravaju na aktivno učešće čoveka u dostizanju stanja sreće (tj. sreća se *aktivno traži, lovi*), dok je u strukturi ponosa i dostojanstva izrazitija metaforička slika *otimanja, uništavanja, odbrane i vraćanja predmeta*, i to naročito onda kada se govori o *kolektivnom ponosu i samopoštovanju*. Nasuprot tome, sramota-predmet se *stavlja na subjekta*, dok se krivica subjektu *nabacuje ili nameće*.

Takođe, zahvaljujući korišćenju primera koji odslikavaju funkcionisanje jezika u stvarnoj upotrebi, nalazi su ukazali i na **specifičnosti metaforičke konceptualizacije emocija ponosa i samopoštovanja na kolektivnom nivou**, iz čega proizilazi zaključak da bi u kognitivnolingvističkim ispitivanjima više pažnje trebalo posvetiti i ispitivanju konceptualizacije kolektivnih oblika i manifestacija emocionalnih doživljaja.

Slično tome, budući da se, kako je navedeno, u studijama posvećenim pojedinačnim emocionalnim pojmovima nije razmatrao pomenuti pojmovni **mehanizam „sadejstva metonimije i metafore”**, pri čemu se personifikovanim emocijama i stanjima pripisuju osećanja, uverenja i postupci koje data stanja zapravo u subjektu izazivaju, bilo bi interesantno ispitati koliko je on produktivan u strukturi drugih emocija, i da li je svojstveniji dugotrajnijim manifestacijama emocija i osobinama. Pored toga, u ovom istraživanju je učinjen pokušaj i da se uzme u obzir i metaforičnost koja proističe i iz drugih nivoa jezičke strukture, na primer, padežnog sistema srpskog jezika, a mestimično smo skretali pažnju i na slučajeve gde se mehanizam metaforičkog uokviravanja ukršta sa mehanizmima izobraženja kao što su, recimo, perspektiva, skalarnost ili proširenje okvira kroz koji posmatramo scenu.

Analiza *metonimijske konceptualizacije predmetnih pojmova* otkrila je da pojmovne metonimije u osnovi emocionalnih pojmova mogu biti utemeljene i u drugim aspektima emocionalnih pojmova, a ne samo u onim koji su se do sada uglavnom najčešće navodili u literaturi (npr. uzroku emocije, tipičnim fiziološkim i telesnim reakcijama). Videli smo da se metonimijski prenos ostvaruje i upućivanjem na aspekte kao što su *želja ili poriv* (da nestanemo), *osećanje straha* (da se suočimo da drugima), *neprijatnosti*, ili elemente koji pripadaju *aspektu procene situacije* – samoosušivanje, procena lične vrednosti, ili pak doživljaj umanjene vrednosti.

Iz ovog istraživanja proizilazi i nekoliko zapažanja koja se tiču načina na koje se može objasniti *potencijalna univerzalnost metaforičke konceptualizacije emocionalnih pojmova*. Naime, iako je takva univerzalnost do sada uglavnom objašnjavana univerzalnim telesnim iskustvom koje je sastavni deo doživljaja emocija, na osnovu nalaza ovog istraživanja možemo zaključiti da ona može proisticati i iz potencijalno *univerzalne metaforičke strukture pojmova koji su inherentni emocionalnim pojmovima*. Kako je navedeno, imajući u vidu da je osećanje (stvarne ili pripisane) odgovornosti pojam koji je neodvojiv od osećanja krivice, potencijalna univerzalnost metafore KRIVICA JE TERET može se objasniti potencijalnom univerzalnošću metafore ODGOVORNOST JE TERET. Takođe, potencijalna univerzalnost metafora BITI (PREKOMERNO) PONOSAN JE BITI VELIKI I BITI GORE i OSEĆATI STID, PONIŽENJE JE BITI MALI I BITI DOLE suštinski proističe iz univerzalne konceptualizacije pojma *vrednosti*, tj. *važnosti*, koji je strukturiran pomoću primarne metafore VAŽNO JE VELIKO.

Kvantitativni aspekt naše analize ukazao nam je na metaforička preslikavanja koja su izrazita i u pogledu brojčane zastupljenosti. Tako smo, na primer, uvideli da „scenario posedovanja dragocenosti” čini sržnu strukturu pojma samopoštovanja u oba jezika (preko 50% u strukturi svih pojmova u vezi sa samopoštovanjem), što implicira i da je pojam samopoštovanja udaljeniji od prototipa kategorije emocija, budući da je, kako smo istakli, ovakva metaforička slika postojana i relativno statična. Međutim, pažnja je pružena i manje zastupljenim metaforičkim preslikavanjima, jer i takve metafore mogu biti rečite u pogledu onoga što nam otkrivaju o emocionalnim pojmovima. Na primer, postojanje metafora PONOS JE VATRA i PONOS JE DIVLJA ŽIVOTINJA, iako su one posvedočene manjim brojem primera u

našim korpusima, svedoči o tome da je u strukturi ponosa, naročito na kolektivnom nivou prisutan i element opasnosti. Možemo pretpostaviti da PONOS JE VATRA u nekoj turbulentnoj istorijskoj epohi i u nekom naročitom diskursu može da postane i dominantan način metaforičkog uokviravanja ponosa u cilju osvetljavanja njegovih destruktivnih aspekata. Pored toga, takve metafore mogu biti i nagoveštaj pokušaja reuokviravanja dominantne metaforičke konceptualizacije, što smo videli u primeru u kojem se preispituje dominantno metaforičko uokviravanje dostojanstva kao dragocenosti, i osvetljavaju negativne posledice takve konceptualizacije, ili u priči Čiroki Indijanaca o dva vuka, u kojoj se naglašava odgovornost subjekta u savladavanju prekomernog ponosa, čime se dovodi u pitanje dominantno uokviravanje prema kojem je u borbi subjekta i prekomernog ponosa subjekt uglavnom daleko slabiji protivnik.

10.3. Ispitivanje metaforičke konceptualizacije emocija samovrednovanja pružilo je uvid i u neke od *kulturno uslovljenih aspekata ovih emocija*, kao i razlika koje analizirani jezici ispoljavaju u tom pogledu. Prvo, metafora PONOS JE PREDMET KOJI TREBA SAKRITI, posvedočena u srpskom korpusu, upućuje na zaključak da u srpskoj kulturi postoji (ili treba da postoji) težnja da se emocija ponosa ne pokazuje. Ovakav podatak povezali smo sa međukulturnim razlikama u konceptualizaciji i pokazivanju emocija uslovljenim kriterijumima kolektivizma i distance moći (e.g. Fischer et al. 1999; Rodriguez Mosquera et al. 2000), što bi svakako trebalo detaljnije ispitati primenom drugih metodologija. Drugo, metaforičko uokviravanje dostojanstva kao DRAGOCENOSTI – i konkretnije, trojstva „ponosa, dostojanstva i časti”, posebno na kolektivnom nivou – naročito je „snažno” i naglašeno u srpskom jeziku, te ukazuje na to da se u srpskoj kulturi oni doživljavaju kao vrhovne vrednosti. U svetlu stava Lejkofa i Džonsona (2003[1980]) da metafore mogu da „kreiraju stvarnosti, naročito društvene stvarnosti” i deluju kao smernice za buduće postupke, primetili smo da ovakva metaforička konceptualizacija dodatno ojačava vrednost datih stanja, te utiče na ponašanje i društvenu praksu ljudi – kako smo videli, oni mogu npr. pribegavati različitim oblicima opasnog ponašanja u službi „odbrane nečeg što im je najsvetije”. Ovakva konceptualizacija ostavlja prostora i za upotrebu metafore u cilju ubeđivanja i oblikovanja javnog mnjenja, što je i potvrđeno u srpskom korpusu – u javnom diskursu, npr. pozivanjem

na zaštitu, odbranu ili vraćanje dostojanstva/časti-dragocenosti najšira javnost se može ubeđivati u opravdanost određenog političkog kursa, ili se pak sami pripadnici zajednice mogu podbunjivati na opasno ponašanje. Naše istraživanje je stoga ukazalo na potrebu za daljim ispitivanjem (kolektivnog) ponosa, dostojanstva i časti ***i u okrilju kritičke analize diskursa***, a posebno ako se imaju u vidu i pomenuti nalazi novijih studija koji upućuju na pogubne posledice postupaka izvršenih „u ime sticanja ili odbrane časti” (npr. Leung & Cohen 2011; Van Osch et al. 2013b).

10.4. Pored pomenutih tema budućih istraživanja, dalji pravci proučavanja bi svakako trebalo da obuhvate i ispitivanje razlika u metaforičkoj konceptualizaciji emocija samovrednovanja uslovljenih socijalnim, istorijskim i supkulturnim faktorima. Na primer, po ugledu na istraživanje metafora u govoru ljudi koji pate od depresije (McMuleen & Conway 2002), mogla bi se ispitati metaforička konceptualizacija emocija negativnog samovrednovanja u psihoterapeutskom diskursu. Emocije samovrednovanja svakako treba ispitati i putem različitih metoda koje se oslanjaju na elicitaciju podataka od izvornih govornika, kao što je recimo asocijativni metod (Dragičević 2006a, 2006b) ili putem instrumenta GRID (Fontaine, Scherer & Soriano 2013). Ispitivanjem metaforičke strukture emocionalnih pojmova ne stiže se, na primer, uvid u *tipične uzroke emocija* (tj. prvi element kognitivnog scenarija), te bi primena metodologija koje se oslanjaju na elicitiranje podataka umnogome obogatila naša saznanja o emocionalnim pojmovima u vezi sa procenom lične vrednosti.

U svakom slučaju, nadamo se da je ovo istraživanje pružilo dodatni uvid u načine na koje razmišljamo i govorimo o emocionalnom iskustvu koje proističe iz doživljaja lične vrednosti. Ono je svakako ukazalo na kompleksnost pojmovno-značenjske organizacije ovog domena iskustva, kao i na to da se da se imeničke lekseme koje izražavaju ove pojmove najčešće odnose na skup srodnih emocionalnih doživljaja, a ne jedan monolitan pojam. Povrh toga, kako smo već istakli, bogatstvo značenjskih nijansi do kojih smo došli proučavanjem pojmovnih metafora i metonimija dovelo nas je do zaključka da je „narodna teorija” emocija samovrednovanja, onako kako se odslikava u engleskom i srpskom jeziku, raskošnija i iznijansiraniya čak i od definicija i teorijskih modela koji se mogu naći u okviru pojedinih „stručnih teorija”.

Literatura

- Antonić, I. (2006). Predlog „od” u standardnom srpskom jeziku. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 35(1), 129–144.
- Apresjan, V. (1997). Emotion Metaphors and Cross-Linguistic Conceptualisation of Emotions. *Cuadernos de Filología Inglesa*, 179–195.
- Athanasiadou, A. & Tabakowska, E. (Eds.). (1998). *Speaking of Emotions: Conceptualization and expression*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (Ed.). (2000). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads – A Cognitive Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. (2001). On the systematic contrastive analysis of conceptual metaphors: Case studies and proposed methodology. In M. Pütz (Ed.), *Applied cognitive linguistics. Language pedagogy* (Vol. 2, pp. 117–146). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Beger, A. & Jäkel, O. (2009). ANGER, SADNESS and LOVE revisited: Differences in emotion metaphors between experts and laypersons in the genre psychology guide. *Metaphorik.de*, 16: 87–108.
- Bednarek, M. (2008). *Emotion Talk across Corpora*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Berlin, B. & Kay, P. (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.
- Boers, F. & Demecheleer, M. (1997). A few metaphorical models in (western) economic discourse. In Liebert, W-A, G. Redeker & L. Waugh (Eds.), *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics* (pp. 115-129). Amsterdam: John Benjamins.
- Bogetić, K., Bročić, A. & Rasulić, K. (u pripremi). MIPVU goes Serbian: Some reflections on the method from a South Slavic language perspective In S. Nacey, A. G. Dorst, T. Krennmayr & W. Gudrun Reijnierse (Eds.), *MIPVU in Multiple Languages*, Amsterdam: John Benjamins.
- Bojanić-Radić, B., & Silaški, N. (2008). Sportizacija političkog diskursa – kako metafore prikrivaju političku stvarnost Srbije. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 51(1-2), 139–155.

- Броћић, А. (2012). „О концептуализацији појмова ПОНОС, ГОРДОСТ, ОХОЛОСТ и НАДМЕНОСТ у српском језику”. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XV/2*, 119–140.
- Bročić, A. (2014). On the role of verticality and size in the conceptualization of self-reflective Emotions, In Z. Paunović, M. Daničić, B. Gledić & J. Matić (Eds.), *ELLSEE Proceedings* (91–103). Belgrade: Faculty of Philology, University of Belgrade.
- Броћић, А. (2016). Асоцијативни метод у испитивању концептуализације *поноса*. *Српски језик XXI/1*, 415–435.
- Bugarski, R. (2005). „Slikovne metafore u razgovornom jeziku“, [u knjizi] *Jezik i kultura*, Beograd: XX vek, str. 179–208.
- Cameron, L. & Low, G. (1999). *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Charteris-Black, J. (2004). *Corpus approaches to critical metaphor analysis*. Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan.
- Chiang, W. & Duann R. (2007). Conceptual metaphors for SARS: ‘war’ between whom?. *Discourse & Society 18/5*, 579–602.
- Croft, W. & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cvetković, K. (2000). Konceptualne metafore u vezi sa glagolima vizuelne percepcije u engleskom i srpskom jeziku. Magistarski rad odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu, 2000.
- Davitz, J. (1969). *The language of emotion*. New York: Academic Press.
- Deignan, A. (1999). Corpus-based research into metaphor. In L. Cameron & G. Low (Eds.), *Researching and Applying Metaphor* (pp. 177–199). Cambridge: Cambridge University Press.
- Deignan, A. (2005). *Metaphor and corpus linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- Deignan, A. (2006). The grammar of linguistic metaphors. In A. Stefanowitsch & S. Gries (Eds.), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 106–122). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

- Deignan, A. (2008). Corpus Linguistics and Metaphor. In R. Gibbs (Ed.), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought* (pp. 280–294). Cambridge University Press.
- Dimitrijević, I. (2015). Verbalizacija koncepta časti i poštenja u srpskom jeziku. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Dirven, R. (1993). Dividing up physical and mental space into conceptual categories by means of English prepositions, In C. Zelinski-Wibbelt (Ed.), *The semantics of prepositions in natural language processing* (pp. 73–97). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dirven, R. (1997). Emotions as Cause and the Cause of Emotions. In S. Niemeier & R. Dirven (Eds.), *The Language of Emotions* (pp. 55–86). Amsterdam: John Benjamins.
- Dragičević, R. (2006a). Ispitivanje konceptualizacije ljutnje. U P. Piper (Ur.), *Kognitivnolingvistička proučavanja srpskog jezika* (str. 97–121). Beograd: SANU.
- Dragičević, R. (2006b). Konceptualizacija tuge u srpskom jeziku. *Srpski jezik*, XI/1–2, 309–325.
- Dziwirek, K. & Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2010). *Complex Emotions and Grammatical Mismatches: A Contrastive Corpus-Based Study*. Mouton de Gruyter.
- Edelstein, R. S. & Shaver, P. R. (2007). A cross-cultural examination of lexical studies of self-conscious emotions. In J. L. Tracy, R. W. Robins, & J. P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions: Theory and research* (pp. 194–208). New York, NY, US: Guilford Press.
- Elshout, M., Nelissen, R.M.A. & Van Beest, I. (2017). Conceptualising humiliation, *Cognition and Emotion*, 31(8), 1581–1594.
- Fauconnier, G. & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
- Fehr, B. & Russell, J. A. (1984). Concept of emotion viewed from a prototype perspective. *Journal of Experimental Psychology: General*, 113, 464–486.
- Fischer, H. A., Manstead, A. S. R., & Rodriguez Mosquera, P. M. (1999). The role of honor-related vs. individualist values in conceptualizing pride, shame, and anger: Spanish and Dutch cultural prototypes. *Cognition and Emotion*, 13(2), 149–179.

- Fontaine, J. R. J. et al. (2002). Cognitive structure of emotion terms in Indonesia and The Netherlands. *Cognition and Emotion*, 16, 61–86.
- Fontaine J. R. J., Scherer, K. R. & Soriano, C. (Eds.). (2013). *Components of emotional meaning: A sourcebook*. Oxford: Oxford University Press.
- Fusaroli, R. & Morgagni, S. (2013). Conceptual Metaphor Theory: Thirty Years After. *Journal of Cognitive Semiotics* (special issue), 1(1–2).
- Fussell, S. (Ed.). (2002). *The Verbal Communication of Emotions*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Geeraerts, D. & Grondelaars, S. (1995). Looking back at anger: Cultural traditions and metaphorical patterns. In J. Taylor & R. MacLaury (Eds.), *Language and the cognitive construal of the world* (pp. 153–179). Berlin: Mouton de Gruyter
- Gevaert, C. (2001a). Anger in Old and Middle English: A ‘hot’ topic? *Belgian Essays on Language and Literature*, 89–101.
- Gevaert, C. (2001b). The ANGER IS HEAT question: Detecting cultural influence on the conceptualization of anger through diachronic corpus analysis. *Proceedings of the SLE meeting*.
- Gibbs, R. (1994). *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grady, J. (1997a). Foundations of meaning: Primary Metaphors and Primary Scenes. Unpublished doctoral dissertation, University of California, Berkeley.
- Grady, J. (1997b.) THEORIES ARE BUILDINGS revisited. *Cognitive Linguistics* 8, 4. 267–290.
- Grady, J. (1998). The ‘Conduit Metaphor’ revisited: A reassessment of metaphors for communication, In JP. Koenig (Ed.), *Discourse and Cognition: Bridging the gap* (pp. 205–218). Stanford, CA.
- Grady, J. (1999). A typology of motivation for conceptual metaphor: correlation vs. resemblance. In R. W. Gibbs & G. Steen (Eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics* (pp. 79–100). John Benjamins, Philadelphia.
- Grady, J. & Taub, S. & Morgan, P. (1996). Primitive and compound metaphors, In A. Goldberg (Ed.), *Conceptual Structure, Discourse, and Language*. Stanford: CSLI.

- Grady, J., Coulson, S. & Oakley, T. (1999). Blending and metaphor. In R. W. Gibbs & G. Steen, (Eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics* (pp.101–124). John Benjamins, Philadelphia.
- Harkins, J. & Wierzbicka, A. (Eds.). (2001). *Emotions in Crosslinguistic Perspective*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Helkama, K. et al. (2012). Honor as a value in Finland, Estonia, Italy, Russia, and Switzerland. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16, 3, 279–297.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations* (2nd Edition). Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Holland, D. & Kipnis, A. (1995). 'The not-so-egotistic aspects of American self.' In J.A. Russel et al. (Eds.), *Everyday conceptions of emotion* (pp. 181-202), Dordrecht: Kluwer.
- Hurtado de Mendoza, A., Fernández-Dols, J. M., Parrott, G. W., & Carrera, P. (2010). Emotion terms, category structure, and the problem of translation: The case of vergüenza and shame. *Cognition and Emotion*, 24, 661–680.
- Hurtado de Mendoza A., Molina, C. & Fernández-Dols J-M. (2013). The Archeology of Emotion Concepts: A Lexicographic Analysis of the Concepts Shame and Vergüenza. *Journal of Language and Social Psychology*, 32: 272–290.
- Imamović, A. (2013). Metaphor and metonymy in legal texts. *Jezikoslovlje*, 14 (2-3), 295–306.
- Ивић, М. (1954). Узрочне конструкције с предлозима *због, од, из* у савременом књижевном језику. *Наш језик*, V/5–6, 186–194.
- Janda, L. (2002). "Concepts of Case and Time in Slavic." *Glossos*, 3.
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Јовановић, Ј. (2015). „Лексема *страх* у књижевном и разговорном дискурсу српског језика”, У В.М. Пић & В. Лопић (Ur.), *Језик, књижевност, diskurs: jezička istraživanja* (str. 535–549). Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.

- Kitayama, S., Markus, H., & Matsumoto, H. (1995). Culture, self and emotion: A cultural perspective on “self-conscious” emotions. In J. P. Tangney & K. Fischer (Eds.), *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride* (pp. 439–464). New York, NY: Guilford Press.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: XX vek.
- Klikovac, D. (2006[2000]). *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*, Beograd: Filološki fakultet (2.izdanje).
- Klikovac, D. (2007). Ljubav i jezik, *Ljubav i psihijatrija* [Referati sa seminara *Ljudi govore*, održanog 12. i 13. 12. 2005] (priredio Branko Ćorić), Beograd: Institut za neuropsihijatrijske bolesti „Laza Lazarević“, str. 33–45.
- Кликовац, Д. (2008), Шта је то метафора?, *Књижевност и језик*, LV: 1–2, стр. 57–76.
- Kosanović, M. (2009). Konceptualizacija emocije sreće u engleskom i srpskom jeziku. Magistarski rad. Beograd. Filološki fakultet.
- Kosanović, M. (2016). Pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Kövecses, Z. (1986). *Metaphors of anger, pride, and love: a lexical approach to the structure of concepts*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Kövecses, Z. (1998). Are there any emotion-specific metaphors? In A. Athanasiadou & E. Tabakowska (Eds.), *Speaking of emotions: conceptualization and expression* (pp. 127–151). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and the Body in Human Feeling*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: CUP.
- Kövecses, Z. (2007). Emotion concepts: from happiness to guilt: A cognitive semantic perspective
https://www.researchgate.net/publication/299468588_Emotion_concepts_from_happiness_to_guilt_A_cognitive_semantic_perspective_1
- Kövecses, Z. (2008a). The Conceptual Structure of Happiness. In: Tissari/Pessi/Salmela, 2008, 131–143.

- Kövecses, Z. (2008b). Metaphor and emotion. In R. Gibbs (Ed.), *The Cambridge handbook of metaphor and thought* (pp. 380–396). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010[2002]). *Metaphor. A Practical Introduction*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Kövecses, Z. (2014). *Conceptualizing emotions. A revised cognitive linguistic perspective*. https://www.researchgate.net/profile/Zoltan_Koevecses/publication/274208283_Conceptualizing_emotions_A_revised_cognitive_linguistic_perspective.
- Kövecses Z. et al. (u pripremi/preprint). *The lexical vs. the corpus-based method in the study of metaphors*. https://www.researchgate.net/publication/322274869_The_lexical_vs_the_corpus-based_method_in_the_study_of_metaphors.
- Labov, W. (1973). The boundaries of words and their meanings. In C-J. N. Bailey & R. W. Shuy (Eds.), *New Ways of Analyzing Variation in English* (pp. 340–373), Washington: Georgetown University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2. Edition) (pp. 202–251). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Kövecses, Z. (1987). The cognitive model of anger inherent in American English. In D. Holland & N. Quinn (Eds.), *Cultural models in language and thought* (pp. 195–221). New York: Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago University Press, Chicago.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003[1980]). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar* vols. 1 & 2, Stanford, CA.: Stanford University Press.
- Langacker, R.W. (2007). Cognitive grammar. In D. Geeraerts & H. Cuyckens, (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (pp.421–462). Oxford: Oxford University Press.

- Leary, M. R. (2004). Digging deeper: The fundamental nature of “self-conscious” emotions. *Psychological Inquiry* 15(2). 129–131.
- Leung, A. K. Y., & Cohen, D. (2011). Within- and between-culture variation: Individual differences and the cultural logics of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3): 507–526.
- Lewis, M. (1993). Self-conscious emotions: Embarrassment, pride, shame and guilt. In M. Lewis, & J. M. Haviland (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 563–594). New York: Guilford.
- Li, J., Wang, L. & Fischer, K. W. (2004). The organization of Chinese shame concepts?, *Cognition and Emotion*, 18(6): 767–797.
- Markus, H. R. & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation, *Psychological Review*, 98, 224–253.
- Matsumoto, D., Seung, H.Y. & Fontaine, J. (2008). The relationship between emotional display rules and individualism versus collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 39(1), 55–74.
- McMullen, L.M. & Conway, J.B. (2002). Conventional Metaphors for Depression. In S. R. Fussell (Ed.), *The Verbal Communication of Emotions*. Mahwah New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Mesquita, B. (2001). Emotions in collectivist and individualist contexts, *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 68–74.
- Mesquita, B. & Karasawa, M. (2004). Self-conscious emotions as dynamic cultural processes. *Psychological Inquiry*, 15, 161–6.
- Mikolajczuk, A. (1998). The metonymic and metaphorical conceptualisation of *anger* in Polish, In A. Athanasiadou & E. Tabakowska (Eds.), *Speaking of emotions: Conceptualisation and expression* (pp. 153–191). Mouton de Gruyter, Berlin- New York.
- Milivojević, Z. (2004). *Emocije, psihoterapija i razumevanje emocija* (5. Izdanje). Novi Sad: Psihopolis.
- Mittelberg, I., Farmer, T. A., & Waugh, L. R. (2007). They actually said that? An introduction to working with usage data through discourse and corpus analysis. In M.

- Gonzalez-Marquez, I. Mittelberg, S. Coulson & M. J. Spivey (Eds.), *Methods in cognitive linguistics* (pp. 20–52). Amsterdam: John Benjamins.
- Mortillaro, M., Ricci-Bitti, P. E., Bellelli, G., & Galati, D. (2013). Pride is not created equal: Variations between Northern and Southern Italy. In J. Fontaine, K. R. Scherer, & C. Soriano (Eds.), *Components of emotional meaning: A sourcebook* (pp. 366–376). Oxford: Oxford University Press.
- Musolff, A. (2004). *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Musolff, A. (2012). The study of metaphor as part of critical discourse analysis, *Critical Discourse Studies*, 9, 3, 301–310.
- Nacey, S. (2013). *Metaphors in Learner English*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Niemeier, S. & Dirven, R. (Eds). (1997). *The Language of Emotions*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nisbett, R. E., Peng, K., Choi, I. & Norenzayan, A. (2001). Culture and systems of thought: Holistic versus analytic cognition. *Psychological Review*, 108, 291–310.
- Ogarkova A. (2007). Green-Eyed Monsters: a Corpus-Based Study of the Concepts of ENVY and JEALOUSY in Modern English. *metaphorik.de* 13, 87–147.
- Ogarkova, A., Soriano, C. & Lehr, C. (2012). Naming Feeling: Exploring the Equivalence of Emotion Terms in Five European Languages. In P. Wilson (Ed.). *Dynamicity in Emotion Concepts*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ogarkova, A. & Soriano, C. (2014a). Emotion and the body: a corpus-based investigation of metaphorical containers of anger across languages. *International Journal of Cognitive Linguistics*, 5(2), 147–179.
- Ogarkova, A. & Soriano, C. (2014b). Variation Within Universals: The ‘Metaphorical Profile’ Approach to the Study of Anger Concepts in English, Russian and Spanish, In A. Musolff, F. MacArthur & G. Pagani (Eds.) *Metaphor and Intercultural Communication* (pp. 93–116). London: Bloomsbury Academic.
- Ogarkova, A. & Soriano, C. (2018). Metaphorical and literal profiling in the study of emotions, *Metaphor and Symbol*, 33 (1), 19–35.

- Palmer, G. B. & Occhi, D. (Eds.). (1999). *Languages of sentiment: Cultural constructions of emotional substrates*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pavlović, T. (2007). Metaphorical Conceptualization of Fear in English and Bosnian. Unpublished MA Thesis, Faculty of Philosophy, University of Tuzla.
- Pavlović, T. (2008). Coldness of Fear, [u zborniku] *ELLSSAC Proceedings*, 363–371.
- Peristiany, J.G. (Ed.) (1965). *Honour and shame: The values of Mediterranean society*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Pragglejaz Group. (2007). MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse. *Metaphor and Symbol* 22(1), 1–39.
- Radden, G. (1998). The conceptualisation of emotional causality by means of prepositional phrases, In A. Athanasiadou & E. Tabakowska (Eds.), *Speaking of Emotions, Conceptualisation and Expression* (pp. 273–295). Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- Radden, G. & Dirven, R. (2007). *Cognitive English Grammar*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Rakić, J. (2015). Kulturološki aspekti konceptualizacije prototipičnih emocija u engleskom jeziku. Neobjavljena doktorska disertacija. Filološki fakultet. Beograd.
- Ramšak, M. (2013). Posredovanje kulture u jeziku: utjecaj kulture časti na svakodnevni život. *Nar. Umjet.* 50/2, str. 7–31.
- Rasulić, K. (2003). Konceptualizacija društva pomoću vertikalne dimenzije, U D. Klikovac & K. Rasulić (Ur), *Jezik – društvo – saznanje (Profesoru Ranku Bugarskom od njegovih studenata)* (str. 239–254). Beograd: Filološki fakultet.
- Rasulić, K. (2004). *Jezik i prostorno iskustvo*, Beograd: Filološki fakultet.
- Расулић, К. (2006). *Тако близу, а тако далеко: О метафоричкој концептуализацији заснованој на појмовима близу и далеко, У П. Пипер (Ур), Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика* (стр. 231–259). Београд: САНУ.
- Rasulić, K. (2008). On the Conceptualization of the European Union across EU Boundaries". In K. Rasulić & I. Trbojević (Eds.). *ELLSSAC Proceedings - English Language and*

- Literature Studies: Structures across Cultures*, Volume I (pp. 315–327). Belgrade: Faculty of Philology.
- Rasulić, K. (2015). What's hot and what's not in English and Serbian: A contrastive view on the semantic extensions of temperature adjectives. In M. Koptjevskaja-Tamm (Ed.), *The Linguistics of Temperature* (pp. 254–299). Amsterdam: John Benjamins.
- Расулић, К. & Кликовац, Д. (Ур.) (2014). *Језик и сазнање. Хрестоматија из когнитивне лингвистике*. Београд: Филолошки факултет.
- Reijniere, G. (2011). *Some Consequences of Using One Dictionary (and not another) for Metaphor Identification*. Paper presented at the Stockholm Metaphor Festival, September 8 – 10, 2011.
- Ристић, С. (2006). Концепт емоције 'стида' у српском језику. У П. Пипер (Ур), *Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика* (стр. 261–283). Београд: САНУ.
- Rodríguez Mosquera, P. M., Manstead, A. S. R., & Fischer, A. H. (2000). The role of honor-related values in the elicitation, experience, and communication of pride, shame and anger: Spain and the Netherlands compared. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 833–844.
- Rodriguez Mosquera, P.M., Manstead, A.S.R., & Fischer, A.H. (2002). Honor in the Mediterranean and Northern Europe. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 16–36.
- Rosch, E. (1973). Natural categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328–350.
- Rosch, E. (1975a). Cognitive reference points. *Cognitive Psychology*, 7, 532–547.
- Rosch, E. (1975b). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104, 192–233.
- Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In: E. Rosch and B. Lloyd (Eds.), *Cognition and Categorization* (pp. 27–48). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rosch, E. & Mervis, C. (1975). Family resemblances: studies in the internal structures of categories. *Cognitive Psychology*, 7, 573–605.
- Rosch, E. et al. (1976). Basic Objects in Natural Categories. *Cognitive Psychology* 8, 382–439.

- Rozin, P. (2003). Five potential principles for understanding cultural difference in relation to individual differences. *Journal of Research in Personality*, 37, 273–83.
- Russell, J. A. (1991). Culture and the categorization of emotions. *Psychological Bulletin*, 110, 426–450.
- Semino, E. (2002). A Sturdy Baby or a Derailing Train? Metaphorical Representations of the Euro in British and Italian Newspapers, *Text* 22: 107–39.
- Semino, E. (2006). A corpus-based study of metaphors for speech activity in British English, In: A. Stefanowitsch & S. Gries (Eds.), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 35–60). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Semino, E. (2008). *Metaphor in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Semino, E., Heywood, J., & Short, M. (2004). Methodological problems in the analysis of metaphors in a corpus of conversations about cancer. *Journal of Pragmatics*, 36, 1271–1294. Spradley, J. P.
- Semino, E. et al. (2015). The online use of Violence and Journey metaphors by patients with cancer, as compared with health professionals: a mixed methods study. *BMJ Supportive and Palliative Care*.
- Semino, E. (2017). Corpus linguistics and metaphor. In Dancygier, B. (Ed.), *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics* (pp. 463–76). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaver, P. R., Schwartz, J., Kirson, D. & O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further explorations of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061–1086.
- Silaški, N., Đurović, T. & Radić-Bojanić, B. (2009). *Javni diskurs Srbije: kognitivističko-kritička studija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Silaški, N., & Đurović, T. (2011). The natural force metaphor in the conceptualisation of the global financial crisis in English and Serbian. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 54(1), 227–245.

- Silfver-Kuhlampi, M. et al. (2013). Cultural differences in the meaning of guilt and shame. In J. R. J. Fontaine, K.R. Scherer, & C. Soriano (Eds.), *Components of emotional meaning: A sourcebook* (pp. 388–399). Oxford: Oxford University Press.
- Skorczynska H. & Deignan A. (2006). Readership and purpose in the choice of economics metaphor, *Metaphor and Symbol*, 21 (2), 87–104.
- Soriano, C. (2013a). Conceptual metaphor theory and the grid paradigm in the study of anger, In J. R. J. Fontaine, K. R. Scherer & C. Soriano (Eds), *Components of emotional meaning: A sourcebook* (pp. 410–424). Oxford: Oxford University Press.
- Soriano, S. C. (2015). Emotion and conceptual metaphor. In H. Flam & J. Kleres (Eds.), *Methods of Exploring Emotions*. New York & London: Routledge.
- Steen, G. J. (1999). From Linguistic to Conceptual Metaphor in five Steps, In R. W. Gibbs & G. Steen, (Eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics* (pp.57–77). John Benjamins, Philadelphia.
- Steen, G. J. (2009). From linguistic form to conceptual structure in five steps: Analyzing metaphor in poetry. In G. Brône & J. Vandaele (Eds.), *Cognitive poetics: Goals, gains, gaps* (pp. 197–226). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Steen, G.J., Biernacka, E.A., Dorst, A.G., Kaal, A.A., López-Rodríguez, I., & Pasma,T. (2010). Pragglejaz in practice: Finding metaphorically used words in natural discourse. In G. Low, Z. Todd, A. Deignan & L. Cameron (Eds.), *Researching and Applying Metaphor in the Real World* (pp. 165–184). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Steen, G. J., Dorst, A. G., Herrmann, J. B., Kaal, A. A., Krennmayer, T., & Pasma, T. (2010). *A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Stefanowitsch, A. (2004). HAPPINESS in English and German: a metaphorical-pattern analysis. In M. Achard & S. Kemmer (Eds.), *Language, culture and mind* (pp. 137–149). Stanford: CSLI Publications.
- Stefanowitsch, A. (2006a). Corpus-based approaches to metaphor and metonymy. In A. Stefanowitsch & S. Gries (Eds.), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 1–16). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

- Stefanowitsch, A. (2006b). Words and their metaphors. A corpus-based approach, In A. Stefanowitsch & S. Gries (Eds.), *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy* (pp. 63–105). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Stefanowitsch, A. & Gries, S. (Eds.). (2006). *Corpus-based Approaches to Metaphor and Metonymy*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Stipek, D. (1998). Differences between Americans and Chinese in the circumstances evoking pride, shame, and guilt. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 616–29.
- Subirats, C. & Petruck, M. (2003). Surprise: Spanish FrameNet! In E. Hajicova, A. Kotesovcova & Jiri Mirovsky (Eds.), *Proceedings of CIL 17*. CD-ROM. Prague: Matfyzpress.
- Tangney, J.P. & Fischer K.W. (Eds.). (1995). *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride*. New York, NY: Guilford Press.
- Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., & Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt and embarrassment distinct emotions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1256–1269.
- Taylor, J. R. (1995[1989]). *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Tissari, H. (2006a). Conceptualizing Shame: Investigating Uses of the English Word *Shame*, 1418–1991, In R.W. McConchie et al. (Eds.), *Selected Proceedings of the 2005 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis (HEL-LEX)*, 143–154.
- Tissari, H. (2006b). Justified pride? Metaphors of the word pride in English language corpora, 1418–1991. *Nordic Journal of English Studies* 5:1, 15–49.
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2004a). Putting the self into self-conscious emotions: A theoretical model. *Psychological Inquiry*, 15, 103–125.
- Tracy, J. L. & Robins, R. W. (2007). The psychological structure of pride: A tale of two facets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 506–525.
- Tracy, J. L. & Robins, R. W. (2008). The nonverbal expression of pride: Evidence for cross-cultural recognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 516–530.

- Vainik, E. (2011). Dynamic body parts in Estonian figurative description of emotion. In Z. Maalej & N. Yu (Eds.), *Embodiment via body parts* (pp. 41–70). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Van Osch, Y. M. J., Breugelmans, S. M., Zeelenberg, M., & Fontaine, J. R. J. (2013a). The meaning of pride across cultures. In J. R. J. Fontaine, K.R. Scherer, & C. Soriano (Eds.), *Components of emotional meaning: A sourcebook* (pp. 377–387). Oxford: Oxford University Press.
- Van Osch, Y. et al. (2013b). A different kind of honor culture: Family honor and aggression in Turks. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16 (3), 334–344.
- Vesić, T. (2007). Metafore u engleskom i srpskom jeziku čiji je izvorni domen pojam *biljke*, Magistarski rad odbranjen na Filološkom fakultetu u Beogradu.
- Vesić-Pavlović, T. (2015). Metaforička preslikavanja slikovne sheme *putanje* u engleskom i srpskom jeziku. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet.
- Vitgenštajn, L. (1969). *Filosofska istraživanja*. Beograd: Nolit (prevela: Ksenija Maricki-Gadžanski) / Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations*. New York: Macmillan.
- Vujić, J. (2016). *Konstrukcione teme*, Beograd: Filološki fakultet.
- Wallbott, H.G. & Scherer, K.R. (1995). Cultural determinants in experiencing shame and guilt. In: J.P. Tangney & K.W. Fischer (Eds.), *Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment and pride* (pp. 465–87). New York: Guilford Publications.
- Wierzbicka, A. (1986). Human emotions: Universal or culture-specific? *American Anthropologist*, 88(3), 584–594.
- Wierzbicka, A. (1992b). Defining emotion concepts. *Cognitive Science*, 16, 539–581.
- Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures: Diversity and universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilson, P.A. (Ed.). (2012) *Łódź Studies in Language: Vol. 27. Dynamicity in emotion concepts*. Frankfurt, Germany: Peter Lang.

Yu, N. (2008). The relationship between metaphor, body, and culture, In R. Frank, R. Dirven, T. Ziemke & E. Bernárdez (Eds.), *Body, language, and mind (Vol. 2): Sociocultural situatedness* (pp. 387–407). Berlin and New York, Mouton de Gruyter.

Rečnici

CED – *Cambridge English Dictionary*. Dostupan na: <https://dictionary.cambridge.org>.

LDCE – *Longman Dictionary of Contemporary English*. Dostupan na: <https://www.ldoceonline.com>.

MED – *Macmillan Dictionary*. Dostupan na: <https://www.macmillandictionary.com>.

OED – *Oxford English Dictionary*. Dostupan na: <https://www.oxforddictionaries.com>.

RMS – *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, I–VI. Novi Sad/Zagreb: Matica srpska/Matica hrvatska, 1967–1976.

RSANU – *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU*, I–, Beograd: SANU, 1959–.

RSJ – *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2007.

Ćosić, P. i dr. (2008). *Rečnik sinonima*, Beograd, Kornet.

Kovačević, (2007). *Englesko-srpski frazeološki rečnik*. (4. izdanje). Beograd: Filip Višnjić.

Korpusi

BNC – British National Corpus. Dostupan na: <http://corpus.byu.edu/bnc>.

KSSJ – *Korpus savremenog srpskog jezika*. Matematički fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2013. Dostupan na: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs>.

Biografija

Andrijana Bročić rođena je 23.06.1979. godine u Beogradu, gde je završila osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirala je na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, na Grupi za engleski jezik i književnost, 2006. godine, s prosečnom ocenom 9,50. Školske 2010/2011. godine upisala je doktorske akademske studije na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, i u predviđenom roku položila je sve ispite i odbranila predviđene studijske istraživačke radove u okviru odabranog studijskog programa, s prosečnom ocenom 9,75. Od oktobra 2008. godine zaposlena je na Filološkom fakultetu u Beogradu u zvanju lektora za Savremeni engleski jezik. Na Katedri za anglistiku izvodi lektorsku nastavu (integrisane veštine i akademsko pisanje) u okviru predmeta Savremeni engleski jezik na trećoj godini osnovnih akademskih studija anglistike. Aktivno je učestvovala u procesu reformisanja nastavnog programa za navedene predmete. Pre zaposlenja na Filološkom fakultetu u Beogradu radila je kao profesor engleskog jezika u Institutu za strane jezike u Beogradu od aprila 2006. do oktobra 2008. godine. Zimski semestar školske 2013/2014. godine provela je na studijskom usavršavanju na Odseku za lingvistiku Univerziteta u Berkliju u Kaliforniji pod mentorstvom prof. Iv Svitser, gde je, između ostalog, pohađala i kurseve iz oblasti kognitivne lingvistike i teorije pojmovne metafore. Tokom 2015. godine učestvovala je na dva međunarodna naučna seminara posvećena proučavanju kognitivnih, diskursnih i komunikativnih aspekata pojmovnih metafora, i to: letnja škola “*Methods for Metaphor Identification and Analysis*” u organizaciji instituta *The Metaphor Lab* pri Univerzitetu u Amsterdamu i radionica *Metaphor Workshop* koju je prof. Herard Stejn sa Univerziteta u Amsterdamu držao na Filološkom fakultetu u Beogradu. Glavne oblasti naučnog interesovanja su joj kognitivna i kontrastivna lingvistika, iz kojih ima objavljene radove.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Андрејана Броткић

број уписа 10021 / Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕМОЦИЈА САМОВРЕДНОВАЊА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 30.03.2018.

Андрејана Броткић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Андријана Броћих
Број уписа 10021/Д
Студијски програм ДАС, МОДУЛ: ЈЕЗИК (ЈКК)
Наслов рада КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕМОЦИЈА САМОВРЕДНОВАЊА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
Ментор ДР КАТАРИНА РАСУЛИЋ, ВАНРЕДНИ ПРОФЕСОР

Потписани Андријана Броћих

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 30.03.2018.

Андријана Броћих

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕМОЦИЈА САМОВРЕДНОВАЊА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 30.03.2018.

Андрејана Ђротић